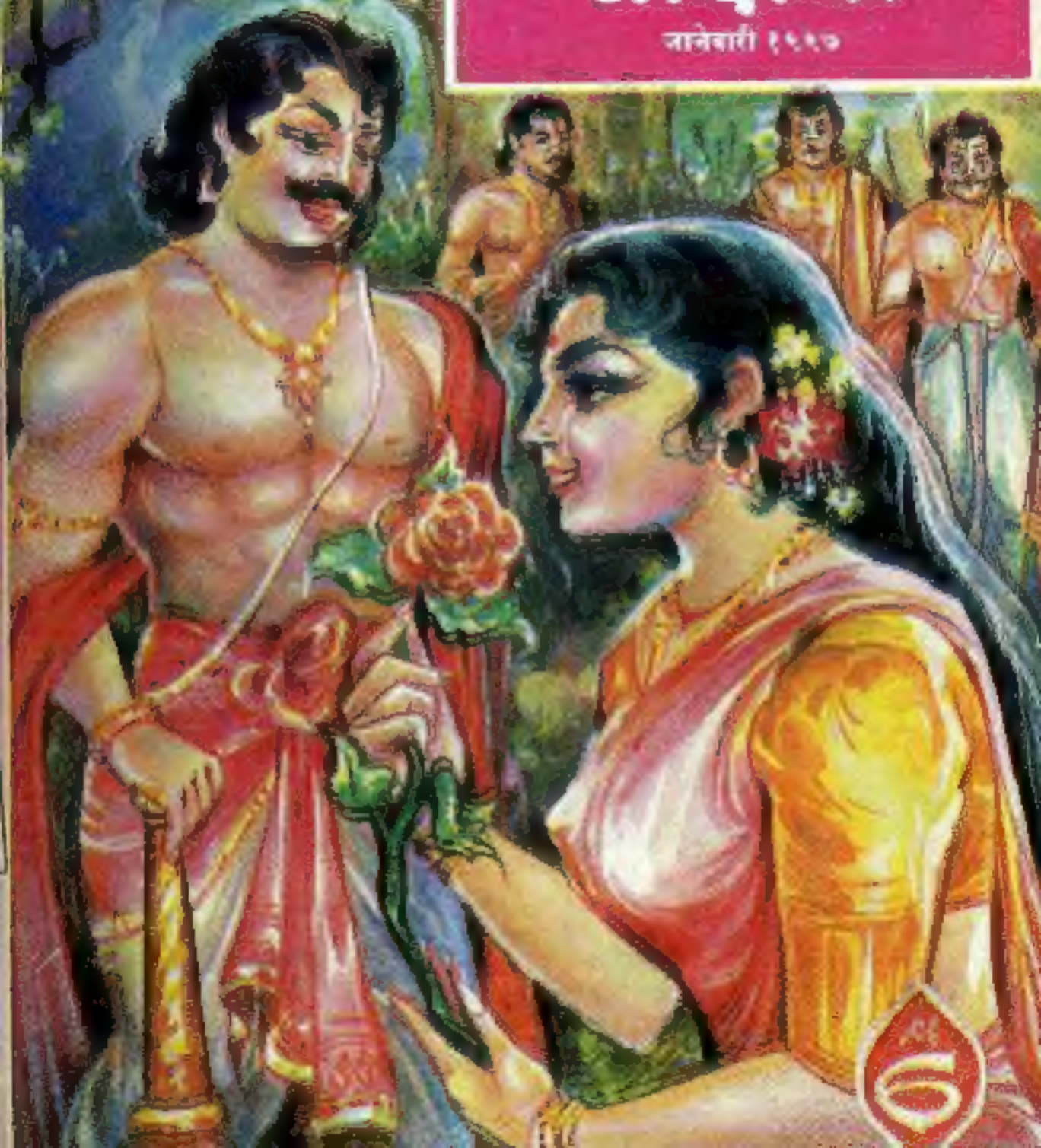

चांदोबा

जानेवारी १९९७

पोलिओ-मुक्त भारत

ध्येय-सिद्धी दूर नव्हे
पुढले पावून असेल

राष्ट्रीय निर्मूलीकरण दिनी :

डिसेंबर ७, १९९६

जानेवारी १८, १९९७

माता पित्यांना विनंती

बालकाची तय्येत बरी नसेल तरी, त्याला जुलाब होत असले तरी
आधीही बालकाला पोलिओचे वैष दिने असले तरी
शंभर टक्के सुरक्षितता निश्चित करण्यासाठी

आठवण देवा
पाच व्यापेक्षा कमी वयाच्या आपल्या बालकांना
निर्मूलीकरण केव्हाकर येवून आ
पोलिओचे तोंडात सोडण्याचे दोन
अधिक थेंबे देण्यासाठी
राष्ट्रीय निर्मूलीकरणाच्या दिवशी

आपल्या देशाचे भवितव्य आपल्या
बालकांच्या निरोगी जीवनावर
आधारित आहे.

पोलिओ-मुक्त भारताच्या
निर्मितीसाठी आपण आपले

प्रयत्न चालू ठेवूया

इ.स. २००० पर्यंत

विशेष बातम्या

नोबेल शांति पुरस्कार

ड्योर हे इण्डोनेशिया वळवले एक महानमे डेट, हे डेट
बनूनाले व्हाले आहे. तरीही वेपानरहितवातावरतातंत्र्यप्रसंगी
महानवाले आहेत, येथे शांतताप्रस्थापित करण्यासाठी अतिशय
महानवा अकस्मिक करीत ये आपल्या छेसाकडे वाटचाल करत
आहेत. पाचव्या डेसोन डेन डेसोना या कर्माची नोबेल पुरस्कार
दिना जाणार असल्याची घोषणा झालेली आहे. ड्योरचे विशय
कायला पित्तिय डेसो हे प्रवासी जीवन जगत असले तरी या
वेळीच्या स्वतंत्रतासाठी अथकप्रयत्न करत आहेत. जोस डेसोस
होता हे पूर्वड्योरचे सर्वमान्य नेता आहेत. या दोन नेतृत्वात हा
शान्ति-पुरस्कार किंवा जाणार आहे.

वळवले वळवल्या पाचवे वर्षापासून पूर्वड्योर पोर्तुगी
बाण्या आहे. वुसना महापुढांतर जाणारी वसस्त-
पद्धतीचा विनाश होऊ लागला. लेंकापासून ड्योरची
प्रवाही बाणवत स्वातंत्र्यासाठी लढू लागली. या लढाईने
१९८५ पर्यंत वांगलेत तोंड रूप घारव केले. सत्तासाराची
कोकल्याही प्रकारची व्यवस्था न करताच पोर्तुगीज
शासकांनी बचानक हे डेट सोडून बाण्याचा निर्मय घेतला.
स्वातंत्र्य अद्याप अड असलेला 'क्रिटेनिन' ने राजधानी
डिनी देपुन स्वतंत्रतेची घोषणा केली. परंतु इण्डोनेशियाने
पूर्वड्योरला 'स्वतंत्र देश' म्हणून मान्यता देण्यास नकार
दिला. क्रिटेनिन विद्रोह लढण्यासाठी त्यांनी आपले सैन्य
पाठवले. त्यावेळी जी लहान जाली, त्यात ड्योरची
जवळजवळ २,००,००० प्रवा मरून गेली. १९८६ च्या
जुलैमध्ये इण्डोनेशियाने त्या डेटला आपले २७ वे राज्य
बनवले.

तरीही, वजूनपर्यंत संयुक्तराष्ट्रांमध्ये पूर्व-ड्योरचा
'इण्डोनेशियात सामावलेले राज्य' म्हणून स्वीकार केलेला
नाही; तरी मान्यता दिली नाही.

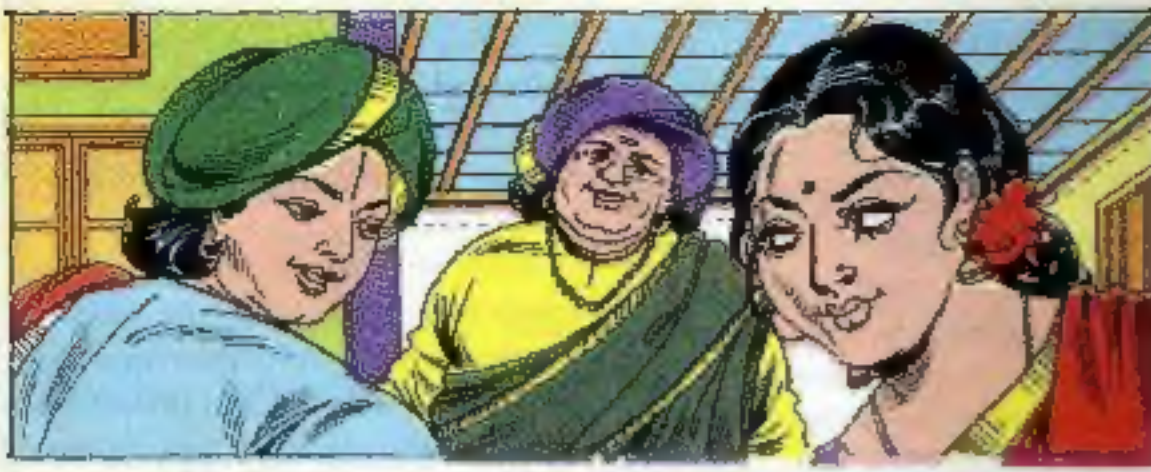
१२ नोव्हेंबर १९९१ रोजी राजधानी डिनी मध्ये मानवी
हक्कांची संवर्धित एका कार्यकर्त्याच्या मृत्युबद्दल एक
सोकमभा घेतली गेली. या सभेला जवळजवळ तीन हजार

लोकभुपस्थित राहिले. त्यांच्यावर इण्डोनेशियाच्या सैन्याने
गोळीबा केला. त्यात फ्लासपेडाही अधिक लोक मृत्यु
शकले. वाननार क्रिटेनिनचे नेता सनाना गुस्मायो यांना
कारागृहात ठावले गेले. वजूनही त्यांची मुक्ती झालेली
नाही.

ड्योरचे नेता डेसोस होता यांनी १९८५ मध्ये देश
सोडला व ते स्वच्छन्द प्रवास-जीवन व्यतीत करू लागले;
देशाबाहेर राहून देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी कायम हालचाल
करीत राहिले. संयुक्त राष्ट्र-संघात ते अनेकबरे पूर्व-ड्योरचे
अनधिकृत प्रतिनिधी म्हणून राहिले. संयुक्त राष्ट्र-संघाने
आपल्या देशाला केवळ 'अॅक्च्युअल' म्हणूनही मान्यता न
दिल्याने ते व्यूपांची मोठ्ठम हेतू आम्हीसिधात राष्ट्र सांगले,
लेंकापासून ते तेने पूर्वड्योरचे प्रतिनिधी म्हणून रहात
आहेत.

इण्डोनेशिया हा महात्तमा सर्वात मोठा मुस्लिम देश
होव. पूर्वड्योरची जवळजवळ ८० टक्के प्रवा ख्रिश्चन
धर्मीय आहे. १९८६ मध्ये विशय डेसो तेने डेट व त्यांनी
आन्दोलनाला प्रारंभ केला. त्यांनी संयुक्त राष्ट्रसंघाला
पत्रांचे पाठवले की इण्डोनेशिया त्या डेटासून वेव्हा माभात
थेईल. लेंका जनतेचा वीरम विचारात घेतला जावा,
त्यांच्याकडून काही भुतर मिळण्यापूर्वीच विशयच्या
रहणण्याचे समर्थन करणाऱ्यांना इण्डोनेशियात
अधिकाऱ्यांची कारागृहात कोंबले. त्या दिवसापासून
ड्योरमधून विषय डेसो व विदेशात राहून डेसोस होता हे
पूर्व ड्योरच्या स्वातंत्र्यासाठी लढत आहेत व शान्तिपूर्ण
मधनासाठी प्रयत्नशील राहिले आहेत. त्यांची निस्वार्थ
कृति लक्षात घेवून त्यांना गौरवपूर्ण नोबेल पारितोषिक
दिने जात आहे.

विष्णुभट्ट विरचित

चन्दनपुरचा दरबार अगदी लहानसा असला तरी राजा कमलचन्द्र कवि-पंडितांचा खूप आदर-सत्कार करी. त्याने खूप कीर्तिही मिळवली. युवक मुरलीनाथ दरबारच्या मोठ्या कर्तपथीकी एक. आपले काव्य व वाक्चातुर्य यांच्या साहाय्याने तो राजा कमलचन्द्रचा प्रिय-पात्र बनला. इतका, की तो राजाचा अगदी निकटवर्ती व्यक्ती बनला. इतर कवि त्यामुळे मुरलीनाथचा द्वेष करीत. मुख्यतः वय व अनुभव अधिक असणारे त्यांच्यापैकी दोघे-तिघे त्याचा भारीच हेवा करीत.

मुरलीनाथचा नुकताच विवाह होऊन त्याने गृहस्थजीवन सुरू केले होते. चन्दनपुरपासून सहा कोसावरील गौरीपुरमध्ये रामचन्द्र नावाचा एक पंडित रहात असे. या रामचन्द्रनेच आपली गोदादेवी ही एकुलती एक कन्या

मुरलीनाथला दिली होती.

कोट्याच विषयात गोदादेवीने आपल्या धर्तीचा-मुरलीनाथचा खोलवर स्वभाव ओळखला, तेव्हा तिला मोठे आश्चर्य वाटले. मुरलीनाथ भावनाप्रधान व अगदी पट्टीचा कवि असला, तरी लियांबद्दलचा त्याचा दृष्टिकोण हीनच होता. स्वभाव पुरा ओळखण्यापूर्वी तिने एक-दोनदा नवऱ्याच्या काव्य-रचनेत दखल दिली होती. पण मुरलीनाथने याबद्दल रणावून तिला त्या खोलीतून बाहेर हाकलले होते.

असेच दिवस जात राहिले. धनूमास सुरू झाला, तेव्हा गोदादेवीचा पिता तिला माहेरपन्नासाठी न्यायला आला; कारण हा उत्सव त्याच्या घरी मोठ्या प्रमाणावर साजरा होई. सासऱ्याचे आमन्त्रण स्वीकारत मुरलीनाथ म्हणाला, "आपण कन्येला बरोबर घेऊन जा. मी ऐन

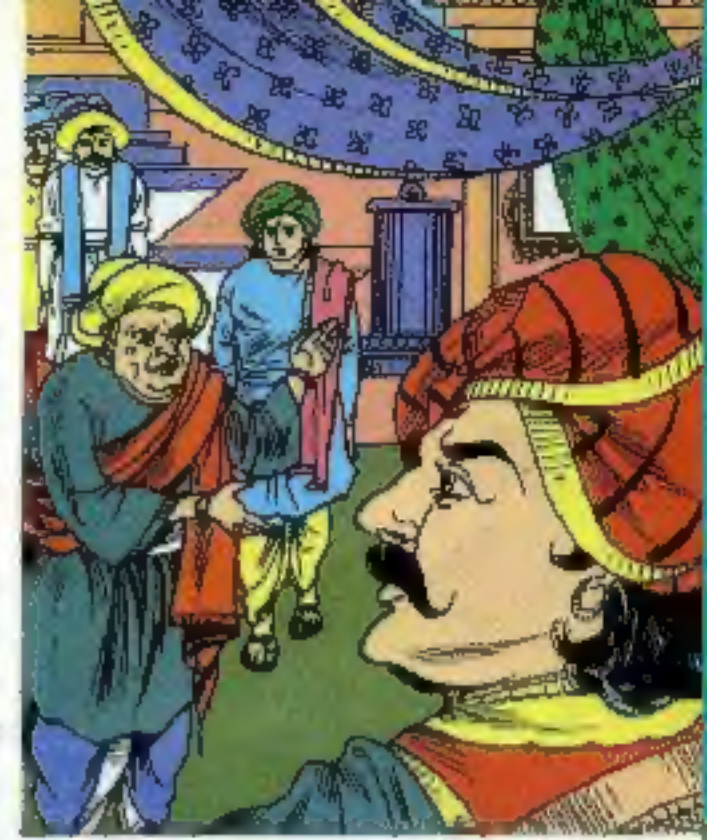
भुत्सवाच्या वेळी तेथे हजर राहीन."

गोदादेवी आनन्दाने पित्याबरोबर माहेरी निघून गेली.

गोदादेवी गेल्यानंतर तीन दिवसांनी नेहमीप्रमाणे दरबारात कवितागायनाचा कार्यक्रम चालू होता. मुरलीनाथ निसर्गसौन्दर्याबद्दलची कविता वाचत असताना अचानक राजा कमलचन्द्रने त्याला थांबवले. तो म्हणाला, "युवकवि, परिचय झाल्यापासून मी आपल्या कविता लक्षपूर्वक ऐकत असतो. आपण नेहमीच निसर्गाबद्दलच्या कविता रचता; परन्तु त्या भगवन्ताचा साक्षात् प्रतिनिधी जो मी, या भूमीचा शासक, त्याची प्रशंसा आपण कधीच करीत नाही! हा निसर्ग व त्यातील प्राणीमात्र-यांना भात ठेवणं, त्यांचा तोत राखणं ही जबाबदारी राजाचीच ना! त्यासाठी त्याला खूप धन करावे लागतात. त्याचा आपण कधी बुद्धेबद्दी करत नाही! तेव्हा आम्हा राजवंशीयाना असं वावतल्याचा काही तबस कारण असेल तर सांगा ना!"

अनपेक्षितपणे राजाकडून असा प्रश्न आल्याने मुरलीनाथ अवाकच झाला! प्रयत्न करूनही जिचाऱ्याला काही उत्तर सुचेना! याचे सरे कारण होते - त्याचाच अंतरात्मा.

मुरलीनाथ केवळ धनार्जनासाठीच राजाच्या सेवेत रहात होता. राजेलोकांबद्दल मनातल्या मनात कुठेतरी त्याला आकस होता. मनोमन त्याला खात्री वाटे की - राजेलोकांनी कितीही

आदर अभिमान दाखवला, तरी त्यांचा आत्मा अहंकारपूर्णच असतो.

मुरलीनाथचा प्रसाद विश्वास होता की, शरण आलेल्या शत्रूला क्षमा करण्याची सरी ताकद केवळ त्या एका भगवंतातच आहे! यामुळेच तो फक्त भगवन्त व त्याच्या सृजित सृष्टीबद्दलच्याच कविता रचत असे.

मनोमन धनराष्ट्र झालेला मुरलीनाथ जेव्हा कामलचन्द्रला मुत्तर देईना, तेव्हा बघोवृद्ध कवि गंगभट्ट हळूच व्यंगभरल्या आवाजात म्हणाला, "महाराज, इतक्या साध्या प्रश्नाचं उत्तर मुरलीनाथकडून न येण्याचं इतकंच कारण असू शकतं की- राजांबद्दल याच्या मनात मुळीही सद्भाव नाही. त्यांच्याबद्दल तो खुदासीन असतो."

गंगभट्टचे बोलणे ऐकताच राजाच्या चेहऱ्यावर आवेश व आग्रह दिसू लागला. कडबटपणे तो म्हणाला, "मुचकवि, अदरनिर्वाहासाठी असं मन मारून रहाण्याची काही गरज नाही. भुषापासून आपणाला आवश्यक इतकं तीन वेळच भोजन व इतर सोयींची व्यवस्था तरवारकडून केली जाईल. आपण आरामात आपल्या घरीच राहून आपल्या आवडीची काव्यरचना करत रहावे."

असे बोलून राजा कमलचन्द्रने तर भर दरबारात मुरलीनाथचा घोर अपमानच केला. त्याला तो सहन होईना! पण करणार काय? त्यावेळी राजाला स्वतःकडून काहीही स्पष्टीकरण व देता तो केवळ नमस्कार करून व मस्तक

साली घालून दरबारातून निघून गेला.

त्या क्षणापासून मुरलीनाथ चुकल्या-चुकल्यासारखा राहू लागला. राजाची त्याची ओपही भुडाली.

राजभवनातून सौनर्ही वेळा भोजन येऊ लागले; पण मुरलीनाथला हे विषममान वाटे! निद्रा-आहार नसल्याने व मानसिक दुःखामुळे तो एकाद्या आज्ञासारखा विसू लागला, असयिपंजर होऊन गेला.

अशा स्थितीत मुरलीनाथ एके दिवशी सकाळीच घराबाहेर पडला आणि विशाहीनासारखा पायी चालत राहिला. गावची सरहद्द ओलांठल्यावर येतकडून तो एका झाडाखाली बसला. आगगास फळांच्या बागा होत्या; मधून लहानसा ताम्र वहात होता. झाडामुहुपांमधून हलकासा मुगंधित वारा वहात होता! या आल्हाददायक वातावरणामुळे त्याच्या मनातला अस्वेग काहीसा कमी झाला! राजाच्या अपमानकारक बोलण्याने नीरस झालेल्या त्याच्या मनात आत्मविश्वास जागृत होऊ लागला. पण नवीन्साह संचारू लागल्यानंतरही 'कमलचन्द्रची मर्जी पुन्हा कशी संपादन करावी' याबद्दलचे विचार मात्र त्याच्या मनात येईनात.

इतक्यात एका तरुणाने तेथे येवून त्याला प्रणाम केला. मुरलीनाथने त्याची 'तो कोण?' म्हणून चौकशी केली.

कुवक हसत उत्तरला, "मला विष्णुभट्ट म्हणतात. आमचं घर गोदादेवीच्या घरासमोरच आहे. मी आपणाला लग्नात पाहिलं होतं."

मुरलीनाथ होके हलवून गप्पच राहिला, "मी बसं ऐकलं की धनुर्मास भुत्सवात आपलं काव्य-मायन होणार आहे. गोदाताईकडून मला हे कळल्यावर मला रहावेना अन् राजस्थानातून मी निघून आलो. पण आता, यावेळी आपण इथं कसे-हेच समजत नाहीच मला!" पुढकाने आश्चर्य व्यक्त केले.

वाय भुत्तर घावे, हे मुरलीनाथलाही कळलेना. विष्णुभट्टने पुन्हा विचारले, "आपण बरेच अस्वस्थ वाटताय, अशी काही घटना घडली का, कि ज्यामुळे आपण इतके अस्वस्थ अन् कमजोर दिगताय?"

विष्णुभट्टची आदरभावना पाहून त्याला सर्वकाही सांगून टाकावेसे मुरलीनाथला वाटले. सांगावे तर लागणारच-कारण विष्णुभट्ट त्याचे काव्य ऐकण्यासाठीच तर आला होता ना?

मुरलीनाथकडून सविस्तर ऐकल्यावर विष्णुभट्ट मन्द हसत म्हणाला, "आपली अक्षयण सोळव्याचा एक जुपाय आहे माझ्या जतळ."

"सांग बरं कोणता ते?" मुरलीनाथने अतुलकता दर्शवली.

"प्रथम राजाश्रितचा असलेला आपला इष्टिकोष बदलून टाका. जेव्हा कोणी 'राजा' म्हणून जन्म घेतो, तेव्हा त्याच्यात थोडा 'राज-दर्प' असणं साहजिक आहे की नाही? तरी इतिहासात असेही बरेच राजे आहेत, की ज्यांनी पंडित कवि इ.चा कदर केली

आहे! भुत्तासनावर बसवून आपणासारख्या सरस्वती-पुत्रांचे प्राय धुतले आहेत त्यांनी! कवि-पंडितांना त्यांनी साक्षात् शारदा गानले; पालवित बसवून स्वतः खांदी दिला! हे सत्य तर आपल्याला विदितच आहे न?" विष्णुभट्ट मोठ्या गंभीर स्वरात बोलला.

त्याच्या बोलण्यातले सत्य मुरलीनाथने मान्य केले. आत्मपरिक्षण करता करता काहीशा शरमेने त्याचे मस्तकही झुकले.

मुरलीनाथमधील हे परिवर्तन पाहून विष्णुभट्टने मृदु आवाजात त्याला एक भावपूर्ण शीष्टिकाव्य ऐकवले. त्या काव्याचा अर्थ असा - यमुनेच्या रेंताड वेदिकेवर बसून मुरलीधर मधुर आसरी वाजवत होता. त्यामुळे नादमुग्ध झालेले

यमुनेचे पाणी आनंदाने, मुरसाहाने जास्तच फुगून प्रवाहित होऊ लागले. परंतु कितान्यावरच्या वेळूच्या बनातले काही वेळू भाव मुरलीचा मधुर नाव ऐकून ईर्ष्येने जळू लागले. मुरली त्यांच्याच जातीच्या बांबूपासून बनलेली असते न! त्या वेळूंना वाटू लागले की या मुरलीनावात अडथळा आणावा अन् यमुनेचे मन आपल्याकडे वळवावे. या वेड्या इच्छेने ते मागे-पुढे डोलू लागले. त्यामुळे त्यांच्यावर खूपच रागावली. पण ती त्यांच्या ईर्ष्याळु स्वभावाला अन् निर्बुद्धपणाला हसू लागली. वेळूंनी केलेल्या या आगा-पिछा नसलेल्या वेसुच्या, तालहीन नादाच्या पार्श्वभूमीवर तिला मुरलीधराचे मुरलीगान अधिकच

सुरेल अन् मधुर वाटले. यामुळे तिचा आनंद अधिकच वाढून तिचे पाणी फुगून मुरलीधराकडे पोचण्यासाठी ओढ घेऊ लागले. यमुना नदीप्रमाणेच यंत्रीर मनाच्या त्या कमलचन्द्र भूपतीकडे मुरलीधर नेहमी प्रेमदृष्टिने पाहत राहो!"

विष्णुभट्टाची ही कविता ऐकून मुरलीनाथने टाळ्या भाजवल्या तो बुद्दगारला, "भावास विष्णुभट्ट! माझ्या मनातल्या एका कोपऱ्यात पकी धारणा होती की, माझ्यासारखा निसर्गवर्णन करणारा दुसरा कोणी नाहीच, पण माझा तो गर्व पार जमोनदीस्त झाला! आम्हासून माझ्या निसर्गवर्णनाचे काही त्याच नाही! फारच सुंदर शैलीत तुम्ही आपले भाव व्यक्त केलेत! अगदी अद्भुत!" हसतहसत मुरलीनाथने विष्णुभट्टाच्या दंडावर थोपटले आणि त्याची अगदी भरभरून प्रशंसा केली. नसतेने मस्तक झुकवत विष्णुभट्ट म्हणाला, "आपणासाठीच ही कविता जन्मली!"

"ते तर दिशतच आहे मला! म्हणजे याचा अर्थ असा की माझा द्वेष करणाऱ्या कवींनी राजाचे कान भरले?" विचार करत मुरलीनाथने प्रश्न केला.

"होय. ताईच म्हणाली होती की गंगभट्ट आदि लोक आपला द्वेष करतात. तसं नसतं, तर घर सनेत आपल्या अपमानाला तो कारण बनला असता? राजाच्या शंकेचं त्यानं समर्थन केलं असतं?" विष्णुभट्ट भुतरला.

"तुम्ही म्हणालात, ते शंभर टक्के खरं! इतक्या साऱ्या कवींनी भरलेल्या दरबारात राजाने माझ्याबद्दल कडू शब्द मुघारले, तेंव्हा माझं डोकंच फिरलं! तुम्ही आता ऐकवलेली कविता मी त्यांना ऐकवू? काय विचार आहे तुमचा?" मुरलीनाथने विचारले.

"हो, हो! जरूर ऐकवा ना! पण आपला वेष बदला अन् राजा एकान्तात असताना त्याला कविता ऐकवा. कवितेच्या शेवटच्या ओळी आपल्या मनात राजाबद्दल कसला द्वेष किंवा अनादर नसल्याचंच दाखवतात. अन्, त्याजरोबरच हेही स्पष्ट होतं, की इतर कवि आपणावर जळत असूनही आपण राजाची कृपा, प्रेम व सान्निध्याची अपेक्षा करता."

विष्णुभट्टाचा या बोलण्याला मुरलीनाथ तान्त्रितोव मान्यता देईना; तो काहीसा दुग्ध्यात पडला !

ही गोष्ट ओळखून विष्णुभट्ट म्हणाला, "दाजी ! कृपा 'दुसऱ्या कविची कविता आपलीच' कशी बनवू या विचारात नका पडू. ती कविता मी आपल्याला ऐकवली ना? माझी ताई गोदादेवी तर आपणाला प्राणप्रिय आहे. आपण माझ्या ताईचा जसा स्वीकार केला तसाच माझ्या या कविता-कन्येचाही करा ना!"

तरीही मुरलीनाथचा अभिमान आठ येत होता. इतके सगळे सांगितले, विनवले, समजावले, तरीही मुरलीनाथ कबुली देत नसल्याचे पाहून विष्णुभट्ट विचारा निराश झाला. आता याला कसे

समजावावे, याचा त्याने क्षणभर विचार केला.

नंतर जरा संकोचत विष्णुभट्टाने आपली पगडी व नाजूक मिसरूड काढून टाकली.

दुसऱ्याच क्षणी गोदादेवीच आपल्या समोर हसत भुभी असून तिचा केशसंभार होक्यावरून पसरत असल्याचे मुरलीनाथच्या लक्षात आले.

अेकाअेकी त्याच्या मुखातून आश्चर्योद्गार निघाले, "गोदा, तू?" हसतच गोदादेवी म्हणाली, "होय स्वामी! मला समजलं की, दरबारात आपला अपमान होऊन मान झाली घालून आपण तेथून निघून गेलात. स्वतःच येऊन आपल्याला काही सद्गा द्यावा, तर आपण

तो मानण्यातले नव्हते! म्हणूनच मी या पुरुषांवेष्टात श्ये आले."

आश्चर्यात बुडलेला मुरलीनाथ हे सर्व मन्त्रमुग्ध होऊन ऐकत होता. काही क्षणांनी भानावर येऊन त्याने नकारदर्शक आपली मान हलवली.

इतके सारे होऊनही आपल्या पतीचा नकार पाहून गोदादेवी ने दुःखाने व आवेगाने विचारले, "आता का नकार?"

क्षणभर मौन राहिल्यानंतर मुरलीनाथ म्हणाला, "बायकोची अवहेलना, राजाबहुलका बुदासभाव अन् भर सभेत झालेला अपमान - या तीनही गोष्टी माझ्या मनात सोल हतल्या आहेत. हे जणू तीन काटेरी वृक्ष रू एकाच आणाने कापून टाकलेस. आता माझ्यासमोर एकच मार्ग आहे. अन् तो म्हणजे आपला अहंकार त्यागून मनापासून तुझ्यासमोर मस्तक वाकवू! असं केल्यानंतरच मी तुझा कृतज्ञ असल्याचं सिद्ध करू शकेन, तुझं कृण केवू शकेन." इतके बोलून झाल्यावर झुटून तो आपल्या पत्नीचे पाय धरू

लागला.

पतीत झालेल्या जामूलास परिवर्तनामुळे गोदादेवीच्या डोळ्यातून आनन्दाश्रू अरू लागले. त्याला मध्येच थांबवत ती म्हणाली, "नाही, नाही! असं नकार करू! आपण भाझं म्हणणं मानलंत यातच सर्व काही पोचलं मला!"

यानंतर काही वेळ पतिपत्नींनी तेथील निसर्गाचा आस्वाद घेतला अन् ते राजधानीत पोचले.

दुसऱ्याच दिवशी जहूरप्याच्या वेषात मुरलीनाथने राजाची भेट घेतली व त्याला गोदादेवीची कविता ऐकवली. आपल्या प्रयत्नात सफल झालेला मुरलीनाथ पुन्हा एकदा राजाचा प्रीतिपात्र बनला.

काही दिवसांनंतर त्याने राजाला आपल्या पत्नीच्या प्रयत्नाचे विवरण दिले अन् मोठ्या गर्वाने 'आपली पत्नी मोठी विदुषी असल्याचे' सांगितले.

तेव्हापासून त्यानंतर गोदादेवीच्या सहयोगाने मुरलीनाथने अनेक उत्तम काव्ये रचली. परन्तु त्या सर्व काव्यांवर त्याने लिहिले - 'विष्णुभट्ट विरचित.'

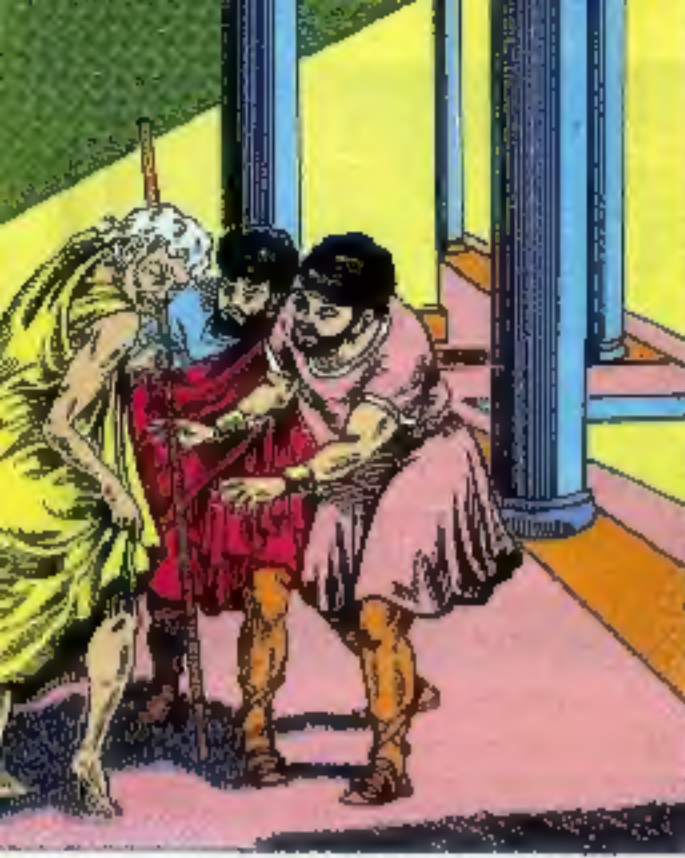
१७

(पंचमुखांनी निरुपच यत्न करीतलेला हो केला की, ज्या पुत्राला लिखाणी विद्या वरासची एकदा अर्गल त्याला आपल्या पत्नीच्या धनुष्याला दोरी लावता येऊन त्याच्याप्रमाणेच बाराही कुहारांच्या मधून काढून बाहेर लवनेच वरता आला पाहिले. बुद्ध भिकाऱ्याच्या वेषात आलेल्या आपल्या सतील तिन हे पाहून टाकले. कारण ती त्याला बांधलू शकली नाही. दुसऱ्या दिवशी तिन ती अट अवस्था परी मुळांच मीज-गन्ना करणाऱ्या मुकांनाही सांगितली. रूपधरने धनुष्य बाण तिन त्यांच्यासमोर ठेवले.) यानंतर -

सारे राजकुमार व अन्य विवाहेच्छू एक एक करून पुढे येऊन धनुष्याला दोरी लावल्याचा असफल प्रयत्न करत राहिले. ते पाहून दुर्बुद्धीने कालोला जवळ बोलावून त्याला म्हटले, "अरे, या धनुष्याला जरा चरबी चोपड अन् नंतर आगीवर भेक." कालीने ते कामही केले, परन्तु त्याचा काहीच फायदा झाला नाही. ते बुद्ध व्यावेळी धनुष्याबहुलच्या चिंतेत होते व काय करावे हे त्यांना समजत नव्हते. तेव्हा हुकरांचा राखणदार आणि

गुराखी बाहेर गेले. रूपधरही बाहेर गेला. त्याने या दोघांना जवळ बोलावून हळू स्वरात म्हटले, "पहा, मी आता जे सांगेन, ते नीट ऐका. तुमचा मालक रूपधर जर परत आला, तर तुम्ही त्याच्यासाठी कायकाय कराल? हे जे दुष्ट लोक जमलेत, त्यांना विरोध कराल? लढाल त्यांच्याशी? अन् आपल्या मालकाला साथ दाल? मनात काय असेल ते स्पष्ट सांगून टाका."

'आपल्या मालकासाठी आपण

प्राणार्पणही करायला तयार आहोत' असे जेव्हा ते म्हणाले, तेव्हा रूपधर त्यांना म्हणाला, "मीच रूपधर आहे पहा! मी परत आलो, तर खूश होण्यासारखे तुम्हीच दोघे काय ते इथे आहात. देवकूपेनं मी जर वा शत्रूचा नाश करू शकलो, तर मागाल ते इनाम देईन मी तुम्हाला! भेतं देईन, घर देईन रहायला, शंका वाटत असेल माझ्याविषयी, तर हा 'डाग' पहा!" त्याने त्यांना आपल्या पावावरचा तो डाग दाखवला.

आपल्या मालकाला पाहून ते दोघे अतिशयच आनंदित झाले. "आता आनन्द अन् अन्नूची वेळ नाहीय. मी आता प्रथम आत जातो, नंतर एक-एक करून तुम्हीही तिथे या. मी धनुष्य मागेन. ते दुष्ट देणार नाहीत ते मला. हुकरांचा राखणदार मला ते

आणून देईल. नंतर घरात असणाऱ्या सर्व स्त्रियांना आपापल्या खोलीत जाऊन दरवाजे नीट बंद करून घ्यायला सांगायला हवं. काही गडबड झाली, तरी बाहेर न निघण्याबद्दल त्यांना निश्चून सांगण्यात यावे. सुखप्राप्ती, तू बाहेर जाऊन मुख्य दरवाजा-सिंहद्वार बंद करून घ्यायला हवं!"

नंतर तिथेजण एक-एक करून आत जाऊन आपापल्या स्थानांवर बसले. त्यावेळी विपुलयोद्धा धनुष्यावर आपले बळ आजमावून पहात होता. पण ते वाकवणे त्याला अमत्त नव्हते. निराशाभरल्या आवाजात तो म्हणू लागला, "किती दुर्भागो आहोत आपण! विवाहाची गोष्ट सोडून द्या. तो करायचाच असेल, तर इयाकात काय कमी कन्या आहेत? मला दुःख इतकंच वाटतंय, की रूपधरच्या तुलनेत आपण म्हणजे कोणीच नव्हे! आपल्या वा पिढीची ही कलहीनता पाहून फुडली पिढी काय म्हणेल?"

त्याला मध्येच अडवत दुर्बुद्धी म्हणाला, "जास्त भावनाप्रधान बनू नकोस. आज पर्व-दिवस आहे. धनुष्याशी आज आपसं काही देणं-घेणं नाही; त्याला आज स्पर्शही नाही करायचा. ठेकून दे ते! त्याचा अप्रयोग आपण पुन्हा एकाद्या दिवशी करू." हे बोलणे सर्वांना ठीक वाटले. सर्वांचे जेवण अुरकल्यावर रूपधर म्हणाला, "हे पहा वीरानो, आज तुम्हाला धनुष्याचं काही काम नाहीय. जरा मला छाल ते? मीही जरा पहातो माझ्यात किती शक्ती आहे! माझ बळही म्हातारपणामुळे तसं लोणच होत चाललंय."

त्याचे बोलणे ऐकून सर्वजण चिडले. त्यांना भयही वाटले की, 'एकाद्या वेळी हा म्हाताराच हारवीन आपणा सर्वांना.' दुर्बुद्धी नाराजीने म्हणाला, "नोच! तुझी बुद्धी घट झाली काय? दारू पिऊन झिंझलास होय? त्ररीच चढलीय वाटतं? तू खरोखरच धनुष्य वाकवलेस, तर आम्ही तुला जिवंत सोडू होय?"

"दुर्बुद्धी, हे वृद्ध नावा माझ्या मुलाचे अतिथी आहेत. त्यांना धनुष्य द्यायला मनाई का करत आहेस? तुला भीती पडलीच का, कि ते धनुष्य वाकवून माझ्याशी विवाहही करतात? तसा त्यांचा भुद्देश असेल असे तुला का वाटतं?" पयमुषी रागाने बोलली.

"आम्हाला तमली काही भीती नाही वाटत. पण जे धनुष्य आम्ही वाकवून दोरी पडवू शकलो नाही, ते जर या म्हातार्याचं केले, तर तो आपचा घोर अपमान होईल. हा म्हातारा जर कुन्हाडीच्या मधून बरोबर नेम मारू शकला, तर पापेक्षा आपली आमची मानसंहना ती काय?" विपुलयोद्धा मध्येच बोलला.

"आई, तू मुर्खीचन या बोलण्यात गुंतले आहेस. मी जर हे धनुष्य-बाण कुणाला दान म्हणून द्यायचं म्हटलं, तर मला अडवणारा भई जन्मलाच नाही कोणी! तू आता जाऊन आपलं काम बघ बरं!" वीरमती निर्भीडतेने बोलला.

त्याचे बोलणे ऐकून पयमुषीला आश्चर्यही वाटले, अन् आनंदही झाला. आपला मुलगा समर्थ होत असल्याचे पाहून खुशीने ती आपल्या खोलीत गेली.

इतक्यात धनुष्य भुचलून हुकरांचा राखणदार रूपधरकडे जाऊ लागला, आणि सर्वजण ओरडू लागले. ते ऐकून घाबरून त्याने धनुष्य जमिनीवर ठेवले, पण त्याला प्रोत्साहन देत वीरमती म्हणाला, "त्यांच्या बडबडीशी तुला काय करायचंय? आपलं काम निर्भयपणे कर तु!"

राखणदाराने धनुष्य भुचलून रूपधरला दिले. अन् स्त्रियांजवळ जाऊन बहुकीर्तीला तो म्हणाला, "छोट्या मालकांची आज्ञा आहे की, सर्व स्त्रियांनी आपापल्या खोलीत जाऊन दरवाजे बंद करून घ्यावे. काही गडबड झाली, तरी त्यांनी बाहेर येऊ नये." हे सर्व काय आललंय ते न समजले तरी तिने राखणदाराच्या सांगण्याप्रमाणे सारी व्यवस्था केली.

इतक्यात धनुष्य हातात घेऊन रूपधर ते इकडे-तिकडे फिरवून पाहू लागला. सर्वांच्या नजरा त्याच्याकडे लागल्या होत्या. "असं दिसतंय की याला धनुर्विद्येचं काहीच ज्ञान नाहीय दोरीचं चढवू शकला नाही, तर हा नेम काय मारणार? कऱ्हे त्याला काय करायचंय ते!" जमलेले लोक निरनिराळी टीका करू लागले.

रूपधरने अगदी सहजपणे दोरी चढवून धनुष्य डाव्या हातात घेऊन उजव्या हाताने टणत्कार केला. खूप छान आवाज निघाला. ते पाहून सर्वजण स्तंभित झाले. एक छानसा बाण भाल्यातून काढून रूपधरने नेम धरून तो असा सोडला, की कुन्हाडीच्या टोकांमधून जाळून त्याचे अगदी बरोबर आपले लक्ष्य साधले!

नंतर धीरमतीला तो म्हणाला, "पुत्रा धीरमती, तुझ्या प्रतिष्ठेला मी जरासुद्धा धक्का लावला नाही. तू तर पाहिलंसंच की किती सहजपणे मी दोरी लावून नेम मारला. हे तशाकथित मोठे लोक काय म्हणायचं ते म्हणोत! पण आता स्पष्ट झालंय, की माझं बळ जराही क्षीण झालेलं नाहीय. आता या सर्वांच्या रात्रीच्या भोजनाची व्यवस्था कर. नंतर मनोविनोदाचे कार्यक्रम सुरू होतील." असे म्हणून त्याने इशारा केला.

धीरमती लांबडतोंब एका हातात तलवार अन् दुसऱ्यात बऱ्ही घेऊन पित्याबरोबर येऊन भुभा राहिला. रूपधरने अंगावरचे जुने कपडे भुतरून फेकून दिले अन् जुटी मारून तो चौकटीत भुभा राहिला. बाकीचे बाण त्याने आपल्या पायलांजवळ पसरले. "आता सरा धेऊ सुरू होत आहे. मी आपणखी एक नेम मारणार आहे. असा नेम आजवर कोणीच मारला नसेल." असे म्हणत रूपधरने बाण दुर्बुद्धीवर मारला.

दुर्बुद्धी किंवा इतर कोणाच्या मनस्तही आले नाही की बाण त्याच्यावरच गोडला जात आहे. त्याचीच शिकार होत आहे! त्या वेळी दुर्बुद्धी एक मोठीशी सुरई दोन्ही हातात बुचलून दारू पोत होता. बाण सरळ त्याच्या कंठात घुसून सुरई धडामकन सान्नी पडला अन् पाठोपाठ दुर्बुद्धीही कोसळला! दुसऱ्याच क्षणी तेथे हाहाकार माजला. आपापल्या आसनावरून उठून हत्यारांसाठी ते इकडे तिकडे पाहू लागले. पण भितीवरची हत्यारे गायब होती! "एका माणसाला मारतोस? दुष्टा, धांव तुला आता मजा दाखवतो."

सर्वजण जोरहू लागले. अजूनही सत्यगोष्ट त्यांच्या लक्षात आली नाही. योगायोगानेच सर्व घडत असल्याचे त्यांना वाटत होते.

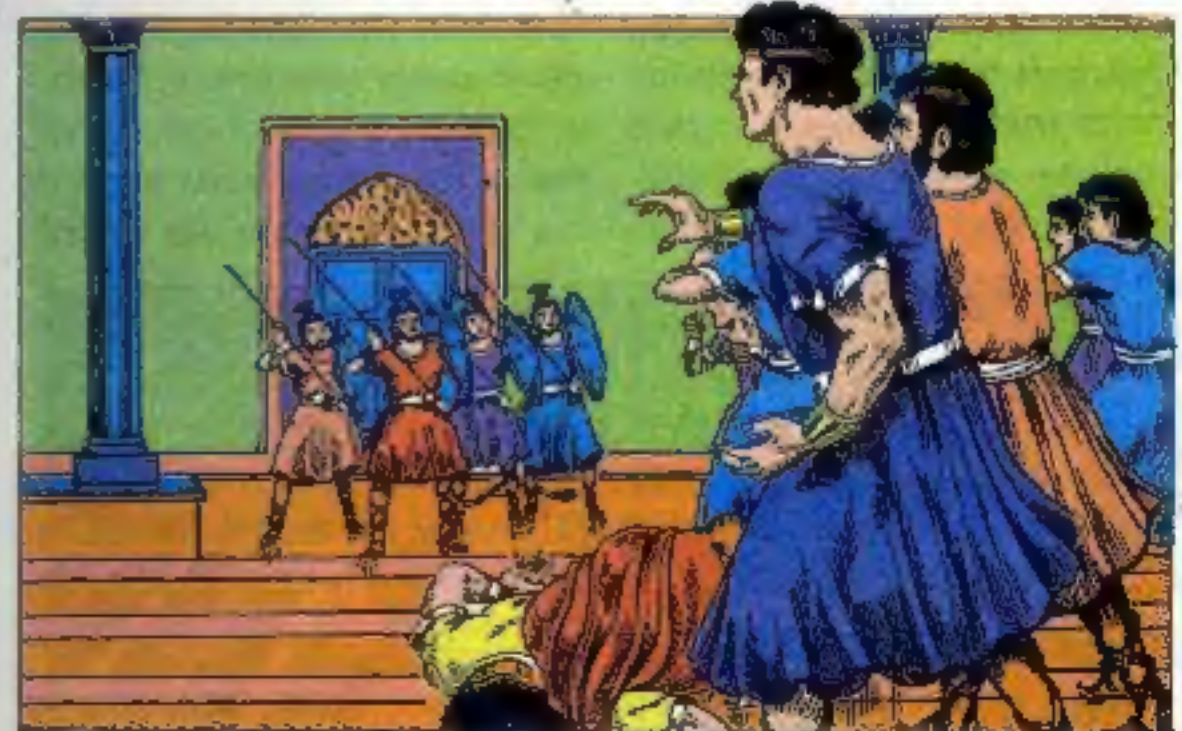
आपल्या भुवया चढवत रूपधर त्यांना म्हणाला, "कुत्र्यांनो, तुम्हाला वाटत होतं, की मी ट्रायहून परत येणारच नाही. अन् तेच साहस धरून तुम्ही माझं घर घेऊन बसलात, माझी इस्टेट चरत राहिलात. माझ्या दासी आपल्याशा केल्यात. माझ्या जिवन्तपणीच माझ्या बायकोशी विवाहाची स्वप्न पाहिलीत! तुम्हाला देवाचीही भीती नाही, मलाही भीत नाही ना तुम्ही? आता यमपाशातून वाचणार नाही तुम्ही कोणी!"

अयाने सर्वांची जोबडी वळली! केवळ एकटा विपुलपोढा बोलू लागला, "तू जर सराच रूपधर असशील, तर तुझं बोलणं बरोबर आहे. आमच्या हातून मोठ्याच चुका झाल्या, अन्याय केला आम्ही. या सर्वांचं मूळ

याहे दुर्बुद्धी. तो केवळ तुझ्या बायकोशी विवाह करण्यासाठी नाही आला, तर तो तुझ्या मुलाला - धीरमतीला ठार करायच्या चिंत्तारात होता. तुम्ही सगळी इस्टेट हडपायची होती त्याला. आम्ही तुम्ही सारी नुकसानभरपाई करून देऊ. जी दारू आम्ही आजवर प्यायलो त्याची किंमतही चुकवू. वर्गणी करून तुझं धन देऊ आम्ही. आमच्यातला प्रत्येकजण तुला वीस बेल देईल."

"दुष्टांनो, तुम्ही मन मानेल तसं वागलात. त्याची एकच शिक्षा आहे. ती म्हणजे तुमचा जीव. तुमच्यापैकी प्रत्येकाचा जीव घेईन मी. पळायलाही अवसर नाहीय तुम्हाला." रूपधर चांगलाच पेटून उठला होता.

विपुलपोढा आपल्या अनुयायांना म्हणाला, "बंधूंतो, हा तर आपल्या जिवावरच उठला

आहे. आता आपापल्या तलवारी खुपसून एकदम सर्वजण हल्ला करू याच्यावर. पाहूया किती जणांना मारू शकेल तो."

ओरडतच त्याने रूपधरवर तलवार अगारली, पण दुसऱ्याच क्षणी रूपधरचा बाण त्याच्या छातीत घुसला.

बाकी सर्वजण आता रूपधरवर तुटून पडले. धीरमतीने आपल्या बछ्छीने त्यापैकी काहीजणांना घमसदनाला पाठवले. नंतर तो आपल्या पित्याला म्हणाला, "बाबा, मी तुमच्यासाठी, या राजवणदारासाठी अन् पशुपालकासाठीही पदकन हत्यारं घेऊन गेलो." "बाण संपून जाण्यापूर्वी परत ये."

रूपधर म्हणाला, धीरमती बाली, बछ्छ्या, शिरस्त्राणे वगैरे ठेवलेल्या सोलीत जाऊन हत्यारे घेऊन लगेच परतला. चारहीजण ती घेऊन दरवाजासमोर भुभे राहिले. बाण संपल्यावर धनुष्य खाली ठेवून रूपधरने हाती बछ्छ्या घेतल्या. तोंगर्भत काहीजण मेले होते, काही जिवन्त होते. त्याचवेळी कालीने आपल्या मालकांना मघत केली. मागील बाजूने जाऊन हत्यारांच्या सोलीतून तो बछ्छ्या आणि बाली घेऊन आला.

रूपधरच्या लक्षात आले तेव्हा तो म्हणाला, "धीरमती, यांना आपल्या दासी मदत करत असाव्यातसं वाटतंय."

"चूक माझी झाली बाबा! हत्यारं आपताना कुलूप लावायला विस्मरलो." असे म्हणून तो व राखणदार कुलूप लावण्यासाठी धावले. दुसऱ्या वेळी काली सोलीत घुसला तेव्हा राखणदराने त्याला पकडले.

यानंतर दोन्ही पक्षात बछ्छ्यांनी सडाई सुरू झाली. सौभाग्याने कनूच्या एकाही बछ्छीने रूपधर किंवा धीरमती जखमी झाले नाहीत, पण या दोघांनी फेकलेल्या बछ्छ्यांमुळे मात्र बरेचसे शत्रू ठार झाले.

नंतर बछ्छ्या संपल्यावर त्यांच्यात इड-युद्ध सुरू झाले. त्या दिवशी देवतांचा कृपा होती रूपधरवर. सर्वच सर्व शत्रू मरून गेले. दोघांनाच त्यांनी जीवदान दिले, कारण ते अगदीच नालायक होते.

मोठे दालन ग्रेलांनी भरले होते. म्हातऱ्या दासीला बोलावून रूपधर म्हणाला, "बाकी सर्व दासींना बोलावून सोली घुपून घे अन् नोकरांना हे मुकडे बाहेर न्यायला सांग."

(पुरीत अंकी समाप्त)

भागवाना विष्णुंची माय्या

धुव करक तपत्येत मग होता. इन्द्राला त्याची तपस्या भंग करायची होती. त्याने विरुध नामक एक गन्धर्वाला राक्षसरूपात पाठवले. विरुध धुवाजवळ आला. एका मुनीने हे पाहून आपवाणी अुच्चारली की, "तू खरोखरचाच राक्षस बनून रहाशील."

या शापामुळे विरुधचे देवत्व तोष पायले. शक्ती नवीनच किनाऱ्यावर आपले वास्तव्य बनवून आसपासच्या ऋषि-मुनींना खात राहून तो आपले राक्षस-जीवन व्यतीत करू लागला. पण त्याची दिव्यदृष्टी मात्र अजून त्याच्याकडे शाबूत होती. तीन्ही लोकात कुठे, काय घडत आहे, हे त्याला समजत असे.

शत्रू व भोदाखरी नदीच्या संगमावर वसणाऱ्या व्याथमात काही मुनिजन रहात असत. एके दिवशी मुनिबालक समिधा गोळा करायला आलेले असताना विरुध तेथे पोचला. त्याला पाहून ती मुले काबरून पळून गेली.

परन्तु भरत नावाचा एक मुलगा मात्र न भिता तेथेच अुभा राहिला.

पळून गेलेल्या मुलांनी भरतच्या पित्याला सांगितले, "तुमचा भरत राक्षसाहाती सापडला आहे." भरतचा बाप राक्षसाला म्हणाला, "हा माझा एकुलता एक पुत्र आहे. वाटलं तर मला ला, पण याला सोडून दे."

"ठीक आहे, मी तुला एक संधी देतो. मी अुधा सकाळी परत येईन. यामधल्या अवधीत आपल्या मुलाचा अशा जागी लपव की जी मला ठासूक असणार नाही," विरुध म्हणाला.

पिता भरतला आपल्या आश्रमात घेऊन गेला. त्याने ठरवले की 'मुलाला वाचवण्यासाठी जरूर तर आपले सगळे तपोबलही खर्ची घालायचे.' होम करून त्याने ब्रह्मदेवाचा पूजा केली. ब्रह्मदेव साक्षात् प्रकट

झाले.

“माझ्या मुलाचं रक्षण करा! जुद्या सकाळ पर्यंत त्याला अशा जागी लपवून ठेवा, की जिथे राक्षस पोचू शकणार नाही.” मुनीने विनवले.

ब्रह्मदेव मुलाला आपल्या लोकी घेऊन गेले, ते स्वतः ज्या कमलासनावर बसत, त्याच कमळाच्या एका पाकळीत त्यांनी मुलाला रूपान्तरित केले.

दुसऱ्या दिवशी ठरलेल्या जागी येऊन विरुध भरतच्या पित्याला म्हणाला, “मुर्खा, ब्रह्मदेवाने तुझ्या मुलाला फुलाच्या पाकळीचं रूप दिलंय. तुला काय वाटतंय, मला इतकंही समजणार नाही? हरलास तू, ठीक आहे, मी तुला आणली एक संधी देतो. यावेळी तरी त्याला अशा जागी लपव, की जिथे माझी पोच असणार नाही.”

भरतच्यापित्याने आता महादेवाचे स्मरण केले. भगवान शंकर मुनीसमोर प्रकट झाले. ब्रह्मदेवाला केलेली विनंतीच मुनीने शंकरालाही केली. शंकर त्याला कैलासावर घेऊन गेले अन् एका कळीत रूपान्तर करून त्याने कळीने पार्वतीचा काम अलंकृत केला.

विरुध दुसऱ्या दिवशी येऊन मुनीला म्हणाला, “अरे तुझा मुलगा कळीच्या रुपात पार्वतीच्या कानावर बसला आहे. मला हे रहस्यही समजलंय. आता एक शेवटची संधी देतो मी तुला.”

त्या दिवशी भरतच्या पित्याने भगवान विष्णूची आराधना केली. विष्णू प्रकट झाल्यावर त्यांनी पुत्राच्या रक्षणाचा भार त्यांच्यावर सोपवला. विष्णू बालकाना घेऊन गेले.

दुसऱ्या दिवशी विरुध आला. त्याने आपल्या दिव्य-दृष्टीने तिन्ही लोक धुडळले. पण भरत कुठे आहे, हे त्याला कळेंना. शेवटी वासून तो ओरडला, “हे मुनिबालका, कुठे आहेस तू?”

“इथे आहे.” भरतचा आवाज त्याला स्पष्ट ऐकू आला.

विरुध म्हणाला, “मी तुला काहीही करणार नाही. समोर ये.” विरुधची छाती फाडून भरत बाहेर आला. राक्षस मरून पडला. विरुध आता भापमुक्त झाला. पुन्हा तो गंधर्व बनला. भरतच्या पित्याला नमस्कार करून तो स्वर्गात परतला.

द्विगुण - यथार्थनामा

निश्चयाचा पक्का विक्रमराजा पुन्हा झाडा-जवळ गेला. झाडावरून प्रेतकाढून त्याने आपल्या आंगावर टाकले अन् नेहमीप्रमाणे स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतातला येताळ बोलू लागला, “राजा, मिट्ट काळोखात जिवं भुता-जेतांचा संचार असतो, तिथं तू नाना प्रकारच्या वातना सहन करत आहेस. ज्या लक्षप्रामांसाठी तू झगडत आहेस, ते तुला कसं अन् केंव्हा प्राप्त होणार? की होणारच नाही? कधी कधी अकल्पित पण आपल्या इच्छा पूर्ण होतातही. इतक्या सहजपणे त्या पूर्ण होतील असं आपल्या मनातही नसतं, असं का होतं हे विज्ञ व तपस्वीही तार्किकरूपात सिद्ध करू शकत नाहीत. मुदाहरणार्थ द्विगुण नावाच्या एका व्यक्तीच्या अपवासाबद्दल तुला सांगतो. आपला थक्का बूर करत शान्तपणे ती गोष्ट ऐक.” इतके बोलून येताळ गोष्ट सांगू लागला. सर्वजण म्हणत असत की बलभद्रपुरच्या

बेताळ कथा

बलरामच्या घराच्या परसात जमिनीत पुरलेले धन आहे. बलरामने ते मिळवण्यासाठी केलेले मार प्रयत्न असफल झाले. प्रथम त्याने एका ज्योतिष्याला बोलावून धन मिळावची शक्यता शक्यता आहे का, हे विचारून पाहिले, नंतर एका मानिकाला बोलावून धन कुठे पुरलेले असायची शक्यता आहे, ती जगा निश्चित करून घेतली. त्याने सांगितल्या जागेवर बलरामने जावून पाहिले, पण हाती काहीच आले नाही. फक्त ज्योतिषी आणि मानिक त्याच्याकडून बरंचसं धन सुटून नाहीमे झालं.

एक दिवशी एक संन्यासी त्याच्या घरी आला अन् म्हणू लागला, "एकाद्या संन्यासी अथवा भुनमशा माणसाला आपल्या घरी तीन दिवस भोजन दे, चौथ्या दिवशी त्याला कडक

अपास करायला लाव, पाचव्या दिवशी त्याच्या हातात कुदळ दे. तो जिथे सोदेल, तिथेच तुला धन प्राप्त होईल."

त्या दिवसापासून लोक ज्यांना ज्यांना म्हणून 'चांगला' म्हणत अशा प्रत्येकाला बलराम आपल्या घरी बोलावू लागला. त्यांना तो म्हणे की, आपल्याला धन मिळाले तर त्यातला अर्धा द्याय अशी मदत करणाराला दिवा जाईल. परन्तु काणीच त्याचे निमन्त्रण स्वीकारांना. त्या सर्वांचे मत होणे की, 'परच्याच्या घनाची अपेक्षा करणं पाप आहे.' लोभामुळे एक-दोघे झालेही. त्यांनी तीन दिवस चांगले स्वादल भोजन केले, अन् चौथ्या दिवशी कडक अपासही केला. पण पाचव्या दिवशी कुदळाने जमीन मोदल्यावर मात्र काहीच न मिळाल्यामुळे 'आपण भुत्तम नसल्याचे' सिद्ध झाल्याने शर्मून गेले. काहीजण तर अुभटअुभट म्हणाले की संन्यासी मोटाग्या आहे!

काहीही असो. हळुहळू येणारांची संख्या घटत गेली. काही दिवसांनी तोच संन्यासी बलरामकडे आला अन् बलरामने त्याला सर्व हक्कित सांगितली. संन्यासी गंभीर हात म्हणाला, "मी तर तुला सांगितलं होतं. कडक अपासाचा अर्थ आहे - चौथ्या दिवशी पाणीमुद्धा न पिता अपास घरायचा. हा नियम पाळला गेला का?"

बलरामने जाळवून पाहिले. काही जणानो फळं झाडली होती तर काहीनी दूध घेतले होत पाणी तर सर्वचजण प्यायले होते! आता बलरामच्या लक्षात आले की धन मिळवण्यासाठी अपास काम करायला हवा. पण तो

संन्यासाला म्हणाला, "स्वामीजी, घनासाठी दुसरा कोणी इतका कडक अपास नाही करणार. ते काम मी स्वतःच केले तर?"

"फळाची अपेक्षा न करता तुझ्यासाठी कडक अपास करणाराच सत्पुरुष मानला जाणार ना! आपल्या कामासाठी तू अपास केलास, तर तो स्वार्थच होईल ना? आता तू असं कर; इथून यांद्या अंतरावर एक वस्ती आहे. त्यात द्विगुण नावाचा एक माणूस आहे. त्याला बोलावून आण, त्याच्याकडून कडक अपास करवतास, तर कार्य सफल होईल," असे सांगून संन्यासी निघून गेला.

बलराम ताबडतोब त्या वस्तीकडे निघाला. पाणी चालत संध्याकाळपर्यंत तेथे पोचला. द्विगुणचा पत्ता सापडायला विशेष त्रास झाला नाही. पण घरात जाऊन पहातो तो काय! घर दास-दासीनी भरलेलं! बलरामला वाटले होते की द्विगुण दरिद्रा असेल, पण त्याचे घर इन्द्रधुवनासारखं भव्य आहे. सर्व लोकांच्यात द्विगुण चांगला तेजस्वी दिसत होता. चांगला अंभ अन् दृढकाय होता तो. अंगावर रेभमी वस्त्रे अन् चमकत्या मनकरांनी सजलेला! अगवंताच्या मूर्ती-यमखा प्रकाशित दिसत होता तो

बलरामला पाहून द्विगुण स्वतः पुढे होऊन, नों का आला आहे वगैरे चौकशी करू लागला. बलरामचे चांगले स्वागत केले त्याने. पण अशा मज्ञान माणसाला आपले काम सांगायला बलराम संकोचू लागला. द्विगुणने पुन पुन्हा अग्राज्ञाने विचारल्यावर त्याने आपले काम सांगितले.

मनातल्या मनात बलराम मीन होता कि

यावर द्विगुणची काय प्रतिक्रिया होईल परन्तु मोठ्या प्रेमाने पाठीवर धोपटत द्विगुण म्हणाला, "आज रात्री तर आपण इथेच माकाम करा. सकाळी आपण बरोबरच निघूनमच्या गावी. तोपर्यंत मी इथली सर्व व्यवस्था करून ठेवली."

बलरामला फारच आनंद वाटला.

द्विगुणच्या भातिव्यामुळे बलराम चांगला डोरादूर झोपला. पहाटेच सेवकांनी त्याला अुठवून म्हटले, "लवकर तयार व्हा. आमचे मालक तयार होऊन बसले आहेत."

बलराम पटकन अुठून बसला. सेवकांनी त्याला मोठ्या वैभवाने स्नान करवले, सेवकांना विचारून बलरामने द्विगुणची भाहिती मिळवली. त्याला कळले की, द्विगुण नाकरांना खूप चांगला पगार देतो, पण त्याबरोबरच

त्यांना फार सतावतोही, तो स्वतः'कप चांगली काम करतो, पण त्याबरोबर स्वतः' अनेक व्यसनांच्या अधीनही आहे

बलरामने त्यांना मोठ्या आत्मिकतेने विचारले की, "एकूणात द्विगुण चांगला माणूस आहे की वाईट?"

"त्यांच्यात चांगुलपणाही आहे आणि वाईटपणाही आहे पण हा, ते आपला वाईटपणा, आपले दुर्गुण मगबायबा प्रयत्न करत नाहीत. हेच त्यांचं वैशिष्ट्य." नोकर म्हणाले

आता बलरामला चिंता वाटू लागली. "संन्यासानं ह्याचं नाव का सूचवलं कुशाम ठाकूर याच्या अुपासानं लग्न होईल की नाही?" त्याच्या मुखातून अन्यायम शब्द आहोर पडले

यावर नोकर हसू लागले, ते म्हणाले, "आमच मालक या अुपासाचा राजभर प्रचार करत हात. आम्हीही ऐकून आश्चर्यचकित झालां. अुपासदीक्षा द्यायला तुम्हाला आमचा मालकच सांगडला होय? माकी सर्व दिवसाकाठी तोंददा आतात तर ते महा वेळा आतात. त्याच्याकडून अुपास करवण देवानाही नाही जमणार!"

नोकरांच्या बोलण्याने बलरामची काळजी आणखीच वाढली. सर्व भार संन्याभावर टाकून आता त्याने याबद्दल विचार करणे सोडून दिले

थोड्याच वेळात प्रचाममाठी गाडी आनी गाडीत सपशो गाठोडी होती, बलराम-द्विगुण यांच्याबरोबर एक स्वयंपाकीही गाडीत बसला. द्विगुणने बलरामला त्याचा परिचय करून दिला - "मी भोजनप्रिय आहे, अन् याचा स्वयंपाक सोडून इतर कोणी काहीही बनवलेलं मला आवडत नाही. त्यामुळे मी बाहेर कुठे गेलो, तर माला बरोबर नेतोच."

गाडी निघाली. वाटेत स्वयंपाक्याने दोघांना फराळ करवला. द्विगुणने बलरामपेक्षा दुपटीने तो साह्या. त्याच्या पचनशक्तीचं बलरामला फारच आश्चर्य वाटले. थोड्या वेळाने पुन्हा द्विगुणने काही पकाचे साह्यो.

थोडे दूर गेल्यावर रस्त्यातून जाणारा एक परिचिन माणूस त्याला दिसला. गाडी थांबवून द्विगुण त्याच्याशी बोलला, तो माणूस म्हणाला, "माझी बायको आजारी आहे. वैद्यानं माणवलेली औषध माणायला चाललोय मी." त्याला सहानुभूती दाखवून घोराने रहायला द्विगुणने सांगितले.

'मलाही घ्या ना बायल्या गाडीत. लवकर पाचन मी. तमा माझ्या बायकोच्या जिवाना घांका नाहीय; पण वेदनेमुळे फार घाबरते आहे ती. लवकर लवकर औषध देऊन तिच्या वदना याबवाय्या असं वाटतंय मला" तो माणूस गयायला करत म्हणाला

"जिवाना घांका नाही न? शरीराच्या वेदना सहन करायलाच हव्यात! पाच वर्षांपूर्वी तुम्हा बायकोनं लोणी पोरल्याबद्दल मुलाचा भुर्गीचच सहाय घेतला होना. त्याला खूप मारलं होत नं तिन? मग आता सोंम म्हणावं त्याचा परिणाम!" असे म्हणून द्विगुणने गाडी पुढे हाकलायला सावली. बलरामला त्याच्या या वागणुकीच आश्चर्य वाटले

आणखी पुढे गेल्यावर एक माणूस झाडाखाली रडत बसलेला त्यांना दिसला. गाडी थांबवून त्याच्याजवळ जाऊन त्याला नीट निरखल्यावर द्विगुण म्हणाला, 'नरसिंह ना तू? काय झालं बाबा तुला?" नरसिंह म्हणाला, "माझे वडील चार दिवसांपूर्वी वाटले. कामाला जलं तर त्यांची फार आठवण येतंय मला; इ ख महन नाही होय"

"अ, मरून गेल ना ते" बरं झाल लहानपणी मला 'पेरु देतो' म्हणून त्याला कच्च्या तावगाळ्याचा गर दिला होना." असे म्हणून द्विगुण जोराने रडू लागला

द्विगुणचे रडणे पाहून स्तंभित झालेला नरसिंह स्वतः चे रडणे बन्द करून त्याला घोर दखू लागला. पण ताबडतोब हसत द्विगुण म्हणाला, "तुझा बाप माठा दुष्ट हाता त्रिकुत अमेपर्यन्त अनकांना फसवत असे तो !

शेतकामाच्या मजुरांना त्यांची मजुरीही तो देत नसे. माझी एक एकर जमीन हडपून त्यानं स्वतःच्या जमिनीत घाणल केली. असल्या दुष्टाच्या मरणाबद्दल रडण्याऐवजी हसायलाच हवं; रडतोय कशाला?" अन् तो गाडीत जाऊन बसला.

द्विगुणच्या बोलण्यात सन्ध असेलही, पण त्याला इतकं कठोर बोलायची गरज नव्हती बलरामला त्याची नियत बरी नाही वाटली. दुपारी गाडी थांबवून द्विगुणने पांढभर साह्ये त्याला वाईट वाटू नये म्हणून बलरामनेही थोडेसे खाऊन घेतले

"इथे थोडा वेळ विश्रान्ती घेऊया. एका तासानंतर पुन्हा भूक लागेल मला. तेव्हा काहीतरी खाऊन मग निघूया." द्विगुण म्हणाला,

बलरामला वाटले, 'अरे, ही काय भूक झाली?' चुपाचुप्पा बाण्यानंतर गाडी निघून संध्याकाळी ते बलरामच्या घरी पोचले.

तेव्हापासून बलरामच्या घरातही द्विगुणची वागणूक विचित्र होती. प्रथम त्याने बलरामच्या बायकोच्या सौन्दर्याची प्रशंसा केली. नंतर तिला म्हणाला, 'तू सुंदर आहेस, पण घर सुंदर नाही राखलेस.' बिचारीला फार वाईट वाटले. नंतर त्याने बलरामच्या मुलानाही 'सुंदर' म्हटले, पण दणभरात त्यांच्या निरागमतेला नावे ठेवली. बलरामला धन प्राप्त होणार म्हणून आनंद व्यक्त केला, पण लगेच या कामासाठी आपले घर, वैभव सोडून यावे लागल्याबद्दल चिडचिड करत राहिला.

तीन दिवस द्विगुणने बलरामकडे स्वादिष्ट भोजन झोडले. दिवसाकाठी सहा वेळा

सागरा माणूस थापुन कशी न पाहिल्यामुळे घरची सर्व माणसे आश्चर्य करत राहिली. बलरामच्या कुटुंबीयांना शंकाही आली की, 'असला माणूस अपास कसा करणार?'

तिसऱ्या दिवशी रात्री झोपण्यापूर्वी बलरामच्या बायकोला बोलावून द्विगुण म्हणाला, 'देवी, अद्या माझा कडक अपास पाण्यानाही स्पर्श नाही करणार. अद्या माराम करू.'

याक्या वेळाने बलरामला बोलावून त्याने विचारले, 'तुला धन मिळाले. तर त्यातना काटा देशील मला?'

बलरामला वाटले की, 'असल्या स्वार्थी माणसाहातून कसं काय धन मिळणार?' तरी तो म्हणाला, 'धन मिळाले, तर चौथा हिस्सा तुम्हाला देईन.'

शेवटी चौथा विषस झुजविला. बलरामला वाटले होते - द्विगुण खरेच कडक अपास करील, पण त्याने तर आपल्या स्वयंपाक्या कडून पकाने बनवून घेऊन, तीन वेळा पोटभर साहे. विचारणा केल्यावर तो अुत्तरला, 'तम तर मी सहा वेळा जातो की नाही? पण आज तीनच वेळा साहे. म्हणजे मला हा कडक अपासच घडला.'

बलराम काळजीतच होता. पण दुसऱ्या दिवशी झोती कुदळ घेऊन द्विगुण सगळ्याला 'खणखण' आवाज आला. बाणघी थोडे खांद्यावर सोल्याची नाणी भरलेल्या घडा हाती आला!

ही गोष्ट सांगून वेनाळ राजाना म्हणाला, 'विक्रमराजा, धन प्राप्त करायचं असले, तर एका अंतिम माणसाला तीन दिवस जेवायला

घातून चौथ्या दिवशी कडक अपास करावला लावण्याबद्दल संन्याशाने सूचवले होते. होय ना? पण द्विगुणने तर संन्याशाच्या सायण्याप्रमाणे कडक अपास केला नाही. तरीही त्याच्या हातून बलरामला संपत्ती मिळाली. तसे पाहिले तर द्विगुणमध्ये अंतिम पुरुषाच्या गुणाचाही अभावच आहे. बायकोच्या दुखण्यामुळे अस्वस्थ असलेल्या माणसाला सहानुभूती दाखवण्याऐवजी त्याने शिष्या दिल्या; नरसिंहला सात्वता न देता त्याला खरं-खाटं सुनावले; मिळणाऱ्या संपत्तीत वाटा मागितला. हे सर्व पहाता बलरामला त्याच्या हातून केवळ योगा-योगानंच धन मिळाले. यात द्विगुणच्या चांगुलपणाचा काहीच प्रभाव दिसत नाही. द्विगुणमुळे संपत्ती मिळाली' अस मानणं माऊ या दृष्टीने चूक आहे, धम आहे. माझ्या या शंकेचं जमलं तर निरसन कर, पण अुसर माहीत असूनही घायचं टाळतंस, तर माझ तुझं मस्तक तडकून जाईल.'

अुत्तर देत विक्रम बोलू लागला, 'जगात कोणी पूर्णतः अंतिम असूच शकत नाही. अंतिम व्यक्ति आपले दुर्गुण संपवू पाहील,

तर त्याचा अंतिमपणाच लुप्त होतो ना? द्विगुणने आपला भलेपण अंन् बुरेपणा दोन्ही अलगअलग केलंस. संभाळलंस, त्यामुळेच त्याचं भलेपण किंवा बुरेपण कोणापासून लपलेलं नाही. अुघडा मामला सगळा त्याच्यात दोन व्यक्ति मत्व आहेत. आपल्यातल्या चांगुलपणामुळे तो लोकाना गरज पडली तर मदत करतो, पण बुरेपणामुळे तो दुसऱ्यांचा द्वेष करतो, त्यांच्या दुर्गुणांवर बोट ठेवतो. स्वतः चांगला वैभव-शाली असूनही तो बलरामच्या मदलीमाठी त्याच्याकडे आला. त्याच्यातल्या चांगल्या माणसाने बलरामच्या पत्नीने दिलेलं भोजन साहे अंन् वाईट माणसाने आपल्या स्वयंपाक्याने बनवलेले पदार्थ साहे. त्याच्यातल्या चांगल्या माणसाने दिवसातून सहाय्यगी तानदाच जेवून अपास माजरा केला अंन् यामुळेच बलरामला धन प्राप्त झालं. या कारणानंच 'धन मिळणं' याला 'योगायोग' म्हणणं गैर आहे.'

राजाचे मीन शंग करण्यात सफल झालेला वेताळ पुन्हा प्रेतासह गायब होऊन साहावर लटकू लागला.

साष्टांग - नमस्कार

बोलीया हे समुद्राटावरचे एक गाव. एकदा मांगे वादळ हाथून कावातल्या बचाव घराचे नकसान झाले. श्याम नावाच्याएक गरीब शेताकऱ्याला आपल घर दुष्टाने क्षणो आदऱ्याक झाले. आता श्याम नावाच्या शेताकऱ्याला मांगितल्यावर सहा मिलाळा की पैस द्या जाणे द्यावाय. बसतकडे हाअन ग्याने मदत मागल्या.

श्री॥॥ समनुकट गेता, अतः हजार रूपय यताः इमांयितनं त्य आकटे बापादस्वक पाहा अगमनं विधानं
' इमाम्च ना तु' मत्ता ओकृत्यतोम तु' त्याचा सह चेहेका होता

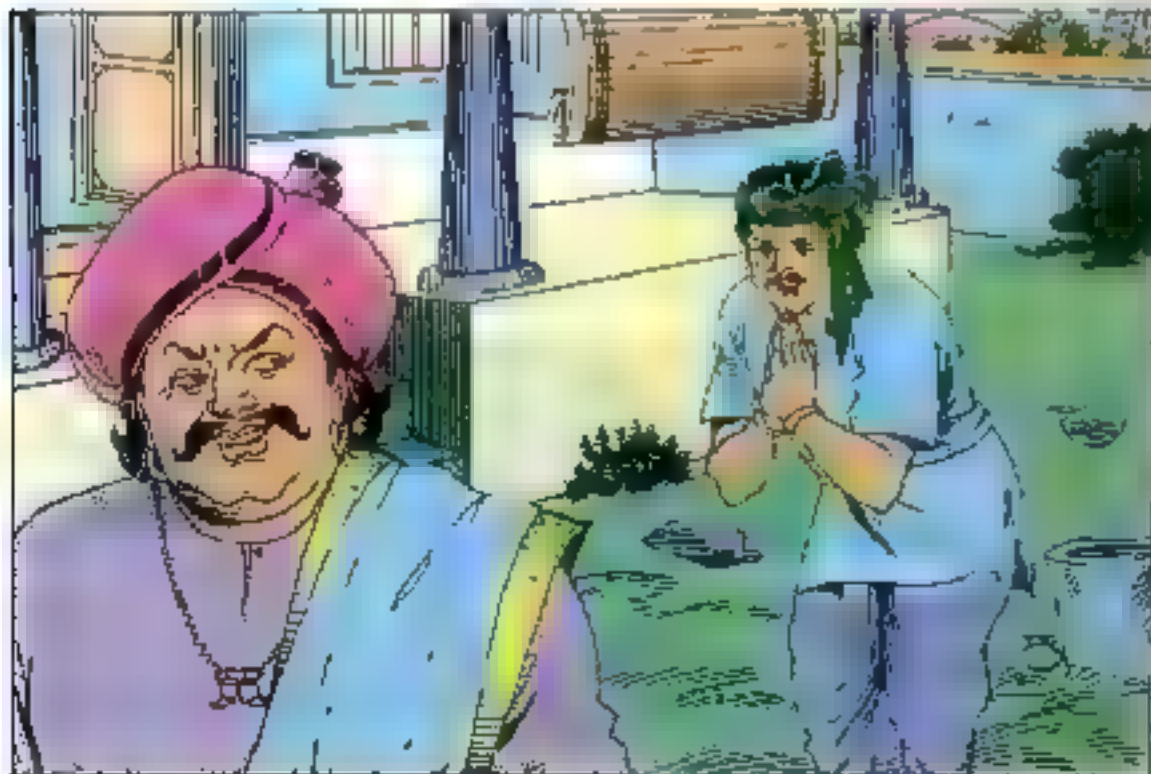
“आपणाता न ओन्ठवपारा गावात काणी तरी असेल का” : याम बाबला मला वाटूच वाटवून नसवाम काही नसवावर विसवाह किंवा सलवाविलारी आपण एकाचकांमोत आलो, तेव्हा गता कर्ता नमस्कार केलास काहीच नाही, तुम्हावर एक वेवचा घमंडावर चरणन असतो हे दर्शवता.

‘नवकला नवक शहली हातून’ मधणत ध्यामने स्थाना नवाकन केला

॥ मला नमस्कार करणाऱ्यांही तुला वाडळ व्हायला घर न वग पोती असा नमस्कार नव गर्वच करताना पण मला तुला घडत दिव्य अशी आहे अशा मला वांगडा सांगात नमस्कारच पर " कथन नवदा ३०

चमनवीं इच्छा परी करूँ, त्याग्य व पुनर्जन्म रूप से मे भूत श्याम निपुण निधान। पण बरद पका था। ॥
 १५॥ २ हृन् से सर्व पक्षान होता श्यामसा अक्षय्य को प्रह्लाद, '४' को कर्ण मित्रवत्प्राप्तार्थ। साधन
 नमस्कार केनाम भू?"

मातृशाला, 'आनी मातृशाला + कर्मकर्ता + की करणा गळ्याक काय कणाक पळ्याक मातृशाला
नमस्कार शालाशाला लार्शान चमनना' यशस्विन रहातु

समुद्रकिनाऱ्यावर सहज - १३

भारताचा प्रवाळभय स्वर्ग

सम्पादन - श्रीस काकर • विश्वकर्मा : भीतर से

कोबी (तेलुगू)च्या पहिलेला दोनशे ते चारशे किलोमीटर क्षेत्रात
अरबी समुद्रात लक्ष्मी कमलें आहे. ही बटसेला दुसरी प्रवाळद्वीप
भारतात नाहीत. प्रवाळ म्हणजेच पांथळ.

समग्रद्वीप २६ जेठानी बननेला एक खेडामा द्वीपसमूह जाते, जस
भाज्यावा सर्वात सज्जन केन्द्राभिगत प्रकाश होय, स्व वर्ज्य जालः १०५६
मधे मित्रवत्ता जाण १९७४ मधे जाला 'समग्रद्वीप' हे नामाभिधान प्राप्त
जाले, त्यापुर्वी यावा समग्रद्वीप, अमेनाद्वेष मिया मित्रिकेव घेते अम
मनत अमन

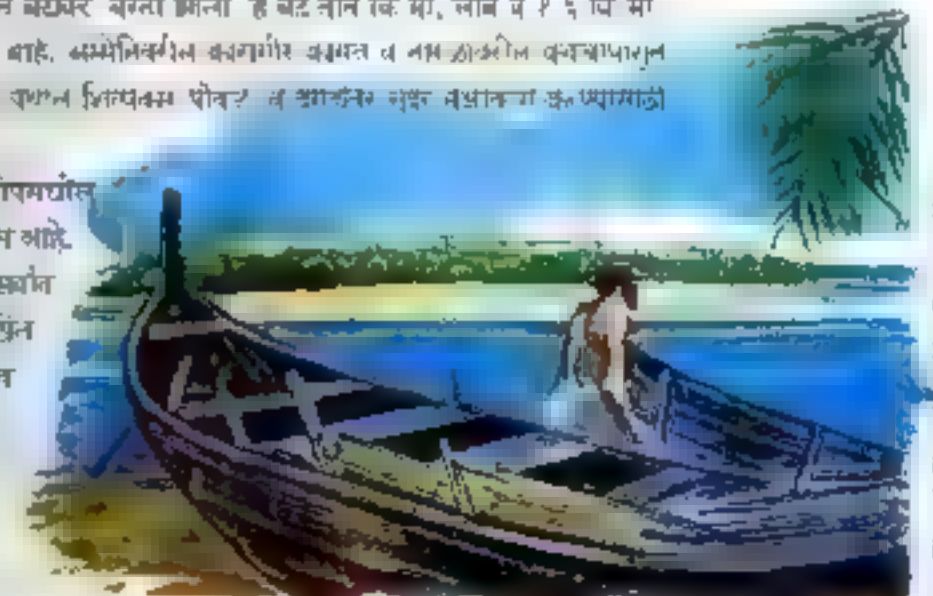
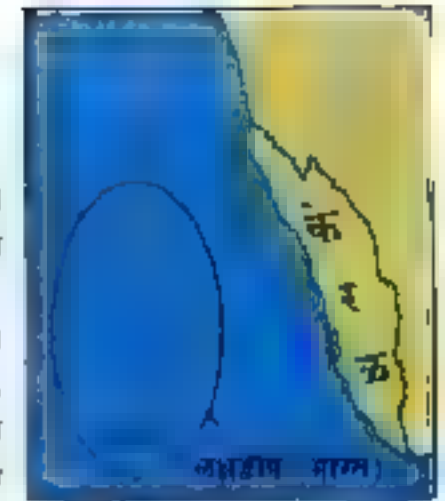
या ३६ पैकी फक्त १० तर मानव-वस्ती आहे. ही बोटे म्हणजे आयोनि, अंदोल, अंगारि, शिवा, सैनसालि, वाहमन, कन्योनि फलसि, किल्लतल वाणि मिनिनीय.

जगदां प्रथम वेदव्याख्ये रक्षितामी दुर्गे पाषाणे गोष्ठे अर्हो तसि वेदव्याख्ये श्रेष्ठतया आगत्य वेदपात्रे वेदव्याख्ये ज्ञेयतां
मूर्तस्य दुर्गे ब्रह्म कल्पयामासीत् यत्तद्वत् रचनां कृत्वा, 'वेदा व्याख्ये' सम्यक्कृतं चातुतं परतः आगच्छासतीति कण्ठानुसृत्या
रात्रौ अपि माणसें पादयसी पञ्च ब्रह्मण्यस्यैव अपरव्याख्ये त्वत्तां दत्तं यत्तु माणसे,

[illegible][illegible]

अंगारि हे सयह्नापमघांसि

सर्वोपरि वर्णित अर्थानुसारं
हे मा द्वीपसमूहसंज्ञितं सर्वान्
पश्चिमोत्तरदिशि वेट, एण्डिन
१९८८ मध्ये मूल्य मूल्य व
लक्षद्वीप वेटो जांचासमे
विमानयत्रा रू
आनी विमान
अन्तर्गत प्रवाणि
वर्च जाह,

अन्तर्गतचा एक नावाही

इजरा मशीद इबराति

अन्दील अर्गातिया अर्गेकत आहे. मशीत अमीदर घेराल रासवाशीनीच मुस्लीम धर्माची दीक्षा घेतारी आन लक्षदीपच्या ४२,६८० सोपळ्ळोनील १,४९६ इलामची शसपाती आहे.

मुस्लिमधर्म लक्षद्वीपमधे क्मा पोळता? अमे मानले गाते फी, राय मुस्लिम मंत हजरत अमेदुल्ला यला महम्मद केवळ स्थानात दिसले, त्यांनी वर देशात जाऊन त्यांना धर्मप्रसार करायची आज्ञा दिली

हजरत अमेदुल्ला पहाजात बसून गिवाले, परन्तु तावळ होअन जहाज लडावे, एका फळांच्या आधारेन तरंगत हजरत साहेब अमेनिद केवळ पोचले,

अमेनिद धर्मप्रसार करणयात सफल न झाल्याने ते जवळच्या वेगवेगळे शेत आणि अन्दील, घनरसि अज कल्यानिच्या रतिदशांता त्यांनी आपल्या धर्माची दीक्षा दिजो त्यांची मृत्यु अन्दीलमधे झाला, त्यांची कबर तेथील क्मा मशिदीत आहे.

अन्दील हे लक्षद्वीपचे सर्वात मोठे बेट असून ते पूर्वीत मोरठाच्या आडांनी आच्छादिल्ले आहे. इथल्या माराळांचा बरोबरी होऊच शकत नाही

लक्षद्वीपची राजधानी कवरति हे अमेनि आणि अन्दील प्रांच्यामध्ये आहे. हे महा कि.मी. लांब प जवळ जवळ एक कि.मी. रुंद आहे. लक्षद्वीपचे हे सर्वात

आधिक विकसित बेट होय. मुख्यपत्ताच्या मोळांनी सर्वात अधिक लोकसंख्या पावच आहे. सगळी वस्त्या व सरकारे कर्मचाऱ्यांचो परहो संस्थ आहेत

इजरा मशीद इबराति फातुन मुहम्मद आला राय ग्वाण मशीद अन्दील मुहम्मद फी अन्दील मुहम्मद

समुद्रातून वाहून आलेल्या लाकडावरून सुंदर कारीवकाम. मुजरा मशीद

५२ मशिदींची सर्वात अधिक संख्या आहे. मशिदीच्या छताचा आनना भाग समुद्रात वाहून झालेल्या लाकडापासून बनवण्यात आलेला असून त्यावर खूप सुंदर कोरीवकाम केलेले आहे. हे काम बाकर्क हिरच व नाल रंगानी रंगवलेले आहे. घेरिले विहाराच्या पाण्यात राहणूक करण्याची भक्ति आहे, मंत-सुलतानी

वजरीनच्या रासणस अर्क कल्यान बेट, याला अरब लंग 'सुल्तान' म्हणत असत. अरस्तान हून भगताकडे कण्याच्या भागावर हे बेट येते ते एका विशाल छत्रासारख्या समुद्रलावाले केलेले आहे. कल्यानच्या आम्याम तीन बेटे आरम-बोरवप, तिलक आणि पति

गिर्तिल 'प्रांतापल' असेही म्हणतात, तीन बेटांची हे मशीत मशीत बेट आहे. जो म्हणजे हा एक छोटासा लटक आहे. कर्तरी माथमी लाकडचे वेगवेगळे प्रेच भवतात. काम अर्धद्वीप १० मंटा अत पोंडनच पळ काढले लागते. पक्षाभिस्वर एकदरे मवताचे पातेमुद्रा कावत लकीच परन्तु हजारे पक्षी माथ मुस्यत. टिळी प्रांतीच का राहतात. वच्चा दि रो, दि-री भावाज दूरच एक फी.

रोम पक्षरच्या टिळ्या 'मठी' व 'नीले' - वेध भ्रां पालवान, त्या आणतो चरही रेती भिवा झककावर उतवतात, मोळ्या रंगी वेल्हा शिफल्या पावून बनवलेली

ही घरही माठी आरुमक दिसतात. अंडी जोडडीच्या अंड्यांच्या बाकसाची, फलु काळा. भुन्या टिकल्यावाला असतात. अमेनि व अर्धद्वीप रहिवासी हो अंडी आवडोने खानत. अंडी गोळा करण्याभाठी ही माणसं प्रांतापनीवर येत असत, परन्तु आता हे टिळ्या सरकारने पक्ष्यांचे अभयारण्य म्हणून घोषित केले आहे

या टिळ्या कोळ्यांना चांगल्याच मार्गदर्शक वाटतात कारण 'का' भागाचे कळप जेथे पाहल असतात, तेथेच हवेत या टिळ्या त्यांना पबळण्यामाठी नरात असतात टिळ्यांचे धोळके वगुन कोळ्यांमाली भागांचा पला लागतो

मिर्तकोष हे लक्षद्वीपचे सदांच वक्षिणेकडील बेट स्थान. निळा निळा समुद्राचा वेग विभागल व झाल आहे. जहाज जहाजे महजपणे गंध फुलत वेगवान

लेखका शतमानातील मजान इथेचयत राबेकरु मार्को पावो याने भिनिबोधना 'मिर्तकोष' असे म्हणले हान. कारण येथील पक्ष मासे पकडण्यामाठी जहाजीत आला वेळ समुद्रावरच राहत असत, आजही परेहियना जवळजवळ तेथीच आहे. पक्ष भय मासे पकडण्या माठी किंवा नावाची भरपूर नहाजावर काम खारतात अज बंधावर हाकीची कामे जाल्ल करून भियाच करतात-मेळतत मजरीची कामे अज फुकामे कवे-यांमधील कामेही

मिनिकॉयच्या नांकांशी वेवभूषा व श्रोताभंग लक्षद्वीपच्या इतर रहिवाश्यांकरिता निराळी आहे.

येथील पुरुष जॉन्स व टी शॉर्टस घालतात व स्त्रिया गळ्याशी सुंदर कांब्या केलेले लाल रंगाचे लगे घालतात त्या डोक्यावर पांढरा किंवा काळ्या कापडाचा तुकडा बांधतात. गहात मुलीही डोक्याला काही न बांधतात. बाकीच्या घेतांकराल पुरुष हुरीं आपल्यात व स्त्रिया वर कश्या केनेना तंग क्ताऊन व खानी कांची मोठांचे एक वर गंडाळतात ते मोट बाटणेने रहावे म्हणून कांताला पट्टा बांधतात.

मिनिकॉयचे लोक महान भाषा बोलतात. बाकीच्या कंटावर म्हणत मत्पाळां बोलतो आहे,

असे मानले जाते की मिनिकॉयच्या लोकांचे पूर्वज गुजराथेतून पुणे येऊन राहिले होते. त्यांच्याला त्या भाषेतली लोकांना 'टफर' म्हणतात, हा शब्द बऱ्या 'टाफर' वा अपभ्रंश असतो. अधिकांश घरातून त्यांच्या मारका एक शोपाळा असतो.

त्यांच्या घरपरमान कुठ्याला 'अंशी' म्हणतात अन् ते गुजराथच्या 'शरिया-रस' सारखे असते.

बाकीच्या लक्षद्वीपप्रमाणे मिनिकॉयची समाज-व्यवस्थाही भाषाप्रधान भांग-भंगज वश व उत्तरांभकार आंशिकूत जाणता. बाकीच्या भारताच्या कुठेत येतील समानात विशेषेचे स्थान उरु आहे.

लक्षद्वीप मधील विद्या

खरीचे न्ना नृत्य. हे पेशाने क्ताळ (ताडी काढणारे) असून मिनिकॉयने वरात जुने रहिवासी बाळल जाणत.

सदाबहार

विश्वानुग्रामचे चार्वाक नावाचा एक तरुण होता. तो खूप मेहनती असून नवीन काही शिकवले तर मनापासून शिकत असे. कधीही कोणावर रागावत नसे तो. नेहमी हसतमुख असल्याने लोक त्याला 'सदाबहार' म्हणत असत.

या गावात प्रारब्ध नावाचा एक धार्मिक वैद्याच्या मत्ल्याने हवापालट म्हणून रहायला आला. खूप आजारी पडून मृत्युमुखीतून वाचना होता तो.

प्रारब्धने गावात एक मांठेसे घर भाड्यात घेतले. एक स्वयंपाकी अन् एका हरकाम्या गह्याधीही सोय झाली. गावचे प्रमुख लोक रोज त्याला सेटायला येत असत, अन् बोडा वेळ सप्या मारून निघून जात.

परन्तु प्रारब्ध नेहमीच कसल्यातरी काळजांत असे. गावच्या एका प्रमुखाच्या ही गाह लक्षान आली. तो म्हणाला, 'आमच्या

गावात चार्वाक नावाचा एक तरुण आहे नेहमीच संतुष्ट असतो तो. त्याला जर आपला आपल्या घरी कामाला ठेवून घेतलेत तर त्याच्या अलुहमिनपणाचा आपणावरही बांगला परिणाम होईल.'

प्रारब्धला हा माझा बरा वाटला आणि त्याने चार्वाकला नोकरीला ठेवले. त्याचे काम इतकेच की - नेहमी मालकाबरोबर राहून त्याला लागतगवरात पहाणं, चार्वाक तसं मनाने प्रारब्धची सेवा करू लागला. कोणीही आले तरी त्याच्या कर्तव्यदक्षतेची खूप तारीफ करत. इतके सारे होऊनही प्रारब्धचे 'प्रारब्ध' बदलेता. त्याची चिन्ता अशीच्या तशीच राहिली. तो एकदा चार्वाकला म्हणाला "पाहिलस, सर्व प्रकारची सखं हात जोडून अशी आहेत, पण काय अपायोग मी नेहमी दुखांत असतो जगाहा रिधान्नी न घेता तु कष्ट करत राहणही नेहमी हसतमुख असतोस

भुल्या सुनीचं रहस्य मला कळेल'

'ना जगात सर्वत्र आनंदच तर भरला आहे पण आपण तुम्ही, अमंनुह का असला, हेच समजत नाही मला.' चार्वाक बोलला.

'दुसऱ्या काम असतं, हे महानपणी मलाही माहीत नव्हतं. माणसाकडून सुरुवातीला केवळ भोवले रुपये होते. इतक्या थोड्या भाड्यालातून मी व्यापार सुरू केला. आज मी कराडपणी आहे. आजारी पडलो आणि वैद्यांच्या सल्ल्याने या गावी आलोय. माझे कुटुंबीय तिकडे माझा व्यापार संभाळत आहेत. त्यांनीच मला एकट्याला इथे घेऊन येण्याचा प्रयत्न केला आहे, पण एकटाच जाणे मला गी इथे' माझं आपलं काम कोणी इथे नाही. मग कसा सतूह राहू मी' काळजी तर काळणारच."

बावर हसून चार्वाक म्हणाला, 'आपल्याला तर याचाच आनंद वाटायला हवा. आपण तिथे नसलात तरी आपली माणसं सुरळीतपणे व्यापार संभाळत आहेत. आपण इथे स्वतः साठी हवा तितका खर्च करू शकत आहात.'"

"पण आपल्याच लोकांनी आपली सेवा केली, तर मिळणारं सुख साम असतं." प्रारब्ध बोलला.

"दररोज आपण मला दहा रुपये देता, पण तिकडे प्रत्येकजण हजार रुपये मिळवत असेल ना! अन ही पण आपलीच कपाई छान ना?" चार्वाक समाधान करत म्हणाला.

"पण फक्त दहाच रुपये घेणारा सेवक मला मला तर असा माणूस हवा, की जो हजार रुपये घेईल. माझं दुसऱं हेच कां माझी इच्छा पुरी होत नाहीय," प्रारब्ध बोलला.

आता जोरान हसत चार्वाक म्हणाला, "महाराज, जगात सेवक वृत्ति ही सर्वात नीच वृत्ति आहे. ज्यांना दुसरी काहीच जमत नाही, तेच असले काम करतात. पैसा जवळ असला तर दुसऱ्याकडून आपली कामं करून घ्यायला वाटू लागत. आपणासारख्या धनिकांची सेवावाकरी व्यर्थस्थित होणं हे माझ्यासारख्या सेवकांनाच शक्य आहे. आपले स्वतः चे समर्थ असणारे नाक हे काम थोडंच करतील?"

प्रारब्धला या गाहीचे वाईट वाटे, की तो महाभारत, रामायण इ. ग्रंथ वाचू शकला नाही. चार्वाकला वाटे की असे काही वाचणे म्हणजे आरामात बसणाऱ्या लोकांचे काम आहे. 'स्वतः ना विभ्रान्ती मिळत नाही'

याचाच आनंद वाटे त्याला. प्रारब्धचे दुसऱं असे की - आपल्याला एका भयंकर व्याधीने ग्रस्तने आहे. चार्वाकचे म्हणणे असे की - इतक्या मोठ्या भयानक रोगातून वाचून प्रारब्धला आता आराम करायची संधी मिळत आहे.

चार्वाकजवळ प्रारब्धच्या प्रत्येक प्रश्नाला योग्य उत्तर होते. आपले दुसऱं विसरण्या ऐवजी प्रारब्ध आता चार्वाकच्या आनंदाबद्दल त्याचा हेवा करू लागला. चार्वाकचा हमरा चेहरा पाहून त्याला दुप्पट दुःख होऊ लागलं. एक दिवस त्याने हे सगळं गावपमलांना सांगितले. तेव्हा एक प्रमुख म्हणाला, "मग तर आपणाला मंतीच देणारा मार्ग मापल्याच म्हणून समजा. आपण रोज त्याच्यावर रागवत रहा; आपल्या बोलण्याने त्याचे मन दुखवत रहा. मग त्याच्या चेहऱ्यावरचे हसू नाहीसे झाले की आपले दुःखही नाहीसे होईल."

तेव्हापासून प्रारब्ध चार्वाकला भुगीचच शिष्या देऊ लागला; रागावू ओगडू लागला. पण चार्वाकवर त्याचा काहीच परिणाम झाला नाही. शेवटी प्रारब्ध त्याला असेही म्हणाला की - तू नेशरम आहेस, कुत्रा आहेस!

पण नेहमीप्रमाणे हसून चार्वाक आपल्या कामात मग्न राहिला. आणखी एकदा प्रारब्ध त्याला 'दुकर' म्हणाला, एकदा 'रेडा' म्हणाला. नंतर एकदा 'गाडव' म्हणाला. तरीही चार्वाक हसतच राहिला अन् मनान्त्या मनात कुडक प्रारब्ध त्याला म्हणाला, "मी तर तुला इतक्या शिष्या देतो, तरी तू कसा काय हसू शकतोस?"

"कुत्रा हे विश्वासूण्याच दुसरं नाव आहे

दुकर-बराह तर दशावतारांपैकी एक, रेडा गाडव अत्यंत सेवाभावी असतात. मला तर वाटलं की, आपण माझी रस्तुती करत आहात. अतः स्वर्गात पुढी जाऊन मी तर माझ्याच स्वभावाचं नाव चार्वाक ठेवून आनंदन.

आता माझ प्रारब्ध हसतचून झाला, त्याने निश्चय केला की, काणव्याही स्थितीत चार्वाकचा आनंद नष्ट करायचाच. सृष्टी विचार केन्नावर त्याला एक अपाय मत्तना आनापर्यन्त चार्वाकला तो फक्त एकाल्तातच शिष्या देत असे. कितीही शिष्या दिल्या तरी जोवर इतर कोणी ऐकत नाही, तोवर ठीक आहे. पण इनरांच्या अपरिधनांत शिष्या खाल्या लागल्या तर शांत स्वभावाचा माणूसही बुद्धि जनेल; त्याची सहनशक्ती संपेल. आपला हा अपाय अमलात आणण्या

साठी त्याने चार्वाकला मावप्रमळाच्या अर्धस्थानात लोंडला येईल ते आलून घेतले, शिष्या दिल्या, अपमानकारक शब्द सुधारले; तरीही चार्वाक हसतमुखाने आपले काम करत राहिला, यामुळे प्रारब्ध जास्मच भडकून आणखी शिष्या देत राहिला.

चार्वाकने शिष्या सहल केव्या, पण त्यामुळे सत्यवान नावाचा एक पगुल माव नाराज झाला. तो चार्वाकला म्हणाला, "हे तुला इतक्या शिष्या देत आहेत, अन् तू सगळ्यांही काम सोडून का जात नाहीस तू? मी तुझ्या जागी असतो, तर गाशा गुंडाळून केंद्राच तिथून गेलो असतो."

"मी फुकटात योग्य काम करताय? पैस घेतो ना?" चार्वाक हसत म्हणाला, अन् खणभर थांबून पुन्हा म्हणाला, "हे माझे माझ्या कामावर दृष्टा आहेत, शिष्या देत आहेत, पण काम सोडून जायला सांगितले की मला त्यांनी? शिष्या अंगला थोड्याच चिकटतात? त्यांनी काम सोडायला म सांगता आणण ते गाडस दुरांगेकडे कामांना जाणे अधर्म होईल."

यावर सत्यवान काही ओतणार, इतक्यात

त्याला थांबवत प्रारब्धच म्हणाला, "आंबा, आता मला कळले की हा 'सदाबहार' का आहे, नेहमी हसतमुख कामा रहातो, हा प्रत्येक विषयातले 'मल' तेवढा पहातो अन् 'दुःख' सोडून देतो, जे काम करत ते आपला प्रयायदारी मानून करतो. त्या कामाला तो 'परिपक्व' मानत नाही, जसेत नितक तो करत रहातो. आवश्यकतेपेक्षा तो जास्त आस्था देवन नाही कणाफडन, आपल्याजवळ असलेल्यात आनंद मानतो, जे नाही, त्यासाठी दुःख वाटून घेत नाही; त्यासाठी भुरग्या घाबळ करत नाही, आणि म्हणूनच तो 'सदाबहार' आहे, हसतमुख आहे, नित्य संतुष्ट आहे. त्याच्यासारखे रहाणे इतरांना बसू शकत नाही, पण त्या निशान प्रयत्न करणे मात्र प्रत्येकाचे कर्तव्य आहे, धर्म आहे. त्यामुळेही चिन्ता कार्हीशी कमी होवू शकते."

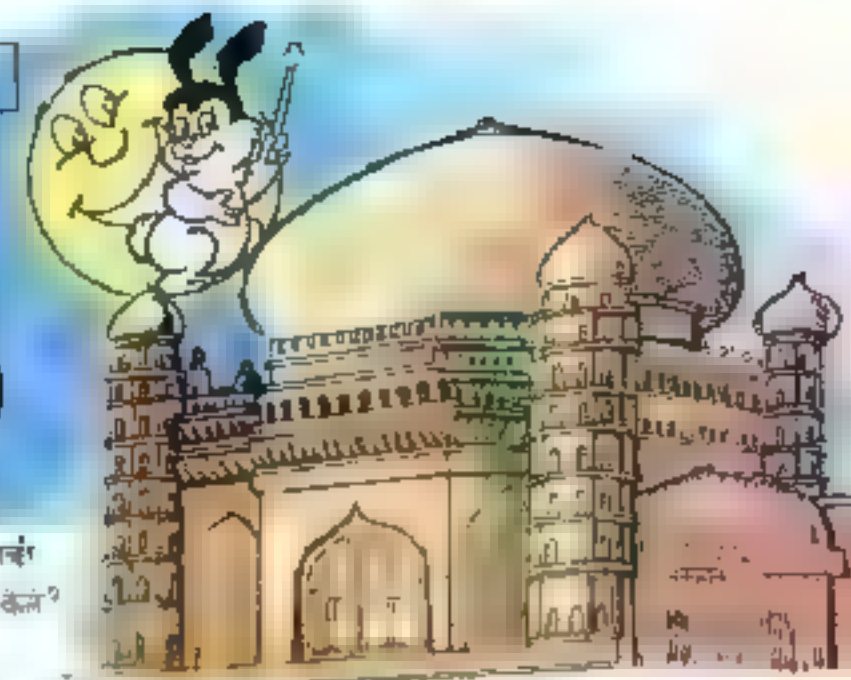
यानंतर मात्र प्रारब्धने चार्वाकचा आनंद भिडकायचा कधीही प्रयत्न केला नाही. आपली चिन्ता आपणच करी करी करत राहिली अन् काही वर्षांपर्यंत त्यात यशस्वीही झाला.

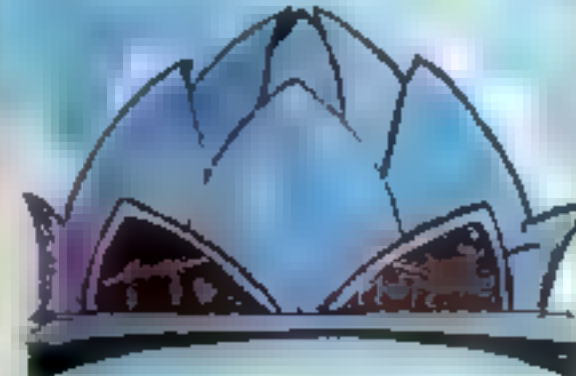
चांदोबा

सोनेरी क्षण - ७

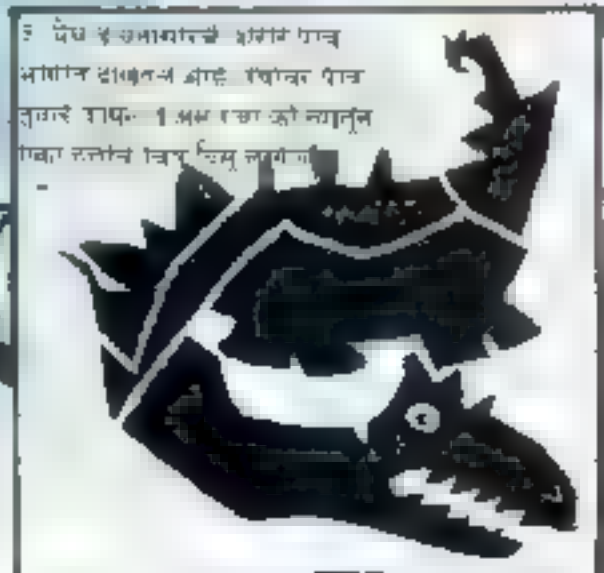
१. ही पित्रापरच्या पक्ष महान राजांचे मयाची आहे. शिष्ये जांगकाल कोणी केले? शिष्ये वैशिष्ट्य काय?

२. मामामच्या एका लहानच्या नावात लपवून आणतानाच वाटणे मयाकेच्या अत भूके शत्रुनेत्या राजी काही पक्षी कुठे पोचत जरी प्रकटा दिसला तरी चांदोबात वेपलून पडनात अन् काही दि (स त्यांच्या हस्तबाली भगदी निराळ्याच बसतात). आजपर्यंत असे का घडते याचा कोणाही शोध घेऊ शकत नाही. हो घटना घडणाऱ्या मावाचे नाव 'साव'."

४. सत्यपुण्याच्या गवळ्यांच्या आकारात सोनेरी ही स्मारक दिहता आहे. समे हे एक प्रार्थनामंदिर आहे. एका पार्श्वाने कल्याने स्थापनेच्या अत्याधुनिक प्रयाजांमंदिर संवर्धित आहे. का प्रार्थनाच नाव काय?

तीन सोप्या टप्प्यांनी गेंड्याचे चित्र काढा

सोनेरी क्षण - क्रमांक ६ अुत्तरे

१. फारेल कपक सले आंगले गावक आर.पू.आर. मर
प्रथम सोसाटु शेजारी सांग केला

२. मंगलेय सोसाटुदुधाला वात मर मंगलेय
मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

३. शोत टुंगिल्लेय मंगलेय निमळो निमळो आकाराक
मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

४. जेजोमिन पुंथोतल त्याच्या शोभावा निमळोय मंगलेय
मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

रोबोटसुचा हिशोब

रोबोट १/ मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

१. मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

२. मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

३. मंगलेयदुधाला वात मर मंगलेयदुधाले हे स शस कप, तीव अशा बूबकीय
आकाराच्या आकारात त्याच्या एकेकरीय प्रमाण

महाभारत

अर्जुन ह्दाकडे असताना रोमश नावाचे महर्षी
तीन्ही लोकी संचार करत स्वर्ग-लोकी
पोचला. इन्द्रसिंहासनावर अर्जुनाला बसलेला
पाहून त्याला फारच आश्चर्य वाटले. त्याला
वाटले की, 'याने मोठी तपश्चर्या करून या
सिंहासनावर बसायची योग्यता प्राप्त करून
घेतली असावी.'

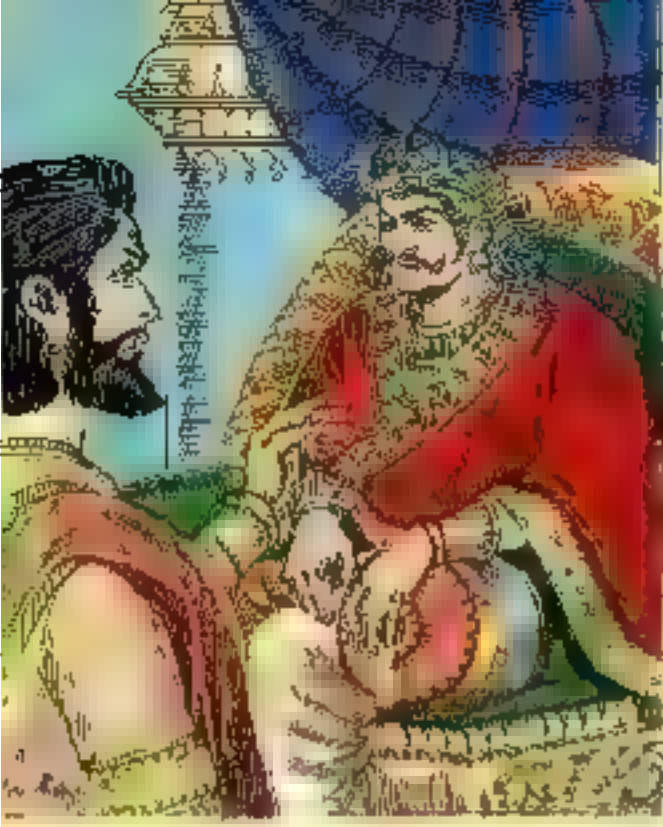
महर्षीचे आश्चर्य पाहून इन्द्र हसत
म्हणाला, "मुनिवर, हा अर्जुन साधारण
मानव नव्हे. पूर्व जन्मी तो नर नामक महर्षी
होता. नारायण नामक महर्षीबरोबर यान
हजारो वर्षे बदरिका वनात तपश्चर्या केली.
कधी नारायण हे पूर्व जन्मी कपिल महामुनी
होते तेच नर-नारायण आता भूभार हलका
करण्यासाठी अर्जुन आणि कृष्ण रूपाने जन्मले
आहेत. पाताळाचे निवात- कवच देवांना
सतावीत आहेत. अर्जुन त्याचा नाश करील.
यासाठीच त्याला इथे बोलवले आहे. आता

तुम्ही भूलोकात जाऊन काम्यक-वनात
रहाणाऱ्या धर्मराजाला सांगा की, अर्जुन
स्वर्गलोकात नृत्य-गायनाचे शिक्षण घेत असून
मुष्णात आहे."

रोमश महामुनि, इंद्राचा निरोप
पोचवण्यासाठी भूलोकाकडे निघाले.

व्यासांनी धृतराष्ट्राला सांगितले की,
अर्जुनाने स्वर्गलोकी पोचून विन्यासे प्राप्त केली
आहेत. धृतराष्ट्र संजयला बोलावून घेऊन
म्हणाला, "आता दुर्योधनाच्या दुर्बुद्धीमुळे
काम्यकाय आपदी येतील हे पाहूया. बिजाच्या
प्रजेला कायकाय वास भोगावा लागेल कुणास
ठाऊक ! धर्मराज अन् अर्जुन यांच्यात तीन्ही
लोकी विजय मिळवण्याची शक्ती आहे. आता
माझ्या पुत्राचा मृत्यु निश्चित आहे." त्याचा
स्वर फार दुःखी होता.

"यात अतिशयोक्ति सुळीच नाही.
द्रौपदीला सभेत आणून सर्व प्रकार तिचा

अपमान केला गेला. दुर्योधनाने आपली मांडी अघडी करत तिला आपल्या मांडीवर नमायना सुचवले. ती एका राज्याची महाराणी आहे. याचे भान त्याने ठेवायला हवे हाते श्रीमाने त्याची मांडी फोडायची केलेली प्रतिज्ञा योग्यच होय. दुःशासनाने तर तिचे केस धरून तिला भरसभेत खेचून आणले. दोघांनी अचकट-विचकट भाषा वापरली. कर्णानेही त्यान भरच घातली. दुःशासनाने तर नंतर अगदी ताच सोडून तिच्या तिला नम्र करावचा प्रयत्न केला. हे सर्व चालू असताना सुदृढ आपण, विदुर अन् पितामह यांच्यासह नुमतेच बसून राहिलात. श्रीमाने पुन्हा एकदा प्रतिज्ञा अुच्चारली. शंकरा श्रीकृष्णाने तिची लाज राखली. या पार्श्वभूमीवर आता पांडवांना सूड घ्यायचा असेल अन् आपल्या पुत्रांचा वध

करायचा असेल, तर त्यात आश्चर्य काय ?” संजव बोलला.

धौम्यानी धर्मराजाला सह्य दिला की अर्जुन परत येईपर्यंत पांडवांनी तीर्थयात्रा कराव्या. त्याप्रमाणे धर्मराज द्रौपदी व आपल्या बंधूंसह यात्रेला निघणार होता. इतक्यात महर्षि रोमश तिचे पांचून म्हणाले, “मी इन्द्राच्या सुधर्म सभेत गेला होत. तेथे अर्जुनही इन्द्राबरोबर त्याच्या मिहामनावर बसलेला होता. ते दृश्य पाहून मला आश्चर्य वाटले. इन्द्राने माझ्याकरवी निरोप पाठवला आहे की, अर्जुन तिचे सुसात आहे. या कामासाठीच मी इथे आलोय. इन्द्राने त्याला अनेक दिव्यास्यं दिलीत. आता चित्रमेन गंधर्वांकडून तो नृत्य-संगीताच शिक्षण घेत आहे. तुम्ही तीर्थयात्रा कराव्या अशी इन्द्राची इच्छा आहे मी स्वतः यापूर्वी दोनदा तीर्थयात्रा केव्या आहेत. आता तिमच्यांसाठी तुमच्याबरोबर करीन.”

हे ऐकून धर्मराजाला फार आनंद झाला. अर्जुन ज्यासाठी गेला, तो अुरेश सफल झाला. या तीर्थयात्रा करायची त्याला इच्छा होती. त्याच करण्याबद्दल इन्द्राकडूनही संदेश माला. तीर्थयात्रेला निघण्यापूर्वी त्याने आपल्या बरोबर असलेल्या समुदायापैकी काहीजणांना हस्तिनापूरला अन् काहींना द्रुपदाकडे पाठवले. इन्द्रसेन आदि व्याव्यत्यवळ आयुधे, कवच आहेत, अशा योद्ध्यांनाच आपल्या बरोबर राहू दिले

तीर्थयात्रा करत करत पांडवांनी गोमती, कन्या, गोतीर्थ, बाहुदा नदी-तीर, त्रिवेणी, गया क्षेत्र आदि तीर्थेचे दर्शन घेतले आणि

अगस्तींच्या आश्रमात जाऊन त्यांची कथा श्रवण केला

मधिमत्त नगरात इल्लल व वातापी नावाचे दोन भाऊ होते. बाहुणांचा प्रथम पाहुणचार करून नंतर ते त्यांना माळून टाकून असत वातापी बकरीचे रूप घेई अन् इल्लल त्या बकरीला माळून बाहुण अतिथीला भास लायला गाली. सप्तयानंतर तो म्हणे, ‘वातापि, बाहेर ये!’ मग वातापि बाहुणाचे पाट फाडून बाहेर येई अन् बाहुण मळून आई, या सर्व बाहुणांज वळचे धन हे बंधू गोंळा करत.

अमस्त्यने महामुनिने विदर्भ राजाच्या कन्येशी नोपामुदारी विवाह केला. तिच्या इच्छा-पूर्तीसाठी धन अमवायला तो बाहेर पडला. तो प्रथम तीन राजांकडे गेला. पण त्याला धन देण्याइतकी त्यांची प्राप्ती नव्हती या तीनही राजांना अगस्तीने धन गोंळा

करण्यासाठी बरोबर घेतले. त्याला नंतर कळले की मणिमंतचे नागरीक वातापि व इल्लल यांच्याजवळ अपार धन आहे” ते मागण्यासाठी तो त्यांच्याकडे गेला.

इल्ललने नेहमीप्रमाणे वातापीला बकरीचे रूप दिले अन् तिचे मांस अगस्तीला लायला घातले. ते खाऊन अगस्तीने ठेकर दिला इल्ललने हाक मारली, “वातापी, ये बाहूद”

अगस्ती म्हणाला, “आता वातापि राहिलाच कुठे? मी तर पचवून टाकले त्याला.” इल्ललचा चेहरा पाहून पडला. त्याने अगस्तीला व त्याच्याबरोबर आलेल्या तीनही राजांना धन घेऊन पाठवून दिले.

धर्मराजाने अगस्तीची ही कहाणी ऐकली. एकदा विंध्य पर्वत सूर्याला म्हणाला, ‘तू का नेहमी फक्त मेरुपर्वतच्याच भोवती फिरत गगनांम ? मी तर त्याच्यापेक्षाही मोठा आहे. माझ्याभोवती फिर तू.”

“मी आणून-बुनून मेरुपर्वताभोवती फिरत नाही, माझ्यासाठी ठरलेल्या मार्गाने मी फिरत असतो.” सूर्याने सांगितले.

विंध्य जिहून सूर्य-चंद्र व अन्य ग्रहांच्या मार्गात अडथळा बनून विस्तृत होऊन भुभा राहिला, त्यामुळे सारा लोक अंधारमय झाला. सर्व देव भगस्तीकडे जाऊन विनवू लागले. “मुनिवर, आपला शिष्य विंध्य याने सारा लोक त्वाच्याच करून टाकला, त्याला आपल्या काबूत आणा ना.”

भगस्ती लोपामुद्रासह विंध्य पर्वताकडे जाऊन त्याला म्हणाले, “मी एका मुख्य कामासाठी दक्षिणेकडे चाललोय, तू वाटेतून दूर हो.” तेव्हा मुनींना वाट देत विंध्याने त्यांना साष्टांग नमस्कार केला व वाट दिली. भगस्ती म्हणाले, “मी परत येईपर्यंत तू

अमाच पाडून राह ” यानंतर दक्षिणेकडे गेल्याने भगस्ती परत आले नाहीत; अन् विंध्यानेही आपले डोके उचलले नाही.

कालकेय नावाचे राक्षस समुद्रात रहात असत. रात्री मृगीवर येऊन ते बाह्याणांना छळत समुद्रात जाऊन देव त्यांना मारू शकत नव्हते. शेवटी ते भगस्तींना शरण गेले. तेव्हा या मुनींनी समुद्राचे सर्व पाणी एकाच घोटाने पिऊन टाकले, आता कालकेय बाहेर आले. देवांनी त्यांच्याशी युद्ध करून गेले. त्यावेळी सूकलेला समुद्र मगारपणे गंगा पृथ्वीवर आणण्यानंतरच पुन्हा जलमय झाला.

भगस्तीच्या आश्रमातून निघाल्यानंतर पांडव अनेक तीर्थस्थानी गेले. कौशिकी नदीच्या किनाऱ्या जाऊन त्यांनी विश्वामित्राचा आश्रम पाहिला. नदीपलिकडील विभांडकाचा पुत्र ऋष्यशृंग याचीही कथा त्यांनी ऐकली.

भगदेशाचा शासक रोमपाद हा दशरथाचा मित्र होता. त्याने बाह्याणांविषयी द्रोह केला, तेव्हा बाह्याणांनी ते राज्य सोडून दिले व ते अन्य राज्यांत निघून गेले. यानंतर तेथे पाऊस न झाल्याने दुष्काळ पडला. तेव्हा रोमपादने आपल्या मित्रांच्या मदतीवरून काही सुंदरी ऋष्यशृंगकडे पाठवल्या. त्यांच्यामुळे आकर्षित झालेला, ऋष्यशृंग राज्यात आला. रोमपादने आपली कन्या शान्ता हिचा विवाह त्याच्याशी करून दिला. ऋष्यशृंगने राज्यात पाय ठेवताच तथे नेहमीप्रमाणे पाऊस पडू लागला.

पांडव अक्षापकारे अनेक तीर्थांना भेटी देत राहिले. ते महेन्द्र पर्वताजवळ पोचले. तेथे वक्रतर्कणने धर्मराजाला परशुरामाची गोष्ट सांगितली. हववशाज कार्तवीर्यने दत्तकपुत्री

त्यांना भेटायला आले. यादवानी पाडवांना माठ्या विश्वासाने सांगितले की युद्धात पाडव नक्कीच कौरवांचा अन्त करून मिहासनावर बसतील.

यादव द्वारकेला परतल्यावर पांडवांनीही आपली तीर्थयात्रा पुढे सुरू केली. शेवटी ते गन्धमादन पर्वतावर पोचले अन् तेथेच अर्जुनाची प्रतीक्षा करत यांबायचे झवले. तो महापवित्र असा प्रदेश होता. सर्व पुण्यस्थलांतले उत्तम असे पुण्यस्थळ. तेथे पांडवांना नरकासुराच्या हाडांचा ढोंग दिसला.

गंधमादनवर पोचता पोचताच जोरदार वारा पाहू लागून धूळ बुडाली. सर्वत्र अंधकार पसरला अन् जोरदार पाऊस पडू लागला, विजा बमकू लागल्या. आपल्या रक्षणासाठी ते सैरावैरा धावले. सकाळपर्यंत पाऊस पावला, वातावरणही शान्त झाले. परन्तु पायी चालल्याने अन् जोरदार पावसामुळे धडांने कपत असतली द्रौपदी धुड जाऊन झाली कासळली. नकुलने झटकन निला आधार दिला नाहीतर झालच्या दगडांवरच तो आदळला असतो. तिचे मस्तक आपल्या मंहीवर घेऊन धर्मराज बराच वेळ राहत राहिला. सर्वांनी तिची सेवा-भुशूषा केली. रस्ता दगडोड्यांनी आणि काट्या कुट्यांनी भरलेला असल्याने पुढे जाणे अशक्य होते. तेव्हा भीमने आपला पुत्र घटोत्कच याचे स्मरण केले. तो आपल्या राससमेनमह तेथे आला, स्वतः घटोत्कचाने द्रौपदी व पांडवांना खांद्यांवर बसवले बाकी सर्वांना अन्य राक्षसांनी उचलले व वेगाने ते पुढे जाऊ

नागने. कैलासजवळच्या बदरिकाश्रमी पांचत्यावर सर्वत्र साद्यावरून सान्नी उतरले. अवलून गेला वाहत होती सर्वांनी तिच्या पाण्यात स्नाने केली. तेथील मुनिगणांनी पांडवांना कंदमुळे फळे इ. देऊन हाचा अतिथिमतकार केला.

सहा दिवस तेथेच राहिल्यावर एकदा हवेतून एक दिव्य सुगन्ध आला अन् अचानक पांडवांच्या मध्ये ओक अपूर्व भसे फूल येऊन पडले. ते अत्यंत सुंदर असून त्याचा सुगंधच सर्वत्र पसरत होता ते आपल्या हातां घेत द्रौपदी भीमाला म्हणाली, "हे मी धर्मराजाला देणार, असली फूल घेऊन जाऊन आपण काम्यकपनात सुरक्षित ठेवू. माझ्या साठी आपलो फूल शोधून आणता?"

द्रौपदीची इच्छा की पूर्ण करण्यासाठी भीम तेथून निघाला. हातात धनुष्य आणि धनुष्य ज्या दिशेने मुगळ आला, त्या दिशेला तो जात राहिला. कोकिलांचे कुजन, धमरांची मुणमुण आणि सहस्र सहस्र घनघल्यांच्या धारचा आवाज त्याचे मन उल्लसित करत होते. वाटेत रस्ता अडवणारी माहे कापून दूर करत, मध्ये मध्ये आरोक्या

ठोकत तो पुढे जात राहिला. एका ठिकाणी त्याला एक मांठी केळ्यांची बाग दिसली त्या झाडांमधून वाट काढत त्याने पुन्हा एकदा आरोळी मारली ती ऐकून जलपक्ष्यांचा एक कळप आकाशात उंच उडाला त्या पक्ष्यांना पाहून तेथे पाणी असल्याचे भीमाने ओळखले. त्या दिशेने जाऊन तो एका सरोवराच्या किनारी पावला.

भीमाने प्रथम सरोवरात स्नान करून आपले शरीर शीतल करून घेतले, नंतर केळ्यांच्या बागेतून थोडा पुढे गेला, पुन्हा एकदा दंड घेऊन त्याने सिंहनाद केला, आरोळी ठोकली, या जागत हनुमान होसा, हे गर्जन भीमाचे असल्याचे त्याने ओळखले. भीमाची भेट होणार म्हणून त्याला फार आनंद वाटला. तो मृदामच भीमाच्या वाटेवर आडवा पसरला अन् आपली शेंपूट त्याने अंकाद्या झड्यासारखी उंच उचलून धरली. नंतर त्याने एक टाळी वाजवून चारी दिशा दुमदुमून टाकल्या.

त आवाज ऐकून भीम हनुमानाजवळ आला.

आपल्या देशातील ऋषि-मुनि अस्तिक

मनसादेवी व जस्तकार यांचा अस्तिक हा पुत्र होता. ज्येष्ठ ऋषींजणाला याने विद्याभ्यास केला. ममता कथय मुनींनी कन्या होती, त्यांचा सर्पव्रत मोठ्या आंधकारातला. एकदा सर्प घोर संकटात सापडले.

अज्ञानाचा नाश पुरीक्षित एकदा भिकारीसोदी अरण्यात होता. तेथे तो ज्या मुगाचा पाठलाग करू लागला, तो अधिक मुनींच्या आभ्यासाकडे गेला. तेथे जाऊन राजाने त्या मुगाकडून विचारणा केली. परंतु ध्यानमग्न मुनींनी त्याच्या प्रश्नांना अतरे दिली नाहीत. राजाने मानसिक संतप्तता ब्रियवत राजाने जवळक पडलेला मृत सर्प भुषणून तो मुनींच्या गळ्यात घातला. शमिकांचा पत्र मुनीने हे वृक्ष पाहिले, तेव्हा कोठाने स्वर्ने आपवचन झळकले की, 'हा अतकारी राजा सात दिवसांच्या आत सर्पबंधाने मरेल.'

परीक्षितला हे कळल्यावर त्याला आपली बक कळून चुकली. सापापासून सावण्यासाठी त्याने साप आत पोचूच शकणार नाही असे एक भवन बनवले व त्यात तो राहू लागला. भवनाच्या चारी बाजूंना पहारेकरी होळ्यात तेज घालून पहारा देऊ लागले. तरीही तक्षक नावाच्या सापाने अन्नी मृतस एका फळात प्रवेश केला. इतर फळांबरोबर तो फळा भयनात पोचले. सातव्या दिवशी ते फळ खाण्यासाठी कापले, तेव्हा अन्नी पुन्हा सर्प बनून राजाला डसली व त्याला तक्षकाने समयदनास मारले.

तक्षकाच्या या कुर्मीने परीक्षित पुत्र जनमेजय याने राजाने सर्वेष्टांचेच वायनाह करण्यासाठी सर्वसज वज्र आरभला. मुनींच्या मन्त्रपठणामुळे जागाजागचे सर्व देवुत होमकुडात मरू लागले. तक्षक

घाबले इन्द्रसिंहासनाला चिकटून बसला. तरीही मन्त्रपठणाने मित्रासनाला इन्द्रामह तक्षक हांगकुडाकडे खेचला नाही लागला.

हे वृक्ष पाहून रवि भपभीत जाले. न सर्वत्र मनसादेवीकडे गेले व आपणाला या विपत्तीतून वाचवण्याची तिसा विनंती केली. मनसादेवी आपला पुत्र अस्तिक घाला पाठवून सर्पव्रत घेवण्यास सांगितले.

अस्तिक जनमेजयाजवळ गेला. मुनिकुमाराने आपली प्रांती व विवेकाने जनमेजयाला आपणाकडे आकर्षित करून घेतले. त्याच्या सोन्याने प्रसन्न झालेल्या जनमेजयाने त्याला वर देऊ केला. अस्तिकाने सर्वप्रथम तेथेच वासवण्याचा वर मागितला, जनमेजयाला यज्ञ थांबवावाच नाही. तक्षक व बाकीचे साप बाबले, काही नांकांचा असा राज्य आहे की, 'अस्तिक, अस्तिक' असे म्हणजे की माणूस सर्पशातुनाही वाचता.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. 'वंदमानरम' मंत्राचे रचायना कोण?
२. अगात सर्वात नवान स्वतंत्र देश कोणता?
३. सूर्याबोवटी किती वज्र फिरत असतात?
४. इंग्लंडला बाकीच्या यूरोपपासून निराळे करणाऱ्या कासव्याचे नाव काय?
५. भारताचे राष्ट्राय पृथ्वी कोणते?
६. 'मिर्ची मासूल' व 'बोनाल्लू बक' यांचा अनुपश्रवण कोण?
७. विदर्भा बरतुंवर आकारण्यात येणाऱ्या कराला काय म्हणतात?
८. अमेरिकेच्या करन्याचे नाव काय?
९. नर्सच्या पेक्षाचे स्थापक कोण?
१०. भारतीय रामदेच्या दोन्ही सभांची नावे कोणती?
११. बुद्धिबळाच्या पटावर किती बोवटी असतात?
१२. सूर्यकिरणांपासून मिळणारे विट्टिम कोणते?
१३. सर्वात अधिक सोने कोणत्या देशात सापडते?
१४. पांड्या बंड्याचा अपयोग कोणत्या स्थितीत केला जातो?
१५. सौरमंडलातील सर्वात मोठा वज्र कोणता?
१६. 'नार्वेगेल ऑफ इंडिया' कोणाला म्हटले जाते?
१७. सर्वात अधिक बुंधीचा प्राणा कोणता?
१८. बालिपंक कीरा किती वर्षांम एकदा घेतल्या जाणाल?

भुतरे

'अस्तिक' हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	२	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	२
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	३	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	३
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	४	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	४
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	५	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	५
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	६	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	६
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	७	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	७
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	८	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	८
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	९	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	९
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१०	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१०
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	११	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	११
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१२	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१२
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१३	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१३
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१४	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१४
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१५	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१५
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१६	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१६
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१७	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१७
अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१८	अस्तिक हा नाव कोणत्या नावाचा आहे?	१८

पंचवीस पैशांना चप्पल

पंचभाग ही कलकत्त्याची (दिल्लीची) धाडी सगळ्यांचे लोकांसाठी खुल्या कपड्यांच्या वस्त्रां प्रत्येकाने एक नमूना अगदी वारं वार चढवत. आज्ञापालनातून साहजिक तसे तब्बल चप्पलही घेऊन आसा म्हणजे विचार घेतला.

जागतिक मंडळ हातूंत तब्बल चप्पलचे समतोल देऊ लागत चप्पल जागृतेने मावत तब्बल हातूंत त्या चप्पल चढवणाऱ्या ठरवून की आज्ञापालनातून आता जागृतेने चप्पल चढवत आहे. दुसऱ्या मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. एका काळावर निघताना होतं. चप्पल जागृतेने पैसांनी त्याला फार आनंद घेतला की, चप्पल मंडळ विचारताना सध्या मंडळ असल्याने ही आता तब्बल जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे.

सध्याच्या पंचवीस पैसांनी कोणता चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे.

सध्याच्या पंचवीस पैसांनी कोणता चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे.

चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे.

चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे. चप्पल मंडळ जागृतेने चप्पल चढवत आहे.

सध्याच्या पंचवीस पैसांनी कोणता चप्पल चढवत आहे.

आमावस्येची भुल

कोमल अन् सुकुमारी यांचे नुकतेच लग्न झालं. कोमलचे आईबाप त्याच्या लग्नपर्यंतच वाटते होते. आज्ञापालनातून त्याला वाटवला. पण त्याचे चर हात झालेले पहायला काही जगली नाही बिचारी! तिच्याकडून कोमलला राग एकर सुर्वाक शेतकरीमन मिळाली होती. तिच्या आभारे त्याचे दिवस मजेत जात.

सुकुमारीही सुखाने नावू लागली. ना कोणाचा दबाव, ना कोणत्या जबाबदारीचे जोश! अगदी स्वतंत्र, बंधनमुक्त होती ती. आणि शेजारचे घर भाड्याने घेऊन मधरा तिथे राहायला आली! सुकुमारीचा सुखी संसार तिला पहावना! पति पत्नीत घाडण लावायचा तिनं विहाय मुचलला.

“तुम्हा नवरा तर नोकरी करत नाही शनी-वाडोच कामही दुसऱ्याकडूनच करून घेतो. मग कमीत कमी तुला स्वयंपाकात मदत करावना काय हरकत आहे?” मधरा

नेहमी सुकुमारीचे रात भरते. ‘मला काळत नाही, राग नवरा असा अन्वय वाटत नाही नव्याचा। नव्याला वर्ष झालं. पण मोन्याच्या जागृतेने किना किमानपक्षी काळात कुठ्या तरी बनवल्या तुझ्यासाठी? मला तर वाटतंय की त्याचं प्रेमच नाही तुझ्यावर!’ सुकुमारीला असं विचारलं तरी स्वतः मधरा मात्र प्रत्येक मजावारी फक्त एक मोन्याची माळच घाली. होतंय काय तिच्याजवळ?

“तुम्हा बापाला हुडा घ्यायची ऐपत नव्हती, म्हणून कोमलशी लग्न झालं तुम्हा नाहीतर नव्यासारख्या सुंदर मुलीशी एकाचा लग्न-मोठा जमीनदार म्हजं लग्नला तयार झाला असता.” कपडे वाळत घालत बसलेल्या सुकुमारीला मधरा म्हणे.

मधरेच्या बोलण्याचा सुकुमारीवर प्रभाव पडू लागला. तिच्या बोलण्याचा आंतरिक हेतु

ममजण्यातुकी अफल तव्हती सुकुमारी-जवळ. त्यामुळे ती जाता वारंवार कोमलशी भांडू लागली; सोडाला येईल ते बोसू लागली. तिच्या दुष्टीत तबन्थाची किंमत कमी होवू लागली, सकाळी मुठल्यापासून काही ना काही कारणाने तिची कचकच चालू होई, ती म्हणे, 'हं, आपली मिळालीय मोनकरीण अन्नावारी राक्यायला' घुणीभांडी कोरे कामाला विहिरीशी गेल की मथरा अमेच आगीत तेल ओतायला. कोमल सेवायला बसला की सुकुमारी आवळआपट करत त्याला वाढताना तोंडाचा फट्टा मोडी, 'हो, आयत मिळतंय चारी ठाव गिळायला' ना काम. ना धाम!'

शंतावरून कोमल परत आला, की सुकुमारी म्हण, 'हो५! आले ना बारा

गड्याच काम अर्कून! अगाला, कणड्याला कुठं मातीचा बग तरी पडलाय का? नोकरांनी काम करावंत अन् आपण बसाव चकाट्या पिटत! म्हतारीनं आयती इस्टेट ठेवलीय नं!'

घरात सुप्त समाध्मन नावालाही राहिले माही. एके दिवशी मथराच बोवणं आठवत राहिल्यानं तिला झोप येईना. कामल माव शेजारी घोरत आरामात झोपला होता.

त्याच्या मावाजान त्रासून सुकुमारीनं त्याला बुठबुन म्हाले, 'तुम्ही इतक्या बोरान का घोरता? मना झोप येत माहाय कुठे बाहेर निघून जावू का मो?'

मथराची बायकोनं केलेल्या मसल्या आरोपामुळे कोमल चिडून 'बाईची जात तुम्ही! अंधारत कुठे जाशील एकटी? मीच जातो त्यापेक्षा,' अस म्हणून घराबाहेर पडला.

बायकोचा आंखमोर स्वभाव कोमलला आवडेना. दु खी होवून चालता चालता तो गावाबाहेर जंगलात केव्हा आला हेही कळत नाही त्याला. अमावरयमुळे सर्वत्र मिट्ट काळोस होता. आता घराकडे परतव असा विचार त्याच्या मनात आला. इतक्यात एका वडाखाली काही मशाली जळत असलेल्या त्याला विमल्या. स्वच्छ प्रकाश होता तिचे. कोमल तिकडे वळला. तिचे मशालीच्या झुजेबात चार भुतं काही करमणुकीच्या कार्यक्रमात मग्न होती. 'भांडसोर बायकोच्या ओतोपुढे भुतानां काय मोजायच?' - असा विचार करून कोमल पुढे झाला.

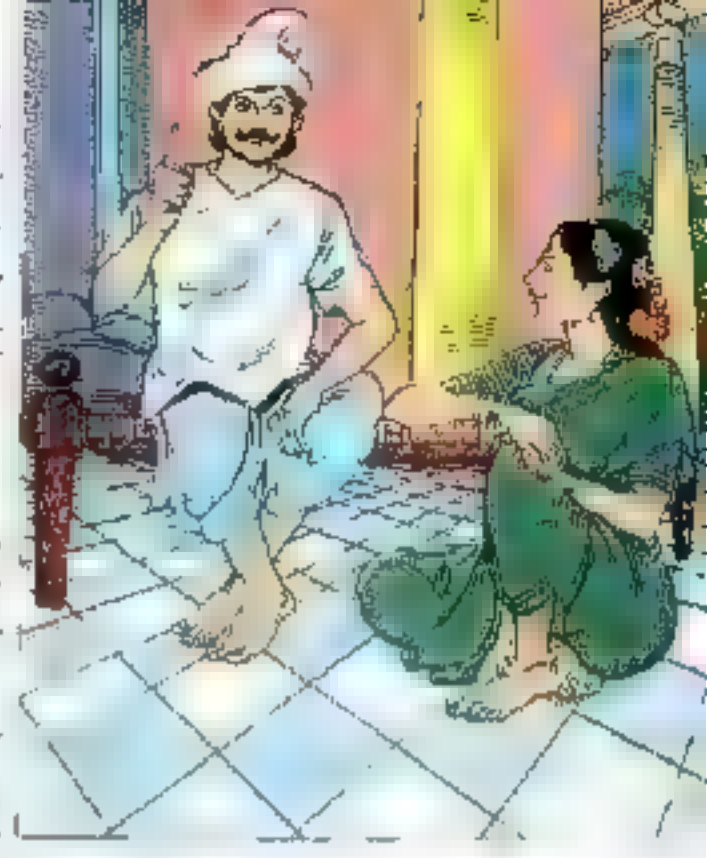
भुतांचा नायक किचकिच मावजात सांगत होता, 'तुम्ही सगळं नीट ऐका. आपल्या चारापैकी जो बाकी तिघांना खूप

हसवेल त्याला एक विशेष बक्षिस मिळेल.

तमंच एका भुताने गाणे म्हटले. दुसरं भूत आपले पाय पसरत अन् ते हवेत अडवत गात राहिला. तिसऱ्याने एक विनोदी गोष्ट सांगितली. त्यांच्या या कार्यक्रमात कोमलला विशष भजा वाटेना. त्याला झोप अनावर होवू लागली. आम्ही देत तो आपला जवळच्याच दुसऱ्या वडाखाली छोडाला टेकून झोपून गेला. अगेच त्यानं धोरायलाही सुरुवात केली.

त्या मावाजानं क्षणभर भुतं पाडा वेळ बसकून गप्प झाली. मग जेव्हा त्यानं इकडेतिकडे पाहणाना सुरुवात केली तेव्हा घोरत असलेला कोमल त्यांना दिसला. हळूहळू ती त्यांच्याजवळ गेली. घोरताना त्याच्या मिखा वर-जाली हलत होत्या. माठासारख्या आकाराचं त्याचं पोट अन् धोरण्याचा आवाज ऐकून त्यांना हसू येवू लागलं. त्यांच्या हसण्यानं कोमल जमग झाला. भुतांचा नायक त्यांना म्हणाला, 'वर आवसेच्या राणी आम्ही इथं करमणुकीचा कार्यक्रम करतो. आजच्या कार्यक्रमाचा विजेता तूच आहेस. आम्हा सर्वांना खूप हसवजस तू.' असे म्हणत एक काळी टोपी नायकाने कोमलच्या डोक्यावर ठेवली; अन् भुतं अदृश्य झाली.

बायकोवरचा राग आता जरा शान्त झाल्याने कोमल घराकडे निघाला. पोचता-पोचता सकाळ झाली. त्यावेळी सुकुमारी घरासमोर रांगोळी काढत होती. कोमलला पाहून ती गप्प राहिली, पण मनातल्या मनात ती विचार करू लागली की, 'रात्रीच्या आपल्या मूर्खपणाबद्दल क्षमा कशी

मागवी -'

'अग वेडे, भर्तू आणि दोस्तमंडळींच्यात हे क्षमा प्रकरण चालतं, मवरा-बायकोमधे त्याला कसलं स्थान?'' कोमल एकदम म्हणाला

आपल्या मनातला विचार कोमलला कसा कळला याचं सुकुमारीला आश्चर्य जातलं.

कोमल म्हणाला, 'मलाही आश्चर्य वाटतंय याचं.'

सुकुमारीच्या मनात आले, 'कोमलच्या डोक्यावर ही काळी टोपी कसली?'' पण कोमलला हा ही विचार समजला अन् त्यानं तोंडी काढली. आता त्याला सुकुमारीच्या मनातलं काही कळेल. त्याला समजायला वेळ नाही लागला की 'हीच तर भुतांची अदभुत भेट!' अलनंदान त्यानं बायकोला सर्व

काही सांगितलं

क्षणभर विचार करून सुकुमारी कोमलला म्हणाली, "आपल्याला हो काय या टोपीची गरज? त्यापेक्षा राजालाच नेहून छा ती, त्यांना आपला शत्रू कोण, मित्र कोण हेही कळत नाही असं म्हणतात. टोपी त्यांनाच चांगली उपयोगी पडेल न?"

"वा, वा सुकुमारी बायको असावी तर अशी तुझ्यासारखी राजभक्ती इतर सर्वांच्यात असली तर किती छान! राजाला हेर अन् अगरक्षकावर किती छर्च करावा लागतो. टोपी मिळाली तर हा छर्च वाचेल की!" असे म्हणून कोमल ताबडतोब राजाकडे गेला. टोपीचं महात्म्य सांगत ती राजाला देऊन तो परत निघाला.

राजाने कोमलला धाबकत म्हटलं,

"'शान्वासा' तुझी राजभक्ती कजब आहे' तुझी भेट तर अमूल्य आहे. पण तुला काही दिव्धावाचून कसा परत पाठवू?" अन् कोषाध्यक्षाला बोलावून मोहराची एक पैली राजाने कोमलला दिली

घरी जाण्यावर कोमलमं मोहरा सुकुमारीच्या पुढ्यात ओतल्या. ती हर्षान म्हणाली, "इतकं घन? आता असं करा. व्यापार आणणाऱ्या तुमच्या काही मित्रांचा मज्जा घेऊन एकादा व्यापार सुरू करा. कामाला लागूनत की हे डेपोटही थोडं कमा होईल अन् घोरायची सवयही जाईल." कोमलला हा सज्जा जाव्हला.

इतक्यात महिन्यापूर्वी आपल्या बहिणीच्या लग्नाला गेलेली मयरा परत आली. सुकुमारीचं बदनखेलं भाग्य पाहून ती अवाक झाली. तरीही आपल्या बुद्धि-चातुर्याचा उपयोग करून तिने सुकुमारी कडून 'अमावस्येच्या भुतांनो गोष्ट' माहीत करून घेतलोच.

त्याच रात्री तिने आपला नकरा भीरू याला कोमलच्या भग्याचा किरसा सांगितला अन् त्याला म्हणाली, "आजही आवसच आहे. तुम्हीही जंगलत जाऊन कोमलसारखे घोरायला लाग. भुतं संतुष्ट झाली की कोमलसारखी दुमऱ्याचं मनं कळणारी टोपी नका आणू. त्याच्याकडून स्वतःला अदृश्य करता येण्यासारखी टोपी मागून आणा. ती डोक्यावर ठेवून सरळ राबवाडा माठा. अदृश्य रूपात सजिन्यातल्या मूल्यवान वस्तु लुटून आणा. राणी आठवड्यातल्या दर दिवशी निराळे दागिने घालत नेही आणायला विसरू नका हं!"

निचाऱ्या भीरूचा चेहरा अुतरला. ता म्हणाला, "मला नाही घोरता बिरता येत!" मयरा रामावून म्हणाली, "माणसाला काहीही अशक्य नसतं फक्त प्रयत्न हवा करायला. जाऊन प्रयत्न करा. नकी व्हाल मफल."

मयरन सांगितल्याप्रमाणे भीरू जंगलात गेला. झाडामागून स्थानं भुतं पाहिली अन् भीतीन पचपर कापत तो अेकदम ओरडला, दुमऱ्याचं खणो भुतं त्याला घेऊन म्हणाली, "अरे नालायका! आमच्या गमतीत विघ्न आणतंस बच!" अन् रामावून त्याच्याकडे पाहू लागली.

भीरू घाबरत म्हणाला, "ओरडलो नाही मी! तो घोरायचा आवाज होता." हे ऐकून भुतं सदासदा इसू लागली. त्यांचा नायक भीरूची तारीफ करत म्हणाला, "तुहां गमतीशोरच दिसलोस की! पण आता सांग, अमावस्येच्या या अंधारात इकडे कशाला आलाम?"

बजूनही भीत असलेला भीरू गटबडत म्हणाला, "अदृश्य पोटी मागायला."

त्याच्या बोलण्याचं भुतांना आश्चर्यच वाटलं अन् ती आणखीच इसू लागली. त्यांचा सरदार भीरूची पाट पोपटत म्हणाला, "वा, वा! काय वाक्चातुर्य तुझं! तू तर जन्मापासूनच विनोदी असावास. माणसा, जाता साय, ही पोटी म्हणजे काय?"

आतापर्यंत भीरूची भीती गेली होती. ती म्हणाला, "मला टोपी म्हणायचं होतं; टोपी. अदृश्य टोपी!"

"ओहो! अस होय?" अस म्हणत

सरदारानं हवेत हात हलवला अन् एक पांढरी गोपी त्याच्या हाती आली. ती भीरूच्या डोक्यावर ठेवत तो म्हणाला, "मानवा! जूप हसवलंस आज आम्हाला, पुढल्या अमावस्येला ये पुन्हा." अन् भुतं एकदम वटवापळं बनून हवेत बुडून गेली.

जूप आनन्दानं भीरू तिथून निघाला. सकाळपर्यंत राजवाड्यात पोचला तो. टोपीमुळे कुणाला न दिसता तो सरळ पहारेकऱ्याच्या तजरसमाकून जाडू शकला. त्याने खजिन्यात प्रवेश केला. तिथे रत्नं, मोती, माहोरा यांचे ढोंग हातं, ते सर्व एका पोल्यात भरून अन् झाड्यावर लादून तो अत पुरात पांचला

राजा राणी आपापल्या मंचकावर झोपले होते. दावाही गाड लागेत होते. एका

कोष-यातल्या मेजावर राणीचे सातही दिवसांचे दागिने नीट रचून ठेवले होते, अन् तिथंच राजाचा मुकुटही होता. भीरूने सारे दागिने पाह्यात टाकले जाताजाता तो विचार करू लागला, 'मंथरेच्या अकलेमुळे इतके दागिने मिळाले, तिच्याजवळ राणीचे दागिने असतील, तर मला राजाचा मुकुट का नको?' त्याने मुकुट अचलून अदृश्य टोपीवर दाबून बसवला अन् मोठ्या ऐटीत बाहेर पडला.

सधय नसल्यान त्याला वाटले की मुकुट फार बजनदार आहे. त्याने तो काढून हातात घेतला. राजवाड्याच्या महाद्वारातून जाऊ लागताच पंढारकऱ्यांनी त्याला पाहिले अन् ते ओरडू लागले, "अरे, इतकी हिम्मत तुम्ही? धुशाल राजाचा मुकुटच घोकून नेत आहंम्?" त्याला पकडून, बांधून त्यांनी राजासमोर आभा केला.

भीरू धरधर कापू लागला. मुकुट काढताना त्याला चिकटून अदृश्य टोपीही ओढ्यावरून तिच्याच्या तपाच्या लक्षात आले. तो रडू लागला अन् मनातल्या मनात मंथरेला शिष्या देऊ लागला.

भीरूचे एकूण हावभाव पहाता, राजाने

वाळखले की याचा 'बालविता घनो' दुसराच कोणी असणार. त्यान कोमलन दिलली टोपी होव्यावर ठेवली अन् खरी गोष्ट त्याला कळून चुकली.

ताबडतोब सैनिकांना पाठवून राजाने मंथरेला आपल्या समोर हजर करायला सांगितले. कडक स्वरान चौकशी केल्यावर तिचा लोभोपणा आणि कुबुडो सर्वांना कळून चुकली. राजाने दोघांना तसेच्या तसेच राज्य सोडून बाहेर जायला फर्मावले.

सर्व हुकीकत कळव्यावर मुकुमारी कोमलला म्हणाली, "त्या अभावस्थेच्या मुतामुळे आपला संसार ठोकठाक झाला. मंथरा नेहमी तुमच्याबद्दल माझ्या घनात बाण ओतत राहिली अन् माझ मन तिनेच कलुषित केले.

होके हलवत कोमल म्हणाला, "बघ मुकुमारी, गैरी-गैरी माणसं बोलतात तेव्हा त्यांच्यावर विश्वास ठेवू नये. अर्थावेक नावाची भुत जोवर आपल्याच मनात ठाण माडून बसतात, तोवर मंथरा नाहीतर आणखी कोणी चुगल्या करतच रहात. आपणच विवेक मंभाळवा हे बरे ना!"

कारण

रघुनंदन मिथ्या अग्रहारच्या इतर रहिवाशांपेक्षा जास्त घनवान होता. पंधरा एकरांची मुणोक भेत-जमीन अन् दोन एकरात पसरलेली आमराई त्याच्या मालकीची होती. त्याला रुक्मिणी नावाची एकुलती एक मुलगी होती.

रुक्मिणी आता अपुवर झाली होती. मिथ्या तिच्यामाळे स्वळे पाहू लागला. त्याची अशी इच्छा होती की, जावई काव्य-शाम भिकलेला, सुंदर असावा. त्याला घरजावई वरून घ्यायचाही मिथ्याचा इरादा होता.

रघुनंदन मिथ्याच्या अपेक्षेप्रमाणे दोन-तीन युवक त्याला सापडले, पण घर-जावई बनून रहायला कोणीच तयार नव्हता अशातच एकदा रुक्मिणी आपल्या आईबरोबर नात्यातल्या एका लग्नाला गेली. तिचे श्रीकान्त नावाच्या तरुणाशी तिचा परिचय झाला. इतरांच्या सांगण्याप्रमाणे

श्रीकान्त विशाल धर्मज्ञ नव्हता, पण तो पंडित अन् व्यवहारी होता.

श्रीकान्त मुलीच्या मनात भरलाय हे आईने ओळखले अन् तिला खूप आनंद वाटला पण 'घर-जावई बनण्याची' भट आठवल्यावर ती काहीशी निराशही झाली, तरीही तिने श्रीकान्त जवळ त्याचे शिक्षण व पुढे काय करायचा इरादा आहे बरे चौकशी केली.

श्रीकान्त जगेंच उत्तरला, "माझ्या वडलांनी माझ्यासाठी दोन एकर जमीन ठेवली आहे. पण तिचे अल्पच कुटुंबाला पुरेस होण्याइतक नाहीय. आणखी काही कमाई करणे आवश्यक आहे. सर्वजण मला देतायत की मी एकाच गुरुकुल सुरू करावं. मलाही ते योग्य वाटतय."

त्याचे सुतर ऐकून रुक्मिणीच्या आईने जांब सुम्कारा सोडला अन् ती म्हणाली, "सुम्हाला तर माहीत आहे, की आमचे-

तुमच वरच दुर्चे नात आहे पण शेवटी नात ते नातच' जवळच असो वा लांबच' माझ्या पतीन मानलं, तर तुम्हाला जावई बनवायची इच्छा आहे माझी. तुम्ही माझ्या हकिमणीला पाहिलच असलं."

श्रीकान्त हसत म्हणाला, "हकिमणीला पाहिलंय, तिचे व्होल तर चांगले घनकान आहेत. त्यांना हवाय घरजावई. तुम्हां आमच्या दूरच्या नातवाईक आहात, म्हणून जरूर मी अशा स्थळाच्या शोधात राहिलं मिळेलही कदाचित कुठे!"

या गोष्टीला एक महिना झाला. हकिमणी व तिच्या आईने आग्रह धरला की श्रीकान्तशीच विवाह व्हावा. एक मारत रघुनन्दन मिश्राने थाटामाटात लेकीचा विवाह श्रीकान्तशी करून दिला. पण 'ज्याने आपला घर-जावई बनायला नकार दिला, अशी माणसाचा चार शीपादेसन

अपमान करावा' अशी इच्छा मिश्राच्या मनात घुमसत होती. 'तस झाल्यावरच आपल्या हृदयाची आग विझल.'

लग्नानंतर चार महिन्यांनी दिवाळीसाठी श्रीकान्त बांधकामह सामुवाडीला आला एका संध्याकाळी देवळाच्या माड्यात काही माणसे गप्पा मारत बसली होती, रघुनन्दनही त्यात होता. योड्या बेलाने श्रीकान्त तेथे आला.

जावयाचा परिचय करून घेत मिश्रा म्हणाला, "सर्वजण म्हणाला, की माझा जावई मोठा विद्वान अन् चिंचेकी आहे, मलाही माहीत आहे ते. पण सर्वासमोर हे सत्य प्रमाणित व्हावं असं वाटतंय मला!" नंतर श्रीकान्तकडे वळून तो म्हणाला, "तू विद्वान आहेस हे सर्वांना ठावूक आहे. माझ्या काही प्रश्नांची उत्तरं दे बरं. प्रश्न पहिला असा-कधी-कधी आकाशात बुलताना

बगळे मधुर आवाजात ओरडत जातसत. का बरं असं?"

"त्यांना ही निर्मर्गाची भेट आहे." श्रीकान्त उत्तरला. "लिंब अन् चिंचेची झाडे वसत-ऋतूत पड्डवित होतात. याचं काय कारण?" "तीही निसर्गाचीच भेट आहे" श्रीकान्त उत्तरला. "रस्त्याच्या दुतर्फा जी झाडे असतात, त्यांच्या खोडाला गाठीच्या रुपात गोल गोळे दिसतात. याचं काय कारण?" मिश्राचा पुढला प्रश्न होता. "हे गोळेही नैर्मर्गिक रीत्याच बनतात." यावर हसून मिश्रा म्हणाला, "विद्याहीन माणूसही माझ्या प्रश्नांची उत्तरं देवू शकेल. पण आश्चर्य म्हणजे तुना बरोबर उत्तरं देता आलो नाहीत. बगळ्यांच ओरडणं मधुर असतं. कारण त्यांची मान नव्हे असते, लिंब अन् चिंचेच्या झाडांना वसतात पालवी फुलते याचं कारण असं की, त्यांची मुळ जमिनीत जोतकर पसरलेली असतात. अन् रस्त्याच्या दोन्ही बाजूच्या झाडाला गोळे दिसतात याचं कारण जनावर आपली शिंगं त्यावर घासतात. कारण तर अशी आहेत. पण तू म्हणतोयस की सर्वांचे मुळ निर्मर्गच आहे.

तुझी ही उत्तरं मांडी विचित्र आहेत."

यावर श्रीकान्त म्हणाला, "बेडूक डराव डराव करतात, ते काय त्यांच्या माना लांब असतात म्हणून करतात? बांबूची झाडंही वसतात पड्डवित होतात; त्यांची मुळं काय जमिनीत खोल हजलेली असतात? अन् मामा, आपण झमा करत असाल तर एक विचारू? तुमच्या गळ्यावर जो इतका मोठा गोळा दिसतोय, तो काय जनावरांनी शिंगं घासल्यामुळे?"

हे ऐकून सर्वजण जोरात हसू लागले. रघुनन्दन मिश्राने आपली मान झाली घातली. त्याने प्रत्यक्षात जावयाची क्षमा न मागितली तरी त्याच्याशी आपली वागणूक बदलली. त्याला कळून चुकले की आपला जावई बरोबरच चांगला बुद्धिमान आणि हजरजबाबी आहे. व्यवहारी आहे. त्याने दिवाळमण खूप थाटामाटात साजरा केला. जावयाला सोन्याची साजळी, अंगठी व कपडे बनवून दिले. लेकीच्या अंगावरही दोन दागिने चढवून साडी-खोळी विली. दोघे परत मिश्रात्यावर पुन पुन्हा आपल्याकडे पायचे प्रेमाने आमंत्रणही दिले.

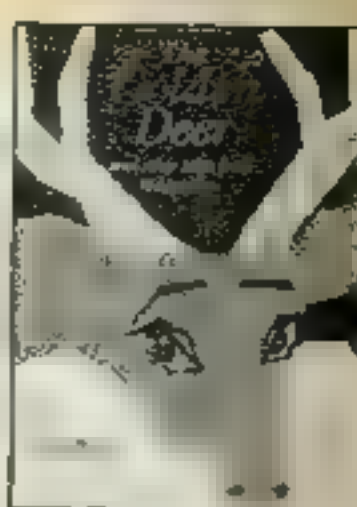

Rs. 30/-

Rs. 40/-

Rs. 30

Rs. 30/-

Rs. 25/-

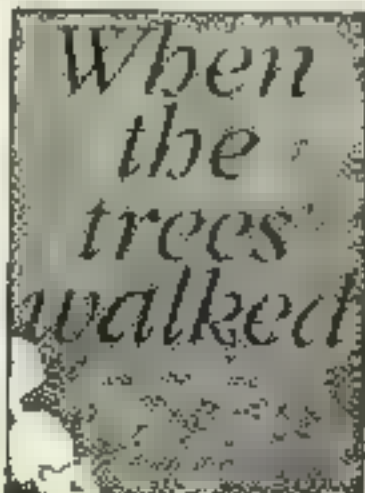

Rs. 30/-

CHANDAMAMA BOOKS ARE ALREADY A LEGEND! THEY OPEN A NEW HORIZON ON THE WORLD OF LITERATURE FOR THE YOUNG

Added to the six titles by Manoj Das is the charming seventh—

WHEN THE TREES WALKED
by the inimitable story-teller Ruskin Bond

Rs. 30/-

Among the titles in the process of production are

STORY OF KRISHNA
STORY OF RAMA
STORY OF BUDDHA

For details, write to:

CHANDAMAMA BOOKS
Chandamama Building,
Vadapalani, Madras 600 026

विशेष सन्वाचार सर्वांना अन्नपुरवठा

जोहोर महिन्यात इटालीची राजधानी रोम येथे विश्व आहार महसभेचे आयोजन केले गेले. या सभेत जवळ जवळ १९० सहानी भाष घेतल्या जाऊन देशांतून त्या त्या देशाचे अध्यक्ष हजार राहिले. जाणची जाळीस देशांतून त्या त्या देशाच्या प्रधानमंत्र्यांनी हजेरी लावली. इतर देशांतून त्या त्या देशाच्या प्रतिनिधींनी या सभेत भाग घेतला.

जिस्तकेवण सभेत अल्पस्थित होते, त्या सर्वांचे एकमत होते की, संपूर्ण जगात कोणी अन्नपरी राहू नये. या चिन्ताबद्दल अर्थात कोणाचेच दुःख नव्हते, पण याबाबत मात्र त्यांच्यात मतभेदात होतो की हे कधी शक्य होईल? जास्तच प्रयत्नांनी श्री वेबेरीडा यांनी आपले विचार मांडल्यात अशी इच्छा प्रकट केली की, मनु २००० त्या जानेवारीपर्यंत हे काम पूर्ण करावे—जगात कोणीही आपुळे अन्नपरी राहू नये, त्यांनी जगातील सर्व नेत्यांना जिविली केली की, येत्या तीन वर्षात या भूक-पन्नाचे निर्मूलन करावे.

भुकेच्या वेळेपासून स्वतःचा बचाव करणे हा प्रत्येकाचा प्राथमिक हक्क आहे. रोमसभेने या मुद्याला दुजारा देला. जगात सध्या ऐंशी करोड जनता अन्नपरी असते. या सभेत घोषणा दिली की येत्या वीस वर्षात ही संख्या अर्ध्यावर घाली जाई. वर्षापूर्वी जी सभा घेतली तेव्हा त्यातही बवड्यास असोच ठराव केला होता. तरीही भुकेचा प्रश्न मिटला नाहीच. नेहमीच भुकेने लोक मरत असतात, हे कटु सत्य कोणी विसरू शकणार नाही. समजा, या ठरावाप्रमाणे जर निम्मा संख्येची भूक भागली, तरी बाकीच्या ४० कोटी जनतेची भूक कधी भागणार? या प्रश्नाचे उत्तर मिळणार नसेल, तर यापरती

विटंबना ती काय? अन्न कमी का पडते? या प्रश्नाची अनेक मुत्तरे आहेत, कित्येक कारणे आहेत. जरूर तितके पीक न होणे, असलेले पीक सर्वांपर्यंत न पोचणे ही मुख्य कारणे म्हणता येतील. वाहतो लोकसंख्या, हे ही एक प्रमुख कारण आहेच.

आपल्या देशात सरकार रेशनिंग दुकानांद्वारा बनलेला वाजवी किमतीत धान्य पुरवठा करत असते, याद्वारे 'वार्शिक शेजान मागास लोकांना मदत करणे' हा मुख्य उद्देश आहे. पण सर्वांना हे बरोबर नाहीत आहे की या धान्य-पुरवठ्याचे प्रमाण कमी आहे, यामुळे वार्शिक लोकांची गरज या प्रकारे पूर्ण होत नाही.

आज ही म्हणता येईल की 'पुरवठ्याचा योग्य उपयोग न होणे' हाही प्रमाण कमी असण्याचे कारण असू शकते, असेही पहाण्यात आहे की, काही

देशात-जिथे पीक दिवसदिवस जास्त येत आहे तिथे-हे पदार्थ समुद्रात फेकून दिले जात आहेत, जास्त किंमत मिळवण्यासाठी ते असे करत असतात. पण त्यांचा केवळ व्यापारी दृष्टिकोन व स्वार्थ आहे.

आता रोमसभेत सभेच्या ठरावाचा विचार करावा तर, हे स्वच्छ ध्यानात येते की, ठराव हा केवळ ठरावच आहे, कोणत्याही देशावर ते वजाव आणू शकले नाहीत. म्हणून जगातील सर्व लोकांचे एकत्रित प्रयत्नही आवश्यक आहेत, पासाठी आपण सर्वांनी स्वतःला एक सूत्रात बांधून घेणे आवश्यक आहे. हे लक्ष्य साध्यण्यासाठी आपण अन्न-पदार्थांचा दुर्लभयोग न करता भुकेच्या या यथाभागी मरत करायला हवी.

तांब्याच्या घड्यातलं भूत

सीताराम पक्का दारुण होता. आपलं शेन, घर वरीरें त्यानं दारुपायी केंव्हाच फुंकून टाकलं बरोबर उपाय न करता आग्यानं त्याची बायको आजारात मरून गेली. इतकं सारं पुरमं नव्हतं म्हणून की काम, त्यानं आपल्या एकुलत्या एक मुलाला-राजालाही चमनला विकून टाकलं चमन त्याला दारु खरीदण्यासाठी पैसे दंत असं.

असेच दिवस जाऊन जाता एक दिवस सीताराम मरून गेला. बापाच्या ओघांमंस्कारनंतर राजा चमनला म्हणाला, "मालक, इतके दिवस आपण मला जी मदत करत राहिलात, ती मी कधीच विमरु भक्षणार नाही. याच भावात भाजे आई बाप दोघही मरून गेले मी अनाथ झालोय. आता मला इथ रहावसं वाटत नाही, मला कोणी ओळखत नाही, अशा गावी जाऊन राहीन म्हणतो मी इथून निघून गेलो म्हणजेच शान्ती मिळेल मला."

त्याला सहानुभूती दाखवत चमन म्हणाला, "मला कळल्या तुझ्या मनःच्या वेदना ! पण मामी परिस्थितीही जाणून घेतू. तुझ्या बापायनं दारुपायी आपली सारी इस्टेट विकली, नंतरचा त्याचा सारा मर्च मीच सोमलाय. मी किती मर्च केलाय, हे माहीत आहूच तुला."

"मग बोला, आता मला काय करायला हवं ?" राजाने विचारलं

"सीतारामनं 'गुलाम' म्हणून तुला माझ्या हाती मोंपवलय, पण तरीही मी तुला 'गुलाम' मानायला तयार नाही मी तमला व्यवहार नाही करणार तुझ्याशी. दोन्ही वेळा सायला घालीन तुला ! तुला हे कबूल नमेल, तर माझी तीन कामं कर अन माझ्या गुलामीतून कायमचा मुक्त हो."

हे इतर एकून राजाने चमनला ती तीन कामं कसली म्हणून विचारलं

सावाच्यासरहदी जवळ चमनची वसर एकर

जमीन होतो. तिच्यात काहीच भीक येणं शक्य नसल्यानंती खरादायलाही कोणी तयार नव्हतं आता राजाचं पहिलं काम होतं ते म्हणजे ते शेन सुपीक करण !

"पण ज्या शेनात काहीच उगवत नाही, ते मी तरी सुपीक कसं करू ? असलं काम सांगणं बरं दिसतं का तुम्हाला ?" राजानं विचारलं.

"कह करायचे म्हटलं, तर कोणतच काम अमाध्य नसतं राजा ! कमलीही जमीन कष्टानं सुपीक करता येते, तुला स्वातन्त्र्य हवं असत तर मेहनत करायलाच हवी, आता निर्णय घेणं तुझ्या हाती आहे." चमन बोलला.

राजानं ते काम हाती घेतलं अन् ती ओसाड जमीन सुपीक करायच्या कामाला लागला. मूष कह केले, एक दिवस सणता सणता 'खण' आवाज आला. आश्चर्य वाटून त्यानं तिथे आणखी सोल खणलं अन त्याला बात एक नांव्याचा घडा मिळाला ! त्याचं झाकण

उघडताच त्यातून धूर निघाला अन् पहिला पहाता धुरानं भुताचा आकार घेतला ! भूत विचारु लागलं, "बोल, काय हवं तुला ? तुझी कुळलीही इच्छा पुरी करीन मी !"

चकित होत राजानं विचारलं, "कोण आहेस तू ? माझी इच्छा पुरी करायचं तुला काय कारण ?"

"मी या घड्यातलं भूत आहे. या घड्यात अजब शक्ती आहेत, त्यांच्या मदतीनं भल्या माणसाना मदत करण हे माझं कर्तव्य आहे." भूत म्हणालं. जास्तच आश्चर्यानं राजानं विचारलं, "पण मी भला माणूस आहे, अस तुला कसं समजलं ?"

"मी सांगितलं ना, की या घड्यात अजब शक्ती आहेत ? भल्या माणसाना दाला स्पर्श करताच मला प्रेरणा मिळते." भूत बोललं

"पण या घड्यात कसा काय शिरलास तू ?" राजानं विचारलं.

“त्याच्याशी तुला काय करायचंय ? मन्त्री मदत मिळव, अन् सुखानं जग ना !” भुतानं सज्जा दिला.

क्षणभर विचार करून राजा म्हणाला, “मग ऐक तर, मी एक गुलाम आहे, स्वातन्त्र्य मिळवण्यासाठी धडपडतोय, तऱ्हेतऱ्हेचे काहू सैन्यतोय, मला तर वाटतय की तूही या तांब्याच्या घड्याचा गुलाम आहेस. होय ना ? मग स्वतःचे काहू दूर करण्यासाठी दुसऱ्या एका गुलामाला बास देणं जर नाही वाटत मला ! पाप होईल ते !”

“तू तर खरच चांगला माणूस आहेस. मी एक गोष्ट सांगतो तुला, ऐक नीट.” भूत गोष्ट सांगू लागलं -

खूप पूर्वी शीतलपुरमध्ये दुर्जय नावाचा व्यापारी होता. फार दुष्ट अन् स्वार्थी होता तो

आपल्या भावांची इस्टेट हडपून त्यानं त्यांना घराबाहेर काढलं. चांगल्या विश्वासू कक्षा गोपी नावाच्या भिजासाहो फसवून त्याला पार वंगाल बनवलं त्यानं.

नंतर विचार गोपी जंगलात जाभून घोर तपस्या करू लागला. फलस्वरूप त्याला दिव्य शक्ति प्राप्त झाल्या. गावात परत येऊन तो दुर्जयला म्हणाला, “तुफार पापं केलीस दुर्जय ! त्यांतून मुक्त व्हायचा मार्ग सांगतो मी. पण त्यापूर्वी आपलं सर्वस्व गरीबांना वाटून टाक.”

त्याच्या सांगण्याप्रमाणं बागायचं दुर्जयनं कबूल केलं. पण प्रत्यक्षात संपत्ती आपल्या ओळखीच्या लोकांच्या हवाली करत त्यांना म्हणाला, “मी मागेनं तेंव्हा सगळं परत घ्या मला.”

गोपीनं दुर्जयसमोर एक तांब्याचा घडा ठेवत म्हटलं, “काही अद्भुत शक्तीनी युक्त जमा हा घडा आहे. पवित्र मनानं याचा स्पर्श केल्यास तर तुम्ही सर्व पापं धुऊन जातील. मग आपण तांबे जंगलात जाऊन आपलं उर्वीरत अभ्युच्च घालवू.”

घड्यात कसकसल्या शक्ती आहेत याबद्दल दुर्जयनं गोपीकडून जाणून घेतलं, अन् तो म्हणाला, “मला मुळीच जंगलाबिगल्यात जायचं नाहीय. मुकाट्यानं घडा माझ्या हवाली करून चालू लाग.”

गोपीनं हे मान्य केलं नाही, तेंव्हा दुर्जयनं जबरदस्तीनं तो घड्याचा प्रयत्न केला. अन् बास ! एका भुतात परिवर्तित होऊन त्यानं त्या घड्यात प्रवेश केला !

खोल श्वास घेत गोपी म्हणाला, “मित्र म्हणून तुला मदतच करायची इच्छा होती

माझी, तुझा उद्धार केला असता मी, पण आता स्पष्ट झालं, की तुझ्या नशिबी निहिलंलंच तुला मिळालं. आता तुला मी जमिनीत बाडतो. ज्या दिवशी तुझ्या मनात सदबुद्धिची जागृती होईल, त्या दिवशी तुला एक बला माणूस भेटेल. त्याला तू मदत कर, म्हणजे तुझी पापं नष्ट होऊन तुला मोक्ष मिळेल.

तांब्याच्या घड्यात अडकलेला दुर्जय बरोच वर्षं घड्यात राहूनही गोपीला शिक्क्या देत राहिला. जवळ जवळ शंभर वर्षं तो बड्यात राहिला. नुकताच त्याला पश्चात्ताप वाटू लागला, एकाद्या भल्या माणसाला मदत करणं हे आपलं कर्तव्य आहे अम वाटू लागलं.

“हां, आता कळलं की तूच तो दुर्जय. मग माझोही कहाणी ऐक.” असे म्हणून राजानेही त्याला आपली सारी हकिकत सांगितली.

भूत ताबडतोब म्हणालं, “माझ्या शक्तीमुळे कोणतीही अशक्य गोष्ट शक्य होते.

ही खोसाड जमीन सुपीक बनवणं, हा तर माझ्या हाताचा मळब !” अन् ते काही मन्त्र म्हणू लागलं, थोड्याच वेळात शेत हिरवं दिसू लागलं !

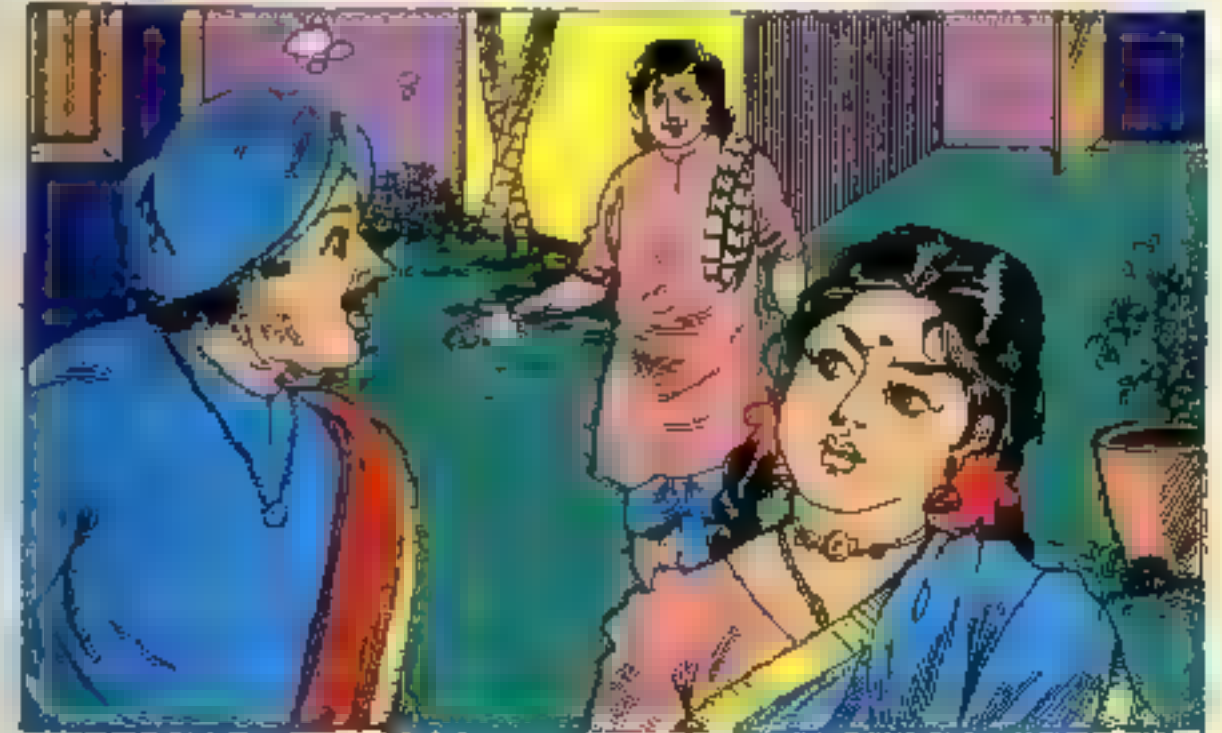
राजानं विचारलं, “बोल, आता काय करू मी ?”

“माझ्या बाबत आपल्या मालकाला काही बोलू नकोस. मी आता धड्यात परत जातो, तू जाऊन त्याला बाकीची दोन कामं विचारून ये.” भुतानं सांगितलं.

चमत्कडे जाऊन राजानं त्याला शेत सुपीक बनव्याचं सांगितलं, ते ऐकून त्याला आश्चर्यच वाटलं.

हा अजब प्रकार पहायला तो स्वतःच निघाला. बरोबर त्याची मुलगी शारदाही निघाली. तिचे पोचल्यावर हिरवंगार शेत पाहून दोघही आश्चर्यचकीत झाली !

राजानं विचारलं, “आता सांगा, आणखी

दाम काम कोणती ?”

“तु कोणी सामान्य माणूस नव्हेस तुझ्यात नक्कीच अदभुत शक्ती असली पाहजे नाहींतर हे कसे शक्य झाले असते ?” असे म्हणून अंगावरचं उपरण खाली अंधारत चमन म्हणाला, ‘हे उपरण मोहोरांनी भरून दे मला.’

राजा भुताला भेटायला बायल्या विचारात होता; इतक्यात उपरण्यावर मोहोरांच्या पाऊस पडू लागला. चमन आश्चर्याने पहातच राहिला.

राजाने विचारलं, “हं, आता आपलं शेवटच निमरं कामही सांगून टाका ना !”

चमन काही बोलणार, इतक्यात शाब्दा मध्येच म्हणाली, “तु लस कर माझ्याशी !”

“मी करीत लस, पण प्रथम मला स्वातन्त्र्य हवं.” अस म्हणत राजाने चमनकडे पाहिलं. तीक्ष्ण दृष्टीने त्याच्याकडे पहात चमन

म्हणाला, “हं, पांढोफार आदू वेळ जागली, तर माझा जावई बजायचं स्वप्न पाहू लागलास होय ? तु गुलाम आहेस कजून, हे विसर नकोस, माझ्या आज्ञांनी मुलीचं बोलणं निरर्थक आहे. आता मी आपले तिसरे काम सांगतो तुला, ऐक नीट कान उघडे ठेवून !”

राजा शान्तपणे म्हणाला, “ठीक आहे, सांगा काय ते.”

“माझी इच्छा आहे, की तुझ्यामागसा गुलाम आयुष्यभर आपल्या जवळच असावा, अन् त्याने माझी सेवा करावी, वाटलं तू स्वतःच रहा माझ्याकडे, किंवा दुसऱ्या कुणाची व्यवस्था करू शकतोस तू.” चमनने आपलो तिसरा कामही सांगून टाकलं.

त्याचं बोलण ऐकून राजाला चांगलं कळून चुकलं की, तो एक नंबरचा ठक अन् कपटो माणूस आहे. आपली गुलामगिरांतून सुटका होऊ शकणार नसल्याने तो निराश झाला, पण अचानक त्याला एक उपाय सुचला तो चमनला म्हणाला, “मालक, तुम्हाला एक गुलाम हवा, असंच ना ? ‘तुम्हांला’ चा अर्थ असा की ज्यात प्राण आहे अशा ‘चमन’च्या शरीराला’.

चमन ‘हो’ म्हणाला, “ठीक, मग तमंच होईल, तुमच्यामागील एका गुलामाची व्यवस्था आज्ञांनी की मला स्वतंत्र करावे लागेल तुम्हाला, शारदाशी माझे लग्न करून घावं लागेल, अट मान्य आहे ना ?”

चमनने अट कळून केली. शारदाला वाटलं की, आता आपलं लग्न झालंच, ती लाजून तिथून पळून गेली.

राजा मालकाला म्हणाला, “थांबा बरा, दणभरात मगली व्यवस्था करतो.”

चमन तिथंच खाली बसून मोहोरा सोजू लागला.

राजाने जाऊन भुताला घडलेली सर्व हक्कित मागितली अन् म्हणाला, “हा चमन एक नंबरचा धूर्त आहे, ‘मनुष्य’ म्हणून जगण्याच्या लायकीचा नाहीय. त्याला तसा अधिकारच उरला नाहीय, तू आपली पापं पुवून टाकून भला माणूस बनला आहेस, आता तुम्हां दाध आपापली स्थान बदला.

चमनचा आत्मा भूत बनून या घड्यात बन्दिस्त होईल, अन् तू त्याच्या शरीरात प्रवेश करशील, मला माणूस बनून आपलं पुढलं आयुष्य घालव. यामुळे तुला अन् मलाही स्वातन्त्र्य मिळेल.”

राजाच्या अकलेची तारीफ करून दुर्जयने त्याच्या सांगण्याप्रमाणे सर्व केलं. नन्तर राजा चमनला म्हणाला, “मालक, जिवंत चमनचं शरीर मी भुताला गुलाम म्हणून देऊन टाकत आहे, याचा अर्थ असा की, मी तुमचे तिसरे कामही पूर्ण करूंग, आता मला स्वतंत्र करून टाका.”

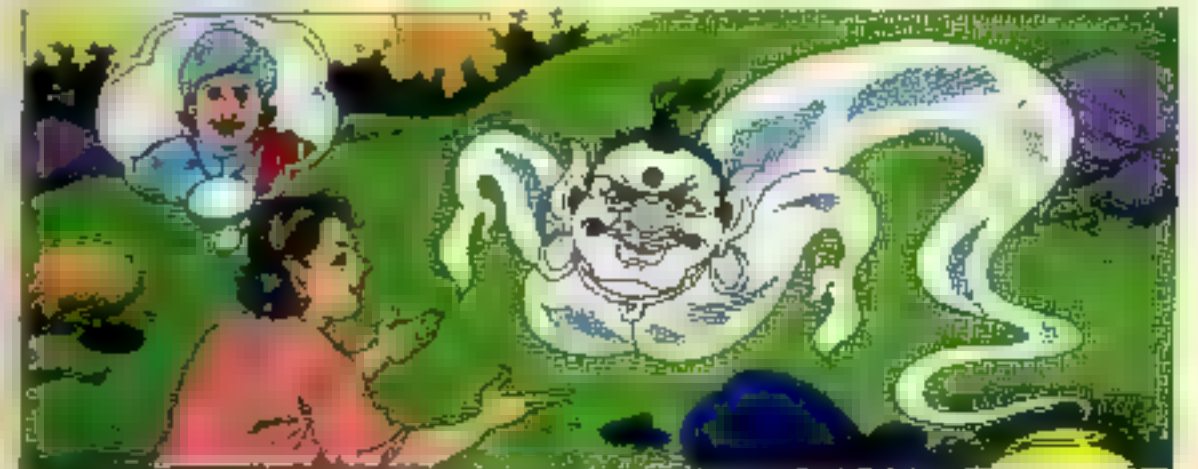
तोपर्यंत चमनचा आत्मा घड्यात बन्द झाला, बाहेर निघता येईना म्हणून तो आतल्या आत उडपड नागला, चमन हाथ्यांनी दुर्जय

त्याच्या आत्म्याला म्हणाला, “स्वार्थ मयदिबाहेर पांचला की त्याची अशी स्थिति होते हे स्वार्थी लोक आपल्याच पायावर कुन्हाड पाडून घेतात अन् स्वतःच स्वतः च्या विनाशाला कारण बनतात. तुला गुलाम हवा होता, अन् स्वतःच गुलाम बनलास बघ पण तुझ्यासारख्या गुलामाशी मला काहीच देणं-घेणं नाहीय, म्हणून या घड्यासह तुला मी जमिनीत गाडतो, माझ्या अन् तुझ्यासारख्यांना सन्मार्गाला लावण्यासाठी चणोपीत हा घड्या निर्माण केल्या आता त्याचा उद्देश सफल झालाय, जमेल तितक्या लवकर तुम्ही भला माणूस बजायचा प्रयत्न कर.”

तांब्याचा घडा जमिनीत पुरल्यावर राजा अन् दुर्जय घरी पोचले, राजा आणि शारदेच लग्न झालं, यानन्तर थोड्याच विवमात दुर्जय मरून गेला.

स्वतः सुखी जीवन घालवत राजाने इतरांनाही सन्मार्ग दाखवला, त्यामुळे पुन्हा तांब्याच्या घड्यातल्या भुताला भेटायची संधी कुणालाच मिळाली नाही.

पण जमिनीत गाडलेलं भूत मात्र आणखी एका चमनची वाट पहात राहिलं.

चारी मुंड्या घीत

झुंदी किनारीक वसलेल्या परेल गावातील शेतेवऱ्यांमध्ये रामनारायण हा जयराणीची घनमान भेतकरी. पण तो असेलकून काहीसा अधिकच कंजूस होता. एक दिवस त्याच्या घरातल्या धान्याची पोंतो ठेकामच्या सोलोट साप पिल्लता, एका लांकराने ते पाहून मावकाला सांगितले. मुलट चाच्यावरच विडत रामनारायण ओरडला, "नुसता सामावला काय आलास?" जा, जा ठवकर; जन् काळीनं मारून बाहेर फेकून दे त्याला!"

"पण मालक! तो साधासुधा साप नाहीय. म्हाळट रंगाचा अत्यंत विषारी साप आहे तो. त्याला मारून घाट्याच्यान माही जमयार. म्हणून असाज तर त्या गाड्यावर - सावळ्याला बोलाकून घ्यावतो मी!"

रामनारायणाने दुधान्याने संमती सूचवली. सावळ्याने येथून पोत्यांच्या मध्येच लपवल्या सापाला बाहेर काढून टांगलांत खंय केला जन् रहा रुपये मारिलेने

कागशी ऐकलाच रागाने माल होत रामनारायण म्हणाला, "अरे साप पकडायला तर तुला पणो दहा मिनिटां नासतो माहीर, एकेका मिनिटाचा एकेक रुपया मागतांय होय?"

"टीक आहे. मग देवा सापाला आपल्याअवस्थेच. 'असे म्हणत गावठ्याने टांगलांमला साप काढून पुन्हा बाहेर सोडून दिला, तो पुन्हा पोत्यामधल्या सापटांत एवून बसला

हे पाहून रामनारायण बाबळून म्हणाला. "अरे बाबा ये रहा रुपये पण सापाला बाहेर काढू अणोवर."

आता शांतपणे सावळ्या म्हणाला. "सापाला तुम्हा पकडायचे दहा रुपये मारिलेने होते मी! आता पुन्हा पकडायचा असेल तर एकुण बोंस रुपये द्यावे लागतील. कळून असेल तर आता पकडतो पहा!" रामनारायणाला तर आता चारी मुंड्या घीत झाल्यासारखेच वाटले

पुन्हा पुनर्थाचा साप पकडायलाच गावठ्याच्या हातावर वीस रुपये देऊन हेवराने रामनारायण म्हणाला. "अरे बा! असा मिनिटाला एक रुपया कामवायला मारालास. तर गावच्या मर्च शेतकऱ्यांपेक्षा तुच जास्त पैसेवाला बनशील हय!"

रुपयाचे ध्येय पूर्ण झाले. आपल्या पत्नीशी विवाह पारण्याच्या उद्देशाने तेथेच तळा देऊन बाहेरिलेच्या सर्व राजकुमारांना त्याने ब धोरमतीने मिळून सममदनाला पाठवले. आपले हे ध्येय साधण्यासाठी रुपधर देवळ आपल्याच बळावर विमंबला नाका आपल्या बुद्धीचा - पुस्तोचाही त्याने बापा केला. वेगवेगळी त्या दिवशी त्याच्याच पकाला सहायक होणे. परंतु केवळ एवढ्यानेच त्याच्या सर्व अडचणी संपल्या जाणेत) -ग्रामर

हे सर्व चालू असताना पद्ममुखी ओपलेली होती. बहुकीर्ती तिच्या झोलीत जाऊन म्हणाली, "मग ऊठ, ऊठ! आता किनी ओपणार? तुझा पति आला सुद्धा नय! सर्व दुष्टाना त्याने मारून टाकलंय, तुझे बांगले दिवस परत आले ग बाई!" बडबडत तिने पद्ममुखीला उठवले.

प्रथम पद्ममुखीचा विश्वास बसना! शंका घेतच ती उठली अन् म्हणाली, "देवाची लीला अगाध असते! ज्यानं त्या दुष्टना मारलं, त्या

माणसाला जाऊन पाह्या, चल, "म्हानारीला बरोबर घेऊन ती झाली आली अन् रुपधरमयोरच्या कुर्चीवर बसली. तिच्या चेहऱ्यावर कमलाच भाव नव्हता, रुपधरला वाटते होते की, ती खूप खूश होईल, आपल्याशी आनन्दाने बोलेल, पण तिला गप्प पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. पद्ममुखी आपल्याशी अशी का वागलेय, हेच कळेना त्याला. ती आपल्यावर प्राणापेक्षा प्रेम करते, हे त्याला ठाऊक होते त्या दुष्ट राजकुमारांपासून स्वतःला

बाचवण्यासाठीच तिने आजपर्यंत अनेक यत्ना केले अन् आज आपल्यालाही दूर ठवू पहात आहे

“आई ! अग तू माणूस आहेस की दमड ? बाबांशी काही न बोलता गप्प कशी तू ?” भीरू मनी काळजळत आजना,

‘काम्य बोलू बेटे’ माझं हृदय तर अगदी शुष्क होऊन गेलंय हे तुझं पिता असतील, तर वरच सांगते-मी पानां खजून आठवलेच नाहीय, या चरात अशा काही गुप्त गोष्टी आहेत, की ज्या फक्त आम्हा दोघांनाच माहीत आहेत.” पद्ममुखी बोलली

रूपधर आपल्या मुलाला म्हणाला “नड्या आईला चास नको देऊ बेटे ! तिनं माझी परीक्षा घ्यावी मग ती सहज ओळखेल मला, अगत्यावरच्या या चिध्या पाहून ‘मी

दुसराच कोणी आहे’ अस वाटत असलं तिला, आपण आपलं कर्तव्य विसरू नये, आम्ही इशकातल्या प्रमुख युवकांना माझून टाकल्य हो मोठे लक्षात ठेव, माझं बातणं ऐक नीट आधी स्नान करून आपण चांगले कपडे घालुया अन् नृत्य संगीत सुरू करूया, नाकांना वाटेन की भात विवाह समारंभ चालू आहे, सर्वजण मेजले आहेत हे इनक्यान कृणाला कळू नये या मध्याच्या वेळात आपण शहर सोडून जंगलात निघून जाऊ.” रूपधरने उपाय सूचवला.

रूपधरच्या सांगण्यावरून सर्वांनी स्नान केली चांगली वस्त्र नेमली, आभूषणे त्यायली अन् नाच सुरू केला, संगीत चालू होतेच, बाहेर फिरणाऱ्या लोकाना वाटले, “छान झालं ! इतक्या दिवसांनी तरी या घरवालीने लग्नाचा निर्णय घेतलेला दिसतोय ! मुद्दाला गेलेल्या नवऱ्याचा आणखी वाट पाहू शकली नसावी.”

रूपधरनेही तेजाने सूप मालीश करून स्नान केले, आता तो एक निराळाच माणूस दिसू लागला “कशी बायको आहेस तू ! बीस वर्षांनी परत आलेल्या नवऱ्याशी, दुसरी कुणी बायको किती प्रेमाने खोलली असती, त्याचा किती आदरसत्कार केला असता.” पद्ममुखीला असे बोलून ती महातारीला म्हणाला, “आजो, माझ अंधारूण तयार कर, घ्रापतो मी जरासा.”

पद्ममुखी पटकन म्हणाली, “आजी, यांचा पलंग एकडे उचलून आण, त्याच्यावर कांबळ अन् कातडी अंधार.”

हे ऐकताच रूपधर जास्त नाराज होत म्हणाला, “माझा पलंग कोणी उचलून कुठे नेऊन ठेवला ? तो नर उचलताच घेत नसे !”

या पलंगाचे एक रहस्य होतं, घर

करके पिता की वढायी संपत्ति व सुस्थिर रूप से स्थापित शांति की बडो हो दक्षता से रक्षा की बिंदुमार ने । मुख्य परबणों के प्रधान नसर बने तसशिला, उज्जयिनी ।

बिंदुसार के शासन-काल में, राजधानी पाटलीपुत्र में एक दिन एक ब्राह्मण आया । उस ब्राह्मण के साथ एक सुंदर युवती भी थी । वह उसकी पुत्री थी । राजभवन के सिंहदर पर पहुँचने के बाद उस ब्राह्मण ने प्रहरियों से कहा कि मैं राजा का दर्शन करना चाहता हूँ ।

प्रहरियों ने ब्राह्मण को नख से शिख तक देखा और कहा “आप किस राज्य के महाराजा हैं ? यह महारानी कौन है ? स्वयं राजा को ही क्या इनका स्वागत करना होगा ?” कहकर उसकी हँसी उड़ायी ।

ब्राह्मण ने सचिनय कहा “महाशयो, मैं ग्रामांज हूँ । महाराज से मुझे तुरंत मिलना है । क्या करके मेरी सहायता कीजिये । अब मेरी सहायता करेंगे तो भविष्य में आपका शुभ होगा ।” धीरे-धीरे उसने विनती की ।

ब्राह्मण की बातें सुनकर प्रहरी सोच में पड़ गये । उसके बगल में सही युवती देखने से अति सुंदर व गंभीर है । प्रहरियों का सरदार ब्राह्मण के पास आया और पूछा कि आप महाराज से क्यों मिलना चाहते हैं ?

“यह अति रहस्य-भरी बात है । केवल महाराज को ही सुना सकता हूँ” ब्राह्मण ने कहा ।

सरदार ने कहा “राजा से क्यों मिलना चाहते हो, किस उद्देश्य से मिलना चाहते हो, यह राजा राजा से मिलने के पहले मंत्री

को बताना होगा ।”

ब्राह्मण कुछ बताने ही जा रहा था कि हटने में अंबर से थोड़े की टापों की ध्वनि सुनायी पड़ी । स्पष्ट है कि थोड़े पर बैठकर राजभवन से कोई आ रहा है

‘हटो, हटो’ कहकर चिल्लाने लगे प्रहरी । एक प्रहरी ने ब्राह्मण को पीछे ठकेल दिया । वह अपनी बेटो पर जा गिरा, जिससे वह युवती जमीन पर गिर गयी । तभी वहाँ आये हुए बिंदुसार ने अपने घोड़े की लगाम खींची और उसे आगे बढ़ने से रोक लिया । प्रहरियों ने राजा को प्रणाम किया । उनपर नाराज होते हुए राजा ने तब नीचे गिरे हुए ब्राह्मण व युवती को देखा । ब्राह्मण धीरे धीरे उठा और काँपते हुए स्वर में कहा “महाप्रभू, इसमें इन सिपाहियों की कोई गलती नहीं है ।

मैं इनसे पूछ रहा था कि आपका दर्शन भग्य कैसे प्राप्त होगा। इनने मैं आप यहाँ आये।”

राजा ने पूछा कि तुम मुझसे क्यों मिलना चाहते हो? “यह रहस्य है। आपको बताऊंगा भी एकांत में ही” सविनय ब्राह्मण ने कहा।

इतने में ब्राह्मण की पुत्री उठी और राजा को प्रणाम किया। केश बिभरे हुए थे, बस गंदे थे, पर वह बड़ी ही सुंदर व मनोहर दिखायी दे रही थी। राजा जब उसे एकटक देखने लगा तो शर्म के भारे उसने अपना सिर झुका लिया। राजा थोड़े से उतरा और लगाम बगल में ही खड़े सिपाहियों को देते हुए ब्राह्मण को पीछे-पीछे आने का संकेत देकर अंदर जाने लगा। पुत्री-सहित ब्राह्मण राजा के पाँछे-पीछे गया। एक विशाल कक्ष में जाने के बाद एक आसन पर बैठते हुए राजा ने कहा “जो कहना चाहते हो, अब कहो।”

ब्राह्मण ने फिर से राजा को प्रणाम करके कहा “मेरी बातों में कोई अटपटापन अथवा अविशेष हो तो मुझे क्षमा कीजिये। मैं यहाँ केवल विधि के दूत के रूप में आया हूँ। जब मेरी पुत्री शीघ्र अवस्था में थी, तब मेरे यहाँ एक साधु आये। उन्होंने मेरी पुत्री को आशीर्वाद दिया और यह कहकर चले गये कि यह सयानी बनने के बाद महारानी बनेगी। अला एक दरिद्र की पुत्री राज्य की महारानी कैसे बन सकती है? यह मजाक नहीं तो और क्या है? ऐसा सोचकर मैंने साधु की बातों पर ध्यान नहीं दिया। जब इसने यौवन में पदार्पण किया तो मैंने इसका

विवाह कराना चाहा। वर की खोज करने लगा। उस समय ज्योतिषियों ने जब इसकी जन्म-कुंडली देखी तो उन्हें बड़ा आश्चर्य हुआ। उन्होंने निस्संकोच बताया कि यह युवती महारानी बनकर ही रहेगी।”

उन बातों को सुनकर राजा ने बड़े आश्चर्य से उस युवती को देखा। लज्जा के भारे सिर झुकाकर वह भूमि की ओर देखने लगी।

ब्राह्मण ने फिर कहना शुरू किया “महाराज, आप एकमात्र महाराजा हैं, जिन्हें मैं जानता हूँ। इसीलिए मैं यहाँ आया। मेरा विचार है कि आपके दर्शन-भग्य के पीछे भी विधि का अदृश्य हस्त है। मुझे मालूम नहीं कि आप उस समय वहाँ न आते तो मेरी क्या हालत होती। अब अपनी पुत्री सुभद्रा को आपके सुपुर्द कर रहा हूँ। कृपा करके

के लिए तैयार पिता को आंसू-भरे नयनों से देखकर सुभद्रा ने पुकारा 'पिताम्ही'।

"मैंने अपना कर्तव्य निभाया पुत्री। अब मुझे यहीं रहना नहीं चाहिये। पिता होने के नाते मेरा जो धर्म था, निभ गया। अब मैं चलता हूँ" ब्राह्मण ने कहा।

सुभद्रा ने दुख-भरे स्वर में कहा "पिताम्ही, मुझे छोड़कर मत जाइये।" "ऐसी बातें मत करो सुभद्रा। पुत्री का घर मायका नहीं होता, बल्कि समुराज होता है। माता-पिता का कर्तव्य है कि किसी सुयोग्य व्यक्ति से उसका विवाह रचाये। तब पुत्री परायी हो जाती है। पत्नी बनने के बाद उसका धर्म है कि वह अपने परिवार के गौरव में कोई आंच न आने दे। याद रखना, यहाँ तुम अकेली नहीं हो। विधि तुम्हारे संग है। यहाँ तुम्हें पहुँचाया विधि ने ही। सदा, सब स्थितियों में तुम्हारा रक्षा करता रहेगा। दुःखी न होगा" कहकर ब्राह्मण ने उसे सात्वना दी। एक बार अपनी पुत्री को हृदयपूर्वक देख लेने के बाद भवन से निकला। उसके पग आगे बढ़ नहीं रहे थे, पर विवश होकर वह वहाँ से चला गया।

पिता के जाने की दिशा को देखती हुई वह मिलसने लगी। तब परिचारिका सुभद्रा को धीरे से भवन के अंदर ले गयी।

सुभद्रा को देखते ही अंतःपुर में हंगामा मच गया। रानियों की दलियाँ एक दूसरी से कानाफूसी करने लगीं।

"इसकी सुंदरता देखने हुए ऐसा नहीं लगता कि यह गाँव के एक दरिद्र ब्राह्मण की पुत्री है। ऐसा लमटा है कि कोई राजकुमारी

छद्म केष में आयी है।" एक दस्ती ने कहा।

"महाराज इससे विवाह रचायेंगे तो अवश्य ही अन्य रानियों को भुला देंगे। इसमें कोई संदेह ही नहीं" एक और दासी ने कहा।

तीनों रानियाँ इनकी बातें छिपकर सुन रही थीं। ईर्ष्या से वे जल उठीं और अपने अपने कक्षों में चली गयीं।

प्रधान परिचारिका ने सुभद्रा को एक विशाल कक्ष दिखाया। भोजन का प्रबंध किया और पहनने के लिए नूतन वस्त्र लाकर दिया।

दूसरे दिन सबेरे-सबेरे ही बिंदुसार राजभवन से निकल पड़ा। राज्य के सरहदी प्रांतों में कुछ सामंतों ने बराबत की। उनका दमन करने वह मेला-साहित वहाँ गया। वह काम पूरा होते-होते दो महीने लग गये। राजा के लौटते तक प्रधान परिचारिका ने सुभद्रा के लिए आवश्यक सुविधाओं का प्रबंध किया। परंतु लौटने के बाद राजा ने सुभद्रा के बारे में कोई बात ही नहीं की। परिचारिका ने जान लिया कि राजा ने उसे बिल्कुल भुला दिया।

तीनों रानियों ने सोचा कि राजा अगर सुभद्रा से विवाह करेंगे तो उनके प्रति प्रेम घट जायेगा। सुभद्रा के प्रेम में डूबकर शायद वे उनकी परवाह ही न करें। इसलिए उन्होंने ऐसा उपाय सोचा, जिससे राजा, सुभद्रा को भूल ही जाएँ। मांझियों को बुलवाकर उसपर मंत्र-तंत्रों का प्रयोग करवाने लगीं।

रानियों के प्रोत्साहन के जल पर प्रधान परिचारिका सुभद्रा का अपमान करने पर तुल गयी। उसे रानियों के नज़्मों को काटने का काम सौंपा गया। रानियाँ बहाने बनाकर सुभद्रा

का अपमान करने लगीं। उसकी हँसी उड़ाने लगीं। कहने लगीं कि वह उनका काम सक्रम रूप से नहीं कर रही है। ताना देने लगी "तुम दरिद्र परिवार में जन्मी कन्या हो। एक ब्राह्मण स्त्री हो, फिर भी एक राजा से विवाह करने के सपने देख रही हो? तुम्हारे प्रयत्न निष्फल होंगे। अब भी कोई विलंब नहीं हुआ। चुपचाप राजभवन छोड़ दो और अपने पिता के पास चले जाओ। तुम्हीं ने जान लिया होगा कि राजा तुम्हें नहीं चाहते। इसी कारण युद्ध से वापस आने के बाद वे तुमसे मिले ही नहीं। तुम्हारा नाम भी नहीं लिया।" सुभद्रा ने चुपचाप सब कुछ सह लिया। उसने अपने कष्टों को किसी से बताने का प्रयत्न भी नहीं किया। 'विधि तुम्हारे संग है' पिता की यह बात उसे अच्छी तरह से याद थी। हसलिये

स्वीकार कीजिये।"

"मेरी कई रानियाँ हैं। मान लीजिये कि आपकी बातों के अनुसार मैं इस युवती से विवाह कर भी लूँ तो यह महारानी कैसे बन सकती है?" राजा ने अपना संदेह व्यक्त किया।

ब्राह्मण ने कहा "मैं और कुछ नहीं जानता। वही होगा, जो विधाता चाहता है।"

राजा ने मुस्कराते हुए ब्राह्मण की पुत्री को देखा। सैनिक को भेजकर अंतःपुर की प्रधान परिचारिका को बुलवाया और उससे कहा "जब तक मैं नहीं लौटता तब तक इस युवती की देखभाल सावधानी से करना। इसमें कोई कसर रह न जाए।"

परिचारिका युवती के पास आयी। राजा राजभवन के बाहर चला गया। वहाँ से जाने

उसने निर्णय कर लिया कि वह रानियों के लालचों का कोई उत्तर नहीं देगी। चुप्पी साधेगी और विश्वि के निर्णय की प्रतीक्षा में रहेगी। समय गुजरता गया पर उसने अपना मुँह सी रखा। यों दो साल गुजर गये।

एक दिन जब राजा उद्यानवन में टहल रहा था तब पैर में एक काँटा चुभ गया। पास ही के एक आसन में बैठकर उसने ताली बजायी। एक सेवक दौड़ा-दौड़ा आया।

राजा ने कहा "पैर में काँटा चुभ गया है। नाई को बुला साना।" ऐसे कामों में नाई सिद्धहस्त होते हैं। किन्तु उस समय राजभवन में ऐसा कोई नहीं मिला। सेवक ने सामने खड़ी सुभद्रा को देखा तो कहा "राजा के पैर में काँटा चुभ गया है। तुम जाकर निकालो।"

सुभद्रा अबराती हुई राजा के पास पहुँची। उसके पैरों के पास जमीन पर बैठ गयी और बड़ी ही आसानी से चुभे काँटे को निकाला।

राजा ने उससे कहा "लगता है तुम्हें इसके पहले राजभवन में कहीं देखा नहीं।" सुभद्रा ने कोई जवाब नहीं दिया। पर उसकी आँखों

से अश्रुधारा बह रही थी।

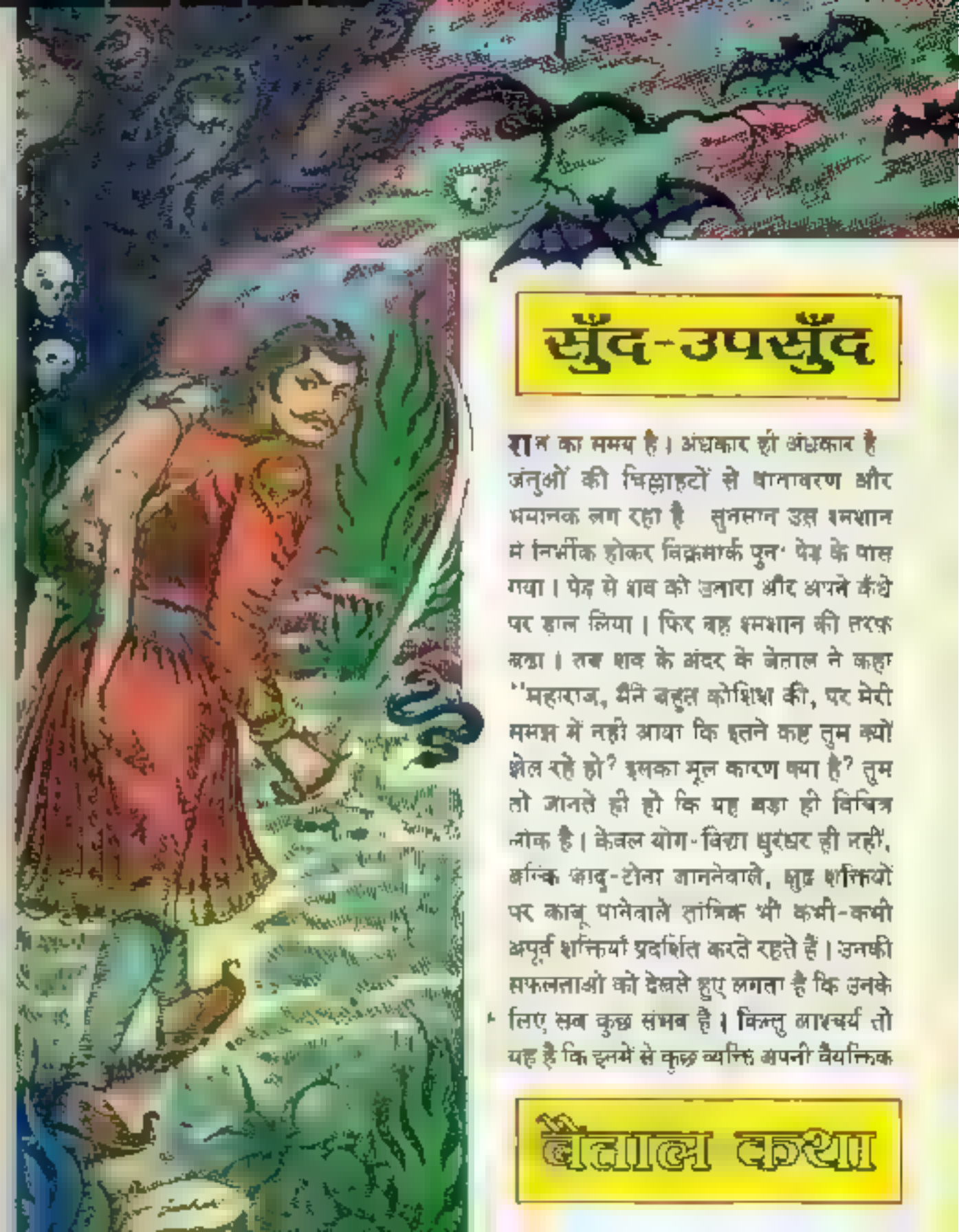
राजा ने पूछा "यहाँ कब से रह रही हो?"

"प्रभु, उस दिन से, जिस दिन मेरे पिताजी ने मृते आपके सुपुर्द किया" उमड़ते हुए अपने दुःख को संचालती हुई सुभद्रा ने कहा।

राजा ने उसे एक और बार ध्यान से देखा। उसके स्मृति-पटल पर अचानक वह घटना बिजली की तरह कौंधी। उस प्रधान परिचारिका पर पहले उसे बहुत क्रोध आया, जिसने आज तक याद ही नहीं दिलायी। फिर अपनी भूल पर, अपने आप पर बहुत क्रोध आया। थोड़ा शांत हो जाने के बाद उसने सुभद्रा से कहा "देरी जो हो गयी, सो हो गयी। तुम्हारे साथ जो अन्याय हुआ है, तुरंत उसका अंत करना होगा। अंत आज सूर्यास्त के पहले ही तुमसे विवाह करूँगा।"

राजा ने तुरंत मंत्रियों और पुरोहितों को बुलवाया। उन्हें विषय बताया और आज्ञा दी कि विवाह के लिए आवश्यक प्रबंध किये जाएं।

(समाप्त)

सुँद-उपसुँद

रान का समय है। अंधकार ही अंधकार है जंतुओं की चिल्लाहटों से धानावरण और भयानक लग रहा है। सुनसान उस शमशान में निर्भीक होकर विक्रमार्क पुनः पेड़ के पास गया। पेड़ से शव को उतारा और अपने कंधे पर ढाल लिया। फिर वह शमशान की तरफ बढ़ा। तब शव के अंदर के जेताल ने कहा "महाराज, मैंने बहुत कोशिश की, पर मेरी ममता में नहीं आया कि इतने कष्ट तुम क्यों झेल रहे हो? इसका मूल कारण क्या है? तुम तो जानते ही हो कि यह बड़ा ही विचित्र नोक है। केवल योग-विद्या धुरंधर ही नहीं, बल्कि कादु-टोना जाननेवाले, क्षुद्र शक्तियों पर काबू पानेवाले सांत्विक भी कभी-कभी अपूर्व शक्तियाँ प्रदर्शित करते रहते हैं। उनकी सफलताओं को देखते हुए लगता है कि उनके लिए सब कुछ संभव है। किन्तु आश्चर्य तो यह है कि इनमें से कुछ व्यक्ति अपनी वैयक्तिक

बैताल कथा

ममस्याओं का मार्ग ढूँढ पाने में असफल होते हैं और अपनी समस्याओं के परिष्कार के लिए किसी शक्तिशाली राजा के आश्रय में जाते रहते हैं। तुम्हें क्या यह विचित्र नहीं लगता? तुम्हारे विषय में भी मुझे ऐसी ही शंका हो रही है, कहीं ऐसा तो नहीं कि कोई योगी अथवा तांत्रिक अपनी समस्या के परिष्कार के लिए तुम्हारे आश्रय में आया हो और तुम उसकी इच्छा की पूर्ति में रत हो। उसकी समस्या का परिष्कार-मार्ग ढूँढ रहे हो। सच बताओ, क्या तुमने ऐसी जिम्मेदारी सभाली? जरूरत पड़ने पर योगी असहाय जनता की मदद करता है और तद्वारा मुक्ति पाने का उद्देश्य रखता है। किंतु तांत्रिक कीर्ति व अधिकार का लोभ देकर प्रजा को धम में रखता है। उन्हें गुमराह करता है। सुंद नामक

एक व्यक्ति की कहानी उदाहरणार्थ तुम्हें सुनाता हूँ। पकावट दूर करते हुए आराम से उसकी कहानी सुनो” यों कहकर बेंताल सुंद की कहानी सुनाने लगा।

बहुत पहले की बात है। मगध देश के धर्मपुरी नामक गाँव में सुंद और उपसुंद अड़ोस-पड़ोस में ही रहते थे। सुंद संपन्न था, पर उसका अपना कोई नहीं था। जितना हो सके, दूसरों की मदद करता रहता था। उसने गाँव में अच्छा नाम कमाया।

उपसुंद का व्यवहार उससे बिल्कुल भिन्न था। उसका परिवार बड़ा था। बुरी सत्तों की वजह से पैसा पानी की तरह बहाता था। सबसे जगड़ा मोल सेता था। अपना नुकसान हो जाए, पर दूसरे का फायदा न हो, यही उसकी नीयत थी। सोचने की उसकी पद्धति ही बड़ी टेढ़ी थी। दूसरे को हरा-भरा देख नहीं पाता था, इसीलिए गाँव के लोग उसे दुष्ट और ईर्ष्यालू कहा करते थे।

उपसुंद को मालूम था कि वह बदनाम है, पर इसे मानने के लिए वह तैयार नहीं कि उसके बुरे गुण इसके कारण हैं। वह हमेशा दूसरों से कहा करता था कि पड़ोसी सुंद की यह चाल है और उसी ने उसे बदनाम करने के लिए कभर कस ली। वह जान-बूझकर अपने को अच्छा आदमी साबित करने के लिए ही दान-धर्म कर रहा है।

“मेरा परिवार बड़ा है। इस वजह से मुझे कितनी ही क्लिष्ट समस्याओं का सामना करना पड़ता है। इन समस्याओं को मैं सुलझा नहीं पाता, इसलिए लाचार होकर मुझे कई व्यसनों का शिकार होना पड़ा। मेरा तो केवल

दंड कल्लत नाहोय मला। तुझ्या मदतोच मृत्यु तर करताच येणार नाही, पण माझा संतोष म्हणून या रत्नहाराचा स्वीकार कर.” बोनत बोनत तिने मळघातला रत्नहार शिवमलच्या ओंजळीत ठेवला, एकटक त्याच्याकडे पहात अमृता हसत पुन्हा म्हणाली, “फुरसत झाली की एकदा राजधानीत ये, माझ्या बाबांना सांगून माझा अंगरक्षक बनवीन मी तुला. तुझी काही हरकत नाही ना?”

इतका वेळ हे वृथ्वा पहात उभ्या असलेल्या विजयसेनचं मन मात्र आला हेव्याने जळू लागले, राजकुमारीने आपणाकडे नजऱ्ही न फिगवल्याचे त्याला फार वाईट वाटले.

राजधानीला परत आल्यावरही विजयसेनच्या डोळ्यांना यत्र-तत्र राजकुमारी अमृताच दिसत होती, त्याला वाटले की, तिच्याशी विवाह न झाला तर आपले जीवन व्यर्थ आहे, त्याला असेही वाटले की सामन्त राजाच्या कन्येला आपल्याशी विवाह करायला कमनीच हरकत वाटू नये, तिने नकार कळवला, तर त्याचा अर्थ अभा होईल की, ती शिवमलच्या प्रेमात पडली आहे.

विजयसेनच्या मनात अशा प्रकारचे विचार येत असताना, आता पुढे कशी पावले गुचलावीत याचा त्याला निर्णय घेता येईना. इतक्यात त्याला गुमचराकडून समजले की, शिवमलची ‘राजकुमारीचा अंगरक्षक’ म्हणून नियुक्ती झालीमुद्धा. आतामात्र त्याला वाटले की, आपण यापुढे विलंब केला तर अमृता हातची निघून जाईल. पुढे तिच्याशी

विवाह अशक्य होईल, त्याने तिच्या पित्याला पत्र पाठवून तिला मागणी घातली, मांडलीक राजा कदाचित नकारही देईल असे वाटून त्याने पत्रात पुढे असेही लिहिले की, स्वीकृती न दिली तर आपण कैबलपुरवर आक्रमण करून त्याला जिंकू अन् राजकुमारीशी बळजबरीने विवाह करू विजयसेनने पत्र एका दुताकरवी रवाना केले.

पत्र पाहून धीरसेनच्या आनन्दाला सीमा राहिली नाही, त्याची आपल्या महाराजां कडून जशी सुळीच अपेक्षा नव्हती, त्याने ते पत्र कन्येच्या हाती देत म्हटले, “जख बाळो, महाराजाची तुझ्याशी विवाह करायची इच्छा आहे, तुझं भाग्यच अजुळलं पहा!”

पण पत्र वाचून अमृताचा चेहरा क्रोधाने लाल झाला, काही वेळ ती गप्प राहिली,

मी निर्णय घ्या.”

पत्र एक दोनदा वाचल्यावर विजयसेनच्या रागाचा पारा उतरला. त्याचा आवेश नाहीसा होऊन तो शान्त चित्ताने विचार करू लागला. परस्पर प्रेम व अनुराग यांशिवाय सैन्यवृत्त्याच्या आधारेने जबरदस्तीने राजकुमारीशी विवाह करणे त्याला अनुचित वाटले. त्याला ते 'राजाला योग्य' कार्य वाटेना.

इकडे घोरसेनला भीती पडली होती की आपल्या कन्येचे पण वाचून विजयसेन लगेच चालून येईल. परन्तु दोन-तीन महिन्यांपर्यंत जाकमणाची काही किंहे न दिसल्याने विजयसेन बहुधा दुसऱ्याच कुणा कन्येशी विवाह करणार असेल असे त्याला वाटले.

अमृता पित्याला म्हणाली, "पण वाचल्यावर विजयसेन मुद्दाचा विचार सोडून देऊन माझ्याकडे जास्तच आकर्षित होतील अन् त्यांचे प्रेमही अधिकाधिक गाढ होत जाईल असा माझा जो अन्दाज होता, तो खरा ठरला बाबा ! मी विचार केल्याप्रमाणेच घडलं."

काही दिवसांनी एकदा अमृता राजवाड्याच्या उद्यानवनात फिरत होती. शिवमलही अचानक म्हणून द्वाराशी उभा असलेला तिन्हा दिमला होता. इकडे-निकडे फिरताना वाळक्या पानांचाली असलेल्या एका सापावर चुकून तिचा पाय पडला. तो ताजडनोज तिन्हा इसला.

आतपणे किंचाळून अमृता नेशुद्ध होत जमिनीवर कोसळली. शिवमल विजेच्या वगाने धावत तिच्याजवळ पोचला. धनं

फुलझोडातून फळणाऱ्या सापाला त्याने नलवार्गीने माकून टाकले.

वार्ता कळून राजारानी तसे पोचून तापर्वस्त शिवमल राजवैद्याला घेऊन आली. मेळल्यासापाला पाहून राजवैद्याला आश्चर्य वाटले. दंडाच्या बागी न्याने झाडपाल्याचा रस-कोपडला अन् घोरसेनला म्हणाला, "महाराज, राजकुमारी मोठ्याच वेळात शुद्धांवर येतील. परन्तु विषप्रभावाने त्या कायमच्या अंध बनतील. त्यांना वाचलेला हा साप सर्वमाधरण माप नव्हे. रक्तबीज नायक महामर्षच आहे तो. मी पर्वी अम एकल आहे की इयून पूर्वकडे जो रक्तपिपासा पर्वत आहे, तो या सापाचं निवासस्थान आहे असा विषारी माप येथे उद्यानवनात वर्ण, म्हणजे राजकुमारीचं दुर्भाग्यच म्हणायला हवं !"

इतक्यात सावण झालेली अमृता डोळं चोळत गदगदल्या आवाजात म्हणाली, "शिवमल, मला तर काही दिमत नाहीय. मी आंधळी झालेय ठार !"

शिवमलला काय बोलावे सुचना ! तो त्रिचारा दावी अमल्यासारखा मान लावी घालून उभा होता. राणी लेकीचे सस्तक आपल्या आद्यावर कोपटत रडू लागली. राजा मात्र आपल्या दुःखावर कमावसा ताळा ठेवत राजवैद्याला विचारू लागला, "वैद्यराज, राजकुमारीला पुन्हा दिमू लागेल असा काही उपाय नाहीच का ?"

आपला घमा साफ करत राजवैद्य उत्तरला, "रक्तबीज सर्पाच्या दशाने अंध झालेल्याला पुन्हा दृष्टी प्राप्त करून देण्याचा

एक उपाय वैद्यक-ग्रन्थात आहे. तो म्हणजे सर्पगन्ध पुष्प मोठ्यांवर ठेवणे."

मोठ्या आनुरतेने राजा म्हणाला, "मरा अशीन कमला ? लवकर करा न ते काम !"

राजवैद्य सोल सुस्कारा सोडत म्हणाला, "महाराज, मी अगोदरच म्हणून होतं की, कांणी साहस करून रक्तपिपासी पहाडांमधे असणाऱ्या कालीमन्दिरा-जवळ जो सर्पगन्ध वृक्ष आहे, त्याचं फूल तोडून आणलं, तरच हे शक्य आहे. माझ्या नहातपणी माझ्या आज्ञावानी मला हे सांगितलं होतं. अम सांगितलं जातं की त्या वृक्षावर पन्नास वर्षांनी एकदाच फूल उमलत अन् उपचारासाठी त्याचा एकदाच उपयोग करता येतो. धांभर फूट अंच वाडणाऱ्या त्या झाडाच्या चारही बाजूंना रक्तबीज सर्प

बळवळत असताना त्याच्यापासून स्वतःला वाचवून फूल तोडून आपण, ही सर्वस्वी अशक्य गोष्ट आहे."

थोडा विचार करून राजा घीरसेनने घोषित केले की, "ते फूल तोडून आणणाऱ्याशी मी आपल्या कन्येचा विवाह करून देईन." राज्यभर तशी दवडी पिटवण्यात आली.

जराही संकोच न दाखवता शिवमल म्हणाला, "महाराज, मी ते फूल आणायचा प्रयत्न करतो, आशीर्वाद घ्या मला."

"तुला सफलता मिळो!" राजाने हाने अुचलून आशिर्वाद दिला. शिवमल अश्वशालेतून एक उत्तम घोडा घेऊन त्यावर स्वाद हाऊन वायुवेगाने रक्तपिपासी पर्वताकडे निघाला.

ही वार्ता दुसऱ्या दिवशी सकाळी प्रभवपूर राजा विजयसेनच्या कानी पोचली. तोही त्वरित सर्पगन्ध पुष्पाच्या शोषाला निघाला.

शिवमल फक्त रात्रीच एकाद्या झाडाखाली झोपत असे. आठवडाभर प्रवास करून तो त्या पर्वीक कालाभन्दिराजवळ पोचला, अन् त्याला तो सर्पगन्ध वृक्ष दिसला.

आकाशाचा स्पर्श करणाऱ्या त्या वृक्षाभोवती रक्तबीज सर्प संचार करत होते. त्याच्यापासून स्वतःला वाचवून वृक्षाजवळ पोचणे अशक्य असल्याचे शिवमलने जाणले. त्या वृक्षाला पानेही जास्त नव्हती अन् फुलाही नव्हत्या जास्त सरळसोट असणाऱ्या त्या झाडाच्या टोकावर नक्षत्रासारखे दिमणारे चमकदार अरुण रंगाचे एकच एक फूल दिमागाने होलत होते।

शिवमल अपलक वा फुलाकडे पहात राहिला. नंतर आपल्या धनुष्यावर बाण चढवून त्याने फुलावर नेम मारला. फूल तुटून वाऱ्यावर लहरत साती येऊन पडले, अन् ताबडतोब विषसर्पानी त्याला घेरले! काय करावे हे न समजून शिवमल त्या फुलाकडेच एकटक पहात राहिला.

इतक्यात त्याला घोड्याच्या टापांचा आवाज ऐकू येऊ लागला. घोड्यावर स्वार असणारा विजयसेन घोड्याच वेळात तेथे येऊन पोचला. घोड्यावरून उतरण्यापूर्वीच जमिनीवर पडलेले अन् सर्पानी घेरलेले ते फूल त्याला दिसले. तो शिवमलला म्हणाला, "अरे वा! माझ्याआधी येऊन तू फूल खालीही पाडलंस होय?"

"मला वाटल होतच की आपण इथे नकी यात. महाराज, आपण फुलाजवळ जाऊ नका. घोडा आहे त्यात" असे म्हणून शिवमलने फुलाकडे झेप घेतली. पण फूल अुचलताच साप त्याच्या हाताला चाबला. घडपडत परत येऊन फूल विजयसेनच्या हाती देता देता तो म्हणाला, "राजकुमारींना कायमची आंधळी होण्यापासून वाचवा. त्यांच्याशी विवाह करून सुखात रहा." विषप्रभावाने इतक्यात तो बेशुद्ध झाला. घोड्या वेळाने तो शुद्धीवर आला, तेव्हा आंधळा झालेला होता.

राजा विजयसेन त्याला आपल्या मिठीत सामावत म्हणाला, "शिवमल, तुझ्या त्यागाला तुला नाही तुला समजण्यात चुक खाली माझी, क्षमा कर! माझ्या दरबारात केवळ आपुर्वेदच नव्हे, तर अनेक वैद्यक शास्त्रांचे जाणकार आहेत. रक्तबीज

साप्याच्या दशावर हे फूल म्हणजे अकुलता एक इलाज समजू नकोस."

शिवमलला घोड्यावर पुढे घालून विजयसेन राजधानीकडे रवाना झाला.

इतकी गांठ सांगून झाल्यावर वेताळ विक्रमराजाला म्हणाला, "राजा, शिवमलच वागणं अनैसर्गिक आहे, यात शकाच नाही. कधीनरी तिच्याशी विवाह करता येईल या उद्देशाने तो राजकुमारीचा अंगरक्षक बनला. फूल मिळवल्यानंतर आपल्या असामान्य यशाच्या बदल्यात त्याने अमृताला धर्मपत्नी बनवायला हवे होते. त्यामाठीच तो आंधळाही बनला होता, तरीही फूल त्याने विजयसेनला दिले. ही त्याच्या मूर्खपणाची पराकाष्ठाच नव्हे तर काय! शिवाय विजयसेन तेथे पोचोपर्यंत फूल अुचलतच प्रयत्न त्याने का केला नाही? विजयसेनचा फूल मिळवण्याचा प्रयत्न थांबवण्यात त्याची

विचित्र मानसिक ठेवण समजने ना ? त्याच्या वागण्यात समुद्रता कुरुच नाही अशा माणसाना विजयसेनने 'त्यागी' म्हणून कसे गौरवले ? विचित्र नाही हे सारे ?"

"आता राहिली विजयसेनची याह प्रथम तो जबरदस्तीनेही समुद्राशी विवाह करणार होता, पण पत्र वाचल्यावर त्याने आपला विचार बदलला. हे विचारपरिवर्तनही विचित्रच ! राजकुमारीबद्दलच त्याचं प्रेम कमी झाल्याच द्योतक ना हे ? हे जर सत्य असलं, तर सर्पगन्ध फूल आणावचा प्रयत्न त्याने का केला ? शिवमलबद्दलचा त्याच्या मनातला हेवाच याला कारण आहे का ? माझ्या या शंकांचे उत्तर जाणत असूनही ते सांगावचं टाळलंस तर तुझ्या मस्तकाच्या चिंध्या होतील."

विक्रमने उत्तर दिले - "शिवमल विवाह करण्यासाठीच राजकुमारीचा अंगरक्षक बनला हा समज मुळात चुकीचा आहे. याचप्रमाणे राजकुमारीचेही शिवमलवर प्रेम गृहांत धरणे चूक आहे. धनुष्य वाजवायचं त्याचे कौशल्य तेवढे तिला फार आवडले, ती आत्माभिमानी असल्याने राजदणं दाखवून

तिच्याशी विवाह करू इच्छिणा या विजयसेनच्या पत्राला तिने सोडलाड अन्तर दिले, त्याचे डोळे कुघडले 'तोही समुद्रासाठी फूल आणायला निघाला, यावरून सिद्ध होतं की तिच्यावरचे त्याचे प्रेम तितक्याचही कमी झाले नाही"

"फूल साली पडल्यावर शिवमलच्या लक्षात आले की सर्पांनी वेढलेले ते फूल हस्तगत करणे अशक्य आहे, ते तर मृत्तव्या आव्हान ठरले असत, ते आणायला जाऊन म्वन आधळा झाल्यावर राजकुमारीकडे ते पोचवणार कोण ? म्हणून विजयसेन पांचेपर्यंत ते अचलायचा प्रयत्न त्याने केला नाही, विजयसेन सापाची शिकार घेताच अशी त्याची दुकळा नसल्यामुळेच त्याने त्याला अडवले, आपले कर्तव्य सजावण्यात दशा असलेल्या शिवमलची विजयसेनने केलेली प्रशंसा योग्यच नव्हे काय ? त्या-मुळेच आपली चूक कबूल करून तो त्याला आपल्यावरचे घेऊन गेला."

अशा तऱ्हेने विक्रमराजाचे मीन भंग करण्यात सफल झालेला वेताळ पुन्हा एकदा त्याच्या हातावर तुरी देऊन निमटला.

समुद्र किनाऱ्यावर सहल : १४

परत मुख्य भूमीवर

सर्वांकन : बीरा नाथर • चित्र : मोपकुमार

प्रवाळ द्वीपांच्या समूह लघुद्वीपचा निरुप घेऊन आपण परत मुख्य भूमीवरील पचनाभपुरम्हा पोचू, तिरुवनन्तपुरम्हापासून हे स्थान अवळजवळ ५५ कि मी दक्षिणेकडे आहे

मध्या तर हे सहर तमिळनाडूचा साण आहे, परन्तु १६ व्या पासून १८ व्या शतकापर्यंत हे सहर नावणकोर (तिरुवन्तांकुर) ची राजधानी होते

या शतकाच्या पूर्वार्धापर्यंत नावणकोरचे राजे पचनाभपुरम्हा प्रासादातच रहात असत, हा महाल पचनाभपुरम्हा किम्वत्याच्या मध्यावर आहे, पश्चिम समुद्रकिनाऱ्यावरच्या सुर्वासिद्ध काठ - वस्तुकलेचा तो मुस्कृष्ट नमुना मानला जातो

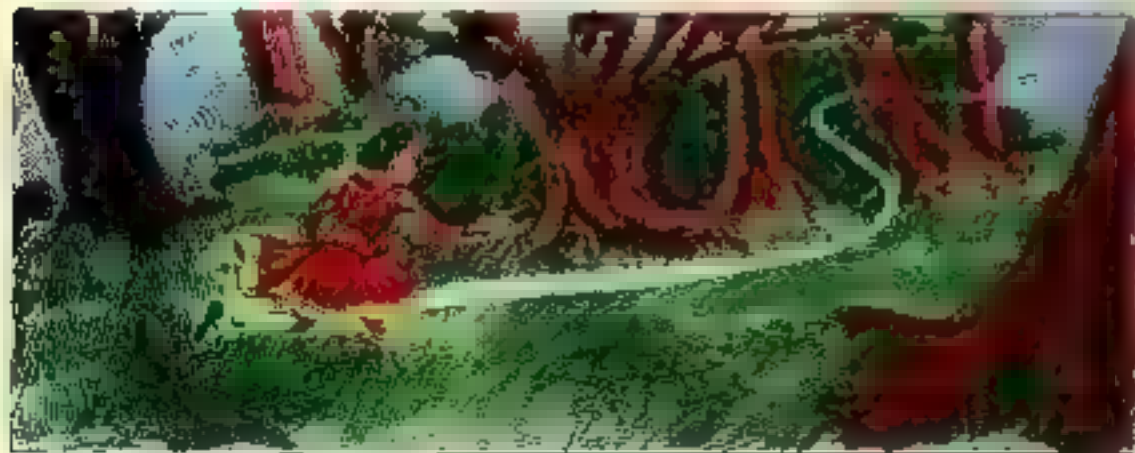
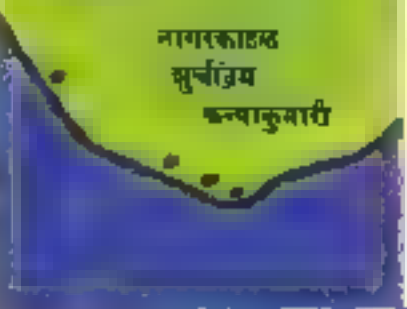
महामाच्या भितोचा एकमेकींशी अशा प्रकारे कन साधना आहे की सर्पांचे सरळ किरण व भुजगता मक्षतस्त प्रवेश करूच शकत नाहीत अशी काळवा संनमरचराची वाटले, पण प्रत्यक्षात ती गारट्याच्या बलव्या करवट्या आणि अंध्यांचा

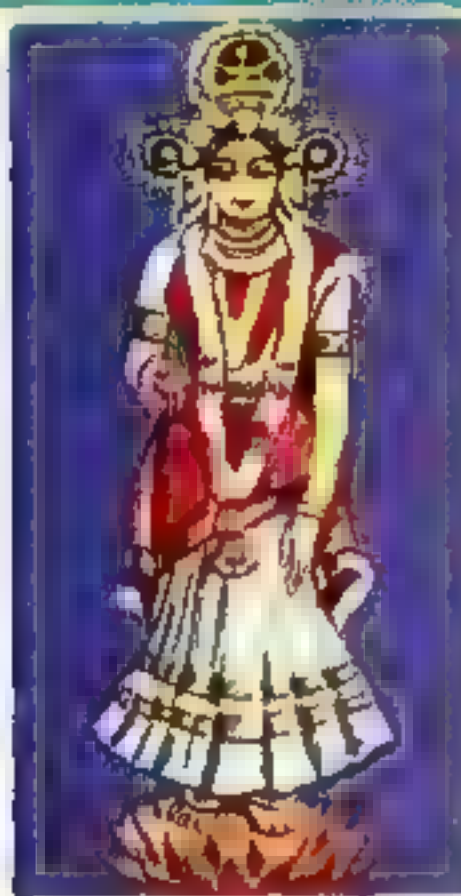
पांढरा वलक यांच्या मिश्रणापासून बनवलेली आहे, राजाचा पसंग पोर्तुगीजांनी भेट दिलेला असून तो ६३ प्रकारच्या औषधी लाकडांपासून बनवलेला आहे अन् हाणोव्या पलंराला हस्तिवलाचे सुंदर वळावकाम केलेले आहे

महालानच्या एका खांब्यावर एक लोखंडी गोजा ठेवलेला आहे, ज्या काळी सैन्यात भरती होण्यासाठी आलेल्या तरुणांच्या लाकडांची परीक्षा या गोज्याच्या माथ्याने घेतली जाई, जो हा गोजा

तमिळनाडू

पचनाभपुरम्हा

देवी कन्याकुमारी

स्वर जलतरंगासारखे, काही शानपुण्यासारखे काही मृदुगासारखे, तर काही वागी-वागीने ऐकू येतात

दशाच्या सर्वांगी तर्क्षण टोकावर - जेथे अरबी सागर, बंगालचा उपसागर व हिंदी महासागर आपसात मिळतात तेथे कन्याकुमारीचे मुंबिळ्याने मंदिर आहे

असे सांगितले जाते की शुचीन्द्रम मन्दिराच्या भगवान शिवाचे रूपवर्ती देवी कन्याकुमारीवर प्रेम,

अचलू शक, त्याचीच निवड होई.

पञ्चनाभपुरम्पासून १६ कि मी दक्षिणेचे शुचीन्द्रम देवालय आहे. यात ३० देव देवतांची देवकुळे आहेत. जसे म्हटले जाते की आपल्या पापाचे प्रायश्चित्त करण्यासाठी देवराज इन्द्राने येथे कुंकळत्या तुषात आपला हात बृहत्तमा होता. अतिकडे काही दशके पूर्वीपर्यंत येथे संशयित अपराधी आपला हात कुंकळत्या तुषात बुरवून परीक्षा देत असत. अशा परीक्षापूर्वी त्यांना जूपासही करावा लागे ही परीक्षा दिव्यावर तीन दिवसपर्यंत हाताला फोड न आल्यास मर्त्यपिताला निर्दोष मानले जाई.

मन्दिराच्या गोपुराभोर बोली जमलेल्या सांडाचे एक डाक आहे. ते २५०० वर्षाचे असल्याचे सांगण्यात येते. या दोरीत बह्मा, विष्णू व महेश यांच्या मूर्ती सिंगरुपात स्थापन केलेल्या आहेत. मन्दिराच्या आकारात हनुमानाची एक विशाल मूर्ती आहे. दररोज रंगाजन व गुनामनाने त्याला अभिषेक केला जातो व ते जम 'करणामृत' म्हणून भक्ताना वारले जाते.

मन्दिराच्या भुतरेकडील म्हाराष्टात धगदाग चार बांबू आहेत. ते येनाष्टाच्या एका धगदागून बनवले असून त्यात निरनिराळ्या जातीचे गड काढून काढलेले आहेत. या नजावर भाषात केव्हावर त्यातून निरनिराळे स्वर ऐकू येतात. काही

जमले त्यांनी तिच्याशी विवाह करण्याची भाषणी इच्छा अन्य देवाजवळ व्यक्त केली त्यांना असे भय पडले की देवीचा विवाह जाला, तर तिच्यात असलेल्या विशेष शक्ती नाहीशा होतील; म्हणून हा विवाह थांबवायची त्यांनी नारदाला विनंती केली.

नारदान नवरदेवाला विवाह म्हूर्त बरोबर सूर्यादिसापूर्वीचा असल्याचे सांगितले, नंतर त्याने कांचिडवाचे हण धारण केले व नवरदेव विवाहामाही नवरीच्या घरी पावण्यापूर्वीच बरोबर हा कांचिडा वागाने आणवला. त्यामुळे विवाहम्हूर्त टळून गेल्याचे जाणून शिव कक्षाद्वाराहून शुचीन्द्रमला परत गेला.

द्वा कन्याकुमारीला अभिषेक (१५) येथून त्या दिवशी मंजवानी म्हणून वतलेले मारे अन्नपदार्थ तिने समुद्रकिनाऱ्यावर उमटून दिले. तेच क्षण, अभिषेक व भोवध रंगाच्या रंगांत परिवर्तित जाले.

कन्याकुमारीच्या नगरात जमल भगवत, पिचळी, हपेरी, नाविगी, गडद मिळी, आण विनामिळी रंगाची वाट मापडने यात भोवध इत असते. या रेंतीतून युरेनियम काढले जाते. त्याचा उपयोग परमाणु बूर्जेच्या भुत्पादनासाठी केला जातो.

कन्याकुमारीच्या प्रदेशात स्थळालाची एक 'गांधीसंघम' हे गांधीजींची रक्षा ठेवण्यासाठी सांगण्यात आलेले स्मारक होय.

ही एक साधोशी स्मारक असून त्यात बरोबर उभा ठिकाणी महात्माजींची रक्षा ठेवली होती तिथे एक काळ्या संगमरवराची भिना ठेवलेली आहे.

दरवर्षी २ ऑक्टोबरला संघात बनवलेल्या एका भोक्तानुत सूर्यकिरण बरोबर या शिनेवर पडून संघात प्रकाश पसरतो हे दृश्य परागणासाठी त्या दिवशी शोधचो लोक तेथे हजर असतात.

तदापासून अर्धा कि मी दूर समुद्रात एक खडक डोके बुजलून उभा आहे. असे सांगतात की देवी कन्याकुमारीने यावर भगवान शिवाची प्रार्थना केली होती म्हणून सन्यासी व सम्राजसुधारक स्वामी चिंचेकानन्दांनी १८९२ च्या

गांधी संबंधी

केली जाणार आहे. नीती व सवाणार यांची अिकवण देणाऱ्या 'निरुद्धरु' या ग्रन्थाला 'नमिळ वेद' मानले जाते.

कन्याकुमारी गांधीन थोड्याच अंतरावर 'महत्तमजी' नावाचा पहाड आहे. त्यावर अनेक वनस्पती भुजयतान अन् आधुनिक औषधे बनवण्यासाठी त्यांचा उपयोग केला जातो.

स्वातंत्र्य पुरस्कारानुसार, रावणान्या विचारी जाणाने मुंचिंत झालेल्या लक्ष्मणासाठी संजीवनी मुळी आणायला हिमालयात गेलेल्या हनुमानाला औषधी बरोबर भोळसता न आल्याने पुर्ण पराभव त्याने अनुभूत जाणला. या पहाडाचा एक तुकडा खाली पडला, तोच हा महत्तमजी. पायल एक विचलित आहे. त्यात हनुमानानेच त्याची प्राणपतिष्ठा केली असे मानले जाते.

दिवेवरमध्ये रव नसून तीन रात्री व तीन दिवस ध्यान केले होते.

विवेकानन्द शिवा स्मारक ट्रस्ट ने या ठिकावर विवेकानन्द केन्दाची स्थापना १९७० मध्ये केली या महत्तमजीवर जाणमाी एक महत्त आहे. त्यावर निरुद्धरुचे रचयिता संत तिलकपुरुष यांची सौम मोंटर भुंजीची प्रतिमा स्थापित

वरप्राप्त पुत्र व कन्या

कामनगन्धधे कामशास्त्री नावाचा पुरोहित गहात असे. त्याला दोन मुली होत्या. पण आपल्याला एकही मुलगा नसल्याचे त्याला नेहमी वाईट वाटे.

गावातल्या एका विवाहाचे पौरोहित्य करण्यासाठी कोदाड नावाच्या गावातला पुरोहित लघुशास्त्री एकदा तेथे आला व कामशास्त्रीकडेच अतुरला. बोलता बोलता आपल्याला मुलगा नसल्याचे दु स त्याने लघुशास्त्रीजवळ प्रकट केले.

लघुशास्त्री म्हणाला, "आमच्या गावची रामदेवी आहे मानविका. अम्भवाचे वेळी तिच्या समोरील घेतल्या अग्निकुडावरून डाक्यावर घडा घेऊन चालत जाणाराला इच्छित संतानप्राप्ती होते. यामाठी तेथल्या पूजाच्याच अगोदर परवानगी घ्यावी लागते. कोणत्याही जातीच्या व्यक्तीला तशी परवानगी मिळू शकते, फक्त व्यक्ती सरी भक्त

असावी. भोकुळाहमीपासून दहाव्या दिवशी आमच्याकडे हा अनुसव साजरा होतो. मलाही पहिल्या दोन मुलीच झाल्या, तेव्हा मी अग्निकुडावरून चाललो, तेव्हा कुठे मला मुलगा झाला."

कामशास्त्रीनेही कोदाडला जाऊन अग्निकुडावरून चालत जायचा निश्चय केला. ब्राम, मुलगा झाला, की नरकवासाल्या शिक्षेतून मुली मिळेल!

काही आठवड्यांनी भोकुळाहमीच्या दिवशी त्याने कामशास्त्री पूजा केली अन् कोदाड गावाकडे रवाना झाला. अंधार होता होता तो कोदाडच्या सरहद्दीजवळ चित्रा नावाच्या गावात पोचला. आकाश भरून आलेले असल्यामुळे कामशास्त्रीने चित्रा गावातच रात्र काढायचे ठरवले. स्वतः पुरोहित असल्याचे सांगितल्याने एका गावकऱ्याने त्याला तिथल्या पुरोहिताकडे पोचवले.

गावच्या पुरोहिताने कामशास्त्रीचे आदराने स्वागत केले. कामशास्त्रीने आपण कोदाइच्या भुत्सवात भारा घेऊन अग्निकुंडावरून चालणार असल्याचे सांगितल्यावर आश्चर्य प्रकट करत तो म्हणाला, "शास्त्रीजी, स्वतः वेदपाठित असूनही आपण केवढ्या अज्ञानात आहोत! तुम्हाला धोम मुली आहेत. देवीचा आशिर्वाद मिळून अग्निकुंडावरून चालल्यावर मुलगाच झाला तर उत्तम. पण पुन्हा मुलगीच झाली तर? तिचीच विवाह करायला आपणाला किती शरम होईल! आपली पार्श्व लोकही पडेल ना?"

"ज्यान जन्म दिला, तो पार पाडील सर्व काही. मृत्यूनंतर पितृलोकात सुखाने रहाण्यासाठी एक छोटासा पिंड अर्पण करायला मुलगा मिळाला की सर्व काही

पाचलं म्हणायचं" कामशास्त्रीने मनातली इच्छा प्रकट केली. चित्रा गावचा पुजारी नुसताच हमला. इतक्यात आनून भोजनाची तयारी असल्याचे सांगण्यात आले. दावेही जेदायला बसले. पुरोहिताची कन्या रमा वाढत होती. कामशास्त्रीने पुरोहिताकडे त्यांना किती अपत्ये आहेत अशी चौकशी केली.

मधेच दखल घेत रमा खजरली, "मी माझ्या पित्याची एकुलती एक मुलगी. मला एक मोठा भाऊही होता. माझ्याही बहिःची इच्छा होती की नरकवास मानवण्यासाठी एक मुलगा मलावाच. अग्निकुंडावरून चालल्यावर त्यांना तो मिळालाही. पण बोंस वर्षाचा होऊन तो वारला. हाय आऊन माझ्या आईनेही तीच वाट घेतली. पौराणिकांशिवाय माझ्या बाबांना चरितार्थासाठी दुसरा मार्ग नाही. पुत्र नसल्याने जो नरकवास मिळणार, तो वाचवण्यासाठी त्यांना आता एकच आधार आहे; तो म्हणजे माझा पति. आता तो त्यांचा जावईही अन् मुलगाही."

हे ऐकून कामशास्त्रीने पुरोहिताजवळ सहानुभूती प्रकट केली. त्याला वाटले की, आपणाला भोजन देणाराशी त्याला बरे वाटेल असे बोलावे. तो रमाला म्हणाला, "मुली, शास्त्रानुसार भोजन करताना मध्य बसावे. पण मला काही समावसे वाटतय. मला असं वाटतं की, मुलगा काय किंवा मुलगी काय, निसर्गाला दोन्ही समानच. ज्या गायीची आपण पूजा करतो ती स्त्रीच ना? आपल्या विद्येची मूळ देवी सरस्वती ही सुद्धा स्त्री अन् संपदेची देवीही स्त्रीच असते. हे सत्य

आपल्याला विसरून चालणार नाही. पिढ्यान्पिढ्या चालणाऱ्या अंधविश्वासाचे आपण बळी असतो. मुलासाठी आपण हर प्रकार प्रयत्न करतो. पण मुलासारखेच आपण मुलीलाही सर्व शिक्षण देऊ शकतो. अग्निकुंडावरून चालल्यानंतरही मला मुलगाच झाली तर मी तिला मुलासारखीच वाढवीन. अन् शिद्ध करून दाखवीन की मुलगाही कोणत्याच विषयात मुलापेक्षा कमी नव्हे. परब्रह्म स्वल्प समोरच्या अज्ञाना साक्षी ठेवून मी ही शपथ घेत आहे."

"नकीच तुम्हाला मुलगा होईल काका माझी फार आशा अन् इच्छा आहे की, तो दिवस तबकरच यावा, की जेव्हा मुलगा मुलामारखीच बनावी अन् तिनं मुलाची कमतरता जाणवू देऊ नये. ज्या दिवशी लोकांना अमा विश्वास वाटेन, तो किती चांगला दिवस असेल" रमा आवेशाने बोलली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच कामशास्त्री कोदाइ गावी पोचला. लघुभार्याच्या मदतीने तो पुजाल्याला भेटला व आगीवर चालून आपल्या सर्वा परतला.

एक वर्षानंतर कामशास्त्रीच्या घरी वृद्ध्या मुलांचा जन्म झाला - एक मुलगा आणि एक मुलगी! 'जुळी मूलं' म्हणून लोक त्यांना संबोधू लागले. हे बहीण-भाऊ केवळ रूपानेच नव्हे, तर सवयींनीही अगदी एकमेकांसारखेच होते. या अजबपणामुळे लोकांनाही मोठे आश्चर्य वाटे.

चित्रा गावात भोजनाच्या वेळी आपण बोललो ते जाठवून मालविका देवीला

प्रणाम करत कामशास्त्री म्हणाला, "माते, पुत्राबरोबरच मला कन्याही दिलीस. ज्याप्रकारे मी मुलाच पालन करीन, त्याचप्रकारे मुलीचही करीन. कुठेच अण पहाणार नाही तिला. दोघांना सारखेच शिक्षणही देईन." त्याने त्यांची नावे शिव व रमा अशी ठेवली.

अनेकांच्या विरोधाला व जुमावता कामशास्त्रीने दावासाही अगदी सारखेच शिक्षण दिले. शिव अन् रमा दोघही शास्त्रात एकपेक्षा एक सरस पंडित झाले. त्यांच्या जन्माने फळ असंल कदाचित्, पण कामशास्त्रीचे साम्यही पालटले. तो चांगला धनवान बनला जमीनदाराच्या दरबारातल्या पुरोहिताच्या मुलाशी त्याच्या मुलीचा विवाह झाल्यामुळे त्याच्या स्थितीत कायपालट

झाला. दुसऱ्या मुलीचा विवाहमुद्धा काही विशेष त्रास न होता पार पडला, आता शिव आणि रमा तूकण झाले होते, त्यांचाही विवाह चांगल्या घराण्यात व्हावा अशी कामशास्त्रीची इच्छा होती.

शिव, रमा आपल्या पांडित्याने जनतेचे लक्ष आपणाकडे वेधू लागले, आपल्या शीघ्र कविता आणि वाक्चातुर्याने सर्वांची प्रशंसा मिळवू लागले, जमीनदारांसाठी त्यांच्या विद्वत्ता व पांडित्याबद्दल समजले, त्याने दोघांना आपल्या दरबारात बोलायले, परंतु दरबारातल्या संस्कृत पंडितांना त्यांना असं आमंत्रित केलेले आवडले नाही, तेथल्या एका संस्कृत कवीने जमीनदाराला म्हटले, "नालक, हे दोघे खरेच पंडित असतील, तर आपण त्यांचा लुशात सत्कार करा संस्कृतमध्ये त्यांच्या पांडित्याची परीक्षा मला करू या. मारा, नर, पूरा, जारा, परा, हारा या शब्दांनी युक्त असं पद्य बनवायला त्यांना सांगा. 'दुर्मगात महतां किं भवति' - साईत लोकांच्या संशयांत आमच्याभारक्या महाकवींचं काय भलं होणार?" गर्वगर्भित रवारात तो बोलला.

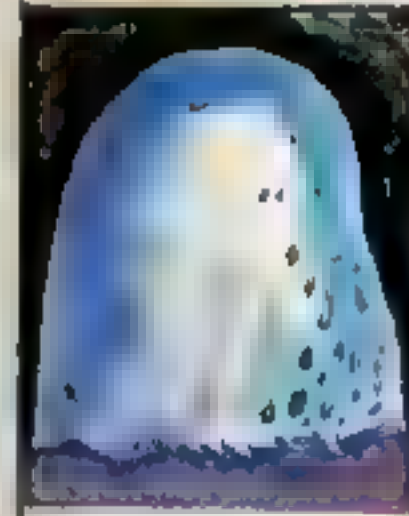
रमा, शिव म्हणाले "आम्ही आपल्या बरोबरच नव्हेतच, पण देवीच्या कर्दानामुळे जन्मलेले आम्ही दोघे 'स्त्री व पुरुष समान शक्तिशाली असतात' हे सिद्ध करण्यासाठी काव्यपंक्ति ऐकवत आहोत, कुणाला पराजित करायं वमा आमचा विचार नार्हाय. आपणाला प्रणाम करून आम्ही इतकंच म्हणू इच्छितो - 'मानपूजापहारा'.

संस्कृत कवींना आता मान तुकवत जमीनदाराला म्हटले, 'मान' चा अर्थ आहे सत्कार आणि 'अपहारा' चा अर्थ आहे तप. साईत लोकांच्या मंगलांने महाकवींचा आदर, पूजा, सत्कार लुप्त होऊन जातात. मां जे मारा, नर, पूरा, जारा, परा, हारा शब्द सांगितले, त्यांची पाहणी अंधारे जुळवून यांनी मानपूजापहारा म्हणून संस्कृतमध्ये निराकरण केले त्याद्वारे यांनी सांगितले की आदर, पूजा, सत्कार आम्हांपैकी कुणाचा व्हावा, याचा आपणच विचार करा. हे युवक युवती सरोवरच श्रेष्ठ महाकवी आहेत.

जमीनदाराने अत्यंत आनंदाने शिव-रमा यांचे स्वागत व सत्कार केल्या व त्यांना आपल्या दरबारात श्रेष्ठ असे स्थान दिले.

सोनेरी क्षण

① हे राजस्थानच्या बसभूत जैन मंदिरांपैकी एक मंदिर आहे । ४११ सप्तमाचे नाशकाल घेतले गेले । १४४८ सभानर आधारीत २५ बंदप आहेत परंतु इतक्या सान्या स्तंभापैकी कोणतेही दोन एकमेकांवरून नाहीत । या मंदिराचे नाव व ते कुठे आहे हे पाहू शकाल

② हे पवित्र शिवालय समुद्र सपाटीपासून ६२,००० फूट उंचीवर बर्फाळ पहाडांच्या मध्ये आहे. हे शिवालाही बर्फाचे बनलेले आहे. चंद्राचा जावर-चाकलजमण-चाकलपसात हे शिवालिंगही मोठे होते जाते व तुळसपसात त्याची जावरसहजिहूत जातो हे शिवालिंगकोठे आहे मंगल

③ याच्या हाताला जी लिपि आहे तिची उपयोग मिळु सोरे संस्कृतीच्या काळात केशा गेला, याचा अर्थ आनंदपंथ सभजु शकतंला नाही खुलव्या चानूच्या लिपीत व सिंधु सोरे संस्कृतीच्या काळातल्या लिपीत साम्य आहे या लिपींचा उपयोग कोणी केला?

कोशिश कीजिये !

बाडी रोल

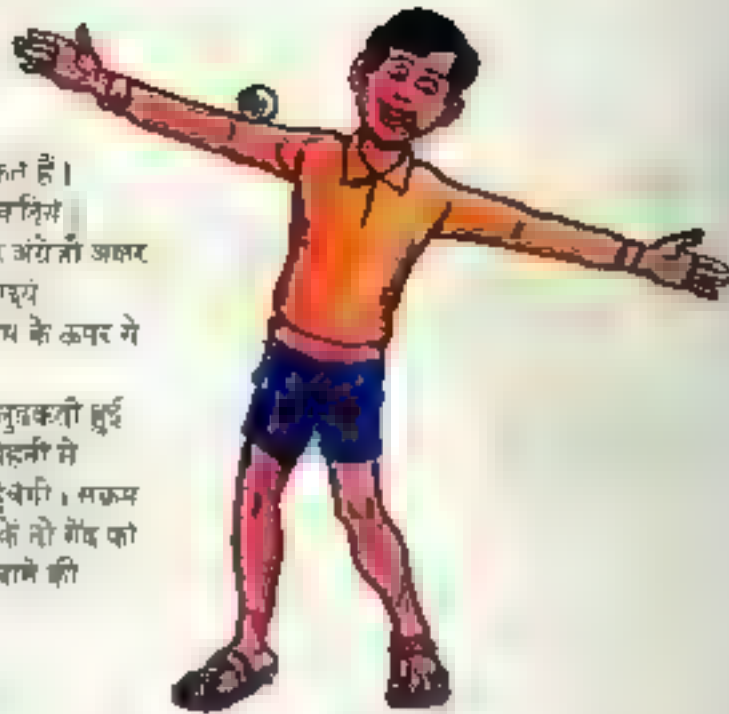
गेंद के उस खेल को मजे से खेल सकते हैं।

अ - टेनिस गेंद को दायें हाथ में पकड़िये।

आ - दोनों हाथों को ऊपर उठाकर अंग्रेजी अक्षर 'टी' के आकार में जड़ से बांधें।

ई - अपने हाथ की गेंद को दायें हाथ के ऊपर से लुढ़काइये।

बल कोहनी, हुजा, छाती से लुढ़कती हुई जायेगी और बायीं भुजा व कोहनी से निक्कलती हुई बायें हाथ में पहुँचेगी। सक्रम रूप से अगर आप ऐसा कर सकें तो गेंद को बायें हाथ से दायें हाथ में पहुँचाने की कोशिश कीजिये।

टेड्डी बेर की तस्वीर

आवश्यक वस्तु

पुराना प्लास्टिक टेड्डी बेर, प्लास्टर आफ् पारिस, किनो, धागे का एक टुकड़ा, कुछ रंग

बनाने की पद्धति

1. प्लास्टिक टेड्डी बेर को सीधे दो भागों में काटिये।
2. प्लास्टर आफ् पारिस में धानो मिलाइये। कुछ क्लेने के बाद पिठ-सा बनाइये।
3. कतरे गये बेर के दोनों भागों में पिर को भरिये। दोनों को एक बनाकर धागे से बाँधिये।
4. प्लास्टर आफ् पारिस जब तक सख्त नहीं होना तब तक बगल में रखिये।

५. उसके बाद धीरे धीरे प्लास्टिक की तस्वीर को निकालिये अब प्लास्टर आफ् पारिस को टेड्डी बेर का आकार मिल जायेगा।

६. आखिर टेड्डी बेर की आँखों, नाक और मुँह पर रंग पोतिये।

महाभारत

एक वर्ष के भरष्पवास के बाद अर्जुन इंद्रलोक गया। वहाँ से लौटते-लौटते पाँच साल गुजर गये। उसके लौटने के बाद चार सालों तक वे गंधमादन पर्वत प्रान्त में रहे। कुंभ की अनुमति पाकर और उसमें नियुक्त किये गये यक्षों की सहायता से पांडवों ने दिव्य उन प्रदेशों के सौंदर्य को भली-भाँति निहार। उनके भरष्पवास के दस वर्ष यों गुजर गये। यहाँ ग्यारहवाँ वर्ष भी पूरा हुआ। शीघ्र ही बारहवाँ वर्ष भी समाप्त होने जा रहा है। उपरांत अज्ञातवास भी पूरा करगे और कौरवों से युद्ध करके अपने प्रतिशोध की आंच चूभाएंगे। उस समय की बड़ी ही अनुरता से प्रतीक्षा कर रहा है भीम। उसने एक दिन अग्रज धर्मराज से अपने मन की बात नित्संकोच बता भी दी। अर्जुन, नकुल, सहदेव ने भीम का समर्थन किया। उनकी बातों से स्पष्ट गोचर हो रहा था कि वे भी

उसी समय की प्रतीक्षा में हैं।

धर्मराज ने उनके भाव धीप लिये और उन वेदप्रान्तों को छोड़कर चले जाने का निश्चय किया। भीम ने जैसे ही स्मरण किया, घटोत्कच अपने अनुचरों के साथ वहाँ उपस्थित हो गया। पांडवों को उन्होंने वृष पर्व के आश्रम में पहुँचाया। वहाँ से वे बदरिकारण्य में आये। उस सुंदर अरण्य में वे एक महाने तक रहे। वहाँ से वे फिरात देहा सुबाहपुर में आये। इंद्रमेन, विशोक आदि पांडवों के सहाय्यी वहाँ ठहर गये। घटोत्कच और उसके अनुचरों को भी उन्होंने वहाँ से भेज दिया और पैदल चलते हुए हिमालय के विशाखयूप पहुँचे।

उस प्रान्त में आखेट करने बहुत ही मृग हैं। आखेट करने में उनकी बड़ी रुचि है, अतः एक साल तक पांडव वहाँ रह गये।

भीम एक दिन हथियार लिये आखेट

15511

और अभीस बल प्राप्त हुए। उन्होंने ने मुझसे कहा भी कि जो मेरे प्रश्नों का सही उत्तर देगा, उससे मुझे शाप से मुक्ति मिलेगी।” सर्प ने कहा।

“तो पूछो, यथाशक्ति मैं सही उत्तर देने का प्रयत्न करूँगा। प्रश्न पूछो” धर्मराज ने कहा।

“ब्राह्मण कौन है? उसे क्या जानना आवश्यक है?” सर्प ने पूछा। “जो उत्तर मुझे सही लग रहा है, बता रहा हूँ। ब्राह्मण वह है, जिसमें सत्य, दान, सहनशक्ति, तपस्या, दया, करुणा आदि गुण हों। उसे जो जानना चाहिये वह है - उस परब्रह्म-तत्त्व को जिसमें न ही सृष्टि है, न ही दुष्ट।” धर्मराज ने कहा।

राजन्, तुमसे बताये गये सब गुण अगर

शूद्र में हों तो उसे क्या ब्राह्मण कहा जा सकता है? तुमने कहा कि परब्रह्म तत्त्व सुख-दुखों से परे है। क्या संसार में ऐसा कुछ भी नहीं, जो सुख-दुखों से परे हो?” सर्प ने पूछा।

“जिसमें सत्य, दान, दया आदि गुण हों, वह शूद्र नहीं। अगर ये गुण ब्राह्मण में नहीं हों तो वह ब्राह्मण नहीं है। सदाचार सर्वोत्तम है। जिस प्रकार शीतोष्ण के मध्य शून्य है, उसी प्रकार सुख-दुखों से भिन्न इस संसार में कुछ है नहीं। इन दुष्टों के पर एक ही है और वह है परब्रह्म तत्त्व।” धर्मराज ने कहा।

“तुमने कहा कि सदाचार सर्वोत्तम है। सदाचार मात्र से अगर कोई ब्राह्मण बन जाए तो वर्णाश्रमों की क्या आवश्यकता?” सर्प ने पूछा।

धर्मराज ने कहा ‘बोलना, पैदा होना, मर जाना, बच्चों को जन्म देना सब मानवों के लिए समान व सहज है। किन्तु पूर्व जाति-सांकर्य के कारण वर्ण-विभाजन अवश्यमावर्ती हो गया। वेद के ज्ञानियों का मुख्य गुण हो - उनका सदाचार, उनकी व्यवहार-शैली। ब्राह्मण स्त्री की कोख से जन्मा प्राणी भी सब तक शूद्र के समान ही है, जब तक वह संस्कारी नहीं होता। अपने जीवन काल में सत्य आदि सद्गुणों को ग्रहण करने पर ब्राह्मण बनता है। ऐसा गुण-ग्राही शूद्र भी ब्राह्मण है, स्वयं मनु ने बहुत पूर्व कहा।”

तब सर्प ने कहा “तुम्हारे समाधानों ने मुझे सन्तुष्ट किया। मैं तुम्हारे भ्राता का

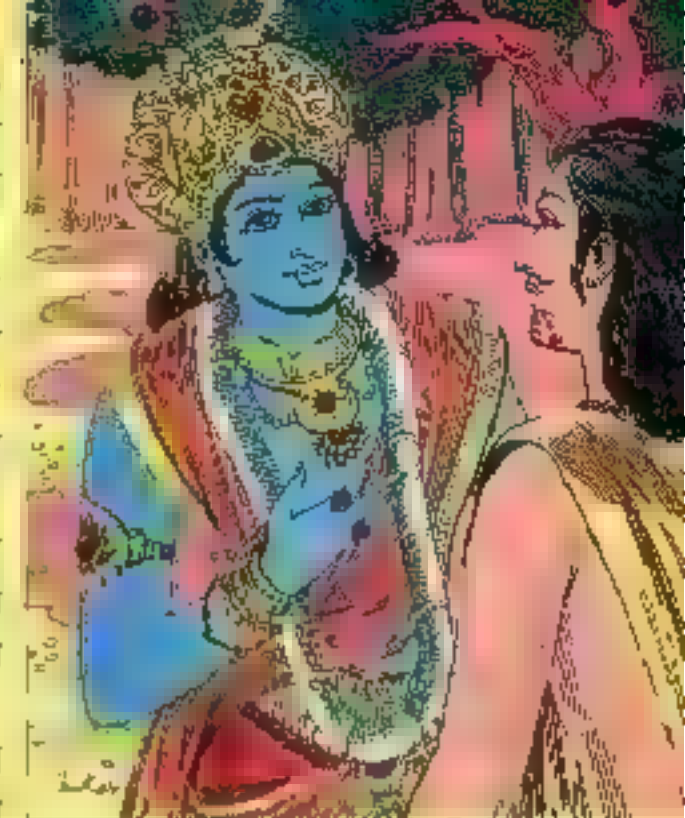
निगमूँगा नहीं।” तब वह स्वयं शाप से मुक्त हुआ और पूर्व नहुष रूप प्राप्त किया। इतने में स्वर्ग से विमान आया, जिसमें बैठकर नहुष स्वर्ग चला गया।

धर्मराज ने यो अपने भाई को सर्प से छुड़ाया और दौम्य सहित अपनी पर्याशाला पहुंचा। फिर सब से सविस्तार बताया, जो हुआ। सबको भीम के दुत्साहस पर और धर्मराज के ज्ञान पर आश्चर्य हुआ।

वर्षा काल के समाप्त होते तक पांडव द्वैतवन में ही रहे। ब्राह्मणों व परिवार को लेकर वे काम्यकवन पहुंचे। ऋषियों ने वहाँ उनका स्वागत किया।

श्रीकृष्ण, सत्यभामा को लेकर पांडवों को देखने वहाँ आया। सब पांडवों की उपस्थिति में श्रीकृष्ण ने धर्मराज से कहा “राजन्, यद्यपि इतने वर्षों तक अरण्य ही तुम्हारा निवास-स्थल है, पर तुमने अरण्य-धर्मों का पालन नहीं किया। राजधर्म निभाने रहे। धर्मराज तुम्हारा सार्थक नाम है। जैसे ही निर्णोत काल पूरा होगा, हम सब तुम्हारा साथ देंगे और स्वर्गीय, कपटी, ईर्ष्यालु उन कौरवों का समूल नाश करेंगे। यह निश्चित है कि तुम राजा बनोगे।” फिर उसने द्रौपदी से कहा “पांचाली, दुर्योधन के सिर पर मौत मढ़ा रही है। सुभद्रा तुम्हारे बच्चों की अच्छी तरह से देख-भाल कर रही है। प्रद्युम्न अन्तःसन्निविष्टा सिखा रहा है।”

धर्मराज ने कृष्ण को प्रणाम करते हुए कहा “तुम ही हमारे आधार हो। अरण्यवास समाप्त होनेवाला है। तुम्हारी दया से अज्ञातवास का एक वर्ष भी सफलतापूर्वक

समाप्त हो जाए तो तुम्हें ही हमारा मार्ग-दर्शन करना होगा। तब तुम ही आज्ञा दो कि हमें क्या करना चाहिये।”

कृष्ण जब वहाँ था, सब मार्कण्डेय भी आया। उसकी आयु दीर्घ है। परंतु देखने में बीस वर्ष की आयु का लगता है। उसका मुख तेजस्व से भरा हुआ है। मार्कण्डेय चाहता है कि वहाँ उपस्थित सबों को अनेकों कथार्थ सुनाऊँ और अनुकरणीय धर्म-सूत्र बताऊँ। आश्रम के बाहर यह गोष्ठी चल रही थी तो अंदर सत्यभामा और द्रौपदी बानों में मग्न थीं।

सत्यभामा ने द्रौपदी से पूछा “तुम्हारे पनि शूर-वीर हैं। दिक्पालों से कुछ कम नहीं हैं। मुझे आश्चर्य तो इस ज्ञान का है कि ऐसे बलवान पांडव पति कैसे तुम्हारे वश

में रह रहे हैं वे तुम्हारे मन को कभी नहीं पुछाते, ऐसा कोई काम नहीं करते, जो तुम्हें पसंद न हो तुम्हारा बड़ा आदर करते हैं। इसका क्या कारण है? उन्हें अपने वश में रखने के लिए क्या तुमने पूजाई है? जान रहे? मंत्र या जड़ी-बूटियों का प्रयोग करके अपने वश में रखा? मुझे भी यह रहस्य बताओ, जिससे मैं अपने पति को अपने वश में रख सकूँ। मेरे पतिदेव का स्वभाव तुम हो जानती ही हो।”

द्वीपदी ने कहा “सत्यभामा, तमन वशीकरण के जिन मंत्र संवों की जान की, उनका उपयोग बुरी स्त्री ही करती है। कृष्ण की पत्नी ज्ञात हुए ऐसी बातें करना तुम्हें शोभा नहीं देता। मेरे बारे में तुम्हारे मन में उत्पन्न संदेह भी वृष्टिपूर्ण है पत्नी,

पति को अपने वश में करने के लिए मंत्र-संज्ञों का सहारा ले और पति को यह मानूस हो, तो क्या वह उसकी आँखों से गिर नहीं आयेगी? पति की दृष्टि में ऐसी स्त्री का मूल्य ही क्या रह आयेगा। क्या वह पत्नी उस विषय भरी सापिन नहीं लगगी? सुनो, जानो कि पांडव क्यों मेरे प्रति इतना प्रेम से व्यवहार करते हैं। मैं अनावश्यक मांगे प्रस्तुत नहीं करती। अगर मेरी उचित मांगे भी वे पूरी नहीं कर पाते तो मैं रुठती नहीं। मेरा विश्वास है कि मेरे पति मुझे हृदयपूर्वक चाहते हैं। इसका यह मतलब नहीं कि उनकी सेवाएँ न कळे। अपने कर्तव्यों में कभी ढिलाई नहीं आने देती। उनकी सेवाएँ मैं स्वयं करती हूँ। दाम-दासियों के भरासे कभी नहीं छाड़ती। उनका जिस प्रकार का भोजन व पदार्थ पसंद है, स्वयं बनाती हूँ और खिलाती हूँ। वे जब भी कुछ कहते या करते हैं, तब मैं उसका विरोध करती ही नहीं। अकारण मैं नहीं हँसती। अपनी सौतनों को देखकर कभी ईर्ष्या नहीं करती। श्री धर्मराज हृदयपरच में जब राज्य करते थे, तब हजारों ब्राह्मण, ब्रह्मचारी, सन्यासी अतिथि बनकर आते-जाते थे। मैं स्वयं उनके सत्कार का कार्य संभालती थी। ये ही नहीं, बल्कि पांडवों की और पत्नियाँ, हजारों दास दासियाँ, पशु पालक अदि रहते थे। उनके कुशल मंगल की देखरेख भी मैं स्वयं संभालती थी। आखिर सज्जाने का हिमाव भी मैं ही देखा करती थी। संशेष में परिवार का पूरा भार मैं ही संभालती थी। इसी

स्वयं ऋद्ध परत गेन

इन्द्राने अर्जुनाला अनंत दिव्यासे दिली होती, ताँ त्याने द्रौपदीकडे दिली, आणि धर्मराजाजवळ बसून तो स्वर्गतले आपले अनुभव सांगत राहिला

अर्जुन म्हणाला, “द्वितीया दान मूली - पुलोमा आणि कामका. त्या दोघीनी तपस्या करून ब्रह्मदेवाला प्रसन्न केले त्यानी दोन वर मागितले. एक - त्याच्या मुलाना देव किंवा दानव कोणीही मारू शकू नये, आणि दुसरा-हिरण्य नावाचे शहर त्यांना रहाण्यासाठी देण्यात यावे, त्याप्रमाणे पौलोमी अन् कालकेय त्या नगरात राहू लागले, ते देवांबद्दल जेपर्वाई दाखवू लागले, त्या राक्षसांना मारून टाकल्यावर मी शहरात प्रवेश केला मार्गात प्रेतांचा खच असल्याने मला रथ चालवणंही कठीण पडू लागलं, नगरभरात राक्षस स्त्रियांचा आक्रोश घुमत होता, रथाच्या आवाजाने जाबरून त्या घरात लपून बसल्या. प्रथम जेव्हा ते नगर तयार झालं, तेव्हा देव तेथे रहात असत. ब्रह्मदेवाच्या वराचे फळ म्हणून राक्षसांकडून त्यांना तेथून पळवून लावण्यात आलं अन्

त्यांनी तेथे आपले आनेधन्य स्थापल मातलीनं या सर्व गोष्टी मला सांगितल्या इन्द्राने पौलोमी व कालकेयांचे निर्मूलन करे करावे घाबडल जेव्हा ब्रह्मदेवाला विचारले, तेव्हा देव दानव जातीच्याच कुणा व्यक्तीकडून हे शक्य होईल, असे त्याने सांगितले. इन्द्राने हा कार्य-भार माझ्यावर सोपवला आणि कालकेयांना समाप्त करण्यासाठी मला दिव्यास दिली या अस्त्राच्या मदतीनं मी कालकेयांचा विध्वंस केला अन् नगरात प्रवेश केला.”

दुसऱ्या विवशी प्रातःकाळी धर्मराजाने अर्जुनाला बोलावून त्याला मिळालेली दिव्यासे दाखवायला सांगितली, अर्जुनाने देखत नावाच्या शस्त्रासह आपली मारी दिव्यासे दाखवली.

त्याच वेळी नारदाने तेथे येऊन अर्जुनाला म्हटले, “अर्जुना, तमंच काही विशेष कारण नसेल तर यांचा उपयोग अजिबात करू नको. कारणाशिवाय यांचा वापर केला तर मोठा अनर्थ होईल. युद्धात जेव्हा तू यांचा उपयोग करशील तेव्हा मी स्वतः येऊन पाहीन.” आणि नारद तेथून निघून गेला.

'चान्दोबाच्या' बातम्या

शांति विश्वविद्यालय

शत्रूला तोंड कसे दाखे, ज्ञानाने हाता कसा करावा, युद्ध कसे करावे इ. विषयांचे प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थांमध्ये आपल्या ऐकिएत आहेच. अशाही काही संस्था आहेत, की जिथे भूतलाही तरुण-तरुणींना युद्धकलेचे प्रशिक्षण दिले जाते. पण भोजन्यांशी मैत्रीपूर्ण व्यवहार कसा करावा, सहजीवन कसे व्यतीत करावे, शास्त्रज्ञापूर्ण नातावरणात कसे रहावे-याबद्दलचे शिक्षण देणाऱ्या संस्थांमध्ये आपल्याला काहीच मागंती नाही. पण अशा प्रकारच्या शांति विश्वविद्यालयाच्या स्थापनेचे प्रयत्न चालू आहेत. त्याचे नाव आहे- युनाइटेड वर्थ पीस युनिव्हर्सिटी. (समैक विश्वशांति विश्व विद्यालय). महाराष्ट्रातील पुण्याजवळच्या, सुप्रसिद्ध संत ज्ञानेश्वर यांचे निवासस्थळ काळंबी या एका लहान शहरात या विश्वविद्यालयाची स्थापना होत आहे. ही योजना कायान्वित करण्यासाठी जवळजवळ ३० कोटी अमेरिकन डॉलर्स खर्च होतील.

कवितांची भिंत

चीनच्या हुनान प्रांताच्या मध्यभागी चांगे शहरात पूर रोजण्यासाठी २.५ किमी. लांबीची एक भिंत अंधारण्यात येत आहे. न्याजसोबा असा विचार आहे की, भिंतीचा उपयोग केवळ पूर रोजण्यासाठी न करता दुसऱ्या एकाच कामासाठीही व्हावा. यासाठी ते या बांधाच्या आतील भाग कवितांची सुगंधित कलणार आहेत. ह्यानी असे ठरवले आहे की त्यावर १००० कविता लिहिल्या जाव्यात. त्यामध्ये प्राचीन व अर्वाचीत दोन्ही कविता असतील. १९४९ ते १९७६ पर्यंत चीनचे शासन बालवर्षाच्या बांधोने तुंग यांच्या जन्म चांगे जवळच सांगता होता. इथे हे सांगणे संयुक्तित्वात हाईल की माझे स्वतः एक महान कवि होते.

धुरापासून कर्जा

शहरातला केरकचरा जमा करून नेत तो बाळग्यात घेतो व त्यापासून घूर निघतो. घुरातही एक शक्ति असतेच, पण जातवर तिचा उपयोग कसा केला नाही. सायबानमध्ये या शक्तीच्या उपयोगासाठी मार्ग शोधण्यात आला आहे. पैरोन नगराच्या सरहद्दीवर कबरा बाळग्या जातो. त्याच ठिकाणी एक रेस्टोरंट बनवले जात आहे. येथे १५० फूट मुंचीची एक घुराची चिमणी आहे. येथे निर्मित होणारे रेस्टोरंट १२० फूट मुंचीवर असेल, जन् ते या चिमणीच्या सोवती फिरत राहील. यात शंकर मानसे असू शकतील. कर्जा मज्जादार मारा दुर्बिणी असतील. याचे बांधकाम पूरे होईल तेव्हा जगातले जमा प्रकारचे हे पहिलेच रेस्टोरंट असेल.

धरामध्ये परिवर्तित होणाऱ्या मुहा

चीन मध्ये जवळ जवळ बाळीस नाक लोक गुहांमध्ये राहत आहेत. ते शहरांमध्ये आकर्षित होऊन नाकरीसाठी शहरात राहू लागले आहेत. या रिकाम्या गुहांचे धरामध्ये रहाण्यामाध्यक सुन्दर धरामध्ये परिवर्तित करण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. हे प्रयत्न स्वतः सरकारनेच आपल्या हत्ती नेतले आहेत. सरकारचे असे म्हणणे आहे की पक्ष्यांच्या घरट्यांसारख्या संकृचित पर्यायवे रहाण्यापेक्षा लोक अशा गुहांमध्ये राहणे पसंत्त करतील. चीनच्या नांम पठारातील गुहांचे आधुनिकीकरण चालू आहे. गृह-निर्माण जाल्याचे मजूर या कामांना लागले आहेत. मान्सू, हेनान, पान्सी या प्रांतातल्या गुहा जाता 'घरांत' परिवर्तित होत आहेत. यामुळे किचेची खचत व निसर्गाचे रक्षणही होत आहे. गुहाची ही धरे आंतरराष्ट्रीय वास्तुशास्त्रज्ञांना आकर्षित करत आहेत.

'चान्दोबा'

पुरवणी - ९८

आपल्या देशाची

वृक्षसंपदा

कर्मल

'आपल्या देशाची वृक्षसंपदा' या सार्वकाळाली आपल्या ज्या वृक्षांची माहिती मिळवत आहेत, ते सर्वेचे सर्व आपल्या देशात भुत्पन्न झालेत असे नव्हे. बरेच वृक्ष दूर-दूरच्या देशातून इथे आणले गेले व ते इथे विस्तारले. परन्तु जाकारात चांगला मोठा असणारा कर्मल हा वृक्ष मात्र आपल्या देशातला आहे. वृक्षशास्त्रात याला 'दिल्लिनिया इंडिका' असे म्हणतात.

हिन्दोतयाला 'बस्ता', बंगाली व मय्याळीत 'बलिता', भुगिया भाषेत 'बनोता', गुजरातीत 'कारंबात', कानडीत 'बेट्ट कनगाळ' व तेलगूत 'पेट्ट कार्लिना' असे म्हणतात.

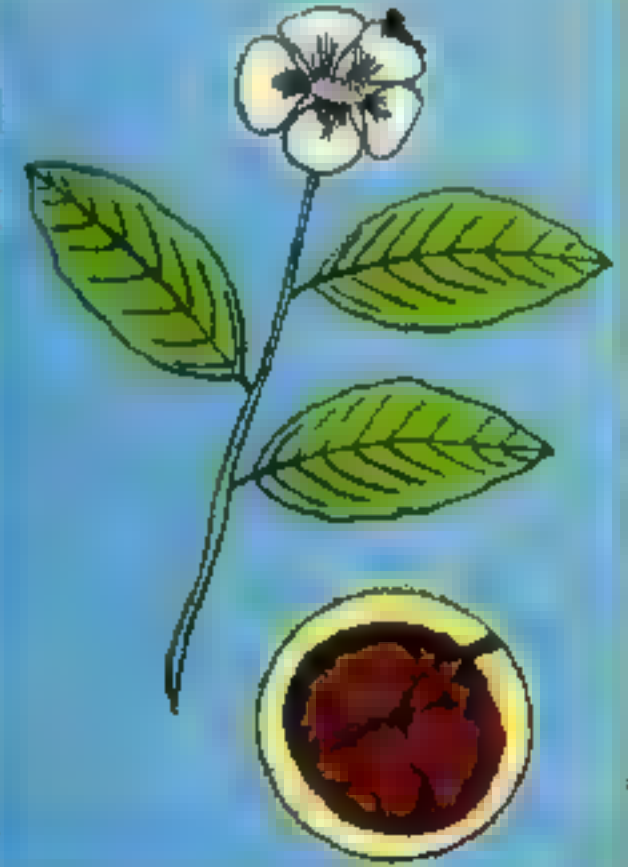
य बंगाल, बिहार, आसाम राज्यात हे वृक्ष जास्त कळून आढळतात. अन्य प्रांतातही कुठे कुठे आढळतात. सगळं भुत्त वाढणाऱ्या या वृक्षाच्या फाळ्या बोल मुकुटासारख्या पसरतात. वृक्षाची तान मधु असते. वृक्ष १०-२० मीटर मुंचीपर्यंत वाढतात.

धाने हिरवीगार असून नेहमी चमकत असतात. फाळ्यांचे शेवटचे भाग रुंद व टोकदार असतात. धाने जमवार असतात आणि त्यावरील रेषा समानांतर असतात.

सुगंध पसरणारी याची मोठमोठी फुले पांढरी असतात. आणि इतर वृक्षांच्या शेवटांना एकेकटी फुलतात. फुलांचा बहर जून जुलैत असतो. याच्या मोठ मोठ्या फाळ्यांचा व्यास ८ ते १२

सें मी इतका असतो वरचे कवच कडक असते. लफरबादाप्रमाणेच आतील गराच्या मधोमध बिया असतात.

आपल्या देशाच्या पश्चिम भागात आढळणाऱ्या दिल्लिनिया जातीच्या झाडांची पाने केळ्याच्या पानांप्रमाणे लांब व रुंद असतात.

बलाकी

आपले प्राचीन मुनि जिज्ञासू असत त्यांना सर्व काही माहीत असले तरीही जाणघो जाणव्याघो त्यांचे इच्छा असो अत्यन्त सन्न असत ते

परन्तु मुनिकुमार बलाकी याचा स्वभाव मात्र अजून हाता विद्याभ्यास भयल्याअगोबर त्याला असं वाटू लागले की आपण सर्वज्ञांनी झाला माट्यात मोठ्या जाणो माणसालाही काही शिकवायची आपली योग्यता आहे, असा गर्व त्याला वटू लागले. ये मुठे निवेक्षण त्याला 'गर्वीट बलाकी' असे म्हणू लागले

काशीचा राजा अत्यंत जिज्ञासू व जातपिपासू होता. बलाकीला हे कळल्यावर ताबडतोब काशीला जाऊन तो राजाच्या भेटला. आपण राजाच्या ब्रह्मज्ञानाचा बोध करू शकतो असा दावा त्याने केला. त्याच्या बालप्यावर प्रसन्न झालून राजाने त्याला तशी परवातरी दिली. परंतु प्रत्यक्षत बलाकीने एकादा मंत्र किंवा श्मोक म्हणायला, पापुर्वी राजाच तो म्हणून दाखवू लागला, अन त्यांचा अर्थ व्याख्येसह सांगू लागला. महाराज आपल्यापेक्षाही मोठे जाणो असल्याच बलाकीला कळायला वेळ लागला नाही. आपला गर्व व अज्ञानाचो त्याला त्रास वाटलो. काशीराजाची कथा मागून त्याने त्याचे शिष्यत्व पत्करले.

एक दिवस राजाने बलाकीला एक सुभवासव्येनला माणूस दाखवून विचारले की, 'सुभवासव्येन त्याचो वीतना कुठे असेल?' बलाकी उत्तर देऊ शकला नाही, तेंहा स्वतः स्पर्हीकरण देत राजा म्हणाला, 'सुभवासव्येन म्हणजेच गाढ निद्रेत असताना माणसाचा चेहऱ्या वसले तरीही तो अनिर्वचनीय स्थानान्त (अदृशीतता) अनुभवू अमत्त. कारण या स्थितीत त्याचा आत्मा भगवंतासमोप सत्कार करत असतो. भगवंतावरधोही अन माणूस असा कुणित्वाचा अनुभव घेऊ शकला, तर त्याचा अर्थ असा की, त्याच्यात जरीलरच आत्मज्ञान व आत्मनिष्ठता आहे.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. 'कथा सारंगधर' व रचयिता कोण?
२. डाकनामाईट मधला मुख्य सासायनिक पदार्थ कोणता?
३. होमर, मिल्टन, हेनर क्लर व वेद मेहता यांच्यात कोणते साम्य आहे?
४. भारताच्या सांविधानिक शासन-प्रवाह संपत्तीचे अधिकार व प्राथमिक अधिकारातून इतरलेले कतस कोणते?
५. राजनैतिक नेता असून शिवाय 'भारतादास' नावाने प्रसिद्ध लेखक कोण?
६. 'मैत्रेय' पुरस्कार मिळवणारे पहिले भारतीय कोण?
७. सर्वप्रथम नोबेल पुरस्कार मिळवणाऱ्या संस्थेचे नाव काय?
८. दर वर्षी १० दिवस रोजी नोबेल पुरस्कार दिला जातो या दिवसाचे वैशिष्ट्य काय?
९. 'निवर्ती' पुर्तुगेज भाषाचो कलकता कोणाची?
१०. सधेत राष्ट्रसंघाच्या अधिष्ठापक भाषा कोणकोणत्या आहेत?
११. सधेत राष्ट्रसंघाचा 'बाटर' केंद्रा वसतात आणला गेला?
१२. 'मरुत समितीत आणणाला कायम स्थान हवे' अशी मागणी भारताने केंद्रा केली?
१३. 'रेव्ह्यू स्टॅणचो आत्मकथा' कोणो लिहिलो आहे?
१४. इंग्ली भाषा ही राजधानी म्हणून स्वीकारणारे भारतातले राज्य कोणते?
१५. आपल्या देशातला १ नंबरचा राष्ट्रीय मार्ग कोणता?
१६. पुढील 'वर्ल्ड कप क्रिकेट' कोणाच्या देशात होणार आहे?

अुत्तरे

१. कथा सारंगधर	२. डाकनामाईट मधला मुख्य सासायनिक पदार्थ
३. होमर, मिल्टन, हेनर क्लर व वेद मेहता यांच्यात	४. भारताच्या सांविधानिक शासन-प्रवाह संपत्तीचे अधिकार व प्राथमिक अधिकारातून इतरलेले कतस
५. राजनैतिक नेता असून शिवाय 'भारतादास' नावाने प्रसिद्ध लेखक	६. 'मैत्रेय' पुरस्कार मिळवणारे पहिले भारतीय
७. सर्वप्रथम नोबेल पुरस्कार मिळवणाऱ्या संस्थेचे नाव	८. दर वर्षी १० दिवस रोजी नोबेल पुरस्कार दिला जातो या दिवसाचे वैशिष्ट्य
९. 'निवर्ती' पुर्तुगेज भाषाचो कलकता	१०. सधेत राष्ट्रसंघाच्या अधिष्ठापक भाषा
११. सधेत राष्ट्रसंघाचा 'बाटर' केंद्रा वसतात आणला गेला	१२. 'मरुत समितीत आणणाला कायम स्थान हवे' अशी मागणी भारताने केंद्रा केली
१३. 'रेव्ह्यू स्टॅणचो आत्मकथा' कोणो लिहिलो आहे	१४. इंग्ली भाषा ही राजधानी म्हणून स्वीकारणारे भारतातले राज्य
१५. आपल्या देशातला १ नंबरचा राष्ट्रीय मार्ग	१६. पुढील 'वर्ल्ड कप क्रिकेट' कोणाच्या देशात होणार आहे

अधिकाराचे बळ

जगावलास नावाचा एक शिक्षक प्रथमच शाहरात आला. रहाण्यासाठी त्याने धर्मशाळेत पायुल ठेवले. तिथे तर फुचंड गोधळ चालू होता. काही माणसंपसून कुटुंबांमध्ये, तर काही दासपोंस बसली होती. ही धर्मशाळा, की गुला? बसा त्याला भय पडला, इतक्यात कोणीसा ओरडला, "शूरवीर आसा शूरवीर!"

जास, सगळे दोहरे धर्माचे जगाती बुध्दया दरवाजातून बाहेर पडाले. त्याच वेळी दुसऱ्या बाजूने अन्ध दरवाजाचा आमच्या पूर्ण बळाने कोणीलरी ओरवार आस बावली, दरवाजा तुटून पडला.

जगावलास हातकडी होतून निकडेच पाहू लागला. एक घड्याकट्टा, सही कुट बुचकाणस तसे बुझा होता. त्याच्या निरक्षर मित्र्या अन् आन आंकसार मोठे पाहूनच जगावलास गर्भगर्भित झाला. आत आल्याबरोबर चटावट्टमळट्ट महान तो ओरडला, "तहान, तहान! अरे त्या नाकडी टेबलावरचा पाण्याचा पडा ये मना."

"बावरो! जंगला अडकलो की! शेवटी पाण्या हाती अडकण मरिची होते पाह्या!" असे स्वतःही म्हाणत जगावलासने पडा बुचकून त्या शूरवीराला दिला. त्याचंही हात कापत होते बिचाऱ्याचे.

पडा बुचकून शूरवीराने सगळे पाणी एका वयात घटाघटा पिऊन टाकले. "माच्याशी दोस्ती करणं नर" असा निचार करून जगावलासने विचारले, "तुम्हाला जगाजी पाणी रुक" जगावलासने काही व्यक्तींना काळज?"

"पाणी रुक्य अन् जायनाही रुक्य. पण अरे बाहिऱ्या, ऐकव माहीन" लतामर मगला येतोच आहे, बव, आमाच तो!" असे म्हाणत तो तेथून पसार झाला.

इतक्यात एका भुट्या माणसाने तेथे पुढेच केला. त्याच्या पांसीमार्गे दारा तयारबन्द शिपाई होते. तो शरपत्या बसलेक आवाजान म्हाणाला "इतक्या वाकड्या आसि जगाती लोकांना भाव्या येव्याची कसर लतामरने दिलेनेच. म्हाणून सगळेच्या सगळे शेपूट घालून पळून गेले. अरे त्याचा पाठलाग करून पकडून आणा. लोकर मी इयन्ही घालकाला पकडून हातमाड्या घालती.

"मरिशाधारण जनता केवळ देहबळ पाहून नव्हे. तर त्याचा अधिकार पाहून पावरले" हे मन्म जाणून जगावलास स्वतः मी म्हाणत राहिला.

सुरज - दुखव दीनही वाटून घेया

सुरज कामासाठी शहराकडे निघाला. वाटेत साण्यासाठी त्याच्या बायकोने तीन भाकरी दिल्या, अवजडा रस्ता म्हणून तो जंगलाच्या वाटेने निघाला. जंगलाच्या मध्येच एका तरुणाने त्याला अडवून.

तरुण दिमायला मोठ्या घग्घा वाटत होता. त्याचे कपडे किमती होते, पण ते मळलेले, चुरगळलेले होते. "आपल्याला प्रथम काही खायला हवं" अशी सुरजकडे त्याने मागणी केली. सुरजने त्याला छायला नकार दिला. तेव्हा तरुणाने अबरदस्तीने भाकरी काढून घेतल्या. फार भुकेल्या असल्याने तो बकाबकी खाऊ लागला. इकडे स्वतःला काहीच बुरत नाहीय असे पाहून सुरज ओरडत राहिला. पण त्या तरुणाने त्याच्या ओरड्याओरड्याकडे मुळीच लक्ष दिले नाही. नंतर त्याने विचारले, "जवळचं भद्रगिरी गाव माहीत आहे नं तुम्हा?" सुरजने डोके हलवून

म्हटले, "हो, माहीत आहे."

तो म्हणाला, "शहरातून आलोय अन् मला भद्रगिरीला जायचंय, वाट चुकलो अन् या जंगलात अडकलो, तू मला भद्रगिरीला पोचव, तिथले जमीनदार माझे पिताजी आहेत. तू मला पोचवलंस तर ते तुला छानशी देणगी देतील."

देणगी मिळायच्या आशेने सुरज तरुणाला भद्रगिरीला घेऊन गेला. जमीनदाराने एवढा होतून त्याला एक मोठ्याची माळ बक्षीस दिली.

एवढ्याशा कामासाठी आपल्याला एवढे मोठे बक्षीस मिळेल अशी सुरजला कल्पनाही नव्हती. माळ मूल्यवान आहे, हे पाहूनच कळत होते. सुरजचा आनन्द वर्णनातीत होता.

माळ गळ्यात घातल्यावर शहरात जायचा आपला विचार त्याने सोडून दिला. लवकर

गावात पोचून परिचित लोकांसमोर आपले भाव्य मिरवावे असे वाटून त्याने परतीचा रस्ता पकडला.

सूरजला सर्वात आधी दिसला गोविन्द जल्दरी कामासाठी निघालेल्या गोविन्दला अडवून तो म्हणाला, "पाहितीस माझ्या गळ्यातली ही मोत्यांची माळ? भद्रगिरीच्या जमीनदाराकडली आहे ही, त्यांनी बंधीस दिलीय मला."

गोविन्दने त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही, कारण तो गडबडीत होता, तो म्हणाला, "अरे लक्ष्मणच्या मुलीच लग्न ठरलंय, गावचे समळेजण ही बातमी ऐकून खूश आहेत. मी त्यांना घेऊन मांगायला निघालोय की माझ्याकडून जमेस तिकी मी तुला मदत करीन, येतोस तुही माझ्या

बरोबर?"

लक्ष्मणची मुलगी चांगली हुशार होती, घरकामात दक्ष होती. दिमायलाही सुंदर होती. पण कुजवा डोळा तिच्या असल्यामुळे तिचा विवाह नाबणोवर पडत होता. गावच्या लाकाना लक्ष्मणबद्दल सहानुभूती वाटत होती. मुलीचं लग्न वृत्ते एक आले म्हणजे विचारा लक्ष्मण निश्चिंत होईल असे वाटे सर्वांना. सूरजलाही हे सारे माहीन होते. पण गोविन्दने त्याच्याकडे लक्ष दिले नाही, आणि झुलट तो लक्ष्मणच्या मुलीच्या भाग्याबद्दलच बोलत राहिला याचे सूरजला वैषम्य वाटले. तो म्हणाला, मला आता एक महत्त्वाचे काम आहे. मी नाही येऊ शकणार तुमच्याबरोबर."

याचा पुढे गेल्यावर सूरजची गाठ पडली शिक्षक पूर्णानन्दजी. त्याला आपल्या गळ्यातली माळ दाखवत तो म्हणाला, "ही काही साधीसुधी माळ नव्हे! भद्रगिरीच्या जमीनदाराची आहे ती, त्यांनी बंधीस दिलीय मला!"

काहीतरी बोलायला हवं, म्हणून पूर्णानन्द म्हणाला, "छान की?" पण पुढे लगेच तो म्हणाला, "आपल्या गावच्या पंडित रामशास्त्रीचा रक्कडानेत सत्कार झाला ना त्यामुळे आपल्या गावची मान अंजावली, रामशास्त्री कालच परत आल्याचं कळलं. मी त्यानाच जेटायला निघालोय. येतोस तुही!"

सूरजला वाटले की आपण आपल्या माळबद्दल बोललो मग हा आपला तिकडे लक्ष न देता रामशास्त्रीचे सुण गात बसला आहे. आपली बोट लपवत तो म्हणाला, "मी

काही कामासाठी चालतोय. आता नाही येऊ शकत." आणि तो पुढे निघाला

सूरज पुढे गेला आणि जवळच्या मळात वळला, तर नेमका समोर नागराज त्याला दिसला. तो गडबडीत होता. तरीही सूरजला पाहून जरा थांबून म्हणाला, "तुझ्या वळ्यात काय चमकत आहे?"

आपण कसही न बोलताच नागराजने आपल्या माळबद्दल विचारल्यामुळे सूरजला अमनन्दा वाटला. बूश होऊन तो म्हणाला, "ही भद्रगिरीच्या जमीनदाराची माळ आहे. सध्या मोत्यांची आहे. जमीनदारांची माळ खरीदणं काय माझ्या ऐपतीत बसेल?"

नागराजने आपली काहीच विचारले नाही. सूरजने दिलेल्या माहितीकडे दुर्लक्ष करत तो म्हणाला, "तू ऐकलस? तुला तर माहीत आहेच, की आपल्या विराटची जमीन कोरडी पडलीय. गेली दोन वर्ष पाऊस न पडल्याने कसतच पीक आलं नाही निघे. पण कालच त्याच्या विहीरीत पाणी भरलय. विराटचे वाईट दिवस नाहीने झाल्याने समळेच खूश आहेत. मी त्याच्या आनंदात सहभागी होण्यासाठी त्याच्याकडे जायला निघालोय. चल, तूपण येतास बरोबर?"

आता सूरजचे मन आक्रीडून बुडले. आपल्या भाग्याच कोणीच कौतुक करत नाहीय! जमीनदाराने माळ का दिली, हे ही कोणीच विचारत नाहीय. नासक होऊन तो सरळ आपल्या घरी गेला

सूरजच्या बायकांने माळ पाहिला आणि त्याच्या तोंडून हक्कित कळल्यावर म्हणाली, "ही तर माठ्या भाग्याची गोष्ट! फारा

विवसांपासून अशी मोत्यांची माळ बनवायची माझी इच्छा होती. ती आता अशी मिळाली मला." ती फारच आनंदली.

"ही माळ तर पुरुषांची आहे. जमीनदाराने स्वतःच्या गळ्यातून काढून दिली होती." सूरज ताबडतोब बोलला.

बायको हसन म्हणाली, "माळ काय पुरुषांची अन् बायकांची अशी निराळी असते काय? श्रीमंत वर्गात पुरुष या माळा घालतात, तर मध्यमवर्गीत बायका बापरतात. कारण अशा घरात पुरुष काही घालतच नाहीत."

"हो! माझी छेष्टता आणि सद्गुण पाहून जमीनदाराने माळ मला बंधीस दिलीय तेंव्हा ती माच घालणार." सूरज म्हणाला.

"तुमचा असा काय मोठा पुरुषार्थ? अशा

कोणच्या आपल्या सदगुणांचा अभिमान आहे तुम्हाला? त्या अपाशी माणसाला आपण होवून भाकरीही दिली नाहीत तुम्ही! त्यानं जबरदस्तीनं घेतली तेंव्हा मज्जुमुज्जु रडत बसलात! त्याला घरी पांचवलं, ते सुद्धा जमीनदार काही देईल या आशेन! ही तर सगळी भाग्याची गोष्ट. यात तुम्ही कोणती मर्दुमकी केलीत? मी भाकरी करून दिल्या नसल्या, तर तुमच्याशी बोलायचीही ताकत नव्हती त्या जमीनदाराच्या मुलाचो! जर तर तुमच्या या भाग्याची तरी अधिकारी मोच!"

"गावच्या हतर माणसांप्रमाणे तुलाही माझा हेवा वाटतोय," सूरज म्हणाला.

"गावचे लोक हेवा करतात तुमचा? असं काय विशेष आहे तुमच्यात, की थ्यामुळे त्यांनी किंवा मी तुमचा हेवा करावा?" बायकोने जेथडक सूरजला विचारले.

तेंव्हा सूरजने गावात प्रवेश केल्यापासून

जे जे घडले, ते सर्व तिच्या संगितसे आणि म्हटले, "एक-दोन नव्हे, तर चांगली पाच माणस भेटली मला. कोणी एकानंही माझ्या भाग्याच कौतुक केलं नाही. हा हेवाच नाही तर काय दुसरं?"

"हा हेवा तर नकींच नव्हे. नोट विचार करून सांग, मावच्या कुणाचं काही भल झालं, तर तुम्हाला कधी त्याचा आनंद वाटला? तो जाहीर केलात? त्याच्या भाग्याचं कौतुक केलस? त्याच्या आनंदात, सुखात भाग केलात? तुम्ही जर बस काही केलं नाहीत, तर त्यांना का करावं? आनंदातही देणं आणि घेणं दोन्ही जखीच असत." सूरजच्या बायकोने त्याचो कानकुचाडणो केलो.

बायकोचा सल्ला आणि वास्तविकतेनं भरलेल्या या गोष्टी ऐकून सूरज गप्पच झाला! त्याची बायको पुन्हा म्हणाली, "तुम्हाला जो जो भेटला तो प्रत्येकजण दुसऱ्या कुणाच्या

चांगल्याबद्दल, भाग्याबद्दल बोलला. तुम्ही फक्त स्वतः बहलच विचार करत राहिलात दुसऱ्या कुणाबद्दल विचार करायला तयारच नव्हता तुम्ही! इतकी वर्षं एकत्र नांदलो आपण! पण कधी माझ्यासाठी एकदा दागिना तुम्ही बनवलात? खरीदलात? अचानक तुम्हाला ही माळ मिळाली, पण प्रेमानं ही बायकोला द्यावी, असं मनातही नाही आलं तुमच्या! तुम्ही तर एक नंबरचे अप्पलपोटे आहान."

सूरजने ताबडतोब माळ काढून तिच्या हातात देत म्हटले, "मी ही गळ्यात घालून काय करू? तुलाच तर द्यायची मनात होतं माझ्या. अर्गीच नाटक करून पाहिलं मं! पण इतक्यात रागावून तू सुशाल 'मी स्वार्थी आहे, आपलाच विचार करतो' असा आरोप केलास माझ्यावर."

सूरजच्या बायकोने माळ आपल्या गळ्यात घातली अन् त्याच्या दोन्ही पायांना हात लावत म्हणाली, "हो, माझीच बुद्धी कोती आहे, लहान आहे; म्हणूनच असं बोलले मी! तुमची बुद्धीच मरी मोठी, म्हणून चन्दागिरीच्या जमीनदारानं तुम्हाला माळ

दिली. केवढं माझं पुण्य खरोखर!"

तिच्या बोसण्याने सूरजच्या आश्चर्याला पारावार राहिला नाही, आपल्या बायकाच्या तांडवी प्रशंसा ऐकून तो खरोखरच फार खूश झाला.

नंतर ताबडतोब लक्ष्मणच्या घरी जावून त्याच्या मुलीचं लग्न ठरल्याबद्दल सूरजने त्याचे अभिनन्दन केले आणि आपल्याकडून हाईल तितकी मदत करायचे कबूल केले, तिघून तो सरळ रामभास्त्रीच्या घरी गेला व त्याच्या तोंडून राजघातीत झालेल्या त्याच्या सत्काराबद्दल जीकशीं करून त्याचेही अभिनन्दन केले, तेथून विराटकडे गेल्यावर त्याला दिसले की तो आपल्या विहोरीचं पाणी शेताला देत आहे, त्याचेही अभिनन्दन करून सूरजने त्याच्या विहोरीचे पाणी चालले. आज सूरज अगदी बारावूर झोपला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी अठून जाहेर येतो, तो त्याला दिसले की गावचे सारे लोक त्याच्या घरासमोर भुभे आहेत.

चन्दागिरीच्या जमीनदाराकडून बक्षीत मिळालेल्या मोत्याच्या माळेबद्दलची हकिकत विचारायला आले होते ते

अुसना दागिना

कमलाचा बाप गरीब होता, बायको मेल्यावर आई आणि बाप दोन्ही भूमिका निभावत त्याने मुलीचे पालनपोषण केले. देवाने तिला पैसा दिन्ना नव्हता तरी सौन्दर्य मात्र अुदारपणे बहाल केले होते. सर्वजण तिच्या सौन्दर्याची रूप स्तुती करत, आपण सुंदर आहोत, हे तिलाही छान कळले होत. तारुण्यात पवारपण करताच ती स्वर्गलोकात विचरू लागली. आपल्या सौन्दर्यावर मोहित होऊन एकादा जमीनदार आपल्याशी लग्न करत आपल्याला सुखात ठेवील, असे स्वप्न ती पाहू लागली.

कमलाशी विवाह करावला अनेक युवक तयार होते, पण ते सगळे मध्यमवर्गीयच होते. त्यांना हुंडाही हवा होता, पण तिचा बाप तो छानला समर्थ नव्हता. त्यामुळे कोणतेच स्थळ जमेना.

अशा परिस्थितीत शहरात काम

करण्या बॅनर्जीला कमला रूप पसंत पडली. त्याचे आईबाप केंव्हाच मरुन गेले होते. हुडपाशियाय लग्नाला तो तयार होता. नातेवाईकांनी तिच्या भाग्याची तारीफ केली. पण कमला मात्र सुभ नव्हती. लग्नानंतर आपल्या स्थितीत आकाश-पालाळाचे अंतर पडेल अशी स्वप्ने तिने रंगवली होती आपल्या सौन्दर्याच्या बळावर आपण अुच्च स्थानावर आरुड होऊ अशी तिची अपेक्षा होती.

कमला समर माहायला बॅनर्जी बरोबर शहरात आली. त्याचे स्वतःचे घर होते, छायची-प्यायची कमतरता नव्हती. कमलावर त्याचे फार प्रेम होते. पण कमलाचे मन मात्र अुदासच होते. तिला नेहमी कशाची तरी कमतरता वाटे. रेशमी साड्या आणि दागिने आपणावळ नसल्याचे तिला सटके.

एकदा बॅनर्जीचा एक नातेवाईक लग्नाचे

आमंत्रण छायला न्याच्याकडे आला. या माणसाने त्याला पूर्वी रूप मदत केली होती. बॅनर्जी कमलाला म्हणाला, "या लग्नाला आपल्याला जायलाच हवं." कमलाने यावर काहीच मुत्साह दाखवला नाही.

ती म्हणाली, "कोणत्या तोडाने मला 'लग्नाला बर' म्हणताय? भाजा शळा ओकाबोका आहे. लोक पाहून हसायचे नाहीत? नेमायला बरीशी साडीही नाही माझ्याकडे. मगळ्यात आपली चेष्टा करून घेऊ शी' मी नाही यायची. तुम्हाना हव तर जा."

काही न बोलता बॅनर्जी आपल्या मालका कडून कर्जातून रक्कम घेऊन एक सुंदर साडी खरीदून आला. निळ्या रंगाची ती साडी फारच सुंदर दिमत होती. वाटेत चमेतीचा गजराही खरेदी करून तो घरी आला.

नवी साडी आणि गजरा कमलाच्या हाती

देत तो म्हणाला, "कमला, कुठलाही दागिना तुझ्या सौन्दर्यापुढे नगण्य आहे. हा, मला हलक कवूल आहे की एकादा ठसठशीत दागिन्या शिवाय जाण बर दिमणार नाही आपण असं कह शेजारच्या चन्द्रकान्ताकडे दागिनेच दागिने आहेत. आपण दोन-तीन दिवसात परत येऊच. तेवढ्यापुरता ती एकादा दागिना असना देतेका विचार."

कमलाला ते बरे वाटले नाही; पण तिने दागिना मागितला. चन्द्रकान्ताने दागिन्यांची पेटीच तिच्या समोर ठेवली. चन्द्रहार कमलाला रूप आवडला. दोन-तीन दिवसात तो परत करायला वायवा करून कमला चन्द्रहार घेऊन आली.

बॅनर्जीने तीन तासांचा प्रवास करून दोघेजण त्यांच्या त्या नातेवाइकाकडे पोचले. विवाह-मुहूर्त दुसऱ्या दिवशी सकाळी दहाचा होता. सकाळीच स्नान अुबरकून कमलाने नदी

दागिना गेल्याचे जाणून तिचे मानवून करत बॅनर्जी म्हणाला, "लग्नाला आलेल्यांपैकी दागिना कोणी चोरला, हे कम कळणार? आता चन्द्रकान्ताला आपण कस सांगायचं चोरोबद्दल? आपणच धोकेबाज आहोत असा आरोप करील ती आपल्यावर! आपल्यासमोर आता एकच मार्ग आहे. तो म्हणजे अगदी तसलाच एक हार खरेदी करून तो चुपचाप तिला द्यायचा-दुसऱ्या कुणाला कळूही देता अपयोगी नाही याबद्दल."

बॅनर्जी बाहेर नेमा आणि दुसरी परत आला, त्याने मांथोतले की, "मालकाकडून आपणही कोई कर्ज घेतलं अन् घर गहाण ठेवून रक्कम जमा केली त्या रकमेतून आता आपण चन्द्रहार आणायला आश्या." बऱ्याच दुकानात पाहिल्यानंतर अगदी चुचंहुच तसलाच एक हार एका दुकानात मिळाला.

त्याच दिवशी संध्याकाळी कमलाने चन्द्रकान्ताला हार परत दिला, दोन दिवसांनी कमलाने मोलकरणीला काढून टाकले आणि सर्व काम ती स्वतःच करू लागली, रिकाम्या परसात तिने भाजीपात्याचे बी पेरले, आणि घरच्या घरी झाडू बनवून ती इतर दुकानातून विक्रीला ठेवू लागली-बॅनर्जी या सर्व कामात तिला भरपूर मदत करत असे.

पाच वर्ष अशीच निवृत्त जैली, मेहनत पडल्यामुळे कमलाचे शारीरिक तंत्र थोडे कमी झाले, एक काळ असा होता की आरशासमोर अशी राहून ती तासन् तास त्यात आपले सौन्दर्य न्याहाळत असे, आता जीवनाबद्दलची तिची असंतुष्टतेची भावना

ही नाहीशी झाली.

एक दिवशी कमला आपल्या कमाईचा पैसा पेटोतून काढून मोनू लागली अन् एकदम आनन्दाने आरडली, चन्द्रहार खरीदण्यासाठी काढलेले कर्ज या रकमेतून फिटण्यासारखं होतं! गहाण ठेवलेले घर मांडवता येणार होतं!

घरी माल्याबरोबर तिच्या तोंडून ही खुषखबर ऐकल्यावर बॅनर्जी म्हणाला, "कमला, असनवारी फार महागात पडले असं म्हणतात, त्या वेळच्या परिस्थितीत मी तुला हे मागितलं असतं, तर काही कायदा झाला नसना, पण आता माझी साथी आहे की, तू माझ्याबद्दल गैरसमज करून घेणार नाहीस, या आनन्दाच्या क्षणी एक सत्य मी तुला सांगणार आहे."

"सांगा बरं काय ते?" कमलाने अल्मुक्तने विचारले.

"चन्द्रहाराची चोरी कोणीच केली नव्हती, स्नानाला गेलीस, तेव्हा तुच विमरलीस, मी तो अचानक लपवून ठेवला, बाहेरात परतल्यावर मीच तो त्या दुकानात दिला, दुकानदार मित्र आहे माझा, दागिना

खरेदी करायचं नाटक केलं मी नन्तर, खर तर मी न आपलं घर गहाण ठेवलं अन् न कुठलं कर्जही घेतलं, आता या असलेल्या रकमेतून तुला हवा तो दागिना खरेदी करूया आपण," हमत हसनच बालला बॅनर्जी हे सगळे.

एकदोन क्षण कमला आनन्दाने चिन्कारली, पण नन्तर नवऱ्याचे दोन्ही हात आपल्या डोळ्यांना लावत ती म्हणाली, "अगदीच तासमज होते मी तेव्हा, आपल्या सौन्दर्याचा अस्कारही होता खूप, देवान दिलेलं सौंदर्य तर वधानुरूप आजही आहेच आता त्या चमकदार दागिन्यांची अन् साड्यांची काय गरज? या पैशातून आपण एक छोटीशी मारळाची भाग खरीदूया, सावकाराकडची नोकरी या सोडून अन् बागेची देखरेख करा किंवा एकादा व्यापार सुरू करा, भविष्यात आपल्याला पैशांची गरज आहे खूप! आपण लवकरच दोनांचे तीन बनणार आहोत."

या नव्या कमलात आणि दागिना हरवण्यापूर्वीच्या कमलात बॅनर्जीला आकाश पाताळातूनका फरक जाणवला.

अतिथि सत्कार

जेक काळी संवत्सर रावात सर्पानन्द नाथाचा एक भाव्यवान माणस रंगान असे येण्याच्या अतिथीचा सांगला आदर-सत्कार करून माग्या प्रेमाने तो त्यांच्या गजरा भागवत असं, त्याला अगदी खाशेपयंक असे वाटे की आपल्यासारखा अतिथि-सत्कार करणारा दुसरा कोणी नव्हतं

जे कोणी अतिथि येत, ते सर्पानन्दची धूप स्तुती करून तिथून जात, यामुळे सर्पानन्दला फारच हर्ष होई, परन्तु चमला पाहुणचार घेऊन घरी जाताना गोपाळ माच त्याला म्हणाला, "श्यामच्या रंगनाथनंतर पाहुण वाराबद्दल कुणाच नाव घ्यायचं म्हणून तुमचं घ्यावं लागं"

श्रीपुरुष्वा रंगनाथला अतिथिसत्काराबद्दल पडिला तबरे वेळी गोपाळाने सर्पानन्दचे मन दाखवत गोपाळला विचारलं, "हा रंगनाथ आहे का

कोण? त्याचं वाम असं वैशिष्ट्य काय?

अतिथिचर्चाकल झालेला गोपाळ म्हणाला, "ओं? तुम्हाला रंगनाथबद्दल बरेच काही माहिती नाहीय? त्याच वैशिष्ट्य शब्दान बाधता येण अशक्य! तुम्ही स्वतःच एकदा श्रीपुरुला जाऊन आलात, की तुम्हाला त्याच वैशिष्ट्य कळून जाईल

आता सर्पानन्दला रहायला, दुमयाच दिवशी तिथून तो श्रीपुरुला पाचला, आणि पत्ता काढून रंगनाथच्या घरी गेला,

रंगनाथचे छोटे चौकळ घर होते, ना बाहेर कट्ट्यावरच बसलेला हाता. सर्पानन्दला पाहून तो त्याच्याशी बोलला; त्याची चौकशी केली, पण सर्पानन्दने खरी गोष्ट लपवून 'आपण हिच्याचा व्यापारी असल्या' चे सांगितले

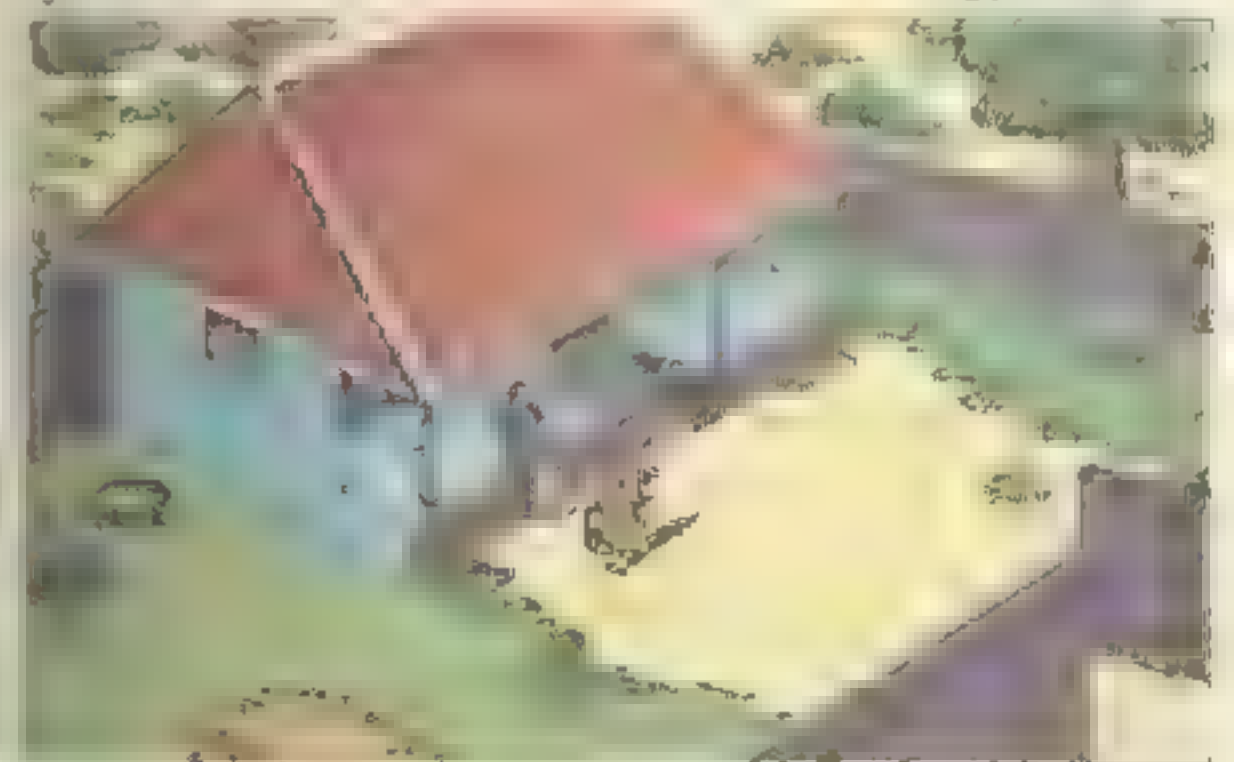
तुम्हाला हिच विकायचं असतील तर शंभुनाथच्या घरी जा. तुमचा जास्तीत जास्त

रंगनाथच्या बायकोने जेवणाची व्यवस्था केली, जेवणात पक्वान्न नमलं तरी बाकीच पदार्थ खवदार होते,

भोजनानंतर सर्पानन्दने शंभुनाथकडे जायची इच्छा दर्शवली, परन्तु त्याला अडवत रंगनाथ म्हणाला, "तुम्हाला माझ्या घरी रहायचंय ना; मग आज माझ्या घरीच पाहुणचार होईल तुमचा, नंतरच कुठं जायचं असेल तिथं जा तुम्ही"

मारा दिवस तिथे कसा काढावा हे कळता सर्पानन्दला, त्याच्या मनान आले, "रंगनाथचा पाहुणचार अगदी साधाच तर दिसताय! मी आपल्या घरी आलेल्या पाहुण्यामाठी पक्वान्न बनवतो आणि प्रेमान खायला घालतो, मग गोपाळला या रंगनाथचाच अतिथिसत्कार सर्वांनिम का वाटला बर?" अशा विचारात तो सक्र अमनानाच रंगनाथच्या कुटुंबातील सर्वजण

रंगनाथने आता ताकडतोब सर्पानन्दला घरात बोलावून परसात घेऊन जाऊन पाय घुवायला पाणी दिले, याइयाच वेळान

नेथे आले, त्यात रंगनाथची बायको, मुले
अन् भाऊही होता

त्या सर्वांनी सर्पानन्दकडे क्षेत्रपुरबद्दल
माहिती विचारली त्याने सांगितलेली माहिती
नीट अल देअल ऐकवी, बोलता-बोलता
सर्पानन्दला संगीताचे ज्ञान असल्याचे त्यांनी
जाणले, लग्नच नूप आग्रह करून त्यांनी
त्याला दोन गाणीही गायला नाबली, त्या
दिवसपर्यन्त कधीच, कोणी सर्पानन्दचे
बोलणे लक्षपूर्वक ऐकून घेतले नव्हते, त्याची
चौकशी करून कोणी गाणी म्हणायला
लावले नव्हते की त्याच्या भंगीताच्या
ज्ञानाची तारीफ ही केली नव्हती, त्यामुळे
रंगनाथच्या कुटुंबीयांचे स्तुतिपूर्ण आलणे
ऐकून तो प्रसन्न झाला.

अतिथि सत्कार म्हणजे केवळ

पट्टावाला नव्ह. त्याचे बोलणे शब्दापूर्वक
ऐकले पाहिजे, त्याला आपली विद्वत्ता प्रकट
करायला वाव द्यायला पाहिजे, हेच तर सर्व
अनिव्य' सर्पानन्दला हे सर्व मनोमन करून
चकले

यानन्तर त्यानेही रंगनाथच्या
कुटुंबीयांची वैशिष्ट्ये त्याच्याकडून जाणून
घेतली, त्याच्या प्रश्नांना उत्तर देताना
रंगनाथ म्हणाला, "आमच्या गावान
सुपशी जूनी देवळे आहेत, फळबागा
आहेत, मग जरा एक किझाही आहे या
गावात, तुमची कथायची इच्छा असत तर
माझी मुलं आणतात फिरवून तुम्हाला' पण
तुम्ही नक्की दमून जाल नूप' जालाच लागत
ना बरंच

माल फिरून पहायचा सर्पानन्दचा भ्रूश
नकताच, त्यामुळ दमल्याचा अहणा करून
त्याने ते टाळले अन् कुटुंबातले कोणकाण
काणकाणत्या विषयात प्रवेश आहे हे
यिच्चारून घेतले, रंगनाथ स्वतः चित्रकार
होता; चांगली चित्रे काढू शकत असे तो,
त्याची बायको छान गायची, भाऊ कविता
करायचा अन् मुलं मातीची सुन्दर केंळणा
बनवत अशी माहिती मिळून त्याला जरे
वाटत

सर्वांची कला धाडीधाडी आपल्याला
पहायला आवडेल असं सर्पानन्दने सुचवताच,
ते टाळण्याच्या भ्रूशाने रंगनाथ म्हणाला,
"तुम्ही दमला आहात ना; तेव्हा आता
तुम्हाला त्रास नका, आज पूर्ण विश्रान्तो
घ्या "

तरीही सर्पानन्दने आग्रह केत्यावर
रंगनाथ म्हणाला, "आमच्या घरातल्या
सर्वांना फार आवडलात तुम्ही, आमची
इच्छा आहे की, तुम्ही आणखी काही दिवस
आमच्याकडे रहावं, मग रोज आम्ही तुम्हाला
आपली कला दाखवू, जांघर्यन्त हा सारा
कायक्रम पुरा होत नाही, तांघर्यन्त तुम्हाला
रहाव लागेल आमच्याकडे."

सर्पानन्दला त्याच्या या प्रस्तावामुळे
आनन्द वाटला, स्वतःच्या बाबत पाहण्याला
माहिती करून देण्यासाठी त्याच्याशी कसे
वागावे हे त्याला समजले, त्याने आता
ठरवणे की, यापुढे आपणही आपल्या
पाहण्यांना स्वतः बदल आपणहीभून काही
मागायचे नाही, घरी आल्या अनिथिली
दान-तांन दिवस आपल्या घरी ठेवून
घेण्यासाठी कसे प्रामाणिक आणि तत्पर
असायला हवे, हेही त्याला समजले; 'अनिथि

केंव्हा एकदा परत जातोय' अशी प्रतीक्षा
करणे योग्य नव्हे.

रात्रीच्या जेवणात सर्पानन्दला
आवडणाऱ्या भाज्या रंगनाथच्या बायकोने
बनवल्या, दुपारच्या गप्पामध्ये मोठ्या
चातुर्याने तिने त्याची आवड जाणून घेतली
होती.

जेवणानन्तर सर्वांनी थोडा वेळ गप्पा
मारल्या, नन्तर सर्पानन्दला, एका क्षणीत
घडून जाऊन रंगनाथने विचारले, "तुमची
काही अपुरी इच्छा असेल तर सांगा, मी
पुरी करीन ती."

ही तर अगदीच अभाव्य गोष्ट झाली
कारण रंगनाथ सामान्य असून सर्पानन्द
बागला गबर माणूस तो काय सर्पानन्दची
इच्छा पुरी करणार' तेव्हा त्याला चांगला
धडा शिकवयच्या भ्रूशाने सर्पानन्द
म्हणाला, "असं बोलणं बरं नाही दिसत

तुम्हाला तुम्ही पुरी करू शकणार नाही, अशी इच्छा मी का व्यक्त केली, अम वाटेल मला शेवटी' अन् तुम्हालाही वाईट वाटेलच ना? काणीही आपले सामर्थ्य पाहूनच बघून सावं, हे योग्य नव्हे का?"

"तुमचं बोलण शंभर टक्के सरं आहे तुमची इच्छा पुरी करू शकत अशी जाणी असल्यामुळेच ती विचारायचं घाबसं केलं मी नव्हे! अगदी मं संकोचणं बोलं "

"देवलोकात पोचून अप्सरांचं नृत्य पहायची इच्छा आहे माझी!" रंगनाथ ती पुरी करू शकणार नाही, असे दर्शवण्याच्या स्वरात संपोन्नदने इच्छा व्यक्त केली

पलंगाकडे बोट दाखवत रंगनाथ म्हणाला, "आता जरा आराम करा, तुमची इच्छा नक्की पुरी होईल," अन् तो त्या

वागवत बघत पडत

पलंगावर पहत्यावर सर्पानन्दला दुसऱ्याच क्षणां ओथ लागली त्याला एक स्वप्न पडलं स्वप्नात तो देवलोकात पोचला अन् त्याने तिथे अप्सरांचे नृत्य पाहिले दुसऱ्या दिवशी जस आल्यावर तो खूप संतुष्ट दिसून होता रंगनाथजवळ कुतजता व्यक्त करून, आपण बरोबर स्वप्न कसे पहाू शकलो याबद्दल त्याने विचारले, "ते स्वप्न अरच होतं" असे म्हणून रंगनाथने त्याला बरी मोठ्ठा मार्गदर्शक

रंगनाथकडे एकदा एक अतिथि आला तो पाहुणचारावर फार कृम आला आणि म्हणाला, "पुत्रा, मी तपोसम्पन्न आहे, आपल्या तपस्येचा एक भाग कुणाला तरी अर्पण करायचा माझी तीव्र इच्छा आहे. तो भाग एकाद्या भुलम माणसाना द्यायचं मी ठरवलं होतं. आम्ही मायक माणूस भेटलाय मला. आजपासून रोज तुम्ही एक इच्छा-तो किती असाध्य असली तरी नक्की पूर्ण होईल, या बराने अमर्त्याद संपत्तीचा वारस बनून अशाच प्रकारे अतिथि-सत्कार करत राहून मुर्खी हो."

तपस्व्याच्या बोलण्यावर जगही अचानक न दिसत रंगनाथ म्हणाला "स्वप्नात आपण माझ्या घरी आलात हे माझं सौभाग्य. आपण देव केल्या वर पार शकणारे आहे. इच्छा ही मनाशी मज्जित असेल मनावर ताबा ठेवण कठोप! त्यामुळे वराचा दुरुपयोग करून कदाचित मी अनेकांना त्रासच देईन, त्यांना दुःखी करीन, आपणा-मारक्या इन्डिय-निगहीनाच वर योग्य

होणार. माझ्यामारक्या सामान्य माणसाना तो योग्य नव्हे." अतिथि म्हणाला, "शंभर रोज तुझ्याकडे शंभर साव्याच्या मोहारा वर्षाव्यात असा आशिर्वाद देवू का?"

"मला इतकं सांगं मुळाच नको. स्वतः शतात खूप जेवढं मिळेल, तेवढंच अभाव माणसाजवळ त्यातून त्याने गुजराण करावी मी पाहुणचार केला. तर तोही त्याच पैशातून करवा. मला तुमचा हा वरही नको."

"मग अतिथ्याची इच्छा पूर्ण करायचा वर देवू का? जसं सांगं, चांदी जवळीर कोण?" अतिथ्याने विचारलं.

"पण मला आपल्या परिश्रमाचं म्हणून फळ प्राप्त होणार नाही ना, तेव्हा अतिथीना संतुष्ट करायचा वर द्या मला," रंगनाथ म्हणाला.

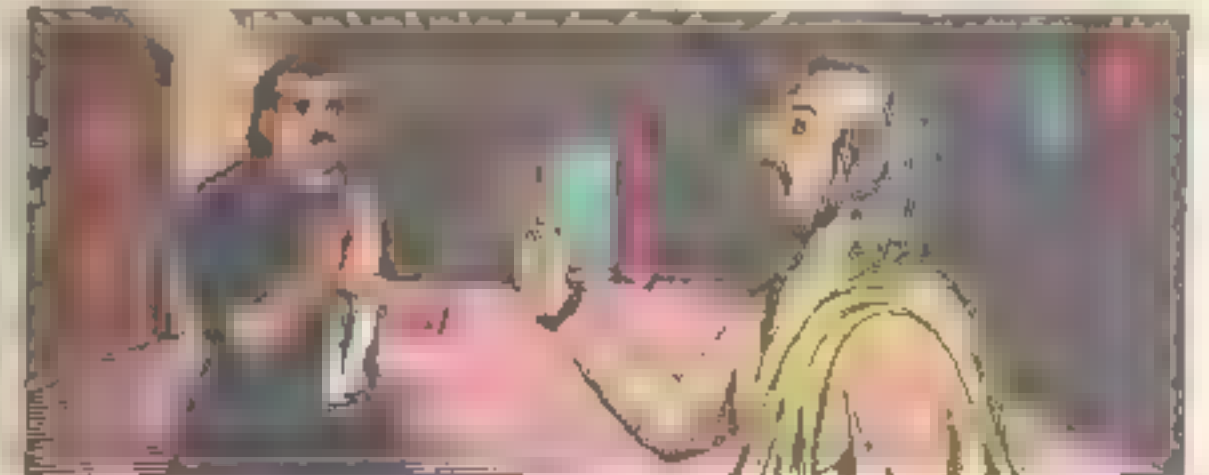
"अतिथीना संतुष्ट करायचा असेल, तर धन, वस्तु अन् वाहनांची गरज पडेल ना?" अतिथ्याने विचारलं

"मी तसं केलं, तर लोक माझ्याकडून पाहुणचार घ्यायला न येता दान घ्यायला येतील. मी 'दानी' अन् इच्छित नाही माझी तर इच्छा आहे की दूरदूर अंतरावरून

माझ्याकडे येणारांना मी आश्रय देऊन त्यांचा पाहुणचार करू शकावं, इच्छाचा मनाशी संबंध आहे न? मन तृप्त करायचं अशी शक्ति द्या मला," रंगनाथने मागणी केली

रंगनाथची इच्छा आता तपस्व्याला नीट कळली. तो म्हणाला, "जे स्वतः होऊन तुझ्याकडे येतील, त्यांचाच फक्त पाहुणचार करत जा, शिवसातून फक्त एकदाच तुझ्या अतिथीची इच्छा पूर्ण होईल अन् तीही रात्री सापेल! त्यामुळे त्याचं मन पूर्णतः तृप्त होईल." नंतरापासून रंगनाथ आपल्या अतिथिसत्कार करत राहिला - 4

ही सर्व सविकत ऐकल्यावर मधनन्दच्या सर्व शक्ती ताहीशा आल्या, स्वतःची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी रंगनाथ त्या शक्तीचा भुपयोग करत नाही, हे त्याला समजलं. अतिथीच्या फक्त शरीरालाच नव्हे, तर मनालाही संतुष्ट करायचा त्याचा प्रयत्न असतो; म्हणूनच गोपाळने रंगनाथची मोठी स्तुती करून स्वतः जाऊन त्याला भेटायला संचवले. घरी परण्यावर सर्पानन्दन स्वतःचोही वागणुक बदलली.

अनावराचा स्वभाव

नागयण मुक्ताच काश्यापित्रा वारुण भ्राता रावच्या बावडावर संक्षेपता सापस जतभव सगता भ्राता नां सगताला, 'यावंत भ्राता दोन पत्रांही माणस भ्रंशली भो जयें राखिता हाता निघे यायेली गळ्यास ना जळण दिलं अन् वर बांटे घेसही दिले. दुसऱ्या अफंगलाही मी भग्णु भदत केले।

यावेदतः परतः येन अस्तित्वात् सत्त्वा प्रथमं तं दुसरा अर्थतः दिव्यत्वात् श्री पादके कीं कीं पादका आश्रमाचं स्थपना
कालतः कर्णवैद्यानः प्राक्तनं तत्तु कसदा नू पं अतः विश्वं कसदा नू तेषां सत्त्वा प्रथमं तं दुसरा अर्थतः दिव्यत्वात् श्री पादके कीं कीं पादका आश्रमाचं स्थपना
त्याचं शिष्यः त्याचं स्तः ॥ १ ॥ अतः शिष्यतया त्याचं महाशयः सत्त्वा प्रथमं तं दुसरा अर्थतः दिव्यत्वात् श्री पादके कीं कीं पादका आश्रमाचं स्थपना

तत्सर्वं गृहं गैरव्यावर काष्ठं अन्तरावर भूला तत्र पातित्वा अयमर्हति दिवसा भव्यं कश्चिन्नृपः भूः कस्य वा गहनं
असत्यत्वा आसीत् तत्र आसीत् अन्त माझा बहानमोरो कर्म करन राहिल्या भाऊयाबद्दुख ज्ञान भयं अस्तित्वावस्था
दर्शिल्या पण भव्यं इत्यमृत नाश्रीय की दृष्ट्या त्या वागणरीर दनका करण करे

[illegible]

सम्राट अशोक

मराठी भाषा : मराठी भाषा ही भारताची मातृभाषा आहे. ती भारताच्या प्रत्येक भागात बोलली जाते. मराठी भाषा ही भारताची एक महत्वाची भाषा आहे. ती भारताच्या प्रत्येक भागात बोलली जाते. मराठी भाषा ही भारताची एक महत्वाची भाषा आहे. ती भारताच्या प्रत्येक भागात बोलली जाते.

मंगल व नील वशांच्या मंगमात्र
मंगल वशा ११ व १२ वशांच्या मंगमात्र
मंगल वशा १३ व १४ वशांच्या मंगमात्र
मंगल वशा १५ व १६ वशांच्या मंगमात्र

ताई वल्ले अने ती आंघोळ मजकूर हा बसवली
 त्या वहा कि... मजकूर जाले बोलले
 घरवाले होते

[illegible]

निष्ठावृत्तेन वनण्याचे स्थान वाढवून
 हात यथाग्ननेक्यांदरने भारतावर अ कुमण
 केल, नेत्याचे सध्यामधे या घडामोडी चालू
 झाल्या, सन्ध्याम निर्मयपणे त्याच्या समोर

मला व त्यांच्या आक्रमणाला त्याने विरोध केला. त्याची निर्भयता केली भलंकीं दगनेही चन्द्रगुप्तला कैद करायची आज्ञा दिली. घाईस्वार सैनिकाच्या गाढभागापासून मृत ला बांधून चन्द्रगुप्त मथुरेला पोचला.

असा धाडसी व अदृढ स्वभावाचा चन्द्रगुप्त नंतर मगधच्या सिंहासनावर कसा काय बसू शकला? चन्द्रगुप्त व चाणक्य यांच्या युतांमुळे एकमेकांच्या मदतीमुळे अशी काही वायुने अपोना साथ द्यावी, तसा परिणाम घडला, चाणक्य नंदवंशीय छानानन्दकडून अपमानित झाल्यामुळे त्यानेही नन्दवंशाचा नायनाट करायची शपथ घेतली हे एकच एक ध्येय समोर ठेवून त्याने आपले घरदार सोडले याच काळात त्याची चन्द्रगुप्तशी भेट

झाली. दोघांचे वध पाहून नन्द व छानानन्दवंश बुध्दस्त करणे चन्द्रगुप्तच्या छेद साहसाला चाणक्याच्या विद्येने, चिंतकाने मार्गदर्शन केले. जमलाच्या मध्यावर त्यांनी सैन्य जमवायला आणि त्यांना युद्धविद्या शिकवायला सुरुवात केली. नंतर अचानक मगधवर हल्ला करून जननेचा विश्वास अगादरच घालवून बसलेल्या छानानन्दला राज्यातून धालवून देवून सिंहासन हस्तगत केले. चाणक्य राज्याचा प्रधान व चन्द्रगुप्त राजा बनला. मगध राजभवनानेच चन्द्रगुप्तचा माला मुरा हिचा अपमान झालेला होता, तिची प्रतिष्ठा तिला परत मिळवून देण्यासाठी त्याने तिच्या नावावरून मोर्वी वध स्थापन केला.

इतके सारे घरपर्यन्त अलेक्झांडरचा मृत्यु झालेला होता, तरी ग्रीक साम्राज्याचा अगादरच पंजाबपर्यन्त विस्तार झालेला होता. आपले सैन्य त्यांच्या सामर्थ्याने घेवून जामून चन्द्रगुप्तने काही माईलिक राजांचा पराभव केला आणि त्याची राज्ये हिरावून घेतली. त्यानंही त्याचा शासनभार अलेक्झांडरचा सेनापती सेल्यूकस हा संभाळत होता. चन्द्रगुप्तच्या हत्य्याची वार्ता कळल्यावर तो ग्रीसहून परत आला. आपला गेलेली राज्ये परत मिळवण्यासाठी त्याने चन्द्रगुप्तशी लढाई सुरू केली. मगध सैन्याने जव्हा घेवने ग्रीक सैन्याला तोड दिले, तेव्हा सेल्यूकसला चन्द्रगुप्तशी हातमिळवणी करावी लागली. त्याने आपली कन्या हेलन हिचा विवाहही चन्द्रगुप्तशी करून दिला.

यानंतर चन्द्रगुप्त ने माल्व, गुर्जर, सौराष्ट्र

इ. प्रांतोवर एकाएक करून आपले अधिकृत्य बसवले आणि आपले राज्य विस्तारित केले 'चिक्की व शक्तिशाली सम्राट' म्हणून तो प्रसिद्धोस आला.

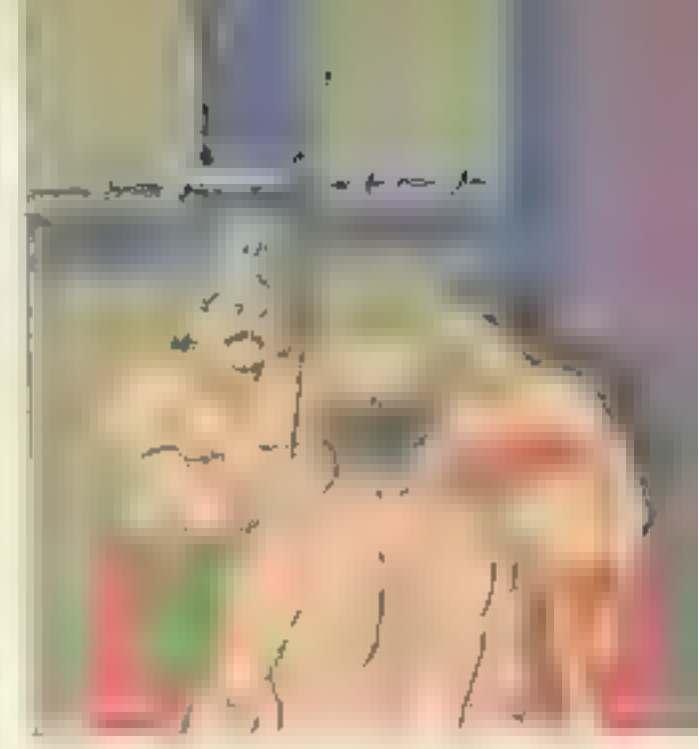
चन्द्रगुप्तनंतर त्याचा पुत्र बिंदुसार मगधच्या सिंहासनावर बसला. कठोर परिश्रम करून त्याने पिण्याची संपर्नी वाढवली आणि सुस्थिर रूपाने स्थापन झालेल्या शासनच दखतून सरक्षण केले. बिंदुसारच्या मुख्य परमण्याची प्रधान नगरे बनली तक्षशिला व अजयिनी.

बिंदुसारच्या शासनकाळात एकदा एक ब्राह्मण पाटलीपुत्रमध्ये आला. त्याच्या हातात एक पुस्तक होते. तो राजाने त्याला विचारले, 'तुम्हाला काय सांगायचे आहे?' तो राजाने त्याला सांगितले, 'महाराजा, तुम्हाला या पुस्तकातून काही शिकवणे आहे. त्याचे नाव आहे, 'ब्राह्मण विनय'.' तो राजाने त्याला सांगितले, 'तुम्हाला काही शिकवणे आहे, त्याचे नाव आहे, 'ब्राह्मण विनय'.'

ब्राह्मणाकडे आपादमस्तक पाहून पहारेकऱ्यांनी त्याचे शिवाल कात विचारले. "आपण कोणत्या राज्याचे महाराजे आहात आपल्याबरोबरची ही महाराजां काण? स्वतः राजानेच याचे स्वागत करायला हवे काय?" ब्राह्मण विनयाने बोलला, "बाबांनो, मी आपला एक खेडवळ माणूस आहे. पण मला राजाला तबडतीब घेतायचे आहे. कृपा करून मदत करा मला. आता मदत केनीत, तर तुमचे भविष्य अजकून जाईल."

त्याचे बोलण ऐकून पहारेकरी विचारात पडले. त्यांच्या बाजूला गुपीत असलेली लहणी अन्यत सौन्दर्यवती व गंभीर दिसत होती. पहारेकऱ्यांच्या सरदाराने ब्राह्मणाला त्याच्या इच्छेचे कारण विचारले.

"ही अन्धंत गुप्त मोष्ट आहे. ती मी

महाराजानाच सांगू शकन." ब्राह्मण म्हणाला.

सरदार बोलला, "जो काही अदृष्ट असले, तो राजघेटीपूर्वी मन्थ्याला सांगावा लागेल."

यावर ब्राह्मण काही झोजणार, इतक्यात आतून घोड्याच्या टापांचा आवाज येऊ लागला. राजभवनानून घोड्यावरून काणी ब्राह्मण येत होते, हे स्पष्ट होत.

'बाजूला व्हा, बाजूला व्हा' म्हणत एका पहारेकऱ्याने ब्राह्मणाला मागे ढकलले. तो मागे आपल्या कन्येवर आदळल्यामुळे लोहो लागली पडली. इतक्यात घोड्यावरून येणाऱ्या खुद्द राजानेच लगाम खेचून घोडा थांबवला. पहारेकऱ्यांनी राजाला प्रणाम केले. त्यांच्यावर नाराज होत राजाने खाली

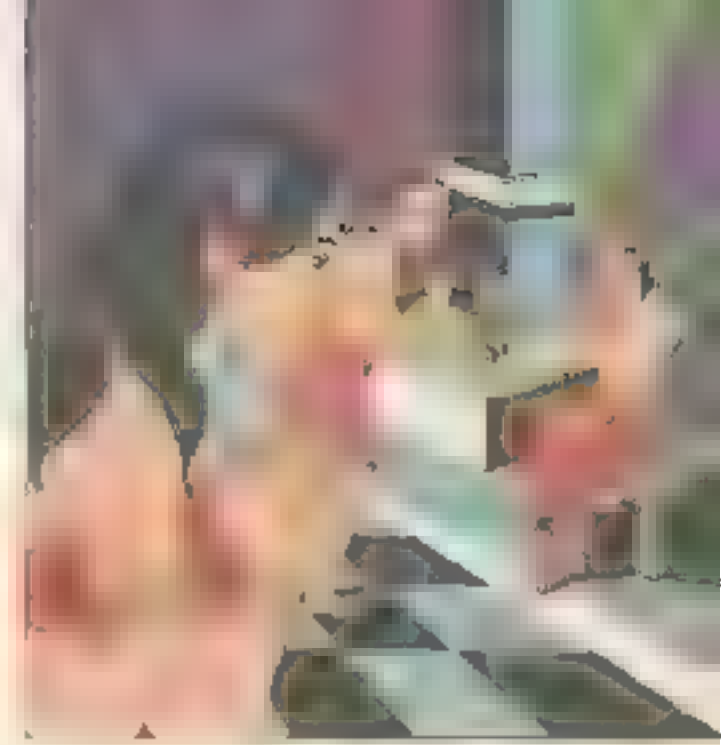

पडलेल्या बाह्याकडे व त्याच्या कन्येकडे पाहिले. हळूहळू बुरुन बाह्या कापल्या आवाजात बोलला, "महाराज यात या बिचाऱ्या पहारक्याची काहीच चूक नाहीय मी त्याला 'आपले दर्शन कसे होईल' याबद्दल विचारत होतो अन् इतक्यात आपण इथे आलात."

राजाने अंदाजे कारण विचारताच बाह्या विनयाने म्हणाला, "ती एक गत गोट आहे. आपल्याला एकान्तातच सांगत.

इतक्यात बाह्याकन्येनही अतून राजाला प्रणाम केला. तिचे कस विस्फटलेले व वस्त्र मळलेले असले तरी ती अतिशय सुन्दर व मनोहर दिसत होती. राजा थोड्यावरून अंतरला अर्धा नगाम जवळच्या शिपायाहानी देत बाह्याला आपल्या मागोमाग येण्याची सुण करून तो आत जाऊ लागला. कन्येसह बाह्या राजाभागांमाग एका विशाल दालनात पोचला. तेथील एका आसनावर बसत राजा म्हणाला, "सांगा काय सांगावचं ते बाह्यावर."

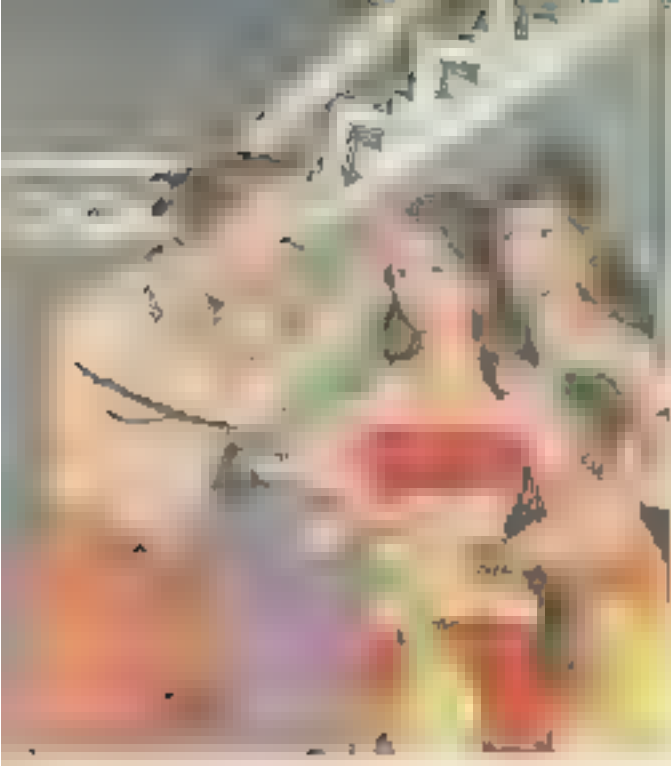
पुन्हा राजाला प्रणाम करत बाह्या म्हणाला, "माझ्या आंतण्यात काही विचित्रपणा व अवित्रक दाटला तर आपण मला क्षमा करावी. मी इथे केवळ त्या विघात्याचा दुत म्हणून आलो आहे. माझा ही कन्या अश्रवावस्थेत असताना एक साधुबाबा माझ्याकडे आले. हिला आर्शार्वाद देत, "वधान आली की ही महाराणी बनेल" असे म्हणून ते निघून गेले. आता माझ्या मागच्या दारिद्री बाह्याची कन्या महाराणी कशी बनणार? ही केवळ एक

चहाच असावी असे वाटून मी तिकडे लक्ष दिलं नाही. ही वधान येताच मी तिच्यासाठी वरमंशाधन मूळ केलं. त्यावेळी ज्योतिष्यांनी जवळ तिची जन्मकुण्डली पाहिली, तेव्हा त्याला अतिशय आश्चर्य वाटले. त्यांनी चेष्टाक सांगून साकले की - ही पुवती नकी महाराणीच बनणार!"

बाह्याच कथन ऐकत राजाने आश्चर्याने मुलीकडे पहाराच तिने पुन्हा लज्जेने मान घाली घालली.

बाह्या पुढे बोलू लागला, "महाराज, मला माहीत असणारे आपण अंकटच 'महाराजा' आहान, म्हणून मी इथे आलीय मला वाटलंय की आपल्या या दर्शन भ्रमणमाग विघात्याचा अदृश्य हस्त आहे. मला समजत नाहीय, की त्यावेळी आपणच

घोड्यावर नसता, तर माझ काय झाल असेल मी आता आपली ही कन्या मुभद्रा आपल्या हवानी कराय कपा करून तिचा स्वीकार करा "

'माझ्या कितीतरी राण्या आहेत आपल्या म्हणण्याप्रमाणे मी हिच्याशी विवाह केला, तरी ही 'महाराणी' कशी काय बनणार?' राजाने शंका व्यक्त केली

बाह्याने बोलला, "मला काहीच माहीत नाही, विद्यात्याच्या मनात असेल, ते घडेल."

राजाने हुसत झड्डणपुत्रीकडे पाहिले सवक ला पाठवून अत पुराच्या प्रमुख परिचारिकला बोलावून घेऊन तो तिला म्हणाला, "मी परत येईपर्यंत या युवतीची नीट काळजी घे. त्यात काही कमर रहाना कामा नये."

परिचारिका तरुणीजवळ गेली आणि राजा राजवाड्याबाहेर निघून गेला. आता तिथून निघायच्या तयारीत बसलेल्या पित्याकडे अश्रुपूर्ण नेत्रांनी पहात मुभद्राने एकवार हाक मारली, "तातड!"

"मी आपले कर्तव्य पार पाहतंय पुत्री! आता मी इथं रहावं बरं नव्हे. पित्त म्हणून माझा धर्म मिभावलाय मा' आता चलना बाह्याने बोलला.

दु सभरल्या आवाजात मुभद्रा बोलली, "मला सोडून जाऊ नका तात!"

"असं नको म्हणू मुभद्रा! मृतीच घर माहेर नव्हे. मासर असतं बरं! तिचा विवाह दारुण व्यक्तीशी करून देण, एवढेच पातार्पित्याचं कर्तव्य असतं! अन मग कन्या परकी होते त्याना, पत्नी बनल्यानंतर तिचं इतकच कर्तव्य असतं की आपल्या परिचारातल्या कुणाला कसली आत लागू न देण ' लक्षान ठेव की, इथे तू एकटी ताहीम विघाता तुझ्याबरोबर सदैव आहे. इथे त्यानंच मुला पावचलंय, तो मरामवकाळ तुझं रक्षण करील, दु स नको करूस" बाह्याने मुलीचं सात्वतन केले. एकदा हृदयपूर्वक तिच्याकडे पाहून ती भवनाबाहेर पडली, फांजल बचलत नमले तरी चित्तशान्त तो तेथून निघून गेला.

पिता गेल्या दिशेकडे पहात कळवळून रडणाऱ्या मुभद्रेला हळूच घडून परिचारिका भवनात घेऊन गेली

तिला पाहून अंतःपुरात हाहाकार झाला, राण्यांच्या दामो एकमेकांशी कुजबुजू लागल्या. हिचं मौन्दर्य पाहून खरंच वाटत नाही

की ही एका दगिदी बाह्याचा कन्या असत काणी राजकुमारीच वेष्टातर करून आली असावीम वाटतंय." एक दामो बोलली

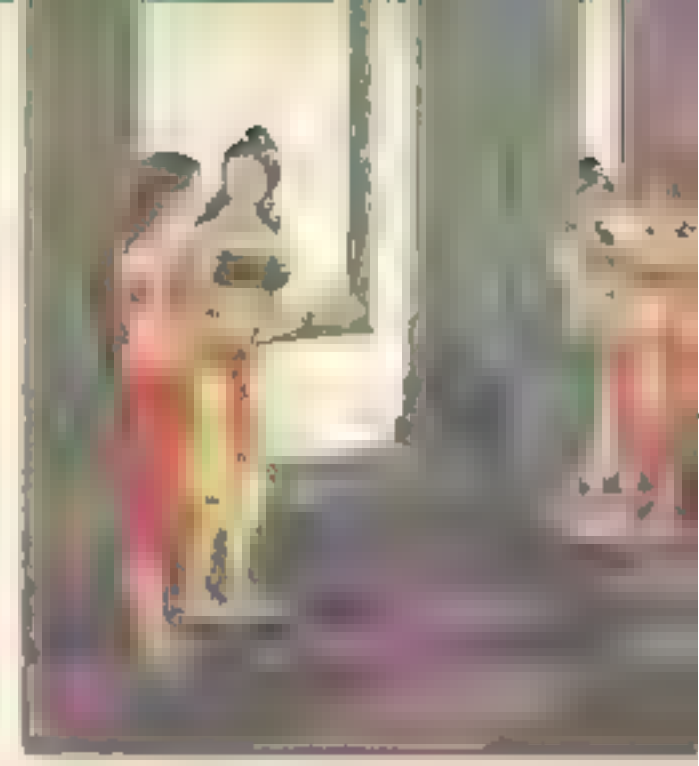
"महाराजांनी हिच्याशी विवाह केला, तर ते नक्कीच इतर राण्यांना विमरून जातील, यात संशयच नाही." आणखी एक दासो बोलली

तीनही राण्या दामोच बोलणे लपून ऐकत होत्या, हेव्याने जळत त्या अडून आपापल्या महान्यात निघून गेल्या

मुख्य परिचारिकने मुभद्रेला एक विशाल महान वाखवला, तिच्या भाजनाची व्यवस्था करून तिला नवी बसोणे आणून दिली

दुस-या दिवशी भल्या सकाळीच जेन्दुमार राजमहानाबाहेर पडला, राज्याच्या भोपापानाचे काही आरानकाही घेतल्या बहाचा बापाड करण्यामाही तो समेन्य तेथ पोचला. हे काम पुरे झालांता दोन माहने लागले. राजा परतयेर्यंत त्या परिचारिकने मुभद्रेच्या आकडक मुसमोयोंकडे नीट लक्ष पुरवले. परन्तु परत बाल्याकरी बेल्ला त्याने तिची काहांच विचारपूस केली नाही, तेव्हा तिन ओळखने की, राजा तिला अजिबान विमरूनच गेलाय

'राजाने मुभद्रेशी विवाह केला, तर ती आपल्याना विमरून जाईल' असे राण्यांच्या मनमने आले. तिच्या प्रेमात बुडून तो आपला मुलीच पवा करणार नाही, असे वाटून त्यांना राजा मुभद्रेला विमरूनच जाईल' अशा भुपायाची योजना केली. मान्दिकाना बोलावून घेवून त्या निच्यावर मचनचांचा प्रयोग करवू लागल्या.

प्रोत्साहनाने आता प्रमुख परिचारिकाही मुभद्रेचा अपमान करण्यापर्यंत पजल पोचली राण्यांनी नवे कापण्याचे काम निच्यावर सोपवले गेले त्याही बहाणे करून तिचा अपमान करू लागल्या, तिची चोरामस्वरी करू लागल्या आपले काम नीट करत नाही असे म्हणू लागल्या, त्या तिला टोमणे मारत, अग तु तर दगिदी कुटुंबात जन्मलास एक बाह्याकन्या असून राजाशी विवाहाचं स्वप्न पहातंस होय? तुझे सगळे प्रयत्न विफलच होणार बर की अजूनही वेळ गेला नाहीय सकाळ्याने राजवाडा सोडून आपल्या पित्याकडे जा निघून, राजाला तू आवडत नाहीस हे तर आता ओळखलंच असशील, म्हणूनच तर युद्धावरून आल्यावर ते तुला भेटलेही नाहीत तुझे नावही काढले नाही त्यांनी !" मुभद्रेने

विचारीने सगळे मुकाट्याने म्हण केले. आपला वाम कोणाला मागायचा प्रयत्नही तिने केला नाही. 'विधाता तुझ्याबरोबर आहे' हे पितृवच शब्द तिने चांगले लक्षात ठेवले होते. त्यामुळेच राण्याच्या अपमानाला काही उत्तर न द्यायच आणि गंध राहून विधात्याच्या निर्णयाची कार पहायचं ठरवले तिने. काळ जात राहिला, पण तिने जणू आपले तोंड शिवून घेतले होते. दोन वर्षे अशीच निघून गेली

एके दिवशी बुधनाना जिव्हाना राजाच्या पायात काटा मारला. जवळच्या आत्म्यावर बसून त्याने टोळी वाजवली. एक सेवक धावत तिथे आला

राजा म्हणाला, "पायातला काटा काढायला न्हाव्याला बोलावून आण." या काळात न्हावी हुशार असनात, पण नेमका त्या वेळी कोणी न्हावी राजवाड्यात नव्हताच. समोर अंध्या असलेल्या सुभदेला पाहून सेवक म्हणाला, "महाराजाच्या पायात गुमलेला काटा काढून दे."

सुभदेला पाहूनच राजाजवळ पांचवी त्याच्या पायाजवळ जमिनीवर बसून सहजपणे तिने काटा काढून टाकला

राजा म्हणाला, "तुला पूर्वी राजवाड्यात कधी कुठे पाहिल्यासारखं नाही वाटत!" सुभदेने काहीच उत्तर दिले नाही. पण तिच्या डोळ्यातून अर्धू मात्र वाहू लागले. राजाने विचारले, "केव्हापासून रहात आहम इथे?"

'त्या दिवशी माझ्या सातांनी मला आपल्या हवानी केले, त्या दिवसापासून महाराज!" चाहेर पडणारे आपले दुसरे आवरायचा प्रयत्न करत सुभदेला उत्तरले

राजाने तिच्याकडे एकदा जक्षपूर्वक पाहिले आणि अचानक विजसायची त्याच्या स्मृतिपटलावर आठवण जागृत झाली. त्या प्रमुख परिचारिकेचा त्याला अतिशय राग आला. त्याला स्वतःचाही राग आला. जग शांत झाल्यावर तो सुभदेला म्हणाला, "अशाच झाला तो झालाच, पण तुझ्यावरचा अन्याय ताबडतोब संपवायला हवा. आज मृगंस्तापूर्वीच मी विवाह करीन तुझ्याशी"

ताबडतोब मन्थाना व पुरोहिताना बोलावून घेऊन राजाने त्यांना विवाहाची आवश्यक ती तयारी करावची आज्ञा दिली

क्रमशः

सुन्द गुणसुन्द

राजाची वेळ, सर्वत्र दाट काळीस पसरलेला

पदाचे आरड्याने वातावरण असूनच भवानक करत होते आणि निर्मग्न अशा त्या समजवरील राजा विक्रम पन्हा त्या झाडापार्शी पावला. झाडावरील पत्रे अतिशय त्याने ते आपल्या वाटावर लादले अन् तो परत स्मधानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रतापला वेताळ त्याने

हून पाहिले

सोबत आले, ते मला कळत नाहीय. तुला सांगतच आहे की हे जग सोंठ विविध आहे. इथे केवळ योगविद्याधुरन्धर नव्हे, तर

जगणार, बुद्ध भुक्तीवर ताबा

तान्विकही कधी कधी आपल्या अजब शक्ती प्रदर्शित करत असतात. त्यांना मिळत असलेली सफलता पाहून अस्म वाटतं की, न्याया काहीही करणं शक्य असत. पण आजचर्य असे की त्यातले काहीजण आपल्या

वेताळ कथा

वैयक्तिक अडचणीचा भार ओढण्यात असफल
जातात, मुला हे विचित्र
नाही वाटते? तुझ्या बाबतीतही मला अस
वाटतय की असा कोणी पागी किंवा नार्मलक
तुझ्या आश्रयाला आला असावा अन् त्याची
इच्छा पूर्ण करण्यात सध्या तू गुंतलेला आहेस
त्यह सांग, तू अशी कसली जबाबदारी
स्वीकारली आहेस? खेळ पडली तर योगी
असहाय जनताला मदत करून त्याद्वारे मुक्ति
मिळवण्याचा अदेश बाळगतो, पण तांत्रिक
कीर्ती अन् अधिकाराची लालूच दाखवून
प्रजेला पथभ्रष्ट करतो, अुदाहरणामाठी मी
तुला सुन्द नावाच्या एका व्यक्तीची गोष्ट
सांगण आम्हाला थकवा घालवत आरामान
होणार " असे म्हणून वेताळ गोष्ट सांगू

सांगला

धर्मधुरी गावात सुन्द आणि अपसुन्द
भोजारीभोजारी रहात असत, सुन्द संपन्न होता,
पण त्याचं आपलं अमं कोणी नव्हत जमेल
नितकी, तो दुसऱ्यांना मदत करी, गावात
त्याचं चांगलं नाव मिळवलं

अपसुन्दची वर्तणूक मात्र त्याच्या भ्रगदी
विरुद्ध होती. त्याचं कुटुम्ब मोठं होतं,
व्यसनापायी तो पाण्यासारखा पैसा खर्च करी,
तहमी सर्वांशी भांडण अकस्मन काडी, भलं
आपलं नुकसान झालं तरी चालेल, पण
दुसऱ्याचा फायदा होवू न देण्याची त्याची
नियत होती. त्याची विचार करण्याची गंतही
निरकस असे, दुसरा कोणी मृगोममाघानी
असेल, तर त्याला पहायत नसे, त्यामुळ
गावचे लोक त्याला दुष्ट आणि द्वेषी म्हणत
असेत

अपण तिन्हेच विषय आहात, हे
अपसुन्दला माहीत होतं, पण आपलं काईट
गुणव त्याला कारण आहेत हे त्याला पटत
नसे. तो दुसऱ्यांना म्हणे की - ही सारी त्या
सुन्दचीच करणी आहे, त्यानंच आपल्याला
वदनाम करण्यासाठी कंबर कसलेली आहे,
स्वतःचा चांगुलपणा शोबित करण्यासाठीच
तो दान धर्म करत असतो.

"माझं कुटुम्ब मोठं असल्यामुळेच मला
कितीक अडचणींना तोंड द्यावं लागतं, त्या
अडचणी सोडवू शकत नसल्यामुळेच
नाइलाजानं मला व्यसनाच्या आहारी जाव
लायतं, माझा फक्त इतकाच अदेश असतो
की, व्यसनाच्यान होअून का हाईना, पण

वाह्या वेळासाठी तरी आपल्या चिन्ता मला
विसरता येव्यात. माझोही दान दायची
इच्छा असते, दोन दु खी लोकांना मदत
करायची इच्छा असते, पण माझ्याजवळ धन
नाहीय. सर्वांशी चांगल वागावं, त्यांच्याशी
मैत्री असावी अशी माझी इच्छा असते; पण
माझ मजबूत नेटानं पशान्न असत त्यामजब
मी इतरांशी मांडत रहातो, माझी ही कमजोरी
सुन्दला चांगली माहीत आहे तरीही मला
मदत करायची त्याची इच्छा नसते, मी
चिन्तामुक्त झालो, तर खरोखरच फार चांगला
मज्जास बनत. पण मला कसा लाज कर सुन्दन
नवम न होतय " असे पाहता अपसुन्द
ग्रामाधिकाऱ्याजवळ बोलतामुढा, आश्चर्य
एकट करत ग्रामाधिकारी विचारू लागला,
"तुझ्या भलपणामुळं सुन्दचं कम काय
नुकसान हाईल?"

"निव्यान्यावरची रामाची चाडीसारकी
चमकते, जिथे काणताच वृक्ष नसतो, तिथे
एरहोलाही महावृक्ष मानले जातं, जिथे पडीत
नसतो, तिथं नुसता माझही कालिदास
असता. तुम्हीच सांगा ना, हा सुन्द तरी असा
काणता भलेपणा करत असता? मी त्याचा
भंजारी असल्यामुळेच पुत्येक गोष्टीत
त्याच्याशी माझी तुनना केली जाते अन् त्याची
स्तुती होते." अपसुन्द उत्तरला.

त्याचं उत्तर ग्रामाधिकाऱ्याला बरोबर
वाटलं, अन् गेष्ट कोनोकान गावात सर्वत्र
पसरलं, असा प्रचारही झाला की, सुन्द
अपसुन्दला मुळांच मदत न करता शत्रुत्व
दाखवत असतो सुन्दच्या कांनोही पडली ही
बानमी

सुन्द नावडताच ग्रामाधिकाऱ्याकडे जाअून
म्हणाला, कि गावचे प्रमुख लोक भर्गण
अपसुन्द यांना जोलावण्यात यावे, भर्षजण
आल्यावर अपसुन्दला विचारलं, "बांल, तुझी
कमाई कितली?" अपसुन्दने कमाई मासिक
'शभर मोहोरा' इतकी मागितली, "आता
सांग, दर महिना तुझा खर्च कितली?"
विचारलं, 'तीनशे मोहोरा' इतका खर्च
अपसुन्दने मागितला, "भग आता कर्ज कितली
मालय?" या सुन्दच्या प्रश्नाला अपसुन्दकडून
अन्तर मिळालं, "दोन हजार मोहोरा "

आता सुन्द ग्रामाधिकाऱ्याला म्हणाला, "हे
पहा, मी याच कर्ज चुकवतो, माझ्या
इम्पानन मला महिना हजार मोहोराची
कमाई होत नी मी तुमच्या हवाली करतो
त्यातून या अपसुन्दला महिना पाचशे देत

तला पण मग माझ्याही काही अटी आहेत त्या पाळल्या तरच याचा माझा मदत मिळत राहतो. यापुढे याने सर्व व्यसन सोडून घ्यावीत अन् जंगल कडे व्हावेत. आपल्यातूनही स्वतःची जी कमाई येते, ती याने एखाद्या कार्यासाठी अथवा आपल्या आंगाची विकायली?"

मुन्दीही तारीफ करत गुमासुधकारी म्हणाला, "स्वतःची कमाई नु माझ्या हवाला करणार अन् त्यानून पाचशे मोहोर मी भुपसुन्दला देणार. मग बाकीच्या पाचशेच काय करू मी?"

मुन्दी खालता, "मी याच्याच शेजारी राहिलो, तर याच्याशी माझी तुलना होऊ न, माझी बरादरी करायची योग्यताच नाही त्याची. यामुळे त्याला भले नाव मिळणारच

राज्य मग मी याच्या हातून काढू. मी याच्या भाग्यापासून वांचत का करवा? मी हे गावच सोडून जातो, अन् शिवाय मला ऐहिक सखाविषयी असताना तर नाहीच आहे. मी आपला अरण्यात जाऊन महर्षी लोकांच्या महत्वासात राहून ज्ञानार्जन करीन, माझा अुरलेलो इन्स्ट गावकऱ्यांच्या भल्यासाठी खर्च करा, माझा हा निर्णय अटळ आहे," असं बोलून मुन्दी तिथल्या तिथेच आवश्यक ते दस्तावेज बनवून देऊन गाव सोडून निघून गेला.

यानंतर मुन्दी अरण्यात गेली आणि एका महर्षीच्या आश्रयाला राहिली, काही प्रश्न विचारल्यावर महर्षी त्याला म्हणाला, "पुत्रा, मेधावी माणसाने फक्त दोन मार्ग निवडलेले एक आहे तपस्वद्वारा मोक्षप्राप्ती आणि कुमरा विश्वेच्या द्वारा ज्ञानार्जन. तू इच्छित असशीत ज्ञानवानसा आहे, तू योगी बनून प्रजाहित गावा

यावळी मरणावर राजा महागुप्तचे राज्य चालू होते. नागोपाठ दोन वर्ष पाभूत पडला नाही. त्यामुळे राज्यात पाणी व खाद्यपदार्थांची कमतरता पडू लागली. बालू वर्षाही पाऊस पडायची काही चिन्ह दिसत नव्हती. त्यामुळे दुःखी होऊन राजाने मन्त्र्याची वैयक्त बलावली. सर्वच सिद्ध होते, काहीच मार्ग मुक्त नव्हता

या परिस्थितीत मुन्दी तिथे पोचला. राजाला भेटून तो म्हणाला, "महाराज, एक अशी अडचण अप्रस्थितीत झालीय, की जी फक्त आपणच दूर करू शकाल, आपण जर हे काम करू, तर मीही आपणाला माझ्याकडून

भरपूर मदत करीन "

वय, भावा आणि व्हय्यावरचं तज पाहून राजाला वाटलं की, हा काणी योगीच असावा तो सुन्दला म्हणाला, "महात्मा, आपली अडचण सांगा, मी सोडवाय तो, पण माझी अडचण मात्र आपण सोडवू शकणार नाही, तव्हा मला आपल्या मदतीची गरज नाही,"

मुन्दी यावर संभाषण म्हणाला, "दोन घणं ही मानव धर्म आहे, आपल्या अन्तर्णात धर्माने कर, मी तो नक्कीच दूर करीन " तेव्हा राज्यात पाऊस नसल्याची अडचण महागुप्तने त्याला सांगितला

मुन्दी तसुन म्हणाला "हा अडचण सोडवणं तर माझ्या हातचा मळ आहे. तिमगाच्या अर्कित काही दिवाही मुत्रावर आधारभूत असताना कालांतरात अनुकूलता नसू शकते. आपल्या देशात पाऊस पडत नाहीय, काही मन्त्रांच्या साहाय्येने तो अनुकूलना निर्माण

करता येईल. बास, त्यासाठी यांय अशी जागा हवी," चकित हात महागुप्त म्हणाला, "माझ्या राज्यात आपण पाऊस पाडलात, तर मी आपल्याला कनकाभिषेक करीन "

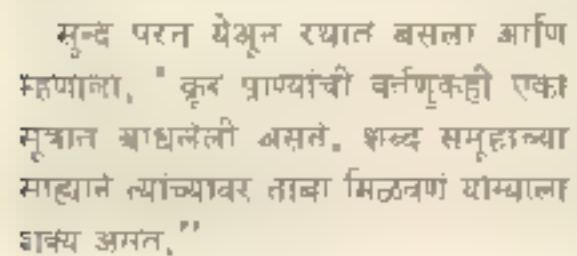
काहीही उत्तर न देता, मुन्दी थोडा वेळ थांबले व नंतर ते पुन्हा तो म्हणाला, "रथ तयार करवावा, शिवपुत्र राम या शब्द यज्ञासाठी अनुकूल स्थळ आहे."

रथ सज्ज झाला, त्याने सुन्द आणि महागुप्त बसले, मुन्दीच्या सूचनेवरून राजाने असलेली आयुध धारण केले नव्हते,

वरच दूर गेल्यावर घाई अचानक थांबून गेल, सागरी घाबरून म्हणाला, "महाराज, बाघांचा एक कळप रात अडवत असा आहे "

मुन्दी व राजाने त्या दिशेला पाहिले याद्वारे अंतरावर एकूण बारा बाघ असे दिसत, जनाशय सवून गेल्यामुळे राण्याच्या शोधात ते तथे आले असावेत, दोन घाई व

यानन्तर सुन्दने शब्दयज्ञ केल्या, तो
संपत्ता संपत्ताच आकाशात काढे इग

याचंर काही अन्तर न देता सुन्द दान-तीन

दास्यवत्सल्या तान्त्रिक भक्ति, या सर्वव्याप सर्व

[illegible]

भारतवासी मनुष्याचे १०० भाग १

व्यास ऋषि यांनी रामाची उपासना करून
अष्टांग योग शिकवला आहे.
रामचंद्राचा जन्म मध्या रात्रीच्या ३०
टोकाला आहे. रामेश्वर हे हिंदूंच्या नव
पवित्र धामांपैकी एक हाय (नक्कीच) तोच
आहेत. द्वारका, बदरिनाथ व जयपूर.
प्रत्येक निहावान हिंदू व्यक्तींनी एकदा तरी
रामेश्वरादर्याची भुज्या असणे या चेष्टेचा
रामायणातील घटनांशी जोडाच संबंध आहे.
हिंदू मतानुसार श्रीरामाने जेव्हा भिखलिंगाची
स्थापना केलेली आहे कारण त्याचा रावण
कडचे प्रायश्चित्त करायचे होते, रावण हा
ब्राह्मण असल्याने रामाच्या हातून ब्रह्महत्या
गवली होती. कदा अशी साहू की श्रीरामाने
हनुमानाला कैलासमठाने शिखरिण भाषायची
भाषा दिली. हनुमानाने ताबडतोब जुमळी
मारली, परंतु त्याची परतापना भुषाभे काळा
व लिंगस्थापनेचा मुहूर्त टळू नमना, भवरा
सातमे वनवलेल्या बाजुकाविगाची स्थापना

१. रामाचा जन्म मध्या रात्रीच्या ३० टोकाला आहे. रामेश्वर हे हिंदूंच्या नव पवित्र धामांपैकी एक हाय (नक्कीच) तोच आहेत. द्वारका, बदरिनाथ व जयपूर. प्रत्येक निहावान हिंदू व्यक्तींनी एकदा तरी रामेश्वरादर्याची भुज्या असणे या चेष्टेचा रामायणातील घटनांशी जोडाच संबंध आहे. हिंदू मतानुसार श्रीरामाने जेव्हा भिखलिंगाची स्थापना केलेली आहे कारण त्याचा रावण कडचे प्रायश्चित्त करायचे होते, रावण हा ब्राह्मण असल्याने रामाच्या हातून ब्रह्महत्या गवली होती. कदा अशी साहू की श्रीरामाने हनुमानाला कैलासमठाने शिखरिण भाषायची भाषा दिली. हनुमानाने ताबडतोब जुमळी मारली, परंतु त्याची परतापना भुषाभे काळा व लिंगस्थापनेचा मुहूर्त टळू नमना, भवरा सातमे वनवलेल्या बाजुकाविगाची स्थापना

निशाचीच पुत्रा केली
राईल, अन् तेंवर सीतेने
बनवलेल्या निशाची हनया
ग. २. शिखरिणाला 'काण
विश्रवाच रामस्वामी लिंग'
या म्हणतात. आजही या
लिंगाचीच उपासना करतात.
३. रामाचा जन्म मध्या रात्रीच्या ३० टोकाला आहे.

इ. स. च्या पंधराव्या
शतकात रामेश्वराच्या सेतुपत्ती
वंशाच्या राजा सुदयनने

शिखरिण निशाचीच्या प्रस्तावने हनुमान

रामेश्वर मंदिर

सांघरधान असून, शिवाय वैज्ञानिक दृष्टीनेही रामेश्वर
प्रसिद्ध आहे. रामेश्वर बेटाच्या आसपास असणाऱ्या
प्रवाळाच्या कारकात तसेच तेथेच समुद्रजीवांची बसती
जरी त्याचे वैशिष्ट्य आहे. त्याचे वैशिष्ट्य आहे.

रामेश्वराच्या दक्षिण टोकाले धनुष्यादी आहे, तेथून
चातका वृषच अवळ आहे.

१. रामेश्वर मंदिराच्या दक्षिणेस द्वापर युगात रामाचा जन्म झाला असे मानले जाते. २. रामेश्वर मंदिराच्या दक्षिणेस द्वापर युगात रामाचा जन्म झाला असे मानले जाते. ३. रामेश्वर मंदिराच्या दक्षिणेस द्वापर युगात रामाचा जन्म झाला असे मानले जाते.

४. रामेश्वर मंदिराच्या दक्षिणेस द्वापर युगात रामाचा जन्म झाला असे मानले जाते. ५. रामेश्वर मंदिराच्या दक्षिणेस द्वापर युगात रामाचा जन्म झाला असे मानले जाते.

धनुष्यादीचे स्त्रीच दिगात स्थितिस्थ रामाचे
मठाने राई केली जाऊ वन मारी या मठानाच्या
नजिक नाराय अथ. रामाच्या गुलामाच्या

रामेश्वर मंदिर बांधले आहे मानले जाते की रामाने
स्थापित केलेल्या त्या शिखरिणाच्या बसतीचे हे मंदिर
बांधले आहे. या मंदिरात १,२०० मीटर लांबीचा एक
उद्वेग मार्ग (बोझ) आहे. व त्यात १००० खोब आहेत
त्यात घात सुंदर कारावकाम केलेले आहे. भारतात
इतका लांब उद्वेग मार्ग अन्यत्र कुठेही नाही.
हिंदू शिवाय शिखरिण रामेश्वरचा पवित्र मानतात, कारण
की, घडावे गुरु गोविंदसिंह एकदा इथे आले होते.

नाथ लांब उद्वेगमार्ग

સેનારાયણપલ્લી 'શંકરજી કૈલાસ' અમેઝોન જંગલમાં

३. तर्हि स्पष्ट है

[illegible]

चन्द्रशेखरा राज्याचा राजा विक्रमसेन भोगी व विलासी होता. आपल्या शारीरिक सुखाचा गाय तनूष्यानच त्याचा ज्ञान वेढे जात असे. अन्न पुरवतून तो झोचूनच बाहेर पडे. पत्राहिनाबद्दल तो भ्रष्टासित असे. शासना-संबंधीच्या कामाची त्याला मूर्खाच आवड नव्हती. यामळे त्याचे मंत्रांचे राज्यकारभार पहात असत. महार्जुनकच आश्रित नाकाबद्दल पक्षपात आणि त्याचमुचपतीचे प्रकार प्रमाणाबाहेर वाढत

या राज्यात मिहबल नावाचा धुवक रहात आहे. त्याच आपले असे कारणांच नव्हतं, घरचे कोणाचे नसल्यामुळे मारुवा कष्टाने त्याने शिक्षण घेतले आणि सैन्यात घनर्त होण्यासाठी आवश्यक अभ्यास पूर्ण झालाही घेतले.

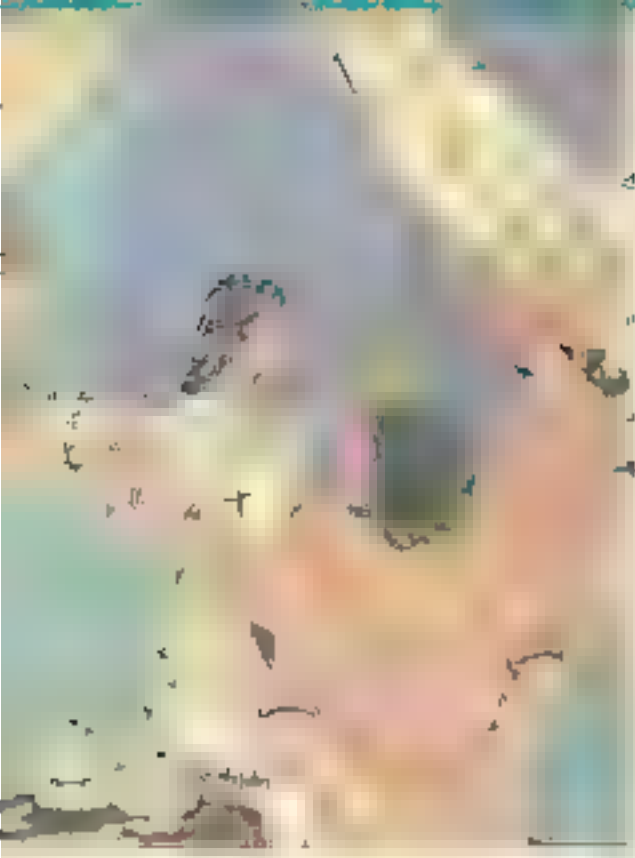
भगवत्पुत्री इच्छा त्याने दर्शविला. पण त्याला नाकगं मिळाली नाही कारण त्यामाठी

मन्थ्याना लाल रंगे आवश्यक हान

सौ सिंहबल्लल राजा व मन्त्र्यांचा फार
राग आला, त्याच्याबद्दल त्याच्या मनात घुणा
अत्यंत आली. आता पुन्हा मोकरीसाठी प्रयत्न
करायची त्याची इच्छा नव्हती. त्याने विचार
केला, "विशेष प्रत्यक्ष राजा भन् मन्त्री आपली
कर्तव्य विगळत आहेत, प्रजेकडे दुर्लक्ष करून
त्यांचे रक्त शोधत आहेत, दरिद्री लोकांना
१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००. १०१. १०२. १०३. १०४. १०५. १०६. १०७. १०८. १०९. ११०. १११. ११२. ११३. ११४. ११५. ११६. ११७. ११८. ११९. १२०. १२१. १२२. १२३. १२४. १२५. १२६. १२७. १२८. १२९. १३०. १३१. १३२. १३३. १३४. १३५. १३६. १३७. १३८. १३९. १४०. १४१. १४२. १४३. १४४. १४५. १४६. १४७. १४८. १४९. १५०. १५१. १५२. १५३. १५४. १५५. १५६. १५७. १५८. १५९. १६०. १६१. १६२. १६३. १६४. १६५. १६६. १६७. १६८. १६९. १७०. १७१. १७२. १७३. १७४. १७५. १७६. १७७. १७८. १७९. १८०. १८१. १८२. १८३. १८४. १८५. १८६. १८७. १८८. १८९. १९०. १९१. १९२. १९३. १९४. १९५. १९६. १९७. १९८. १९९. २००. २०१. २०२. २०३. २०४. २०५. २०६. २०७. २०८. २०९. २१०. २११. २१२. २१३. २१४. २१५. २१६. २१७. २१८. २१९. २२०. २२१. २२२. २२३. २२४. २२५. २२६. २२७. २२८. २२९. २३०. २३१. २३२. २३३. २३४. २३५. २३६. २३७. २३८. २३९. २४०. २४१. २४२. २४३. २४४. २४५. २४६. २४७. २४८. २४९. २५०. २५१. २५२. २५३. २५४. २५५. २५६. २५७. २५८. २५९. २६०. २६१. २६२. २६३. २६४. २६५. २६६. २६७. २६८. २६९. २७०. २७१. २७२. २७३. २७४. २७५. २७६. २७७. २७८. २७९. २८०. २८१. २८२. २८३. २८४. २८५. २८६. २८७. २८८. २८९. २९०. २९१. २९२. २९३. २९४. २९५. २९६. २९७. २९८. २९९. ३००. ३०१. ३०२. ३०३. ३०४. ३०५. ३०६. ३०७. ३०८. ३०९. ३१०. ३११. ३१२. ३१३. ३१४. ३१५. ३१६. ३१७. ३१८. ३१९. ३२०. ३२१. ३२२. ३२३. ३२४. ३२५. ३२६. ३२७. ३२८. ३२९. ३३०. ३३१. ३३२. ३३३. ३३४. ३३५. ३३६. ३३७. ३३८. ३३९. ३४०. ३४१. ३४२. ३४३. ३४४. ३४५. ३४६. ३४७. ३४८. ३४९. ३५०. ३५१. ३५२. ३५३. ३५४. ३५५. ३५६. ३५७. ३५८. ३५९. ३६०. ३६१. ३६२. ३६३. ३६४. ३६५. ३६६. ३६७. ३६८. ३६९. ३७०. ३७१. ३७२. ३७३. ३७४. ३७५. ३७६. ३७७. ३७८. ३७९. ३८०. ३८१. ३८२. ३८३. ३८४. ३८५. ३८६. ३८७. ३८८. ३८९. ३९०. ३९१. ३९२. ३९३. ३९४. ३९५. ३९६. ३९७. ३९८. ३९९. ४००. ४०१. ४०२. ४०३. ४०४. ४०५. ४०६. ४०७. ४०८. ४०९. ४१०. ४११. ४१२. ४१३. ४१४. ४१५. ४१६. ४१७. ४१८. ४१९. ४२०. ४२१. ४२२. ४२३. ४२४. ४२५. ४२६. ४२७. ४२८. ४२९. ४३०. ४३१. ४३२. ४३३. ४३४. ४३५. ४३६. ४३७. ४३८. ४३९. ४४०. ४४१. ४४२. ४४३. ४४४. ४४५. ४४६. ४४७. ४४८. ४४९. ४५०. ४५१. ४५२. ४५३. ४५४. ४५५. ४५६. ४५७. ४५८. ४५९. ४६०. ४६१. ४६२. ४६३. ४६४. ४६५. ४६६. ४६७. ४६८. ४६९. ४७०. ४७१. ४७२. ४७३. ४७४. ४७५. ४७६. ४७७. ४७८. ४७९. ४८०. ४८१. ४८२. ४८३. ४८४. ४८५. ४८६. ४८७. ४८८. ४८९. ४९०. ४९१. ४९२. ४९३. ४९४. ४९५. ४९६. ४९७. ४९८. ४९९. ५००. ५०१. ५०२. ५०३. ५०४. ५०५. ५०६. ५०७. ५०८. ५०९. ५१०. ५११. ५१२. ५१३. ५१४. ५१५. ५१६. ५१७. ५१८. ५१९. ५२०. ५२१

अवधलेला करत आहेत, आता ते नवने, प्रत्यक्ष शासनकर्त्यांचे दाखल आहेत, अशा राज्यात गहाणेच नको " त्याने शिकारी बनून आपला अदरानेवाढ करायचे ठरवले. आणि राज्याच्या सरहद्दीवरील दंडकारण्यात प्रवेश केला.

अश्वी काही वर्षे निघून गेली विक्रमवेद
आना रूप आजारी पडला राजवैदानी परीक्षा
करून दिलेल्या औषधांचा काहीच उपयोग

हान्त. एकदा युवराजाने जंगलात शिकारीला गेला होता आणि तिथल्या कुत्रे श्वाशदापासून व विचारी मर्पापासून स्वतःला कसाबसा वाचवून सुटून आला. त्यावेळी त्याने जंगली मरणमाकडून ऐकले होते की तेथे सिंहबल नावाचा एक नागरी माणूस रहात असतो.

अग्निमनने सैनिक पाठवून सिंहबलला बोलावून घेतले. अग्निमननेही तोंवर ऐकले होते की बाप भोगो, विनासो आहे, तर सवाई बंडा मोठा कुर अमृत त्याला आपल्या प्रजेची कसलीच पर्वा नार्हाय. पुत्राचे अविश्य वनवण्यात पित्याची भूमिका महत्वाची असते. पण पिताच अकर्मण्य असत तर पुत्र कसा योग्य मागनि चालत?

अग्निमनने सिंहबलचे स्वागत करून

असल्याचे तू ऐकलं असशीलच! वैद्याने सांगितले की, अमृतवल्ली वनस्पतीच्या अश्वारानेच त्यांचा रोग नाहामा हाईल. ती वनस्पती मिळवण्यासाठी मला तुजो मदत हवी. तू मागशील तितकं घन सायला तयार आहे मी!" नंतर त्याने वैद्याने दिलेले वर्णनही सांगितले. पण आज सिंहबलची मदत हवी म्हणून तो त्याच्याशी लाडोगाडाने बोलला. एरव्ही त्याला "जगती" म्हणून त्याने दूर जायला लावले असते.

सिंहबलने अतुरता, "युवराज, पैशाबद्दल चालू नका, माझ्या दुर्भाग्य परीपकार हीच मोठी मंयक्ती होय, मी तुम्हाला मदत नकीच करीन."

दुसऱ्याच दिवशी दोघेही अश्वारुड होऊन

जंगलात पांचलं. सिंहबल पडे-पुढे जात राहून बायले वेणारी आडे-झुडपे कापत राहिल. तेव्हा तिघेही साप फुसफुसत शेजारच्या दुसऱ्या आडावर निघून गेले.

चार दिवस अशा प्रकारे प्रवास केल्यावर ते वैद्याने सांगितलेल्या पूर्वार्णव भागात पोचले. सिंहबल आता अमृतवल्ली म्हणाला, "युवराज, आपण बराबर जागी पोचलो आहोत, वैद्याने सांगितल्याप्रमाणे अमृतवल्लीचं झुडप एका फुटापेक्षा भूच नमणार. चाव्यावर वमन आपण ते शाघू शकणार नाही, आता सलो अमृत ते शोधत राह्या."

दोघेही चाव्यावरून भुतरले अन् त्यांना आकली बाधून टाकले. अमृतवल्ली शोधता शोधता त्यांना कळले की, जंगलच्याच पहाडातल्या गुह्य रक्ततर्पण नावाचा राक्षस राहतो.

हा रक्ततर्पण राक्षसापैकी अलम आतोचा होता. त्याचे पूर्वज दंडकारण्याचे अभिपती होते. इतक्या जागीच्या राक्षसाप्रमाणे जतावर मारून मरण तो अपमान समजे. त्याने फक्त एवढीच शपथ घेतली होती की, 'मरण्यापूर्वी आयुष्यात एकदाच एक माणूस मारून खाईन.' त्याला आता एकाएवजी जंगली दोन माणसे टिमली. मानंदाने आरोळी ठाकून तो साबतच या दोघांकडे बजू लागला. त्याची आरवळी ऐकताच सिंहबल व अग्निमन घायने कापू लागले. युवराज अशुद्ध होना होता म्हणाला, "सिंहबल, आता काय मार्ग? मला तर वाटतय की त्या वैद्याने आपून ब्रजू राक्षसाच्या तोंडी देण्यासाठी आपल्याला इथं

आलो, अमृतवल्ली हा एक अहणा! आता परमेश्वरच वाचवू शकेल आपल्याला."

आली पडणाऱ्या अग्निमनला पकडून सिंहबल म्हणाला, "युवराज, राज्यातल्या प्रत्येकाला माहीत आहे की, आपले पिता भागलालमी आणि आपण स्वतः कुर आहोत हा राक्षस अत्यंत कुर असल्याचं मीही ऐकलं होतं. अशा परिस्थितीत आपण काय कराव? दवावर भरवसा ठेवून गप्प रहायचं? नाही म्यानातनं तलवार आपसा आपली." अन् त्याने स्वतः धनुष्यावर चढवण्यासाठी धाट्यातून जाण काढला.

एवढ्यात राक्षस त्यांच्या आगदी अवल पोचून दोघांना दोन्ही हातात अचलत "अरेबा! आज माझी शपथ पूर्ण होणार! पण एक धमसकट आहे. मरणापूर्वी एकच माणूस

रत्नाकर नावाच्या एका वृद्धाच्या तपासून म्हटले, "महाराज, वनस्पतीच्या मुळांच्या अण्यागाने आपण बर होऊ शकाल, पण ती वनस्पती मिळवण फार कठीण आहे."

अवळच अशा असणार राजपुत्र अग्निमन वृद्ध वैद्याला म्हणाला, "ती वनस्पती कशा आकल्याची अन् ती कुठे मिळू शकल इतक सांगितलं तर काहीही करून मी ती मिळवून घेतलं."

वनस्पतीचे वर्णन करून रत्नाकरने सांगितले की, ती वनस्पती दंडकारण्याच्या पूर्वे भागात मिळू शकेल.

चन्द्रशिला राज्याच्या सर्व लोकांना हे दंडकारण्य किती भयंकर आहे हे छान माहीत

माझ्या शपथ घेतली होती मी' पण आता हवे तर दोघेजण आहत काय करावं बर' असे बालक दोघाकडे तीक्ष्ण नजरेन पाहू लागला.

तेव्हा मिहबल म्हणाला, 'तुम्हाला शास्त्रांनुसार, धर्म-अधर्म जाणण्याची तुला समज आहे, हे पाहून मला आनंद वाटतोय. जीवन आणि मृत्यु यांच्यामधे लटकणाऱ्या मनुष्याला राज्याच्या महाराजांच्या सौख्यासाठी अमृतवह्नी शोधायला आलात. शास्त्री दोघे, हे त्या राज्याचे युवराज आहेत. ते रोपण कुठे आहे हे सांगितल्यास तर युवराज ते घेऊन जाऊन गिऱ्याला दाखवतील; अन् मग आरामान तुम्हाला जा. तुम्ही शपथ घेतोच मोहणार नाही."

नाबळतोब दोघांना ज्ञानी ठेवत मिहबल म्हणाला, "ते रोप हथे जवळच आहे. जवळ देतो मी ते तुला! जन्म देणाऱ्यासाठी कोणी त्यास करणं हे या जगाने असदी महाजिकच आहे. पण एकाद्या युवराजाने आपल्या राज्यासाठी तड्यामारक्या सामान्य नागरी-कावा बऱ्ही द्यावं हे बरं दिसतं का?"

दुसऱ्याच क्षणी राजासाचे पाय धरत

माझ्या शपथ घेतली होती मी' पण आता हवे तर दोघेजण आहत काय करावं बर' असे बालक दोघाकडे तीक्ष्ण नजरेन पाहू लागला.

तेव्हा मिहबल म्हणाला, 'तुम्हाला शास्त्रांनुसार, धर्म-अधर्म जाणण्याची तुला समज आहे, हे पाहून मला आनंद वाटतोय. जीवन आणि मृत्यु यांच्यामधे लटकणाऱ्या मनुष्याला राज्याच्या महाराजांच्या सौख्यासाठी अमृतवह्नी शोधायला आलात. शास्त्री दोघे, हे त्या राज्याचे युवराज आहेत. ते रोपण कुठे आहे हे सांगितल्यास तर युवराज ते घेऊन जाऊन गिऱ्याला दाखवतील; अन् मग आरामान तुम्हाला जा. तुम्ही शपथ घेतोच मोहणार नाही."

मिहबल आणि युवराज मोठ्या आनंदाने राज्यावर आरुढ होऊन नगराकडे निघाले.

खोजेची क्षण - २

जगान हे कोठे आढळेल?

... कोला अस्वल?

कोला अस्वलांची पिल्ले, कांगारूच्या पिढ्याप्रमाणेच पहिले सहा महिने घातल्या पोटासा समवेच्या पिशाचीत वाढतात. घातल्या तो सूप शमनी करताना त्याचा मुख्य अन्नात अन्नात यवोन्नात पाणे ही कुठे आढळतात सगळ्या भावांस

... मत्स्यकन्येचा पुतळा?

हन्स क्रिश्चियन अण्डरसन हे मुप्रसिद्ध बालवाङ्मय लेखक. त्यांच्या मत्स्यकन्येचा पुतळा १८६४ मध्ये स्थापित केला आहे. हे बंदर कोणते?

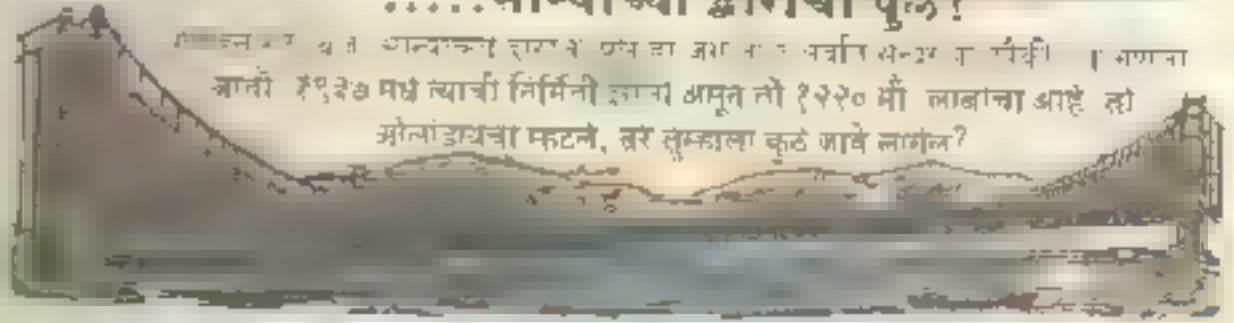

... मॅडम टुस्व्हाइस बॅकस संग्रहालय?

एक फ्रेंच महिला मॅडम टुस्व्हाइस यांनी १८३४ मध्ये एक संग्रहालय स्थापन केले. आजही ते मुप्रसिद्ध व अग्रिमिद्ध अशा व्यक्तींच्या मंत्रांच्या पुस्तकांसाठी प्रसिद्ध आहे. हे संग्रहालय कोठे आहे?

..... सोन्याच्या डाराचा पुल?

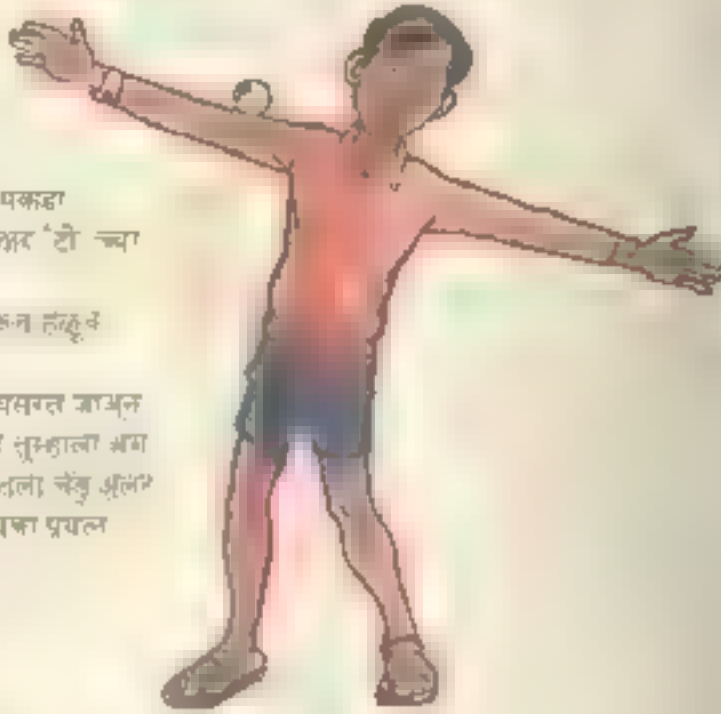
सोन्याच्या डाराचा पुल हा जगातील सर्वात लांब व मोठा पुल आहे. तो १९३७ मध्ये त्याची निर्मिती झाली असेल तो १९२० मी लांबाचा आहे तो सोन्याच्या डाराचा पुल, तर तुम्हाला कुठे जावे लागेल?

प्रयत्न करून पहा :

बॉडी रोल

गंमत म्हाणत हा मंडळ सेव्हता येईल
ज तेमिंगचा चंडू गुजव्या हातात पकडा
आ - दोन्ही हात अचमून इंगर्जो अखेर 'हो' च्या
आकीमंत जुम रहा
द हातातला चंडू गुजव्या हातावरून हाडून
घसरत हात
मो कोपर, घुंठ व छातांवरून घसरत जाऊन
राख्या हातान पांचव कमवार मुम्हाला अंग
करण जमले की राख्या हातातला चंडू अंग
कमाने गुजव्या हातात आणायका प्रयत्न

टेडी बेअरचे बाहुले

भाषांतरक वस्तु

जुना प्लॅस्टिकचा टेडी बेअर. प्लॅस्टर ऑफ पॅरिस, कापड,
दाण्याचा तुकडा व रंग.

बनवायची रीत

१. प्लॅस्टिक टेडी बेअरचे मधोमध कापून दोन भाग करा
२. प्लॅस्टर ऑफ पॅरिसमधे पाणी मिशळून, बागले मजून त्याचा सगळी बनवा
३. कापलेल्या बेअरच्या दोन्ही बागात तो गोळा नोंद भरून दोन्ही बाग दाण्याने एकमेकांवर जोड आसा
४. प्लॅस्टर ऑफ पॅरिस घट्ट हाईपरमॅन्स ते तमच - २ वा

५. शेवटी त्याचे डोळे, नाक व हातांमो रंग लावा

१२. वर्षाच्या बतवासातून-
इंद्राची गेला, त्याला परत येना
वर्ष निघून गेली, तो परत आ-
चार वर्ष गत्यामादन परतपुन्नात
कुलेगच्या पन्वानगन आणि त्याने कमलेच्या
गुलाच्या मदतीने त्याने त्या दिव्य प्रदेशाचे
मोन्दीरूप पाहून घेतले, त्याच्या
बनवामाची दहा वर्षे अशी निघून गेली अन
आता इथे अकलावे वर्षही सपले, तबकरच
आता वर्षही पूर्ण हातील अनु शे-
अज्ञातवासाचे वर्ष पुरे करून कोरकाशी लवून
आपला मृडाचा अशी भमवतील, त्या
वेळाची भीम मोठ्या अतुरतेने काट पहात
होता एके दिवशी त्याने आपल्या मनातली
ही गोष्ट अग्र अर्धरात्रांना नि मंकांचपणे
सांगून टाकली. वर्जून, नकुल, सहदेव
शर्मांनी भीमाला दुजोरा दिला, त्याच्या
वाकण्यातून स्पष्ट दिसत होत, की ते ही

भीमासाक्षा त्या वेळाच्याच पत्नीक्षम आहेत,
धर्मराजाने त्यांच्या भावना आ-
आणि तो देवपुत्र मोहन निघून
गेली, भीमाने स्मरण कल्याणरीवर
जाले आपल्या अतुरतासह पेअ
पाहवता गुणपक्षांच्या आश्रमान पांशवने
तथून ते कर्तारकाण्यात आले, त्या सुनार
अवण्यात एक मोठ्या राहून पुढे ते कितान
आतल्या म्वाहुपुरता गेले इन्द्राचेन,
विश्वीक इ पाहवाचे महयाशी तथेच गाजले
घनाक्कच व त्याच्या अतुरतासाठी पांशवना
तथूनच परत पाठवले व ते स्वत पायी
चातल हिमालयातल्या विशाखयुपला पोचले
या पान्तात शिकार करायला अनेक
ध्यापदे होनी, शिवारीनी आपली आवड
भागवत पाडव वर्षभर तथेच राहिले.
एव दिवशी हातात आयुध घेऊन भीम
गारात नि गेली जाल अथ जाल

१. महदवावर त्याने शीपतीच्या
२. माय सापडला, धोभ्याहा
३. बरोबर गेला. मार्गाने भीमाने
४. मारलेल्या श्वापदांचे डोंग पडले असल्याने
५. घणे अवघड झाले नाही

६. मायाच्या विठ्ठल्यान
७. त्याला दिमला, आता
८. समजाय होऊन तो निगड दिमल होता.
९. भोम का व कसा सपाच्या नावदान सापडला
१०. हे धमोला कळला' सपाळा भवोभूत करून
११. तो म्हणाला, "सर्पराजा, तला खाद्यचे हवे
१२. समत तर काय हवे तुला? तू
१३. मामालास ते आणून देता, पण मादया
१४. मत्तीला मातल दे

१५. मपे म्हणाला, "महाभाग, तुमचा धाता
१६. यागायोगानेच मादया लावलेला मापरलाप,

१७. माडणार नाही. तलाही हवे तर रहा इथे
१८. अशा मिळून टाकीन नवा "

१९. विचारले, "पण आहम तरी काण तू?"

२०. "मा तला पूर्वज ! माझ नाव महुष
२१. चन्द्रोन्मा . मा पिढीतला आले मी,
२२. आपले । जीवनात मी अनेक पुण्यकृत्य केली,
२३. स्वप तपस्या करून इन्द्रपद मिळवले, पण ते
२४. मिळवले र गर्व झाला मला, आपल्या
२५. मयादा ओवाडल्या मी, आह्याणाचा अपमान
२६. केला अगाम्नी मतीने।
२७. सर्प बलायका शाप

२८. ईश्वराने, अनेक अर्मास बळ मला प्राप्त झाले
२९. को माझ्या पुढेनाहे

३०. विचारले शिपतीच्या रंगाचा मलासा । मला,
३१. तला लाड १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

३२. क्षमश होते आणि वाडतून

३३. मातमादया। धाता जीवत होत्या अनेक
३४. तलाकर सपांना भोम निडरपणे जाभून
३५. भिडला

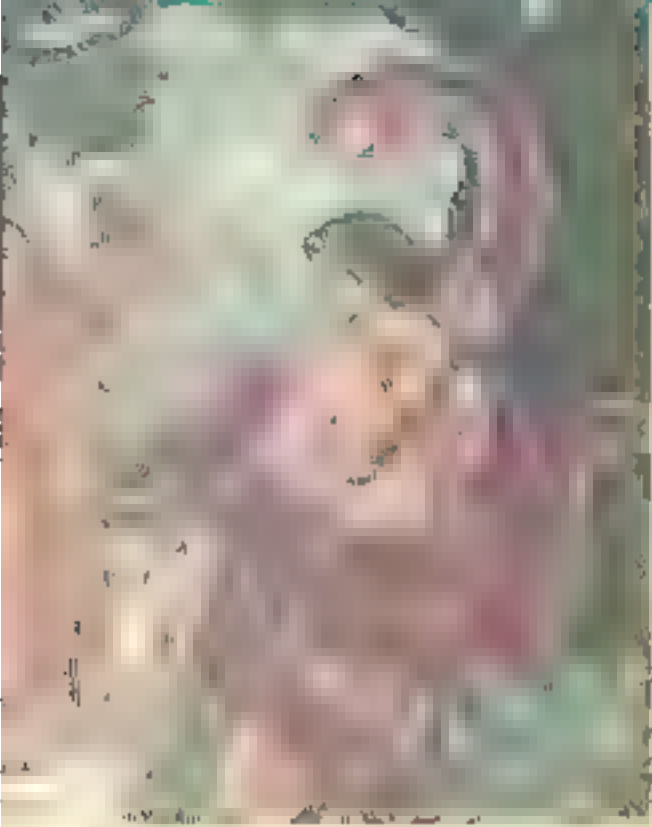
३६. आपल्या विठ्ठल्यान लपटने घेतले भीमाने
३७. निमंत्रण होत त्याच्या विठ्ठल्यान स्वतःला
३८. माडायचा वेळ

३९. अगाम

४०. ईश्वराने

४१. को माझ्या पुढेनाहे

४२. को माझ्या पुढेनाहे

जे सुखदुःखाच्या पलिकडे आहे.” मर्याने विचारले

“ज्याच्यात सत्य, दान, दया आदि गुण असतील, तो शुद्ध नव्हेच. आणि हे गुण ब्राह्मणात नसतील, तर त्याला ब्राह्मण म्हणू नये. मदाचार हा सर्वोत्तम आहे. ज्यापकार शान्त व भुष्ण याच्यामध्य शून्य आहे, त्याच प्रकारे सुख व दुःख यापेक्षा भिन्न असं जगाल काहीच नाही. या द्वैतापलिकडे एकच आहे. ते म्हणजे परब्रह्म-नत्व.” धर्मराज म्हणाला.

त म्हणालास की मदाचार सर्वोत्तम होय, असे केवळ मदाचारामुळेच कोणा ब्राह्मण बनत असेल, तर वर्णाश्रमाचा गजब काय?” मर्याने विचारले

धर्मराज म्हणाला, “बाल्य, जन्मण, मरण, जन्माला घालणे या गार्हा सर्व मानवाना समान रूपाने नैसर्गिक आहेत. परंतु पूर्वी जाति-संकरामुळे वर्ण-विभाजन आवश्यक झाले. वेदज्ञात्याला मुख्य गुण हव - त्याचा मदाचार व त्याची व्यवहार शैली. ब्राह्मण-स्त्रीच्या पोटी जन्मतल्या प्राणा, तोपर्यंत शूद्र स्त्रीच्या पोटी जन्मतल्या प्राण्यासारखाच असतो, जोवर त्याच्यावर काही संस्कार घडत नाहीत. आपल्या जीवन कालात सत्य आदि सदगुण ग्रहण केल्यावरच तो ब्राह्मण बनतो. असा गुण कोणी शूद्रमुद्धा ब्राह्मण बनतो. स्वतः मनुनं खूप पूर्वीच हे सांगितले आहे.

यावर सर्प म्हणाला, “तुझ्या अंतरांना माझ समजाने झाले, मी तुझ्या आत्म्याला गिळणार नाही.” अन् तो आपमृक्त होऊन

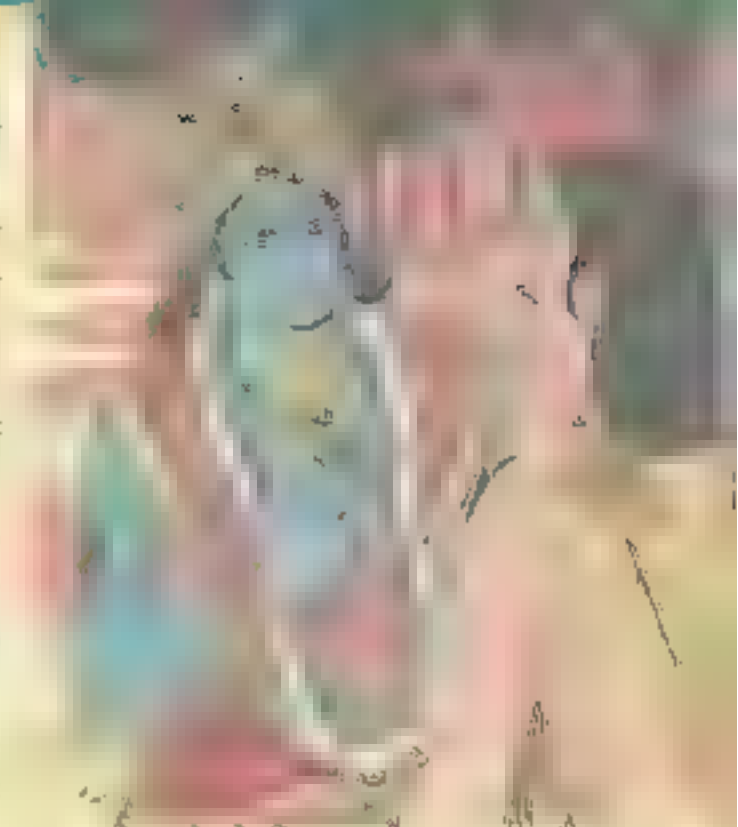
त्याला पुर्वीचे बहुषाचे रूप प्राप्त झाले. इतक्यात स्वर्गातून विमान आले अन् त्यात बसून नहुष स्वर्गात गेला.

अशाप्रकारे धर्मराजाने आपल्या श्रान्त्याला मोडवले व धर्म्यासह तो आपल्या पर्णकुटीत परतला. नंतर घडलेले सर्व त्याने सर्वांना संक्षिप्त सांगितले. सर्वांना भीमाच्या दुस्मादसाचे व धर्मराजाच्या ज्ञानाचे आश्चर्य झाले.

वर्षाकाल संपर्पन्त पाहव द्वैतवतानच राहिले, नंतर ब्राह्मण व पारिवार्यासह ते काम्यकवनान पावले, कथांनी त्यांचे स्वागत केले.

श्रीकृष्ण सत्यधामांनी बराबर घेऊन पांडवांच्या भेटीसाठी तेथे पाचले. सर्व पांडवांच्या अप्रान्यतीत श्रीकृष्ण धर्मराजाला म्हणाले, “राजा, इतकी वर्ष अरण्य हेच तुझे निवासस्थळ आहे, पण तू अरण्यछर्माचं पालन न करता, राजधर्माचं पालन करत राहिलास. धर्मराज, हे तुझ नाव मोठं सार्थक आहे. निश्चित काळ पूर्ण झाल्याबरोबर आम्हां सर्व तूला पारितोष देऊ आणि त्या स्वार्थी, कपटी, ईर्ष्याळू कौरवांना समळ नाश करू. तु राजा बनणार हे निश्चित.” तत्तर तो द्रौपदीला म्हणाला, “पांचाली, दुर्बोधनाच्या होक्यावर सध्या मृत्यु विचरत आहे. तुझ्या मुलाचा सुभद्रा मुलस काळजी घेत आहे. प्रसन्न त्यांना धनुर्विद्या शिकवत आहे.”

कृष्णाला प्रणाम करत धर्मराज म्हणाला, “तूच तर आमचा मुख्य आधार आहेस आता आमचा वनवासवाळ संपत आला

समाप्त झाले, तर पुढची तूच सांभाळा. मार्गदर्शन करायचं आहस आता जमनेच आम्ही काय करावं याबद्दल आम्हाला आज्ञा दे ”

श्रीकृष्ण तेथे असताना सार्कण्डयही आला. त्याचे वय खूप असूनही तो केवळ नामच वर्षाची वाटत होता. त्याच्या मुखावर नेत्र होतं, तेथे अप्रान्यत असणाऱ्या सर्वांना विविध कथा सांगून अनुकरणीय धर्मसुखही मायावीन अशी त्याची दृष्टी होती. आश्रमाच्या बाहेर या माही चालू असताना आत सत्यप्रामा व द्रौपदी गंधामोही करण्यात मग होत्या

मग धर्मराजाने द्रौपदीला विचारले
पनि मदाचार न होत दिसतानाच तो ज्ञान

मिलेले.” सर्प बोलला

“मग विचार तर, यथाशक्ती अमर शायचा प्रयत्न करीन.” धर्मराज म्हणाला

“ब्राह्मण काय? त्याला काय मारीत असणे आवश्यक आहे? माझाने विचारले, “मला बरोबर ज्ञानधार अंतर देतोय मी ब्राह्मण नाच, की ज्याच्यात सत्य, दान, दयाशक्ती, तपस्या, दया, करुणा आदि गुण असतील. त्याला माहात असायला हव ते परब्रह्मनत्व, की ज्यात न मुक्त आहे अन् न मुक्त

‘राजा, तू सांगतलले सगळे गुण जे एकाद्या शूद्राच्या जंगाल असतील, तर त्याला ब्राह्मण म्हणावं का? तू म्हणालास की परब्रह्मनत्व हे सुखदुःखाच्या पलिकडे आहे. पण जगाल अस काहीच नाही, की

ही कधी नाहीच पण मला तर या गोष्टीचे आश्चर्य वाटतंय की असे अचानक पाचही पति मुझ्या भुज्जत कैसे रक्षतात मुझ मन ते कधीच दुखवत नाहीत, तुला फक्त तुझी वाटचल काम न करत माझा नुसता मान ठेवतात याच कारण काय? त्यांना आपल्या ताब्यात ठेवण्यासाठी तू काय काम कर, पूजा वगैरे केल्यास काय? की मन्त्र, जेडी-बुटी इ. ची वापर केलास? मलाही आपल्या पतीला असच मुहाने ठेवता याच म्हणून तुझी काय खत्री असेल ती माग ना, माझ्या पतीचा स्वभाव तुला माहीतच आहे.”

द्रौपदी म्हणाली, “सत्यभामा, आता तू ज्या मन्त्रतन्त्रांचा ज्ञातच केलास, त्याचा उपयोग वाईट जालान्च्या स्त्रियाच करताने,

कृष्णाच्या वायकांला मर नाही. माझ्या आवतांतला तूझा सगळ्या वृष्टिपूर्ण आहे. आपल्याला ताब्यात ठेवण्यासाठी आपली वायको मन्त्र तन्त्राचा वापर करत अस कळेल, तर त्याच्या दुष्टाने तिची काही किंमत राहील का? पांडव माझ्याशी इतक्या प्रेमाने का वागतात, ते एक नोट, मुळात मांच कधी कमला अनावश्यक मागणी करत नाही, माझी एकादी अर्चित मागणीही ते पूरी करू शकले नाहीत, तरी मी कधी रणावत नाही. माझ्या पतीचं माझ्यावर मनापामन प्रेम आहे हे मला माहीत आहे. पण याचा अर्थ प्रेमा नव्ह की, मी त्याची सेवा करण गेलाचं. आपले कर्तव्य मी कधीही चकवत नाही. मी स्वतः त्यांची सेवा करते, दाम्पत्याच्या भक्तीभाव नाही गोरत. त्यांना आवडणारे आनंदपदार्थ मी स्वतः बनवून वाढते, ते जे काही बालतात किंवा करताने, त्यांना मी कधीच विरोध करत नाही मी कधी अकारण ठसत नाही, आपल्या सत्यताचा द्वेष करत नाही. धर्मराज इन्द्रप्रस्थाने राज्य करत असताना हजारो बाह्याण, बहोचारी, सन्यासी इ. आनीय म्हणून येत आत असत, त्यांच्या सत्काराचा मार मी ममाळत असे. इतकच नव्हे, तर पांडवाच्या बाकीच्या पत्नी, हजारो दाम्पत्या, पशुपालक इत्यादीचं कुशल पहाण्याचं काम मी स्वतः करत असे. सजिन्याचा हिशाबही मीच पहात असे. याडक्यात म्हणजे परिवाराचा संपूर्ण भार मी मलाच घ्यायला पावतंय. यामुळे माझ्या पतीचं प्रेम

आणि विश्वास आहे माझ्यावर. मन्त्रतन्त्रांच्या आधारेनं मी त्यांना ताब्यात ठेवते अशी तूझी समजूत निराधार आणि वृष्टिपूर्ण आहे.”

द्रौपदीचे मारे बालणे सत्यभामेन मनापामन ऐकून झटकन,

विचक्षण मी सरोवरीच फार माठी चूक केल्याच, मला आता पश्चात्ताप जातंय त्याचा! माझ्या चुका मला आता कळत चकल्या आहेत. माझ्यात भवा-भाव मुळीच नाही, द्वेष अगदी पुणेपूर भरतला आहे. मागण्या पुढा झाल्या नाहीत,

महामूर्ख मी माझ्यावर! मी पत्नी

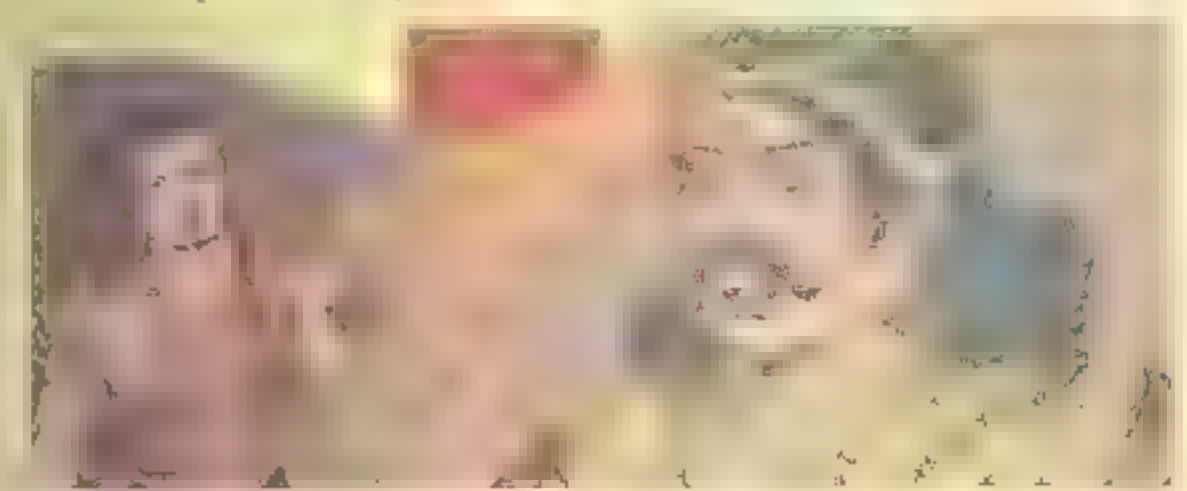
रागाच नकार माझ्यावर! मी पत्नी चला केली अस मधुर

महामूर्ख मी माझ्यावर! मी पत्नी व सत्यभामा पांडवाचा निरोप घेऊन अग्रावत्या दिशेने निघून गेल, आणि काम्यववन माझी पांडव पुन्हा डैनवनात आले.

तेथे असताना एक बाह्याण तेथून हस्तिनापूरला गेला व घृतराष्ट्राला म्हणाला “महाराज, मी डैनवनानून आला आहे तेथे पांडव मृत, वारा, पाऊस घाता नाड

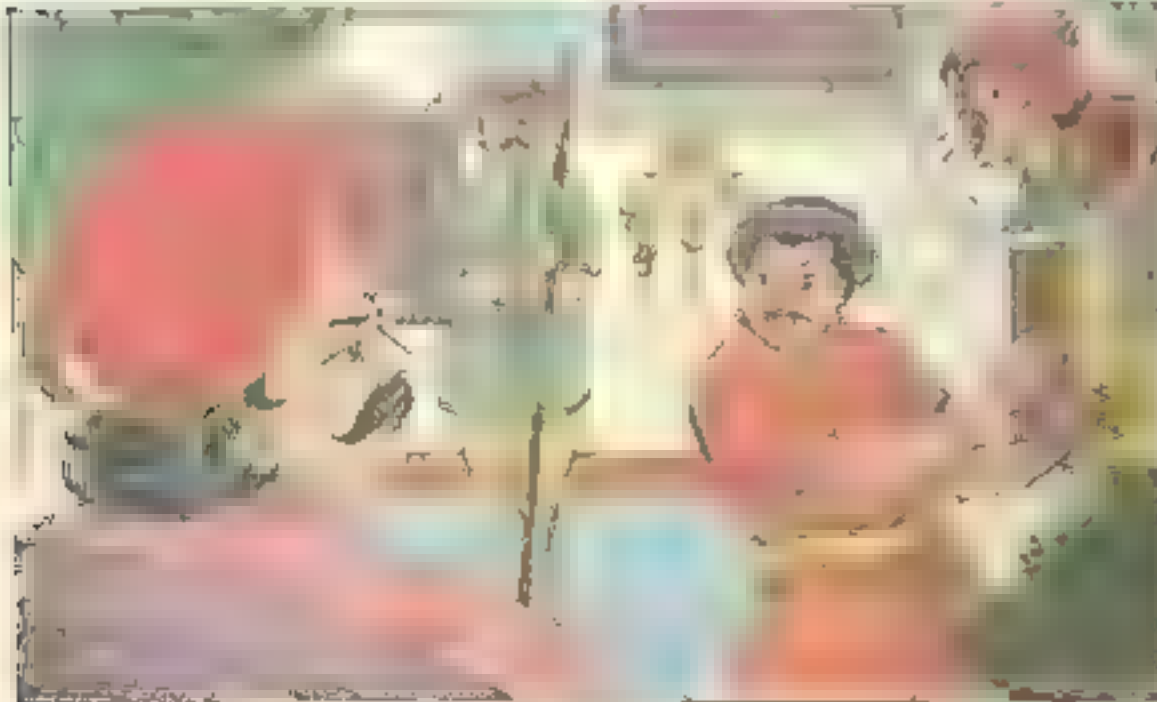
चंय कणांचं जावन जगत आहेत. लोक विजते पाच पति असूनही द्रौपदी अनाथासारखी जगत आहे. तिचे कष्ट वर्णनानेन आहेत.”

हे एकुल घृतराष्ट्राला दुख झाले कारण आपल्याच अपेक्षेमुळे पांडव व द्रौपदीला इतका वाय सहन करावा लागलाय हे त्याला चांगले माहीत होते. तो बाह्याणाने म्हणाला, “माझ्या सगळ्या पुत्रांपेक्षा धर्मराज अनुम आहे. त्याच्या मनात कधी राग येत नाही अर्जुन हाच त्याचा विषय आहे. पण भीमाचा स्वभाव भिन्न आहे. तो मलाचली असत त्याला चटकन क्रोध येतो परन्तु बचनबद्ध धर्मराजाविषय तो कधीच काही वाडत नाही. मला माझी गण रक्षानी माला पुत्र दुर्योधन दुष्ट पुताचा आहे, त्याची बत्ती तक आहे. त्याच्या भन्यापामुळेच पांडवांना इतका वाय सहन करावा लागलाय पुत्र तो त्यांना अर्ध राज्य घेऊन गेलाच, तर काहीही सकट येणार नाही पण तो तसं करणार नाही हे मला माहीत आहे पण ते त्याच्याच विनाशका कारण होईल ”

चिडचिडा नोकर

भ. १. चिडचिडा नोकराचे नाव. २. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९. चिडचिडा नोकराचे नाव. १०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ११. चिडचिडा नोकराचे नाव. १२. चिडचिडा नोकराचे नाव. १३. चिडचिडा नोकराचे नाव. १४. चिडचिडा नोकराचे नाव. १५. चिडचिडा नोकराचे नाव. १६. चिडचिडा नोकराचे नाव. १७. चिडचिडा नोकराचे नाव. १८. चिडचिडा नोकराचे नाव. १९. चिडचिडा नोकराचे नाव. २०. चिडचिडा नोकराचे नाव. २१. चिडचिडा नोकराचे नाव. २२. चिडचिडा नोकराचे नाव. २३. चिडचिडा नोकराचे नाव. २४. चिडचिडा नोकराचे नाव. २५. चिडचिडा नोकराचे नाव. २६. चिडचिडा नोकराचे नाव. २७. चिडचिडा नोकराचे नाव. २८. चिडचिडा नोकराचे नाव. २९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ३९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ४९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ५९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ६९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ७९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ८९. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९०. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९१. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९२. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९३. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९४. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९५. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९६. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९७. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९८. चिडचिडा नोकराचे नाव. ९९. चिडचिडा नोकराचे नाव. १००. चिडचिडा नोकराचे नाव.

‘चान्दोबा’
पुरवणी - १९

आपल्या देशाची
वृक्ष संपदा

केळ्याचे झाड

आं वा, फणस व केळे ही मुख्य फळे मानली जातात. त्यांपैकी केळे, आंबा, बोर, बूंदर व चिप हे पाच प्रमुख वृक्ष मानले जातात. यांच्यापैकी एक विचित्र कथा प्रचारात आहे. एका काळी हे पाच वृक्ष मानवरूपात पाच बहिणी होत्या. जूप वसुपयन्त त्यांचे विवाह झाले नाहीत. देवाने एक दिवस दर्शन देऊन त्यांना 'विवाहाला तयार आहात का?' असे विचारले. चार बहिणींनी हांकार दिला. अर्वात धाकटीने नकार दिला, पण तिला अपत्य प्राप्त होते होते. देवाने त्यांना वृक्षरूप दिले. अन् मार्गितले की ते पुरुष सरकत या झाडावर चढतील. त्यांच्याशी यांचे विवाह होईल.

या कथेवरून आपणाला कळते, की बाकी चार झाडावर चढणे शक्य असते, पण केळावर (सर्वात तहान बहिण) मात्र कोणी चढत नाही.

केळ्यांना संस्कृतमध्ये 'मोचा', 'कवर्मा' म्हणतात. हिन्दीत 'केला', इंग्रजीत 'बनाना', 'जॅन्ट' किंवा 'जॅन्ट्स बॅपम' म्हणतात, अनेक प्रांतांमध्ये आपण केळ्यांना 'कवली' म्हणते आम्ही.

तमिळ व मल्याळीत 'बाळे', तेलुगुत 'अरटि वः' असे म्हणतात. बौद्ध केळ्यांना पवित्र मानतात. बौद्ध साहित्यात मृदुलते 'माचापाता' केळ्यांपासूनच जनवतात. हनुमान हिमालय प्रांतातील कर्नाटकात (केळ्याची बाग) रहात असल्याचा पुराणात अजून आहे.

केळ्याचे फुल, फळ व छाटाचा जातीस अन्न भाग साद्य मंदार्यात श्रुपयोगात वापरले जातात.

केळ्या फळाचा रंग हिरवा असतो, पण काही फळे निळ्यातून हिरवी, पिवळी व लाल असतात.

आकारान्त लहान मोठे असे प्रकार असतात. केळ्यांच्या ५००० जाती आहेत जसे स्थूळतात. परन्तु सर्वच फळे गोड व स्वादिष्ट असतात.

केळांची पाने चांगली सांव व रुंद असतात. दक्षिण भारतात जेवण या पानावर वाडले जाते.

विवाहादि शुभकार्यात मांडव केळांच्या तुंडांनी व पानांनी सजवण्यात येतो. याचे तोंरणही जाणवे जाते. हे सर्व शुभप्रसंग समजले जात.

फळे विक्रीसाठी लाभून लोंगर काढल्यावर झाडे कापून टाकले जाते, कापलेल्या छाटाच्या पाना बाजूनी पसरलेल्या कच्चातुस नवी झाडे वाडतच असतात.

भरद्वाज

दीर्घवात आरोग्यस्थानां अद्वयतां गच्छतां
ममते मरणं जवळ दिसते असतानाही आणि
जगावची इच्छा नैसर्गिक आहे. परन्तु अशी इच्छा
एकाद्या भुलत कारणासाठी असेल, तर ते अधिक
न्यायसंगत होय. पंडित अशी इच्छा 'वीर्य'
मानतात. सप्तर्षिगंधानं अरुद्राज मुतांकी कथा याच
संवर भुलगावची आहे.

राधाप्रणाचें रचायता बाळ्मयी बांच तें शिष्य,
त्यांच्याजवळ यांनीं संशयमयन केले पण त्यांची
जानीपय मा भगवती नाही

आनी पुनर्जाति देवाचा आणि कांदे मिळवला अने
 सर्वांचे काळ मिळवून राहिले, संपूर्ण जीवन त्यांनी
 अध्ययन व ज्ञान यातच वेचले, मृत्यु समीप
 दृष्टावयावर भगवानांनी पुन्हा पुन्हाचे ह्याच कवच
 आपले आयुष्य वास्तवप्राची वितर्नी केले।

इन्द्राने प्रकट होवून भरद्वाजांना आपणानिवासे
 संध्याधन्या सांगितले. पाहो अंतर गेल्यावर त्यांना तीन
 ओंख ओंख पक्षी वृक्षवर बसले. इन्द्राने भरद्वाजांना
 आपली मुठ अघडायला सांगितले व तीन मुठी माती
 त्यावर धानती भरद्वाज मीनत्र राहिले.

‘पुर हिमालया त्वा तीत पर्वतांज्या तुमसेत
तुभ्या मूर्तिरव्या मानांजे प्रमाण काय?’ इन्द्रान-
गिचारुतः

फारच अन्ध; सजनाच नाही होणार.'
 भरद्वाज मुत्तरने "मग तू जे वेदज्ञान मिळविले
 नाही असेच आहे तू केलेलं आनाजेंत मूठभरच आहे
 तुला क्षणखी ते जाणायचय, ते या पर्वतासारखं
 आहे." इत्युचीतला

याः बालप्याने वाचनं ज्ञानं मिश्रवन्ते ज्ञानं

पूरेसे आहं' किंवा अहंकाराने मला सर्व काही माहीत आहे असे त्या मूर्खाला, अर्थात इन्द्राची अपत्ता होईल. पण धावा येऊ नयेत राहिल्यानंतर भरद्वाज नघनेने म्हणतो - ज्ञान इतके अग्रगत असेल, तर मज्जा ते पूर्णस्वप्न मिळवायचे आहे. आपला आश्चर्याई असेल, तर या तीनही पूर्वजांचेर विजय मिळवण्याचा तो प्रयत्न करील.

भरद्वाजाख्या त्पिर, अविचन आर्वाविचन
भाषि कुभत अस्माच इन्द्राको मत्पन्त आचनय वारन,
भाषि आणित्वा एका सपर्ण अम्पन्ताको दशगो इधन
इन्द्र अन्तधोन पावला

54

तुम्हाला माहीत आहे काय?

सायनाहल आणि साह्यात आहे. अश्विन चल्त हे नाच पडाये साया अर्ध काय?

- [illegible]

उत्तर

اسماء	الرقم	الدرجة	الوقت
اسماء	1	1	1
اسماء	2	2	2
اسماء	3	3	3
اسماء	4	4	4
اسماء	5	5	5
اسماء	6	6	6
اسماء	7	7	7
اسماء	8	8	8
اسماء	9	9	9
اسماء	10	10	10

तीं' आश्चर्यात बुडलेल्या त्याच्या मनात जालं की, "इतक्या मातया पैसेवान्याच्या मुलीच लग्न माझ्या हानुन केस पार पडावं?"

दरवाजा खोलकर मोहन त्याने हाक दिली,
 "भूपतीजी ५५!" जवळजवळ पन्नास वर्षांच्या
 एका घट्ट्या कट्ट्या माणसाने दाद बुघडून
 म्हटले, "मीच भूपती! काय हवं तुला?"

“मी समोरचा धाकटा मुलगा, स्वतः ज्या पैशानी मी तुमच्या मुलीकडे लग्न करून द्याय अशी माझ्या बाबाची इच्छा होती. जे धन बरोबर पत्तं हानं, ते मधला भाऊ भुचलून पळून गेला. आपण धोडा वेळ दिलात, तर एकाही नोकरी करून किंवा मजुरी करून धन मिळवून अन् आपल्या मुलीचा विवाह करून देईन, आपल्या पित्याची इच्छा पूरी केल्याचं समाधान मिळेल मला.”

माह्या प्रेमाने त्याची पाठ धोपटून धूपती
त्याला आत घेऊन गेला. तो म्हणाला, "तुम्हा
बाप अन् मी बालमित्र" त्याच्या मृत्युची सन्न
एकुन फार वाईट वाटलं मला, त्यानं तुम्हा
तिघांच्या भविष्यासाठी फार सुन्दर योजना
ब्राखली, तो स्वतः जास्त करून परदेशात
रहतात असल्यानं, मुलीचं पालनपोषण

कदाचिन् नैत हाणार नाहीं, अम

रुडा अर्था मरणादन्तरा

सोडलं ती अजूनही माझ्याकडेच राहान आहे.

पण त्यानं तुम्हाला मात्र मम सांगितलं, की

ती पुष्कर बुक्सबाय हरवली, व्यापारात

मिळवलेलं ताखो ह्मणाचं घनही त्यान

माझ्याकडे सुरक्षित ठेवलंय. त्यानं दुरुपूर्वक

मला सांगितलं की, 'माझ्या मरणाबनंतर,

माझ्या तोंदही मुलापैकी जो तुझ्या घरी

पोचेन, तोच माझ्या परीक्षेत यशस्वी

ममजावा. त्यालाच माझी सगळी इन्स्टे दे

अन् सत्यवतीची शरी हकिकतही माग,

आपल्या पित्याच्या परीक्षेत तूच अतीर्ण होऊन

बापापमाणेच योग्य शास्त्रित ज्ञानास, ठोक,

आता प्रथम आपल्या बहिणीला घेव, ती फक्त

असकतेच वाट पहाणेच तुझी' " इतके बोलून

भूपतांन सत्यवतीला बालावन

भूपतीचे कालखे ऐकून धाकटा फाच
आश्चर्यानि पडला, इतक्यात लक्ष्मीप्रमाण
अभूषणांनी सजलेली आपली बहीण सत्यवती
जाण घ्यावे रान वारं १ - १ १२७
निन्हा पाहून त्याच्या हाक्यातून आनन्दाधू
झळ लागले

आपूर्वाङ्गिणी वस्तु

अथार्जुनस्य वचनम् । अथ कृष्ण उवाच ।
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः
 मामकाः पाण्डवाश्चैतानि शूराविति त्वमहम्
 गौतम उवाच । भगवन् प्राप्नुयस्त्वाम्बुज-
 म्भोजं चन्द्रशेखरं श्रीधरं सदाचार्यम् ।
 विद्यापतिं योगेश्वरं विशालाक्षं वीर्यवान् ।
 द्रुपदं भीमार्जुनं तथा कर्णकुन्तिषष्ठकम् ।
 धर्मप्रियं धर्मवीरं धर्मसेनं धर्मसूतकम् ।
 धर्मसूतं धर्मसूतं धर्मसूतं धर्मसूतम् ।

तो मुझ गाए म्हणजे निघाचेही
भवानीनगरच्या राजकन्येवर प्रेम हाते।
निघाचाही दृढ निश्चय हो ना की,
निष्पत्तीच विवाह करायचा, परंतु तो
त्यानी कोणाजवळही बोलून दाखवला नाही
संध्याकाळी निघाही राजकाड्याजवळच्याच

अद्यानांत फिरायला जात अन् राज्याच्या
जवळपास फिण्याच्या राजकन्येकडे एकदम
पहात रहात. कधी कधी ती करत असत
वीणा-वादनही करत असत. ऐकत असत. एव
त्यांनी राजकुमारीच्या आगमात कधी
चवार शब्दही काढला नाही.

असाच काळ जात राहिला, एके दिवशी जयवमान नानकी मुलांना बोलवून जरा सावध केली, "मुलांनो, स्थापन झाली मी आता मी कमवूनल्या घेतातून तुम्हां आपल आयुष्य आगमात जमू अंकाळ, पण हे काही पक्ष-लक्षण नव्हे. लग्नाच वय झाल्य तुमचं लग्नानंतर निघ आपापला निराळा समार घाटाल, मुल हीनात तुम्हाला कसाकसात पैसा कमी होत जाईल तेव्हा माझी इच्छा अशी की, तुम्हां देशोदेशी फिरत ख्यापार करून घेत कमवावं, भाक्या दृष्टानं हेच पुरुष लक्षण आहे तनर लग्न करून

जयपालला रूप अस्माह वाटला, पसरलेल्या गालीचावड दोथे जमणार, हलक्यात दोघाना हाका मारत जय तिथे पावला, "बालायला वेळ नाही आता, बस गटकत वा गालीचावर, निदान तिक्कत भसलेली निरुपमा पहायला मिळेल," विजय जालिला

काही न खालता जयही गालीचावर जमला अन नुसऱ्याच क्षणी ते राजकुमारीच्या मृत्युशय्येजवळ पोचले

जय आणखी जवळ गेला, लिंबू कापून त्याने तिच्या तोंडात रस पिठला,

दुसऱ्याच सर्णी आश्चर्यकारक बदल घडला राजकुमारीत ! ती चटकन् जूटून बसली, अप्रमिथत अमणाऱ्या मर्वाच्या होळ्यातून अतन्द्राबु सरु लागले राजाने

प्रकट केली त्यांचे हात पकडत तो म्हणाला, मलाही, माझ्या कन्येला जीवदान देणार तुम्ही मला स्वर्गलोकातून अवतारानेच्या देवाभावे वाहान, माझ्या कन्येचा विवाह हाईपर्यन्त तिघही माझ्याचकडे राहून माझा पाहुणचार ग्रहण करा," तिघांना त्याला मान्यता दिला

आता एक संभोर भमस्या अप्रमिथत झाली, "आपल्या कन्येला वाचवणाराशी तिचा विवाह करून देणाऱ्यां" राजाने धाडणा कलेली होती, त्यानुसार तिचा भावापैकी एकाशी तिचा विवाह करायला हवा हाता राजाचीही याला तयारी होणेच, त्याने मन्षावर निवड करायची जबाबदारी माथवली

तिघांचे बोलणे ऐकल्यावर, काणाशी विवाह करावा याचा निर्णय मन्षालाही करता येईना, तो विचार करू लागला, "तिघापैकी खरं काणी वाचवले राजकुमारीला ? जयपालने आगसा पाणिवाच नमता, तर तिच्या आजाराबद्दल तिघांना कळलेच नसते, विजयचा गालीचा नसता, तर वेळेवर ते इथे पाचू शकले नसते, अन वेळेन येथून मुद्धा निवाशिसाय तो वाचण्याचा प्रश्नच नव्हता"

अडचण मोडकण्यासाठी त्याने तिचा भावांना म्हटले की, "विवाह कुणाशी करून घ्यायचा याचा निर्णय तुम्हींच घ्या,"

आजपर्यन्त तिघांच्यात कधी भांडण झाले नव्हते, मनात कधी फतक पडला नव्हता, पण आता मात्र प्रत्येकजण 'राजकुमारी

आपलीच पत्नी व्हावी' असा दावा करू

ही परिस्थिती पाहून मन्षा राजाला म्हणाला, "महाराज, ही अडचण कोणा तर्कवज्रच सोडवू शकल, सभा बालावली तर तेच विचार करून निर्णय देतात," राजाने या गांभाला समजी दिली,

याइयाच दिवसात सभा बोलावण्यात आली, बरच दिवस वाद-विवाद होऊनही अडचणीचे अंतर काणी शोधू शकला नाही, परिस्थिती तशाच राहिली, अचटी रगत निरुपमाच हस्तक्षेप करत म्हणाली, की ही अडचण सोडवण्याची संधी तिना दिली जावी सर्वांना आश्चर्य वाटले की, ती अडचण आपण माठमोठ नाविक्र मांडवू शकलो नाही, तो एक मो काय साडवणार ?

निरुपमा म्हणाली, "मला वाटतय की तुम्हा लोकांची विचार करण्याची पद्धत चकीती आहे, तिघापैकी काणा भावामुळे मला जीवदान मिळाले, कोण जास्त बलाबदार हे शाश्वतचा तुमचा प्रयत्न आहे पण एक मुख्य विषय आपण विसरलात जयपालच्या आग्रहाने, विजयच्या गांभीच्याने

अन जयच्या लिंबाने मला प्राणदान दिले हे मान्य, आता प्रश्न असा की, या तिघापैकी माझ्यासाठी जास्तीत जास्त त्यास काणी कला - इकडे आपण लक्ष दिले नाहीत ? जयपालचा आरसा त्याच्याजवळ अजून सुरक्षित आहे त्यात अजूनही तो दुसऱ्या कोणाला पाहू शकतो विजयचा गालीचाही त्याच्या जवळ आहे; त्यावर जमून अजूनही तो हवा तिथे जावू शकतो, पण जयचं निंबू मात्र अस्तित्वातच राहिले नाही ते सर्व झालं, त्याचा वापर करून तो आता आणखी काणाला मृत्युपाशातून सोडवू शकणार नाही आता आपणच निर्णय घ्या, कि तिघापैकी माझ्याशी विवाह करायची जास्त योग्यता कोणाची ? जास्त हाक कोणाचा ?"

राजकन्या निरुपमेच्या बुद्धिकौशल्याची मर्वांनी वाहवा केली, तिचा विवाह जयबराबर मोठ्या धाटामटात माजरा झाला

मर्वा खालतात साथ देणाऱ्या आपल्या भावांचा जयने रूप आदर-सन्कार केला जयवर्माही आपल्या सुयोग्य पुत्रांना भेटून रूप आनंदित झाला,

गान्धि

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with 4-6 weeks interval
11 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old.

विशेष-समाचार

अमेरिकेचे अध्यक्ष

१९९२ मध्ये जिन किंग्टन प्रथम अध्यक्षा म्हणून निवडून गेली, २० जाने, १९९३ रोजी त्यांनी पद गृहण केले.

भंडार वर्षापूर्वी, म्हणजे जालू सतकाच्या सुरुवातीला रिपब्लिकन पक्षाचे नेता व्हिन्सेन्ट फोर्कसिने हे अध्यक्ष होते.

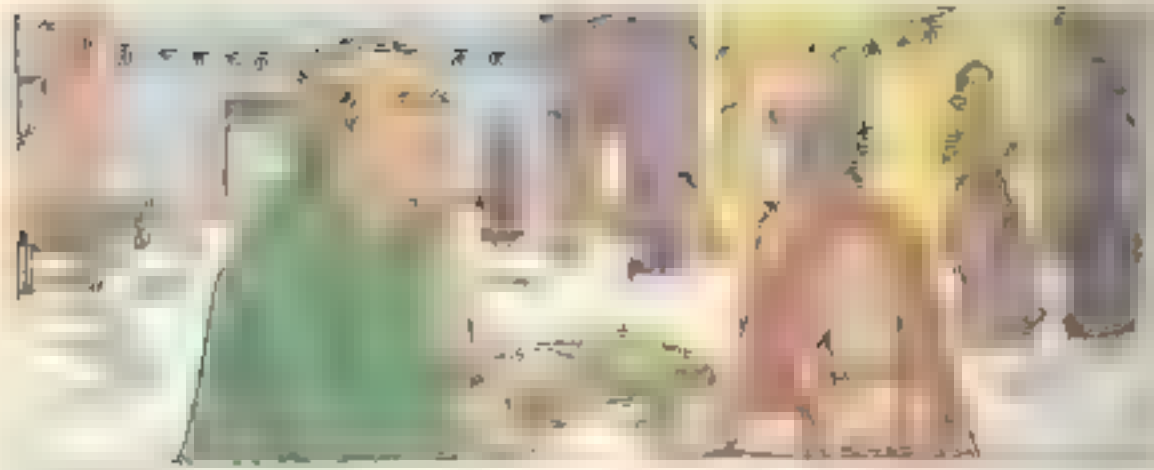
१९९६ च्या डिसेंबरमध्ये ज्या निवडणुका झाल्या, त्यात किंग्टनना ४७ टक्के मते मिळाली. त्यांचे मुख्य प्रतिस्पर्धी बुमदवार टोमॅट डोल यांना ४१ टक्के आणि स्वतंत्र भूमिदवार टॉम पॅरट यांना ८ टक्के मते मिळाली.

जानेवारी २१ मा पदग्रहणानंतरच्या भाषणात पहिल्या बाबणात त्यांनी देशाच्या एकीवर जोर देता ते म्हणाले की पूर्वीन चार वर्षांत याच विषयाकडे अधिक लक्ष दिले जाईल, त्यांनी अशी घोषणा दिली की, अमेरिका, "एक एक बाजू तिची प्रजा एक आहे आणि तिचे ह्येय एकच आहे. या पायावरच अमेरिकेची पुनर्रचना केली जाईल त्यांनी असेही सांगितले की, "माझ्या सरकाराची कामात कामक्षी अवयव नसेल व ते दृढ असेल." त्यांनी असे वचन दिले की, अमेरिकेच्या स्वातंत्र्य-आंदोलनाचा प्रकाश सर्व जगावर पसरेल किंग्टन यांना आशा आहे की २१ व्या शतकात 'प्रजासत्त जगा'ची स्थापना होईल.

२०१२ मध्ये २२, १९९३ रोजी त्यांची हत्या केली गेली. त्यानंतर लिंडन बी जॉन्सन (डेमोक्रॅट) अध्यक्ष बनले. त्यांच्यानंतर निवडून आलेले डेमोक्रॅट नेल्सन रॉड्स (१९७७)

नोव्हेंबर २२, १९९३ रोजी त्यांची हत्या केली गेली. त्यानंतर लिंडन बी जॉन्सन (डेमोक्रॅट) अध्यक्ष बनले. त्यांच्यानंतर निवडून आलेले डेमोक्रॅट नेल्सन रॉड्स (१९७७)

चतुर - गोविन्द

गोविन्द गांधीपुत्रा रक्षितामा हाता श्रीदुसाले हाता तो हाथ एक दोहाय्य दोणीही जर आपल्या वाक्यातुपनि किती हशारीने काणांना फाटले तर फाटण्यातला गोविन्द आपल्या चनापुत्रे चीन करत अस त्या माणसाचा बागवत नवसात सोभावे लागे

एकदा मजीत पाण्डे ताकाच्या एक पुत्रोहिताने सन्देशावर गुमाच्या घरात कदाच केलं करवले. घराच्या मागासमनस गोमान दोक्षणा म्हणून पांडेना फक्त संचा मरणा नमस्कार केला

दक्षिणा कडोसरीच्या लखत मजीत पांडे म्हणाला, "गुमाशेत, आपण काहीत काय चार रुपये दिने असतं, तर जर आज असत मी संतोष मानला असता त्यावर, आपण दिनेला सत्त्वा रुपया आपणासारख्या धनवान्ताला अमर्दीच खुद्दक ना "

ही असल्या घराण्यात काहीत आलेली रीत आहे, आमच्या पुत्रोपासून दखणी हे वत वत जात आहे आपल्यामा आवहेन कीच दक्षिणा द्याचो अशी रीत आहे त्यामुळे मी तुम्हाला सत्त्वा रुपया दिना, गैरममत्र नका करून घेऊ, पण वगण्याची पत्परा माटणहा जर नव्हे ना ?"

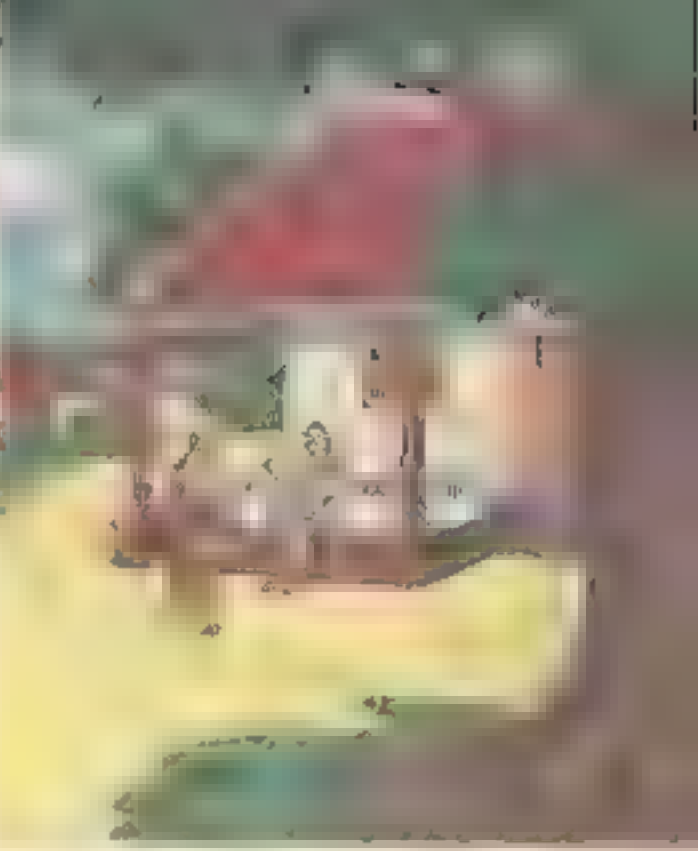
परपराची सत्त्व मोगुन गुमा शीट वनित असल्याच पांडेने ओटमले पण अशा परिस्थितीत करणार तरी काय विचारा ? नेहून परत घेताला आपल्या घराबाहेरच्या कल्याणवर असलेला गोविन्द त्यांना दिसला, गुमान दिनेच्या कमी दक्षिणामुळे तो दुखा होता, त्यामुळे मुद्दाम हाऊन ना गोविन्दकडे जाऊन त्याच्या जेवळ असला गोविन्दने न विचारताच त्याच

पुत्रोहित आला ना

नेच तर मागायला आला मी तुम्हाकडे गुमा तर अमर्दी घेताच्या टाळवच नाणां खाणारा माणस आहे, फारच हिश्याबा आहे ना, इतका कंजुष प्रणा मी आजवर पहिला । सत्त्वा रुपयाच दक्षिणा देत मला म्हणाला की, -ही आपल्या घराण्यात परपरात चालत आलेली रीत आहे, ती ताकायचा इच्छा नाही माझी !" अन् घडलेला मारा प्रमंग पुत्रोहिताने गोविन्दला मागून टाकला

त्याच्या बोलेण्यावर बदलून समत गोविन्द म्हणाला, "मग तर गुमाना सर्व तिनमा आपले आने-पणजे विकत, त्याच किमतीत विकायला हव्यात, कारण परपरायत रीतीचं पालन करणं शुभ मानला ना तो ? पण बाकी सर्व बाबतान परपरात अक्षयन करमाय तो । किमती खूप वाढवून विकतो की सर्व तिनसा ? त्याच्या आज्या-पण त्याच्या यमान्यात शेरभर तादुळ सत्त्वा हव्यात मिळत असे पण आता दहा रुपय द्यावं नसतान की नाहा ? गुमान म्हणण अस की तुमचे पूर्वजता वेदर-वत केव्यावर इतकीच दक्षिणा घेत असत, अम नितकीच घेण्यात तुमचं आणि त्याचंही कल्याण आहे, नव्हतं आता तुम्ही एक काम करा

गोविन्दचा सद्दा एकुन पांडेला फा आनन्द वाटला त्या दिवशी सत्त्वाकाळा

गुमाच्या दुक तात गेला शेरभर तादुळ मागून ते पिशातान घावले आणि गाभाच्या हातावर सत्त्वा रुपया ठेवला, आश्चर्याने गुमान विचारले, "हे हो काय धारणीकथा जरोवर किमती खाभा तादुळाची "

"गुमाशेत, तुम्ही माझ्याकडून आठ्या-पण-याप सत आलेल आलेल केदारवत करवतत अत मला त्याच्याच काळानला पराहित लखून सत्त्वा रुपया दक्षिणा दिनेल तुमचे पूर्वज सवहीच देत हाते ना ? तुमच म्हणथं अस की तम्हाला तोच रीत फसत आहे, आता माहा स्त्रत ना त्याच काळचा पराहित मातून तोच किमती देऊन शेरभर तादुळ वेऊन आतोय, आपला परोहित घर्म मा तणे का मांडवा ? असं करणंच मला कल्याणकारक आहे "

‘हजार अंगणारे सर्वजण हसू लागले.’ गुमाने शरमेने मान घाली घातली, एका आठवड्याभरातच हा अभूतपन्न मंडा भणाय गोविंदच अमल्यांचे सर्वांना कळून चुकले. ते सारे गोविंदच्या अकलेची आणि व्यवहारजातीची स्तुती करू लागले.

पण गोविंद त्यांना म्हणाला, ‘आपण काही काही फसवले आहो. या मागे नेमकी कोणती चाल आहे ती समजून घ्यायला हवी. कोणत्या वळणावर आपण फसलो ते समजून घेऊन नेमकी तीच चाल आपण फगतणा राख्या अंगणवर भुलववायला हवी. तीच चाल त्याला अडकवणारा फसा देत.

एकादा मंगला नावाची विधवा आपल्या दोन मुलींना घेऊन गोपाळपुरना आली

लागली. पण तिहीने रोख तिला टोचून बोलू लागली, ‘‘घरात अरामात बसून सानास-पिनास ! तुम्हा दरिद्री भिकाऱ्यांना किती दिवस मला पोसाव लागेल कुणास ठाऊक !’’ तिचे हे वागडण मग्न न होऊन तिने निघे खानावळ सुरू केली. गोपाळपुरच्या बाजारा साठी पचकोभिंतीनी माणस तिचे मातया मळ्यांत घेत असत. मंगलाचा स्वयंपाक हजक असल्याने जवळीक जास्त गिऱ्हाईक तिच्याच खानावळीत जबाबला जात.

पण त्याच गावात आर्धांपामून किरण नावाचा एकजण खानावळ चालवत अस. मंगलभुळे त्याचा छदा बसला. त्याने एक दिवस दोन माणसाना पैस चोखून तिच्या खानावळीत पाठवले,

‘जेवनाजेवना त्यांनी बागेवर आणलले झुरळ घातले टाकले, अन् ते उचलून सर्वांना वाळवले ओरडू लागले, ‘‘अरे वा रे वा ! कम फलियुस आलस पत्ता ! जेवण विकण हे तर पाप आहेच, अन् वर ही झुरळ !’’ नंतर ते दाख पातावरून उठले. तेथे जेवणाऱ्यांच्यात सज्जवळ माजली. मंगलाला रागावून ते म्हणू लागले की, स्वयंपाक करताना नीट काळजी न घेतल्यानेच असं झालंय.’

किरण आला रूप राहिला नाही, त्याने पुन्हा त्याच पद्धतीने भाड्याची माणसं नंतर दांत-तोंडदा त्या खानावळीत पाठवली अन् मंगला न तिच्या खानावळीची बदनामी करत राहिला. एकादा दिवशी जेवणान छिळा तर एकादा दिवशी शकाहारी पदायांत कामाचा तुकडा सापडे ! या घटनांमुळे मंगलाच्या

खानावळीचे गिऱ्हाईक काम झाले.

‘या सोड्यांमार्गे नकीच रण न...’ असा अमल्यांचे’ तिनं आळखले. तिचा द्वेष करणाराच काणी हे करत असला पाहिजे. एक दिवस गोविंदकडे जाऊन तिनं स्वं हकिकत तपशीलवार मागवली आणि त्याचा मंडा मागितला.

गोविंद तिला म्हणाला, ‘‘भिकाऱ्याच भवू दुसरा भिकारीच असला, व्यापाऱ्याचा भवू व्यापारीच. मापल्या खानावळीच नुकसान होत असल्याचं पाहत बहुधा किरणच या सोड्या करवल्या भमणार, तुम्हा एक काम करा. माट्यामशी बालण करा, त्याला आपले अस काणी नाहाय दहा रॉस माणसांना तो एकटा मरत लोळव शकतो, त्याच्यात तंबडी शक्ती आणि साहमर्ही आहे. मजुरी करून तो प्रामाणिकपण जगत भसतो, त्याच्याकडून पैस न घेत त्याला तुम्ही जेवण देत जा, तो तुमच्या रसणाचा भार भुचंलं.’’

मंगलाने माट्यामशी निराप पाठवाला, तो त्याला म्हणाला, ‘‘माझी काळजी चेणार काणोही नाहीय, त्यामुळे सर्वांच्या दुष्टांत मी पकं असहाय भवला आहे, मला अन् माझ्या खानावळीना बदनाम करायचं कारस्थान काणोतरं करतय. पदार्थात काही ना काहा भिसळून इये येणाऱ्या सिऱ्हाइकाना भिववन आहे, तु माझा आधार बन. मी तुला फुकट जेवणला तर घाबोनेच अन् शिवाय वर काहा पैसही देत जाईन.

मंगला आपल्याला ‘भाड्याचा गुड’ बनवू पडान आहे, या विचारांने मांटेरामना प्रथम

रागच आला. ‘पण गोविंदच्या सल्ल्यानेच तो आपल्यावर ही जबाबदारी टाकत आहे’ हे कळल्यावर तो शांत आला, एका आठवड्याच्या आतच मांटेराम मांसाच्या घरी घेऊन तेथेच राहू लागला. मंगलाची शोरली मुलगी कवणा त्याला आवडाली. दिवस जात राहिले तसे ति नाही मांटेरामवर प्रेम करू लागली.

काही दिवसांनी किरणने पुन्हा एकदा दोन माणसे मंगलाला बदनाम करण्यासाठी पाठवली, जेवनाजेवना त्यांना पदार्थातून एक लहानशी पाल काढली, अन् ती लोकांना दाखवून ते काही जोतणार, इनक्यात मांटेरामने त्याचा गळाच धरला अन् तो त्याला बदहत चिचाहू लागला, ‘‘बोला, या प्रकारचा बालवना घनी काण आहे ? काणी

पाठवले तुम्हाला इथे ? खरं बोला, नाहीतर चामडीच लोळवीन पहा तुमची !” ने दोघांही चुप धाबलं अन् किरणचे नाव त्यांना सांगावेचं लागलं.

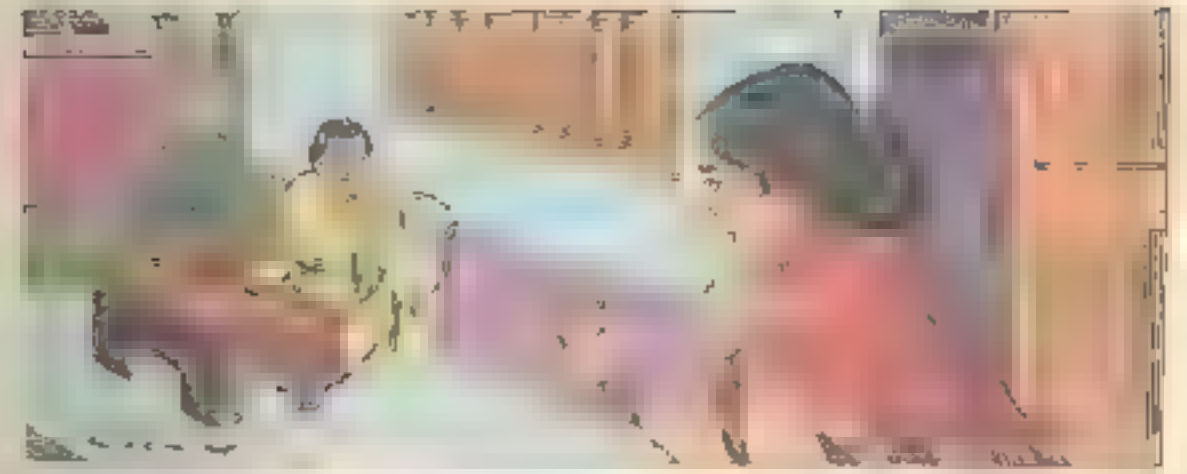
नावखतोच चार माणसं किरणला पकडून घेऊन गोविन्दकडे आली. गोविन्दन काही विचारण्यापूर्वीच किरण रडतरडत सांगू लागला. “गोविन्द, मला समजतय की, तूच साहेरामला मंगलाकडे पाठवले आहेस. ही गाष्ट तर खरीच की माझा व्यापार अलिकड घटत चाललाय, त्यामुळे मी भाड्याचं गृह मंगलाच्या खानावलांत पाठवून तिला बदनाम करत राहिलो, आता तुम्ही जी शिक्षा दाल, ती कबूल आहे मला.”

“किरण, शिक्षा घ्यायला मी गोवपायीच थोडाच आहे ? पण एक गोष्ट नीट लक्षात घेव, दुसऱ्याच मुकमान करणाऱ्या परमेश्वर कधीच क्षमा करत नसता, दुसऱ्याचं भलं करणाऱ्याचं स्वतः चंही भलं होत, जे पडलं, ते पाहून गोवकरी तुम्ही घृणा करू लागलील, तुला दुष्ट समजताल ते तूच इतर जहान मीठे जे व्यापार आहेत, तेही मुकमानांत जातील अथ, गणमान तुला पुन्हा खरं नाव

दावं ना. गोवपाचं दुसऱ्या मुलीशी आपल्या मुलाच लग्न लावून देईन” असं सर्वांना माग अन् अस जाहीर कर की, ‘मंगलानं आपला घंटा नीट जागरूकनेनं करावा हे समजावण्यासाठी भाड्याच्या गृहापासून स्वतः ला कस काचवावं हे शिकवण्यासाठीच मी हा मंगला हाविही पाठायाम केला, अस झाल्यावर मगच सर्व काही ठीकठाक होऊन जाईल, साक तुझ्या औश्याची म्नुनी करतील.”

किरणने गोविन्दचा सल्ला अंमलात आणला, आता मंगलाच्या दोन्ही मुलींचे विवाह अगदी महजगण पाव पडले भाटेरामने मंगलाच्या पाहत्या मुलीशी विवाह करून खानावलीचा घर स्तन च्या शिरावर घेतला, विधवा मंगला आता आपण कस शकत होती.

किरणला नवी सून मिळाली अन् स्वतः च्या बदनामांतून अगदी थोडक्यात बाचला, अशा प्रकारे ही गोष्ट मुकमान झाली, गावान गोविन्दचाही चुप तारीफ लागला.

भूपालची दुशारी

भूपाल हा भुवनेश्वरीचा हिशॉब-कारकुन, दिवशी तो घराबाहेरच्या कट्ट्यावर बसून हिशॉब पहात असताना त्याची बायको नलिता तिथे येऊन म्हणू लागली, “आपल्या मुलांच्या भाटीभरणासाठी सध्याकाळी आपल्याला व्याहाराच्या गावी जायला हव ना मग तिथे बायकाच्यात वाटण्यासाठी मिठाई हवी, आज सकाळीही सांगितलय मी एकदा, नघात आहे ना ?”

“लक्षात नाही कसं ? आताच भुरकून टाकतो ते काम,” असं म्हणून भूपालने नलिनाला घरात पाठवले, इतक्यात गहोतून जाणारी शाम त्याला दिसना, शाम एक साधा शेजकरी, त्याला बोलावून हलक्या आवाजात भूपालने काहासं सांगितले, थोड्या वेळाने पुन्हा समारुन जाणाऱ्या रामूला बोलावले अन् त्यालाही असच काही सांगून पाठवून दिलं.

नलिता पुन्हा एकदा बाहेर येऊन म्हणाली, “आपल्या कामात गुंतून मिठाई भरोंदायचं विमरून गेलालंमं काटलय.”

“नाही ! तेंच काम चाललय माझ,” भूपाल भुनरला.

नंतर रस्त्याने जाणाऱ्या आपली दायाला बोलावून भूपालने काहीतरी सांगितलं, अन् पुन्हा तो आपल्या कामात गुंतला.

आतून नलिता हे सर्व पहात होती तिला आता रडावेना; बाहेर येऊन ती तदच्याला म्हणाली, “रस्त्याने जाणाऱ्याला बोलावून त्यांच्याशी बोलताय पण मिठाई आपणायचा मात्र काही पत्ताच नाहीय ?” “दिसत नाहीय तुला ? ज्या ज्या लोकांशी मी बोललो, ते सर्वजण मिठाई आपणायच्या कामालाच तर लागले.” भूपाल हसत बोलला.

“मी काही मूर्ख नाहीय ! मिठाई

आणायला इतक्या सगळ्यांची काय गरज ? एक माणूस पुरसा नाही का ? माझा नाही विश्वास बसत तुमच्या बोलण्यावर ! आता माझ्यादेखान कुणावर तरी सापळा बसं तें काम तोवर हलणार नाही मी इथून !" ललिता हट्टाने म्हणाली.

भूपाल हसत म्हणाला, "मला मिठाई घ्यायची तर आम्हेच, पण तो गुलदाम गुप्ता विकायलाच तयार नाहीय !"

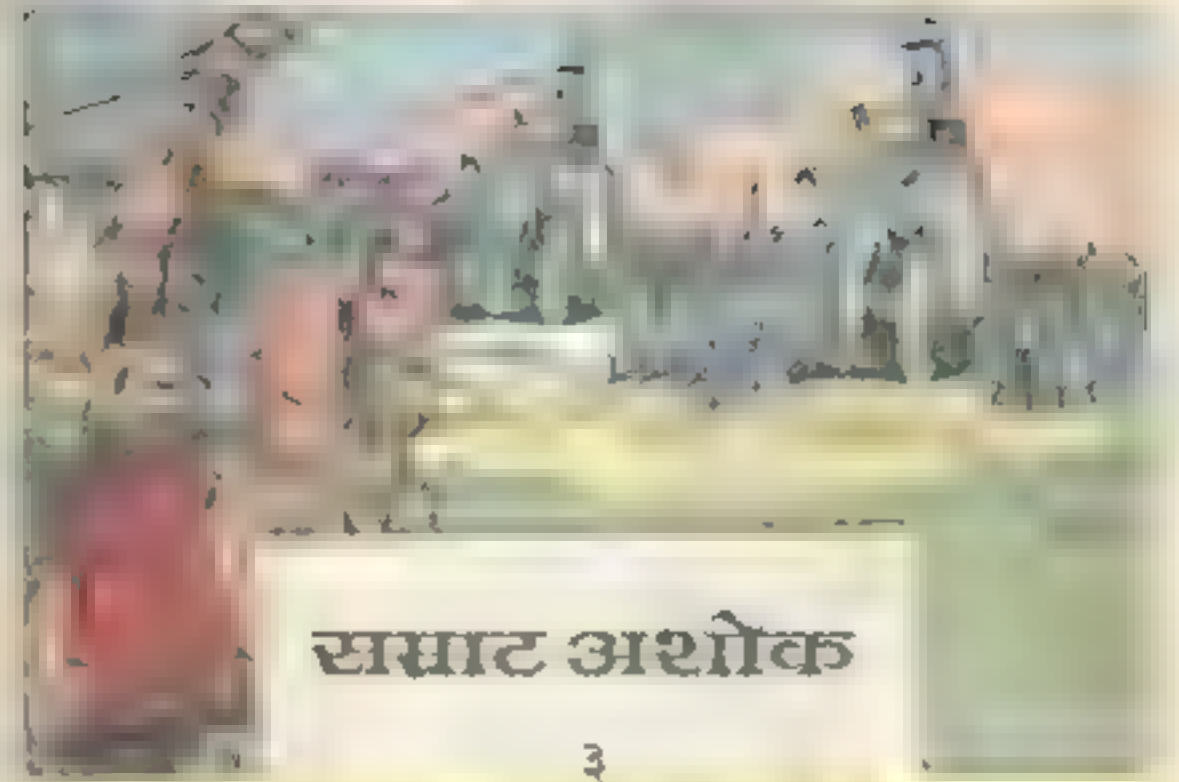
"हा तर फारच विचित्र प्रकार झाला ! अरे, आपण त्याच घर धोंडच मामनीय ? मिठाई विकणं हा त्याचा धंदाच आहे ! त्यासाठीच तर तुकान अफडलय मं त्यानं ? तयार नाही म्हणजे काय ? जर काय ते मीट मागा ? रंजिता बालली

"एक, काय झालं तें ! मी गुप्ताच्या दुकानात जाऊन मिठाईच्या विकाराच्या, त्यानं स्पष्टच सांगितलं की, कोणतीही मिठाई मणभर घेतली तरी शंभर रुपयाच्या आत मिळणार नाही, मिठाई अत्यंत अन् स्वादिष्टही आहे, किंमत कमी करण्यासाठी मी एक अुपाय माजला, तो अमळान आणण्याकरता मी या लोकांना

की, जो जो जाईल, तो नव्व मिठामाची किंमत विचारून काही बांटेन अन् वास्तू नही पाहील त्यानंतर त्यानने निरनिराळे दाब काढून टीका करेल, ते म्हणतील की, 'मिठाईत हसक्या दर्जाचें पांढ मिठाई शिळी आहे?' ते असो म्हणतील की, 'वापरलेल तूप शुद्ध तूप-नव्हे, त्याला सवट वास मारताय' चंगरे, अन् ते मार मिठाई न घेताच परत फिरतील, मवांची टीका ऐकून 'आपल्या मिठाईत खरंच काहों दाब आहे' असं गुप्ताना वाटू लागेल, मग ती विकण्यासाठी तो किंमत अर्द्यावर आणेल, तशी ती कमी झाला, की माझी माणसं जाऊन मिठाई खरंदी करून आणतील" भूपालने सांगून टाकले.

इतक्यात शाम घेतोभर मिठाई घेऊन आला, तो म्हणाला, "तुमच्या म्हणण्या प्रमाणे मलांन खरंच मिठाईचा भाव मिळण्यावर आणला, आज मणभराचा भाव पत्रामच !"

नवयान बसल्या बसल्या केलेली मृत्पांग

सम्राट अशोक

३

महाराज जिन्दुसार आजच सुभदेशीं विवाह करत आहेत, नगरातले सगळे रस्ते कळोचे सुट, आंब्याच्या पानांची तारणे व फुले यांनी सजवण्यात आले. केवळ भाव्य म्हणूनच, सुभदेचे वडीलही नेमके त्याच दिवशी मुलीचा घेतायला राजधानीत आले, तिचा विवाह केव्हाच होऊन एव्हाना ती अंत पुरात आरामात रहात

राजाच्या आज्ञेन नगरात घोषणा दिन्ही गेली की, 'महाराज जिन्दुसार आजच सुभदेशीं विवाह करत आहेत, नगरातले सगळे रस्ते कळोचे सुट, आंब्याच्या पानांची तारणे व फुले यांनी सजवण्यात आले

केवळ भाव्य म्हणूनच, सुभदेचे वडीलही नेमके त्याच दिवशी मुलीचा घेतायला राजधानीत आले, तिचा विवाह केव्हाच होऊन एव्हाना ती अंत पुरात आरामात रहात

असेल असे त्यांना वाटले होते, पण 'आजच तिचा विवाह होत आहे' या जातमाने त्यांना आश्चर्य वाटले. राजभवनाजवळ पाचताळ त्यांना समजाते की, ही शुभवार्ता दृष्ट्यासाठी शिपाई आताच आपल्या गावाकडे निघत आहेत, त्यांना मलाद्वाराशी पहानाच साठणा आदराने ते आत घेऊन गेले थाड्याच वेळान दगबारी ज्योतिष्यांनी निश्चित केलेल्या मुहूर्तावर सुभदे व जिन्दुसार यांचा विवाह

चंडवा

राजरा शाखा, आपल्या वचनाप्रमाणे सुपरिक्तापर्यंत महाराजाची विवाह घडवून आणला. सुभद्राच्या पिण्याने जयशराम आश्चर्यात

सुभद्राने दान वधे दामोदराण राजभवनाने स्वर्गीत केली होती. आता ती महाराजा बवली तिच्या संश्रमनेन कायगाजर घडवून तिच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी आता खाल दामोदरा नेमणूक झाली आणि राज्याधामाना एका वाम महानाचीही व्यवस्था आली

परंतु तरीही ती सृष्टी नव्हती, कारण राजाच्या अन्य राण्या अज्ञानही, सर्वा मिळाले व्हा, तिचा पाणअतारा करून तिला राग देत. तिच्या समक्ष त्या आपसात बालन-पाहिलेत ? एका भिक्षायाची धोर आपल्या भाष्याचा किती डौल मिश्रवय ?

आह्वाणकन्या आता लाजलेला मोडून राजवट्यात पडण करू लागल्या, तर आपला रातकन्याचा सुपयोगच काय ? जमल्या चावका आमचे अधिकार बळकावू लागल्या, तर आमचे काय हाणार ? आपले काय पकाद्या दरिद्रांशी विवाह करून तुम व्हाव ?" असेच कारागरी बोलून त्या तिला डोळ्यात आले

या बीचचा अन्दीना सुभद्राचे अत करण विदीर्ण होई, परंतु ती सर्व काही सहन करी अत आपल्या आत घुममटत राहते. पण तिने आपल्या पतीबरोबर याबद्दल कधी चकाव घेतली काही नाही, तिचा स्वभावच सहनशील होता जे भाष्यात असत, तेच घेतले अशी तिची धट्टा असे राजाही आपल्या राजकारणात मग अस, अत पुरातना तपशील जाणून घेण्यातका बळ तरी कट होता त्याच्याबरोबर

अत पुढीलएका वृद्ध भोवकेंच सुभद्रा दर पथमपासनेच येत होते, एकात्मन नदरदणाच्या सुभद्राचा ती म्हणाली, "त्या मनेजणी बळतात तुझ्यावर" म्हणूनच अशा सनायतान त्या तु यडले ती बंडकटन रहतात. त्याच ऐकून काही नकी होऊन ' या राजकाट्यात तुम्ही मनाच अधिकार मान्यच आहेत वयाने त्या मोठ्या जमल्या म्हणून काय ज्ञान ? ज्ञान मनाचा भाष्याच " अशा प्रकारे ती सुभद्राचे सान्त्वन करी तिचे आलस ऐकून सुभद्रा हसून सुप गाले, परंतु तिच्या त्या हसण्यात विषादाचा कटाच अधिक अस

३.४ एका एक वर्षे जल्यले. सुभद्रा

एका सुन्दर पुत्राला जन्म दिला, आपल्या तजस्वी पुत्राला पाहून ती म्हण, "तुझा आगमनाने माझे दुःख नाह्यास झाले बाळा ! माझा शोक वर करणारा 'अशोक' आहेस तू." अन् आपल्या हातात अचलून ती त्याच्यावर चुंबनाचा वर्षाव करी, तिने त्याचे नाव ठेवले अशोक.

आपल्या तजस्वी पुत्राला जन्म मिळून पाच पुत्र होऊनच, सर्वांत 'सुशम' मांडा होनी, लग्नानपणापासून तोंक त्याला य्वराजि मानत त्यामुळे राजवाड्यातले नेकरचाकरही त्याच्याबद्दल अत्यन्त आदर बाळगून, पण यामुळे सुशममध्ये अहंकारभाव वाढत गेला आपल्या इच्छेविरोध दागणाऱ्या तो अत्यन्त कडक शिक्षा देई काणी थोडामाही विरोध दर्शविला, तर ती त्याच्यावर तडून पडे, त्यात

भूतप्राधिकारी मानत असल्याने काणी विरोध शब्द काढत नसे.

सुशम अशोकपक्षा तोंड वर्षानी पाऊ होना, आता दाधानांही साक्ष्यात पदार्पण केले होते, एकदा दोघही राजाच्यानत फिरत होते, तेव्हा तेथून जाणाऱ्या एका माळ्याने अशोकला घणाम केला माव, तोंडच मनापुन त्याला खाली पाडून कोधाने जाळ होत सुशम झाला नातला, "माझा अपमान करू घडनास तू ?" हळुहळू झुलत माळी म्हणाला, "पण आपला अपमान का करावा यां पशु ?"

"मग या दासी पुत्राला नमस्कार का कलास तू ?" सुशम गरजला.

जवळ बऱ्या ! जग आदरात आला, तुमची माता मला मानेसमान आहे अन् मातेने माताही तुम्हाला मानसमान आहे," अशोक म्हणाला.

"शी ! मग कम रे, पुन्हा कधी असले बोलू नको माझ्यासमोर, तुझी माता माती माना नव्हत; ती होअच शकत नाही माझा माता ! माळी माता तुला पुत्र मानत हो जन्मान तरी असत्य माझ आहे !" असे बोलून सुशमने अशोकाची तर अडवली.

"आपण दावी हो बिन्दुसार महाराजाच पुत्र आहोत, माझ्या मातेचा अपमान हा महाराजांचाही अपमान हात !" अशोकने संयत आवाजान ममतावाक्या पयल केला.

"हू, तुझा अन् तुझ्या मातेचा अपमान करायला मला गंमन वागते, काय करू शकशील रे तू ?" सुशमने दर्पभरल्या

आवाजान विचारले.

"तू असल्या अदृष्टपणाची माझ्याजवळ क्षमा मागशील, तज्जा ज्ञानद वारेल बघ मला" असे म्हणत अशोकने सुशमचा हात पकडून जोगान फिराळला.

"माह, माह !" म्हणत सुशम ओर नागला, मन् वंदनने कळवळू लागला, पर न अशोक त्याच्या हात माडला ! माळी घाबत भुशानाबाहर गेला व तेथून जाणाऱ्या मन्थ्याला त्याने इकिकल हागितलो, मन्था ताचडलोब तेथे येऊन आरधला, 'मोडा, मोडा त्याना !"

सुशमचा हात सोडून देऊन अशोक मन्थ्याकडे पाहू लागला.

"थोरल्या बन्धुशी अशो वागणूक ठीक आहे का ?" मन्थ्याने विचारले.

"याने कुठे थोरल्या भायामारही वर्तणूक केली ? एकाद्या अशिवकी शत्रुसारल ज्ञानत

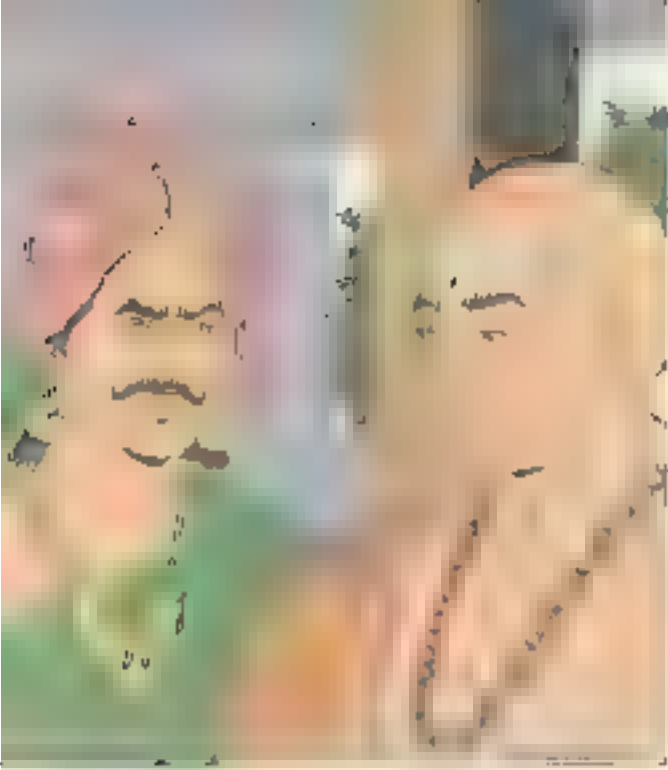
ग्रीहला तो, आपल्या मातापित्याचा अपमान सहन नाही हाणार मला ! पुन्हा कधी त्यांच्याबद्दल तो अपमानकारक बोलला, तर तुमला हातच नव्हे, त्याचा गळा फिराळून टाकीत मी." ज्ञानताना अशोकचे डोळे आग आकत होते.

अशोककडे रागाने दृष्टीक्षेप टाकत सुशमही वंगाने तेथून निघून गेला, 'हा याबद्दल कंज्यातरी नकीच सूड घेईल' असे मन्थ्याला वाटले, 'अशोकविरुद्ध नकीच तो काही हातचाल करील.

चन्द्रगुप्तने नन्दवंश नष्ट केला, मोर्यवंशाच्या स्थापनेत त्याला मदत करणारा बाणक्य त्याचा व पुढे बिन्दुसारचाही सहागार बनला हाता, दाह्या राजपुत्राच्यात भूमसणाऱ्या सुशच्या अर्नाबद्दल मन्थ्याने एकदा बाणक्यला सांगितले.

"स्तुतिपाठकांच्या समूहात मापडून सुशम

आपला मार्ग श्रुत आहे. अशोक अजून किशोरावयीने आहे. भविष्यात तो चांगला निपत्राण्याची चिन्हे तर दिशत आहेत, पण पुढे तो सन्मार्गापासून झुन हाण्याची शक्यताही आहेच. हे सर्वच परिस्थितीवर अवलंबून आहे.” चाणक्य गंभीरपणे झालला.

तुमचे म्हणणे तर ठीकच आहे, पण मला शका आहे की, तुम्ही महाराजच सुशमच समर्थन करत असतात, त्यांची कल त्यांच्याकडे आहे, माझ अंतर्मत तर सांगितय की, हा अहंकारास शोभ मीमांसनावर बसला, तर मौर्य साम्राज्य मंकात येईल,” मन्त्री म्हणाला.

चाणक्य काही वेळ गप्प विचार करत राहिला, नंतर तो म्हणाला, “तर मग आपल्या ज्येष्ठ पुत्राबद्दलचा राजाचा छम दु-

कणी फारच आवश्यक आहे. आपण गप्प रहाण बर नव्हे.

निघून गेला. एके दिवशी संध्याकाळी मवनाबाहेर फिरत असलेल्या राजाला चाणक्य भेटायला गेला, राजा बिन्दुसारने त्याला प्रणाम करून म्हटले, “आण निगांय दिला अमता, तर मीच उपस्थित झालो अमता ना आपणाभंमार.”

“आपल्या पुत्रापेकी शकाचा मिहामनावर बसण्यापासून धोषन करण्याची अनु त्यासाठी पुढे त्याला विशय प्रकारे तयार करण्याची वेळ आता जवळ आलेली आहे, महाराज. या गोष्टीची आठवण देणे, हे आपले कर्तव्यच ममजलो मी.” चाणक्य झालला.

राजाने एकदम दचकून विचारले, “म्हणजे ? माझा ज्येष्ठ पुत्र युवराज सुशम मौर्य साम्राज्याच्या मिहामनावर बसायच्या नायकीचा नात्रीय ?”

“ज्येष्ठ पुत्र हाच मिहामनाचा वाग्न अमता, हा एक आपला रीत आहे, पण सर्वांयान तो योग्य नव्हे, जो जास्त अमल, कर्तव्यदक्ष अमल,

राज्याचे कल्याण सामावलेने अमल.” चाणक्याने आपला विचार स्पष्टपणे साडला, तो पूर्ण विचार केल्यावरच झालला.

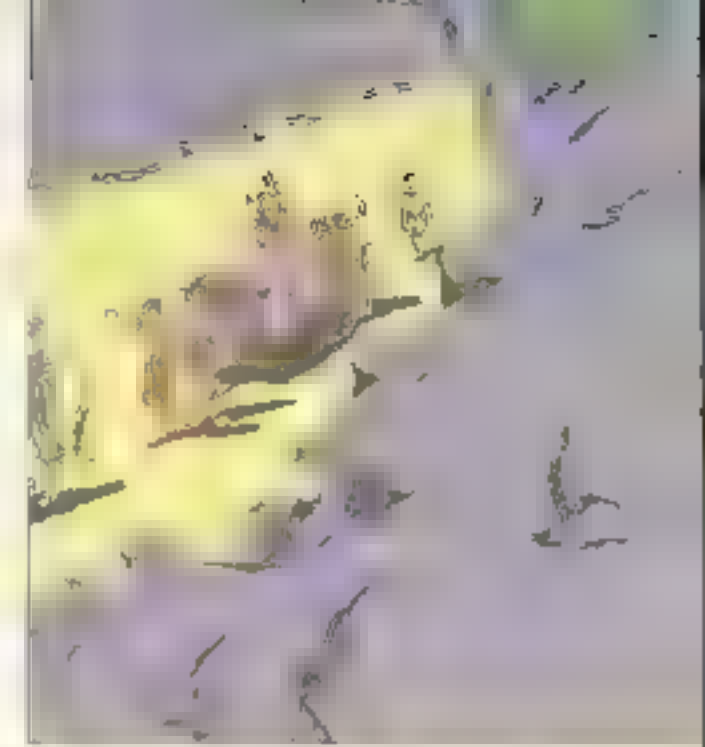
चाणक्य मितभाषी आहे, तो ज्येष्ठ पुत्राबद्दल याने आपल्याला संवध करून राज्याच्या वारसाबद्दल नीट विचार करावचा इशारा दिलेला आहे. चाणक्यच्या श-

क्यनामागे लक्षात काही सवळ कारण असले हे बिन्दुसारने ओळखले.

“राजा, या विशयान बाईगडलड नवी राजा काय वहाता, कोणाला नंतर मिहामनावर बसायच आहे, याबद्दल अजून आपला निश्चिन निर्णय झालेला नाहीं-ह सर्व राजकुमारांना नीट समजाव आपण त्यांची वर्तणूक व हालचाली पारखता आहोत. हा त्यांना कळावे. ज्येष्ठ पुत्र असल्यामुळे आपल्यालाच राजा बनावचा हक आहे-अस मक्षमला वाटता कामा नये, कधी कधी कादमितीची परीक्षाही आपल्याला घ्यायला हवी.” चाणक्य म्हणाला.

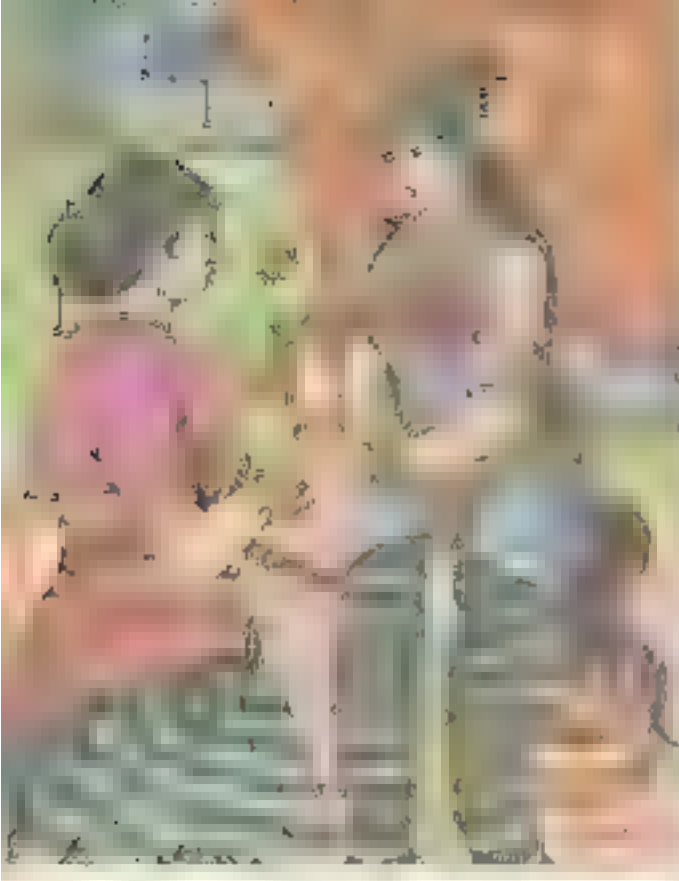
“आपण म्हणता, नमच घटन, अशा परीक्षा ताबडतोब घ्यायची असत तर त्यालाही माझी काहीच हरकत नाहीं,” राजा मंजलने.

“मी तशी विचार करत आलोय, अशा सूर्योदयाबरोबर आपल्या सहाही पुत्रांना नगराच्या भुतरेकडील भिवालयाला हजर हाण्यास मांगा, तसे येतात त्यांनी आपल्या भुतम वाहनावरून यावे, त्यापुढी त्यांनी काही घनवर्षक आहार घेतलेला असतो अत मोदरात पुढस केल्यानंतर त्यांनी मृग्यवान आसनावर बसवे,” इतके सामून चाणक्य तयून निघून गेला. त्याने सांगितल्याप्रमाणे राजाने आपल्या पुत्राकडे निगाय रवाना केला. “हे इतर चाणक्य, मन्त्रिगण, काही असत अस सर्वजण शिवालय्याच्या प्रांगणात हजर झाले, सूर्योदय होतच एक एक राजपुत्र तेथे येऊ लागला.

युवराज सुशम तीन घोड्यांनी सजवलेल्या रथानून आला, दुसरा राजपुत्र हागिने घातलेल्या हत्तीवर बसून आला, तिसरा एका मंदब, सुंदरभा घोड्यावरून आला, चौथा व पाचवा राजकुमार पायलानून आले, सर्वजण आल्यावर त्यांच्यापासोपाठ कोणतेच वाहम न घेता अशोक पायी जाउन ठीक वेळेवर तेथे पोचला.

मंदिराच्या मंडपात राजकुमारांनी आपापली आसने राहण केली. दोन राजपुत्र नर येतात आपल्याबरोबर हस्तिदंती मिहामने घेऊन येऊन त्यावर बसले, दोन राजकुमार मंजु कापूस भरलेल्या माद्यावर बसले, पाचवा राजपुत्र व्याघ्रचर्म पसरून त्यावर बसला, अशोक स्वतः बरोबर काहीच घेऊन आला नव्हता.

करते आहेत. हे सूप डाकू खाजवन्ही मला कळत नाहीय. स्वतःची गरज पुरी करण्यासाठी कदाचित माणसं असं करत असतील. पण न तर भगजाच्या पत्तिकवला आहेत! चुटकी खाजकताच तुला आवश्यक ते सर्व मिळण्यासमर्थ आहे असं तर नव्हतं कि तू काही हुबू शक्ती प्राप्त करून आपला इज्जा पुरी करायच्या मारा लागला आहेस. पण खरं तर-सुद्धा शक्तीच काय, पण देव शक्ती प्राप्त केल्यावरही त्यानून मिळणारा आनंद हा क्षणभंगुरच असतो. माजो खात्री आहे की, या शक्ती शेवटी आपली मन झाली नाहीशी करताना अंदाहरणादास्त एका त्रिनडाक व मुर्ख राजकन्येची गोष्ट माझ्या तोंडून ऐक. जन्मतःच ती अगदी कुरूप होती. अत्यंत सुंदर वसायची सधो तिला प्राप्त झाली. पण जाणून

सुजून तिने तिच्याही शेकडून दिलं तिचा गाष्ट ऐकत आपला थकेवाही घालव." केवळ

... दुर्दैवा होता. महागाणी कसधाडकी लावण्यावती होनी, बऱ्याच वर्षांनंतर या शर्पांना कस्यारून बांधून ... हो कन्या अगदी कुरूप होती.

अशी कन्या पाहून राजदरतीला फार वाटत. तराही त्याने कन्याला स्वयंवाहाकटाने वाहवत, तिचं नाव ठे मीनरी. खेव देवाळ आहे पांच प्रमाण मणत्रे ही मंत्रिरी कथं न दिस, तर अगवताने तिचा मधुर आवाज बहाल केला. बाराव्या वर्षापासून ती ममानान प्रवीण झाली, तिने वाणावरूनही शिकून घेतलं. वाणा वाजवन ना जेव्हा राभू लागे, तेव्हा रक, रंग समजून वल्लीन होऊन ऐकत राहत, आपण जणु दुसऱ्याच लोकात फिरत आहोत, असे त्यांना वाटे.

पहाता पहाता मंत्रिरीने तारण्यात प्रवेश पाईच भयभ्या जन्म राहिली, कोणताही राजकुमार एकाद्या कुरूप राजकन्येची विवाहाला कसा तयार होणार? कन्येच्या भावेव्यावहून ते चिन्तागस्त झाले.

एका पौर्णमास्या रात्री मंत्रिरी एकीच राजोद्यानात वाणा वाजवन गावू असली होती. त्यावेळी तिचं मधुर स्वर आकाशात विहार करणाऱ्या वेदचंदना नामक गंधर्व-कन्येच्या कानां पडले. मग होऊन ती ... अतः अतः अतः अतः राजकन्येजवळ जाऊन

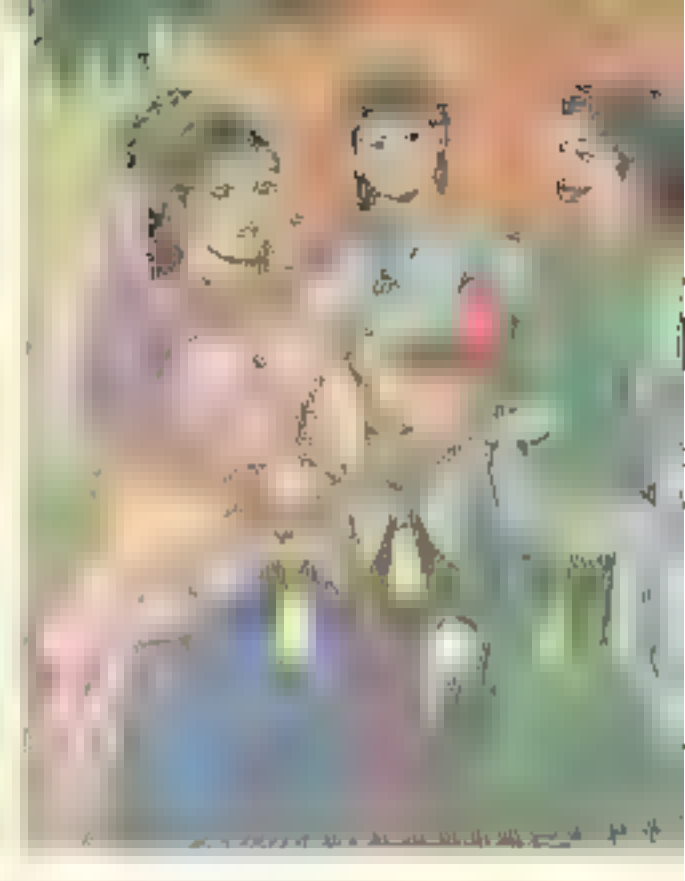
तिचं अभिनंदन करत म्हणाला. "किती गोड गळा लाभलाय तुला? आयच्या गंधर्वलोकातही इतक्या मधुर स्वराने गायची दगडी वाणालाच मिळालेली नाही."

अचानक गंधर्वकन्या आपल्याभोवतरी अशी ठाकलेली पाहून मंत्रिरी जावहून अशी गायली. "नित्य होऊन तिनं गाणं हो खोबलं सुवर्ण पुनिंमसारख्या ओढणाऱ्या त्या गंधर्वकन्येकडे मंत्रिरी अपयक पाहून राहिली.

आश्चर्यात बुडालेल्या राजकन्येच्या मनातले भाव वेदचंदनाने ओळखले. हसतहसत आपल्या हातातली पनाळाची अंगठी काढून मंत्रिरीच्या बोटावर बसवून ती म्हणाली, "राजकन्ये, ही अंगठी महिमासरी आहे. ती भरणे करणाऱ्या ओढणाऱ्या अगदी माझ्याभोवती लावण्याकरी दिम् लागेल ही, पण तुला स्वतःला माघ तू तुझ्यामागचीच दिमशील! आणि एक गोष्ट कायम लक्षात ठेव. ही अंगठी बांगत असताना तू काहीही, कोणत्याही दवळात जाभू नकास, तस केवस तर अंगठीचो शक्ती कायमचो नष्ट होऊन जाईल." मंत्रिरीला अशा प्रकारे साबळ करून वेदचंदना आकाशमार्गाने निघून गेली.

आपण स्वप्नात आहोत की नस्यो, हे काही वेळ मंत्रिरीला कळतं, इतक्यात मंत्राराणी नेथ पावत, अशाकवृद्धावाला चमकत्या मृण्मूर्तीसारख्या अंधा युवतीला पाहून त्यांना आश्चर्य वाटत.

प्रथम या धक्क्यातून सावरून राजा यशवसनि विचारले, "पुत्री, तू कोण आहेस? आम्हीची मंत्रिरी कुठाय?" जवळ असणारी मंत्रिरीची वाणा याने ओळखली होती.

आपले मीन तोडून मंत्रिरीने, "बाबा!" म्हणून पित्याला मिठी मारली. राजदरतीने कन्येचा आवाज तर ओळखला पण ह्याबद्दल भक्ता भयस्थाने काही न बोलता स्तब्ध होऊन दाघे तिच्याकडे पहातच राहिले.

मंत्रिरीने गंधर्वकन्येच्या भेरीची वाणा त्यांना खुलासदार सांगितली. राणाने आपले कृतकृत न जावहून मंत्रिरीची अंगठी काढून स्वतःच्या बोटात घातली. वाणा मंत्रिरी आणि देशवर्माणा राणी गंधर्वकन्येभोवती दिम् लागली. राक्या वाजवन दोघडी हसू लागले. राजदरतीच्या आनंदाला पारावार राहिली. अतः कारण राजकन्येच्या कुरूपतेचो प्रश्न आपोआपच सुटलेला होता, महाराणीने अंगठी पुन्हा मंत्रिरीच्या हातात घातली.

दुसऱ्या दिवशी गंधर्वकन्या वेदचंदनाच्या

आपल्या मोजरीकरे पाहून तिच्या सख्या साथमात कुजबूजू लागल्या, "ही सुन्दर तरुणी महाराजांच्या नातेवाईकांपैकीच असल मेलगी असानी तर अशी आमचीही राजकुमारी आहे की, पण काय अुष्यात" तिच्यात अनेक विचारांत आकाशापातळाचं अंतः आहे."

सख्याच्या चहायावरचं भाव पडताच त्याच्यात काय वातणी चालली आहत हे मोजराले तासले एक थड श्वास ओढून आपल्या सख्यांना ती म्हणाली, "अग मल्लिका, प्रफुल्ल अशा निरखून काय पहाता आहोत? मी काय कोणी नवी आहे का तुम्हाला? इकडे या बरं!" राजकन्येचा आवाज ओठवून त्यांनी आपल्या चुकीबद्दल क्षमा मागितली

लागत राहिली, इतरांना ती अरी सुन्दर दिसत असली, तरी स्वतःच्या डोक्यांना तिचे तेच जुने सराब रूपा दिने. आरशात पहाव तेव्हा ही वास्तविकता तिच्या अशांत करी, आपल्या मनाला दर्शव देई ती

अशांतच तिचा वाढदिवस आनार, नेहमीप्रमाणे महाराजांनी त्याही दिवशी करमणुकीच्या कार्यक्रमांची व्यवस्था केली, त्यात शेवटी एक जादुगार आपल्या नाट्यामात जादूचे प्रयोग करायला पुढे आला. त्याच्यादरम्यान त्याचो वस्त्र मलमारी होती, तिच्या गळ्यात एक दात लटकत होता

जादुगाराने आपल्याच एक काय सातो ठवन त्यावर एक टोपली झाकली, आणि मंत्र म्हणत ती आपली काठी त्याभोवती फिरवू लागला, मूलगी ताल पिटू लागली, थोड्या वेळान टोपली अचलली तेव्हा त्या जागी आपल्याच एक रोष दिसत होते आणि त्याच्या काठीला लटकत होते एक दात

दर्शक टाळ्या वाजवत, "अरे" ही तर नवीच जादू आहे" अस म्हणू लागले. जादुगार हसत म्हणाला, "आपल्याच्या झाडाला डाळिंबाचं फळ आलं, आता याचो चवही पहा बरं!" आणि त्याने डाळिंब काढून चाब दाण जवळच्या प्रेक्षकांना वाटले, दाणे मालाच 'वा, वा' काय आश्चर्य! या डाळिंबाची चव तर अगदी परमार्थ आहे!" असे आरडत ते

ळ्या वाजवू लागले, राजाजवळ बसलेला राजकुमारीही आश्चर्यचकित होऊन टाळ्या पिटू लागली

यानंतर ओठग रान आपलो काट, याग

डाखवले. शेवटी आपल्या मलांकडे निर्देश करत तो राजाला म्हणाला, "महाराज माझी एकुलती एक मूलगी आहे, लांकडात ती कुरूप वाटत, विवाहाचा प्रस्ताव केला तर लोक तिचा 'कुरूप' म्हणून पळून जातात, महाराज अन् प्रेक्षक हो! आपणच पहा ना माझी मूलगी किती सुंदर आहे!" बोलता बोलता त्याने मंत्र म्हणत आपली काठी तिच्या डोक्यावर ठेकली

दुसऱ्याच क्षणी जादुगाराची मूलगी डोळ दिपलीत अशी वस्त्र त्यावली दिम् लागली तिच्या हास्यावर नागाच्या फणीच्या आकाराचा सुवर्णमुकुट होता, मूलगी विजयमयी तरुण होती सर्वानी पुन्हा एकदा टाळ्याचा कडकडाट येता

मद्यतन वाकून जादुगाराने सर्वांना प्रणाम केला व पुन्हा एकदा काठीच्या स्पशानि मूर्तान्त पुरवणाने बाणले, मतर तो बोलू लागला,

"महाराज व प्रेक्षकांना मी आतापर्यंत जे दाखवले, त्यात बरं काहीच नाही तो मारा जादुविद्याच्या मदतीन उत्पन्न केलेला धम हात!"

जादुगाराची भरपूर प्रशंसा करून राजाने त्याला सांग्याच्या हजार मोहोरा बक्षिस 'दिया, मचावर राजारानीसमवेत बसलेल्या राजकन्येच्या मनात मात्र एक विचित्रमा भावमधर्ष अुत्पन्न झाला, प्रयोग संपल्यावर तिने एक निर्णय घेतला व आगतावहन अुत्तरून ती जादुगाराजवळ आली आपली महिमाबाजी अंगठी काढून त्याच्या हाती सांपवत ती म्हणाली, "ही माझ्या जादुविद्याची तुला अट तुझ्या जादु प्रमाणेच हिच्यात अलीकडक गंधर्वाया निर्मित आहे."

मतर ती अन्त पुरान तिघून गेली

एतकी गोष्ट सांगत घेता म्हणाला, "राजा, गंधर्वकन्येचं कुरूप

राजकुमारीचा दिलेली अंगठी म्हणजे तिला खरोखरच स्वतःचा हात, तिच्या मदतीन राजकुन्या विवाह करून मूर्खी जीवन व्यतीत करू शकली असती. तसे न करता तिला अंगठी जादूगाराला देऊन टाकली. हा तिचा मूर्खपणाच नव्हे तर काय तिची ही करणा पाहून अस दाखत की, एक तर अचानक तिला वेड लागलं असतं, किंवा एकाद्या

नक निराशच्या भोवऱ्यात मापडून ती मरून जाते. गेरी असाही घामटोच तिला अशी संवसणाची वागणूक केली. म्हणून राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

अंगठीतून काढून घेतल्यानंतर राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

अंगठीतून काढून घेतल्यानंतर राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

अंगठीतून काढून घेतल्यानंतर राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

अंगठीतून काढून घेतल्यानंतर राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

अंगठीतून काढून घेतल्यानंतर राजकुमारीचा हात अंगठीतून बाहेर काढून देऊन टाकला.

मानलेला गुलगा

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

गवताच्या मरणापासूनच जगलाच्या

अडचण नाहा हाणार तुमी,

मग तां दुसरीकडे कुठे गेल्या नाही
म्हानारांकडे राहून तिची सारी कामे करू
नायला, त्याने म्हानारांला कधी कमना वान
नाही होऊ दिल

म्हानारी आता कधीकधी पन्डमाची पाने
अन् शबनाच्या काड्या आणायला जाई
लेवडीच, बाकी सारी क मे तो नहणच करी
वाघतां यथाशक्ती कमाई करत असता
थोडीपार बचतही होई आता

म्हानारीचा मुलगा एक दिवस अचानक
येअन भुगवला' घराची आताची खरी स्थिती
त्याने दिसली पुन्हा तो वैशांगारी म्हानारीला
मलाच जागला, पण म्हानारीने त्याला
पैसेसुद्धा द्यायला नकार दिला,

म्हानारीचा हा सख्खा मुलगा आता
बळाथळा त्या मातकच्या मजाला काम देव
गागला त्याला वाटे की या तरुणाला
धमकावून, धाकड्याने घरातून हुसकून लावता
आले की जाई पन्हा आपल्याला जवळ करीन,

म्हानारीचा घरी घरात नमतांना
म्हानारीचा म्हानारीने त्याला म्हानारीने

पसलून टाकून स्वतःच जायजागने गडू आरडू
लागली.

इतक्यात म्हानारीचा मुलगा आता
आपले छन शरीराला गेल्याचे निते त्याला
सांगितले. यावर तिने शिब्या देत तो
म्हणाला, "पापी आहेस तू. मो विचारल,
तर दिने नार्हास मना पैसे' आता बरं झाल,
छान झालं' भांग आपल्या कर्माची फळ, तुझा
नरगा घाळणहा पण आहे मो आता या घरात
अणभरही राहू इच्छित नाही'" अन् तो वेगाने
पुन निघून गेला

तथे आला आणि जे घडल ते पाहून म्हणाला,
रड नको जाई' मेले पैसे तर गेले' त्यामागी
इतकं दुःख कशाना? शेवटी आपण
मिल्लयला पैसाच गेला ना? पुन्हा मेहनत
करून मिळवू की?"

"अरे पैसे कड गेल्याच नार्हात रे बाळा'
पण हां, तो नालायक मात्र गेला घरातून
निघून' पिडा गेली एकदाची' बापले पैसे
मुराझतच आहेत बघ' असे म्हणून म्हानारीने
नयननेली पुरचुडी कावून त्याला दाखवली

१. अजब सेरी ऑफ हेल्थ नोवावे प्रमड भारे मार
दूरचलून जनक राशी घेघे येतात ह माला मेरीची
स्वास्थ्यलाभासाठी प्रार्थना करतात ह आचानत्तर बहुतेक
गंगी बन्हा झाले-या भोगेराच्या त्या निघात भागांनी
नाच्याची इतक्या भर्षण करतात, अशा भर्षे पुनिकुली

२. चर्चपासून बाहेर भलगावर समग्रतहावर मूळने चर्च आहे
रोली बच

३. दिवस जायबलमगाव गांगी

वेतंगभाहून काही कि.मी भुनगेकडे आहे मागपडितम

फार महत्वाचे बन्दर मानले जाई पाचव्या शतकापासून
जापानाला संघीकाने १५
जमेल, तर तरणासने २४
कि मी, पत्तिकडे असण्याचा
निस्कारूनचा अवश्य घेत ला
कर्नाटक संगीतचे तीम अज्ञान

१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

ममुडकिनाच्यावर महल - १६

कोरेमोडेलच्या

किनाच्या किनाच्याने

१. आर साना साना साना १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००.

१. दिवस जायबलमगाव गांगी

२. चर्चपासून बाहेर भलगावर समग्रतहावर मूळने चर्च आहे

३. वेतंगभाहून काही कि.मी भुनगेकडे आहे मागपडितम

४. कर्नाटक संगीतची विमूर्ती

विमूर्तो अमं महणतात्

[illegible]

संशोधन प्रतिवेदन

राज्यराज्य स्वर्ग जित्वाहीकी एकाच मन्त्रान्तर् आहं

1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The Hon. Mr. Justice" and "The Hon. Mr. Justice".

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

भाषाही मातृभाषा म्हणून ग्राह्यार्थी ज्ञानात कार्यक्रमासत लिखे एक मंदिरही आहे.

हन्मन्तरुर्ध्वं प्राप्नोति

मूसावर मूयुनार आहे हे एक काव्यी कर

71. $\frac{0}{1} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{3}{4} \cdot \frac{4}{5} \cdot \frac{5}{6} \cdot \frac{6}{7} \cdot \frac{7}{8} \cdot \frac{8}{9} \cdot \frac{9}{10} = \frac{1}{10}$
 72. $\frac{1}{2} \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{3}{4} \cdot \frac{4}{5} \cdot \frac{5}{6} \cdot \frac{6}{7} \cdot \frac{7}{8} \cdot \frac{8}{9} \cdot \frac{9}{10} = \frac{1}{10}$

महाराष्ट्र शासन, न्याय विभाग, मुंबई

पुनः प्रमाणित करीत आहे. याबाबतचे प्रमाणितपत्र पुढीलप्रमाणे आहे. याबाबतचे प्रमाणितपत्र पुढीलप्रमाणे आहे.

34

पुष्पक.११ श-उपनिषद्

Handwritten musical notation on a five-line staff.

કાશ્મીરી સમસ્યોની આજ
મામાચાન તારો આજ સમસ્યા
તમે પ્રવક્તાનો પ્રજ્ઞાન

जाना आशना पुनः मुकाम
मन्त्रादे पाशोवरो याये तर नाय
पादि वरो प्राप्ताधी राजधानी
आह. माहा मुता व इति

नृसिंहा वीरनाम असेल असे ही
आपण इतरांचे गुणान्न जमलात
पादाभंगीवर फुलें बांधी हुकूमत
झाली, खर तर धर्मचर्मकडीत
इतकी चलावली व ना मंडा
परिहत्या झलकापासनाच आहं
नेव्हा इथे रांगनाच व्यापारी केव्हा
हात आही झतकांनंतर पातुंगांज,
फेच व डचानी इथे आपल्या
व्यापारी वजारी मुरू केल्या सन
१८१६ मध्ये कुचानी इथला कडवा

नन्दाग्र शिखर

1. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$ $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$

अपल्या स्वतःच्या काळात वेळोवेळा न्याय रक्षण
पांडीचेरीत आश्रय घेतला, म्हणून तमिळु वर्ग मूळभाष्य भारती प्रांता
इथे राहून अनेक देशभक्तिपर कविता रचल्या आणि स्वातंत्र्यासाठी काम
केले. कण्णनू पाट्टु कुडल पाट्टु, धांचाळी अथयम् सारख्या काव्यांनी
तमिळु साहित्यात नवे युग स्थापले त्यांनी रचलेली भावपूर्ण गीते
तमिळुभाषी मांड्या उमाते गातात भारती कवि रहात असलेले व
कोविम स्टोटरचे १० मंदरचे घर आणि राष्ट्रीय स्मारक बनले आहे

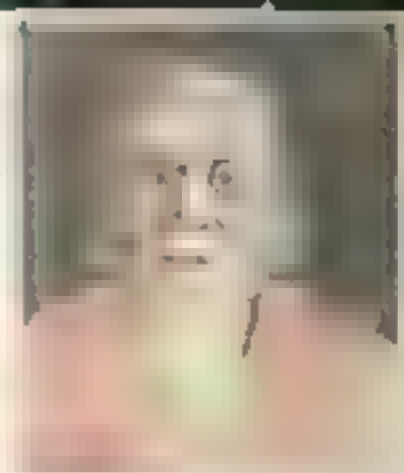
या प्रेक्षे तत्साहचर्ये आश्रय घेणारे एक महान वैश्वभक्त होत या अवस्थेत सन १९२० मध्ये ते कसकत्पाहून पांडोचरंगना आले व १९२० मध्ये आपल्या मृत्युपर्यंत येथेच आध्यात्मिक साधना व लेखन कार्य करत राहिले. लार्डक दिव्यादय, सार्वभौम, गंगला, अर्पणवदे व तेदगी व्हाक्या या त्यांच्या प्रमुख रचना होत.

[illegible]

वर्ष आह - अष्टमिगनी

राधाजी श्री अर्जुन

घाण्याचा तेल

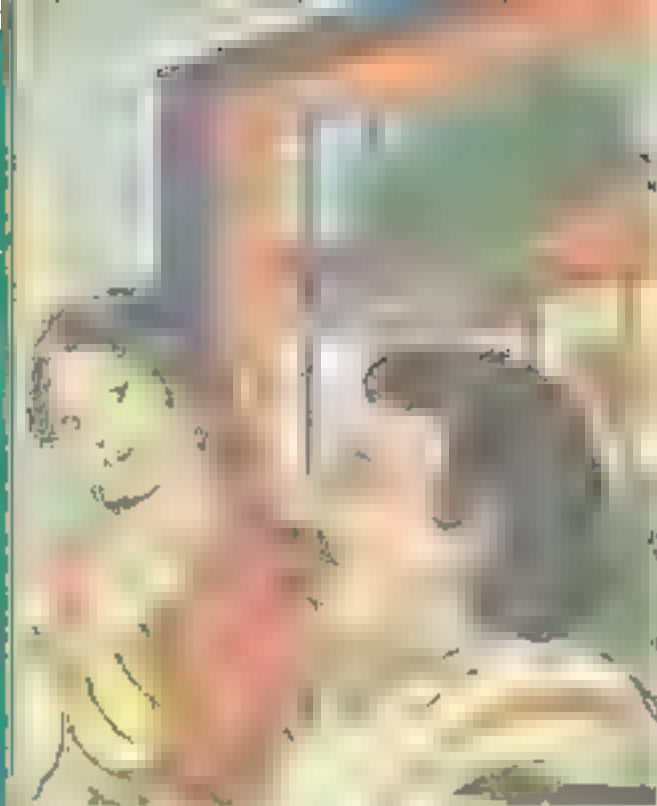
फार प्रेम करो, त्यांना मान देई, त्यांची वाचक
अकृपाही घरी पाहण्याचा मनापाम्
आदरसत्कार करो, त्यांचे नातंकाईकही घामु
या दोघांची मृप स्तुती करत

अन्त्युभाव दास्त्रवर्णनच नह, तर चरण
इतराशी बोनण्यातही पद होता, 'त्याच्याशी'
मोठासावा देत इतर वास्तव्य निर्यात

भूमापत्ती अयुनगरचा रहिवासी होला. सप
पेलाउंग...
क...
द...
म...
र...
ग...
त्याचे लग्नही फस अशीस झाले. त्याची
अ...

विवाहानंतर महिलाभरानेच कठिण
 आपल्या नवऱ्याबद्दल सर्वकाही जाणून
 चुकली, 'हो, त्याला काही विशयांचे ज्ञान
 आहे अन् तो म्याचे प्रवेशिनी पुन पुन्हा करते
 असता, नवा कोणताही विषय जाणायचा'
 'आज तो जेवण मागे फक्त २२ ली मोठे
 खेळीत' 'आज तो नवरात्रीत खेळीत' 'आज तो
 नवरात्रीत खेळीत' 'आज तो नवरात्रीत खेळीत'
 शास्त्रानुसार

[illegible]

त्याने नकार दिला.

"चपलपूर या अंगलगरगेशी तज्जालिंद
चागलं अम सुन्दर गावे आहे. माझा चुलतभाऊ
चरण तिथे राहातो, अमावस्येला त्याला जिनकी
मागहती आहे. मिदले दप्या कृपालाच नाही
- अस लोक म्हणतात. आपण तिथे गेला
आम्हाला काण मोठा हे आपोआप
आम्ही म्हणत तिने त्याला धिक्कले
अमापती वामुळ काहीसा रागावला व
दमन्याव दिवशी करुणबराबर चपलपूरला
जावला निघाला.

चरण आणि अरुणाने या दापन्याचे मोठ्या
प्रमाने स्वागत केले, पाहुण्यामाठा अरुणाने
खास खोबर बनवली, करुणाने शिरीची खूप
तारीफ केली.

म्हणजे, "शिरीमाठी म्हशीच्या दाप
गरज असते, त्यात अयनगरमधे
काळ घालावे लागताना माझी आई
मंदर बनवते' ज्याने ती चाकली
त्याला दमरी काणती मोर ही मागव
दावणारी" त्याच्या या बोलण्याने अरुणाला
दाईट दाटले, पण चरणाने विषय बदलून
म्हणजे, "हाड' दाजाची आपण
मात्र अशी इच्छा दिमतय, तिथे आपण गेला
की फक्त खोबर काय, पण त्याच्या आईच्या
हातचे इतर स्वर्गदिव्य पदार्थांनी मिळणार
चापल्याना" "

या रात्री चरणाने खूप छान मधु अंशुरण
पाहुण्यामाठा तयार केले, अमापती त्याची
तारीफ न करता भुलत म्हणाला, "हू
अरुणालाच्या दिवसाने असल्या शिलान्याने
काय मलाची आय मिळणार? आगच्या
त्यात एक नव्या प्रकारचा कापूस मिळतो

म्हणे अंगलगा गावला मिळतो." असल्या
बोलण्याने चरणच्या मनालाही वेदना
हाभ्याचे करुणाने हसले. त्याला बाजूने
बोलावून ती म्हणाली, "तू नर इतरांच्या
चुकाचीहा हतुता करतास, पण माझा नवरा
इतरांचा फक्त अपमानच करायचं जाणतो
नवरा माणूस चागला आहे, पण काय करू
त्याला हा दुर्गुण घालवण्यामाठीच इथे घेऊन
आलेय मी त्याला' तुव कर काहीतरी अपाय
व व

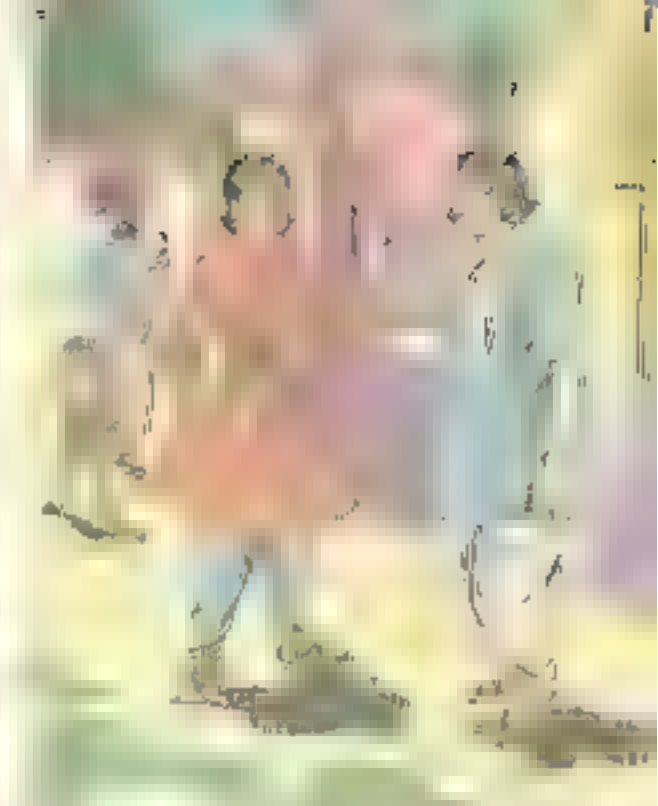
'जर झालं, आताच सर्व मांगितलंय तु
मला' आता पहा, मी काय असतका घडवता
न" " चरणाने आश्वासन दिले

दमन्या दिवशी सकाळी चरण आपल्या
गावातल्या मुकुन्दबद्दल अमापतीला मांगत
होता "मुकुन्दने जापल्या मूर्तीचं लग्न केलं,
नव्हा त्याला मी पाचशे रुपये देऊन मदत
देली त्याचं घर पडल तेंव्हा वामे वगैरे दशन
घर पुन्हा उभं करायला मांच मदत केली,
मुकुन्दन तेंव्हाजेंव्हा कमलां मदत मांगतला
तेंव्हातव्हा मी त्याला सर्व प्रकार मदत केली
त्याबद्दल कधी वर वातणं दुख, पण तो अलट
माझ्याबद्दल अपप्रचारच करत असतो "

दोघ मुकुन्दच्या घरी गेले. चरणची दबल
न घेता मुकुन्द फक्त अमापतीशीच बोलून
गाहिला, चरणने मोठ्या नम्रपणे त्याच्याशी
बोलायचा प्रयत्न केला, पण त्यालाच अयत
फटकारत मुकुन्द म्हणाला, "भुला मी एक
बैलजोरी घ्यायला जाणार आहे, पन्नास रुपये
कमी पडनायत मना. अगोच बहाणे नाहा
करायचं; तवडा गळम तयार ठेवा, भुला घेऊन

नष्टून बाहेर पडल्यावर चरणाने
अमापतीला विचारले, "तुम्हीच सांगा, मी
या कृपणाशी कशी वर्तणूक करावी?

बरा विचार करून अमापती भुलरला,
"मुकुन्दला पाहून मला माझ्या गावच्या
गाविन्दजींच आठयण झाली. मी मुकुन्द आणि
माझ्यात झालेल बोलण ठेकलं नाही,
विन्दजीच विचार करत राहिला मी.
तुमच्यामागच्यानी गाविन्दबद्दल माझ्याकडे
तक्रारी केल्या, पण मला तर गोविन्दमध्ये
कमलाच दण्ड आदळला नाही तो माझ्याशी
चंगल्ला वागतो. मला असे वाटतंय की,
तुम्हालाच लोकांशी कसं वागावं, हे कळत

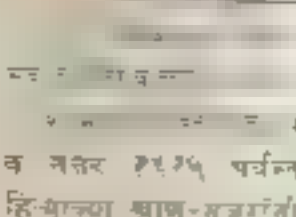
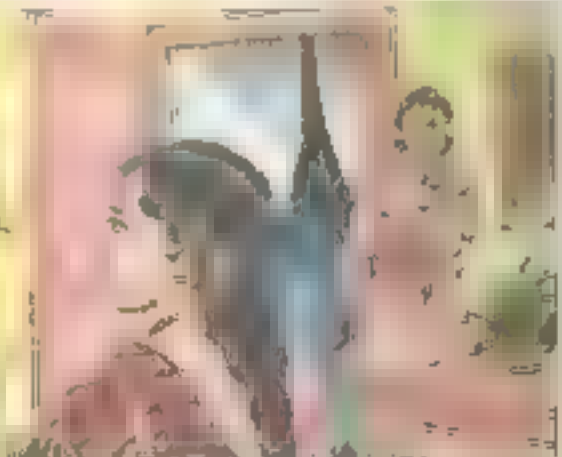

तवडा लाडाशी नसं वागावं हे मला आपल्या
आईनेच शिकवलं. अर्धतण चागल वागताना
माझ्याशी माझ कुणाशीच भांडण नाहीय "

चागला अपाय सांगितल्याबद्दल करुणाने
अमापतीचं आभार मानले, "मी अुराय
मांगितेना? काय मांगितलं मी?" अमापतीने
भाडक्याने विचारले, "दमन्या शी नवरी जम
वागता, नवच मी मुकुन्दी वागावं, म्हणजे
कमलाच अडचण अदभवणार नाही, अमाच
होता तं तुम्ही सांगितलेना अपाय" " चरणाने
प्रतिपुष्टन केला

असा संभावन अमापती म्हणाला, "हा
हा' बराच बोलतात तुम्ही" "

नंतर अमापतीला आपल्या गावच्या
आख्याच्या बागा दाखवत चरण मागू लागला
"इथे गुरांच्या शेणापासून खत बनवतात

मिनीयन टन चिखल आणि
काढले, यामुळे हा मोठा
सड्डा निर्माण झाला

ਸੋਨੇਈ ਫਾਗ ਦੀ ਆਰਟ

जगान् कुरु . . .

१ म.म. अखिले अष्टादश्यात् अष्टादश्यात्

महम्मदगंजवा धनपुत्रा श्रीगुरुदेवमन्त्रं संवेदायदा नृपेश्वर्यगर्भा आत्मा

नरम दुष्कविमेष मणाभ्याः कुतश्चरान् संवितात्म ननुमस्ये माहं

४. सुभार्ग ज्ञानाया पूल ओलाहाधका अधीन गर अधीनिकीतोरु कामपुर्तिवास्काया कायम) होम

प्रवनावलीची अुसरं

* मिथ्या-वा भाग्यवती श्रीराजजी रीतिया विज्ञानप्रकाश प्रकाशित - रोगोंके सौम्य आचरणे नुसार करारखना कृपा. पदपत्र

छात्रों के अभाव में शिक्षण कार्य प्रभावित हो रहा है।

ब्राह्मी ७ तिमिरा प्रथमादिने अत्र नाम रोप्या असमागते आख्या ननु मृग इत्यपेक्षी स्यात् । वाचन ।

संविधान धारा 142 अर्थात् साधारणतः पतितव्यालां ३ व ४-वर्ग १ व २-वर्ग न्याय्य होति.

॥ १ ॥ तं च. इष्टादि पञ्चम तूनाम

४ पांडुरंगा रुमात्मानं मौकळें गोंफ जाले रुमालाच्या भोवतण्यार उभा

मन्त्रकः स्वार्थं टीक्ष्णं शब्दवाच्या आच्छादवाच्या गतावेक्षी ज्ञानस्थं गतीने चान्तं.

১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০ ১০০০

८ अष्ट दिवस शिल्पक असताना पात्रव्या धिक्करी धाणी माहने षष्ठ कमलाहा मठकण आसी नाही, वाचा त्रय कमला

की मत व्यक्तीच्या नाटके बाकीचह आठ दिवसांचे १९७३ ॥ १२ ॥ १२ ॥ १२ ॥

१. बलवत्त श्रमन्ति आर्यन्ता इत्यादि तसि अचान्त द्राघवता त्पान् नृकशमि भगार्ह अरुच्य

महाभारत

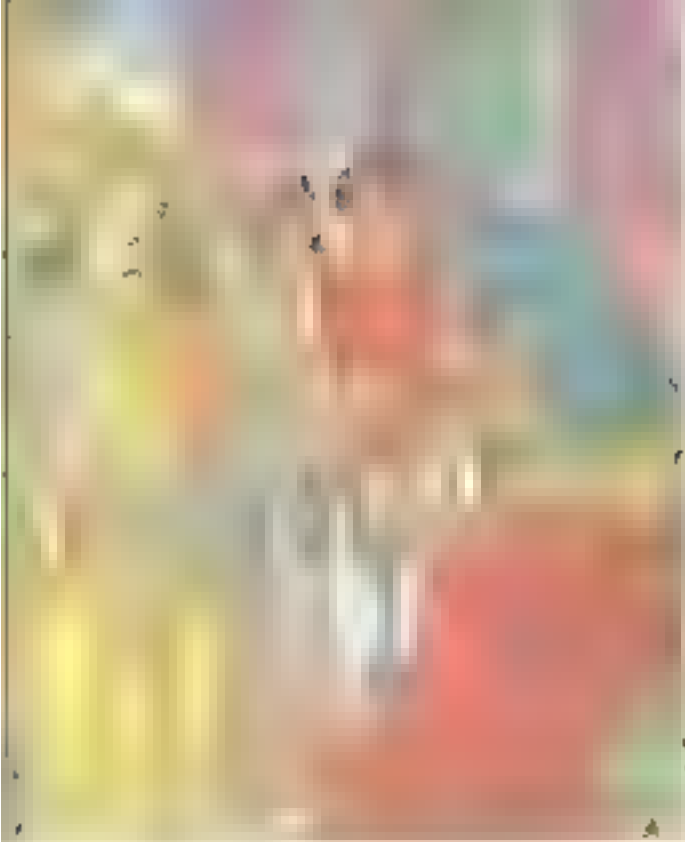
पाठ्यांचा वृत्तान्त ऐकून घृणगाष्टाला आपल्या
अकर्मण्यानेबद्दल पश्चात्ताप होत असल्याच
आणि कौरवांच्या भविष्याबद्दल भीतां वाट
नागत असल्याच ~~आपल्या~~ आठवले, त्यान
याबद्दल कर्णाळा मागितले व दास मिळून
गले, सगळी हकिकत ऐकून
दुर्योधन चिंतामन आला,

कर्ण दुर्घटनाला म्हणाला, “तुम्हाला वाटायना हेकी, तू तर त्याचं राज्यही अशा आहंम, तुला कसली चिन्ता?” पांडव मध्या द्वैतवनान आहंते अस गेकताय, ही एक अंत्तम संधो आहे, तू त्यांच्यासमांर आपल्या वैभववाचं प्रदर्शन केलांम, तर ते ईर्ष्येनं बळू नायनीन बघ, आपल्या कमजारीबद्दल रहतील ते. तुझ्या अंत पुरातल्या राण्यांचं

पञ्चमं पाहून श्रीपदीं मनांतल्या मनांत
आपल्या दुर्भाष्याकडून कशी जाईल."

शकुन्तलीनेही कर्णाचा दुःखारा दिला, कर्णाचें भागण तांबड्याचें अमलांत आणावें असं त्यानें सचकन, दायाचें बोलणें लक्षपूर्वक ऐकून दुर्योधन म्हणाला, 'तुम्हा दायाचें सांगण पडलें मला त्रैलोक्यांत जायते पांडवांचे राजे पुण्यक्ष पलाचें अज त्याचक्षराक्षर आपल्या वैधवाचें पदभोज करता याचें घासारी तुम्हें । काहीं चुकी शोधून काढा, दुःखामनांजलकृता याबद्दल बानशीं करून अद्यां सकाळपर्यंत मला निर्गन्ध केलवा भांग्रम पितामहांचीही भमनीं मिळालीं, तसच आपला निघे जायला वंत शिवराला जेता घईल तेन्ना असा काहीं मार्ग शोध की ते दांचें त्यांत काशीं निघत आयें शकणार नाहीत."

इमया निवशो शकृत्ता व तु शासनाज्या
 श्रुतिस्थितं तं कर्णं दूर्योधनाज्या बालना,

आहे. त्यांनी ती सुरक्षित आहेत, पण कु

रक्षणाची नोंद व्यवस्था करण असूरीच
ह. मागण्यासाठीच मा आपणाकडे आलाय.

"दुर्योधन स्वतःच जाऊन र

रातली जनावराची शिकारही घेईल ना
एका दरवाजात दान पक्षी ! आपल्या
लाण्या-पिण्यात काही सुधारणा ही करता
वेईल त्याला !"

"आपल्या जनावराच्या रक्षणासाठी
तुमचा तुमचा प्रस्ताव योग्यच आहे, पण
दैनंदिनतात जाण घेता पशून वागत नाही
हजारले पांढर सध्या तिथे राहून आहेत, तुम्हां
तिथे गेलाल तर ताकीच काही बरेचदा लुभा
कराल, कदाचित तुमची काही नुक हाणारही
नाही, पण तुमच्यावर अंगांच टीकची
विश्वनफळ होईल अज आपली अपकीर्ती !
इतर पांढरांना भ्रष्टाच कारण नाही, पण
मीस मंड घ्यायची सध्या पहात असेल,
तुम्हालाही अशाच सगळ्या भाषात आहे
महो मनशी भुतावळ्या स्वभावाची आहान,
कमल्या ना कमल्या वादल अडक्याची नोंदच
आहे तुम्हाला. तुमच्यात जर भांडण
अदभुतले, तर नुकसान तुमच होणार आहे,
नकलाच अर्जेत स्वगोनीकालन दिव्याच घेऊन
आलेला आहे. तुम्ही कार्याच त्याच्या
वरावरच नव्हत, तेव्हा, माझा सल्ला जसा
की, गुरांच्या रक्षणासाठी तुम्ही स्वतः तिथे
न जाता दुसऱ्या कुणाला पाठवा.

सदस्युने म्हणाला

पण शकुनी म्हणाला, "आम्ही तुम्हाला
हाती देतो की, आम्ही तिथे कमलाही वान
देणार नाही, पांढर राहत कमल्या शिकार
आम्ही जाणारच नाही. घात दिवस कर्तव्यहार
करून, जनावराच्या रक्षणाची व्यवस्था करून
पसून फिरू आम्ही ! पांढरही धर्मराजात
घातनही मर्यादा ओलाडत नाहीत,
आपल्याही भाडायला पेशार मारीत न
धर्मराज सध्या अर्धाने धर्ममूर्ती आहे हे
तुम्हाला माहीत आहेच."

त्याच्या बातण्यावर विश्वास ठेवून
धुतारा जालला, "डोक आहे जा नर मग,"
दुर्योधनाला अनिश्चय आनंद झाला, कर्ण,
शकुनी, दुःशामन, कित्येक नागरीक व त्यांची
कुटुंब बरांबर घेऊन तो घात-घातना
गिघाला, हजारां गध, घोडे, हत्ती, बैल्य,
शिकारी, भाट इत्यादी सर्वजण त्यांच्याबरोबर
निघाले गाह्यामध्ये सर्व आवश्यक सामग्री
वाढण्यात आली.

काही दिवसातच सर्वजण दैनंदिनतात
पांचले, शिबिराची व्यवस्था झाली त्याने
आपल्या गुरांचे निरीक्षण केले, माथी, बैल व

काही दिवसातच सर्वजण दैनंदिनतात

दिव्या, त्यांना भेटवस्तू देऊन त्यांना आर्याजित
केलेल्या मनोरंजन कार्यक्रमात भागही घेतला
गरजेनुसार दूध, दही, लोणी इ. शिबिरात
आणवले गेले शिकारी त्यांचे शिकार करून
भास घेऊन आले दुर्योधन आपल्या राण्या,
पुत्र व मित्रगणांसह कर्तव्यहार करू लागला.
निसर्ग सौन्दर्य पाहून तो फारच कृश झाला

दैनंदिनताच्या मध्यामध कमलाच्या सरावरात
घेऊन तिथेच रहा ज्याच्या तब न निश्चय केला,

त्या सरावराच्या दुसऱ्या किनाऱ्यावर
धर्मराजाचा आश्रम होता, दुर्योधन तेथे
पोचला, तेव्हा धर्मराज सध्याच तावाचा ५०
रक्षणासाठी बाबश्यक तो तयारी करत
होता

दुर्योधनाच्या आजले त्याच सेवेक
सरावराविनासी झोपड्या अश्या कमलाच्या
कामाला लागले त्यावेळी सरावराच्या रक्षक
गंधर्वांनी त्यांना यात्रावन म्हणले,

अशी आज्ञा आहे की

माग

माग

माग

भवकानी हे दुर्योधनाला मागताच ना चिडून

"आपल्या माथीची विह्वल दैनंदिनतात आपले
त्याच्या रक्षणाची जबाबदारी सध्या शिरावर
आहे. ते केल्या पार पाण्यासाठी आपल्याला
दैनंदिनतात जायला हवे अस म्हणालास तर
धुतारा मागणाऱ्याची परवानगी लक्षात घेऊन
सगळी आपण मागून घ्याताताना दैनंदिनतात
मागून पांढरांनी आश्चर्यात राहू "

कुणाच्या अंगाची तारीफ करत सगळी
राज्या वाजण्या त्याही सगळी नावाच्या
आपल्या पेशारालाही जालावून म्हणले, "तु
आमच्याबरोबर घेऊन महाराजांना आपली
भवता दैनंदिनतात असल्याच अज त्यांच्याकडे
पकता पहाण अ अनेक असल्याच माग

त्या चांडालाचौकडामह धुताराकडे
जाऊन समग झाले जाराजा, "महाराज,
आपली विह्वल सध्या दैनंदिनतात आहम

4

छा, तसं केलें नाहान, तर आम्हाला तुमच्याशा
बहावं लागलें आम्हाच्या लोकांना आम्ही नकीच

त्यापमाणेच पाडवानाहो घेहून पकडायचा
त्यांचा विचार होता, परन्तु त्यांची ही चाल

पाडवासमोर चालू शकली नाहीं, अर्जुनाने
आपल्या बापाजो गंधर्व सैनिकांना स्वयं
घायल्ले केले, त्यांनी फक्तलमो अम्बरी लहान
मधुच सहजपणे तोडून टाकली, यद्ध करता
करताच चित्रसेन म्हणाला, "अर्जुना,
आल्लेले नाशक तू मला" मी तूझा मित्र
चित्रसेन! हा दुष्ट दुर्योधन तुम्हाला अन
दोषदोना आपले वैभव दाखवून अपमानित
करण्यासाठी घापयात्रेचें निमित्त करून इथे
आलेला आहे, त्याच्यावर वासाळाच रागावून
दवम्याने घाला पकडून आणायची आम्हाला
भाजा दिती आहे, आम्हां फक्त त्याची आज्ञा

अर्जुन म्हणाला, "हा दुष्ट असला तरी
आमचा नातवाईक आहे, घाला सोडवून

आणायची आमच्या अगुज धर्मराजाची
आम्हाला आज्ञा आहे त्यांचे आज्ञापालन करणें
हा आमचा धर्म आहे, तुम्ही स्वतः धर्मराजांना
घेहून ते द्रष्टांना तसें केलेत, तर चांगले
होईल तुमचा मित्र व शिष्य असल्यामुळे माझी
तुम्हाला ही विनंती आहे "

चित्रसेन पाडवाना बराचर घेहून आध्वगल
गला व घेहलेंले सर्व त्याने धर्मराजाला
सविन्यर सांगितले, सर्व त्रैलोक्यावर धर्मराज
म्हणाला, "गन्धर्वराज, आपण दुर्योधनाला
माझा शकलल नाही, हे आमचे सौभाग्यच"
आमचा कंश एका मांहुया संकटानून वाचलाच
यामुळे आपणाला घेहून मला फार आनन्द
झालाय, आपण वृथा करून दुर्योधन आदींना
मांडून घ्याव "

कौरवांना सोडून देहून चित्रसेन आपल्या
परिवारामसह पन्त फिरला

दुर्योधनाला जेवळ बीमावन धर्मराज तंनर
त्याला म्हणाला, "बन्धो! अत्रिष्ट्यान पन्हा
असल दुस्माकस करू नकीस, याणाकून सुत
नाही प्राप्त होणार जे घेहलें ते विसरून जा
हर्मिनापुत्रला परत जा,"

क्रमशः

मदर थॅरेसाचे पोंम्टाचे तिकीट

मदर थॅरेसांना १९७९ चे नॉबेल शान्ति पारितोषिक मिळाले, भारत सरकारनेही सर्वान भूत भरणे. 'भारतरत्न' पारितोषिक देवून पुढे समतरीत व २०००-०१ सरकारने पद्मविभूषण देऊन २००३-०४ त्यांच्या मृत्यु १०४ व ३ नॉबेल पुरस्कार मिळाला तेव्हा स्वीडनमधील त्यांच्या नावाने डाक तिकीट काढले होते. आता मध्य इटलीच्या संपूर्ण जमिनच्या अत्यंत प्राचीन अशा शणतन्वाच्या नावाने प्रसिद्ध असणाऱ्या शानमरीनाचे मदर थॅरेसांच्या सन्मानार्थ 'पोंम्टा' नावाचे पोंम्टाचे तिकीट काढले आहे, या तिकीटावर सुप्रसिद्ध

मदर थॅरेसांच्या पुस्तकालय मिरिस पदकावरही एक बाजूला मदर थॅरेसांचे चित्र अंकित केलेले आहे. 'मदर थॅरेसा' हे श्रेष्ठ असणाऱ्या हे पदक दिले जाते हे पदक धारण करणारे लोक भूतका प्रश्न माहवण्यासाठी कमीत प्रयत्न करत असतात विचार्याची वाढलेली संख्या

कनकल्याची 'भाऊ पोष्ट शास्त्रकृत' हा शाळा चालास वर्षांपासून यादी अधिक ज्ञात आहे १९५४ मध्ये ती मुक्त झाली तेव्हा तिची विद्यार्थ्यांसंख्या फक्त १७ इतकीच होती पण आज तिथे १२,००० विद्यार्थी शिकत आहेत मिनमाचे बंध

मुंबईतल्या एका मोठ्या हॉटेलातल्या स्वयंशक्ती भिन्न देवागण यांचे मुक्ताचे एक नाकप्रिय हिन्दी मिनमा एकाच धिन्नमधून नागापाठ वीन्शो नेला पाहिल्या पाहिल्या यांचे किती खर्च केला माहीत आहे 'पाच हजार रुपये कमीतही प्रमल तेव्हा तो हा मिनमा पहिला, विनक्षण मिममम

पौर्णिमा आणि विममम एकाच दिवशी आहे, असे कवितेचे घडते गेल्या हिमंवरमपला विममम असाच एक विनक्षण विममम हाता, गेल्या तीस शानकाने असे विममम कवळ शनर वळार जाले विभाषा शनकात पाच वेळा, २०११, १९२०, १९२१, १९३३ व १९२६ मध्ये विममम हा विममम हाता असाच कवळ शनर वळार जाले विभाषा शनकात पाच वेळा, १५ पर्यंत वाट पहावी जमाल

काजू

संपूर्ण जगात काजू काजू व काजूच्या तेलाच्या व्यापारात भारत अग्रस्थानी आहे. नव्वद टक्के व्यापार आपल्या देशाच्या हातात आहे

जवळजवळ सात वर्षांपूर्वी पार्तुर्गाज काझिनमधून आपल्या देशात काजू घेऊन आले. दक्षिणेकडील प्रान्तात काजूची लागवड जास्त असली, तरी मुंबईपासून ते किनारपट्टीत काजूचे पोक जास्त येत. देशभराच्या श्रमिकात मत्तर टक्के अल्पश्रम तेथेच मिळते. जेथे जास्त भ्रूणता किंवा जास्त घडी तसेल अशा वातावरणात रेताड जमिनीत काजूचे श्रुत्पादन होऊ शकते.

पंधरा मीटर जूळ वाढणारे हे दाट वृक्ष तीस-चालीस वर्षे जगू शकतात यांची पाने रुंद व जाड असतात, पिवळ्या व लाल रंगाची फुले येतात ते मार्च पर्यंत गुच्छांनी येतात मार्चमधून ते पिकतात. फळ १३ ग्रॅम व ३०-३५ दिवस लागतात काजूचे बी फळाच्या बाहेर असणे हा वृक्षशास्त्रातला एक चमत्कार मानला जातो बाजावर सर्व काजूनी जाड कवच असते कोमल असताना त्याचा रंग हिरवा असतो. पण जसजसे ते पके होत, तसतसा त्याचा रंग जुदी होऊ लागतो काजूची पिकलेली

फळही लाकडात, साधारणतः हे झाड एका कलून ३०-३५ किलाचे श्रुत्पन्न देते, काजू मध्ये लोह, ए विटॅमिन आदि पोषक तत्वे भरपूर प्रमाणात असतात, काजू कच्चा किंवा भाजूनही खाता जाता

जगालात काजूला 'हिजली बादाम' हिन्दी-मराठी व गुजरातीत 'काजू' तामिळमध्ये 'मुन्दी', तेलुगुत 'जीडिमामिडी' व मल्याळाम 'काधुमडी' म्हणतात

काजूच्या कवचापासून काढले जाणारे तेल व्यापारी दुर्लभ फार मूल्यवान असते, काजूच्या लाकडाचा उपयोग जहाज निर्मितीसाठी व पेट्रोल अनावण्यासाठी केला जातो.

मिन अंधित्वी गिना नॉलॉडॉज्डाने काढलेले मदर थॅरेसाचे चित्र अंकित केलेले असून त्यावर तिची सहाही आहे. 'मदर थॅरेसा डी कलकता' या नावाने निघालेल्या तिकीटाची किंमत आहे

वालखिल्य

समकालीन कालात आपल्या वालखिल्य हे गव हात नारायणच्या पुत्राची शक्ति प्रमाण, हा अत्रथळा नव्हे, अंगठवा-एवढ्या आकाराच्या या देवघरांची संख्या वीस हजार आहे. हे सर्व मूर्तिकुमार एकाच केंद्रा बाह्यच्या फांदीला जुलटे लटकून तपस्या करत असत.

एकदा कश्यप प्रजापतीने यज्ञ करायचे ठरवले तो यज्ञ सफल करण्यासाठी मुनी व पुत्रादि देव तेथे आले व त्यांनी यथाभावी महत्त केली. वालखिल्यही आपणाकडून हाईल नितकी करायला आले, यज्ञासाठी आवश्यक अशा आपल्या सामिंधा व फुले गोळा करून ते घेऊन आले, अंगठमाथे आकाराच्या या कुमारीला त साहित्य आपणताना खप पास होत होता, ते पाहून इन्द्र खटखटून हेसला, यामुळे वालखिल्यांना फार दु:ख आले, चिहून त्यांना या गर्वित इन्द्रावरुद्ध आपली एका इन्नाच मग्न करायचा मकल्प केला व त्यासाठी गोर तप आरंभले.

हे पाहून इन्द्र घाबरला त्याने तप कसहा करून धांववायची त्याने कश्यपांना विनव्हा केली, कश्यपाने इच्छा व्यक्त केल्यावर वालखिल्यांनी तपस्या थांबवली, परंतु तांपरित त्याच्या तपस्येमुळे प्राप्ति झालेली नव्हती.

वैमलापुत्र गरुडाने स्वाकृत केले पुढे गरुड जेव्हा अमृत आपण्यासाठी स्वर्गात गेला, तेव्हा इन्द्राने त्याला रोखण्याचा जवाबदस्त घडवून केला परंतु तो सफल झाला नाही, अशा प्रकारे इन्द्राला काही मयोदोपर्यंत पदच्युत करण्यात वालखिल्य सफल झाले.

या गव हात नारायणच्या पुत्राची शक्ति प्रमाण, हा अत्रथळा नव्हे, अंगठवा-एवढ्या आकाराच्या या देवघरांची संख्या वीस हजार आहे. हे सर्व मूर्तिकुमार एकाच केंद्रा बाह्यच्या फांदीला जुलटे लटकून तपस्या करत असत.

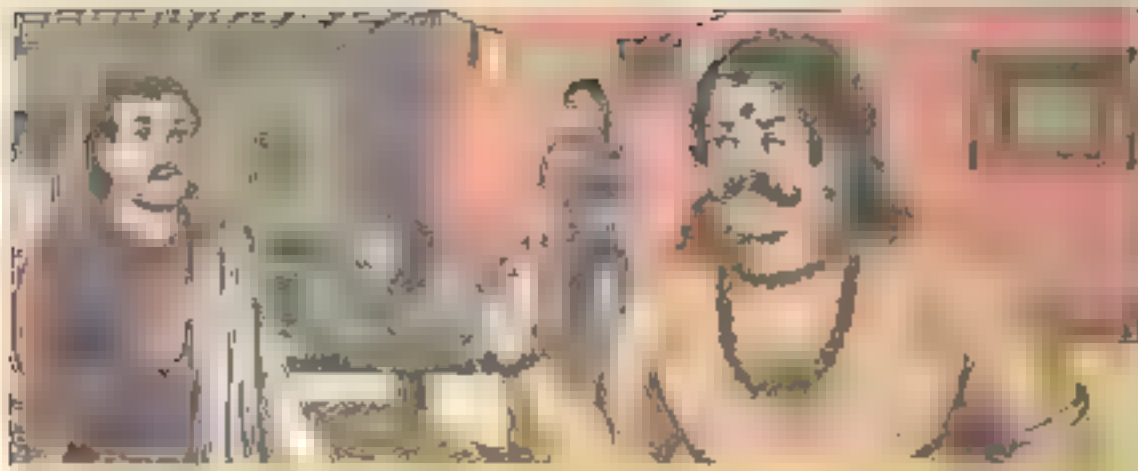

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. कोणत्या देशाची प्रजा शिवे धर्माची अनुयायी आहे?
२. मृत राहमचाच्या मेहयात काणकाणते रस आहेत?
३. देवमाशाच्या तांशात किती दात असतात?
४. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
५. इन्नाच नदी काणत्या सागराला मिळते?
६. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
७. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
८. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
९. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१०. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
११. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१२. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१३. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१४. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१५. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१६. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१७. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१८. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
१९. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
२०. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?

मुलगे

1. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	2. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
3. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	4. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
5. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	6. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
7. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	8. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
9. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	10. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
11. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	12. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
13. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	14. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
15. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	16. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
17. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	18. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?
19. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?	20. कोणत्या देशाच्या राजाच्या अंगठ्या वया अंगठ्यात आले?

मान्त्रिक महंकाली

भुरतपुरमधे मालती नावाची एक आई सहात असे तिचा नवरा एक सामान्य शेनकरी होता. तीन मुले होती तिला. नवऱ्याला ती परमेश्वर मानी आणि सासू-सामऱ्यांची मनापासून सेवा करी, कमनीही काळजी नसल्याने आराधाने दिवस जात होते तिचे.

एकदा अजानक मालती आजारी पडली. आपाप ह्याच सर्वोत्तम अपाय मानून घरेलूयांना तिला पलंगावर आणवून ठेवले पण त्यामुळे ती खूपच अशक्त झाली, तिच्या प्रकृतीत सुधारणा होईना, जवळच्या गावातल्या शंभाराम वैद्याला बोलावण्यात आले. त्याच्या काढ्यांनी किंवा गोळ्यांनाही काही फरक पडला नाही.

अशा स्थितीत न बोलावताच एकदा महंकाली नावाचा मान्त्रिक तिथे आला. काहीवेळ मालतीकडे एकटक पाहून तो तिच्या नवऱ्याला म्हणाला, "तुझ्या

बायकांला पुताने अपाटले आहे, ही पिशाचीण दुसऱ्या कुठल्या गावची असून आपल्या गावची मसृच आहे ! हा कमना गेमबीग नसल्याने औषधांचा काहीच अपायग होणार नाही हिला !"

मसृच नाव घेतल्याबरोबर तिचे हजर असणाऱ्या सूर्यामह मालतीच्या नवऱ्याकडे भयान धक्काप आला ! ही मसृच महा माहिन्यापूर्वी रात्रीच्या अंधाराने तलावावर पाणी आणावला गेली होती अन् नन्तर तो परत आलाच नाही. सकाळी तलावाने नंगाने असताने तिचे पुत मरणा दिवले ! गावच्या काही लोकांनी 'ही आत्महत्या आहे' जम म्हणत, तर काहीजण म्हणाले की, 'तो शेवाळावरून घसरून पाण्यात बुडाला असावी.'

मालतीचा नवरा थरथरत म्हणाला, "म्हणजे काय मसृच भूत बनली ?"

लिहिलेले आहे की, पूर्वेकडे असणाऱ्या गावात अस बोनून महकाली वळून पहाता निघून भराभरा चालत, जाला.

मान्त्रिकाने 'मालतीला भूताने पछाडले आहे' अस म्हटल्यापासून सर्वांना तिच्यात लशांच लक्षण दिवू लागले.

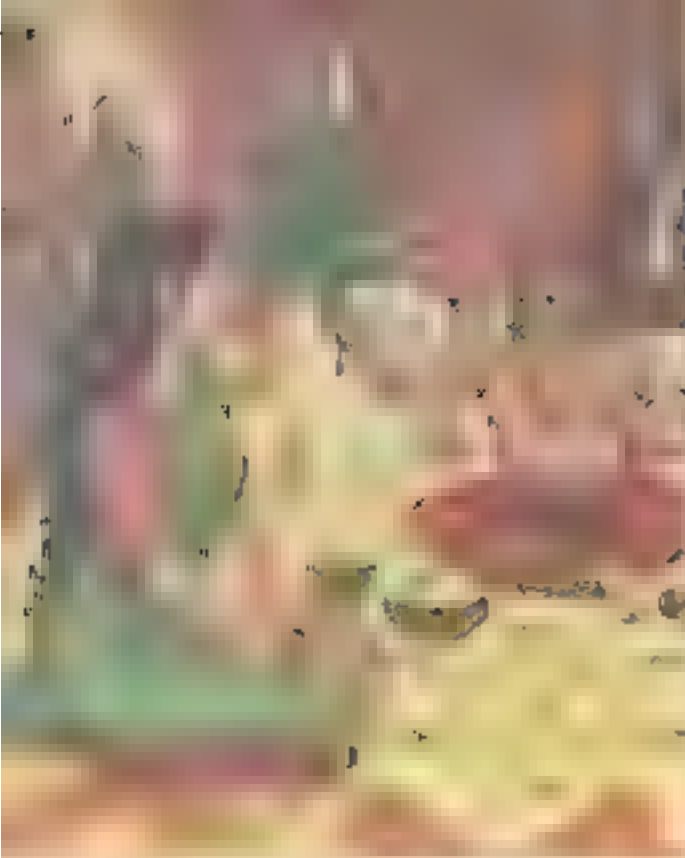
हे सर्व ऐकल्यानंतर गावचा एक मान्त्र गमावाय याने मालतीच्या नवऱ्याला सल्ला दिला, "भूत अन् वैद्यांच्या विचित्र गाष्टावर विश्वास नका ठेवू ! त्यात सर असे काहीच नसत ! तिला नींदी वेळा नोट जेवाखायना घाला अन् पहा. धाट्याच दिवसात लिहिलेले लागेल की !"

पण हा सल्ला कोणातच पटला नाही. एका नातवाइकाने सांगितले, "आजतेथाने नाव घेतले की पिशाचीण कित्येक वेळा

पळून जाईल. मग एका दिवशी रात्री घराभरात कठपुतळ्यांचा खेळ करवला गेला. तो रामायणावर आधारित होता, थोडा वेळ खेळ पाहिल्यानंतर आज्ञेच्या भाग सुरु होण्यापूर्वीच मालती घरात निघून गेली, दुसऱ्या दिवशी एक डोंबाऱ्याला बोलावण्यात आले, त्याने आपली माकड तीन नाम लाचवली. आजारी मालती त्याचा खेळ पहात खूप हसली, तिचे हसणं पाहून लोक म्हणाले, "ही मालती मज्जे, तिच्यातले भूत हसत आहे !"

नंतर मालतीचा एक शुभचिंतक आणि तिचा नवरा असे दोघ महंकालीला भेटायला त्याच्या आपडीत गेले. 'मालतीवर कोणी अपाय करू शकेल तर तो महंकालीच' असा त्यांचा विश्वास वाटत होता, त्यांना पहाताने महंकाली म्हणाला, "एक ना एक दिवस नगडा गाष्ट्याकडे येणार, हे माहीत होतं मला

महरी आला नसगा, तर आला मीच येणार होतो. इतका मोठा मी मान्त्रिक मात्रान असून आगदी बोक्यासमार पिशाच्च कोणाता सतावत असतं, तर यापक्षा सत्ता अधिक अपमानकारक ते दुमरे काय ?"

'काली, जाहूल्यांच्या सळान हनुमानाला भिऊन माझी बायका पळत गेली नाही,' मालतीच्या तब थोडे काळ ती व्यक्त केली

'इतक्या लहान बाबतीन हनुमानाच ताब घणं बरं नव्हं, तों पिशाच्चावर आपल्या क्षमतीचा प्रयोग करतो, आपली शोपट वळवून त्याला दूर पळवता. पण आपल्या गावच्या डाकीण मधुवर तसा प्रयोग कसा करील ? तुमच्या अज्ञानाचा तर हेतूच '" असे म्हणून साद्यावर एक

मागं कातू लागली,
घरस पांचनाच मान्त्रिक जंगलहीन
लागला, येनांतून त्यान हळद, कुंकू
काढली, पाट माडून त्यावर मालतीला बसवले, अन् नंतर लोकांना अनाकलनीय असे कमलमे मन्त्र म्हणू लागला, निव्र कापून त्याची एकलं मालतीच्या हाक्यावरून त्याने टाकले तिच्या देकली आणि तिच्या हाक्यावर फेकून ना मानतीच्या हाक्यावर आणि पाठीवर माळू लागला,

आपल्या ताईच्या तबतीचा सत्ता
भरवात शिकणा मालतीचा भाऊ
तमका त्याच वेळी तिला भेटायला आला आणि हे सारे काड पाहून 'थांबा, थांबा' असे आरडू लागला.

अज्ञानाच्या ओरक्यात घाबरलेल्या महकालाने तिच्या हाक्या माली हाक्या अन् त्याच्याकडे गुंकायून पहात म्हणाला, 'महत्तव शिक्षण म्हणाना विधेवरत, याचच हे अज्ञान ! ठीक आहे, मी पुन्हा अद्या पाच वेळी येईन' नंतर मालतीच्या नो म्हणाला, "उद्या दक्षिणा अगदी काळी कळकळीत कोवरी विसरू नकोस, एकही गोम कूट पाहिजे," येला छाछावर टाकून मधुप्याला नाट विचारून घेतली, मखू भूत अनून मालतीला सतावत साष्ट गावकऱ्यानी त्याला सांगितलां, त्या रात्री महकाली पुन्हा आला, त्याने आपल्याबरोबर

कडूनवाच्या मोठाच्या डहाक्याही आणल्या
आतन ना आरान म्हणू लागला,
ई ये ' राख बनलेली सखू, निधून जा
इथून ' माझी लाडकी सखू, मालतीला सोडून दे चाई '" असे बोलत तो मालतीला डहाक्यानी मारतही होता,

दुमऱ्याच अर्णी अर्जुनात वेगानं तथे प्रवेश जाला. त्याच्या दोन्ही हातात चिंचे साठ फाक हाते, तो अक्ष्या मारत म्हणाला, "अं कालां, तू ज्या भूत-पिशाच्यानी बोलवत आहस, त्यातून नव्हे मी ! मी आहे अम्बा ! सखू माझी बहीण आहे, ती तलावात बुडत असताना तू मजत पहात होतस, ते पाहिलेय मी ! सखू आता तुम्या आपघाता आग लावायला गेलोस, पहादचा नाग तिघाचच्या आधी तू गाव सोडून पळाला नाहीस, तर या चिंचेच्या जळत्या लाकडांनी तला भाजन खाऊन टाकीन बघ !"

अर्जुनाच हे बोलण ऐकून महकाली बरथर कापू लागला आणि दाराकडे सरकत म्हणू लागला, "नमस्कार अने, नमस्कार ! माफ कर मला '" अन् तो बाहेर पळत सुटला !

त्याला थांबवून चिंचेच्या फाकांनी अर्जुनाचा बागल वडवले, अन् पारलाग करून त्याला पळवून लावले,

तिथे हजर असणारांना आश्चर्य बारल त्याला हा प्रकार समजवता दमलेल्या अर्जुनात परत येऊन पाणी प्यायलं आणि तो भाषण्या ताईजवळ बसला, त्याच्या मधुप्याने विचारलं, "अरे अर्जुन, सखूबरोबर तिची बहीण अंबाही भूत बघली की काय ? तिन तला का आपाटलं सांग बरं ?"

"दाजीबा ! विश्वाम देवणारे मूर्त असतील ना, तर मलेले मंदब्रण भुतच बनतात, घरातून इतक सार काय माझ्या ताईला निभनासं झालं, शिवाय नीट आहार न घेऊन्यात ती आजारी पडली, अशक्तपणात गेली झाली तिला, आपल्या थोरल्याने लय करून घरात मदतीसाठी सूत आण आता, ती पाहील सारी कामं, मी ताईला अक्ष्याच भाजवात घेऊन जाता चागले वैद्य आहून तिथे, एका महिन्यात टणटणात होऊन येईन ती इथे परत !"

"हं ! तू अन् तुझी ताई करा हज ते आला !" प्रमाणे मालतीचा नेवरा म्हणाला

प्रगल्भशास्त्रीचे पंचांग

रूप जुनी गांठ जमीनदार भूपती राव बहादुरने आपल्या पुत्राच्या राज्याभिषेकाची घोषणा केली. हा उत्सव चार दिवस चालला, शेती मिळवण्याच्या आशने किन्येक कवि पंडीत, पुरोहित, कलाकार इ. सजकटुम्ब तेथे आले.

जमीनदाराने त्यांच्या-त्यांच्या योग्यतेप्रमाणे व प्रसिद्धीप्रमाणे एक वाटा बनवली व कोणालाही न सोडला सर्वांचा योग्य प्रकारे आदर-सत्कार केला, परन्तु पुरोहितांची यादी पण्डित झाक्यावर पवनपुराच्या प्रगल्भशास्त्रीला असे वाटले की, आपले नाव यादीत दाखल केलेच गेले नसावे, आपल्याला वास्तविक सूपच पुरस्कार मिळायला हवेत. मनातल्या मनात राव याचा राग येऊ लागला.

त्याचे नाव घाषित झाले, ते व युवराजाजवळ जाऊन त्याने मिळणारी चार

रुपये दाखिणा हानी घेतली व युवराजाला म्हणले, "महाराज, आपण मला काही भेट द्यावी, म्हणून काही मां इथे चार दिवस वाट पहात राहिललो नाही! आपल्याच गावान पंचांग घेऊन निघी, वार, नक्षत्रे सांगत फिरलो, तर मला यापेक्षाही अधिक दाखिणा मिळेल, वाईट वाटून घेऊ नका, पण आपल्याच एका गावचा पुरोहित म्हणून आपण जी दाखिणा दितीत, ती मां आपणालाच भेट म्हणून देत आहे, - अताथु व्हा!" दाखिणा दि देत त्याने रक्कम युवराजाच्या हातावर ठेवली.

तेथे हजर असणाऱ्या सर्वांना प्रगल्भ-शास्त्रीच्या गर्वाचा राग आला, परन्तु जमीनदार शान्तपणे म्हणाला, "जमीनदार हा नदीसारखा असतो, नदी व्याप्रमाणे पन्थेकाला त्याने आणलेल्या पात्राच्या प्रमाणात पाणी देत, त्याप्रमाणेच आम्हां

ला पन्थेकालाच्या पात्राच्या आधारे देत ना दिती, आपणाला याहुन मांठी भेट मिळायला हवी असा दावा असल तर तो व्यक्त करायची ही पद्धत नव्हे, पाणी कमी समजून ते कोणी परत नदीत ओतून, तर नदीच काय नुकमान? काही असा, पण आपला ही वर्तणूक अत्यंत अनुचित व अक्षम्य आहे.

आता प्रगल्भशास्त्री लज्जित झाला व सर्वांभ्रमक्ष त्याने ससा मागितली, नक्षत्रे व पंचांग, व पण अखेर त्याचा अचित आदर-सत्कार केला. राज्याभिषेक समारंभ संपल्यावर शास्त्री पवनपुरला परतला.

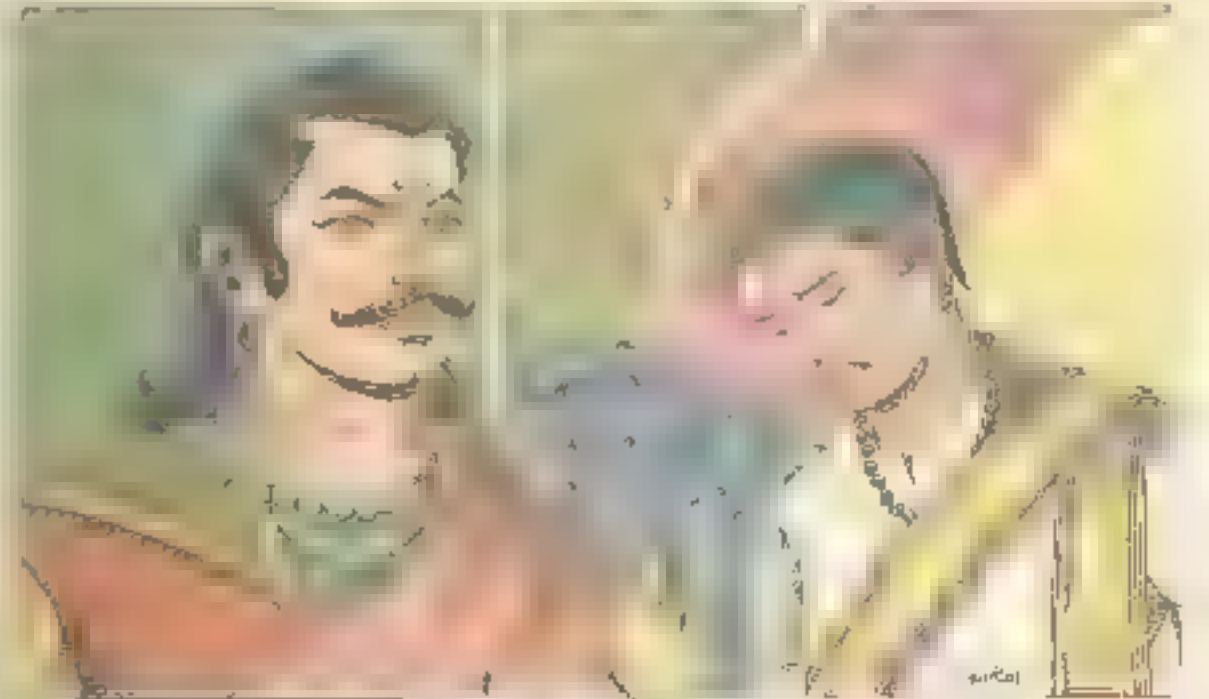
गावंत शास्त्रीबुवांनी चुक केसां असली, तरी युवराजाला दाखिणा परत करून त्याने मागले माहस केले याचे सर्वांना कौतुक वाटले. सर्वत्र त्याची प्रशंसा करू लागले, तो गावचा

एक प्रमुख व्यक्ति मानला जाऊ लागला, पण त्यामुळे त्याचा गर्व अधिकच वाढला व जमीनदाराचा धिक्कार करून त्याच्याकडून आदरसत्कार वरून घेऊन आपण कृतकृत्य झालो असे तो मानू लागला.

त्या दिवसापासून गर्वाब-धीमत्त फरक न करता सर्वांकडून सारखाच दाखिणा घेऊ लागला, जस जसे वा वाटले तस असो, जास्त रक्कम भुषटू लागला, आपण पुरोहित असून आपल्या काही मयादा आहेत, हे ही तो विमनाला.

अशातच पवनपुरमध्याच कवि आनन्दच्या पित्याचे दहावमान झाले. आनन्द जमीनदाराच्या दरबारी कवि असल्याने अकराव्या दिवसाच्या कार्यकांडासाठी स्वतः जमीनदार तेथे आला.

कार्य समाप्तीनंतर आनन्दच्या चिंतागर्भ चर घाकडे परतत तो म्हणाला, 'पंडीत

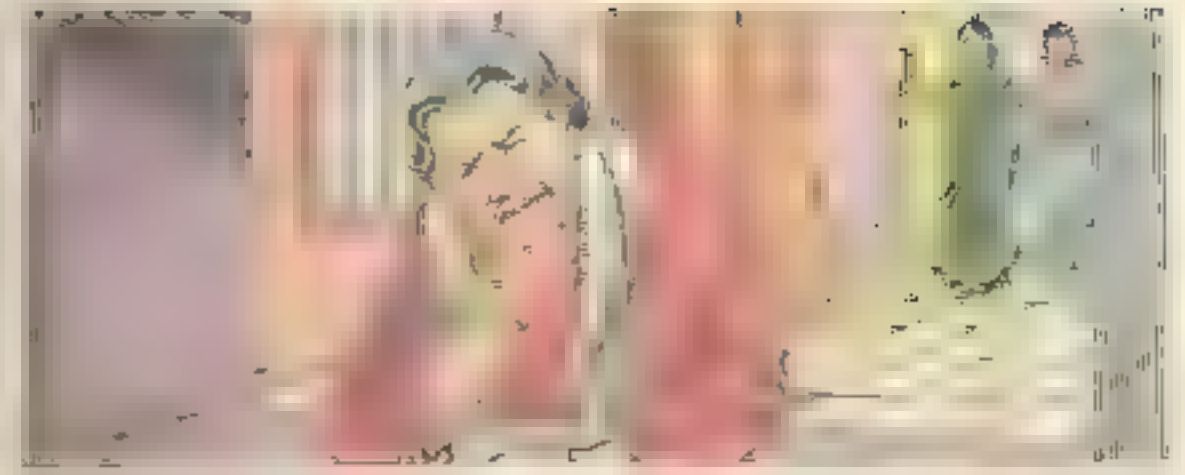
आहात आपण ज्ञानी आहात' पित्याचा अभाव भरून येणार नाही, तरीही आपण इतकं दुःखी होणं बरे नव्हे!" आनंद यावर म्हणाला, "प्रभु, माझ्या पित्याने सोड्या कष्टानं हे घर भुईं केलं; म्हणूनच मी त्यांना इथेच अखेर पर्यंत ठेवून सेवा केली. पण त्यांच्या मृत्युभयाने नक्षत्र चांगले नमल्याने शास्त्री बुवांचे म्हणणं अस की, चार महिने आम्ही या घराने राहू नये 'जे घर कष्टाने बांधलं त्यात या बऱ्याचार्डेट नक्षत्रांच्या प्रभावामुळे भरायचाही माणसाला हक नसावा या विचाराने निर्मित आहे मी."

प्रेमाने त्याच्याकडे पाहून जमीनदाराने पुढीलप्रशास्त्री व सायच्या काही प्रमाणाचा एकत्र सभा बोलावली तो म्हणाला, 'मला तुम्हा सोळावरीं सवत हवाय, वास्तुशास्त्राच्या गिन आनंदचं घर होकच आहे, मला काही रहायचय, इथे येथून मला मत शास्त्री मिळाल्याच माझ्यातली अशांना अन् अपूर्वी नाहीशी झालीय," नंतर तो शास्त्राचुक्राना म्हणाला, "आपण आनंदला इथे रहायला मनाई केल्याचं ऐकलय, बाला

मूर्ती आहत, 'देशकाल स्थिताप्रमाणं सर्वात आपण बदल करू शकतो' हे त्याच म्हणणे आम्हाला मान्य आहे, कांय आनंदन अदकशमन केली, तर घरचा दोष नाहीसा होईल अन् ते रहाण्यायोग्य बनल."

हमन हमसे त्याच्याकडे पाहून जमीनदाराने त्याच्याकरवीच अदकशमन केली व परतण्यापूर्वी तो प्रगल्भशास्त्रीला म्हणाला, "आपल्या रीतीरिवाजात काही अनारोग्य अन् आजच्या काळाच्या पद्धतीरुद्ध असले, तर त्यातून मुटका हाईल अशा मार्गाचा आपल्या पंचांगाने पुढे कर, त्याचं न्याय्यकरण हा रायम केलन, तर मी आपला सोड्या प्रमाणावर सत्कार करून पुरस्कार देईन,

अशा प्रकारे कवि आनंदला घर साहाय लागले नाही, प्रगल्भशास्त्रांनं अन्य पंडितांबरोबर हीर्ष चर्चा करून अमे-अशुभ कार्यामधे माण्या परिवर्तनाला आपल्या पन्नाशाने स्थान दिले. जमीनदाराकडेही आपल्या म्हणण्याप्रमाणे त्याचा अंतिम संस्कार केला.

समस्या

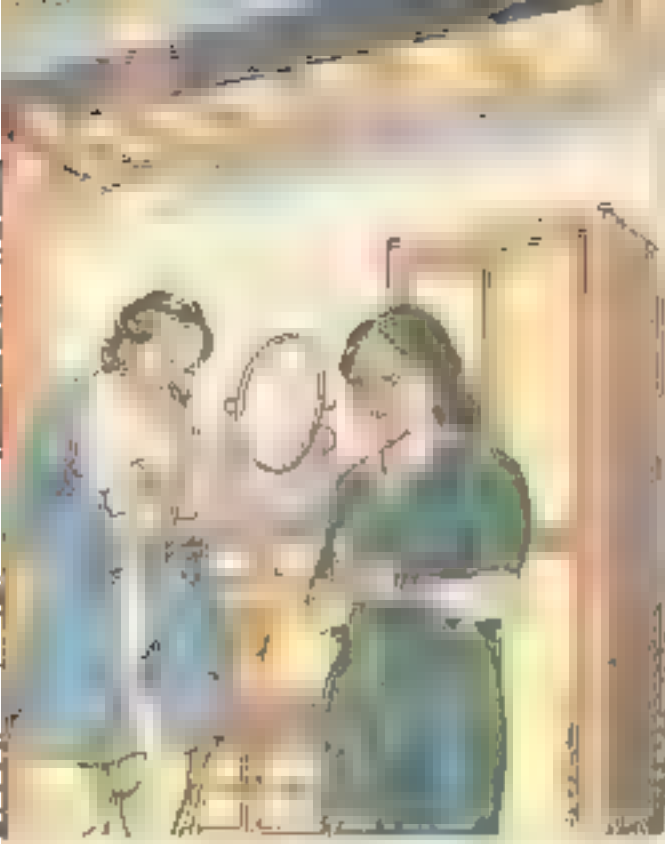
हाता, त्याची पत्नी विमला लव्या अधीन धर्मपत्नी होती. त्याची मुलगी नक्षी हिचा विवाह शेजारगावचा धान्य-व्यापारी मीलाराम याच्या मुलाशी सोड्या घाटामादाने सावरत झाला

या विवाहानंतर भूपेन्द्रने व्यापार आपला पुत्र शोधण्यास याच्या हवाली केला, सध्याही आपल्या सासरी मुखाने तान्दू लागली, राधेभ्यास व्यापाराने सस ऊन्दित करून गो यशस्वीपणे आणवू लागला, अशा प्रकारे भूपेन्द्र आपल्या जबाबदारीतून मुक्त झाला, आयुष्यान यशस्वी आला.

भूपेन्द्र अशाप्रकारे निश्चिंत झाला होता, आता त्याने कार्यात हातावर हात ठेवून जगायला हव हातं, पण तो अनेक दुःखी होता, चिंताग्रस्त अवस्थेत तो एका खोलीत बसत राहू लागला

हळुमळ त्याची भूक मन्दावली, तो थोडक्या जेजेनासा खासा, रात्री न झोपता तो काहीकाही नवबडत राही, कायको किंवा मलगा त्याच्याशी काही बोलू लागले तर तो त्याच्यावर चिड, त्याची अवस्था पाहून विमला घाबरून गेली आणवामेच्या सत्र वेष्टांनी त्याला तयामून त्याला कमलाही रोग वगैरे नसाय्याची खाही दिली, त्याला एकाद्या भूताने पछाडले असावे अशा शकने विमलाने माशिकली आणवामे, त्यांनी भय-तंश करून त्याला ताईत, गंधेदीर इ, वाद्याने घण काहान कायदा होईल

आपल्या तीर्थयात्रा भुरकून भूपेन्द्रचा व्याहो रतन हा एकदा सहज त्याला घेतायला आला, त्याला पहानाच विमला रुढत म्हणाला, "पहाना, इही तुमच्या व्याह्याची तय्यंत पार दिघडून गेली आहे, मला तर ते जुने दिवसच जरे हाते असं वाटू आणलय.

आम्ही या गावात नव्याने आलो, तेव्हा ते कापडाचे लागे हास्यावर घेऊन रस्त्यांमधील फिरून कापड विकत असत, एका नहानशा घरात आम्ही भाड्याने रहात असू. मिळकत कमी पडली तरी आम्ही मनुष्य असू. पुढे भाड्याने होत दिली, कापडाचे दुकान खुंदल. कमाई केली, आता मला व्यापार मंभाळण्याचे असे चांगली प्रगतीही केलीय, मला तुमच्याकडे म्हात्री आहे, सर तर आता कामगीर समज्याचे नाहीय त्यांच्यापुढे! कमली कमतरता नाहीय." अशा प्रकारे विमलाने सारी परिस्थिती व्याख्याना स्पष्ट मागितली.

रतननेही विहिणीचे झालेले लक्षापूर्वक ऐकून म्हटले, "तुम्ही चिन्ता नका करू. घोर सोडू नका, मध्या तुमचे गृहमानच ठीक

नसावं, पण साडी साडी आहे की सर्व काही ठीक होईल." नंतर भूपेन्द्रशी घाई बोलून तो आपल्या गावी निघून गेला.

यानंतर पंधरा दिवसही नोवले नाहीत, तोच एक दिवस आपली मुलगी नह्या, रडत रडत माहेरघरी प्रवेश करत अमलेनी विमलाना दिसली.

पटकन पुढे हात, "काय झाले बोकळा? काही न कळवताच अचानक आलास? काय झाले मास नर खर? आपला मास माण्या सारखी काय चूक पडली तुझ्या हातून?" असे विचारत आले लेकीला अवलंब घेतले.

"काय सांगू आई! तुझ्या जावयाला व्यापारात मोठी काद बसली! कर्जदाराच्या दबाकामुळे घरातून निघून जाऊन ते बैरागी बनले! पण कधी घरी येणार नाही, असे

गवाद झेकडा आणि रागात येऊन तो गरजू लागला, "तुम्हाला हातावर हात ठेवून बसून गृहनाथ की काय? तो काय म्हणायी शेली?"

"काय सांगू बाबा तुम्हाला तरी? ते म्हणतायत की, मी तुम्हाला जावयाला लावल्याच्या लायकीचा राहिला नाही! त्या दिवसापासून आपल्या सोनीत तोंड जपवून बसलेले न! जाहंगच येत नाहीत." असे मागत तो जाम्बलच रडू लागला.

"रडू नको लहमी! घरात जा, तुझ्या नवऱ्याला घेऊन आणायचे माझ्याकडे लागल!" असे म्हणून भाड्याचा गाडी घेऊन

भूपेन्द्र व्याख्याच्या गाडी जायला निघाला. रतनच्या घरी पांचताच त्याचे नाव घेऊन भूपेन्द्र ओरडू लागला. खोली-बाहेर आलेल्या व्याख्याकडे तो पहातच राहिला. "लहमीन मागितली सारी करतून तुमची! पण न करायला हवे, ते विमलन कावळं आतून तुमन पडून काय रहाता सोनीत? अशान काम होईल का? चना दोघं मिळून शाधूया त्याला!" असे म्हणून रतनला बराबर घेऊन तो जावयाच्या शाधूयाला निघाला.

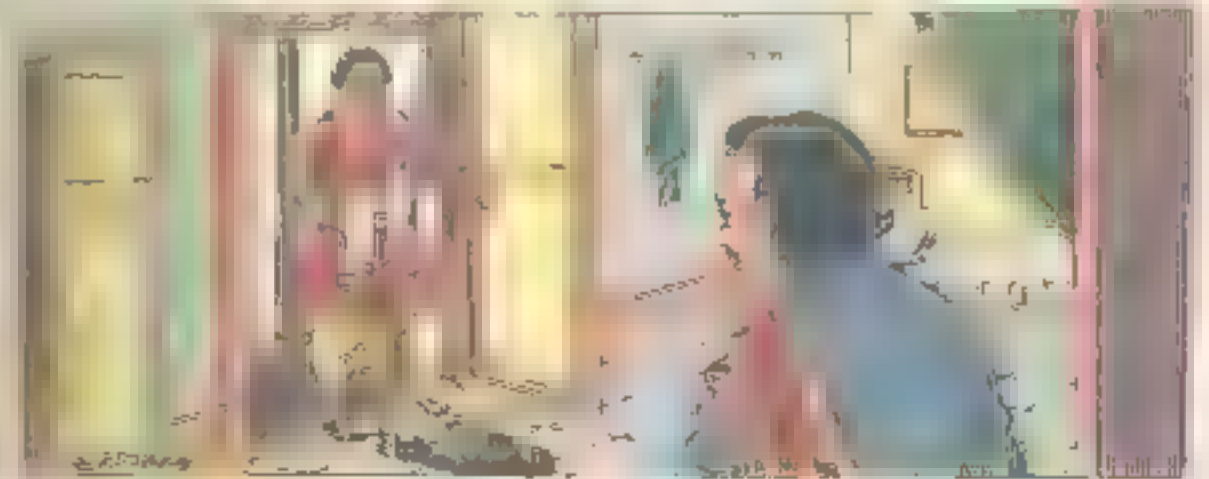
जवळपासच्या गावातून जितके आधम, भड शोरे होणे, तितक्या सगळ्याकडे त्यांनी शोध घेतला. शेवटी बैरागी बनलेल्या जावई त्यांना एका मळाले सापडला.

रतन आपल्या मुलाला काही बोलणार, इतक्यात मध्ये दगळ देत भूपेन्द्र जावयाला म्हणाला, "आधम, मठ या जागा धन लोकांसाठी असतात; व्यापारात सर्वस्व समावलेल्यासाठी नसत! व्यापारात नफा-नुकसान हाच नैसर्गिकच असत; म्हणून काय काणी घटदार, बायका सर्व सोडून पळून जात? पुन्हा धान्य खरीदून व्यापार सुरू करा, जे धन पाजिजे, ते देतो मी! कर्त

समजा हवं तर!" असे समजावून त्या बापलकाना भूपेन्द्र आपल्या घरी घेऊन आला.

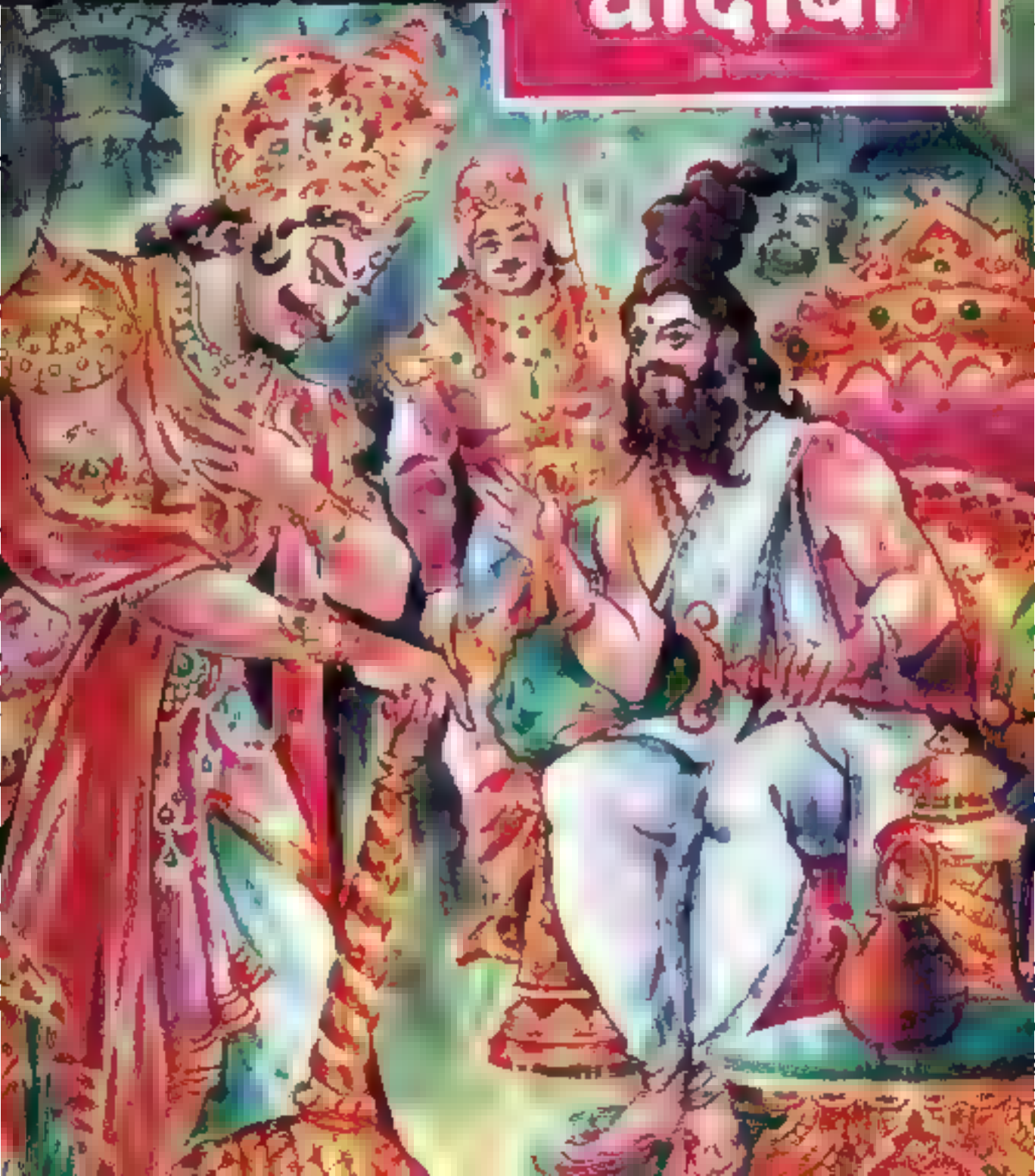
बैराग्याच्या वेषात का होईना, पण परत आलेल्या आपल्या नवऱ्याला पाहून लक्ष्मी फारच खुश झाली, भूपेन्द्रने जावई व मुलीला नवीन वस्त्रे दिली असे रतनच्या हातावर रोख पंचवीस हजार ठेवत तो म्हणाला, "व्याहीबुवा, हे धन घेऊन आपल्या मुलाला पुन्हा व्यापार सुरू करून द्या. तुम्हाला गप्प राहू नका, माझ्या जावयाला मार्गदर्शन करत रहा. त्याला एक वेशस्वी व्यापारी बनवा. अजून तो कदा आह व्यापारात असे वाटतंय मला."

इतकत इतकत रक्कम भूपेन्द्रला परत करत रतन म्हणाला, "माझ्या मुलाचे व्यापारात नुकसान वगैरे मुळाचे झालेले नाहीय, तुम्ही मुलाला व्यापार सापवल्यानंतर चितेत दिवू लागलात, शब्दाशब्दावर चिहू लागलात, तुमची आयकी बिचारी घाबळून गेली, तुमच्यात बदल घडवून आणण्यासाठी आम्ही तिघांनी मिळून हे नाटक केले आणि त्यात यशस्वाही झालो बघा!"

चांदोबा

CHANDAMAMA

It unfolds the glory of India—both past and present—through stories, month after month

Spread over 64 pages teeming with colourful illustrations, the magazine presents an exciting selection of tales from mythology, legends, historical episodes, glimpses of great lives, creative stories of today and knowledge that matters

In 11 languages and in Sanskrit too.

Address your subscription enquiries to
DOLTON AGENCIES 188 N.S.K. ROAD MADRAS-600 026

विशेष समाचार बांगला देशाचे राष्ट्रपिता

पुढील वर्षांपूर्वी बांगला देश अस्तित्वात आला. त्या निमित्ताने त्या देशात रौप्य महोत्सव साजरा करण्यात आला. बृहस्पति मंत्र्यावर दोन महिन्यांनी देशाच्या स्थापनेसाठी जेवढे नेता शेख मुजिबुर रहमान यांना 'राष्ट्रपिता' म्हणून घोषित करण्यात आले आपल्या देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी आन्दोलन करून मुजिबुर यास यशस्वी झाले, याच्या जगात त्यांनी कीर्ती पसरली.

१९४७ मध्ये आपल्या देशाचे विभाजन झाले. या प्रसंगात मुसलमानांचा संख्या अधिक होती, म्हणून हा प्रान्त पाकिस्तानचा भाग बनला. याचा 'पूर्व-पाकिस्तान' बरे म्हणत असत. परन्तु पहिल्यापासूनच "बांगला पाकिस्तानपासून निराळे होते व 'संगार बांगला' ची स्थापना व्हावी" असे तेथील जनतेचा भावना असत.

परन्तु पाकिस्तानने त्यांची ही इच्छा ठोकून दिली. पाकिस्तानीविरुद्ध केलेल्या या आन्दोलनाचे नेता होते शेख मुजिबुर रहमान. अशा केवाळा पाकिस्तान सरकारने तुरुंगात कोकले. आणि त्यांची बळवळ थांबवण्यासाठी मूढात केली. पण त्यांच्या या प्रयत्नांमुळे प्रजा नेतामसी अन् स्वतःच्या ज्ञानाभावी प्रजा व. बंगाल, त्रिपुरा, मेघालय, आसाम आदि प्रांतांकडे भारवाही म्हणून पुन्हा करू लागली. भारताने त्यांना बांधण होता. परन्तु त्यांची संख्या दिवसांदिवस वाढत होती आणि ही समस्या सोडवण्यासाठी शांततेत गुप्तपणे जाणवणे आवश्यक झाले. अशावेळी परत त्यांच्या देशात पाठवायचे तर तेथे पांथ वातावरण असणे आवश्यक होते. नामाठी भारताने बांगला देशाच्या मुक्ति सेनेशी सहमिळवणी केली आणि पाकिस्तानशी नटा रिंगा. नाझाजने लढाया वापर करावा लागला.

१९७१ मध्ये झालेल्या पंधरा दिवसांच्या या भारत-

पाकिस्तान युद्धात १६ दिवस, रोजी पाकिस्तानला आगला पराभव कबूल करावा लागला. पूर्व पाकिस्तान, पाकिस्तानपासून स्वतन्त्र होऊन बांगला देशाची स्थापना आली. शेख मुजिबुर रहमान यांना मुक्त करण्यात आले. १९७१ मध्ये ते देशाचे अध्यक्ष बनले. परन्तु १९७४ मध्ये त्यांच्या कुटुंबीयांसह त्यांची हत्या केली गेली. त्यावेळी जर्मनीत रहात असलेल्या त्यांच्या दोन कन्या तबसुमा वानुसा, दोघांपैकी थोरली शेख हसीना वाजेद १९८१ मध्ये स्वदेशी परत आली व राजकारणात अंतर्गती. पिलाने स्थापलेल्या अवामी मोन पार्टीची मुने तिने आपल्या हाती घेतली. १९९६ जूनमध्ये तेथे सार्वत्रिक निवडणुका आल्या. अवामीलीगचा जय झाला व त्यांना प्रधानमंत्री पद मिळाले.

बांगला देशाच्या संविधानाच्या चौथ्या संस्करणात शेख मुजिबुर रहमान यांना 'राष्ट्रपिता' घोषित करण्यात आले, परन्तु १९७९ मध्ये लष्करी सरकारने हे संस्करण रद्द करले. तरीही जनसंख्या मनात अजूनही ते बंगबन्धू होते व जनता त्यांना 'राष्ट्रपिता' व मानत होती. बांगला देशाच्या संविधान सभेने १९७९ मध्ये, त्या घोषित केले की त्यांना देण्यात येणारी अनादराची वागणूक म्हणजे 'संविधानाचा धिक्कार मानला जाईल'.

बांगलादेशने मागण्या १६ दिवस या स्वातंत्र्याचा रौप्यमहोत्सव साजरा केला. १९७४ मध्ये त्या त्रिकाणी शेख मुजिबुर रहमान यांनी स्वातंत्र्याची घोषणा केली, त्याच स्वातंत्र्य वर्तमान प्रधानमंत्री शेख हसीना वाजेदने स्वतंत्रता स्मारक स्तूपाची स्थापना केली.

त्याच दिवशी आपल्या देशात 'विजय दिवस' साजरा केला गेला. राष्ट्रपती डॉ. शंकरदयाल शर्मा यांना लष्करी सलामी देण्यात आली.

सद्बुद्धीची गोळी

च तुर, चिंदूर, व प्रवर या नावांचे तिघे भाऊ होते. पित्याच्या मृत्यूनंतर आपल्या विश्वासू घराचे तीन भाऊ कंकन से आपले कायद्वय कटू लागले, दिवस जात राहिले पण या तिघांच्या आयुष्यात कसलीही सुधारणा झाली नाही; त्यांची काही प्रगतीही झाली नाही, अर्थात, त्या दिशेने त्यांनी प्रयत्नही केले नव्हते. 'कसेतरी दिवस निघाले, म्हणजे पुरे', इतकीच त्यांची अपक्षा होती. कोणाच्या बायकोने आपल्या नवऱ्याला, "अमूक केल्याने लाभ होईल" असे सांगितले, तरी तो तिकडे दुर्लक्ष करी. बायका तिघांच्या आपल्या विव्रणतेमुळे मनातल्या मनात दुःखी होत, पण धातुळे सर्व "असे होते तसेच" राहिले.

एके दिवशी एक बैरागी त्यांच्या घरासमोर जुभा राहून 'मिक्षादेही' म्हणत ओरडू लागला.

त्यागळी तिघेही भाऊ काही काळामागे शेजारच्या गावी गेलले होते. तिघी जावा बनून आपसात गण मारत होत्या. अवाज ऐकून त्यांना वाटले की, 'हा कोणी नवा भिकारी असावा; नाहीतर या घरासमोर जुभा राहून तो अमा ओरडलाच नसता. पर कोणाचे आहे, हे चाला माहीन नसावं.'

इतक्यात बैरागी 'मिक्षादेही' म्हणून पुन्हा एकदा ओरडला. तिघी बाहेर येऊन त्याला म्हणाल्या, "हे पर कुणाचे आहे, ते माहीन नाही का तुम्हाला? इथे भिक्षा नाही मिळायची."

जराही निराशा न होता बैरामी म्हणाला, "पण मी कोण हे तुम्हालाही माहीत नसावं. म्हणूनच तुम्ही असे बोलतस्य, मला भिक्षा द्यायला नकार देणाय. तमचं भाव्य आज चांगलं आहे, म्हणूनच मी तुमच्या दारी आलोय. सर्वांकडे भिक्षा मागयला जात

नसतो मी! मला भिक्षा दिलीत, तर कल्याण होईल तमचं."

तिघांना असे वटले की हा कोणी सामान्य बैरागी नसावा, पण मनातल्या भीतामुळे त्या काहीच बोलल्या नाहीत. कुणस ठावूक, कोणत्या बिळात, कसला साप आहे - या विचाराने घोंगळी म्हणाली, "तुझ्यासारखे भिकारी कित्येक जमतात, जे 'कल्याण' म्हणतोयस, ते काय हे सांग बरं! भिक्षा मिळावी, म्हणून मोट तर नाही बोलत आहेस?"

"तुमच्या घरामागे धन सापडेल, असा भुषाय सांगेन बघा!" बैरागी बोलला.

घनाचे नाव काढताच तिघी जावांच्या मनात आशा कुत्पन्न झाली! आता बैराग्याला भिक्षा देण्यात त्यांनी भुत्साह दाखवला.

बैराग्याने त्यांची सगळी मार्गाने विचारून घननी धन म्हणाला, "घर तिघा भावांचं म्हणजे पर्यायान तुम्हा तिघांचंही आहे. तुमचे अधिकार सारखेच आहेत. आता एक काम करा. एकीनं घरात भात भिजवा, दुसरीनं भाजी, तर तिसरीनं वहाची व्यवस्था करा. आपापल्या घरात, तिघी भिळून मला पोटभर खायला घाला. नंतर मागेन तुम्हाला धन कुठे अन् कस मिळेल ते!"

मोठ्या आतुरतेने तिघींनी एकदमच विचारले, "पण धन कुणाच्या घरामागे सापडेल?"

बैरागी उत्तरला, "तिघींनाही आपापल्या हिश्याच्या घरामागे धन मिळेल." तिघींनी बैराग्याला भरपूर जेवण दिले. ठेकर देत हा म्हणाला, "मी खूप सतृप्त झालोय, तुमचे

पानी परत आल्यावर त्यांना सामान्य माणसांचे भले हाईल, असें एकादं चांगलं काम करायला सांगा. तिघं जेव्हा अशी घाली काम करतील, तेव्हा त्यांना आपल्या घरामागे आपल्याला आनंदेल तिघे खणत्यावर धन मिळेल. मी अजून तीन दिवस याच गावात असेन माझ्या म्हणण्याप्रमाणे धन न मिळालं, तर भेटा मला."

त्याचे बोलणे ऐकून तिघी जावाचे वेहेरे निस्तेज झाले. त्यांना असे विनित पाहून बैराग्याने कारण विचारले.

"तिघा भावांचा स्वभाव एकसारखाच आहे. परोपकारापासून दूरच रहातात ते. तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे त्यांच्याकडून एकादं भलं काम करवून घेणं अशक्यच! तुमचं आम्ही तुम्हाला भोजन दिल्याचं कळलं तरी

आकाशपाताळ एक करतील ते आम्हाला शिब्या देतील, तोंडाला घेईल ते बडबडून चांगला भुंदार करतील आमचा' ते कुठ बाहेर गेलेत, म्हणून इतके तरी धाडस करू घजलो आम्ही!" घोरली जाऊ म्हणाली.

क्षणभर विचार करून बैरागी म्हणाला, "माझ्याजवळ सदबुद्धीच्या गोळ्या आहेत. तुम्हा तिघींना एक-एक देतो मी. रात्री झोपण्यापूर्वी गोळी घाण्यात विरघळवून आपापल्या नवऱ्याला द्या, सकाळी अठल्या-अठल्या त्यांच्यासद सदबुद्धी जागी होईल. त्या गोळीचा परिणाम सूर्यास्तापर्यंत टिकेल." प्रत्येकीच्या हातावर एकएक गोळी ठेवून बैरागी तेथून निघून गेला

तिघे आजू परत आल्यावर रात्री त्यांच्या बायकांनी त्यांना न कळत घाण्यातून गोळी

दिली.

दुसऱ्या दिवशी चतुर खूप लवकर सुटला. दरवाजा अघडल्याबरोबर त्याला असे दिमल की, तिघे काही शिपाई अन् राघव बुधे आहेत. राघवला जबरजोरत रडताना पाहून चतुरने त्याला कारण विचारले.

शिपाई म्हणाले, "याने कूपजणाकडून कर्ज घेऊन शेत आणि घर घेतले. घर बायकोच्या नावे अन् शेत मुलांच्या नावे ते कर्ज चुकवायला आता याच्याजवळ काही भुरलंच नाहीय, सावकारांची तक्रार केल्यावरून आम्ही याना तुरुंगाकडे नेत आहोत."

"अरे पण तुरुंगात हांबलंत, तर कर्ज कस चुकवू शकेल तो? बाहेर राहिला, तर काही मार्ग शोधेल, प्रयत्न करील होय ना?" चतुर बोलला

"कर्ज घेणाराला बाहेर रहायचं अमेन, तर शंभर अशफर्यांच्या जामेन घाघला हवा. त्याची बायको अन् मुलगा घायला तयार नाहीत. याच्या स्वतःजवळ तर तितकं धनही नाहीय. मग आम्ही तरी काय करावं? म्हणूनच आता तुरुंगात नेतोय याला." एका शिपायाने सांगितले

चतुर ताबडतोब म्हणाला, "केवळ शंभर अशफर्यांसाठी एका मजूर माणसाला तुरुंगाचो कोठडी? सोडा राघवला; हवं ते धन मां देतो." अन् आत जाऊन शंभर अशफर्यां आणून शिपायाच्या हवाली करत तो म्हणाला, "माझीही आर्थिक स्थिती विशेष चांगली नाहीय. मी दोन बैल घेण्यासाठी हे पैसे जमवले होते. बाजारात जाऊनही

भनासारखी खरेदी होऊ शकली नव्हती राघवचं भाग्यच म्हणायचं हे!"

अशफर्यां घेऊन अन् राघवला सोडून देऊन शिपाई निघून गेले. नंतर चतुरने राघव, त्याची बायको, त्याचे मुलगे अन् सावकार अशा सर्वांना एकत्र बसवून अपदेश केला; राघवच्या कुटुंबाला आपल्या कुत्यावा पश्चात्ताप झाला, सावकारांनी चतुरचे जामेनकीचे धन परत केले अन् मंनह होऊन निघून गेले. तेव्हा राघवची बायको वगरेना म्हणाली, "तुम्ही अन् माझे पती च्याच काळापासून एकमेकांचे शत्रू आहोत. यात दोष माझ्या पतीचाच असल्याचं मला छान ठाबूक आहे. बसल्या आपल्या शत्रूला आज तुम्ही मोठोच मदत केलांत. तुम्ही फार भुलम माणूस आहात, पती तुरुंगात जाताना मी चप राहिले याबद्दल मला दोष नका देऊ. त्यातली खरी गोष्ट जाणून घ्या. यांचा हट्ट होना की, 'तुरुंगात जाईन, पण कर्ज चुकवणार नाही' आमच्याकडूनही त्यांनी तसे वचन घेतलं; म्हणूनच आम्ही गप्प राहिलो. शत्रूलाही आज तुम्ही जी चांगली वामणूक दिलीत, त्यामुळे आज यांच्यातही परिवर्तन झालंय. आज यांच्या इच्छेप्रमाणे आम्ही कर्ज परत करू. आमच्या चुकीबद्दल अम्हाला पश्चात्ताप वाटतोय. कृपेी आम्होच आम्ही तुमचे!"

राघवही चतुरला म्हणाला कि, 'आजपासून शत्रूत्व संपवून आपण दोस्त बनू.' चतुरही संतोषाने घरी परतला.

त्याच दिवशी विदुरलाही दुसऱ्याला मदत करायची संधी मिळाली. तिघां आवात तोच

अधिक बलवान होना समोरच्या घरी विहीर घणायचे काम चालू होते. एक मोठा दगड बडबण बनून राहिला होता. तो फोडण्याची शक्य होत नव्हते. काही लोकांचा असा सल्ला होना की, पाच माणसांची शक्ती एकवटलेल्या माणसाच्या हातूनच हानोड्याच्या दणक्याने तो फोडला येईल. विदुरच्या कानी ही गोष्ट पडली, पण त्याला तर ताबडतोब शेजारगावी जायचे होते. त्याच्या जवळचे नारळ त्या गावचा माणूस चांगल्या किंमतीला खरीदायला तयार होता. नारळ ताबडतोब दिले नाहीत तर सध्या हातची जाणार होती; अन् कमीत कमी शंभर अशफर्यांचे शुक्रमान हाणार होते

समोरच्या घरच्याची बडबण दुसरीच होती. चार मजूर तीन दिवस ही विहीर

सणावचे काम करत होते, आजचा शेवटचा दिवस होता काम सोडून ते तिथून गेले, तर सणालेली विहीर पुन्हा मातीने भरून जायची शक्यता होती, अन् आतापर्यंतचा सारा कर्ष वाया जाणार होता. त्यामुळे घदमालक चिन्तित होता. काय करावे हे कळत नव्हते त्याला

विषय कळल्याबरोबर विदुर तेथे गेला, पुन्या बळाने चारपाचदा हातोड्याचा प्रहार केल्याबरोबर पथर फुटला अन् तालवडलोक विहिरीला पाणी लागले. हे काम संपल्याबरोबर नारळ घेऊन तो शेजारगावी गेला अन् चांगल्या किमतीला नारळ विकूनही आला

प्रवरच्या हाती आणखी एक निराळी संधी आली. मेहनती वरुणला साप डमला

गाववेष्टाने औषध सांगून म्हटले की, 'या औषधाने तो वाचेन.' एक दिवसाच्या आत घाला अुरगगंध नेह सायला घालायला हवा. तस न केल्यास याचे पाय कामातून जातील. अन् नंतर ते कधीच नरे करता येणार नाहीत "

हे औषध शहरातल्या प्रमोदकडचे मिळण्यासारखे होते. तेथे जाण्यायेण्यात कमीतकमी एक दिवस जाणार होना. अन् त्या अवधीत जे घडायला नका, ते घडून जाणार होते.

गावपाटनाकडे एक अत्यंत घोडा होता. त्यावर बसण्यासारखा चांदेस्वार सुटी घेऊन सासुरवाडीला येता होता, आता एकदा प्रवरच काय तो शहरातून औषध घेऊन येण्यासारखा घोडेस्वार गावात होता. पण महिन्यापूर्वी झालेल्या पोटदुखीमुळे वैद्याने त्याला थोड्यावर बसायला मनाई केली होती, त्यामुळे त्याच्या जिवाना अपाय होता

तरीही वरुणला वाचवण्यासाठी प्रवर घोड्यावरून प्रमोदकडे गेला. जाताना वरुणलाही त्याने बरोबर नेले. प्रमोदने वरुणला औषध दिले अन् प्रवरच्या परांपकार-बुद्धीची तारीफ करून त्यानाही कायाकल्प नावाचे औषध देऊन 'हे औषध घेतलस तर तशी तत्वेत अगदी ठणठणीत होईल' असे सांगितले. वरुणला सुखरूप शहरातून परत आणल्यावर गावकऱ्यांनाही प्रवरची सूच स्तुती केली

आपल्या नवऱ्याच्या या सत्कार्यामुळे तिथी जावाही फार सूच झाल्या. वैराग्याच्या सांगीनुसार आपापल्या घरामागे सणाच्यावर

प्रवरना तांब्याच्या नाण्यांनी भरलेला घडा, विदुरला चांदीच्या नाण्याचा, तर चतुरला सोन्याच्या नाण्याचा घडा मिळाला

चतुरची बायको आनन्दाने वेढीच झाली, पण बाकी दोघांच्या बायका मात्र मन मारून गप्प झाल्या. त्या वैराग्याला शोभायला गेल्या

वैरागी भेटल्यावर प्रवरच्या पत्नीने सगळी हकिक्कत सांगून रक्त विचारले, "तुझ्यामुळेच निघांच्यात सद्भाव जागा झाला. मग तिघांना फळं मात्र निरनिराळी कशी मिळाली?"

"माझ्या गोळीचा प्रभाव तात्पुरता असतो. पण फळं मात्र ज्याच्या त्याच्या बुद्धीवर अवलंबून असतं." वैरागी उत्तरला.

"पण सर्व भावांची बुद्धी तर सारखीच आहे!" विदुरची बायको कोनली.

वैरागी म्हणाला, "नाही, प्रवरतं काम तर चांगलं केलं; एका माणसाचा जीव वाचवला. पण गोळीचा प्रभाव नाहीसा झाल्याबरोबर त्याला वाटलं की आपण केलं, ते बरं नव्हे' पुन्हा कधी असं काही चांगलं काम न करायचा निर्धारही केला त्यानं'

त्यामुळेच त्याच्या परिश्रमानुरूप फळं त्याला मिळाल. बायल काम केल्यानंतर विदुरला वाटलं की, असल्या कामात आपण आपला वळ का वाया घालवावा? त्यानं ठरवला की, असली कामं पुढे कधीकधीच करायची. त्यामुळे त्याला थोडं अधिक फळं मिळालं पण चतुरला मात्र ते काम करण्यात आनंद वाटला अन् पुढेही अशी कामं करत रहायचं ठरवलं त्यानं. त्यामुळे त्याला सोन्याची नाणी मिळाली."

इतके सगळे वैराग्याने सांगूनही त्या दोघी जावा काहीशा असंतुष्ट राहिल्या. त्या जेव्हा आपापल्या घरी पोचल्या, तेव्हा त्यांच्या नवऱ्यांनी आपल्याजवळची सोन्याची नाणी दाखवत त्यांना म्हटले, "चतुरच असं म्हणणं आहे की या घरात जे काही मिळेल ते तिघांनी सारखं वाटून घ्यावं, त्यानं आम्हालाही त्याच्या ताण्यात सारखा वाटा दिला "

आता सिद्ध झाले की तीन भावात चतुरच सर्वात सुशील व सद्भावना राखणारा आहे. विदुर व प्रवरच्या बायकांनाही कळून चुकले की सद्बुद्धिवाल्या व्यक्तीलाच सोन्याची नाणी कशी मिळाली.

प्रोत्साहन - पारितोषिक

कुसुमपुर गावात दरवर्षी चित्रकला स्पर्धा होत असत. देशातले अनेक चित्रकार या स्पर्धेत भाग घेत. जिजेच्यांना मूल्यवान पारितोषिके दिली जात. पुजेकाला वारे की हे पारितोषिक त्यांच्या घनिष्ट व चिन्त आते.

या वर्षीही चित्रकला स्पर्धा आयोजित झाल्या, देशातल्या सर्व पोलोमधून चित्रकारांमधून आपापल्या चित्रांसह कुसुमपुरला पोचली.

सुगंधपुरचा विश्वास नावाचा एक तरुण चित्रकारही आपल्या चित्रांसह स्पर्धेसाठी कुसुमपुरला पोचला. तो जेव्हा परत सुगंधपुरला गेला, तेव्हा त्याच्या मित्रांनी विचारले, "काय रे, मित्रांना की तज्ज्ञा पक्षाची चित्रांना पारितोषिक?"

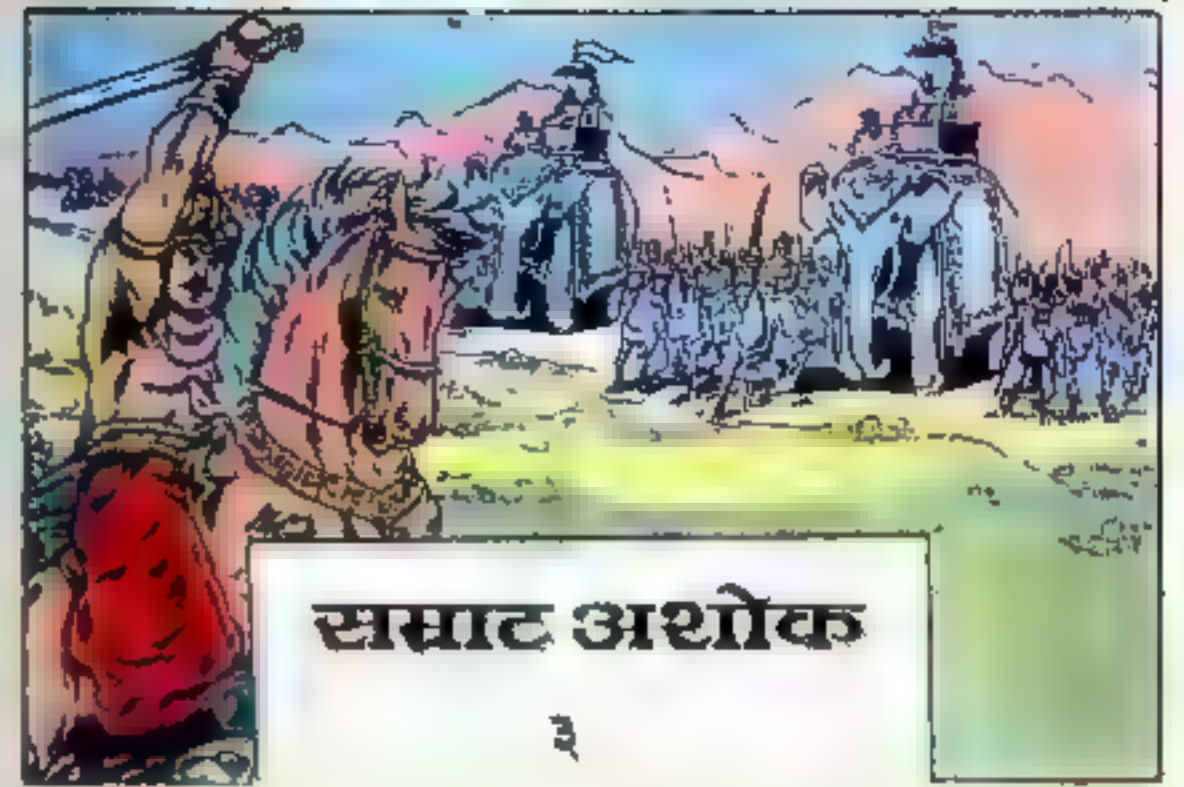
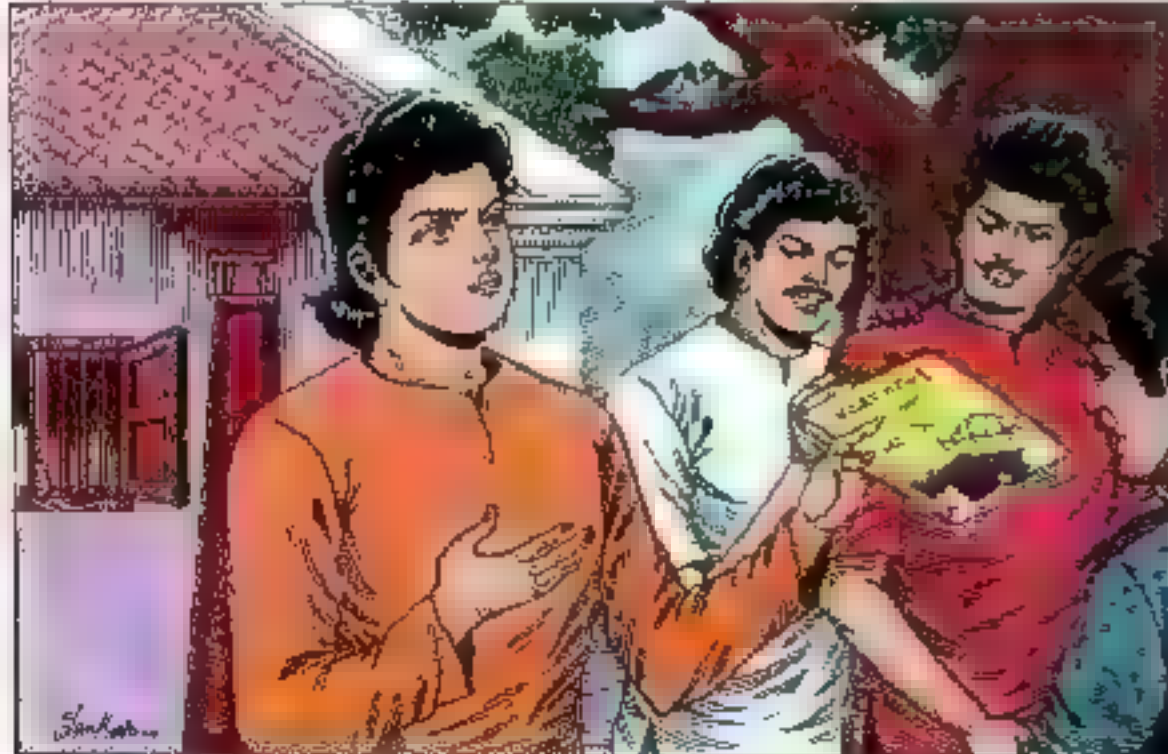
जरा चिन्ता प्रकाश करत विचारला म्हणाला - मला फक्त प्रोत्साहन पारितोषिक 'च मिळाले."

यावर मित्र म्हणाले, "अरे प्रोत्साहन - पारितोषिक च मिळाल्यावरही आई यागवचं काय कारण. कितीयक आधी चित्रकार भारतात, की त्यांना हे पारितोषिकही मिळाले नाही." अशा प्रकारे त्यांना विचाराले सगळेच दोळे.

'अरे, पण मला त्यावरही आई तशी वाटत आहे' मला पुरस्कार म्हणून मिळालेला पुस्तक पाहून आई वाटतंय." विश्वासने मार्गितले.

"कसला पुस्तक नाही पाहू." मित्रांनी विचारलावरून त्याने पुस्तक दाखवले त्या पुस्तकाचे नाव होते - 'चित्र कसे पाहिले?'

रावचन्द्र बंदगरी

सम्राट अशोक

३

(चन्द्रगुप्तने आपल्याच्या घटनीने मगदीना पराजित केले आणि मगध राज्य एकामात्र केले. पाटलीपुत्राने आपली राजधानी बनवून तीच वेणाच्या मध्यभागी केली. त्या वेळालाच त्याला मुल विजयुसार मगधराज्याचे धर्मल, जिन्दुसारने पाटण इत्यादी राज्येवर भार चालवला. तोच राज्य अस्तित्वात एक आठवायच्या सुभद्र - ह्याबरोबरही विचार घेना. निने आपल्याला जन्म दिना विद्या अन् विवेक-भाष्य प्रदीप, ज्येष्ठ पुत्र सुशोम याला पट्टीस आणवत नसे आपल्यानी नेह ह्याप्रकृती वाढवत घेनी.) - भागलता

एक दिवस अशोक आपल्या आईच्या इच्छेनुसार सूर्योदयाच्या वेळी पुले, फळे इ. घेऊन नगर-मध्यावरील मन्दिरात गेला अन् पूजा करून तो बाहेर आला. पक्ष्यांची किलबिल अन् मन्दिरातल्या घटाचा नाद त्याच्या कानात गुंजत होता. जाकाशात विहरणारे पक्षी, मुदयभानुचे किरण अन् त्यामुळे सोनेरी माथा प्राप्त झालेल्या इगांची शोभा त्याहूनही तो महालाच्या दिशेने चालत

होता. इतक्यात पाठीमागून अचानक दौडत वेणाच्या घोड्याने त्याला खाली पाडले अन् खूप वेगाने तो पुढे जाऊ लागला. पोडेस्वार होता सुशोम.

दुसऱ्याच क्षणी अठून अशोकनेही वेगाने धावत घोड्याचा पाठलाग केला अन् तो टप्प्यात आल्याबरोबर मुसळी मारून अशोक घोड्यावर चढला. सुशोमच्या हातून लगाम खेचून त्याने घोडा थांबवला. सुशोम खाली

'चान्देवा'

शुनरला.

“मी आपल्या वाटेन मुकाट्याने जात होतो तु मला झाली का पाहलस? अशोकने विचारले.

“मी नाही. घाड्याने पाडसं तुला ” असे म्हणून सुशोम धोड्यावर चढू लागला.

त्याचे मनगट घट्ट पकडून, “माणसाची अजिबात रहदारी नसणाऱ्या या मोठ्या रस्त्यावरून तुला नोंट जाता येत नाही. असल्या अयोग्य माणसाना धोड्यावर नसायचा अधिकार कोणी दिना?” अशोकने असे ओरडून विचारले.

“तु कोण माझा अधिकार विचारणारा? मी कोण, माझं पद काय, हे माहीत आहे तुला?” सुशोम गरजला.

“माहीत कसं नसेल? माझावक घसेंहबोरा! तु माझा ज्येष्ठ बन्धू आहेस. म्हणून सोडून देतोय या झेपेला. नाहीतर असा धडा शिकवना असना, की जन्मभर भाटवण राहिली असती!” अशोकने ठणकावले.

“पुढे राजा बनणाऱ्याला घमकी देतो आहेस?” कोधाने सुशोमने विचारले. “राजा वाण होणार, याचा निर्णय झालेला नाहीय अजून!” अशोकने माहिती पुरवली. “नीट माहिती नसताना अुगांच काहींच्या काही बक नकास. महाराज अन् अन्य प्रमुखांचा निर्णय कळलेला आहे मला. मोच होणार आहे राजा.” गवाने खदाखदा हसत सुशोम बोलला.

“हेच जर सर बसल, तर तुला जास्तच सावधगिरी बाळगायला हवी. तू खाट बोलत आहेत, हे मला चांगलं लक्षात आहे. अन्

नसा निर्णय झालाच असेल, तर मीही जोरदार विरोध करीत त्याला ” अशोक गंभीरपणे म्हणाला. “तु महाराजांच्या निर्णयाला विरोध करणार?” म्हणत सुशोमने त्याला मारण्यासाठी हात अुगारला.

अशोकने तो हात पकडून आवळला. सुशोमने हात सोडवून घ्यायचा सूप प्रयत्न केला, पण त्याला ते जमेना. दोघांच्यात नाणालाणी सुरू झाली. त्यांच्या ओरड्यात मंदिराचे आवार दणदणू लागले, प्रजाजनही इकडून तिकडून येऊन भोवती जमू लागले.

दोन्ही राजकुमार काही दूध पिणारी मुलं नव्हता! चाणक्याने काही वर्षांपूर्वी त्याची परीक्षा घेतली होती आता तो जिवंत नव्हता. राजा बिन्दुसार वृद्ध झाला होता, त्याचे स्वास्थ्यही हरवत होते. दोन्ही

राजकुमारांचे शत्रुत्व जनतेला ठाबूक होते, पण आज ते मयदिबाहेर जाऊ पहात शोने. कुणी मनातही आणले नव्हते की, मीर्य वंशाच्या संस्थापक चन्द्रगुप्तचे नातू अन् त्याच्या योग्य उत्तराधिकारी असणाऱ्या बिम्बुसारचे दोन पुत्र सुशम व अशोक असे सुधड्यावर एकमेकांशी भांडणीत! त्यांच्या आवाजामुळे प्रजा धावत तेषपर्यंत आली, पण त्यांच्या अवळ पोन्दायवे धादस मात्र कुणाच्यालही नव्हते! दुकूनच सर्वजण आश्चर्य व भयाने पहात राहिले.

भाग्यवश त्याच वेळी 'भल्लाटक घोड्यावरून तेथून जात होना, काणक्यांतर भल्लाटक मगध राज्याचा प्रधानमन्त्री बनला होता. त्याला पाहिल्याबरोबर दोघा राजपुत्रांनी एकमेकांना सोडले अन् ते दोन

बाजूंना बुधे राहिले. "असं सार्वजनिक स्थावर, जेततसमक्ष तुम्हा दोघाच एकमेकांशी झगडण ही दुर्भाग्याची गोष्ट आहे. तुमच्या पित्यांना - महाराजांना - हे कळतं, तर त्यांचा कित्ती झोम होईल! तुम्ही याची काही कल्पना तरी केलीत?" मन्त्र्याने त्यांना विचारले.

अशोक यावर गप्प राहिला. पण सुशमने चवताळून "कुणाला भिडून पळून आयचा मगज नाहींवे मजा! आपणच सणा, मीच माथी राजा अक्ष ना इथला?" असे मन्त्र्याला विचारले.

"राजकुमार, मलाइतकंच माहीत आहे, की याबाबत अजून कीमताही निर्णय घेण्यात आलेला नाहीय. राजाचे ज्येष्ठ पत्र बाहीत मुम्ही! तेन्हा त्या मात्याने जुदासतनं वागण ही तुमचा धर्म त्वहे का?" मन्त्र्याने काहीशा कडकपणे विचारले, "पण यानं माझ्या पत्ताचा आदर करावा, यावर मी जोर दिला, यात काही चूक आहे घाडी?" सुशमने विचारले.

"दुसऱ्यावर जोर घेवून किंवा त्याचा अपमान करूनच तुम्हाला कोणी आदर नाही देणार! आपल्या मद्दव्यवहार अन् सदाचाराने सर्वांचा मान मिळवायचा प्रयत्न करायला हवा न्यायादी दुसऱ्यांवर दया दाखवायना हवी, महनशक्तीची सवय करून स्थाय्यता हवी, ते सर्व सांझन बारांक सत्सोक याणीकरून भाडण करणं बरं नव्हें! याला कोणी मद्दव्यवहार नाही म्हणत; दुर्व्यवहार म्हणतात!" प्रधानमन्त्री मनीरपणे बोलला.

"केवळ यांगयोमानच वाचला हा माझ्या

हातून. नाहीतर आज या घमेडसोराची चामडीच मोळवली असती मी. या पोरट्यानं माझ्यावर हात बुचलायच्या केलेल्या साहसाबद्दल त्याला शिक्षा मिळाली." सुशेम तरीही गवनि म्हणाला.

"राजकुमार, आपल्याच भावाबद्दल असं बोलणं अयोग्य आहे. तेही तुमच्याचप्रमाणे युवराज आहेत; तुमच्याच पित्याचे पुत्र आहेत." मन्त्र्याने त्याला समजावायचा प्रयत्न केला.

"शक्य आहे की, हा माझ्या पित्याचा पुत्र आहे, पण याच्या आईने विवाहापूर्वी अंत पुरात माझ्या आईच्या सेविकचं काम करतय. बाकीच्या राण्याबोही दासी होती ती! म्हणून मी याला युवराज मानायला तयारच नाही." सुशेमने बाधपता प्रकट केली.

त्याच्या या बोलण्यामुळे मात्र अशोक त्याच्यावर तुटूनच पडणार होता. पण मन्त्र्याने त्याला अडवले.

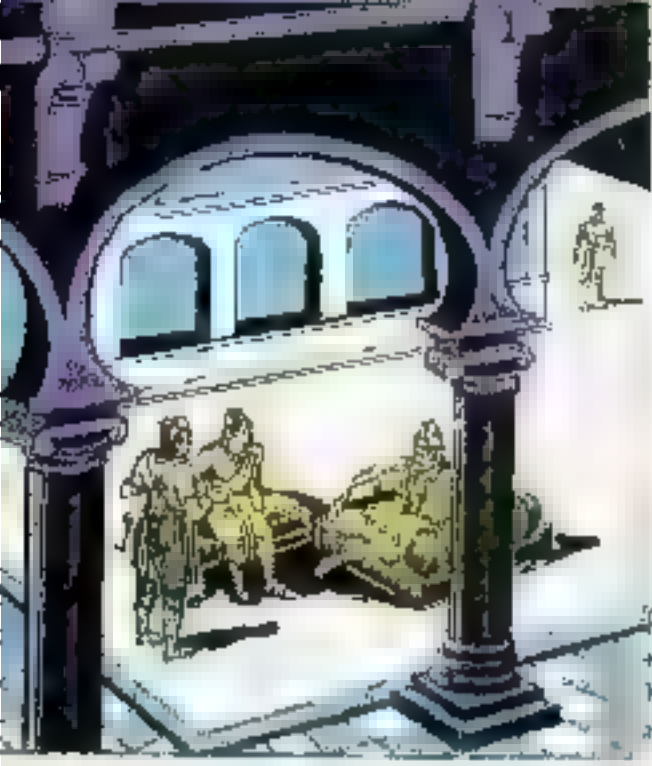
"युवराज मी, की तू, हे काळच ठरवील! माझ्या आईचा अपमान केला आहंस तू. मी याचा कधीतरी सूड घेईनच पहा! प्रधानमन्त्री अन् इथे अर्पास्थित असलेल्या जनतेला साक्षी ठेवून प्रतिज्ञा करतोय मी! मगध सिंहासनावर बसणारा तू नव्हस, पण..." वाक्य पुरं होण्यापूर्वीच मन्त्र्याने अशोकच्या तोंडावर हात ठेवला. तो मधेच म्हणाला, "महाराज बिन्दुसार याचा प्रतिनिधी म्हणून मी तुम्हा अधाना इथून निघून जायची आज्ञा देत आहे. असदी या क्षणी, ताबडतोब राजवाड्यात निघून जा!" अन् मग त्याने सर्व लोकानाही तेथून निघून जायला सातिले.

तेथून मन्त्री सरळ आपल्या घराकडे निघाला. बोड्यावरून धुनलून राजभडना-ममोलून जताना मुख्य दारातून बिन्दुसारचा मुख्य सहलगार बाहेर येवून नमस्कार करत म्हणाला, "महाराज, आपणाला भेट् इच्छितान."

"ठीक आहे, चला." म्हणत मन्त्री त्याच्यामगोभाग राजवाड्यात गेला. राजा ज्या एकान्त दालनात आराम करत होता, तेथे मन्त्री पोचला. राजा बिन्दुसार त्या विशाल दालनातल्या मोठ्या मसनदीवर बसलेला होना. समोर दुसरा एक अधिकारी मुष्ठा होता. मन्त्र्याने प्रणाम करताच त्याला अेका आसनावर बसायचा राजाने संकेत केला.

मन्त्री बसल्यावर राजा म्हणाला,

“भल्लाटक, एक वाईट बातमी कानी आलीय, त्याचं विवरण तक्षशिलेहून आलेले हे अधिकारी सांगतील.”

मन्त्र्याला प्रणाम करून अधिकारी म्हणाला, “मन्त्रिवर, महाराज चन्द्रगुप्तांनी तक्षशिला प्रान्त जिंकून घेतला होता हे आपणाला विदित आहेच त्यांनी आपला एक अधिकारीही तेथे तैनात केला होता. तेव्हापासून आजपर्यंत कसलीही अडचण न येता तेथला राज्य-कारभार सुरक्षित चालू आहे, पण आता सौर्य-अधिकाराला धिक्कारून तक्षशिलेत बंडाची उत्राळा भडक् लागली आहे. भगध राज्यातून मिराळे होण्याचे प्रयत्न चालू झाले आहेत.”

प्रधानमन्त्री म्हणाला, “ही तर मोठी विचित्र अन् ताबडतोब हालचाल करायला

लावणारी बातमी आहे.”

“आपण तक्षशिलेच्या जनतेवर कसला अन्याय केला नाही, त्यांचं कमलं नुकमानही न केल्यानं आपणाला त्यांचे हे प्रयत्न विचित्र वाटतील. पण आपल्या राजप्रतिनिधींना त्यात कसला किचिदपणा वाटत नाहीय. कारण आम्हाला असं कळत आहे की या बंडामागे छोकांना हात आहे. चन्द्रगुप्त महाराजांनी त्यांना न त्यांच्या सैन्याला तेथून हाकलून देवून तिकून घालवलं. पण आता ते आपल्यावर आक्रमण करायच्या तयारीला लागले आहेत. भगध राज्य विच्छिन्न होत असल्याची स्वप्नं दिमतात त्यांना!” अधिकार्याने तपशील सांगितला.

प्रधानमन्त्र्याने विचारले, “बंड कशा प्रकाराने सुरू होणार आहे?” “बंडाचे मेंढं भूमिगत आहेत. ते अगुऱ्यावर येथू इच्छित नाहीत. व्यापारी आणि प्रमुख नागरीकांना ते बंडासाठी प्रवृत्त करत असतात. भगध राज्याच्या अधिकाऱ्यांचो घरं जाळणं, तुटालूट करणं यासाठी सामान्य जनतेला प्रोत्साहन दत्त असताना. आमच्या काही सैनिकांना ठार केलं जनतेनं. विविध दिवस प्रकरण निघळत चाललय.” अधिकार्याने एकूण परिस्थिती कथन केली

“ते जर हिसामागर्वीर भुतरले असले, तर आता जुशीर करण्यात अर्थ नाही. सर्व शक्तीनिशी त्यांना दाबून टाकायला हवं. तोच एकमेव मार्ग आहे.” राजाला संबोधित करून मन्त्री म्हणाला, “महाराज, सेनापतीला आज्ञा द्या कि तक्षशिलेवर ताबडतोब सैनिक कारवाई कर.”

“कसामान्य शक्तिमान अन् पराक्रमां अशा माझ्या पित्यानं स्थापनेल मोय साम्राज्य माझ्या नजरसमार छिन्नभिन्न होणं कधीच शक्य नाही. माझ्याच्यानं ते पहावलं जायच नाही, सहन व्हायचं नाही त्या बंडखोरांचा बामोड करायचा मोय विद्या भुचलत आहे माझ्या नेतृत्वाखाली बंडखोरांचा विनाश केला आईल.” बिन्दुसार आवेशाने फुसफुसत बोलला.

“जशे आपली इच्छा, पण एक विनंती आहे. आपल्या सहा पुत्रांपैकी कोणोतरी हे नेतृत्व करावं. हे काम पित्यानं केले काय, अन् पुत्रानं केले काय, सारखंच न?” प्रधानमन्त्र्याने सुचवले.

“कसो किनह परिस्थिती अल्पत्र झालीय’ सुधामला राज्याभिषेक करावा असा विचार करत हातो, तर नेमकी आनाच ही अडचण भुवभवली.” राजा स्वतः भीच पुटपुट लागला

“राज्याभिषेक आणजी काही दिवस लांबणीवर टाकणंय भुचित होईल महाराज आपण तो विचार तान्पुरता स्थागितच करावा. प्रथम सुधामनं सैन्याचं नेतृत्व करून बंड मोडून परत यावं. म्हणजे जनतेचाही मुवराजांवहून बादरभाव अन् विश्वास वाडेल.” मन्त्र्याने सहा दिला. राजाही गप्प राहिला. मन्त्री पुढं म्हणाला, “महाराज, माझी एक लहानशी विनंती आहे. प्रथम मुवराजांना नेतृत्व करायला आपण सांगू नये. त्यांच्याची आपण अशी परिस्थिती निर्माण करावी, की ते स्वतः च त्यासाठी पुढे येतील’ म्हणजे माझ्या म्हणण्याच अर्थ असा की आपण सहाही

मुवराजांना इथे बोलावू; त्यांना तक्षशिलेनल्या बंडाळीबद्दल तपशीलवार सांगू. त्यांच्यापैकी कुणीतरी सेनेचं नेतृत्व करून बंडखोरांना नेरतनावत करायची गरज कशी आहे, हे सांगू अंथड पुत्र असल्यामुळे सुधोमच बहुधा पुढे येईल. भगध राज्याने भावी राजे आपणच आहोत अशी त्यांची पूर्ण आर्षी आहे. तेव्हा अगदी आनन्दानं तो हा भार भुचलेल.”

बिन्दुसारला मन्त्र्याची ही कल्पना आवडली. ती असलात आणायचे त्याने ठरवले.

त्याच दिवशी सर्व राजकुमारांना राजापुढे बोलावण्यात आले राजानं सर्वांना संबोधित करून म्हटले, “आता तुम्हापैकी काणो किशोरवयीन नाही; सर्वांनी तारुण्यात पदार्पण केलंल आहे राज्यकारभारासबधीच

ज्ञानं सर्वानां अमायलां हव, भ्रातृन् क्रमवारं
अन् क्षमतेनं कसं चालदाव हे कल्लायला हव,
त्या दिक्षेन तुम्हा लोकाच्या काय काय
जबाबदाऱ्या आहेत आदि गोष्टींची माहिती
करून घेणं आवश्यक आहे, राज्यात कायकाय
चालतं आहे याविषयी नीट माहिती करून
घेणं तुमचं कर्तव्य आहे, आता यामाठी येथ्य
संभाही तुमच्यासमोर चालून आली आहे
जशी बातमी मिळालीय की, तक्षशिला
भ्रातात बंडाची भावना अतृप्त होत आहे,
तियली शांती भंग होत आहे, बंडखोरांना
ताबडतोब दारून टाकणं आवश्यक आहे,
यामभर पुन्हा तेथे शांति व सुव्यवस्था स्थापन
करावी लागेल, हे काम करायला तुम्हापैकी
कोण तयार आहे बोला,"

विन्दुसारला वाटते होते की सुशेभ
ताबडतोब पुढे घेईल अन् जबाबदारी
संभाळेल, परंतु तो तर लोहात गुळणी
घेतल्यासारखा चुप होत! बाकी चारांपैकीही
कोणी पुढे होईना, शेवटी एक पाहून पुढे
होत अशोक म्हणाला, "महाराज! आपलं
आज्ञापालन करायला तयार आहे मी, आपण
सोपवलेलं हे काम सहज व्यवस्थित करीन

असा आत्मविश्वास आहे माझा! आज्ञा द्या,
अगदी या क्षणाच सैन्यासह तक्षशिलेकडे
निघेन मी! बंडखोरांचा नायमाट करून मी
तियं शान्ति व सुव्यवस्था स्थापन करीन."

"कारं पसन्नं क्षात्रो मी पत्नी तुम्हावर!
तुम्हा साहस अन् आत्मविश्वासाबद्दल
अभिमान वाटतोय मला," असे म्हणून
विन्दुसारने प्रेमाने अशोकची पाठ पोपटली
नन्तर आपल्या बाकी पुत्रांकडे बघून तो
म्हणाला, "ध्याह करचे! आपापल्या निवाम
स्थानी जाऊन लपंदाव घेऊन बसा, अर्दीर
जसं लोणी ओरून बात बसतात, तसे नुसते
पोटभर खात बसा."

पाचही राजपुत्र तेथून निघून गेले,
अशोकने पित्याच्या पायांना स्पर्श करून
नमस्कार केला व त्याचा आशिर्वाद घेऊन
तेथून निघून गेला.

"पूज्य गुरुदेव चाणक्यांचे शब्द सारे
सालेत, त्यांनी त्या पहिल्या परीक्षेच्या
दिवशीच सांगितलं होतं की माझ्या सर्व
मुलांच्यात अशोकच समर्थ अन् लायक
आहे," राजाच्या मनात आले.

क्रमशः

स्वार्थ-निस्वार्थ

रात्रा विक्रम निश्चयाने पुन्हा द्याडाकडे आला
फान्दांवरील प्रेत त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले
अन् नेहमीप्रमाणे मौन स्वीकारून तो स्मशानाची
वाट चालू लागला. तेव्हा शवातील वेताळ बोलू
लागला, "राजा, जगात सर्वत्र दुष्ट, लबाब अन्
कावेबाज लोक भरलेले आहेत, विदेकी
माणसाला नाइलाजाने त्यांच्याशी बोलावं
लागलं किंवा काही काम पडलं, तर नकीच खूप
मावघांगिरी वाळवायला हवी खरं तर त्यांच्या
पासून चार पावलं दूर रहाणांचे बरं, पण गरज
पडली की नाइलाजानं संवश्रं जोडावा लागतो
त्यांच्याशी, आपण मावघांगिरी न वाळवाली तर
त्यांच्या चिकण्याचपड्या ओलण्यात अडकायची
अगदी खात्रीच! तो पुरुष असो, वा स्त्री; जरा
जरी बेपर्वाई वाळवाली तरी ते आपली करतून
दाखवून तुम्हाला ओटावर तांबवतील
स्मशानातल्या शव काळोखात इतके अगणित
कष्ट करत आहेत, म्हणून अशा दुष्ट शक्तींपासून

वेताळ कथा

यथावद्वाचा यामाठी तुला जागरूक करण हे कर्तव्य समजतो मी आपले। राजकुमारी मृणालिनीचा एका लग्नात गन्धर्वाच्या हातून सर्वनाश झाला, तिची गोष्ट सांगतो मी तुला.” वेताळ गोष्ट सांगू लागला

मणिक्कण्ठ नावाच्या गन्धर्वाला एकदा भूलाक पहायची इच्छा झाली. एका पौर्णिमेच्या रात्री तो आकाशमार्गाने भूमीवर अतरला. त्या वेळी त्या बुद्यानात वैदह देशाची राजकुमारी मृणालिनी आपल्या सख्यांसह विहार करत होती. तिचे सौन्दर्य पाहून मणिक्कण्ठ अवाक झाला. हतकी मुन्दर सौ त्याला साजवर गन्धर्व लोकातही दिसली नव्हती.

मणिक्कण्ठला रहावेना तिच्याजवळ जाऊन विचारले, “हे सुन्दरी, काय आहेस तू?”

त्याला पाहून आश्चर्यचकीत झालेली

राजकुमारी म्हणाली, “मी वैदहची राजकुमारी मृणालिनी. या बुद्यानात आपण प्रवेश केला केनात? इथे आत यायना मनाई आहे. शिवाय याची रचनाच अशी आहे की, कोणी आत येऊच शकणार नाही.”

“मी गन्धर्व आहे. नाव मणिक्कण्ठ. आकाशात विहार करत असताना तुझ्या सौंदर्याने भुरळ घालला मला! स्वतः घरतावान राहून मी इथे अतरलो” मणिक्कण्ठ अतरला. त्याच्या अंगण एकूण द्वागणी घाबरून म्हणाली, “आपण ताबडतोब निघून जा इथून. शिष्यांनी पाहिले, तर ते कैद करतात नम्राला!”

“गन्धर्व आहे मी! माझी शक्ती अद्भुत अपार आहे. तुला माहीत नसल्याने घाबरत आहेस तू. निश्चिन्त रहा माझ्याबाबत.” असे म्हणून त्याने हवेत आपला हात फिरवला.

दुसऱ्याच क्षणी मृणालिनीच्या सख्या अन् बरोबरचे सारे शिपाई बेशुद्ध होऊन पडले. द्वागणी हमत बोलली, “अद्भुत, महाअद्भुत!”

तिच्याशाबासकीने मोहोळून जात मणिक्कण्ठ म्हणाला, “मी अघानक इच्छा प्रदर्शित करतोय म्हणून रागावू नकोस. पण तुझ्याशी विवाह करावा अशी इच्छा आहे माझी! ती प्रकट केल्यासचून रहायत नाहीय मला.”

आश्चर्यचकीत त्याला न्याहाळून अन् मरतक झुकवून मृणालिनी म्हणाली, “माझे तातड्याचे दिवसांपासून माझ्या विवाहाच्या प्रयत्नातच आहेत, पण अजून कोणी योग्य वर त्याला आढळला नाही. आता मीच पती म्हणून तुमची निवड करत आहे. पण विवाहापूर्वी आपणाला

एक फार कठीण काम करावे लागेल.”

अनुसूचता दर्शवत मणिक्कण्ठने विचारले, “काय काम आहे ते?” “वीरसेन हा आमच्या शेजारचा राजा माझ्याशी विवाहाना अनुसूच आहे. पण मला तो आवडत नाही. तो तर बुद्ध करूनही मला त्रिकायच्या प्रयत्नात आहे. तो आमच्यापणा बलवान अमून त्याच सैन्यही अफाट आहे. आपण त्याला पराजित केल्या, तर मी अगदी आनन्दाने आपणाशी विवाह करान.”

“हा तर माझ्या हातचा मळस की! मी आताच गन्धर्वलोकी जाऊन राजा चित्रवर्णला सर्व मागून परत येतो.” असे म्हणून मणिक्कण्ठ अद्भुत झाला.

मणिक्कण्ठ भूलोकीच्या एका स्त्रीशी विवाह करू पन्नात आहे, हे जाणून चित्रवर्णला अतिशय राग आला. त्याला अधिकृत अधिक शिक्षा शायदा विचार करत असतानाच राजाला ममबले की, आपली कन्या कान्नीमयी मणिक्कण्ठवर प्रेम करत असून त्याच्याशी विवाहित होण्याचे स्वप्न पहात आहे

तेव्हा चित्रवर्ण मणिक्कण्ठला म्हणाला, “गन्धर्व मानवाशी असा संबंध जोडू शकत नाहीत; अन् ते योग्यही नव्हे. तुमाझ्या कन्येशी विवाह केलास तर लान हाईल, तिच्या नाकारू नवाम.”

परन्तु मणिक्कण्ठ या प्रस्तावाला सयार होईना मृणालिनीशीच विवाह करण्याबाबत तो अद्भुत राहिला. आपला निर्णय अटळ असून त्यात बदल होणे अशक्य असल्याचे त्याने स्पष्ट समजून टाकले.

रक्षाने चित्रवर्ण आता शाप देत म्हणाला, “तुझा निर्णय अटळ असेल, तर तुला यापुढे गन्धर्वलोकात जाणा नाही. तुला भूलाकातच

रहावे लागेल अन् या क्षणापासून तुझ्या सान्या मन्त्रशक्तीही नाहीशा होत आहेत.”

आपण शापग्रस्त झाल्याचे मणिक्कण्ठला जरासेही दुःख वाटले नाही. भूलोकी पोचून तो मृणालिनीला भेटला. मृणालिनीने आपला पिता चन्द्रकेतु याला सगळी हकिकत सांगितली. त्याने मनापासून आपली संमती दर्शवली. ‘आता मन्त्रशक्ती नाहीशी झालावर मणिक्कण्ठ वीरसेनला कसे जिंकू शकेल’ याबद्दल मृणालिनीने त्याला विचारले.

“मन्त्रशक्ती गेली, तरी माझ्यात अपार बळ आहे. तुझ्याशी विवाह करण्यासाठी मी आपले प्राणही पणाला लावीन; बुद्ध करून त्या वीरसेनचा सर्वनाश करीन.” मणिक्कण्ठ पौहष प्रकट करत म्हणाला.

महिम्नाच्या अंतर्गत बुद्धाची तयारी सुरू

झाली. मणिकण्ठ चन्द्रकेतुचा सेनापती बनला. त्याच्या संतुलवाखाली सैन्याने वीरसैन्याच्या किल्ल्यांना वेढा दिला.

वीरसेनही चांगला पराक्रमी होता. दोघात घनघोर युद्ध झाले, दोन्ही सैन्ये आपापल्या राजासाठी निकराने लढली, युद्ध चालू असताना वीरसेनने फेकलेली एक बळी मणिकण्ठच्या शरीरात घुसणार इतक्यात एक सैनिक विजेच्या वेगाने मध्ये आला व बळी त्याच्या हातात घुसली. त्याला पाहिल्यावर 'मावा! आपण कडेतरां पाहिले आहे' असे मणिकण्ठला वाटले.

आता मणिकण्ठनेही मोठ्या आदेशाने रथातून बाण काढित वीरसेनवर त्यांचा वर्षाव केला. 'एक बाण येत त्याच्या छातीतच घुसला अन् जोरात ओरडून तो रथावरून झाली कोसळला, राजान पडलेला पाहिल्यावर त्याचे सैन्य जाडरून चिरकटित झाले, सैनिक रणावरून पळू लागले.

रथावरून ताडडताव मुकून मणिकण्ठ आता आपल्याला वाचवण्याच्या मैत्रिकांना शोधू लागला. जसमी मैत्रिकाच्या शिकिरात त्याला तो सापडला. त्याला पहाताच मणिकण्ठ अवाक झाला. 'तो दुसरा कोणी नसून गन्धर्वराजाची कन्या कान्तोमयीच होता! क्षिपायाच्या वेषात येऊन तिनेच आपल्याला वाचवण्याचे त्याने शोधवले.

मणिकण्ठने भरपूर मेवाकड्यावर ती मावध झाली, दोळे बुध्दल्याबरोबर त्याला पाहून तिने मान खाली घातली. मणिकण्ठ म्हणाला, 'हे काय केजम कान्तोमयी? ज्यान मला लाथाडले, त्याच्यासाठी एवढा मोठा त्याग? आपल्या प्राणाची खेळलीय?'

शोण स्वरात ती उत्तरली, "तू नमनल्या लोकात मी तरी कशी राहू शकणार? निदान तुला पहाता तरी कां, म्हणून स्वेच्छेन मी या लोकात आले, आपल्या मन्त्रशक्ती नाहीआ इतक्यावरही तू बलवान वीरमनशी सदायच

ठरवलेस. तुझ्याविरुद्ध कसले सक्त येऊ नये, तुला सर्व प्रकारची मदत करता यावी म्हणून मी हरक्षण युद्ध क्षेत्रातही तुझ्या आसपास राहिले, आपल्या मन्त्रशक्तीने मी वीरसेनचा नाश करू शकले असते, पण आपल्या बाहुबळाने युद्ध जिंकून तुला आपली प्रेयसी मिळवता यावी; त्यात जो आनन्द तुला मिळेल, तो हिरावून घ्यायचा माझी इच्छा नव्हती. तुला मी वाचवू शकले, यातच सर्वकाही मिळालं मला' त्यागात जे मुक्त आहे, ते स्वयंस्त कुठे? जाला जा आणि मृणालिनीशी विवाहित होऊन सुखान रहा," कान्तोमयीच्या होठ्यात अबु मरारले.

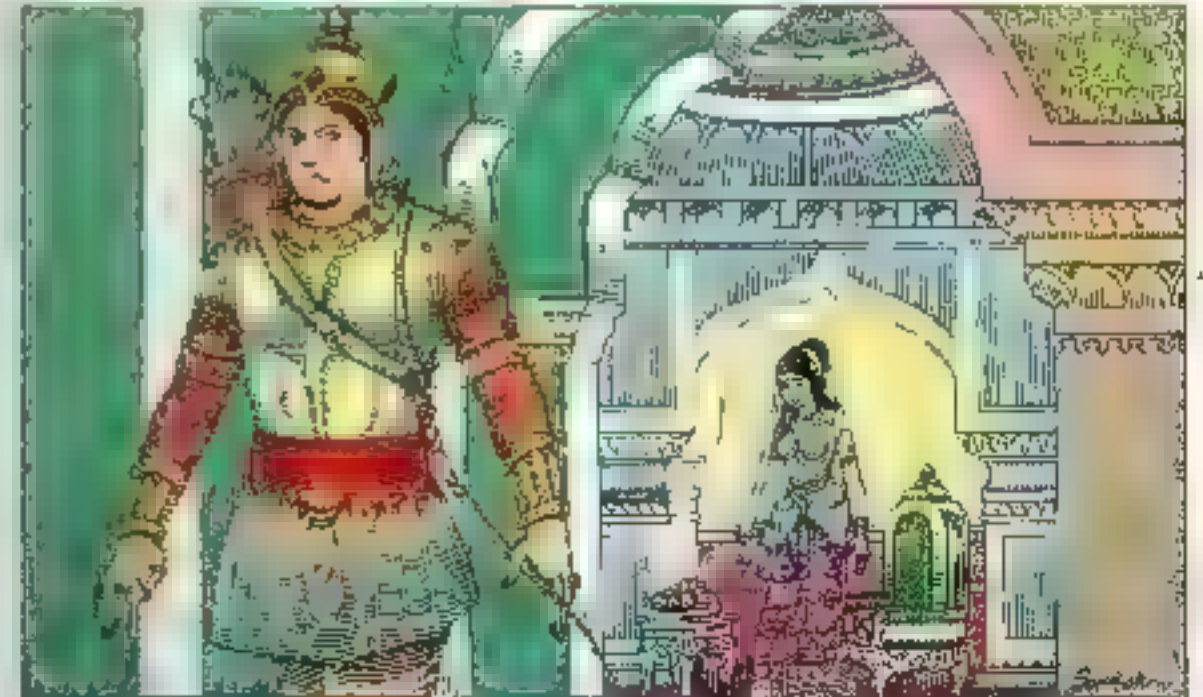
तिच्याजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त करून निघून मणिकण्ठ मृणालिनीला भेटायला गेला. राजा चन्द्रकेतुने त्याचे अभिनन्दन केले. मृणालिनी मांड्या आनन्दाने म्हणाली, "आता आपला विवाह झालाच म्हणून समजा विवाहानन्तर माझी आपली एक इच्छा पूर्ण

करावी लागेल तुम्हाला."

"कसली इच्छा?" मणिकण्ठने विचारले. "काही फार मोठी इच्छा नव्हे, आपलं बाहुबळ अचाट आहे, आपला पराक्रम अमामान्य आहे, आपण अजून कोटीचे धनुर्धारी आहात. माझी इच्छा अशी की, आसपासचे जेवढे म्हणून राजे असतील, त्या सर्वांना हरवून आपण चक्रवर्ती बनावं, तेव्हाच मी महाराणी बनून सर्वांच्या आदराचं स्थान बनेन."

यावर तीव्र स्वरात मणिकण्ठ म्हणाला, "क्षमा करा पुवराजो, मी तुमच्याशी विवाह करायला तयार नाही." अन् झटकन् तो तिथून निघून गेला.

गोष्ट संपवून येताना विक्रमला विचारू लागला, "राजा, अखेरच्या क्षणी मणिकण्ठची हो वर्तणूक विचित्र नाही वाटत? आपल्या सख्यामह अद्यानात विहरणाऱ्या मृणालिनी-ममोर आबतधातून अचानक तो अतस्त झाला.

मी श्री मणिशंकर याचा शिष्य आहे. आपल्या बाबतीत त्यांच्याकडून मी ऐकलय, आपण दोघ एकाच गुरुकुलात शिकलात ना?"

आपल्या सहाध्यायाचे नाव ऐकताच राजवैद्याचे डोळे चमकू लागले. तो उत्साहाने म्हणाला, "ओहो! अजूनही मणिशंकरला आठवण आहे माझी? त्यानंच तर माही पाठवले तुला माझ्याकडे?"

"नाही, एक महिन्यापूर्वीच शिक्षण संपले माझं. माझं गाव इथून दोन कोस दूर आहे. तिथे मी आपला व्यवसाय सुरू करणार, इतक्यात आपण आजारी असल्याचं ऐकलं. बास, तातूंतलोच दये आलो मी!"

दयानन्दच्या नोलण्यावर हमत राजवैद्य म्हणाला, "म्हणजे मी तुम्या पहिल्याच रोगा म्हणावचा! काही हरकत नाही, जी काही परीक्षा करायची, ती करून भुपाय सुरू कर. माझ्या इतक्याच प्रतिभावान मणिशंकरचा शिष्य ठरलास तू; तुझ्यावर पूर्ण विश्वास आहे माझा!"

शर्माच्या भुपायाने राजवैद्य इतक्या लवकर ठणठणीत बरा होईल, असे कृणाला वाटलंही नव्हतं. एका आठवड्यातच तो खान

बग झाला.

ही बातमी ऐकून राजा मन्वाला म्हणाला, "या तरुण वैद्यानं, आपल्या राजवैद्याची चिकित्सा करून आठवड्यात बर केले त्यांना. स्पष्ट दिसतंय, की हा आपल्या दरबारी वैद्यांपेक्षा जास्त हुशार आहे. आपण आता आपल्या वैद्याला विद्यांनी घ्यायना सांगून त्या जामो वा तरुण वैद्याला नेमले तर कमं होईल?"

"कारच छान महाराज!" मन्वा म्हणाला, "अन् ताबडताब त्यांनी शर्मांना बोलावून घेतले

पण त्यांचा प्रस्नाव नाकारत शर्मा म्हणाला, "असं कोणतही रहस्य किवा कोणती चिकित्सा-पद्धत नव्हे, की जी आपल्या वैद्यराजांना माहीन समेत' साधारणतः असं महाण्यात आहे की, जे वैद्य दुसऱ्यांना औषधे देनात, ते स्वतः स्वतःवर अपचार करायना घाबरनात. राजवैद्यांच्या नाकतही असंच घडलं आहे."

दयानन्द शर्मांची समज अन् नम्रता या गुणांवर प्रसन्न झालेल्या राजाने राजवैद्याचा महायक म्हणून त्यांची नेमणूक केली.

समुद्रकिनाऱ्यावर सहल - १७

दक्षिणेचे महाद्वार

अव्दाकन : मीरा नाबर चित्र : के.एस. गोपकुमार

कोरांगोडेल किनाऱ्यावरून सहल करत जायण सामलपुरमला पोचतां पहिल्या राजांच्या काळात हे एव मोठे बन्दर होते इ. स. च्या सानव्या शतकात पहिले राजा नरसिंहवर्मनला एक पदवी होती 'महामाह' - म्हणजेच महान योद्धा, म्यालं बसवलेलं शहर महामल्लपुरम् हे तमिळमध्ये सामलपुरम् बनले, काही काळापासून लोक घाला चुकीने 'महाबालपुरम्' असे म्हणतात

म महामल्ल हे एक समृद्ध शहर होते, पहिल्यांच्या वेळचे बंदर तर आता तट झाले आहे, परन्तु लहक नासून बसवलेल्या मोठे आणि मूर्तीमळे आजही हे स्थान प्रेक्षणीय आहे. जप बुरवकनाही कलाप्रमी

व पर्यटक येथे येत असतात

यंवीन मर्वात अजय शर्मा कलाकरी अर्जुनाची तरुणा विवा गंगावतरण त वामे नोळखली जाते, हे एका मद्रकाल कोरलेले २१ मीटर लांब व १३ मीटर उंचीचे अश्वाचे चित्र अमातले सर्वात मोठे अश्वाचे चित्र मानले जाते. या चित्राचे वरचे टोक चिरले गेलेले असल्याने दाबराचे पाणी त्या मूल मूर्ती आणि खोदलेल्या स्था पुनर्भूत अंतरत असल्याचा आभास होतो

विशाल अनामद कोकन प्रांतातले मोठे मूर्ती सामलपुरमला वामे व मर्वा व २१ मीटर लांब व १३ मीटर उंचीचे अश्वाचे चित्र अमातले सर्वात मोठे अश्वाचे चित्र मानले जाते.

अर्जुनाची तरुणा किंवा गंगावतरण

जुजुड आणि घळी असलेली जागा होती. जास्पासच नोक या जाग्या नविसहू म्हणजे कोल्हाचे रंगड' असे म्हणत. पुढे होज जागा मद्रास महानगराच्या रूपाने विकसित झाली.

हे माने येथे इस्ट इंडिया कंपनीची कोटो स्थापित केली व नंतर कोटोच जास्पासच्या इंग्रजांच्या वस्तीच्या संरक्षणासाठी तेथे एक विल्हा बनवला. किल्ल्याचे बांधकाम २३ एप्रिल १६५० रोजी पूर्ण झाले. इंग्रजांच्या रॉयल सेंट ऑर्जे याच्या पणवित्थीचा हा दिवस असल्याने किल्ल्याचे नाव देवले. फोर्ट सेंट ऑर्जे.

किल्ल्याच्या आजूबाजूचे 'ग्रेट सेंट मरी' नावाचे बंदर आहे. हे असो इंडियन रॉयलशासक भारतातले पहिले चचेर होय. १६८७ न ते बांधले गेले. भारतात प्रथमतः आलेल्या इंग्रजांच्या फचरीच्या दया दानी याचे फागण न्याय झाले आहे.

या बंदराचे पहिले विवाह झाला मकरन एन्ड्रु यन याचा. याच्याच दानाने नंतर अमेरिकेतील न्यायिक येले विश्वायंवालय यांची स्थापना झाली. मद्रास फासांनअसेवा संघ या बंदराचे ठेवलेला आहे. इस्ट इंडिया कंपनीने त्याच केलेली हीच पहिली इंग्रजी रेजिमेंट.

फोर्ट मद्रासमध्ये अतिशय निवड दस्तावेज राखी. राष्ट्रपट, इंग्रज मूर्ती व मद्रास शहराच्या घातघात विव्हाताच्या अन्य सन्यायशा वस्तु संवाहित करून ठेवलेल्या आहेत. ही इमारत १६८३ मध्ये बनली. त्यात मद्रास बँकची फचरी होती. ही भारताला पहिली आधुनिक बँक पण हिताच इंग्रजियन बँक व आता स्टेट बँक म्हणण्यात येते. या इमारतीच्या व्हायर एक एकदासोय होय. या अंगणातही पेथेच भरले आहे.

फोर्ट सेंट जॉर्जचा लांबाई ५० मीटर अशाचा असत. भारतात वस्तुच भुज छजस्तस अथवा कार्ती नाही. किल्ल्यातल्या इतर मुख्य इमारती म्हणजे सचीवालय व समिळनाटुचे विभाग-भवन.

फोर्टपासून थोड्याच अंतरावर मरीना बीच असून ३.५ कि.मी. लांबीचा हा भारतातला दुसऱ्या क्रमांकाचा लांब बालुकाय समुद्रकिनारा आहे. येथेवाली लांबी व्हा वाण्यावाली हजेरी लाक येथे केलात. समिळनाटुचे भूतपूर्व मुख्यमन्त्री यांचे अंगणातु व अंगणातु हा पेथेच आहे.

१५६७ मध्ये समिळनाटुत ग्रामिण मूख्य कसगम (ही एम के.) चे पाहिले सरकार बनले, तेव्हा अण्णादुरे त्याचे पाहिले मुख्यमन्त्री होते, तेव्हा जनतेत त्यांनी नवीन भक्ती जागवली आणि डी एम के. या अखिल भारताय राजनीतीत स्थान असून दिले. तेव्हा जनता पुढागे त्यांचा 'अण्णा' (मोठे भाऊ) म्हणून असे मुख्यमन्त्री पदावर असतानाच त्यांचे निधन झाले व अख्यत्री मरीना बीचवर झाली. लाखांच्या मंज्येने अश्वरेच्या डोक्यांनी लोकांनी त्यांना निरोप दिला. ही समाधी ज्ञाना वीर्यस्थान बनली आहे. तिच्या दर्शनाला रोज हजारो लोक येत असतात.

अण्णा समाधी

तोदयातला फायदा

मंगल शहरातली अन् शेखर सेह्यातला, दोघांचे लग्न झाले, शिक्षणानंतर शेखर नोकरी शोभायला लागला, बरील अचानक वारल्यामुळे गावात परत येऊन तो कौटुम्बिक जबाबदाऱ्या सभाळू लागला. आई जास्त करून आजारीच असे, एक बहीण होती, तिच्या लग्नाची जबाबदारीही होतीच. त्यामुळे नोकरीचा विचार सोडून देऊन तो शर्तीवार्डीन लक्ष घालू लागला.

मंगला सेह्यात रहाणं मुळांच आवडेना. मागरी येऊन चार महिन्यांनी झाले नाहीत, नोच ती "हे घर की तुरुंग? हवाही नाही अन् पुरमा प्रकाशही नाही या घरात! घरभर मगळोवडे माशा अन् झुरळें" पाहू तिथे अुदीर! संध्याकाळी कूठे बाहेर जावं म्हटलं, तर राममादगाशेवाय कुठली जागाच नाही! इथे सहा महिन्यांनी राहिले तरी वेडच लागलं मला." असे नवऱ्याजवळ बोलून ती आपली

असंतुष्टता प्रकट करू लागली.

"बांगली पंचवीस वर्ष मी तर इथे आरामात रहातोय, तू शहरातने आलीयस ना, म्हणून मज्या परिस्थितीशी जुळवून घ्यायला धोडा वेळ तर लागेलच ना!" शेखर समजुत घाली.

परंतु दिवसेंदिवस मंगलाची भुणभुण वाढतच राहिली, कमंही करून शहरात आयला संसार हलवायची तिची तीव्र इच्छा होती. माहेरी जावून वडिलांना ती म्हणाली, "बाबा, कमंही करून आपल्या जावयासाठी शहरातच एकादी नोकरी माग्या. त्या भिकारड्या गावात रहाणं अशक्य आहे मला!" रडून-मेकून वडिलांजवळ ती तक्रार करत राहिली.

एका मित्रावरवी अडिलांनी जावयासाठी एक नोकरी शोधून काढली. शहराजवळच एका मोठ्या गावात त्यांनी शेखरसाठी नोकरी

साधना महपुत्रे

गिळवली.

या जालमीत मंगा फारच कुशी झाली रात्री जेवण वाजताना ती नवऱ्याला म्हणाली, "आता आपलं बाब-विस्तर बाधा, बोन दिवसात या धाणगड्या गावातून मुक्त होणार आपण " काय प्रकार आहे, हे शेखरला समजेल, तेव्हा सर्व स्पष्ट करत मंगा म्हणाली, "माझ्या बाबांनी भुट्टार केलाय तुमचा, इथे माली मळायच्या दुर्भाग्यातून वाचवलय तुम्हाला!" ती हे सर्व अशा कुन्यात म्हणाली की, जणू काही आपल्या बापात एकादी मगदी अशक्य गोष्ट शक्य करून दाखवलेय

जरासा विचार करून शेखर म्हणाला, "घडतं तं आपल्या भल्यामाडीच घडतं. असं म्हणताना शहरात आईचं औषधपाणीही नीट

होयू शकतं. आपण ज्या गावात जाणार आहात, ते शहराला लागूनच असल्यामुळे आपल्या ताईलाही कदाचित् बरंसं स्थळ मिळून जाईल. शेत कुणाच्या हाती सोपवून आपण जाय्या इथून!"

त्याच्या बोलण्यात मंगा तर सर्वत्र शान्त पण कमतरी सावरून म्हणू लागली, "वा, वा! तुमच्या बुद्धीची तमोफ करावी तितकी धाडोच! शेत कुणाच्या हाती सोपवलं, तर आपल्याला काय मिळेल? ठेगा? आपली भिळकतं कमी नाही व्हायची? तुमची आई अन् बहीण इथं राहून शेतीचं काम कुणालाच करून घेत राहिल्या तर ती अरुचण दूर होईल ना? ताईच्या नग्यालाही शेवटी पैसा हवाच ना!"

शेखरला ही व्यवस्था निरोप आवडली नाही, पण नाइलाजाने त्याला मंगाबरोबर जावं लागलं, तिच्या हट्टापुढे वाकावच लागलं, शेतीचा भार आई आणि बहिणीवर सोपवून तो मंगाबरोबर निघून गेला.

नवं गाव मंगला फारच आवडलं. शेखरही नव्या नोकरीत लक्ष घालू लागला. एकदा गजेशचतुर्थीला गावाला जाऊन परत येताना शेखरची बहीण त्याला म्हणाली, "तसऱ्याच्या कुत्सवाला आम्ही दोघी तुम्याकडे येऊ अन् दिवाळी करून परत येऊ. शहर पहावसं फार वाटलं मला!"

सासू- नणदेन इथं येऊन इतके दिवस रहाव हे मंगाला पसन्त नव्हतं. त्यामुळे दसऱ्यापूर्वीच आपली तब्येत फार बिघडल्याचं तिने नाटक केलं. नाइलाजाने शेखरला गावाकडे निरोप द्यावा लागला की, 'त्या दोघींनी आता न येता फक्त दिवाळीलाच यावं.' आता दिवा-

ळीही आली. मला शेखरला म्हणाली, "दसऱ्याचाच साडी घेतल्यामुळे आता मला रेशमी साडी नको. मला आपल्या चार हजाराच्या बांगड्याच करून द्या सोन्याच्या!"

शेखर हसून म्हणाला, "हो, हो! घेईन की! आई अन् ताई प्रथमच आपल्याकडे येत आहेत, तेव्हा त्या दोघींना एकाएक रेशमी रेशमी साडीही घेय्या."

"जा" माडी घ्यायची म्हणालात प्रत्येकीला? आताच इतका खर्च कशाला म्हणते मी? ताईला साडी लग्नात घेय्या, मला वाटलं हातं की, तुमच्याजवळ आस्त पैसे नसतील, म्हणून मी फक्त चार बांगड्याच मागितल्या. आता साड्यांना लागणारी रक्कम जोडून बांगड्याऐवजी मला हारच हवा. बांगड्या नकोत!" इतक्याने मंगा म्हणाली

शेखराने तिला समजावायचा खूप प्रयत्न केला पण तिच्यावर बराही परिणाम होईना. त्याच दिवशी ती शेखरबरोबर भाड्याच्या गाडीत शहरात गेली.

दामिन्याच्या एका दुकानात काचेमागे ठेवलेला एक हार मंगला फार आवडला दुकान गिऱ्याड्यांनी खूप भरलेलं होतं. हार दाखवून मंगलाने किंमत विचारली. वजन करून दुकानदार म्हणाला, 'गिऱ्या हार रुपये. हार शान गिऱ्यांचा आहे. सात हजार रुपये किंमत याची.'

किंमत खूपच जास्त होती. पण मंगल हट्ट घाला की, 'ध्यायचा, तर तो हारच घ्यायचा!' थोड्याच अंतरावर कामात गडलेल्या एका नोकराला दुकानदार म्हणाला, "हार, सात गिऱ्यांचा!" अन् तो पेटीत ठेवून

त्याने मंगाच्या हाती दिना

हाराचं वजन बहुधा त्या नोकराने नीट गेकलं नाही, 'तीन गिऱ्या' असं समजून त्याने तीन हजार रुपये घेऊन पावलीही दिली. शेखर दुकानदाराला ही चूक दाखवून देणार, इतक्यात मंगा पटवून म्हणाली, 'वेड लागलाय का? दिवाळीच्या मुहूर्ताला कोणी लक्ष्मी नाकारतं काय? मुकाट्यानं तीन हजार देऊन भरकलू बाहेर पडूया इथून! अरुचल्या चार हजारात आता बांगड्याही घेय्या."

तीन हजार देऊन शेखर बाहेर आल्यावर मंगाला म्हणाला, "आता पैसे आहेत आपल्याजवळ यातून त्या दोघींसाठी साड्या घेय्या."

"हे बरंय की? मी बडबलं नसतं, तर हे चार हजार दुकानदाराच्या तिजोरीत गेले

अमलें ही रक्कम मर माझीच आहे ना त्यावर तुमचा काय अधिकार?" मगा नाराजी दाखवून म्हणाली, शेखर काही बोलू शकला नाही.

घरी पोचल्यावर त्यांना आनंदलं की हाराचा फामा अगदी तुटायला आला आहे. दुसऱ्या दिवशी ते सांतासकडे गेले जरा घुमवून फिरवून पाहून दुकानदार म्हणाला, "सोन्याच्या हाराचा काय फामा लायताना? विचित्रच आहे सगळं."

आपल्यावर कीजच कोसळल्यासारखं वाटलं मगला! शहरच्या दुकानदाराने अगदी दिवसाढवळ्या तुटलं होतं त्यांना! त्याच दिवशी तो नवऱ्याखरोबर शास्त्राल गेली. दुयानवाराला पहाताच रागात घरघरत, "कितली सजाडी ही! तुम्हाला पोनीमच्या हवालीच करायला हवं!" असं म्हणत तिचं हार त्याच्या हाती दिला.

दुकानदाराने हाराचं वजन कलन म्हाटलं, "हा सात गिऱ्यांचा हार आहे. आम्ही तीन गिऱ्यांचा हार विकला तुम्हाला. तुम्हीच कमवताय आम्हाला. मोठे बोलवाता पोलीसला आता!"

आता दोघा नवराबायकोच्या लग्नाने आज

की, अशा प्रकाराने फसवण्यासाठीच वजन कमा लिहून कमी पैसे घेतले जाताना त्या पण आता कण्ठार तरी काय? मकाटयाने घरी परतले ते बाडीत बसत मगा म्हणाली, 'कहाच पैसे खोरापोरी गेले तो कमवागरी आठवून आग हातेय शरीराची. वाटतय की जाऊन त्याचा गळा घाटावा!"

शेखर हसत म्हणाला, "हे पहा मंगा, तु आपली चुक समजून घ्यायचा प्रयत्न करत नाहीयस. दुसऱे तर प्रथम त्या दुकानदाराला फक्षू पहात हातास. आता त्याची गैरबुद्धी पाहून निवले आहेस त्याच्यावर! पण तू तर हंही विस्मरते आहेस की अत्यंत मासून नवने वास्तव तुम्ही वागणूक कितली गैर आहे! दुकानदाराबद्दल तुम्हाला मनात असलेले विचार मी तुम्हालाच केलं तर आपण एकमेकांखरोबर राहू शकू का नवरा बायको म्हणून?"

आता मगाचही डाळे जाडकट् अपडले! तिचं आपली चुक कबूल केली, बायकोच आलेलं परिवर्तन पाहून शेखरचा आनंद वाटला. सांगित्याच्या दुकानात तीन हजारचं मुकमान घालं, पण आता त्याला कष्ट लागलं, की झालेला लाभच जास्त किमतीचा आहे!

चांदोबा

सोनेरी

क्षण - ११

१...हे भरतुव रौद्र कहाली-बन्दिरी

इ.स. च्या आठव्या शतकात हे बांधले गेले. बौद्धधर्माच्या सोम शाखांपैकी मुद्दारांपैकी महावाग पंथाचे हे सर्वात विशाल बौद्धमन्दिर होय. हा पंथ इ.स.पू. च्या पहिल्या शतकात अस्तित्वात आला.

जगात हे कोठे आढळेल?

१....सिन्धोपात्ताची मुर्ती

हा मध्य काळाचा टेम्पलचा स्तंभ प्रचंडजवळ ३,५०० वर्षांचा आहे. हे पूर्वमन्दिर इजिप्तचा तिसरा कारो तुटमोस याने इ.स.पू. १५४५ मध्ये बांधले

२....सावजिबल भवकापा हा भस्मिडाचीम मुर्ती

बायबलमध्ये म्हटले गेले आहे की मेषुसेल ९०० वर्षे वगळे, सावजिबल त्याचेच नाव दिले गेले आहे. पण सुईसारख्या टोकदार साका असलेला हा देवदार वृक्ष मात्र ४ ६०० वर्षांचा आहे

३....मुस्काच्यांचा पुली

पुलापलिकडे असलेल्या तुरुंगगत कैद्यांना डांबले जात असे. पुल पार करता- ना मागे पडलेल्या आपल्या शहरा- कडे पाहून कैदी तुरुंगवासा- पूर्वीचे आपले शेवटचे सुस्कारे येथे सोडत असत

चित्र कोडे

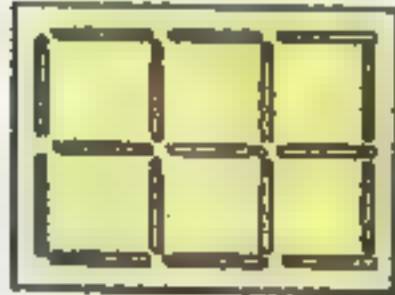
हे चित्र सतपूर्वक पाहून त्यातली चूक ओळखा.

साहसी समुद्रयात्रा

हे 'साहसा मारिया' जहाजाचे चित्र आहे. क्रिस्तोफर कोलंबस वातुमच आपल्या सोधमायेला निघाला होता.

कूट प्रश्न

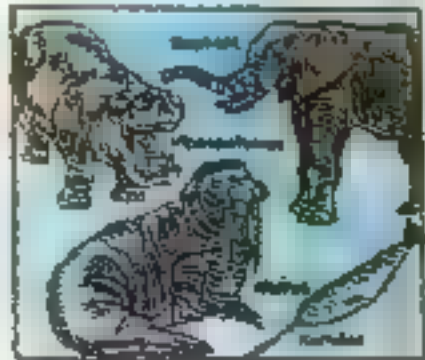
१. शेजारच्या भाकूलीत १० हून अधिक चिकोण आहेत. तुम्ही बरोबर भाकड्या सांगू शकाल?

२. भाकपटीच्या सतरा काकूपांनी बरील महा एकसारखे धोरस बनले आहेत त्यापैकी पाच काकू काढून टाकून फक्त तीन चोरस धुरवून दाखवा.

३. चांपेकी कोणत्या तनावरापासून आपलाता मुख्यतः बनत असतो?

बुद्धि कौशल्याचे प्रश्न

१. एका चाकूत अभिनात हवा नाही, हे घालात न देऊन एकाने चाकूत मोटरगाडी दिहीपासून आग्रयापर्यंत चालवतो. हे कसे शक्य होते?
२. एक भीटर नवीची दोरी कुच्चाच्या पळ्यात बांधली पण तीन भीटर अंतरावरच्या हाकतापर्यंत तो सहज पोचला. कसे काय?

३. एका चोराने पळून जाण्यासाठी वापरलेली कार बुड्या असलेल्या काही गाड्यांच्या ओळीत मध्येच अर्धो वळून सोडून दिली. इन्स्पेक्टर प्रताप ने त्याला ही सोडून जाण्यापाहिजे तर नाही पण कार त्याने बरोबर ओळखली. हे कसे शक्य होते याची काही कल्पना करू शकता?

४. एक मुका-बहिरा हातोडी बरोदीसाठी दुकानात गेला. बोलता येत नसल्याने त्याने ठोकायचा अभिनय केला व दुकानदाराने ताकडतोव त्याचा काय रूपे हे ओळखले. मंतर पुसरा एक मुका-बहिरा स्फु-झाककर बरोदीसाला गेला व त्याचा अभिनयही दुकानदाराने बरोबर ओळखला. मंतर एक आंधळा तेथे करबत बरोदीसाला गेला. आपल्याला हवी असलेली वस्तु मिळवण्यासाठी तो कसा अभिनय करेल?

हे करून पहा

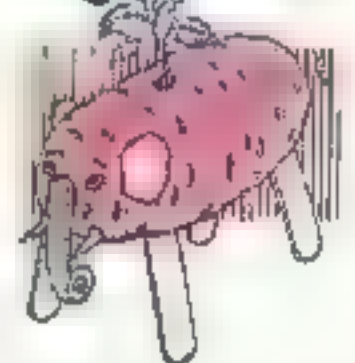
साहित्य

माध्यम भाषाराचा बटाटा, प्लॅस्टिसिन, बाइस्कीमच्या चार पट्ट्या, स्पंजचा एक महान तुकडा, छप्पाचे काही दाणे.

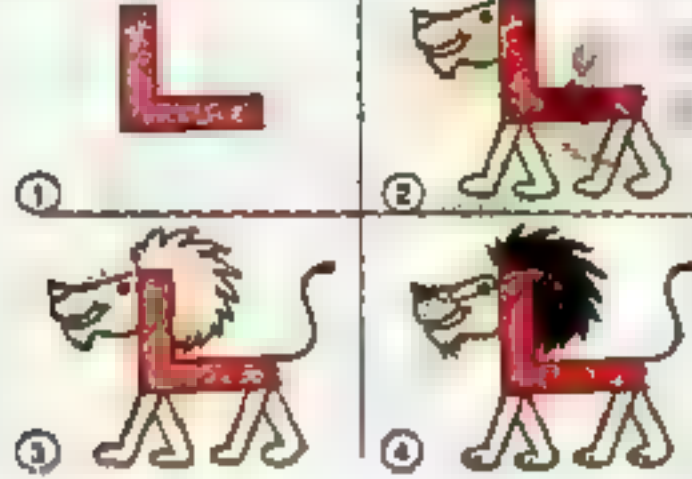
कृति

१. प्लॅस्टिसिनच्या महान महान गोळ्यांनी हत्तीची सोड, कोडे व फाग बनवून चित्रातल्याप्रमाणे बटाटावाता चिकटवा.
२. बाइस्कीमच्या पट्ट्या चाबांच्या चाबी खोवा.
३. चाहीवर बटाटावात एक माडीक सडक बनवून त्यात पाण्याने भिजवलेला स्पंजचा तुकडा बाणि छने टाका.
४. चोड्यात दिवतात हत्तीच्या पाठीवर कोविचीर आगळ्याना दिसेल.

अंकुरणारा हत्ती

L अक्षरापाखून सिंह

सोनेरी क्षण १० - पी भुसरे

जगात कोठे आवळेल?

१. जपानमध्ये फुजियामा
२. भियम्मार (ब्रह्मदेश)
३. लंडनमध्ये (इंग्लंड)
४. मांदागारकर
५. किंबर्लें (द. आफ्रिका)

मोठीचे कोडे

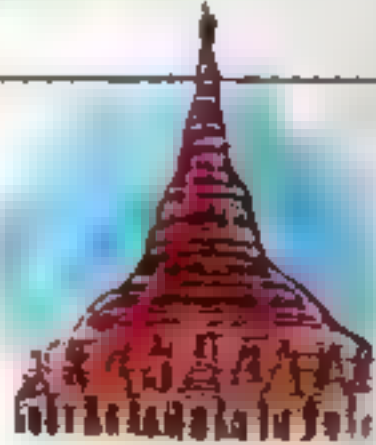
हॅटचा आकार मोठा असल्याने ही वापरणाराचे होके पोटे असाने इतपर्यंत होममध्ये म्हणजे उरोवर आहे. यमत्याचे होके पोटे, त्याची बुद्धीही मोठी ही त्यांची कल्पना बरोबर नव्हे. शासनाची बुद्धी दोघ्याच्या आकृत्यावर अवलंबून असते. वर्णन पाहून हे स्पष्ट होई की हॅटचा कापेसा होममध्ये होके लहान आहे. एक त्याचा असा अर्थ नव्हे की होम त्याच्यापेक्षा बुद्धीने कमी आहे.

चित्रकोडे

रेड इंडियन्सजवळ खेडे असणे शक्य नाही. स्वतःच्या लोकांनीच नंतर खेडे अमेरिकेत नेले.

कूट श्रम

१. आर्चर माशा, पाणी मारून तो कीटकांता झाली पाळतो? मृत समुद्र नाव समुद्र असले तरी सरा तो एक तनासच आहे. २. पोतुगाल

महाभारत

तु योधन अगदी मरता-मरता वाचला, इत्का घोर अपमान त्यामा सहन होईना, तो हस्तिनापुरकडे निघाला. वाटेत एका सरोवर-किनारी तो विश्रान्तीमाठी थांबला.

युद्धक्षत्रातून पळालेला कर्णही तेथे येथून पोचला. आपण पळून गेल्यानंतर काय काम घडले हे त्याला ठाऊक नव्हते, तो बोलू लागला, "दुर्योधना, तुझ्या पराक्रमाची कितीही प्रशंसा केली तरी कमीच, त्या गधवर्मा जिंकून तू आता हस्तिनापुरकडे परतत आहेस? मी तोंड देऊ न शकल्याने विकर्णच्या रथातून पळून जाऊन तू पून बसलो. आताच तिथून परत आलाय, तुझ्या सारखा वीरपुरुष या जगात दुसरा कोणी नसेल."

कर्णाची प्रशंसा ऐकून दुर्योधनाच्या मनाची जखम वाहू लागली. त्याने कर्णाला सर्व काही सांगितले आणि म्हटले, "युद्धात

मी जिंकलो असलो तर मला कीर्ती मिळाली असती, मेलो असलो तरी वीरगती मिळाली असती. या अपमानाच ओझ घेऊन मी हस्तिनापुरला जाऊ शकणार नाही. मी कोणालाही तोंड दाखवायच्या लायकीचा राहिलो नाही. मला जीवनाची विरक्ती आलीय. इथेच प्रायोपवेशन करून प्राणत्याग करीन मी. तुम्ही सर्वजण हस्तिनापुरला परत जा. या दुःशासनाला राजमुकुट घाला अन् सर्व मिळून राज्यकारभार सांभाळा" अन् त्याने तू शासनाला आर्जुनान दिले.

कर्ण म्हणाला, "अरे तुम्ही दोघ कसना शोक करताय? पांडवांनी तुम्हाला सोडवले, याबद्दल इतकं दुःखी व्हायचं काय कारण? ते तर तुमची प्रजाच आहेत. तुमची सेवा करणं हे कर्तव्य आहे त्याचं अपमान वाटण्यासारखं काय आहे त्यात? मरायची भाषा करतायम तू? ही शास्त्र तुझ्या समंतांना

देवाच्या हातून हरलेले दानव पाताळात लपले होते. दुर्योधनाने प्रायोपवेशन दीक्षा घेतल्याचे कळल्यावर त्याला आपल्याकडे ओलाकून घ्यावे असे त्यांना वाटले. त्यासाठी त्यांनी अग्नि प्रज्वलित करून अथर्वविदाचे मन्वाचारण सुरू केले. दुधाच्या आहुती सुरू केल्या. तेव्हा त्या अग्निातून कृत्या नावाची शक्ती आळस देत बाहेर आली. दानवासमोर भुभी राहून तिने विचारले, "काय करू मी तुमच्यासाठी?"

"मूलेकात दुर्योधनाने प्रायोपवेशन दीक्षा घेतली आहे. त्याला या पाताळ लोकात घेऊन ये." दानवांनी तिला आज्ञा देताच ती दुर्योधनाला घेऊन आली.

राक्षस दानवांनी दुर्योधनाला आपल्या-जवळ बसवले. त्याचे मनोरंजन करून ते म्हणाले, "तुझे सामन्त महाभूत आहेत. तू एक भूतम क्षत्रीय आहेस, आपला धर्म सोडून हे प्रायोपवेशन का करत आहेस? यामुळे तुला आत्महत्येचे पाप लागेल. या पापाभावाय दुसरे काहीच मिळणार नाही तुला. ना सुख मिळणार, ना कीर्ती, पण हा, इतकं मात्र खरं, की तुझ्या या अपासामुळे शत्रूंना क्षुब्ध आनंद वाटेल. आमच्या बोलण्यातलं तथ्य आणून घे. ईश्वराच्या वामांमुळे तुझं शरीर क्षतासारखं कठीण बनलेलं आहे. तुझ्या शरीराचा सानेचा भाग आम्ही सर्जित केला आहे. तू काही काणी सर्वसामान्य माणूस नव्हस. तुही देवसारखाच आहेस. गुढ्यात तुझ्या बाजूने जे लढतील, ते सगळे असमचेच असा आहेस. तुझा मित्र कर्ण हा नरकासुराचा असा आहे. तेव्हा आता काळजी सोड आणि

निर्भयतेने आपला राज्यभार सभाळ. पांडवांचा पराभव होईल, त्या दिवसाची प्रतीक्षा कर." तसं दुर्योधनाच्या मनाला या अत्साहभरल्या शब्दांनी शांत करून त्यांनी त्याला परत पाठवले. कृत्या त्याला भूलाकी कुशासनावर निजवून निघून गेली.

दुर्योधन सकाळी आगा आला तेव्हा त्याला हे सर्व स्वप्नासारखे वाटत होतं म्हणून याबाबत तो कोणाशीच काही बोलला नाही.

या वेळी मात्र दुर्योधनाचे मन बदलण्यात कर्ण यशस्वी झाला. अन् दुर्योधन आपल्या परिवारसह वैभवाने हस्तिनापुरला परतला.

भरसभेत भीष्म दुर्योधनाला म्हणाले, "आम्ही मनाई करत असूनही तू बोब-यावेच्या निमित्तानं जाभूत शेवटी पराजित होऊन परतलास. मानसंडना झाली तुझी. धर्मराजाने तुझी प्रतिष्ठा रक्षण करून तुझ्या शी औदार्याची वागणूक केली. कर्णाच्या बोलण्यावर विश्वासून तू इतक्या घोर माणसाशी शत्रुत्व पत्करलेस. ज्या कर्णाला तू मित्र मानतोस, तो तर तुम्हाला श्रेष्ठवांशी अगदक्ष्यता सोडून देऊन, स्वतः मात्र रण-सत्रावरून पळून आला. अजूनही वेळ गेलला नाहीय. पांडवांशी स्नेहमयध स्थापन करून वशाचं रक्षण कर."

दुर्योधन यावर विकटपणे खंदाखंदा हसून आणि कर्ण, शकुनी, दुःशासन यांना बरोबर घेऊन तो सभाभवन्यातून निघून गेला. भीष्माचे बोलणे ऐकून कर्ण मात्र लज्जित झाला व त्याने मान सत्ती घातली. जाणून-बुजून आपला घोर अपमान करध्यात आलेला

आहे, असे त्याला वाटले. दुर्योधनाला तो म्हणाला, "राजा, मला सैन्य दे. भीम, अर्जुन, नकुल, सहदेव या सर्वांनी मिळून जितके देश जिंकले, त्यापेक्षा अधिक मी एकदाच जिंकून तुला समर्पण करीन, भग हा वृद्ध भीष्म माझ्याबद्दल असं बोलू धाडणार नाही. त्याच्याही मनात माझा मान वाढेल अन् स्वतःला 'लायक' भावित करायची संधी मला जाणेल." दुर्योधनाने त्याला होकार दर्शवला.

कर्ण ससैन्य दिग्विजयासाठी बाहेर पडला सर्वात अगादर त्याने द्रुपदाला हरवले, त्याच्याकडून कर-वसुली केली. नंतर तो अंतरकडे वळला. अग, वग, कलिंग, मगध, मत्स्य, कोसल आदि देशांच्या राजांना हरवून त्यांच्याकडूनही खंडणी घेतली. यानन्तर त्याने

दीक्षणेकडे मोहरा घळवला. अन अनेक राजे जिंकली, कुंडिननगरचा राजा रुक्मि घाले युद्ध न करता कर्णाची हारमिळवणी केली. अशा प्रकारे आपली विजययात्रा करून काही दिवसांनी कर्ण पुन्हा हस्तिनापुरला हाऊल झाला.

दुर्योधनाने कर्णाचे अभिनमन केले. तो म्हणाला, "भीष्म, द्रोण, वन्हिक असे द्वितीतरी जण माझ्या पक्षात आहेत पण तु मला केलेली मदत यापैकी कोणीच करू शकले नाहीत. तूच माझा सरा मित्र विश्वभराल तुझ्यासारखा तूच."

कर्णाच्या दिम्बिजयामुळे दुर्योधनालाही राजसूय यज्ञ करायची दुर्बुद्धी झाली. त्यासाठी आवश्यक ती तयारीही त्याने केली. कर्त्तव्यजांना बोलावून त्याने यज्ञ सुरू करायला

सांगितले.

परन्तु कर्त्तव्यजांनी अडचण सांगत म्हटले, "पांडवांना जिकलेत, तरच तुम्हाला हा यज्ञ करायचा अधिकार प्राप्त होईल. याशिवाय अजून तुमचा पिता जिवंत आहे. ते जिवंत असेपर्यंत तुम्हाला चक्रवर्ती बनायचा अधिकार नाही. राजसूय यज्ञामारमाच एक वैष्णव नावाचा यज्ञ आहे. हवा तर तुम्ही तो यज्ञ करू शकाल."

ही गोष्ट आपले बंधु, कर्ण व धकुनीला सांगितली तेव्हा त्यांनी दुर्योधनाना कर्त्तव्य सांगत असलेला यज्ञ करायचा सल्ला दिला. त्यासाठी आवश्यक तो व्यक्तीय सुरू झाली नगराबाहेर एक यज्ञशाला बांधली गेली. त्यावेळी पांडव द्वैतवनात राहत होते. एका दूताकरवी दुर्योधनाने यज्ञाची नगर त्यांना कळवली

धर्मराज त्या दूताना म्हणाला, "ही फार महत्वाची गोष्ट आहे की आमचा बंधु दुर्योधन यज्ञ करत आहे. आम्हालाही त्यात भाग घेण्यासाठी तेथे यायला जाऊनले असते, पण त्यामुळे आमची वनवास-दीक्षा भंग होईल; म्हणूनच आम्हाला येता येणार नाही."

धाम त्या दूताला म्हणाला, "आमचा वनवास आणि अज्ञातवास पूर्ण झाल्यावर आमचा अगज धर्मराज दुर्योधन आणि त्याच्या भावांना बलिपशू म्हणून राखून आमच्या शत्रूंनीच यज्ञ पूर्ण करेल. दुर्योधनाला अशून सांग की त्या यज्ञाला मात्र मी नक्की उपस्थित राहीन."

दुर्योधनाने वैष्णवयज्ञ शास्त्रोक्त पद्धतीने पार पाडला. त्याचे अभिनन्दन करत कर्ण

म्हणाला, "येत्या युद्धात मी पांडवांना मृत्यूलोकी पोचवीन. आणि तुझ्याकरवी राजसूययज्ञ करीन. पहातच रहा, ही प्रतिज्ञा मी कशी पार पाडतो ते!"

पांडव वराच काळ द्वैतवनात राहिले. त्यांच्या शिकारीमुळे तियली पशूंसंख्या बरीच घटली. त्यामुळे युर्धासिर आपल्या बध्महा परत काम्यकवनात गेला. तेथे कन्दमुळे व फळे साजून ते काळ कटू लागले.

वनवासोची अकरा वर्षे पूर्ण झाली. कधी-कधी 'आपण सूत खेळलो नसतो तर आपले बंधु व द्रौपदी यांना इतका त्रास सहन कराना लागला नसना,' असे विचार त्यांच्या मनात येत. भावण्याचा विचार केला तर गार्हापेशा जास्त दुःखी होई त्याचे मन. पांडवांना माहून टाकण्याचे वचन कर्णाने दुर्योधनाना दिले होते. या सान्या भाठवणी झाल्यावर त्याचे मन दुःखधाराने दबून जाई. त्या रात्री मग त्याला ओपही येत नसे.

एकदा व्यास त्यांना घेटण्यासाठी काम्यकवनात आले. पांडव बलहीन झाल्याने त्यांच्या लक्षात आले. त्यांना धैर्य देत त्यांनी भ्रात्रिष्मवाणी केली की, मेरा वर्षाचा काळ सफलतापूर्वक पूर्ण होऊन त्यांना त्याचे राज्य नक्कीच परत मिळेल

अशा प्रकारे इकडे पांडव अरण्यात तऱ्हेतऱ्हेची संकटे झेलत हाने, तर निवड दुर्योधन, शक्ती, कर्ण आदि त्यांना जास्त कसा त्रास द्यावा, त्याच्या हातून नियम भंग होण्यासाठी काय करावे यासाठी नेहमी योजना बनवत रहात.

अज्ञातच एकदा आपल्या दहा हजार

शिष्यांसिद्धा दुर्वास भ्रात्रिष्मवाणी करायचे व फारच नापसंद होत. त्याच्या आतिथ्यात घोंगरी कमर रातली तरी व क्षण रान असत. म्हणून दुर्योधनाने मोठ्या भद्रा व मन्त्रीने त्याची सेवा केली. धूपच विनय व नियमबद्धतेने अर्तणूक केली

दुर्वासानोही दुर्योधनाची अनेक प्रकारे परीक्षा घेतली. "राजा, मला भूक लागलीय. आता स्नान करून येतो," असे सांगून दुर्वास निघून जात व सूप अुशीरपर्यंत परतही येत नसत. आल्यावर म्हणत, "आता मला भूक नाहीय."

एकदा मध्यरात्री अडून ते म्हणाले. "आम्हा सर्वांना भूक लागलीय जेवण वाढले, तर म्हणाले, "आमच्यातच्या कोणालाच भूक नाहीय." कधी कधी तर

“अरे, हे काय भोजन आहे?” असे म्हणून अमुन जात.

अशा प्रकारे दुर्वासानी अनेक प्रकारे सतावूनसुद्धा दुर्योधनाने यत्नावर तावा ठेवून त्यांचा सर्व प्रकारचो मेवा केली. सुशाने दुर्वास त्याला म्हणाले, “राजा, तुझ्या सर्वन सूप प्रमल ज्ञानोय मी. जोल काय देवु तुला?”

दुर्वासानी आपल्याला शापत नाहा याचा दुर्योधनाला फार आनन्द वाटत होता. त्यान शकुनि, कर्म, दु शासन यांचा सहा येतला व तो दुर्वासना म्हणाला, “स्वामी, परम धर्माच्या धर्मराज सध्या अरण्यात आहे त्याच्याबरोबर त्याचे भाऊ, द्रौपदी आणि अनेक साहाय्य आहेत. द्रौपदी या सर्वांना पोटावर अन्न देवून अन् नंतर स्वतः भोजन करून आपली अमल, अशा अगदी नेमस्थी वेळी आपण आपल्या शिष्यगणांसह तेथे पोचावं, अन् आतिथ्याची मागणी करावी. वास, हाच वर हवा मला.”

दुर्योधनाची मागणी पूर्ण करण्यासाठी दुर्वास आपल्या शिष्यगणांसह काम्यकवनाकडे निघाला. दुर्योधनाच्या आनन्दाला आता पारावार नव्हता, तो म्हणाला, “आता

पांडवांना नक्की दुर्वासंकडून शाप मिळेल त्यांचा सर्वनाश ओढवलाच आता. इतक्या दीर्घ काळानंतर माझी इच्छा पूर्ण होणार.”

शकुनी, दु शासन यांनाही आनन्द वाटला.

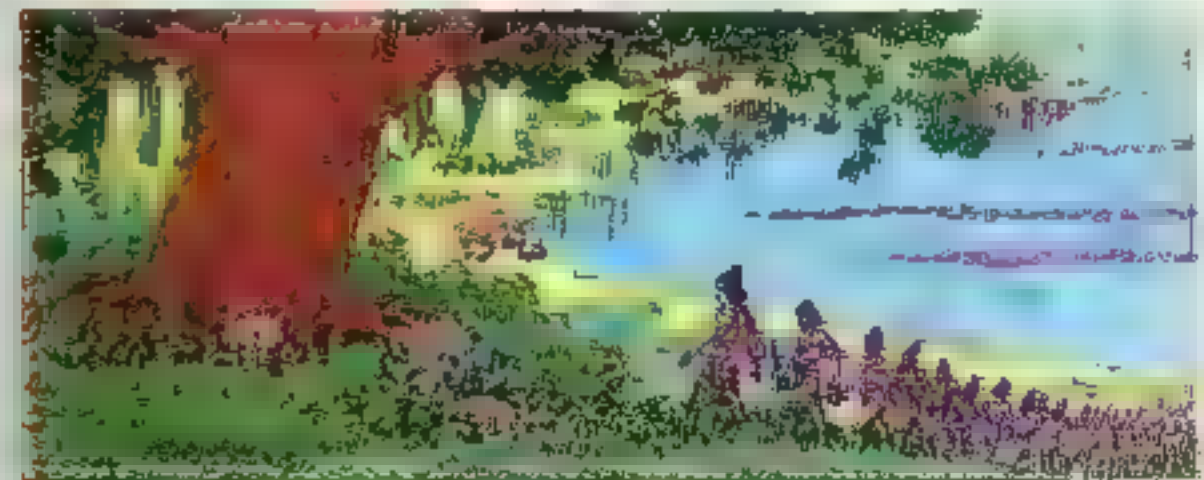
काम्यकवनात त्या दिवशी द्रौपदीन आपले पति, बाह्याण इत्यादींना भोजन दिले आणि नंतर स्वतः भोजन करून ती झोपली.

त्याच वेळी आपल्या दहा हजार शिष्यगणांसह दुर्वास तेथे पोचले. आपल्या बंधूसह सामोरा जावून युधिष्ठिराने त्यांच स्वागत केले, आणि पाशपूजा केली. तो दुर्वासना म्हणाला, “महात्मन् आपल्या शिष्यपरिवारामह आपण माझे आतिथ्य ग्रहण करावं.”

या महारण्यात रहात पांडव इतक्या सर्वांना भोजन कसे देवू शकतील याचाही दुर्वासानी विचार केला नाही. त्याने सहजपणे त्याचे आतिथ्य स्वीकारले. आपल्या शिष्यांसह प्रथम ते गंगास्नानाला गेले.

इकडे ‘आता इतक्या मान्यांना भोजन को द्यावे’ हे द्रौपदीला कळेल, दुसरा काही मार्ग न भुरल्याने तिने श्रीकृष्णाचे स्मरण केले.

क्रमशः

'चान्दोबा' च्या बातम्या

सर्वात मोठे खिसमस भेटकाई

कॅनडाच्या संस्था एस नाबू नावाच्या एका चित्रकला शिक्षितेने आपल्या शाळेच्या व्यवस्थापकांना खिसमस शुभकामना एका घेत काडीद्वारे पाठवल्या या काडीद्वारे तिने गेल्या वर्षी लोकरीवरून काढलेल्या अकराजणांची कैफियत मांडली. खिसमसचा क्षमा, प्रेम भाव हा संदेश सर्वत्रविदित आहे. काडीत सज्जान विनंतीकलांची, या भवनात परत याभावर घेतले जावे - हाच काडीचा मूळ अर्थ होय. काडीचे आणखी एक वैशिष्ट्य असे - याची लांबी १.३३४ मीटर (१११ फूट) असून रुंदी आहे ११ मीटर, त्रज्ज ३ सेंमी. हे काडी तयार करायला सज्ज

एस नाबू हिला दहा दिवस लावले.

खूप लांबीचा केक

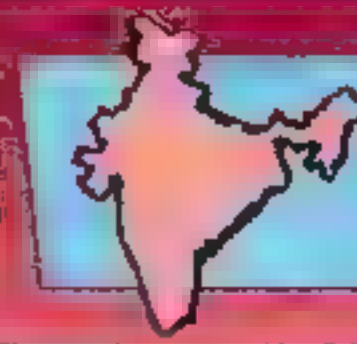
युनायटेड अरब एमिरेट्सची स्थापना पंचवीस

वर्षापूर्वी झाली, २५वर्षाच्या या पंगडात एक केक बनवण्यात आला. त्याचा लांबी ४५ कि.मी. व वजन ७४ म्हात २,००,००० लोक तो खाऊ शकतील अशा कल्पना होनी गरज पडताना तो ५०,००० लोकांनाही परता नाही. दरई समुद्रकिनार्यावर औपचारिक रीत्या तो कापण्यात आला. पण जमनात जेवण टाकण्या अन्नाताने त्यात नुटन पडली की काही क्षणाने केक हाता की तळता अशा स्थितीत झाले. याचे एक मुख्य कारण असे होते की, यापूर्वी एक अशी भयाना पसरली होती की या केकमधे मोन्यानी जाणी आणि असा संशय मातृजातच्या कितल्या दडवण्यात आला आहेत. खरे पहाता हा संपूर्ण एकच एक केक असून ५,१७५ केकस एकाक्षेत्रात एक ठेवून तो बनवण्यात आला होता. त्यात ३०,८०० कि. फूट, ५,००० कि. लवंग, ८,६०० कि. भाटा, ७६,३०० अशी व टोती तूर- साखर ६. फटार्य वापरण्यात आले होते. केक तयार करण्याकरता २८ तांने २५ दिवस राब दिवस काम करत होते.

विक्रीचा मुकाब

गेल्या वर्षी अमेरिकेची सुप्रसिद्ध शिने अभिनेत्री मेरिकिन मन्तो हिच्या स्पर्धार्थ तिच्या निवाचे पोस्टाचे विक्रीत काढले गेले, एका वर्षातच ८६,०००,००० तिकिटांची विक्री झाली. १९९२ मध्ये सुप्रसिद्ध पीप सिंगर एन्विम पॉमली च्या पौरवार्थ हाक विक्रीत निघाले होते. तीन वर्षात ३२४,०००,००० तिकिटांची विक्री झाली. जेव- तिकिटांच्या या विक्रीत नवा अड्डाक प्रस्थापित केला आहे.

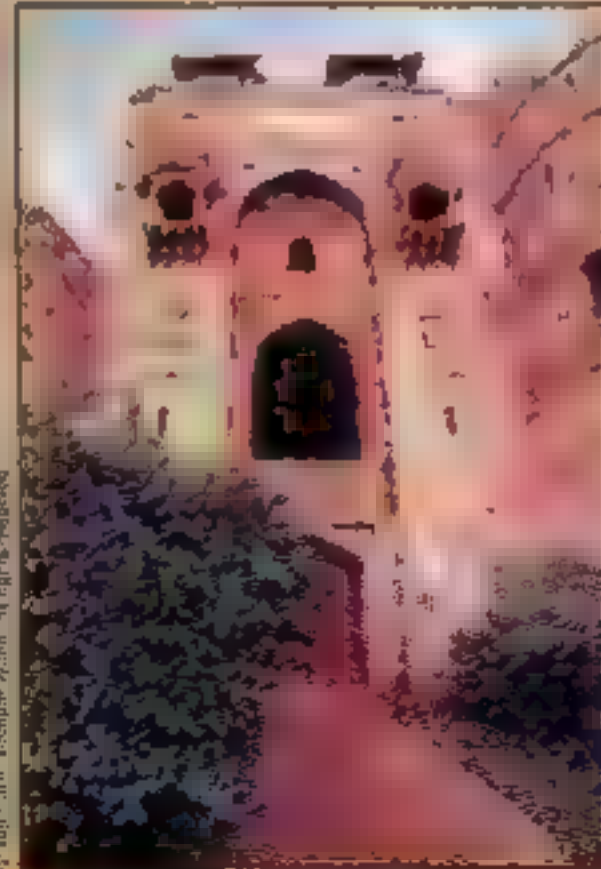
चांदोबा
पुरवणी
१०१

आपल्या देशाची
सौन्दर्य स्थळे

जुना मजबूत किल्ला

असे मानले जाते की आपला राजधानी दिल्लीच्या मध्यावर पांढवांचे निवास-स्थल इन्द्रप्रस्थ बसले होते. येथे एक जुना किल्लाही आहे. १५६३ मध्ये हुमायूँ याच्या हुमायूँ याच्या जमान्यात या किल्ल्याला 'दीन पन्ना' नावाने संबोधले जात असे. हुमायूँ याच्या नादनाहा बसला शेरशाह सूरी, अजून अजून तटांनी घेरलेल्या या भवनाला त्याने आपला किल्ला

बनवला, आणि चारी बाजूंना आणखी काही इमारती निर्माण केल्या. १५४०-१५४५ च्या काळात शेरशाहने किल्ला आणखी मजबूत बनवून त्याचे नाव ठेवले 'शेरघर', १५४९ मध्ये त्याने किल्ला 'कुन्हा' ही मशीद बनवली. आज चार प्राकार असणाऱ्या या किल्ल्यात प्रवेश करायला, तर तलावी दरवाजातून नजाबे लागले. किल्ल्याच्या अजून धिनीसमोर विविध जनावरांनी भरलेले सुन्दर प्राणीसंग्रहालय आहे. किल्ल्यात पुरातत्व खात्याने खोदाई केली असता दगडी मूर्ती, व स्वयंपा- काची भांडी सापडली त्या द्वारे असे सिद्ध होणे की या स्थळाच्या संस्कृतीचा इतिहास दोन हजार वर्षे जुना आहे.

जैगीषव्य

एका सुंदरशा बरपप्राप्तात एका डोंगरपासून यथाशी देवसनावाच्या मुनिने एक आश्रम स्थापना करून आपल्या शिष्यांसह तो तेथे राहू लागला. एके दिवशी 'जैगीषव्य' नावाचा एक अतिथि त्यांच्याकडे आला.

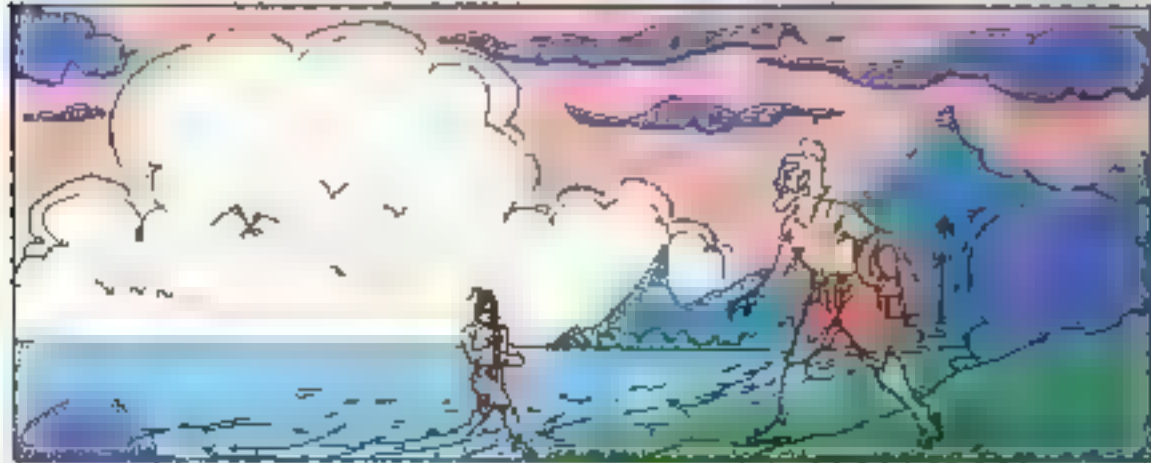
देवसनाच्या शिष्यांनी कृति व यज्ञेने त्याची सेवा केली, परंतु अतिथीच्या भरावा कडून मर्यादित होत्या. ते नेहमीच शान्त व हसरे दिसत मुलावर चितलेची एक रेखाही कधी दिसत नसे त्यांच्या.

एकदा जैगीषव्य ध्यानमग्न असताना देवसनास भेटून त्याला गेलं, तेव्हा त्यांना असे दिसले की जैगीषव्य स्नान माटोपूर तटावर घेत आहेत. त्यांना असे वाटले की कदाचित जैगीषव्यांना एकादा जवळचा मार्ग माहीत असल्याने आपल्या अंगोदरच येथे पोचून त्यांनी स्नानही करू शकले. परंतु ते आश्चर्यात पोचले तेव्हा त्यांना दिसले की जैगीषव्य आपण अंगोदर पाहिलेल्या अवस्थेतच अजून ध्यान करत आहेत! दुसऱ्या दिवशी आपणही एका मुनीच्या आश्रमात ते गेले असत, तेथेही

त्यांना जैगीषव्य दिसले! कानंतर एकदा पुन्हा त्यांना ते नदीतटावर दिसले, कानंतरही देवसनाजिथे-जिथे जात तिथे-तिथे नुसते स्मरण करतच त्यांना जैगीषव्य मुनि दिसू लागले! हा अनुभव तर त्यांना फारच विचित्र वाटला.

माता त्यांना रहावेना, एके दिवशी त्यांनी जैगीषव्यांना घेऊन घाबरात फिरवले, परंतु 'आपल्या बाबत काहीच जाणत नाही' असे भुलत त्यांना मिळाले.

कानंतर देवसने आपली संका अनेक महान् लोकांजवळ त्यांनी प्रकट केली. शेवटी एका महान् व्यक्तीने त्यांना सांगितले, 'कदाचित हे बराचच सुटीत भरलेले असते, प्रत्येक ठिकाणी, प्रत्येक वस्तूत हेच एक कदाचित असते. कदाचित्वाहेर जमात काहीही नाही, जैगीषव्याने आपल्या समस्त इन्द्रियांवर ताबा मिळवला आहे. एकाच ठिकाणी होऊन ध्यान करत असतानाच ते कदाचित्वाहेर लीन झालेले असतात. विश्वात असे कोणतेच ठिकाण नव्हे, की जिथे कदाचित नाही. यामुळेच जिथे स्मरण करायचे तिथे जैगीषव्य दिसतातच!'

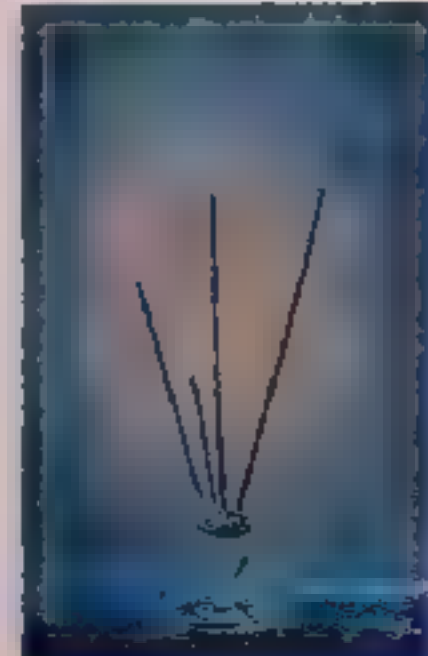
तुम्हाला माहीत आहे काय?

चिलक्षण नववर्ष

सुमाशह स्वित्स्मर्तुडचे एक छात्रसंघात तथे दरवर्षी तारा जाणवारीला नववर्ष दिन साजरा कला जातो त्या दिवशी माणसे झाडांचा वंघ घेतात, हसत खेळत एकमेकांच्या घरी जाऊन त्यांना मववर्षाच्या शुभकामना देतात. काही लोक शराळे, वाळूकी पाने व गोमंतमार्गीपासून बनवलेले पोशाख घालून, नर दुसरे काहीच न घेत, झाडांची माते इ. नो बनवलेले पोशाख घालून.

इन्द्रधनुष्य

सुगन्ध पसरणाऱ्या अुतबऱ्या

अथर्ववेदांतील पेट्या, कीचर, सारीखोली सुगंधाने भरून जाते. इतका सुगंध पसरला असतो त्यान देवांनी नसवीर आणि मूर्तिमूर्तीही या जागृत्यात येतात. विश्वस्त पूजेच्या वेळी यांना अथर्व सुगंधाने केला जातो. आपल्या देशात जवळजवळ ४,९८,०० कुटुंबे दर वर्षी ७९० करोड रुपये या सुगंधावर खर्च करतात. पूर्वी गुलाब, कमलांची पूजेसाठीचा सुगंधाने वस्त्रे सुगंधाने वसवल्या जात. पण आता या 'मिचिलामशकत' वृक्षापासून बनवलेल्या जात आहेत. ह्या सुगंधाने सुगंधी हव्यांची खुप मागणा असत असे अत्यंत आधुनिक सुगंध बनवण्यात फारसचे स्थान पाहिले आहे.

आर्योण्याची गुरुकिट्टी

गुरुनाथला पडतं झालं. गळ्या अड होऊन आवाजही नीट मिळत नव्हता. पुन्हा-पुन्हा नाक शिंकरावं लागत होतं, अन् डोळे पुसावे लागत होते. डोकही दुसत होते, त्यामुळे कपाळ दोन्ही बाजूंनी चाबावं लागत होतं. जेवण तर केले, पण ताप आल्यासारखा वाटत होता.

हे सारे सत्तन होईनासं झाल्यामुळे त्यानं आपल्या मुलाला वैद्याकडे पाठवले. वैद्यानं काही गोळ्या दिल्या, त्या झाल्यावर ताप कमी झाल्या सारखे वाटतं, पण बाकीच्या लक्षणांत काहीत फरक पडना नाही.

संध्याकाळी तो स्वतःच वैद्याला भेटायला निघाला. बाटेनं तो शिंकत होता; बारंवार खांकलाही घेत होताच. दोन-टिकाम्पी कट्ट्यांवरही विश्रान्तीसाठी थांबत तो.

त्याची अवस्था पाहून अनेकांनी सहानुभूती दाखवली. वैद्याकडे पोचताच तो

म्हणाला, "अरे, तुम्हीच चालत आनात?" अन् नन्तर स्थाने आजारबद्दल विचारून घेतलं. "तुमच्या मुलानं संगतवार सांगितलं नाही!" असं म्हणत स्थाने नाडी-परीक्षा केली. एक नवे औषध सांगून माघा घेत म्हटले, "आता एक आठवडाभर पोटभर जेवा आणि विश्रान्ती घ्या. पडसं कमी होण्यासाठी ही माघा झालत रहायला हवी."

पडसं कमी झालं नाही तोच गुरुनाथ पथ थसतून पडला अन् गुडघ्यात लचक भरली. बायकोनं मरम फडक्यानं शेक दिला, वैद्यानं लेप लावला. गावच्या गणावाच्यानं येऊन सहानुभूती दाखवत सात्वत केले.

या घटनेनंतर पंधरा दिवसांनी गुरुनाथच्या कानात दुखू लागलं. तीन दिवस रुमका लागला होता. नंतर पोट दुखू लागत अन् छातीतही वेदना होऊ लागल्या. त्याला तर वाटलं की आपल्याला हृदयविकाराचा

झटका आलाय. पण वैद्यानं तपासून 'तसं' काही नसल्याचं सांगितलं. वातामुळे तसं झाल्याचं म्हणाला वैद्य. आता कुठ सर्वांना 'हृश्य' झालं!

वधभर अकून मफून असंच काही-काही हात राहिले. गावचे लोक गुरुनाथला सहानुभूती दाखवत राहिले. हा बातमी त्याचा मेहुणा श्वर याच्या कानी गेली. अन् तो गुरुनाथला भेटायला आला. त्याने म्हटले मेहुणूच वधामुळेच असे आजार होसायत मला! दिवसेंदिवस माझी तब्येत बिघडत चाललीय."

"अरे, असं काय बोलताय तुम्हां? म्हातारे मोडेच झालायत? पन्नास वणने तर आहात! साठीची माणसं सुद्धा किती ठगठगीत असतात! आरम्भात फिरत असतात ती. तब्येतीच्या विचारानं इतकी चिन्ता का करता?" असे म्हणून शंकरने गुरुनाथला धोर दिला.

"चिन्ता करू नका, असं सहज म्हणालाच मी! पण मी किती अडचणींना तोंड देतोय, हे तुला काय माहीत? मला तर त्या सहन होत नाहीयेस, कस करावं हेच सुचत नाहीय मना! या रोगांपासून वाचणं शक्य नाही असं वाटू लागलय मला! अन् सगळं सहन तर करत रहावं लागणार नं!" त्याच्या ओलण्यात विषाद होता. असं वाटत होतं की तो आपली अमहायता तीव्रपणे भासतोय.

"भाइया बोलण्याचा असा अर्थ नव्हे की तुम्ही या रोगाची पर्वाच करू नका. बेपर्वाई तर फार वाईट. एक माणूस विषबाधित चाळिशीतच मेल्या. एक बाई दम्यान वारली, ती तर तीसर्वाही नव्हती! दोन्ही आमच्याच

गावचे बरे! पण आजार केवळ औषधानेच नरे होत नसतात, जीवनात काही आरोग्य-नियमांचं पालन करावं लागतं!" शंकर म्हणाला. "सांग तर घर-वोण्या नियमांची माहिती आहे तुला?" गुरुनाथनं विचारलं. "मी कधी बाहेरचं काही ज्ञान नाही एकाद्या सणाला जास्तकमी झाल्लं, तर दुसऱ्या दिवशी भुपास करतो मी! दररोज शूप बुरवर पायी फिरायला जातो; स्वतःची सगळी कामं स्वतःच करतो. जी काम करतो, नी घाईगडबडीत न करता सावकाश करतो. कसलीही काळजी करत असत नाही. जे काही करतो, ते देवाच नाव घेऊन करतो. आसपासच्या माणसांवर विश्रवास ठेवतो. कोणी एकादं भलं काम केला तर आनंद वाटतो मला. कोणी भाडं काही

वाकडे केलं, तर त्यांच्यापासून दूर रहातो, पण त्यांच्याबद्दल मनात सूक्ष्मभावना नाही बाळगता. मी, माझ्या कुडीने हीच तर सगळी आरोग्य-मृत्त यामळे मी आजवर कधी आजारी पडलो नाही, मला वाटतं की, ज्या मार्गानं जातोय, तो शुभदायक, सुखकारक आहे,” शंकरने आपले विचार व्यक्त केले. “पण तू जे जे करतस, त्या सर्वांचं मीही पालन करत असलोच की ! कळत नाही, हे रोग माझ्यामगेच का लागलेत !” गुरुनाथ शांतपणे बोलला.

क्षणभर थांबून गुरुनाथ म्हणाला, “नोट विचार करून घ्या, की मी जे जे करतो, त्यातलं तुम्ही काय करत नाही.”

सुप विचार करताना आपण शंकरच्या आरोग्य मुक्तांचं पालन बरोबर करतो. असंच

गुरुनाथला वाटलं, तो म्हणाला, “आपल्या दोघांच्या आरोग्य नियमांच्या पालनात काहीच फरक नाहीय तरीही आपघा काही विशिष्ट असले तर सांग.”

“तुम्ही मोठे जाहात माझ्याहून, माझे सव्वे महिने आज्ञात. तुमच्या चुका काढणं जर नव्हे, असं वाटतं मला. मर्यादा मोडणं जर नव्हे ना, तेव्हा आपघा काणाला विचारून घ्या.” शंकर बोलला.

गुरुनाथने प्रथम बायकोलाच याबद्दल विचारलं. नवऱ्याच्या चुकांवर बोट ठेवणं तिलाही अचित वाटतं नाही. मुलांनाही विचारून पाहिलं, तर तो बोलायला कंवरत होता. आपल्या नोकऱ्याला विचारलं, तर त्यानेही आपल्या वाक्-चालुर्वाचनं स्वतःला बजाव केला.

हे सारं पाहून शंकर म्हणाला, “वा लोकांना विचारलं, तर कोणी जर ममांजा नाहीत, कारण ती सगळी आपलीच ना ! जे वयात तुमच्यापेक्षा मोठे असूनही ज्याची प्रकृति उत्तम असेल अन् तुम्हाला भोत नसतील अशांना विचारा. कथानुसार आरोग्य नियमही बदलत रहातात, हे तर सर्वांना ठावूक आहे. मी पाळत असलेले नियम कदाचित् तुम्हांना आवडणार नाहीत, तुमच्या इच्छे विरुद्ध असतील, तेव्हा कोणा वडीलधाऱ्यांनाच विचारणं उत्तम.

अशा मागमागबद्दल मावच्या वैद्याशिवाय कोणाला माहिती असणार बरं? म्हणून गुरुनाथ वैद्याकडे गेला. “वैद्यराज, आपल्या गावात कोण सर्वात अधिक आरोग्य शील, हे मागू शकता तुम्ही?”

बराही न संकोचता वैद्यान सांगितलं, “या गावात शत्रुघ्नपेक्षा वास्त निरोगी कोणीही नाही. तो एक दिवसही कसल्या औषधामाडी माझ्याकडे आलेला नाहीय.

शत्रुघ्नने तर साडी ओलाडलीच; पण अजूनही तो एकाद्या दगडासारखा टणटणानं दिसतो. कुठे जायचं तर नेहमी पायीच जातो. लोक म्हणतात की त्याला कधी साथ पडलेही आलेलं नाहीय. वैद्यान त्याच गाव सुचवेपर्यंत आपल्याला शत्रुघ्न कसा आठवला नाही, याची गुरुनाथला शरम वाटली, तो त्याला भेटायला गेला.

शत्रुघ्न गळोममार पारावर बसला होता अन् त्याला घेऊन गावची काही प्रमुख माणसं बसलेली होती. त्यांच्यातला एक जण शत्रुघ्नला म्हणाला, “माझ्या घरी गाण्याचा कार्यक्रम झाला, तुम्ही नाही आलात? तुमच्या बहिनीला फार वाईट वाटलं पहा.”

“नाकी आलो असतो, पण त्या दिवशी खूप झोकना येत होता. गाण्याला येवून तिथे खोक्त राहिलो असतो, तर इतरांना गंमत राहिली नसती ना ! मनातल्या मनात शिथ्या नसल्या दिस्या त्यांनी? म्हणून मुद्यामच नाही आलो. मध्यात तुलशीची पानं कुडवून खाल्ली-बास, झोकला गेला सुद्धा पळून !”

काणली एका माणसाला तक्रार केली, “शेजारगावची भाड्या भावाचं लग्न होतं तुम्ही का नाही आलात?” शत्रुघ्न ने सांगितलं, “मला जबरदार पडलं झालं होतं शिकाही येत होत्या खूप. लग्नासारख्या ठिकाणी शिकणं अशुभ वाटतं ना, म्हणून नाही आलो.” पुढे त्यान आपण मिन्याचा

काठा पिभून पडतं बरं केल्याचही सोगितलं शत्रुघ्न अशा प्रकारे तिथे जुपस्थितांच्या प्रश्नांना उत्तर देऊन त्यांच्या हांका दूर करत राहिला. उत्तर ऐकून गुरुनाथला वाटलं, “अरे, आपल्यासारखेच सारे आजार शत्रुघ्न नाही घेतातच की पण फरक इतकाच की, आपण बैद्याकडून औषध आपणून घेतो, अन् हा घरगुती औषध घेत राहतो.

सर्वजण निघून गेल्यावर शत्रुघ्नने गुरुनाथला म्हटलं, “हं, आता तुला कसली कैफियत देऊ?”

“मला कसलीही कैफियत नकोय, मी तर तुझ्या बाबत आपणून घ्यायला आलोय खराखरच तुला इतकं रोग झालं? की आलेल्या लोकांपासून स्वतःला वाचवण्यासाठी खोटी कारणं देत राहिलास?”

गुरुनाथन विचारल.

“अरे, आत्ता-आत्ताच तूच तर म्हणालास की तुला खाकला, पडसं, कलाच दुखणं, पायात लचक वगैरे आजारांचा त्रास झाला? मी ते सर्व आपल्या कानांनी ऐकलय, खर सांग, तू कधी आजारी नाही पडलास?” आश्चर्याने गुरुनाथन विचारलं.

“अरे हे माणसाचं शरीर आहे बाबा ! शरीर असंपर्यन्त लहानमोठ्या कटकटी तर असतात-देवी, विषबाधा, हृदयविकार इत्यादी ! हेच तर खरे रोग.” शत्रुघ्न म्हणाला.

त्याला प्रणाम करत गुरुनाथ म्हणाला, “माझी धंका दूर झाली. तुम्या आरोग्याचं रहस्य हेच की, तू या लहानसहान आजारांना ‘आजार’ म्हणत नाहीस, मी अुगीच पराचा कायळां करून काळजीत पडतो, दुखण्याचा ‘बाझू’ करतो. माझी चूक कळली मला !” शत्रुघ्न म्हणाला, “माझं जरा होके दुखतंय. एक झोप काढली की ठोक होईल सगळं काही.” इतकं बोलून तो घरात निघून गेला.

गुरुनाथ मोठ्या अुत्साहानं घरी परतला.

यानंतर कधी कधी त्याला होके-दुखी, पडसं, खाकला, दातदुखणं वगैरेचा त्रास झाला, पण त्याने त्याची कधी पर्वा केली नाही. त्याबाबत कधी कुणाला सांगितलंही नाही त्यामुळे सर्वजण म्हणू लागले, “गुरुनाथची तज्जेत सभासलेंयम वाटतय.”

शत्रुघ्नच्या जुदाहरणावरून गुरुनाथने आरोग्याने नियम बनवून टाकले.

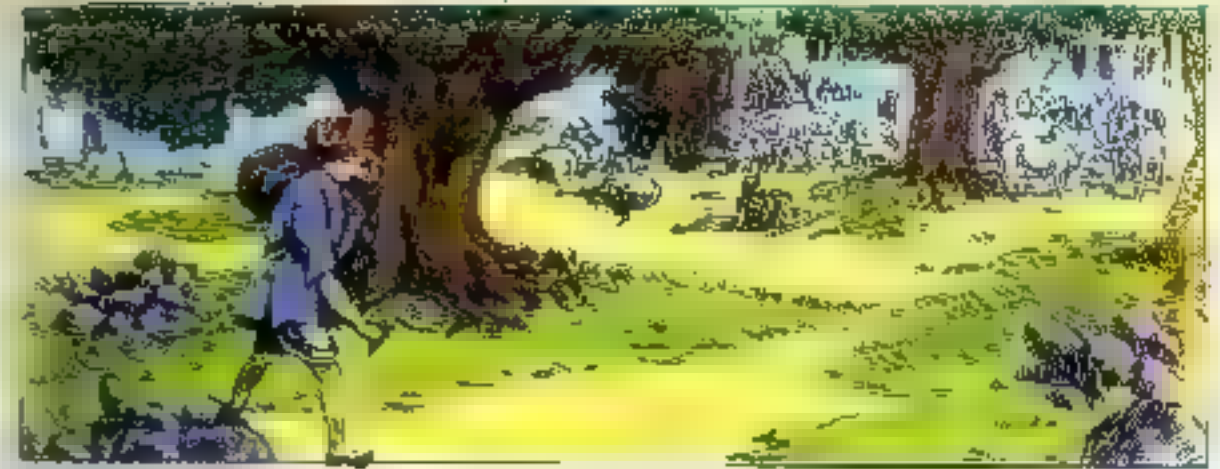
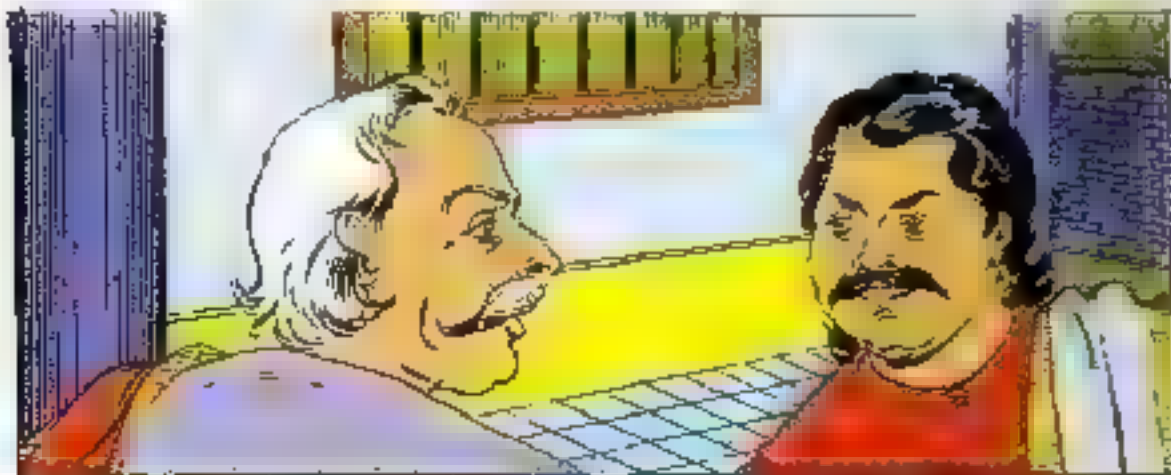
१. कारीक - सारीक दुखण्याचा कधी ‘बाझू’ करायचा नाही
२. कधी - कधी या दुखण्याकडे दुर्लक्ष करून आपले रोजने व्यवहार चालू ठेवणं फायद्याचं असतं

३. जरूर तिथे घरगुती औषधांचा वापर करून थोडी विश्रान्ती घ्यायची.

४. ययानुसार मानव-शरीराच्या काही तक्रारी चालू रहाणाऱ्या, त्यांना फार महत्त्व देऊन ‘आजार’ असं म्हणावचंय नाही.

५. लचक वगैरे भरली तर तेंप लावणं, चोळणं, शेकणं वा भुषापांनी बरं वाटू शकतं तसेच बैद्याकडे धावायची गरज नाही.

६. मुख्य म्हणजे आपलं ‘तारतम्य’ आळसायचं.

अर्धा आणा

एका गावात रतन नावाचा एक गरीब माणूस रहात होता. त्याची अदम्य इच्छा होती की, आपण खूप कमाई करून एक शेतकरी बनावं, इतर शेतकऱ्यांप्रमाणेच आपलं सामान घेऊन बाजारात नेऊन विकतं, पण बिचाऱ्याचं इच्छा पूर्ण होत नव्हती, ती केवळ एक स्वप्नच बनून राहिली होती. खूप मेहनत करत असे तो, पण ती कमाई रोजचं पोट भरायनाच फक्त पुरेशी होत असे.

रतननं ठगवले की, काहीही करून बाजारात बाळून माल विकून येईनच, त्याच्याजवळ पोटभर लोकर हीनी. मनात जाणनं तर ती एवढीशी लोकर तो गावातच विकू शकला असता. बाजारात नेऊनही त्याला थापळा जास्त पैसही नसत मिळाले. मूलट त्याकर बाजारात नेली असली तर लोकाना त्याचीं टरचं थुडवली असती त्यामुळे रतन एक दिवस जंगलान मेल

आणि त्यानं एक पोत्यात वाळकी पानं भरून आणली. त्या पानांवर त्यानं लोकर पसरली, आणि गाडोडे बांधून ती बाजाराकडे चालू लागला.

मगन नावाचा असाच एक माणूसही त्या दिवशी बाजारात आला त्याच्या जवळही एक पोतं होतं. त्याच्या पोत्यात एक तृतीयांश कमलीशी कड्डी फळं होती त्यांच्यावर त्यानं न सोललेली सुपारी पसरली.

रतनना बाजारात प्रवेश करायचं धाडम होत नव्हतं, त्यामुळे तो थोड्या अंतरावर आपलं पोटं घेऊन बसला. मगनही तिथेच येऊन बसला. दोघानी एकमेकाशी गप्पा मारल्या; एकमेकांना ‘तू काय आणल आहेस’ असंही विचारलं. आपल्या पोत्यातून लोकर काढून दाखवत रतन म्हणाला, “अुनम माल आहे” मगननंही आपल्या पोत्यातून सुपारा काढत म्हटलं, “पाहिलंस, लिखामारक्या

मोठमोठ्या सुपाऱ्या आहेत."

"बाजार खूप ओरात चाललाय ना? आपल्याशी कोणी ना बोलायला तयार होणार, ना कोणी आपला माल घ्यायला नघार होणार. त्यापेक्षा आपणच एकमेकांशी आपापल्या वस्तु बदलून घेतल्या, तर कस होईल?" मगननं विचारलं.

"लोकरीच्या बदल्यात सुपारी?" रतननं आश्चर्य दाखवतं. मगनची ही अदलाबदली व्हावी अशी इच्छा असल्यानं तो म्हणाला, "पण सुपारी काही तुझ्या लोकरीपेक्षा कमी मोलाची नव्हे, खूपच चांगला माल आहे, ठीक आहे, तू मान्य केलेस तर अर्धा आणा मी निराळा देईन तुला." मगन म्हणाला

रतननं ते मान्य केले, दोघांनी घांती बदलून घेतली, "अच्छा, निघतो मी!"

म्हणून मगन पुढे जाऊ लागला

पण रतन "कवूल केल्याप्रमाणे अर्धा आणा दे ना!" बस बोलत त्याच्या मागे लागला.

"हो हो, चायचे वाहेत तूझे पैसे. पण आता तर माझ्याजवळ फुटकी कवडांही नाहीय, मिळू नकास, पैसे नक्की देईन मी. माझा पत्ता मागतो तुला." असे म्हणून पत्ता मागून मगन निघून गेला.

काही दिवसांनी आपला अर्धा आणा कसूल करायला रतन मगनच्या गावी गेला. मगन गावच्या सावकाराकडे काम करत असे. रतनला पाहिल्यावरून त्यानं आरोप केला, "तू फसवलंस मला. बुडवलंस" रतनही म्हणाला, "तू तरी काय कमी आहेस? तूही फसवलंसच की!" मगन म्हणाला, "मग हिशोब झाला बरोबर." "नाही नाही, अम नाही होणार! तू मला अर्धा आणा चायलाच हवास, तू कवूल केले होतस, आधी चुकव आपले पैसे," रतनने आग्रह धरला.

"अताही काहीच नाहीय माझ्याजवळ, पण आपला दोघांचाही लाभ होईल असा उपाय सांगतो बघ मी तुला. माझ्या सावकाराच्या भराभागे एक सोल सहा आहे, मी स्वतः सावकाराला एकदा त्यात अनुरताना पाहिलय, नक्कीच त्यानं सानं किंवा काळा पैसा लपवला असला पाहिजे तिथे. आज मध्यावारी आपण सड्ड्यात भुतरू अन् मिळेल ते काटून घेऊ. कवूल?" मगननं विचारलं. रतनने ताबडतोब होकार दिला.

त्याच रात्री भग्न एक पोल आणि मोठा दार घेऊन आला. दोघं सावकाराच्या आवारात पोचले. रतननं दोर घट्ट पकडला.

मगन पोतं घेऊन दाराच्या साह्यान सड्ड्यात भुतरला. खूप शोधनं तरी मातीशिवाय काहीच आढळलं नाही तिथे.

"रतन तर चामला पोचलेला भाणस आहे. इथे काहीच नाहीय म्हटलं तर दोर सड्ड्यात टाकून कदाचित पळून जाईल. तेव्हा सावधगिरी बाळगायला हवी. मला वर जाता येईल असा काही अपाय करायला हवा," स्वतःशी मगननं असा विचार केला अन् पोतं दोराला बांधून तो ओरडला - हे पोत वर घेऊन घे, अन् मग पोतं सोडवून मला काढण्यासाठी पुन्हा दोर खाली सोड. रतननं मोठ्या खुत्साहानं पोतं वर घेऊन घेतलं

"हा मगन काही मोठा विश्वसनीय भाणूस नाहीय. त्याला का यात हिस्सा देणू? राहू दे ना त्याला सड्ड्यातच पळून! त्यातच कल्याण आहे माझं" असा निचार करून पोतं आपल्या पाठीवर लादून त्या भराभरा आपल्या गावाकडे निघाला. पण तो पोचतच खुद्द मगनच बसला असल्याचं त्याला काय माहीत?

वाडे दूर गेल्यावर पोत्याच्या ओझ्यामुळे त्यानं ते साली ठेवतं. त्याबरोबर ते अघडून मगन बाहेर आला. "बदमास! पुन्हा फसवलंस की मला!" रतन त्याला पाहून ओरडला

"मग तू काय कमी आहेस? मी सज्जनता दाखवत होतास, ती कुठे गेली अस्ता? मला हिस्सा न देता आपणच सर्व हडपावं असाच विचार होता ना तुझा? मग बरोबर हिशोब झाला, खण बस आता." मगन म्हणाला.

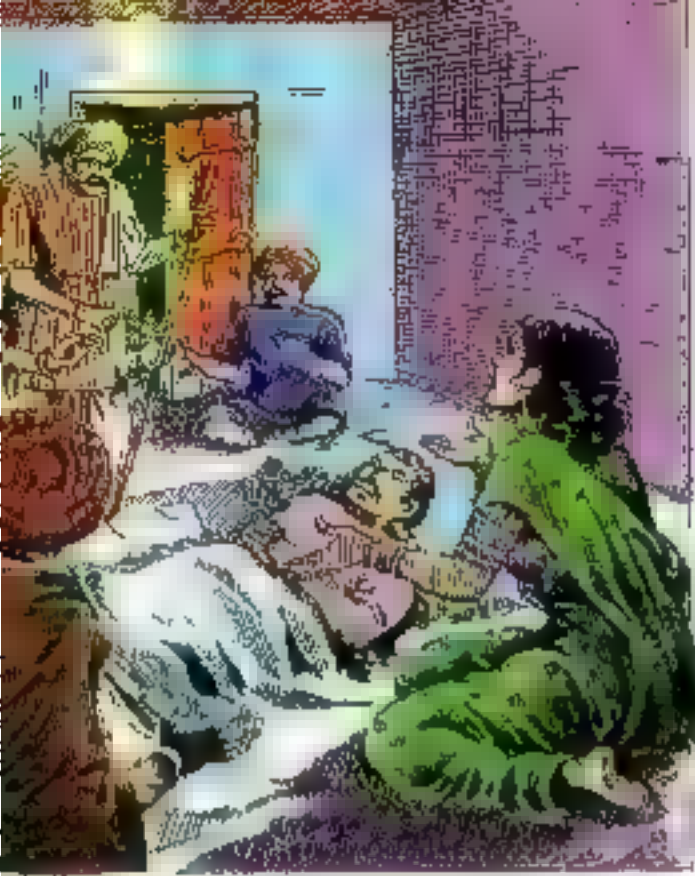

"मी का खण राहीन? माझा अर्धा आणा तर छावाच लागेल तुला. तू शायच घेतली होतीस."

"मी देणार नाही असं थोडंच म्हटलं? माझ्याजवळ अमेला तेव्हा देईनच," मगन म्हणाला, नंतर दोघं आपापल्या गावाला रवाना झाले

काही महिन्यांनी मगनच असा दालं नाथकी बरोबर थोडे धनही घेऊन आली. त्यानं नोकरी सोडून विली व शेत सरीसुन तो स्वतः शेती करू लागला. थोडफार धन कमवून गावाबाहेर त्यानं एक छोटंसं घरही बांधलं.

रतन तर इकडे नेहमीप्रमाणेच मेहनत करून पोट भरत होता. अचानक एक दिवस त्याला मगनकडून अर्धा आणा देणं असल्याचा

आठवण झाली, तो बसुलीसाठी मगनच्या गावी शेता

मगन आपल्या घराजवळच बसला होता, रतन आपल्याच घराकडे येत असल्याचं त्याला दिसलं, लगेच घरात शिरून तो बायकोला म्हणाला, "अग, कर्जबसुलीसाठी रतन येतां आहे, मी इथं सेल्यो आणमासारखा पडून रहालो अन् तू माझ्याजवळ बसून रहायला लागे. संध्याकाळपर्यंत अशीच रडत राहिलीस तर माझ्यापासून कायमची सुटका होईल आपली. जायकांनं मगननं मांगिलल्याप्रमाणे सर्व केलं, रतननं घरात येऊन सारा एकत्र पाहिले

"मगलं कस तुमच कर्ज फेदु शकतील आता? सारी कणबधनं साडून ते मिचून गेले. तुमच्याबद्दल ते 'कुर्बीकधी माझ्याजवळ

बोलत असत, दोष खूप चमले मित्र होता ना तुम्ही? तुमची स्वतः जमीन घेऊन शेती करायची इच्छा होती ना? स्वतःचा माल घेऊन बाजारात जायचं होतं तुम्हाला! सुद्धा आमची स्थिती खरो असल्यान तुमचा अर्धा आणा व्यावामकट चायची त्यांची इच्छा होती," असं म्हणत ती रडत राहिली,

"कशाचं काय घडलं हे! मदन माझा कायमचा दोस्त आहे, त्याची अन्त्याक्या करूनच जाईन मी! आम्ही मिळून काय काय करायचं सोडलंय?" रतन पु. मानं म्हणाला, नंतर बाहेर जाऊन स्मशानात गेल्यासाठी काही भवबाहक घेऊन आला,

मगनची बायको म्हणाली, "माझ नातेवाईक येईपर्यंत मी प्रेत नेण देणार नाही."

सूर्यास्त झाला, तरी रतन तेथून जाईना, आमपासची माणसही गोळा होऊन म्हणाली, "प्रेत भुचललं जाईपर्यंत आमच्या घरात तरी चुनी कशा पेटणार? प्रेत आपण एकाद्या आम्हादे देवळात नेऊन ठेवू."

त्याप्रमाणे मगनला भुचलून देवळात ठेवण्यात आले.

माध्यरात्र झाली. मंदिराबाहेर लोकांच्या पाबंलांची चाहूल आली. रतन लगेच गर्भागारात मपून बसला. थोड्या वेळात चोर देवळात आले. त्यांच्या सरदाराने गाढाई खाली ठेवलं; त्यातून किमती चांगिले, पैसे इ. काढलं अन् त्याचे चार वाटे केले. त्यात एक सुराही होती. चोरांच्या सुराहातून विचारलं, "हा कोण घेणार?" तिथेही म्हणाले की, तो काणाच्याच कामाचा नाही.

"नाही, हा चमला तीक्ष्ण आहे, पहा तुमच्या स्मॉर मी या प्रेताचे दोन तुकडे करतो" असे म्हणून सरदार मगनजवळ आला.

आता मगन ताबडतोब उठून आरडू लागला, "अरे भूतानो, तुम्हा सर्व कुठे घडपडायला गेलात रे? चोरांना भिडून पळालात काय?" आता रतनही बाहेर आला, चार भतं पाहून पळून गेले.

"पाहिलस? भास्य फळफळलं आपलं! चल आता हे सार वाटून घेऊ आपण," असं म्हणून नुटींचा माल त्यांनी वाटून घेतला

"आलं ते छानच झालं, पण तू अजून मामा अर्धा आणा दिलाच नाहीस!" रतननं विचारलं अन् पुन्हा दोष भाडू लागले

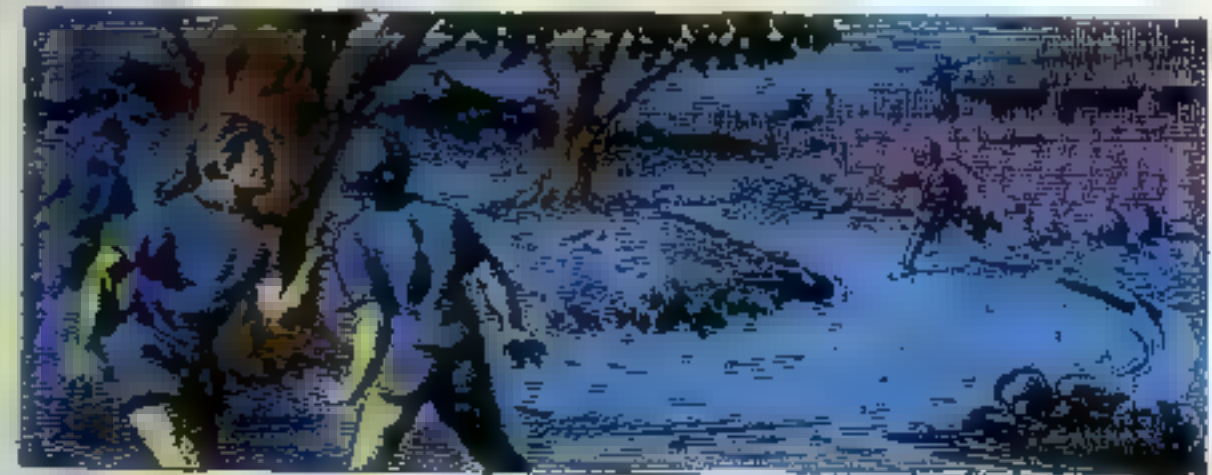
एवढ्यात दूर पळालेले चार एका ठिकाणी थांबले. सरदार आपल्या सार्थीदारांला म्हणाला, "फार म्याडपणा दाखवला आपण, मांड्या थोड्यानाही टक्कर देणारे आपण असे भिडून शेपूट आत घालून सारा माल सोडून पळून आलो, ज्याच्यात हिंमत असेल, त्यानं तिथं जाऊन कस्य चासलंय ते हळूच पहावं.

बाकीच्या तिघांनी नकार दिल्यामुळे बुद्

त्यांच्या सरदारालाच जावं लागलं, मोठं धैर्य एकवटून तो देवळाजवळ आला अन् आत काय चाललंय ते ऐकु लागला. आत मदन रतन जोरजोरात आंरडत होते, रतन 'माझा अर्धा आणा देतोस की नाही?' असं ओरडत होता अन् 'तुझं घन तुला व्याजासहित मिळालय' असं सांगत होता

त्यांचं बोलणं ऐकून चोरांचा सरदार घामाघूम झाला, बाकी सार्थीदारांजवळ जाऊन तो म्हणाला, "तिथं किती भुतं आहेत याची आपण कल्पनाच नाही करू शकत, आपल्या सुटीचा माल त्यांनी वाटून घेतल्याय एकेकाला फक्त अर्धा-अर्धा आणाच मिळालाय, काहीना तोही न मिळाल्याने ती आपमात भांकत आहेत, आजचा दिवस शुभच म्मणायचा की आपले प्राण तरी वाचले! चला जाऊया इधून!" चोर तिघूनही दूर पळून गेले.

थेवटी रतन आणि मगन यांच्यान समजोना झाला, आपल्या अर्द्या आपल्याच्या बदल्यान रतननं सुरा घेतला. गावी आल्यावर रतननं त्या घनातून एक शेत घेतलं लग्न करून आता तो शेतकरी बनला. बाजारात माल घेऊन जाण्याची त्याची इच्छाही आता पुरी झाली.

चांदोबा

होमिओचे दर्जेदार औषध

टॉन्सिल्सच्या सर्व विकारांवर

ऑन-टॉन्सिल

कान दुखणे, घसा खदखवणे, ताप, खोकला येणे ही टॉन्सिल्स वाढल्याची लक्षणे होत. होमिओच्या ऑन-टॉन्सिल गोळ्या टॉन्सिल्सच्या विकारांवर उपयुक्त ठरतात.

✧ सर्व वयोगटांसाठी उपयुक्त ✧

होमिओ लॅबोरेटरीज

सी. १, सौना उद्योग, अंधेरी (पूर्व), मुंबई ६९

विश्व सभाचार

जुने मित्र, नवे सहकार्य

एक देश जेव्हा दुसऱ्या देशाशी चांगले संबंध स्थापित करतो, आणि ते संबंध वाढतल्यासाठी आपले पूर्ण सहकार्य देतो, तेव्हा प्रत्यक्ष या अर्थसंपर्क आपाचे कल्याण साधते जातं. जगाची प्रवा भ्रमती आणि प्रगति साधण्यात सहकार्याची अर्थपत्ता बजावते, आपल्या सहकारी संस्थांच्या किंवाक देश अन्य देशांशी आपापसाच्या वाटांसाठी नवनवीन मार्ग शोधून काढत आहेत. याच अर्थाने हिंदी महासागर प्रान्तांमधे एका सहकारी संस्थेचा नकतीव स्थापना झाली आहे. संस्थेचे नाव आहे - इण्डियन ओपन रिम अमोसिगेशन, हिन्दी महासागराचे नटवर्त - द. आफ्रिका, मावागास्कर, मॉरिशस, मोजांबिक, टांझानिया, केनिया, एमेन, ओमन, भारत, श्रीलंका, मलेशिया, सिंगापुर, इण्डोनेशिया व ऑस्ट्रेलिया - हे चौदा देश या संस्थेचे सभासद आहेत.

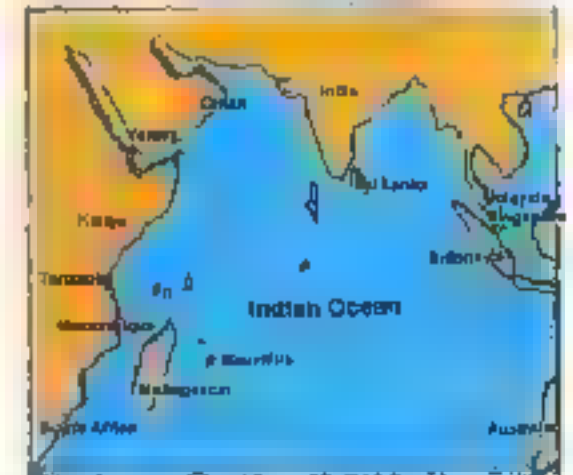
चार वर्षांपूर्वी द.आफ्रिकेचे परराष्ट्रमंत्री पिक बोश हे आपल्या देशाचा भेट देण्यासाठी आले होते त्यावेळी त्यांनी हिन्दी महासागर प्रान्तांमधे सहकार्याचा प्रस्ताव मांडला होता. १९९५ मधे मॉरिशसच्या प्रकृताच फळ म्हणून मुख्यत ऑस्ट्रेलिया, भारत, केनिया, मॉरिशस, ओमन, सिंगापुर व द. आफ्रिका यांनी या सहकारी संस्थेची संघटन केले. या सात देशांबरोबर बाकीच्या देशांनाही नंतर या संस्थेत प्रवेश केला.

मॉरिशसची गवर्नरशी पोर्ट लुई मध्ये पात्र मार्च, रोजी या चौदा देशांच्या विदेशी व वाणिज्य मन्त्र्यांची बैठक घेतली गेली व त्यांनी या संस्थेचा चार्टर बनवला, चार्टरमध्ये असे नोंदले गेले की, 'संस्थेच्या सदस्य देशांमध्ये सत्संबंध स्थापित करणे'

हा या सहकारी संस्थेचा मुख्य उद्देश आहे, त्यांचे ध्येय असेल - परस्पर प्रायोजनीय सहकार्याला प्राप्तासहन देणे, चार्टरमध्ये असेही सांगितले गेले की, परस्पर प्रायोजनाची वृद्धि वहावी असे वातावरण निर्माण केले जावे, आर्थिक सहयोग हा केन्द्रबिन्दु असेल.

या संस्थेने असा निर्णय घेतला की, वाणिज्य विषयक सोपी आणि वाढवल्या जाव्या, अत्यंत आधुनिक वैज्ञानिक आणि तत्त्विक ज्ञानाची वाढ व्हावी, मानवाची सोय साईल असे आधुनिक स्तर शोधून काढले जावेत आणि पर्यटन शाखा आणि विस्तृत केल्या जाव्या अशा एकूण दहा प्रणालींद्वारा ही संस्था आपले उद्दिष्ट साधेल आणि या संस्थेचे मुख्य कार्यालय असेल मॉरिशसमध्ये.

या संस्थेचे महत्त्व लक्षात घेवून जगात जगाची काही देशाही सदस्य होऊ इच्छित आहेत. एका बैठकीत भारताने सूचवले की, ही संस्था शक्तिशाली व सुदृढ ठेवण्यासाठी सदस्य देशांची संख्या कमाल असेल असे, पोर्ट लुईत झालेला या संस्थेत भारताने मूला मांडला की या दृष्टीने संघर्ष बाळगणे आवश्यक आहे या बैठकी भारताने निदेश घेऊनी, ए.के. गुजराल म्हणाले की, प्राचीन काळापासून हिन्दी महासागर राष्ट्रीय प्रवेशांमध्ये समुद्री मार्ग होते, ते पुढे म्हणाले की हे जुने मित्र वाणिज्यात आगावात होवून पुन्हा गवत घेत आहेत.

अुत्तम काव्य

कनकसेन चित्रदुर्गा राजा होता, त्याच्या दरबारात कवि व पंडितांचा सूप आदर होई.

चित्रदुर्गा दरबारी कवि पंडित नरसिंह शर्मा हा एक अुत्तम दर्जाचा विद्वान होता. कित्येक सुन्दर काव्ये रचून तो राजाच्या आदरापात्र बनून राहिला होता.

एके दिवशी कावे-पंडितांनी भरलेल्या सभेत नरसिंह शर्माकडे बघून राजा म्हणाला, "महाकवि, गेल्या सहा महिन्यात आपण काही नवी रचना नाही केलीत? कारण विचारू शकतो मी?"

जरा वेळ गप्पच राहून शर्मा म्हणाला, "काही खास असं कारण नाही महाराज! आता म्हाताडपण धारीराचा ताजा घेऊ लागलाय म्हणायचं लिहायची इच्छाच कमी होत चाललीय दिवसेंदिवस!"

कनकसेन म्हणाला, "तुमचं नवान काव्य ऐकत नाही, की संगळं कसतुंस वाटू

लागत अगता या महिन्यात शिवरायांचा मुलमव येतोय, त्या दिवसापर्यंत एका अुत्तम काव्याची रचना करा कविवर; अन्य ते सभेत ऐकवून तुमच्या काव्याच्या रस-माधुरीत स्नान करायचं भाग्य मिळू दे आम्हाला बाम' इतकीच माझी तांग्र इच्छा आहे."

दीर्घ श्वास घेत नरसिंह शर्मा म्हणाला, "राजा, कोकिला वसंत ऋतूत गाते. मार वर्षा ऋतूतच रंग पाहून नाचू लागतो. सकाळी सूर्यकिरण पडल्यावर कमळ झुमलतात. चंद्राच्या शीतल स्पर्शाने राखी कुमदं विकसित होतात. त्याचप्रमाणे कविच्या हृदयात कंपनं झुमटली की आपोआपच अुत्तम कविता जन्मतो. माझा अमान इर्दगिश्वास आहे."

इतक्यात राजाच नावाचा एक तरुण कवि झुलून झुभा रहात म्हणाला, "प्रभु, नरसिंह शर्मांच्या म्हणण्याप्रमाणे कविता स्फूर्ती,

स्पंदन वगैरे अत्यंत आवश्यक आहे. परन्तु त्या शिवाय कविता लिहीली जाऊच शकते नाही, हे मात्र पटत नाही मला! मला वाटतं की, कवीला कविता रचण्यासाठी स्वतःच आपल्याला आवश्यक ते वातावरण बनवून घ्यायला हवं, आपला आळस किंवा असमर्पता आकण्यासाठी कवींनी स्पंदन, प्रेरणा इ. सुन्दर नाव निर्माण केलायत मानवाला भगवन्ताने बंदी दिली आहे. तो शक्ती अतुलनीय असूनही तिची पश्चात्ताप तुलना करणं बर दिसतं का? पक्षी असोत किंवा फुल असोत, मानवाने त्यांना कितीही शिकवतं, तरी ते काय काव्य रचू शकतात "

नरसिंह शर्माचा ड्रेच करणाऱ्या काही दरबारी कवींना राजाचने बोलणे फार गोंड वाटले. त्यांची स्तुति करण्यासाठी त्यांना टाळ्या वाजवल्या, अभिनन्दन केले. पण शर्माच्या येनाला प्रांज राजाचच्या बोनण्याने धुळा बसला. त्याचे मन तापले. राग व अपमानामुळे त्याचा चेहरा लाल झाला. ताबडतोब आपल्या आसनावरून उठून तो म्हणाला, "राजीव, वेळ घालवण्यासाठी प्रेमकविता रचणाऱ्या तुझ्यासारख्या सामान्य कवीला 'कविता' कजाशी खालात, हे तरी माहीत आहे का? अुत्तम काव्य बुद्धीतून नव्हे, तर मनातून हृदयातून प्रस्फुटित होतं "

हसतच राजाच म्हणाला, "म्हणजे कविता रचण्यासाठी मेन्दुची जरूरी नाही, फक्त हृदय असलं म्हणजे पुरे असंच ना?" त्याच्या प्रश्नात सोंडसाळपणा होता

दुसऱ्या कवींनी यावरही कुत्सितपणे हसून टाळ्या वाजवल्या. शर्माला त्यांची ही बागणुक राजाचच्या बोलण्यापेक्षाही जास्त खोचनी तो राजाचच्या रागाने विचारू लागला, "शेवटी तला म्णायचंय काय? असंच ना, की एक महिन्याच्या आत अुत्तम काव्य रचणं महज शक्य आहे?"

"हां, हो' नक्कीच शक्य आहे," राजाच अुत्तरला

"मग ते काव्य तूही रचू शकशील ना?" नरसिंह शर्माने विचारलं. आतापर्यंत त्यांच्यातली वादावादी लक्षपूर्वक ऐकणाऱ्या राजाने हस्तक्षेप करत म्हटले, "कवि-वरांनी, मी जी सुद्धत जाहीर केलीय, त्या अवधीत जो कोणी सुन्दर काव्य रचेल, त्याला भरसभेत सुवर्णाभिषेक करण्यात

येईल अन् सिंहासनाचा अर्धा भाग देऊन मी त्याचा गौरवही करीन.”

दोन्ही कवींनी राजाचे हे आव्हान विनय-पूर्वक स्वीकारले.

घरी आलेल्या आपल्या पत्नींना व्यग्र अवरबेत पाहून नरसिंह कवींची पत्नी शान्ति धाबळून गेली. त्याने राजाचे भोजन केले तेही जसे काही एक रिवाज म्हणूनच केले. जेवणात त्याचे मुळीच लक्ष नव्हते. राजाकडे व्यग्रपूर्ण बोलणे त्याच्या कानात घुमत होते. त्याला दु खी पाहून शान्ति अवळ बसून त्याला परक्याने बारा धालू लागली. हळुवारपणे तिने विचारले, “कसल तरी दु ख होत आहेस वाटतंय तुम्हाला! सभेत महाराज तुम्हाला वाईट वाटेस असं काही झाले काय?”

त्याच वेळी तेच पांचलेली त्यांची कन्या माधवी खळखळून हसत म्हणाली, “बाबांना वाईट वाटेस असं बोलण्याचं साहस महाराज करतील? सभेत बाबा ऐकवतील त्याला ‘काव्य’ च म्हटलं जातं! बरोबर ना बाबा?”

मोठ्याच्या बाहुनीप्रमाणे चमकणाऱ्या आपल्या कन्येकडे हसून पहात शर्मा मोठ्या प्रेमाने म्हणाले, “तू म्हणालीस ते अगदी बरोबर हं माधवी! पण आज राजाच नावाच्या एका युवकानं मला आव्हान दिलं अन् काव्य रचयला कटिबद्ध झालाय तो!” अन् दरबारात बसलेस मारे त्याने सविस्तर सांगितले.

राजाकडे नाव ऐकताच माधवीच्या चेहऱ्यावर प्रसन्नता झळकू लागली. ती जेव्हा-जेव्हा पित्याबरोबर दरबारात जायची, तेव्हा त्याच्या शीघकविता ऐकून ती मुग्ध होत असे. त्याच्या सुन्दर रूपाचेही तिला आकर्षण वाटे. पण एका कालाच्या तरुणानं आपल्या पित्यासारख्या महान् कवीला आव्हान द्यावे हे तिला कदापि आवडण्यासारखे नव्हते. त्याच्या साहसाचा तिला फार राग आला अन् मोठ्या बेपर्वाईने ती म्हणाली, “बाबा, तुमच्यासमोर त्याची काय किंमत? चन्द्रकोरीपदं काव्यरत्नं चमकण्यासारखं नव्हे का?”

नरसिंह शर्मने गंभीरपणे डोकं हलवले. भोजनानन्तर तालपत्र घेऊन त्यानी नवीन काव्य रचनेचा श्रीगणेश केला त्यानी काव्याचे नाव ठेवले, ‘जीवनचलस’. त्यात त्यानी मानवाच्या निरनिराळ्या अवस्थांची

तुलना निसर्गाशी केली होती. नान्यकाल जुद्धाची वेळ, यौवन मध्यकाल आणि वृद्धावस्थेची संध्यासमयाशी तुलना केली होती. अद्भुत शैलीत त्यानी सगळे चित्रा-करण केले होते.

राज दिवस पश्चिम करून निघीरित वेळेत त्यानी काव्य रचले अन् आता ते खूप मंथून विसू लागले.

पत्नी व कन्येला बरोबर घेऊनच शिवराजीच्या दिवशी नरसिंह शर्मा दरबारात पोचले. त्या अगोदरच राजाच, अन्य पंडित व नगरातल्या प्रमुख व्यक्ति दरबारात आसनस्थ झालेल्या होत्या. माधवीकडे पाहून राजाच गालात हसला. माधवीनेही संकेतानेच त्याची मुझानी विचारली अन् हसत राहिली.

इतक्यात राजाही दरबारात आला अन् सर्वांनी बुध राहून त्याला प्रणाम केले. सर्वांचा धावनी नजर फिरवून राजाने त्याला एकदा पाहून घेतले आणि म्हटले, “आज शिवराजीचा पर्वोदवस आहे. आता नरसिंह शर्मा आणि राजाच आपापले काव्य पठन करून आपले कान तृप्त करतील.”

नरसिंह शर्मने बुटून आपला बसा साफ केला आणि मोठ्या मधुर स्वरात तो आपले काव्य-पठन करू लागला. एक एक पद्याभ तो जेव्हा आवपूर्ण आवाजात वाचत होता, तेव्हा तेथे अपुस्थित कवि, संदीप्त आणि नगरप्रमुख भन्नुभूय होवून ऐकत होते. काव्य-पठन समाप्त होताच टाळ्यांच्या आवाजाने दरबार हुमडुमता.

आता राजाची पाळी होती. घेतातून

त्याने तालपत्राचा गड्ढा काढला अन् राजाला समर्पित केला. राजाने बुधवून पाहिले. तो सगळी तालपत्रे कोरीची राजाने राजीवला विचारले, “हे तू रचलेलं काव्य होय?”

काही न बोलता राजाच हसत शुभा राहिला, ते पाहून राजा अणभर विचारात पडला, अन् सर्व काही भुमगून मोठ्या प्रेमाने राजाकडे पहात तो म्हणाला, “काही असो, नरसिंह शर्माकडून एक अतुल्य रचना करवून घेण्यात सिंहाचा वाटा तुझाच.”

मन्यी धीरमती आश्चर्य प्रकट करत म्हणाला, “महाराज, आपण काय म्हणताय, ते समजत नाहीय मला! राजाकडून महा-कवीकडून काव्य लिहवून घेणं कसं शक्य आहे?”

गालात हसत राजा म्हणाला, “राजीवला

स्वतःची रचना शक्ती छान माहीत आहे. तरीही त्याने नरसिंह शर्मासारख्या महाकवीला आव्हान दिले. माहीत आहे, असे का केले त्याने? नरसिंह शर्मांच्या कविता सरस्वतीला जागृत पहात होता तो! शर्मांना आव्हान दिले, त्यांच्या कविताशक्तीवरच टोमणे मारले, तेव्हा त्यांच्या मनात काव्य आकार घेऊ लागले, अन् त्यांनी आपल्याला आनन्दसागरात बुडवले. आपण त्यात बुडव्या घेऊ लागलो!"

नरसिंह शर्मा आता राजीवजवळ आला. "मी गैरसमज करून घेतला तुझ्याबद्दल" बार्डट नको जाहून घेईस!"

"आपणाकडून अतुल्य काव्य रचून घेण्यासाठी, काव्यशक्तीवर चढलेला गज काढून टाकण्यासाठीच मी आपल्याला आव्हान दिले. आता सधेच्या माध्यमातून क्षमा मागतो मी आपल्या औद्धत्याबद्दल!" राजीव विनयपूर्वक बोलला.

मोठ्या वैभवाचे नरसिंह शर्मांना कनकाभिवेक करण्यात येऊन राजाने त्याला अर्ध्या सिंहासनावर बसवून घेतले

राजाने राजीव व माधवीचे आपसातले

संकेत पाहिले होते दांघाचे आपसातले आकर्षण हेरून तो गर्मला म्हणाला, "या भगवत्प्रसंगी आपण एक निर्णय जाहीर केलात तर बरे होईल!"

"साबा, काय आता आहे?" नरसिंह शर्माने विचारले.

"राजीवला आपला जावई बनवून घेतलात तर दुग्ध-शर्करा योग होईल न" तो जरावर राहून तुम्हाला प्रेरणा देत राहीन." राजाने हसत म्हणले.

शर्माने कव्येला विचारले, तेव्हा माधवीने साजत आपला होकार भरला. "बोले, तुला काय म्हणावचं?" त्याने राजीवलाही विचारले.

"मी तर अनाथ आहे. मला आईवडील नाहीत. या योगाने माधवीच्या मातापित्यांच्या रूपात मलाही आईवडिलांचे प्रेम प्राप्त होईल. माझ्यासारख्या एका सामान्य कवीचे आम्ही असे फळफळणार असेल, तर मी 'माही' थोडंच म्हणेन?" राजीव हर्षातिरेकाने म्हणाला.

भावी वधु-वराचे कवि-पंडितांच्या सभेने टाळ्या वाजवत अभिनन्दन केले

सुलतानाचे प्रश्न

सुलतान आपला दोस्त हुसेन याच्यासह भरपथभागाने चालला होता. तो स्वतः सुलतान आणि हुसेन एक मामुली माणूस असूनही दोघांची दाट मैत्री होती. सुलतानाला हुसेनच्या हुशारीची कदर होती. या दोघांपासून थोड्या अंतरावरून आणखी एक माणूसही चालला होता.

सुलतानाने आपल्या बोस्ताला विचारले, "हुसेन, जो माणूस, आपल्या पुढे चालतो आहे, त्याच्या बाबतीत काही सांगू शकशील? त्या माणसाकडे निरखून पाहून हुसेन बुतरला, "तो सुतार असावा, सावित्र"

"त्याचं नावही सांगू शकशील?" सुलतानाने विचारले.

"त्याचही नाव हुसेनच आहे मालक!" हुसेनने पटकन सांगितले.

"म्हणजे याचा अर्थ असा की, तुला तो

माणूस पूर्वीपासूनच माहीत आहे. होय ना?" सुलतानाने विचारले.

"नाही मालक, मी तर त्याला आत्ताच पहातो आहे!" दोस्त बोलला.

"अग त्याचं नाव कसं सांगितलंस तू?" सुलतानाने आश्चर्याने विचारले.

"आपण मला माझ्या नावाने संबोधलंल ना, तेव्हा मला असे दिसलं की, तोही वळून आपल्याकडे पाहू लागला. त्यामुळे मला वाटलं की त्याचं नावही हुसेनच असलं पाहिजे!" मित्राने स्पष्टीकरण केले

"हे तूजं बुतर बरोबर असेल, पण तो सुतार असावा असं कशावरून म्हणालास तू?" सुलतानाने विचारले.

"मालक, रस्त्याने चालताना फळा-फुलांच्या झाडांकडे न पहाता, तो फक्त त्या जुंच, विस्तारलेल्या, भजवूत सोडंबाच्या झाडांकडेच पहात होता. त्याचं लाकूड चांगलं

काम देतं ना! म्हणूनच मी अन्दाज केला की हा सुतार असावा," दोस्त खोलला.

"तुझी नजर चांगलीच तीक्ष्ण आहे. अजून दर्जाचा हुशार प्राणी आहेस तू. वाता असं सांग, या पुढं चालण्याचा माणसानं या अगोदर काय खाल्ल असावं?" सुलतानाने आणखी प्रश्न टाकला.

प्रकाशाकडे पुन्हा एकदा बारकाईने पाहून हुसैन म्हणाला, "मोठ्या वेळापूवीं यान मध किंवा एकादा मोठे पदार्थ खाल्ला असला पाहिजे."

"अच्छा ठीक आहे. चल, आता त्यालाच जाधून विचारू था," सुलतानाने टाळो वाजवली अन् प्रवाशाला आपल्याजवळ बोलावले. तो आल्याबरोबर आपल्या दोस्ताकडे निर्देश करत सुलतानाने त्याला विचारले, "पाला ओळखतोस तू?"

प्रवासी उत्तरला, "नाही बाबा! मी नाही ओळखत!"

"प्रवाशा, आता मी तुला तीन प्रश्न विचारतो, संकोच न करता उत्तर दे." सुलतान म्हणाला.

"हं विचारा," प्रवासी खोलला

"तुझं नाव काय? तुझा व्यवसाय काय? अन् आता थोड्या वेळापूवीं तू काय खाल्लस?" सुलतानाने प्रश्न विचारले

"माझं नाव हुसेन. मी सुतार आहे आणि अद्या तासापूवीं मी जूतम प्रतीचा मद्य प्यायलो होतो," प्रवाशाने उत्तरे दिली

"तुझ्या उत्तरावर ब्रूम आहोत बापण!" असे म्हणत सुलतानाने आपल्या मनगटावरची पोचो काढून त्याला दिवो.

तो घेऊन प्रवासी मोठ्या खुशाने आपल्या वाटेने निघून गेला. तो गेल्यावर सुलतानाने दोस्त हुसेनला विचारले, "त्यानं मद्य प्यायल्याचा अंदाज कसा केलास तू?" "तो एकसारखा हातानं ओठ पुसत होता. तोडाजवळ येणाऱ्या मास्या वास्त होना तो सारखा. ते पाहून त्यानं काही गोष्ट खाल्ल असल्याचं ताडलं मी. अन् या भागात मोठ्या प्रमाणावर बुचो मद्य मिळतो, म्हणून मला वाटलं की त्यानं मद्यच प्यायला असावा." हुसेनने स्पष्ट केले

"दोस्त, तुझ्या नजरेची तारीफ करायला हवी. तुझ्या बुद्धीला दाद देतो मी." असे म्हणत सुलतानाने त्याला प्रेमाने मिठी मारली

सम्राट अशोक

४

(पुढे चिन्तुंगार भाज्याचे पडला त्याला अग्रे घसरले की टीव्हाच्या प्रो-मार्शन न लक्षाधीन मध्य बंद ठेवून आली आहे. प्रधानमंत्र्याच्या सल्ल्यावरून राजाने आपल्या सहाय्य पुत्रांना बोलावून त्यांना विचारले की, "तक्षशिलातली बंदोळी मोठ्यासाठी सैन्याचे नेतृत्व करायला तुम्हापैकी कोण तयार आहे?" त्याबद्दल भाज्यापासनासाठी अशोक पुढे सरसावला)

- पुढे

त्या संध्याकाळी अशोक मेनापतीला भेटायला गेला. तक्षशिलामध्ये मगध साम्राज्या-विरुद्ध हालचाली सुरू झाल्याचे तोपर्यंत मेनापतीला कळले होते. या स्थितीत महाराज हातस्वर हात ठेवून गप्प बसणार नाहीत, हे त्याला पक्कं ठाऊक होते. ते बंद मोठ्यासाठी नक्कीच काही करवाई करतील मगध साम्राज्य ते मोडू देणार नाहीत. ऐक्य संरक्षणासाठी ते आपला प्राणही देतील अशी त्याची खात्री

होती. त्यामुळे राजाजची वाट न पाहता तो आपले सैन्य सधटित करायच्या कामाला लागला होता. अशोकला पाहिल्याबरोबर त्याला प्रणाम करून सेनापती म्हणाला, "युवराज, मी ही येणार तुमच्याबरोबर तक्षशिलाकडे"

"तुमची तयारी पाहून आनंद वाटतोय मला. पण मला वाटत की तुम्ही इथेच रहाणं बरं, कारण तप्त आजारी आहेत तुम्ही स्वतः

चांबाबा

इथेच रत्ना अन् माझ्याबरोबर फक्त दोन विश्वासपात्र पथकप्रमुख ह्या !" अशोक म्हणाला

"तुमचं म्हणणही अचिंतच आहे, प्राप्त परिस्थितीत मी महाराजांबरोबर असणं अचिंत ठरेल. तुमचा निर्णय कोतुकास्पद आहे, आपल्या सैन्यातील अत्तम सैनिक आणि समर्थ पथकप्रमुख मी तुमच्याबरोबर देतो त्यासाठी सर्व व्यवस्था जालाच करून देतो मी," सेनापती बोलला.

नाबडलाज तर्थाशिलाकडे सैन्य रवाना करायची सांय करण्यात आली. राजसवलना-समोरील प्रांगणाला होती, घाडे ओळीने बघे केले गेले. सैनिक प्राणपणाने हत्यारे आणि आवश्यक साहित्य जुळवू लागले. युद्धाची तयारी मोठ्या प्रमाणावर सुरू झाली. हे सर्व

राहुन राजाचा ज्येष्ठ पुत्र सुशोभ दृष्टान जळ लागला. सपूनछपून तो सेनापतीकडे गेला आणि म्हणाला, "कुठे एका कोपऱ्यात काही लहानसं आन्दोलन सुरू झालं अन् त्याचं दमन करायना एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर तुम्ही तयारी सुरू केलात? जसं काही महायुद्धच सुरू हाणार आहे! सूर्यच्या कामासाठी तसदार?"

त्याच्या प्रश्नावर आश्चर्यचकित होऊन सेनापती म्हणाला, "युवराज ! शत्रूचळ सामान्य समजणं कोणत्याही दृष्टीनं योग्य नव्हे! लहान साप मारायचा असला, तरी काठी मोठोच चापरावी, या बंडाळीगणं गीकांचा हात आहे. ते चतुर, धोरणा आहेत. स्थानीय लोकांना आपल्या विरुद्ध भडकवण्याचं सामर्थ्य त्यांच्यात आहेच, यात रतीभरही शंका नाही. याशिवाय राजकुमार अशोक प्रथमच सेनेचं नेतृत्व संभाळणार आहेत. त्यांच्या विजयामाठी आवश्यक तयारी व सोयी अपलब्ध करून देणं हे माझं कर्तव्य आहे, जबाबदारी आहे. राज कुटुंबाच्या गीम्बाचा प्रश्न आहे न हा!"

"कुणाल्या गीरबाबडल बोललाय तुम्ही? मगध साम्राज्याच्या भावी महाराज अशोकबाबडलच ना?" सुशोभ व्यंगपूर्ण स्मयाने बोलला.

"मी तर ऐकलं होतं की तुम्हीच या राज्याचे राजा होणार, अशोक नव्हे! खरं तर तर्थाशिलाकडे सैन्य घेऊन तुम्हीच गेला असता तर बरं ज्ञान असत आपल्या भावी राजाच्या विजयाबद्दल मगधच्या प्रजेला केवढा हर्ष झाला असता! हा विजय प्रजेचं प्रेम

मिळवायला अपयागो पडला असता. तुम्हा एक सुवर्णसंघी हातची घालवलीत!"

"सेनापती, तुम्ही माझ्याबरोबर राहिलात, तर मी नक्कीच विजयी होऊन परतन," सुशोभ आपला भावाज काहीसा कर्पी करत बोलला.

"युवराज, तुम्हाला काय म्हणायचंय कळत नाहीय मला?" सेनापतीने विचारलं.

"सेनापती, गित्याच्या मृत्युनंतर मीच गाईवर बसणार, हे तर तुम्हाला चांगलं अजुन आहे न" तातांचाही तशी इच्छा आहे, जनतला माझ्याबद्दल आदर वाटण, प्रेम वाटण हे सर्व तुमच्याच महकार्यावर अवलंबून आहे. तुमची तशी जबाबदारीही आहेच," सुशोभ बोलला

"तुम्हाला काय म्हणायचंय, हे अजूनही समजत नाहीय मला राजकुमार! एक गोष्ट विचारू मी तुम्हाला? सेनेचं नेतृत्व करायची जबाबदारी तुम्ही का नाही स्वीकारलीत?" सेनापतीने सरळपणे विचारलं.

"घटून गेलंलं पुन्हा जोतण्यात काय अर्थ? झालं ते झालंच; पण अजूनही काही विपडलं नाहीय! सेनेचं नेतृत्व मीच करीन, त्यासाठी मला तुमचं सहाय्य हवं. मी मागलं ते ऐकलंत, तेच केलंत तर राजा झाल्यावर मी तुमच्या सर्व इच्छा पूर्ण करीन सेनापती! यासाठी ज्ञाना फक्त एकच काम करायचं तुम्ही! या ज्ञानाच्या कार्यात अशोकचा पराभव व्हायला हवा. यानंतर माझ्या नेतृत्वाखाली सैन्य तर्थाशिलाकडे नेऊन तुमच्या मदतीनं विजयी होऊन मी परत येईन. तसं ज्ञान, की त्या दासी पुत्र

अशोकचा गर्व नाहीसा होईल. त्यासाठी तुम्ही जन-हीन सैन्य अशोकच्या दिमतीस द्यावं, तुम्ही स्वतः त्याच्याबरोबर जाऊ नये; जे दोन पथकप्रमुख जातील तेही अकर्मण्य आणि असमर्थ निवडा. आपली योजना सफल करण्यासाठी इतकंच फक्त करा त्याबद्दल विश्वास आहे मला तुमचा ही गोष्ट आपल्या बोधांच्यात गुप्तचं रहावी," सुशोभ बोलला.

सेनापती आश्चर्याने पहात राहिला, त्याच्या तोंडून शब्दच फुटला! सेनापतीची मानसिक अवस्था समजून सुशोभ म्हणाला, "तुम्ही हे काम केलंत, तर मी योग्य पारितोषिक देईन तुम्हाला. पुढे राज्यात तुम्हाला वापरता येणार नाही, असा एकही अधिकार नसेल! महाराजाखालोखाल अर्थात

माझ्या झालोझाल तुमचाच अधिकार सवात अधिक असेल, बोला तुमचा निर्णय काय आहे?"

"युवराज, तुम्ही बहुधा माझी राजनिष्ठा आणि इमानदारीची परीक्षा घेत आहात?" सेनापतीने संभाषाने विचारले.

"तसे काही नाही. अशाकचे सत्तेवरण करायला तुव इतकाच भाझा बुद्देश आणि ध्येय आहे. मी जे काही बोललो, त्यातलं अक्षर न अक्षर खरं आहे, यात कणभरही शंका नाही." सुशेम वृढ स्वरात बोलला.

"तुम्ही तुमच्या मनची गोष्ट बोललात. आता माझ्या मनची गोष्टही ऐकून घ्या. तुमच्या इच्छेमूळे भाझं मन डकळून गेलं. देशद्रोह करणं अन् पाठोकडून सुरी भोसकणं हे मी मोठे अपराध मानतो. कोणत्याही

परिस्थितीत हे कुकर्म मी करणार नाही. राजपरिवाराच्या कीर्तीच रक्षण करणं हा माझा परमधर्म आहे. तो निभावणं हे माझं ध्येय आहे, पुढंही असलं." सेनापती वृद्धपण बोलला.

सुशेमाचे चेहरा पांढरा पडला, जरा दम देत तो म्हणाला, "माझ्या आज्ञेचं पालन नाही करणार नमही?"

सेनापती संधीरपणे उत्तरला, "करायि नाही!"

"डोक झाट, मला दुसऱ्या सेनापतींचा नेमणूक करावी लागेल." सुशेमाने घमकी दिवली.

"हो' तो तर तुम्ही महाराज आम्हा-
नन्तरचा प्रश्न आहे! राजपरिवारातच अशा कारखानं होऊ लागली, तर गिहासन तरी कसे मुराक्षित राहील? युवराज, कृपा करून माझा सल्ला....." सेनापती पुढे काही बोलणार, इतक्यात "तुमचा सल्ला स्वतः जवळच ठेवा; मला गरज नाही त्याची!" असे म्हणून सुशेम पाय आपटत निघून गेला.

सुशेमाच्या कपटनीतीमुळे, त्याच्या कुत्सित विचारांमुळे सेनापती फार दुःखा झाला. नंतर तो आपल्या कर्तव्यपत्तीसाठी निघून गेला. त्याने स्वतः समझ मैम्यदले तयार केली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच अशांक मैत्र घेवून तक्षशिल्पाकडे रवाना झाला. याद दुःखार्थीन याच्याबरोबर गेलेना सेनापती निराश घेतला म्हणाला, "युवराज, तुमच्या प्रयत्नात तृम्हाला यश मिळो. अंतावर

पंतलेल्या कामाल यशस्वी झाल असा आश्वासन आहे माझा. तुमचे ध्येय सिद्ध होईल. आता आणखी एक मुख्य मोट' कारा सैनिक पोढे तुमचे अंगरक्षक असतील. तरोही स्वतःच्या सुरक्षिततेविषयी सदैव जागरूक रहा. विजयी होऊन परत आलात म्हणजे आणखी काही सांगेन मी तुम्हाला." इतके बोलून सेनापती परत फिरला.

त्या दिवशी संध्याकाळी जरा अंधार झाल्यावरच सैन्य तटशिल्याच्या सीमेजवळ पोचले. डोंगरपावड्याशी सैनिकांनी तळ ठोकले. 'दुसऱ्या दिवशी सकाळी अशोकने आपले काही दूत बंडखोरांकडे पाठवून संदेश दिला. तोपर्यंत बंडखोरांनी नगरातील सर्व राजपतिनिधींना बाहेर हाकलून दिले होते काही प्रतिनिधींमध् माळूनही टाकले होते.

माता तटशिल्या पूर्णतः बंडखोरांच्याच हाती होणे

अशोकने पाठवलेले दूत बंडखोरांना घेटून म्हणाले, "महाराज आजारी आहेत. बडबण कितीही गंभीर आणि विवादास्पद असली तरी ती शांति पूर्वक मार्गाने सुधारली जाईल महाराज चौकशी करतील, करणीच करतील." बंडखोरांनी आपल्या हज्जा व्यक्त करण्यासाठी मुक्त मार्गाने, फुलांनी ते मान्य केले

दूत जेव्हा बंडखोरांना घेटायला गेले, तेव्हापासूनच अशोकच्या आज्ञेने व्यापारी, भिकारी, प्रवासी अशा वेगवेगळ्या सैनिकांनी पुष्पाप नगरात प्रवेश केला. बंडखोरांच्या हालचालींवर ते बारीक नजर ठेवून होते.

दररोज अंधार पडल्यावर बंडखोर त्यांना चिथावणी देणाऱ्या ग्रीकांना एका इमारतीत घेटून पुढील कार्यक्रमाची आवणी करत. ती त्यांची नेहमीची पद्धत होती. त्या दिवशीही नेहमीप्रमाणे सर्वजण त्या इमारतीत घेण्यात होते. अशोकचा ही बातमी कळली अन् त्याच्या सल्ल्यावरून सैनिकांनी इमारतीला वेढा दिला. यानंतर नगराबाहेर अग्नी मगध सेना वादळासारखी आल घुमली

बंडखोर व ग्रीकांनी इमारती बाहेर पडायचा खूप प्रयत्न केला. पण ते असफल झाले. इमारतीबाहेर ते येऊच शकले नाहीत. थोडा वेळ लवून ते अशोकच्या सेनेच्या स्वाधीन झाले

बंडखोरांचेही आपले लहानमे सैन्य होत, परन्तु सैनिकांना पद्धतशीर लढाईचे प्रशिक्षण

मिळालेले नव्हते. स्वतःचा कसा बचाव करावा हे ही त्यांना खूब नव्हते. अशोकच्या सैन्याबरोबर नगरात निरनिराळ्या ठिकाणी ते लढले; पण अशोकच्या सैन्याला ते तोंड देऊ शकले नाहीत. काही पळून गेले, तर काही मारले गेले.

सकाळ होता हाता बंडखोरांचे मारे प्रयत्न फसले. अन् नगर परत अशोकच्या ताब्यात आले. बंडखोरांचे नेता आणि त्यांच्या मित्रांना कैद करून, त्यांचे हात यांचे बांधून नगराच्या मध्यावर आणण्यात आले. नगराच्या मध्यावर एक समतल अन् अंच चबुतरा होता, संपूर्ण शहरातल्या जनतने तेथे जमावे अशी वचंडी पिटण्यात आली. काय चाललेय हे पहायला प्रजा गुस्सुळ होती. चबुतर्याभोवती सर्वजण गोळा झाले.

थोड्यावर आरुढ झालेला अशोक थोड्याच वेळात तेथे पोचला. माना झाली

घालून अग्नी असलेल्या बंडखोरांना संबोधून तो म्हणाला, "तुम्हाला कसला वास होता, तर त्याबद्दल तुम्ही अधिकाऱ्याजवळ बोलायला हवे होते. पण तसे न करता, तुम्ही बंड कलन, मगधच्या अधिकाऱ्यांना मारून त्यांची मालमत्ता लुटलीत ही दुर्बुद्धी तुमच्यात कशी अुपजली मागा बरं"

सर्वच राग्य होणे थोड्याच वेळात एकजण म्हणाला, "आम्ही इथल्या राजप्रतिनिधींना तक्रारी सांगितल्या होत्या, पण त्यांनी अक्ष दिले नाही; आमची पर्वा केली नाही."

"अच्छा" मी मानतो की प्रतिनिधींनी तुमच्याकडे दुर्लक्ष केले, पण राजधानीत येऊन तुम्ही स्वतः राजा किंवा सल्ल्यांशी बोलू शकला असतात ना! तसे आ नाही केलेत तुम्ही?" अशोकने विचारले.

बन्दी यांचे काही अंतर देखू शकले नाहीत. "राजाकडे तक्रार केली नाहीत, हो

चूक विसरून जा, पण आता हे सांगा कि, तुम्ही परक्या देशातल्या लोकांशी याबद्दल चर्चा का केलीत? त्यांच्याशी हातामिळवणी का केलीत? अशी काय जरूर पडली होना आपल्या राज्यातल्या विषयात त्यांनी लक्ष का घालावं? का लुहवड करावी?" अशोक पण विचारत राहिला.

कैदी याबद्दल काही बोलले नाहीत "आता हे स्थानच झालंय की, ग्रीक आणि स्थानीय काही स्वार्थी प्रमुखानी मिळून हे कारस्थान रचलय, बंडखोरांचे हेच मूळ! एका काळी ग्रीक साम्राज्याचा हा भाग होता, मौर्य साम्राज्याच संस्थापक चन्द्रगुप्त यांनी ग्रीकांना शुभ्र पद्धत लायलं; हांक तो अपमान अजून विसरल्लं नाहीत, त्यांच्या प्रयत्नांदरून हे स्पष्ट होतंय, पण त्यांच्याशी हातामिळवणी करून हे बंड सुरु करणारांबद्दल काय बोलू मी! त्यांच्या वागण्याचं समर्थन आपण कसं करावं? आपला देश दुसऱ्यांच्या हाती मांपवण्याची त्यांनी प्रवृत्ती नीच आहे, क्षमा करायच्या लायकीचे नाहीत ते! त्यांना शिक्षा मिळायलाच हवी" अशोक शंभीरपणे म्हणाला

बंडखोरांना कसली शिक्षा मिळणार हे जणायला जनती नुसुक होती, मौन तोडत आता अशोक म्हणाला, "आपल्या राज्यात परक्या लोकांना ज्यांनी पोसाहन दिलं, त्या सर्वाना फाशी दिलं जाईल" त्यांना मदत करणाऱ्या राजद्रोह्यांनाही मृत्युदंड मिळेल." घोषणा करून अशोकने चेहरा वळवला.

त्याबरोबर "क्षमा करा सुवराज" अजाणतेपणे चूक घडलो मामच्या हातून! भविष्यात असं घडणार नाही! आम्ही पुढे मार्ग राहू! आम्हाला प्राणाभक्षा द्या!" असे म्हणत कैदी रडू लागले.

पुन्हा त्यांच्याकडे वळून अशोक म्हणाला, "द्रोह्यांना दया दाखवणं, त्यांना क्षमा करणं हे अचित नव्हे असं म्हणतात, श्री शिक्षा इतर सर्वांना जणसुक ठेवाम, त्यांना ही एक प्रकारे धमकीच आहे." नंतर एकवार अधिकाऱ्यांकडे पाहून, आपल्या घाबऱ्यावर टांग मारून अशोक शिबिरात निघून गेला

त्याच क्षणी कैद्यांची कत्तल केली गेली, लिथलं वातावरण भयानक बनलं,

क्रवश

करावे तसे भरावे

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडाजवळ गेला, प्रेत स्नातो काढून त्यानं ते बांधावर आकडे टाकले आणि तो स्मशानातच बसला. बाबडोळ वेताळ ओलू लागला, "राजा, माध्यरात्रीच्या दाढ अंधारात हे स्मशान काम शीघ्र वाटतंय! पण तू मात्र बेडर होऊन सरळ चालू लागला आहेस, हुनके वधू वंशासाठी अप्सरत आहंम, ते तर कळू वे मला! कसल्या अवभूत, मायावी शक्ती मिळवण्यासाठी तर ही धडपड तव्हे? पण अशा शक्ति मिळवायला दुगने पणच अपाय आहेतच की त्यानलाच एक आहे - तपस्या! तपोमय्य करी वित्तक्षण अशा शक्ति मिळवू शकतात, पण असं महापुरुष आपल्या शक्तीचा उपयोग स्वतःच्या कायद्यासाठी कधीच करत नाहीत आपली स्वतः सरी करण्यासाठी त्यांचा उपयोग करू इच्छिणारे अपशी होतात कारण अशा स्वार्थी प्रीत शक्ति लक्ष्य साधू शकत नाहीत परन्तु

वेताळ कथा

या सामान्य नियमाविक्रही एका साधुने वर दिली, अन् तो सफलही झाला. भविष्यात तुला या भुवाहरणावरून भार्गवर्षात व्हाय, म्हणून तुला मी ती कहाणी सांगतो.” अन् वेताळ गोष्ट सांगू लागला. -

पद्याकर व रत्नाकर हे दोघे भाऊ. पद्याकर व्यापारात अत्यंत कमाई करत होता. आपल्याच व्यापारात भावानंही भागीदार व्हावं अशी इच्छा त्याने व्यक्त केली; पण रत्नाकरने त्याची प्रस्ताव नाकारला. तो म्हणाला, “भला दूर देशी जायची इच्छा आहे. तिथे जाऊन काही शिकेन मी. तेव्हा इस्टेटीत माझा जो काही वाटा असेल तो देऊन टाक मला

पद्याकरने पंचांच्या समक्ष पित्याने दिलेल्या इस्टेटीचे दोन सारले भाग केले आणि एक

भाग रत्नाकरच्या हवाली केला. ती संपत्ती घेऊन तो निघून गेला. नंतर तो देशभर फिरला, सर्व सुखं अनुभोगली, जवळ होतं ते सर्व चालवले आणि पुन्हा आपल्या गावात परत आला, सर्व संपत्ती चारंगी लुटल्याच भावाला सांगितले

पद्याकरने भावाचे सांगणे सरे मानले आणि त्याला आपल्याबरोबर रहायला सांगितले. पण रत्नाकरने त्याचे आमन्त्रण नाकारत म्हटले, “मी आत्माभिमाना आहे. स्वतःच्या पयावर अथं रहायची इच्छा आहे माझी’ माझ्यावर विश्वास असेल, तर यांचे पैसे कर्ज म्हणून दे. व्यापार करून आपली स्थिती सुधारीन.”

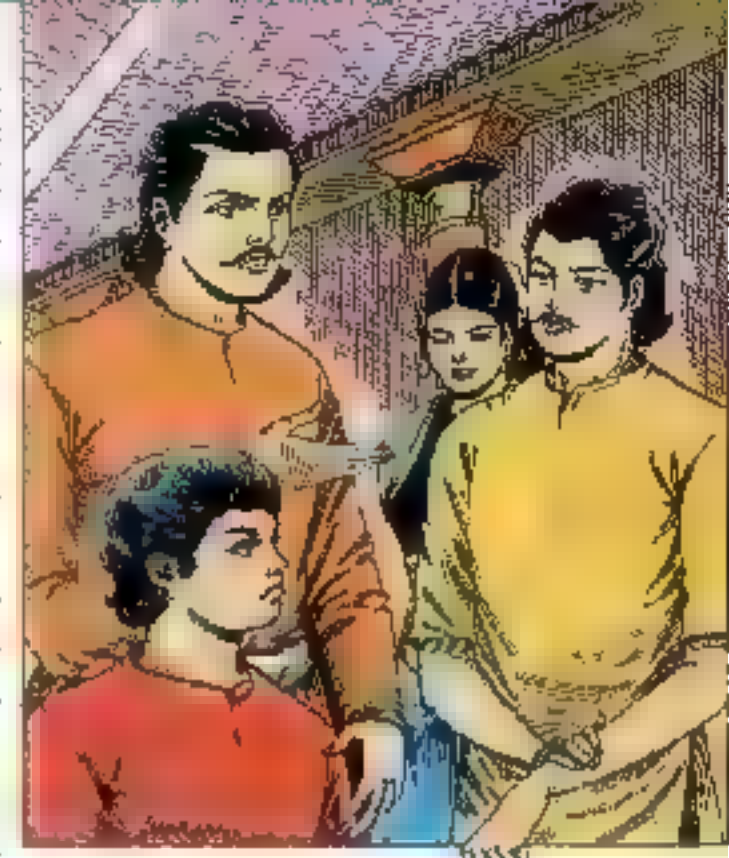
या बोलण्यावर हसून पद्याकर म्हणाला. “अरे बा, आत्माभिमाना म्हणवतास अन् माझ्याकडे कर्ज मागतोस? तुला तर स्वतःच्या कर्तृत्वावर अवलंबून जमायला हवं. चांगला लायक आहेस तू. तुला लायकी मिळू न्हव्हा म्हणून तुला आपली जबाबदारी ओळखायला हवी. लग्न केलेस की कळेल जबाबदारी म्हणजे काय अमर्त ते! गावातच्या धनवर्धनाची मुलगी हेमा सर्वतोपरी तुझ्यालायक आहे. तिच्याशी लग्न कर. तिचे दागिने विकून आपला व्यापार सुरू कर. लग्नानंतर नवराबायकोत तुझी-माझी कामे काही नमर्त. तेव्हा त्या घवात तुझा आत्माभिमान आड नाही येणार.” एक अहिन्याच्या आतच रत्नाकरचे हेमाशी लग्न झाले. व्यापार करण्यात त्याला रुचि नव्हतीच. पण त्याच दिवस मजेत जाऊ होते. त्याला तीन मुलगेही झाले

पद्याकरचा एकलता एक मुलगा होता श्रीमुख. वयाच्या दहाव्या वर्षी त्याची आई वारली. पद्याकरचे बायकोवर प्राणापेक्षा अधिक प्रेम होते. तिच्या मृत्यूनंतर त्याच्या जिवनात विरक्ती आली. आपली मारी संपत्ती आणि आपला मुलगा श्रीमुख यांना आपल्या भावाहाती सोपवून तो हिमालयात निघून गेला. रत्नाकर आता खपखप धनवान बनला. हमाली चमाली बुद्धिमान होती, त्यामुळे तिनं नक्याला धन अर्थ मर्च दिले नव्हते.

परन्तु हे दांपत्य आता श्रीमुखच्या बाबतीत काळजात पडले. पित्याची सगळी इस्टेट एक ना दिवस त्याच्या हाती घावीच लागणार होती. पण या सोचानाही त्याची इस्टेट घडान घालायचा लोभ सुरुला होता त्यानी एक युक्ती करायची ठरवली. ती म्हणजे - गोड गोड बोलून श्रीमुखला आपलंसं करून त्याला कुचकामी, निरुद्योगी बनवायचं.

एक दिवस रत्नाकर श्रीमुखला म्हणाला, “शिद्यषामुळे मी व्यसनात अडकलो. आपल्या वाटची सगळी इस्टेट निकालात काढली. तुझ्या पित्याने मला माझे शिक्षण थांबवत अन् तेव्हापासून मी चांगला माणूस बनलो. तुला न शिकण्यातच तुझं कल्याण आहे.”

श्रीमुखने शिक्षण सोडून दिले. “या गावात इतर कितीतरी माणसं आहेत; पण तुझ्या जापानं तुला माझ्याच स्वाधानं कर्त की नाही? त्याचं बहुधा असंच मत असावं की, फक्त माझ्यामुळेच तुझं कल्याण होईल. तेव्हा इथून पुढं तू माझच सर्व काही एकायला हवं दुसर कोणा काहीही म्हणालं, तरी तिकडं

कानाडोळा करायचा, काय?” रत्नाकर गशीरपणे बोलला. अन् तेव्हापासून श्रीमुख काकाचंच सारं ऐकू लागला, त्याप्रमाणे वागू लागला.

“धन भावित नमर्त. माणसानं कर पाहना मेहनत करून आयुष्य कंठावं, आजपासून घरचं सगळं काम तू नेहाळायला लाग.” रत्नाकरने सांगितले. आणि तेव्हापासून श्रीमुख घरच्या नोकरीपैकीच एक बनला

“तुला कदाचित् असं वाटत असेल की मगळं काम अम्ही तुझ्यावर टाकलं आहे, अन् बाकीचे आम्ही सारेजण काही कामच करत नाही. पण असल्या विचारांनी माणसाचं थलं होत नाही, त्याचं नुकसानच होतं. तुझी आई वारल्याबरोबर वडील स्वतःला

विचारातच हरवून बसले अन् घरदार मोडून निघून गेले. विचार करणे सोडून दिले असतं, तर आज ते अपत्यात राहतले असते. तेव्हा विचार करायचा भार तु माझ्यावर सोपव, समज, की आम्ही तुझे मातक आहोत, आमची सेवा करणे हाच आपला धर्म समज. तुझा भुव्दार झोईल बघ." रत्नाकरने त्याला उपदेश दिला.

जे लोक हे सारे पहात, ऐकत होते त्यांना याबद्दल फार वाईट वाटले. श्रीमुखबद्दल ते सहानुभूती दाखवू लागले. काही लोकानी रत्नाकरजवळ ना अन्याय करत असल्याबद्दल बोलायचंही धाडस केले. पण त्यांना विरोध करत रत्नाकर म्हणाला, "याचा बाप आहे मज्यासी हाही सत्ताशासारखा वागू पहातोय. गुरू शंकरानंतर आमच्या या श्रीमुखलाच हे

शक्य झालं. जाम्हालाही असंच जगावंसं वाटतंय, पण आम्ही काही तितके भाग्यवान नाही आहोत. आमची इच्छा तर आहे, की त्याला आमचं भाग्य मिळावं. पण नुसतं मनात आणून काय तसं घडत असतं? प्रत्येकाचं भाग्य निराळं."

बोलणे ऐकून श्रीमुखला तर 'आपण किती भाग्यवान!' असे वाटले, अन् हे भाग्य काकामुठ मिळालय; काकाही आपल्यासारखे भाग्यवान व्हाईलत आहोत, पण त्यांना माय ते जमत नाहीय' असेही वाटले. हळूहळू हा विचार त्याच्या मनात पक्का रोवला गेला. अशीच पाच वर्षे निघून गेली.

हिमालयात गेलेला पश्चात्तर मन शान्ती-साठी संपल्या करत राहिला. त्यामुळे त्याला काही शक्ती प्राप्त झाल्या. आता मुलाला भेटायला आसुनक होअून तो गावी परत आला.

दाहीमिश्रा वाढत्या असल्यामुळे रत्नाकर त्याला ओळखू शकला नाही. त्यानेही ओळख दिली नाही. साधू घरासमोर आभा पाहून रत्नाकरने त्याला आत बोलावले.

रत्नाकरने श्रीमुखला साधूच्या सेवेला लावले. श्रीमुख मोठ्या श्रद्धाभक्तीने सेवेला लागला, त्याच्या बरजा पुरवू लागला. साधूच्या वेळाला आपल्या मुलाचे घरातले स्थान पश्चात्तर समजून चुकला, आपल्या दुःखावर ताबा मिळवणे त्याला कठोर जावू लागले. श्रीमुखला तो म्हणाला, "मुला, अरे तू तर या घराचा मालक! नोकर बनायची अशी दुःस्थिती कशी अन् का तुझ्यावर येवून पडली?"

"हे माझं दुर्भाग्य नव्हे, सौभाग्यच आहे

की!" श्रीमुख स्पष्ट म्हणाला. "अरे, तुझा काका दुष्ट आहे. फसवणूक त्याने तुला!" पश्चात्तर सुद्धावावनेने भरत बोलला.

साधूकडे नाराजीचा कटाक्ष टाकत धावत बास बाळून श्रीमुख रत्नाकरला म्हणाला, "तो साधू तुम्हाला दुष्ट, धोकेबाज म्हणतोय काका! मला सहन नाही होत ते! मी नाही त्याची सेवा करणार!"

श्रीमुखला बरोबर घेवून रत्नाकर साधूजवळ येवून म्हणाला, "मला वाटलं होतं की आपण खरंच बरे साधू आहात, पण आपणही या बाकी लोकांप्रमाणेच मला दुष्ट, धोकेबाज म्हणताय" मला तुमचा संशय येतो आहे. माझा हा पुतण्या माझ्यावर प्राणपेक्षा जास्त प्रेम करतो. तो माझ्या बगावर माझीही अमु देत नाही हे समज तुम्हाला कळतं तर बरं होईल."

पश्चात्तरही नाराज होत म्हणाला, "मी खराच साधू आहे. तुम्ही दगाबाजी ओळखलीय ना. तुला माझ्याबद्दल जो संशय आहे, तो दूर करण्यासाठी श्रीमुखला एक वर द्यायची माझी इच्छा आहे." नंतर मुलाकडे पहात तो म्हणाला, "तुमच्या कोणाचं नुकसान होणार नाही, अशी दशाता घेवून तू वर माग."

श्रीमुख रत्नाकरच्या तोंडाकडे पाहू लागला रत्नाकरने त्याला मानेने 'होय' म्हणायला सुचवले.

"मी मोठा भाग्यवान आहे. माझ्याबाबत सर्व विचार माझे काकाच करतात. त्यामुळे माझी स्वतःची अशी काही इच्छाच नाही." श्रीमुख बोलला. रत्नाकर मगने हसत म्हणाला, "पाहितं त? श्रीमुखला

स्वतःसाठीही काही विचार करायची गरज नाहीय."

आता सर्व परिस्थिती पश्चात्तरच्या लक्षात आली. भावाने आपल्या मुलाला पूर्णत कुचकामी बनवत आहे, हे त्याच्या लक्षात आले. अशा मुलाचं आता आपण कस कल्याण करू शकू - या विचारात पडला तो.

रत्नाकर म्हणाला, "श्रीमुख, साधू-महाराज इतका जोर देत आहेत, तर काही न मागणही बरं नव्हे. तुझी स्वतःसाठी काही इच्छा नसेल, तर माझ्यासाठी असा वर माग की, मी नेहमी सुखी, सन्तुष्ट रहावं. हे महाराज तो वर नक्की देतील!"

झणाचाही विलंब न करता श्रीमुख बोलू लागला, "माझी अशी इच्छा आहे की, माझ सारे भाग्य काकाच होवं. त्याच भाग्य माझं

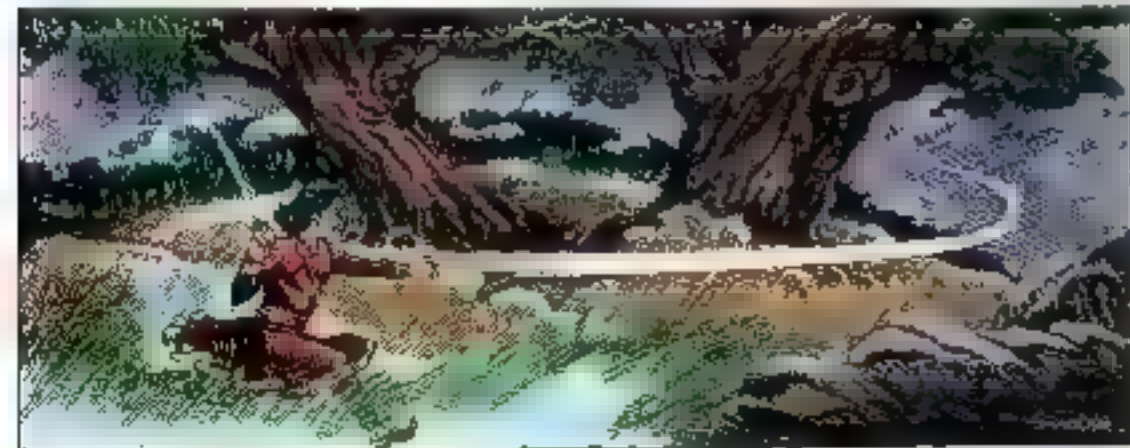
होवी, त्यांना संतुष्ट ठेवायचा हाच एकमेव मार्ग समजतो मी.” पद्याकरणे भावर ‘तथास्तु’ म्हटले, तो वर फलित झाला. त्या दिवसापासून श्रीमुख धराचा मालक झाला अन् रत्नाकर त्याच्या कुटुंबासह नोकर बनला. स्वतः बटुल काहीच न बोलता पद्याकर हिमालयात निघून गेला.

गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रमला विचारले, “राजा, तात्त्विकाशिवाय काणीही साधू शक्तींचा भुपयोग स्वार्थासाठी करत नाही, ते साधुलक्षण नव्हे. तसे केल्याने फळही मिळत नाही. पण पद्याकरणे स्वार्थाने आपल्या मुलाच्या भव्यामाती वर दिना; आपल्या भावाचे नुकसान करणारा वर दिलार, अन् आश्चर्य म्हणजे तो सफल झाला! तुला हे विचित्र नाही वाटत? धर्माविरुद्ध दिसत नाही?”

विक्रम भुत्तरला, “रत्नाकरची नियत क्षराब्ध होनी, अति लोभ त्याच्या मनाने घर कळत होता त्याने इतकाही विचार केला नाही की हा आपला सख्या भावाचा मृतंग म्हणजे स्वतःच्या मुलासारखाच आहे. त्याने श्रीमुखला पंगु, अकर्मण्य बनवले

विचारशक्तीही काढून घेतली त्याची! एकाद्या मह पदार्थामारसा बनवला त्याला! त्याची चेतनाच जणू काढून घेतली नमनाच ‘होयबा’ बनवला त्याला! पण असे करून स्वतः सणलेल्या सड्ड्यात तो स्वतःच पडला. घोकेबाज रत्नाकरच्या गोष्ट मोठे बेमण्यामुळे श्रीमुख स्वतःला भाग्यवान समजू लागला होता. आपला काका भाग्यहीन आहे, असे त्याला वाटू लागले त्याचा हा विश्वास दृढ होत गेला. वर मागण्यात कुपस्थ नुकसान करल्याचा त्याचा हेतु नव्हताच. खलट परोपकार बुद्धीनेच त्याने वर मागितला, त्यामुळे तो फलितही झाला. साधू संन्यासीच नव्हे, तर बुद्धाना जे कोणी दंड देतात तो धर्ममम्मतच असतो, पद्याकराची इच्छा असली, तर तो स्वतःच सर्व शक्तीनिर्झोरित करला भिक्षा करू शकला असता. पण त्याने तसे केले नाही. दुष्टांना दंड देण्यात प्रजाहित असते, ते धर्ममम्मतही असते. हा स्वार्थ नव्हे अन् धर्माविरुद्ध ही नव्हे!”

भाता राजाचे मीन भंग करण्यात सफल झालेल्या वेताळाने त्याच्या हातावर तुरी दिली अन् प्रेतासह तो अदृश्य झाला!

भाटवे वाक्चातुर्य

सुप जुनी गोष्ट. राजदरबारात नारायण भट्ट नावाचा एक सुशमस्कच्या होता. आपल्या समयसूचकतेने आणि वाक्चातुर्याने दरबारी मंडळींना अन् राजाला तो कृश करत असे. राजाने आपल्या किल्ल्याच्या घुसत्या बाजूला त्याला एक सुंदर घर बांधित म्हणून बांधून दिले होते.

कसलाही त्रास न होता नारायण भट्ट त्या घरात अनेक वर्षे आनंदाने राहिला. पण नुकतेच काही दिवसांपूर्वी बहुमल नावाच्या एका भल्लाने त्याच्याजवळचे घर विकत घेतले अन् त्यात तो राहू लागला. बास! तेंव्हापासून भट्टाची आप मुशाली!

याने कारण होता बहुमलचा शालीव कुत्रा! तो रात्रभर भुक्त राही. त्याचा अस्वाजही फार मोठा होता. त्यामुळे भट्टला शोष येत नाहीशी झाली. त्याचा त्रास दिवनेदिवस वाढतच चालला. थोडे दिवस

त्याने सर्व सहन केले, पण परिस्थिती हाताबाहेर गेल्यावर तो बहुमलशी बाबाबल बोलला. बहुमलला त्याने असे सुचवले की रात्री कुत्रा भुक् नये अशी काही व्यवस्था त्याने करावी

घाबर ओराने हसत बहुमल म्हणाला, “मी कुत्रा पाळल्यामुळे चोराचिलटांची भीती ममते मला. यात तुम्ही कल्याणच आहे न!”

“कल्याणाची गोष्ट देवाला ठाभूक! तू आपल्या कुत्र्याला असे प्रशिक्षण दे, की तो नवीन प्राणमांसा-चोरांना पाहूनच भुकेल, तू जर तशी व्यवस्था न केलीस तर तुझ्या कुत्र्याचं तोंड कायमच बन्द करायची अतम व्यवस्था मी करीन!” नारायण भट्ट धमकीच्या आवाजात बोलला.

त्याच्या ओलण्यावर व्यंगाने हसत बहुमल म्हणाला, “तुला कदाचित वाटत असेल, की मी एक आपला गावठी कुत्रा

ठेवलाय आणून पण तो आहे शिकारी कुत्रा माणूसच काय, पण बांध जवळ आला, तरी तो त्याच नरडं पकडील ” अन् त्याने घराचे दार बन्द केले.

यानंतरही चारपाच दिवस भट्टने कुत्र्याची कळकळ सहन केली पण राहवनासे झाल्यावर एका रात्री कुत्रा भुंकायला लागल्याबरोबर एक जाहशी लाठी घेऊन कुत्र्याजवळ जाऊन त्याने एक जोरदार प्रहार कुत्र्याच्या कमरेवर केला, त्यामुळे त्याचे पेकाटच मोडलासारखे झाले.

कुत्रा वेदनेमुळे जास्तच जांराने भुंकू लागला बहुमल बाहेर येऊन म्हणाला, “वा रे वा इतक्या दिवसांतून माझ्या कुत्र्याने वार पकडला तर!” अन् तो नारायण भट्टवर झडप घालू लागला.

इतक्यात “बाब, मी बोर नव्हे! कुणाला पाहून भुंकावं, केन्हा भुंकावं हे समजण्यासाठीच मी आता कुत्र्याच्या पेकाटात लाठी मारलीच.” भट्ट जोलला.

ते ऐकून रागाने धुमसत बहुमल म्हणाला, “माझ्या कुत्र्याला मारायचं छाडस केलंस? काहीही झाल तरी मी सहन नाही करणार ते! पुन्हा कधी माझ्या कुत्र्याला असं मारलंस.

तर तुझ कचरहंही मोडीन मी” बोलताना दातओठ चावत होता तो.

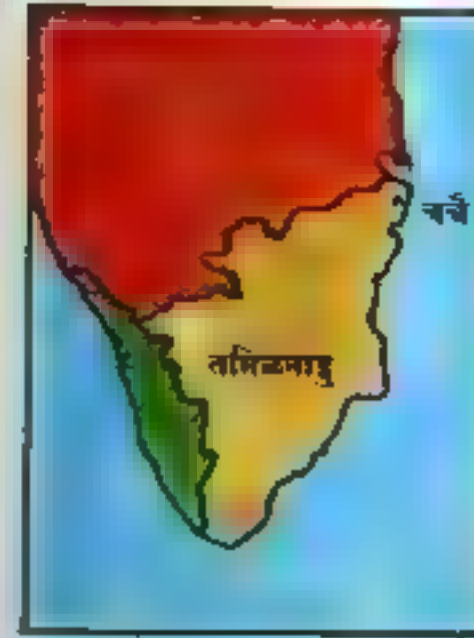
“तसं असेल तर मी त्याच्या डोक्यावर मारीन. बघ, पहात रहा.” नारायण भट्ट बोलता.

बहुमल पायासालच्या नमिनीवर पाय आपटत म्हणाला, “तु डोक्यावर मारलंस, तर मी तुझ डोक फोडीन; पायावर मारलंस, तर तुझे पाय कापून टाकीन समजलं?”

“होय छान समजलं” यापुढे रात्री त्रुच्या कुत्र्याने माझी बांध मोडली, तर मी त्याची धांपूट फिरवाय्तीन, त्याचे मळू केस भादळून ते तुला दिसू नयेन म्हणून त्याच चूर्ण करीन, तो वेदनेनं विकळत राहोव, अन् तुलाच चावायला येईल.” असे म्हणून भट्ट तिथून निघून गेला.

भट्टचे पांडित्य आणि बुद्धिमत्ता पाहून बहुमल अवाक झाला. राजाने त्याला इतका सुन्दर बंगला बांधून का दिला हे ही त्याला समजले

बहुमल भट्टच्या वाक्चातुर्यावर शूभ झाला! त्याने कुत्रा रात्री भुंकू नये, असे प्राशिक्षण त्याला घाण्याने ठरवले

समुद्रकिनाऱ्यावर सहल - १८

चेन्नै मध्ये

सन्दांकन - मीरा नाबर ✧ चित्रकला : के.एस. गोपकुमार

सण्ड जांच किड्डा तर बनता, परसु हो नैसर्गिक बन्दर असलेली जागा नमल्यामुळे फ्रांसिस डे ला चांगलेच पैलावर घेतले गेले. महाजांता समुद्रात दुरवर लंगर टाकावा लागे आणि प्रवाशां व माज लावटी फुड्या जोडून बनवलेल्या चपट्या तराफ्यांदरून किनाऱ्यावर आणावे लागे, परन्तु १८८१ पर्यंत मरीना बीचच्या मुल्लेला एक असे सुतम क्रांतिम बन्दर बनवण्यात आले, की जे आज महाजांता आवागगनाचे एक प्रमुख केंद्र बनून आहे

मरीना बीचच्या दोंगण टोकावर सेंट थॉम बेसीलिका (मॉडे चर्च) आहे, येथल्या बारा प्रमुख धर्म्यांपैकी एक सेंट थॉमस हिंदीमसच्या समाधीवर हे जन्मलेले आहे, असे मानले जाते की सेंट थॉमस सन ५२ मध्ये मरुतात आले होते. चर्चच्या झरोक्याच्या रंगीत काचांमधे या मंताच्या भारतात पोचण्याच्या व विरचन धर्माचा इथे प्रसार करण्याच्या प्रसंगाची चित्रे जन्मलेली आहेत, सेंट

थॉमच्या जवळच अद्वयार तटाच्या किनाऱ्यावर थिओमोर्फिकल सोसायटीचे विश्वकेन्द्र आहे. सोसायटीची स्थापना मद्रास क्लाव्हरकी व कर्नाल ओव्कोट घानी अर्भरिकेत केली होती, अद्वयारच्या या विश्वकेन्द्राची स्थापना डॉ. अनी बेन्टन घानी केली, त्या एक इंग्रज सी होत्या, परन्तु त्यांनी आपल्या स्वामन्य संग्रामात अहमदाबादचे धाग घेतला

थिओसॉफिकल सोसायटीचे ग्रंथालय पोर्वात्य संस्कृति संबंधीच्या साहित्याचे सर्वात सुन्दर संग्रहांपैकी एक आहे त्यात १,६०,००० छापील पुस्तके व ताक-पत्तावर लिहिलेल्या सुमारे २०,००० मोठ्या आहेत सोसायटीच्या भुशानात सर्व छमांवी शुपासनासुद्धे आहेत आणि २०० वर्षांचा जुना मानना जाणारा एक विशाल बटवृक्ष आहे. याच्या छायेत ३ ००० माणसे एकाच वेळी सामावली जाऊ शकतात.

शास्त्रीय संगीत व नृत्याचे विश्वप्रसिद्ध केंद्र 'कलाक्षेत्र' ही या मामादरीपानून काढा नाट्य गायी स्थापना श्रीमती हर्षिमणीदेवी अहिरान यांनी सन १९७६ मध्ये केली त्या स्थान भरतनाट्यमच्या सुप्रसिद्ध तर्तकी व थिओसॉफिकल होत्या

६. भारतातील प्रसिद्ध भारतनाट्यम हा नृत्यप्रकार १९६० च्या दशकापर्यंत केवळ मंदिरातून देवदासी हाराच भायर वळा जाई कुर्चीन परातीन मुली भरतनाट्यम शिकवीत अशी कल्पनाही अशक्य ठरते, पण श्रीमती अहिरान ही भावोत्तुनी बदलण्यात सफल झाल्या आणि आपल्या कलेच्या द्वारे त्यांनी भेरीला भरतनाट्यमचे महाम केन्द्र बनवले.

येथेच जेव्हा हाडिपोला मिडी राष्ट्रीय मुद्यान आहे आपल्या देशातील नैसर्गिक वन्यानीकी हे एक असून येथे अजूनही काळवीट (काळी हरण) आढळतात तमिळनाडूचे राजभवन, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी आय आय टी) व भारतातील सर्वात जून इजिप्सियन कोवळ गिरी इतिहासिक कोलेज यांचे मुद्यानाच्या आवारात आहेत भारतातच येथून राहिलेले अमेरिकन सर्वप्रथी रोम्बुस व्हिटेकर यांनी आपले सर्पिद्यानही येथेच बनवले आहे यात आपण भारतातील विविध जागांचे माप पाहू शकतो, त्यांना स्पर्श करू शकतो व त्यांचे फोटोही काढू शकतो

अशी एक कथा आहे की, शिव पार्वती एकदा आपसतून गप्पा मारत बसले होते पार्वतीच नव्हा दुसरीकडेच वृत्त होत शंकराना वाटले की, 'मी आपले क्रीलण ऐकत नाहीय' त्यांनी शाय देऊन पार्वतीला लांडोर बनवले पार्वतीने लांडोर (मविन) रूपान तपस्या करून दिवाला प्रमद केले व आपले

कलाक्षेत्र सभाभूषण

परिले तप परत मित्र वसे तिने तप केलेल्या स्थानाला वीनापूर (मयूर पुर) म्हणतात.

कपालाक्षर मन्दि-
रात पूर्वे वृषाच्या छायेन
बनलेल्या देवकुळात
आजही लांडोर रुपा
तल्या पार्वतीची पूजा
केले जाते हा वस
चंद्रमध्याम सर्पात मृत्वा
वृक्षांमधे गणना जाता

कपालाक्षर मन्दिरा
पासून पांढ्या अंतरावर
मूळ चर्च आहे, हे चेथे
मधील सर्वात जुन्या
चर्चपैकी एक असून ते
१५४७ ते १५८० च्या
काळात पोर्तुगीजांनी
ज्यानिमणे मारता मरिच
मक्या सन्मानार्थ बांधले
आहे. कथा अशी की एक

भारतीय जहाज समुद्रात बुडले जातले काही मात्हाही पोहत राहिले त्यांना एक पोत प्रकाशाची जाण दिसली व त्या दिशेने पोहत स विता यावर मराहत पोचले परंतु जिथे पोचतात ज्यात मांस अदुश्य जातो' वृत्तवतेत जेथेच दिसल्यासाठी त्या लांधिकांनी हे चर्च बांधले

टिपितकन ही १४०० वर्षांची अती वस्ती असून, येथे एक पार्वतीमयी मन्दिर आहे हेही चेथीमधील सर्वात जुन्या बांधकामांपैकी एक होय येथे धोकृष्णाची पार्थिव्या (अर्जुनाच्या) मारहीच्या रूपात पूजा केली जाते

टिपितकनच्या पुढे चेनेच्या पूर्वभागात बहुपन कोट्टम आहे. हा एक विशाल सभाभूषण असून तो ई स पु च्या पहिल्या शतकातील तमिळ तत कवि तिरुवळुवरच्या स्मृतिग्रंथीतर्षे नृकताच बांधण्यात आला आहे तिरुवळुवरच्या १,३३० तमिळ सूत्रे अनणारा महान नीतिग्रन्थ या मंडपाच्या खांबांवर कोरलेला आहे. खांब पेंनाइट दगडाचे बनवले आहेत

ह मंदिर म्हणजे ३३ मीटर उंच असा रथच आहे यात तिरुवळुवरच्या पूर्णाकृति पत्त्या स्थापन केलेला आहे, रथ ज्या चक्राच्यावर बनला आहे, त्यावर तिरुवळुवरच्या १३३ अध्यायस्थी अंततः चिन्हे

पार्वतीमयी मन्दिर

वनचरणांनी आहेत. या भव्यमान रत्नांचे घेऊनी ४००० माणसे नसू शकतात. आशियातील हा सर्वात मोठा सभामंडप मानला जातो. आणखी एक अद्भुतनीय अस्समना न्यून म्हणजे मण्णा साले (माबुर रोन) ज्या एका कोपऱ्यावर असणारी खाजुजंड लाईट्स मशौद, या मशिदीत १००० दिवे लावले जात असून.

चंद्राव काडम्बाकम अश्वभार दक्षिणचे हॉलिवूड म्हणवले जाते, येथे अनेक फिल्म स्टार्सही आहेत. याने दक्षिण भारताला अनेक भाषांतून आणि हिन्दीतूनही फिल्मस बनतात. विदेशात फिल्मसचे दर्जाही येथे वेंले जाते.

चैत्रैवा संवात जुना व पुसिद्ध औद्योगिक भाग आहे. पेरम्बूर, येथील पुविश्राम कृष्ण कंबटरी वण देशात प्रसिद्ध आहे. येथे आगमानीचे हजेर जगवले जातात, कंबटरीचे हांगिस्टान पुवय्याच्या शस्त्र प्रियेमाठी पुसिद्ध आहे. पेरम्बूर जवळच काशी विभवनाथ मंदिर आहे. यरवनी मिळपलीच्या श्रावण येकट्रेध्वराला शरीर केव्हा जाणाऱ्या सृष्ट्या एक रात्र ६७ ठेवून नंतर तिगवलीला रवाना होतो.

सांदरगवरीवरचे लोचकर धर्मशास्त्रा लावानी एक धर्मशास्त्र आहे. १७६० च्या आसपास प्रथम येथेमध्ये रहावना आलेल्या राजरात्री परिवारातील एक असणाऱ्या लोचकर परिवाराने ही धर्मशास्त्रा बांधलेली आहे, एके काळी नाववार हे चैत्रीमधील एक प्रसिद्ध जव्हरी होते, १८०४ मध्ये या परिवारातील होत स्त्रियांनी एक दूरस्थ स्थापन केला याच्या दानातून हे मंदिर बांधण्यात आले.

संत हरि तिकणपुर

बलुवर काटम्

© Ananta Bhuruti, Bharatiya Vidya Bhavan, 1997

दिवा-स्वप्न

रतनपुर गावच्या एका शेतकऱ्याचा राहो तावाचा एक तरुण मुलगा होता, शेतांच्या कामात आपल्या बापाला तो मुळीच मदत करत नसे, राजकन्येशी लग्न करून राजा बनावचे दिवास्वप्न तो सदा ये कदा पहात असे, बापाने त्याच्या या तऱ्हेवाईकपणाला कंटाळून त्याला घरातून हाकलून दिले.

राहोला बापाचे हे कृत्याही शुभसूचकच वाटले, सरळ राजघरांनीला जावून तो आपला मामा कालू याच्याकडे पोचला, या मामाने पूर्वी राजाच्या सेनेत काम केले होते, साहस व धैर्य या गुणाबद्दल राजाकडून त्याला पारितोषिकही मिळाले होते, त्याची मुलगी मह्लिका ही राजकुमारी प्रियवदा हिची प्रमुख परिचारिका होती.

सुंदर व घट-पुट राहो कालूला धूपच आवडला, त्याला पाहून कालूला आनंद वाटला, अशा तरुणांना राज-दरबारात

महजपणे नोकरी मिळून जाई म्हणून कालून विचार केला की, याला अगोदर नोकरी नावून देऊ अन् नंतर आपल्या मुलीशी त्याचे लग्न लावून देऊ, घरजावई वतून आपल्याच घरी राहील तो.

आपला हा विचार त्याने राहोला सांगितला, राजदरबारात नोकरी मिळण्याच्या कल्पनेने तो खुश तर झाला, पण माझकाशी लग्न मात्र त्याला पसंत नव्हतं, आपला हा विचार त्याने प्रकट होऊ दिला नाही, मनात त्याच विचार केला - गड तर जिंकू, मग पाहू लग्नाचे काय तो! त्याने मामाला हाकार दिला.

अगोदर राहोला सैनिकाची नोकरी मिळवून द्यायचा कालूचा विचार होता, पण त्याने या नोकरीला तक्रार दिला, त्याने स्पष्टच सांगितले की, 'ढाल-तलवार बघी घेऊन नगरापासून दूर डोंगराळ आगात फिरणं

कर्णीवर गुर्वर

आपल्याला आवडणार नाही,' यावर कालू म्हणाला, "तर मग पहारेकऱ्याचं काम ये आणि रात्री नगरातल्या रस्त्यावर पहारा दे." त्याने हे कामही नाकारले. 'रात्री नगरातल्या रस्त्यावर फिरून वमडाक कारण आपल्याला मुळाच आवडणार नाही' असे त्याने सांगून टाकले.

होघांचे बोलणे ऐकून राहीला न विचारताच मलिकाने त्याला एक नोकरी मिळवून दिली. आता त्याचे काम होते - रात्री कित्यास राहून प्रत्येक प्रहराची घंटा वाजवून वेळ सूचित करणे.

नोकरी करायला लागून दिवस, आठवडे अन् महिनेही निघून गेले. पण राजकुमाराचे नसते दर्शनही त्याला लाभले नाही. अगदी रहावेनासे झाल्यावर त्याने एका माळ्याला

'राजकुमारी या बाजूला केंव्हा केंव्हा येते' याबद्दल विचारले.

म्हातारा माळी हसून म्हणाला, "अरे, राजकुमारीला इकडे घायची काय गरज? समोर भिंत आहे नं, त्याच्या पलिकडे तो बुद्यानात आपल्या सख्यामह जेळते, तिथल्या तलावात जलक्रीडा करते आणि नंतर अतः पुराने निघून जाते. राजकुमारीला पहार्याची तुला इतकी तीव्र इच्छा असेल, तर एक-दोन महिने धीर धर. राजा तिच्यामाठी वरसंशोधन करत आहे. विवाहाच्या वेळी तर आपल्यासारखे सर्वजण तिला पाहू शकू."

राजकुमारीच्या विवाहाबद्दल ऐकून राही फार चिंतेत पडला. आपले हृषय बंदच पडलं असे त्याला काटले. बुध्दीर सामा तर ती हातची निसटेल असे वाटून तिला भेटायचा एक कुपाय त्याने शोधून काढला. दुसऱ्या दिवशी राजकुमारीसाठी फुले घेऊन जाणाऱ्या दासीला तो भेटला. बोलण्यात गुंतवून तिला न कळत बरोबर लिहून आणलेली चिथ्ठी त्याने फुलांच्या परडेत लपवली.

पत्राने त्याने लिहिले होते, "आपणामाठी मी फार दूरच्या गावाहून इथे आलो आहे. त्यासाठी मी एक जंगल पार केले, दोन नद्या ओलांडल्या आणि डोंगराळ मुलुखातून घालत आलो. इतके कष्ट मी केवळ आपणामाठीच केले. रात्री घंटा वाजवण्याचं कामही मी आपणामाठीच स्वीकारलय. आपला - राही."

दासी परडी घेऊन निघून तर गेली; पण आता इकडे राहाला भिंती वाटू लागली. त्याने ऐकले होते की राजा शासनाच्या वाकत फार

कडक आहे. कोणावर सप्ता मर्जी झाली, तर तो स्वतः वर तांबा डेवू शकत नाही. गुन्ह्यारांना अत्यंत कडक शिक्षा देतो. कित्यासले इतर नोकर यासंबंधी निरनिगड्या गांभी सागत असतात. त्याच्या मनात आले, "माझे नशाब वरं नसेल, तर ती चिथ्ठी वाचून राजकुमारी चांगलीच मडकेल अन् ती चिथ्ठी आपल्या पित्याला दाखवेन. पण भरलोच की आपली कबळी' राजा आपली चांगलीच चायची सोळवेन, आपले तुघडे तुकडे करून काढ्या-गिधासपुढे टाकेन."

विचार करताना त्याची काळजी वाजत गेली अने त्याचे मानसिक संतुलन बिघडले. अन्नाद झाल्यासारखा वागू लागला तो. पहिल्या प्रहराची घंटा त्याने वाजवलाच नाही. आणि दुसऱ्या प्रहराला एकदम तीन टोल वाजवले

तोन टोल ऐकून राजा दचकून आपल्या बिछान्यावर धुडून बसला. वररोज तिसऱ्या प्रहरा जागायची त्याची सवय होती. वागी घेऊन त्याला भुडवत असत. पण आज तसे घडले नाही. त्याला याचे आश्चर्य वाटले आणि नम्राच होऊन त्याने टाळी वाजवली. आवाज ऐकून दासी घाबळत आल्या. राजाने त्याला चांगलेच फैलावर घेतले. नंतर अन्निहंके बुरकून तो न्याहारीसाठी भुशपाकसान्याकडे वळला. पण तिथे तर अधारच अंधार होना हताश झालेल्या राजाला 'असं का होत आहे' हे समजेना. विचार करत तो बसून राहिला. जयच वेळ झाला, तरी रीथी घंटा वाजवलीच नाही. तेव्हा पहारेकऱ्याला बोलावल्यावर राजाला समजले की अजून तिसरा प्रहर संपायला पुरकळ अवकाश आहे. हे

समजल्यावर राजा संतापला व त्याने राहीला बोलावून घेण्याची आज्ञा दिली

राजाकडून बोलावणे आल्यावर आपल्या पत्राबद्दल त्याला कळले असल्याची राहीची खात्री झाली. आता आपल्याला नक्कीच फाशी दिली जाणार असे वाटून तो घाबरत, धरधर कापत शिपायांबरोबर जाऊन राजासमोर कसाबसत जुभा राहिला

त्याला पाहिल्याबरोबर राजाने विचारले, "अरे, रात्री घंटा तुंच वाजवतोस ना?"

राहीच्या सोडून शब्द फुटत तेव्हा कापत कापत त्याने होकारात्मक मान हलवला.

त्याची दयनीय अवस्था पाहून राजाला खरोखरच त्याची दया आली. आता काहीशा आश्वासक आवकात त्याने विचारले, "तू

किती वर्ष हे काम करत आहेस?" "तिसरा महिना चाललाय महाराज!" राही भीत भीत भुत्तरला. एकाच दिवसाकडे आपादमस्तक नजर टाकून राजा हसत म्हणाला, "तु चांगला धडपुड अन् बलवान दिसतास. तुला तर सैनिक म्हणून नोकरी मिळायला हवी होती, पण कोणी तुला हे पंढा राजवाऱ्याचे काम दिलं, कुणास ठाऊक! आता एक आठवडभर नोटपण हे काम संभाळ, नंतर सेनापतीला सांगून तुला सैन्यात भरती करवीन."

पण अजूनही त्याचे घरघरणे संपले नव्हते. बऱ्याचल्याच्या आनखात तो तेंपून हळूहळू निघाला. पण अजूनही डोक्यावर काळजी होतीच की राजाला पत्राची सोड कळेल अन् मग आपली खैर नाहीच.

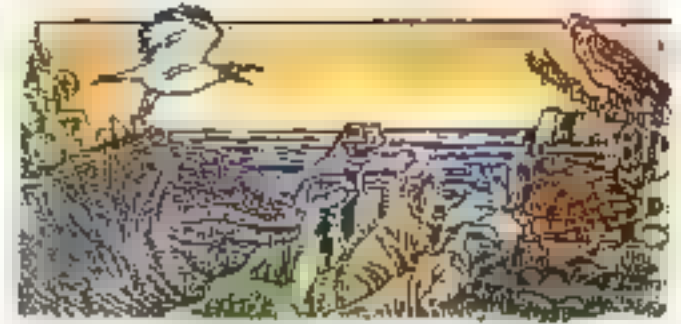
मग खाली बालून तो किल्ल्याच्या प्रवेश दाराकडे जाऊ लागला, अन् मल्लिका समोरून आली. ती म्हणाली, "अरे माझ्या भोक्या साजणा मला माहीत आहे की, आपलं कुद्याम सोडून तू माझ्यासाठीच इथे आला आहेस? पण आपल्या मनची गोष्ट सांगायला तुला ती फुलांची सोंपलीच मिळाली? मो त्या माळा राजकुमारीमाडी बनवते, बरं झालं ती

चिठ्ठी माझ्याच हाती लागली. राजकुमारीच्या हाती पडली असतो, तर तुझं डोक कापून किल्ल्याच्या दारावरच लटकविलं असलं तिनं. तिला वाटलं असतं की, तू प्रेमपत्र तिचाच लिहिलं आहेस' बाबा दोन-चार दिवसातच आपल्या दोघांचं लग्न करून देणार आहेत. अन् चिठ्ठीवर भास नाच लिहायचाही लाज वाटली तुला? शेवटी सेडकळच ना तू?" अन् हसत हसत ती अंत पुराकडे निघून गेली.

मल्लिकाचे बोलणे ऐकून पहाडाचे ओझ डोक्यावरून दूर झाल्यासारखे वाटले राहीला. आता जरा निचिस्त होऊन तो विचार करू लागला, "मूर्ख बनून केवढी मोठी चूक केेली होती मो? जरा इकडे-तिकडे झालं असतं तर फाभी सानी असती मला. बरं झालं, वाचलो! माझ्यासारख्याने दिवसा स्वयं पहानं सरं नव्हे आपल्या मर्यादितच रहावं आपण, अन् शक्तीनुसार काम करावं, जमिनांवर घुमा राहून आकाशाना स्पर्श करू पाहोन, तर असंच फळ मिळेल. मल्लिकानं वाचवलं नसतं, तर काय झालं असतं माझे? मला राजकुमारी नकोच. मल्लिकाच बायको म्हणून योग्य आहे आपल्याला!"

चान्दोवा सोनेरी क्षण - १२

१. ... विहवतुला जवळ ऐकिलं पक्षां
मगलत फल पा डोंग मधलीतच अघ्ण कोटमंभातीत काराये मोंठ माझ्या ह्याला
पगलो मांछावरावरच पोंखत पक्षीत महजोचत आत

जगात हे कोठे आढळेल?

• 'मर्णांत नरान रंभ'
हा फक्त धर्मा र्ण कि.मी. खेप आणारा
इत अकून त्याची लोकमंख्या हजारभरच
आहे. हा मर्णांत नरान देस असूनही त्याचा
बायला स्वयंवर अकून असून आपले राष्ट्रमंभ
ही भात

३. मर्णांत अंभ कं वं मर्णांत
हिमालाक नगेक नयउरणातोपासन ३८११ मीमी अंभीतर अकून त्याची लांबी
१०८ मी. व लांबाय २०५ मी. हाची बाते पाने ४२६५ वं कि.मी. एन४५५
नय पोंखी भात

४. 'मर्णांत ह्द अमभारा मंभच लांभ पृन'
गालात्या प्रदेमान भेल्लकोट हैवन' अमे संवोपुतात यावरून
हत्तातो १९२२ मधे पुन झाले. त्याची रुंदी ४८.८ मी. अमून
म्य्याच चंठी एकता एक समानर अंभ्रा आठ वाळत च्यावरून
जांभू तंक्कत

१. अंभरांता मगल रंभाने मल्लिक
पोंड्या मंगल रंभाने वाळत ४ वंभा १०५५ म
मल्लिकान अंभेन न मगल म्य्या जात मल्लिकान
म्य्यात म्य्या चिन्न तन व पोंड्या मल्लिकान

कथा कोडे

इतिहास घेऊन लिहिलेल्या गृध्रसिद्ध रोज़कल्पन कथा या कादंबरीतला हा एक परिच्छेद आहे. त्यातली चक्र शंभान कादला वेईस? सोधा करे! ... "मध्यान्ह वेळनंतर गांध्याच वंज्यात समुद्र अगदी शान्त दिवू लागला, फार मुकडू लागल्यामुळे मी बंकावरचे कपडे वृत्तरवसे आणि गमदात फिरलो. पण बोटोजवळ आल्यावर अदृक्कर्णित मरच पडलो. बोटोजवर बघायचे कसे? नंतर बोटोजवरून नोचभारा एक रोम मला पडिला. त्याच्या माथ्याने मी बोटोज्या पुढील भागावर चढलो. बोटोजवरील काही फर्कट पाह्यावर झिडले नव्हते अन् अतम काण्यामोम अगस्त्यत हाणे मी डेवच्या कोरीत गेलो, आणि विश्वको आपल्या विभवात भरून येऊन आतामात बाभू लागलो."

हस्तस्यवसाय

पक्षी पिंजऱ्यात पकडा

काईलोईचा ४५४ सें. सी. चा तुकडा काढा. पृष्ठ्याच्या समोर झुमारीत तीन बाजूच्या मध्यावर कोटे भात घालता येतील अशी दोघाची लूस बांधा. पृष्ठ्याच्या एका बाजूवर पक्ष्याची व दुसऱ्या बाजूवर पिंजऱ्याचे चित्र काढा. पृष्ठ्याची लूस घालून पुढा गोळ फिरवून बोऱ्याला पीळ देऊन नंतर लूस खेचा. पुढा गंदगडा फिरू लागेल व पक्षी पिंजऱ्यात बंद असल्यासारखे भासेल.

बुद्धीला स्वाद्य देणारे प्रश्न

१. घोड्याला सहा पाय केंव्हा असतात?
२. लहानसा अर्दीर आणि हत्ती यांचे बजल सारखेच केंव्हा असते?

३. $९+९+९+९+९$ ची नेरीय केंव्हा २० जाईल?
४. "मी आपल्या मित्राकडे बसो होतो, तिथून निघणार, झकपात त्याचा भावू बाहेरून आला व गावू लागला, "मधल्या इस्त्यान बावू नका हे! तिथे एक साप झोपलेला आहे. विचारी माप असाला अस वाटतय " मी त्याला विचारले, " तु कसा मुर्खस्त जाणवतो " मी पण प्रत्यक्षात तो लोळ पिटून झोपलेला होता पण आता जमा झाला असज, " तो मनरला मी भोळ्याने की तो माझी चहा करत आहे म्हणून मी त्या रस्त्यानेच गेलो, मला वाटल्याप्रमाणेच साप तिथे नव्हता. मित्राचा भावू वांटे बोवत असल्याचे मीकसे ओळखते हे मावू सकाळ "

५. हत्तीला आठ पाय केंव्हा असतात?
६. दोन हात असूनही आपले तोंड कधीही घुवू शकत नाही असे काय?

७. गळ्या आहे एका शिळू शकत नाही असे काय?
८. बुद्धात एका सैनिकाचा एक हात कापला गेला, तो नेपोलियन बोनापार्टचेवने आला. नेपोलियनने त्याच्या माथ्याची लुला केली अन् एकपटक एस त्याला म्हटले "सुजो हात घालतानास त्यासाठी हुपपक! "माझा दुसरा हातही गेला असता, तर आपण मला काय दिले असते?" सैनिकाने विचारले, "तुला एक मोठे अधिकार्याचे पद दिले असेल! नेपोलियनने मार्गिलसे

- दुसऱ्याच अशी त्या सैनिकाने स्वाभासून तमवार काढून आपला घडका हात कापून टाकला!
- तुम्ही ही घटना खरी मानाल? मग ही खोटी असल्याच कसे ओळखलेत?

कथा कोडे

हस्तस्यचमय

पक्षी पिंजऱ्यात पकडा

कार्दोबोईचा ४४४सें. मी. चा तुकडा काप. पुढ्याच्या समोरसिमोरीस वीस बाजूंनी भप्यांवर मोठे भात पावता बेतीस अशी दोघ्याची लूफ बांधा पुढ्याच्या एका बाजूवर पक्ष्यांचे व दुसऱ्या बाजूवर पिंजऱ्याचे बिंब काढा

पुढ्याची लूफ घडून पुढा गोल फिरवून वीसपाना वीस देवून नंतर लूफ सेवा पुढा गरगरा फिरू लागेल व पक्षी पिंजऱ्यात बंद असल्यासारखे भासेल

हॅनर्यल डेफाने लिहिलेल्या सुप्रसिद्ध रॉमॅन्सम कथा या कादंबरीतला हा एक परिच्छेद आहे. त्यातला नूत गंधान काढता वेईल? मोघा को! ... "मध्यान्ह वेळेनंतर थोड्याच

वेळात समुद्र अगदी शान्त दिवू लागला. फार थुकळू लागल्यामुळे मी अंगावरचे कपडे सुतरावे आणि रामदात फिरलो. पण बाटोऊतळ आल्यावर अहचणीत परत पडलो, बाटोऊर चढायचे कोसे?

नंतर बाटोऊरून नोचगारा एक नोर भमा रिसला, त्याच्या साहाय्ये मी बाटोऊर्या पुढील धम्यावर चढलो. बाटोऊर्यास साष्ट पदार्थ पाण्याने भिजले नव्हते अन् जुलम पाण्यापांगव मचसत होते मी बाटोऊर्या सोरीत गेलो, जालि बिस्किट आपल्या बिंभात भडून घेऊन आगामात बाजू लागलो."

महाभारत

दुर्वास आणि त्याच्या हजार शिष्यांची भोजनाची व्यवस्था कशी करावी हे द्रौपदीला म्हुंठत म्हुंठते. कोणताच मृपाय न सापडल्याने शेवटी तिने थोकण्याचा धावा सुट केला. कृष्ण लग्न तिच्या समोर भुषा ठाकला. त्याच्या पावलांना स्पर्श करत द्रौपदी म्हणाली, "दुर्वास मंगास्नान करून आता कोणत्याही क्षणी इथे हजर होताना अन् भोजन वाढावे लागेल, अक्षय-पात्रात तर आता थोडही अस नाहीय. काय करू आता मी?"

"दुर्वासाची गोष्ट देवालाच ठाऊक, पण आता मला मात्र फार भूक लागली आहे. माझी भूक भागव आशी!" कृष्ण बोलला.

संकोचत द्रौपदी म्हणाली, "जोपर्यंत मी जेवत नाही, तोपर्यंतच त्यातून अन्नपदार्थ मिळतात, पण मी तर आता भोजन करून चुकलेय. तूच माझी परीक्षा पाहू लागलास, तर माझी काय होईल बाबा?"

"मी दृष्ट भुकेन मरतोय अन् तुला चेष्टा सुचतेय? तुझ्या अक्षय पात्रात असेल, तितकच दे मा. घेऊन दे ते पात्र." कृष्ण बोलला.

द्रौपदी पात्र घेऊन आली त्यात तळाला एका बाजूला एक अन्नकण निकटलेला होता. तो कण काढून कृष्णाने आपल्या मुखात घातला अन् वेकर घेऊन म्हणाला, "भरलं माझं पोट!"

आता भीमाला कृष्ण म्हणाला, "गंगातटाकी जाळून दुर्वासांना लाग की लवकर या, भोजन तयार आहे."

भाय संघे पोचल्यापूर्वीच दुर्वास व त्याच्या शिष्यांची पोटे भरली होती त्यांना देकर यल होते. शिष्य गुळकडे जाऊन म्हणाले, "गुरुजा अस वाटतय की आम्ही जरा जास्तच खाऊ आहे. आपण अुगीचच छर्मराजाला भोजन तयार ठेवायला मारिगलजय. या परिस्थितीत

आम्ही कणभरही अप्र खाऊ शकणार नाही. दुर्वास त्यांना म्हणाला, "आपण धर्मराजावर अन्याय केलाय, तो कोणी सामान्य माणूस नव्हे. आपल्याकडे त्यानं तुमता रागाचा कटाक्ष टाकला, तरी आपली राग होईल." माझ्या हातून एकदा अंबरीषाचा असाच अपमान झाला, आता आपल्या भमोर एकच उपाय आहे. धर्मराजाला न सांगता आपण इधून पळून जाऊया," सर्वजण मानवनांच तेथून तिघून गेले.

एकदा अंबरीषाने द्वादशी व्रत केले आणि समाप्तीनंतर ब्राह्मणांसह तो भोजनासाठी बसला. इतक्यात दुर्वास तेशे आला. अंबरीषाने त्यांनाही भोजनाचे आमन्त्रण दिले. दुर्वास स्नानाला गेला अन् परत आलाच नाही. सूप वेळ गेला. द्वादशीच्या दुसऱ्या दिवशी

अुपाम मोडल्यान फलप्राप्ती झाली नमती. पण अतिथि अल्ल्याधिनाय आपण भोजन करणेही पाप असल्याने अंबरीष फक्त पाणी प्यायला. दुर्वास मृदामच खुशीरा आला. अंबरीषान जलग्रहण केल्याचे कळताच महाकृत्यची निर्मिती करून त्याने त्याला अंबरीषाचा नाश करायला सांगितले. इतक्यात विष्णुचक्र घेऊन महाकृत्यचा यध झाला, ते चक्र तसेच आता दुर्वासाचा पाठलाग करू लागले. दुर्वास धावत जाऊन शिव आणि विष्णु यांना शरण गेला. परंतु ते त्याचे रक्षण करू शकनात, शेषटी दुर्वासाने अंबरीषाकडे जाऊन त्याची क्षमा मागितली अन् स्वतःचे प्राणरक्षण केले. दुर्वास हा अनुभव कधीच विसरू शकला नाही.

धौम संगततावर पोचला तेव्हा तेथे कोणांच नव्हते. तिथल्या ब्राह्मणांना विचारल्यावर समजले की 'सर्वथे सर्व मुनि पळून गेले.' धौमाने आश्चर्यात परत येऊन ही वार्ता दिली. धर्मराजाला भीती वाटू लागली की, कोण जाणे दुर्वास आपल्या शिष्यांसह अचानक केव्हा अपटेल?

कृष्ण धर्मराजाला म्हणाला, "आता तो येणारच नाही." नंतर त्याने घडलेले सर्व सांगितले. अन् त्याचा निरोप घेऊन कृष्ण तेथून निघून गेला. कृष्णाच्या कृपेमुळेच दुर्योधनाचे कौरव पांडवांचे काहीच बिघडवू शकले नाहीत.

काही दिवस मले, पण्डव काम्यकवनान राहत होते. एके दिवशी त्यांनी शिकारीसाठी जंगलात जावचे ठरवले. परत येईपर्यंत त्यांनी द्रौपदीला तृणविन्दु नावाच्या ऋषींच्या आश्रमात ठेवले आणि आपले पुरोहित धौम्य

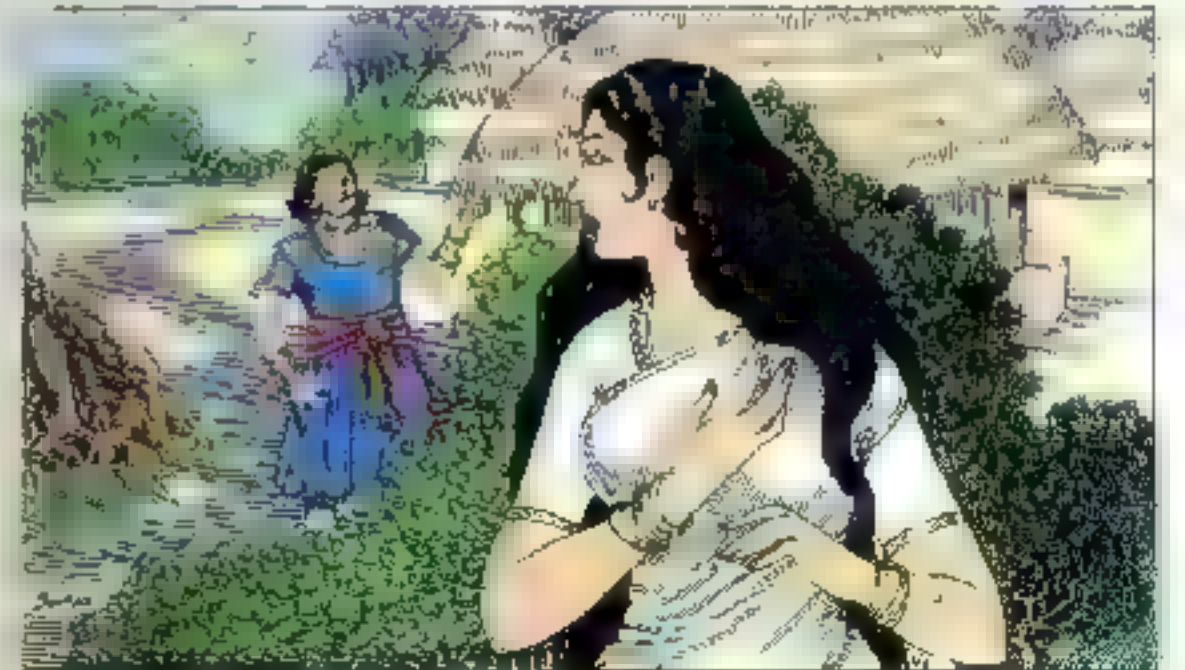
यांनाही तेथेच रहायला सांगितले. त्याच दिवशी सिंधुराज शाल्व राजाच्या कन्येशी विवाह करण्यासाठी सैन्य ब काही राजांना बरोबर घेऊन तृणविन्दुच्या आश्रमाजवळून जात होता. आश्रम तसा निर्जनच होता. एका झाडाजवळ त्यांना द्रौपदी विद्युद्भतसारखी चमकत जसनेली दिसली.

सिंधुराज तिच्याकडे अपलक पहातच राहिला ! त्याच्या मनात तिच्याविषयी मोह उत्पन्न झाला. काटिकास्य नावाच्या राज कुमाराला बोलावून तो म्हणाला, "अरे, पाहिलंस तू त्या सोला? तिना पाहून माझ्या मनात अदम्य इच्छा उत्पन्न होत आहेत. मना आत्माकडून नकोय, तू त्या सोला ती कुणाची पुत्री, कुणाची पत्नी इ. विचारून ये, ती माझ्या बरोबर यायला तयार आहे का, असंही विचार."

काटिकास्य स्वतः ही नीच प्रवृत्तीचा

होनाच. मान-आर्भमान इ. त्याला ठाऊकच नव्हता! द्रौपदीजवळ जाऊन तो विचारू लागला, "सुंदरी, तू कोण आहेस? तुझा पति कोण आहे? काणच्या कुळातली आहेस? तुझं नाव काय? आ वनात एकटीच कशी? तू न विचारताच मी तुला, स्वतः बघूनही सांगतो मी सूर्य राजावर पुत्र कोटिकास्य, हे जे राजे दिसत आहेत ना, ते विराटराज अन् कर्णनंदराज आहेत. तुझ्याकडे आनुरागनं पहात असलेला तो मुबल राजाचा पुत्र आहे, मारा राजांच्या मध्यावर रयात बसलेला तो सिंधु सौवीर देशाचा राजा सिंधुराज आहे. त्यानेच तुम्ही माहिती विचारण्यासाठी मला पाठवलं आहे."

द्रौपदी त्याला म्हणाली, "तू कोण हे मला माहित आहे. माझ्यामातऱ्या कुर्मीत सीने नक्ष्याशी बोलणे योग्य नव्हे. पण तुझ्या प्रश्नांची उत्तरं द्यायला दुसरे कोणीच इथे उपस्थित नसल्याने मादलाजानं मला सांगाय

लागतय,मी रुपय राजाची पुकी असून माझं नाव कृष्णा आहे. पांडव माझे पति आहेत. ते आत्ता शिकारीला गेले आहेत. ते वेईपर्यंत आपण सर्वजण इथेच थांबा आणि त्यांचे आतिथ्य स्वीकारून मगच पुढे जा. त्यांना आनंद वाटेल."

कार्टिकास्थने जाऊन ही हकिकत सिंधुराजाला सांगितली "ती मानव स्त्री आहे, पावर माझा विश्वास बसत नाहीय. ज्या होळ्यांनी तिला पाहिली त्या होळ्यांनी अन्य कोणा स्त्रीला पहाण्याची कल्पनाच मी करू शकत नाही." सिंधुराजा म्हणाला.

रथातून उतरून आणखी सहजणांना बरोबर घेऊन तो पर्णशालेत आला. त्याने द्रौपदीला विचारले, "तू आणि तुझे पती सुखाल आहात ना?"

द्रौपदीनेही त्याची सुभाली विचारून त्याला बघ पायी व फळे दिली. त्याला बसामला सांगून तो म्हणाली, "पांडव शिकार करून परत आले की, आपणा सर्वांना मामिष भोजन मिळेल."

"आतिथ्याची मोठ माद, रथातून माझ्या बरोबर बघ, तुला आपली पत्नी बनवून सर्व सुख प्राप्त करून देईन. राजसुखाला वंचित झालेल्या पांडवांबरोबर राहून इथे बरण्यास्त व्यर्थ कह का सहन करत आहंम? सिंधु सौंदोर देशांची राणी जन्मन वैभवाने, पाढामाढाने रहा."

द्रौपदी दामुळे अतिभय चिहलो. पती परत वेईपर्यंत त्याला आपल्याशी बोलण्यात गुतवायचे तिने ठरवले. तराही आपना क्रोध अवरेनझा होऊन ती म्हणाली, "फारच मूर्ख दिसतोस तु! माझे पति इंदाला तुम्य आहेत त्यांना क्रांथित करणं हानिकारक आहे, हे समजत नाही तुला?" ती त्यांना हितबोध करू लागली

"पांचाली, पांडवांच्या गोष्टी सांगून मला भिक्कू पहात आहेस? मी हे सर्वकाही ऐकले आहे. पण माझा इरादा तू बदलू शकणार नाहीस. जगात पंधरा भुव्रत कुळ आहे. माझ कुळ त्यांपैकीच एक आहे. आपल्या बोलण्यात अशक्यून माझा वेळ वाया घालवू नकोस. मुकाट्याने चल माझ्याबरोबर! पांडवाना घाबळून मी तुला सोडून देईन असं समजू नकोस." सिंधुराजा तिला धमकावत बोलला.

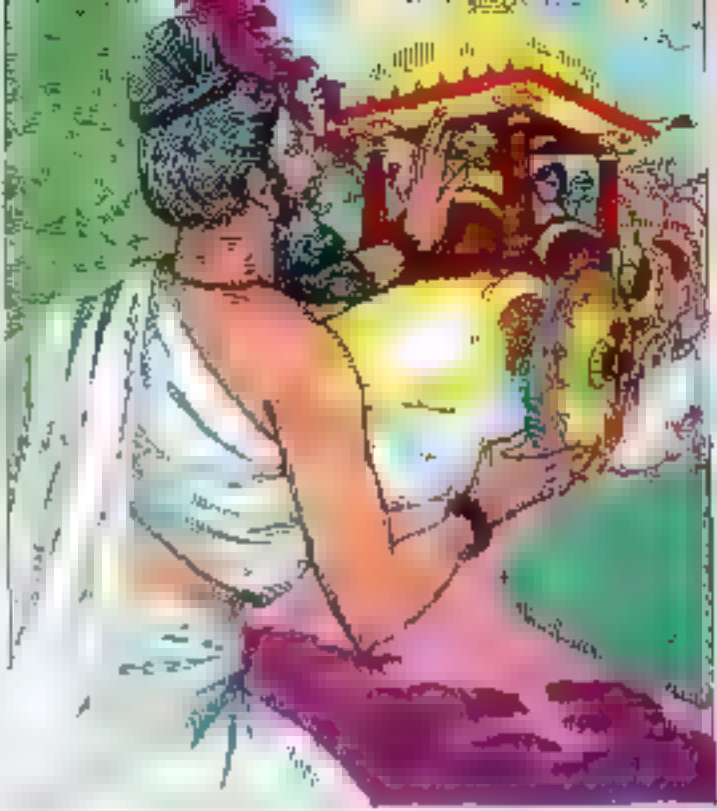
द्रौपदी रागाने जाल होऊन ओरडली, "अरे पापी, अघमा' तुला काय वाटलं,

पांडवपत्नी इतक्या सहजपणे तुझ्या हातो येईल? अर्जुनाचा रथ तुझ्या मागोमाग येईल अन् तो जाळून तुझं मृत्य करील. मला घेऊन जाणं इच्छावाही अशक्य नाही! तू कुळला झाडपाला! मला तुझी आसक्ती वाटण अगदीच अशक्य! तू तसं समजत असशीन, तर तो धम आहे तज्जा! पांडवच माझे सर्वस्व आहेत. तेच माझे जीवन-मरण आहेत."

सिंधुराजाबरोबर आलेल्यांनी द्रौपदीला पकडायचा प्रयत्न केला. त्यांच्यापासून स्वतःला वाचवत ती ओरडू लागली. घौम्भाने आपले आंगुणे एकावे अशी तिची इच्छा होती. सिंधुराजा आपल्या हातांनी तिला भुचलून तेथून पळु लागला. द्रौपदीचे ओरडणे ऐकून धौम्य सिंधुराजाचा पाठलाग करू लागला. तोही मदतीसाठी ओरडू लागला.

सिंधुराजाने द्रौपदीला रथात बसवत आणि तो निघाला. धौम्य त्याला ओरडून म्हणाला, "सिंधुराजा, हे काय करत आहंम? तुला शक्य झालं, तर तिच्या पतींना हरवून तिला घेऊन जा. स्त्रीला असं जबरदस्तीनं घेऊन जाणं भुचित आहे काय?" पण सिंधुराजाने त्याची पर्वा केली नाही. रथ वेगाने पळवत तो जाऊ लागला. धौम्यही त्याच्यामागे पळू लागला.

या अवधांत पांडवांनी काही प्राण्यांची शिकार केली व एका जागी एकत्र आले. नंतर ते आग्रमाचटे निघाले. तेथे पोचल्यावर द्रौपदी नसल्याचे त्यांना आढळले. रथसाराथी इन्द्रमनने पाहिले की घाबई नाचाची एक स्त्री तथे विलप करत आहे. तिने इन्द्रमतला सिंधुराजाने द्रौपदीला जबरदस्तीने नेल्याचे

अन् घटना घडून थोडाच वेळ झाल्याचेही सांगितले

घाबेरीला धोर देऊन धर्मराजाने आपल्या बंधूला, 'चला, रथातून आपण सिंधुराजाचा पाठलाग करू' असे म्हटले. पाचही जण रथात बसून वेगाने सिंधुराजा व त्याचे सहकारी गळ्या दिशने निघाले. दूरवर त्यांना धूळ भुडताला दिसली. धौम्य पाठीपाठ धावत असनेजाही त्यांनी पाहिला. त्याला सावकाश वायला सांगून ते सिंधुराजाच्या सैन्यावर तुटून पडले. द्रौपदीसह रथावर स्वार झालेल्या सिंधुराजाला पाहून त्यांचे रागाने भान हरपले. 'धांब, धांब' म्हणत ते त्याच्या रथाजवळ पोचले. तेथे हजर असणादे अन्य राजे भयाने कापू लागले.

द्रौपदी सिंधुराजाला म्हणाली, "पहा. माझे पती येत आहेत. तज्जा अन् तुझ्या सनंचा

नकीच विनाश हाणार. तुज्या मृत्यु तर अटळ आहे. पापकृत्य करून तू स्वतःच मृत्यूला आमंत्रण दिले आहेस. आता जर या आकस्मिक मृत्यूतून वाचू शकलास, तर तो तुझा पुनर्जन्मच म्हणायला हवा.”

पांडवांनी मिथु सैन्यावर बाणांचा वर्षाव केला. सैनिकांची वाताहत होऊन ते सैरावैरा घाबू लागले. भीम रवा घेऊन सिंधुराजाला भिडू लागला, तेंव्हा कोटिकास्यने त्याला जख्खले. त्याच्या साहाय्याला इतर राजेही आले. त्यांनी भीमावर आपल्या तनूवारी चालवायला मुरुवात केली. इतरांनीही अनेक हत्यारांनी त्याला जममो करायचा विफल प्रयत्न केला.

सिंधुराजाच्या रणाजवळ पोचण्यापूर्वीच अर्जुनाने पंधराजणांना यमसदवी रवाना केले. धर्मराजाने तीन सौवोरांचे प्राण घेतले, नक्त रयावरून ध्रुतरुज सैनिकांना मारू लागला, महर्देव हर्तावर चतला आणि बर्ह्या फेकून सैनिकांना घडाधड लोळवू लागला. त्रिगर्तराजा धर्मराजाच्या हातून मारला गेला.

मिथु-पक्षाचे जरेचक्षण मारले गेले. कोटिकास्य कसाबसा तेंपून पळून गेला. आता आपला मृत्यु निश्चित असल्याचे सिंधुराजाने

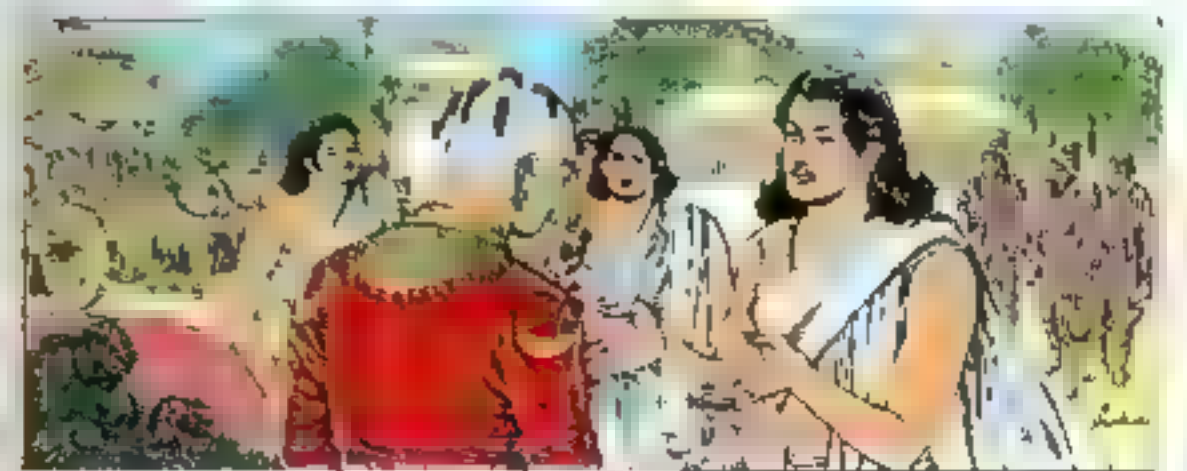
बोळवले. आणि द्रौपदीला रयातच सोडून स्वतः प्राण वाचवण्यासाठी तेंपून पळून जाऊ लागला. भीम धर्मराजाला म्हणाला, “अग्रज, आपण द्रौपदी आणि धौम्य यांना रयात घेऊन आशमाकडे जा. मी आणि अर्जुन या धोपी सिंधुराजाचा चांगला समाचार घेतो.”

“भीमसेन, कितीही दुःख असला तरी सिंधुराज जयद्रथाचा वध करू नकोस. आपली भगिनी दुःशमा विधवा होईल, रांधारीमातला दुःखात लोटू नको.” धर्मराजाने भीमाला अशा प्रकारे सावध केले. परंतु त्याला पाळूनच टाकायचा द्रौपदीचा हट्ट होता.

एक कोस अंतरावर सिंधुराजाला भीम व अर्जुन पकडले. त्यांनी जयद्रथाच्या मस्तकाचे नांग पाट काढून केस भादरुज टाकले. त्याला विद्रुप केले अन् माली मागल्या त्या सिंधुराजाला रयात घालून आश्रमात आणून त्यांनी त्याला धर्मराजा समोर गुंथे केले.

“पुन्हा कधी असं मोठं काम करायचा प्रयत्न करू नकोस” असे धमकावून धर्मराजाने जयद्रथाला सोडून दिले.

कवयः

‘चान्दोबा’ च्या बातम्या

पृष्ठभूमी

चीन देशवासिनांनी पुराणान आल्पांखन पशूंची नावे आपल्या वर्धना दिली आहेत. प्रत्येक वर्षा वर्धना एकेका प्राण्याचे नाव देणे हाकय नसल्याने त्यानी सगळी वर्धना हारा नावे दिली आहेत. हारा वर्षे संपला की पुन्हा त्याच नावांची पुनरावृत्ति होते. अशा प्रकारे या फेब्रु. ८ ला सुरु झालेल्या वर्धने नाव आहे - बृषभ' नवीन वर्धनाच्या अस्थी मधु मित्र इ. ना घेऊने, नवीन वस्त्रे तरीदणे, मेजवान्या, मनोरंजक कार्यक्रम, जम-समूह ट्राफिक जम इ. सर्व यथावेळ चालते, येत्या जुलै महिन्यात इंग्लंड हाँगकाँग चीनच्या हत्ती सोपवणार आहे, यासाठी चीनच्या संगीत, नाटक पात्रांनी मिरवणूक काढली. या मिरवणुकीच्या आघाडीवर बैलाच्या आकाराचा एक विस्तृत फुगा प्रदर्शन करण्यात आला

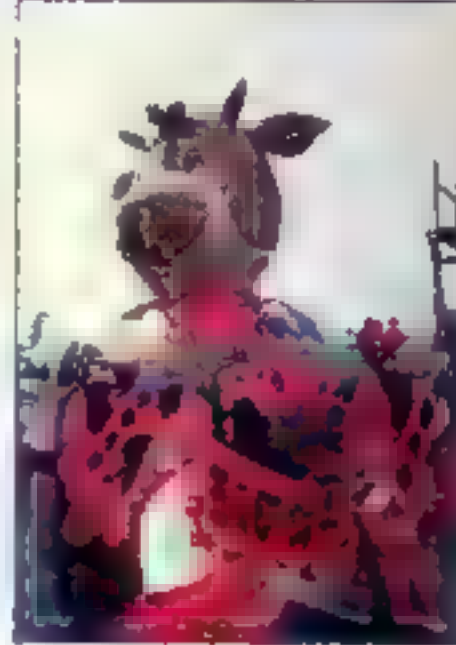
लांबचलांब चॉकलेट

स्वीडनच्या एका जपानी हॉटेलने फेब्रुवारी १७ ला ११/१ मी च्या लांबाचे एक चॉकलेट तयार केले. 'गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड' मध त्याचा अहवाल होणार होता, फग इनच्यात स्विझरलंडमध्ये त्याहूनही लांब चॉकलेट बनवले गेले. त्याची लांबी होती २२१ मीटर (७२५ फूट). अगता रुकी ३ से. मी ओखीने डेवलेल्या टेबलावर हे सजवून ठेवण्यात आले. गिनीज बुकच्या अधिकारींनी स्थल घेऊन ते पाहिले, यानंतर हे चॉकलेट कापून ५०० चॉकलेट पेसींना ते वाटले गेले

पट्टे असणारी मादवे

तुम्ही 'टाथगान्स' च्या आवतीत अकन असेल. वाघ व मित्रापासून संकारित केल्या की जात आहे. अशाच प्रकारे मादवे व शत्रू यांचा संकर घडवून आणली एक संकरित जस्त निर्माण करण्यात सफनता मिळालेली आहे. लंडनच्या लिजोमिन्टर मध्ये पट्टे असणारी दोन मादवे प्रेक्षकांना आकर्षित करत आहेत. सुमी पालार्डकडून यांना प्रशिक्षण दिले जात आहे. या मादवांच्या केवळ पायांवरच पट्टे दिसत आहेत

चांदोबा
पुरवणी
१०२

आपल्या देशाची
सौन्दर्य स्थळे

रॉकगार्डन्स

लंडनचे रॉक गार्डन्स अदभुत अशा रोपांसाठी प्रसिद्ध आहे. मीनहटनमध्ये असणारे न्यूयॉर्क सेल्युल पार्क ७४० एकराच्या क्षेत्रात पसरलेले आहे. याने वनावही आहेत हे जगातील सर्वात मोठे बुद्यान हाय. सदीगडचे एक बुद्यान या दोहोपैला वेगळेच आहे. आपोआप बनलेल्या विविध आकारांच्या शिजा व वाया जाणारे घागे, वारे, काचा इत्यादींनी ते सजवलेले आहे. जवळ जवळ २०,००० बाहुला-बाहुल्यांच्या आकारांनी भरलेले एक विलक्षण अद्यान आहे हे. सुंदर मार्ग, अन्दाजही करता येणार नाही अशी वळणे व विविध फल वाली भरलेले हे बुद्यान प्रेक्षकांना निराळ्याच मृष्टीने घेऊन जाते. फुलक्या काचांनी बनवलेले अस्वल, घोडा, माकड, मोर आदि प्राणी व पक्षी त्यांचे लक्ष वेधून घेतात. नवेंद नावाच्या एका कल्पक माणसाने या बुद्यानाची निर्मिती केली. सरकारने 'पब्लिशो'

हा बहुमान त्यांना अर्पण केला. राष्ट्रपतींनी त्यांचा सत्कार केला. राजधानी दिल्लीतल्या चिल्ड्रेन्स म्युझियममध्येही एक सुन्दरसे बुद्यान बनवण्यासाठी भारत सरकारने १९८५ मध्ये त्यांना विनती केली. देशविदेशातून येणाऱ्या प्रवाशांसाठी चन्दीगडचे बुद्यान हे एक आकर्षक केन्द्र आहे

शुकदेव

व्यास महर्षींनी वेदांचे विभाजन केले त्यांनी पंचमवेद नावाने विख्यात महाभारतही रचले. तपोनिधी शुकदेव हे त्यांचेच पुत्र.

काही दिवस शुकने आपल्या पित्याजवळ विद्याभ्यास केला. यानंतर तो देवगुठ बृहस्पतीचे शिष्य बनले. त्रिशाभ्यास समाप्त झाल्यावर पुन्हा पित्याजवळ येऊन शुक म्हणाले, "माझा विद्याभ्यास पूर्ण झालाय. मी निरंतर ध्यानातच असतो. सर्वसंग-परित्याग करून, निर्विकार बनून मी आपला काळ व्यतीत करत असतो. तरीही मी थापासून संतुष्ट नाहीय."

"तू विवाह करून गृहस्थाश्रम स्वीकार पुत्रा," वेद व्यासांनी मार्ग सुचवला.

"संसारात जन्म घेऊ, विवाह करू, सांसारिक बन्धनात अडकू, अनेक कष्ट झेलू अन् शेवटी मृत्युला अळी पडू-अशा करोडो जीवांप्रमाणे जगायची माझी इच्छा नाहीय. ते जीवनही मला संतुष्ट करू शकणार नाही." शुक म्हणाले.

थोडा वेळ व्यासांनी काहीच उत्तर दिले नाही. ते मीन राहिले. नंतर ते बोलू लागले, "पुत्रा, तू एकदा मिथिलेला जा आणि जनक महाराजांचे दर्शन घेऊन ये."

पित्याच्या आज्ञेप्रमाणे शुकदेव धावीच मिथिलेकडे निघाले. ते विचार करू लागले हाक देताच समोर अुपस्थित होणाऱ्या सचकांनी वेढलेल्या, सर्व सुख आणि अधिकार सुपभोगून आनन्दाने जगणाऱ्या त्या जनक

महाराजांकडे ताल मला का बरं पाठवून आहत? परन्तु प यक्षात ते जेव्हा जनकमहाराजांना भेटले, त्यांच्याशी बोलले, तिथली सारी परिस्थिती अवलोकन केली, तेव्हा त्यांना कळले, की जनक कोणा सामान्य व्यक्ती नव्हे! राजा बनून ते आपल्या जबाबदाऱ्या तर संभाळत आहेत, पण संन्याशाप्रमाणे आपले जीवन व्यतीत करत आहेत. बगदी सग्या अर्थाने कर्मपांगी आहेत ते! कमलपत्रावरील पाण्याच्या थेंबप्रमाणे अमवी जानित जीवन जगणारांपैकी एक आहेत ते. शुकदेवांनी जनक महाराजांच्या जीवनाचे बृहत् सत्य जाणले.

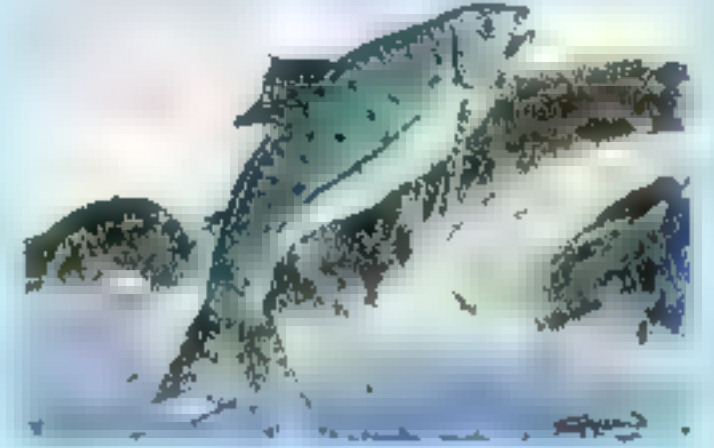
सार्वक मानव जीवन जगण्यासाठी जनकच आदर्शभूत आहेत हे ओळखून तो पित्याकडे परत आले.

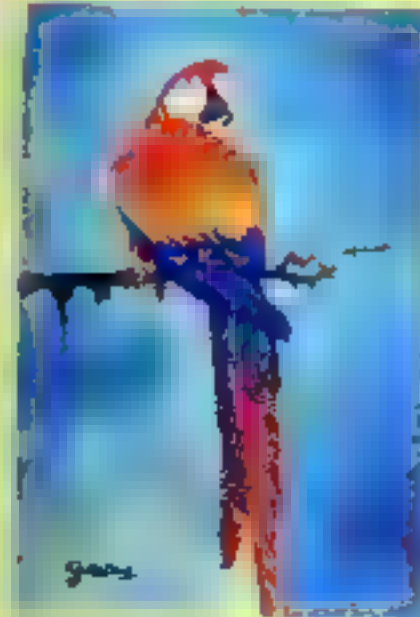
तुम्हाला माहीत आहे काय?

सॉल्मन मासा

स्वच्छ पाण्यात खालील वेगांमध्ये सॉल्मन माशाची उत्पत्ती होते. ते दोन वर्षपर्यंत लहान कुलून रहातात अन् नंतर प्रवाहात भिसळून समुद्रात पावतात. काही वर्षांनंतर प्रजोत्पत्ती साठी पुन्हा आपण जन्मल्यावांगो परत येऊन तेथे अशी घालनात.

इन्द्रधनुष

विलक्षण पक्ष्यांचे केन्द्र

सिंगापूरच्या 'सुरांग बर्डपार्क' मध्ये जवळजवळ सहा हजार जातींचे पक्षी आहेत. याच्या निर्मितीसाठी ऐंशी लाख सिंगापूर डॉलर्स खर्च झाले. यात पाच जातींचे १६० पेग्विन आहेत सहा हजार जातींचे आठ हजार पक्षी आहेत जलपक्ष्यांसाठी या पार्कमध्ये काही तलाव बांधले आहेत, हिरवळ असणारे काही भाग आहेत, सुन्दर वृक्ष वाडवले आहेत. कबुतरे, हॉर्नबिल बगळे, पेलिकन्स इ. पक्ष्यांनी भरलेला 'ऑल स्टार बर्ड्स शो' सुरांग पार्कचे वैशिष्ट्य होय.

दुष्टवाचे कारुण - अतिलोभ

अवतारची चार एकर जमीन होती, बरीच वर्षे योग्य वेळी पाझूस पडत राहिल्याने पीक चांगले येत होतं. तरीही तो संतुष्ट नव्हता. एकवम रूप भाग्यवान बनायची इच्छा होती त्याची.

एकदा त्याच्या गावात एक ज्ञानयोगी आला होता, त्याने गावकऱ्यांना उपदेश केला, हितबोध करवला. त्याला भेटून अवतारने विचारले की, 'माणसांच्यात गरीब - श्रीमंत असा फरक का असतो?'

"त्यांच्या त्यांच्या कर्माप्रमाणे, शक्ती-मामर्थाप्रमाणे, परिस्थिती मुळे काहीजण श्रीमंत बनतात, तर काही गरीब." ज्ञानयोगी अनुसरला.

भाग्यवान बनण्यासाठी अवतारने काही उप्राय सांगायची विनंती केली.

योग्याने त्याला व्यापार करायचे सुचवले; तेव्हा अवतारने, ते आपल्याला जमणार नाही

असे म्हटले. योग्याने त्याला एकादी कला आत्मसात करायला सुचवले, तेही त्याने नाकारले. आता योगी म्हणाला, "मग तू एकाद्या मोठ्या माणसाच्या माथ्याला जा." अवतारने, "हे नाही माझ्याच्या होणार" असे म्हटले.

"अरे, तुला बसला काही कमी नार्हाय, आरामानं रहातोयस. एकदम भाग्यवान बनण्याची तुझी इच्छा वा परिस्थितीत 'अतिलोभ' ठरेल. हे बरे नव्हे!" ज्ञान-योग्याने अवतारला हितोपदेश केला.

"प्रत्येक माणूस 'मोठा' होवू इच्छितो. हा काही लोभ नव्हे" फक्त भाग्य बदलायला येईल, तर सारं काही शक्य असतं." योग्याच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करत, बेपर्वाई दाखवत अवतार म्हणाला.

"सामर्थ्य आणि स्वतःच्या येहनती शिवाय जे भाग्य मिळत ना, ते टिकाऊ

नसत. केवळ भाग्याच्या बळावर मोठं बनायची इच्छाच अतिलोभ आहे. माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवेल, तर तुला मी एक मन्त्र सांगतो. त्याचं पठन केल तर चोरदेव प्रसन्न होईल आणि तुला हवं तेवढं धन देईल." ज्ञानयोग्याने सांगितले.

अवतार मगच काही अपेक्षा करत होता. वर ऐकून तो ज्ञानान्दाने वेडाच झाला. मन्त्र मागण्यासाठी तो योग्याची याचना करू लागला.

"मन्त्रोपदेशापूर्वी तुला चांगवेवबद्दम माहिती बसायला हवी." असे म्हणून ज्ञानयोगीने चोरदेवाविषयी असे भागितले.

"चोरदेव घनवानांकडून त्यांच्या नकळत धन घेवून ते निर्घनाना देत रहातो. पण घनवानांचे हे धनही सरळ मागने मिळवलेले नसल्याने ते राजाकडे तक्रार करू क्षम नाहीत. चांगदेव ज्याला धन देतो, तोच फक्त ते पाहू शकतो. धन घेणारा ते धन एक महिन्यापर्यंतच स्वतःजवळ ठेवू शकतो. तेवढ्या अवधीत त्याने ती रक्कम खर्च करायला हवी. कोणाही माणसाना चोरदेव फक्त एकदाच पैमे देतो. त्याची एकच इच्छा तो पूर्णही करतो. अतिलोभ करणाराचे चोरदेवकडून काही काम होणे कठीणच आहे."

हे सगळे वर्णन ऐकूनही अवतारने ज्ञानयोग्याकडून मन्त्रोपदेश घेण्याचा हट्ट चरला. योग्याने त्याला मन्त्रोपदेश करून म्हटले, "उद्या पहाटेच उठ. स्नान करून मन्त्रोच्चार कर. चोरदेव प्रसन्न होईल पहा."

अवतार घरी आला. दिवसभर तो

अशाल्लच माहिती राखतच त्याला शापदा आली नाही. अगदी पहाटेच उठून त्याने स्नान केले आणि नंतर मन्त्रपठन केले.

ताबडतोब एक काळी व्यक्ती अवतार समोर अभी ठाकली. सान्या शरीरावर त्याने तेल माखल्यासारखे दिसत होणे शरीर चिकट दिसत होते. डोक्यावर पट्टी बांधलेली होती. भुब, बलिष्ठ पहिलवानासारख्या त्या दृढ माणसाने म्हटले, "मी चोरदेव आहे बोल, किती धन हवय तुला?"

अवतारचा ज्ञानान्द आता वर्णनानेच होता. अयं मनु भक्तीने त्याने चोरदेवाला प्रणाम करून म्हटले, "स्वामी, मला एक कोटी मोहारा हव्यात."

"देतो, नक्की देतो. सारं धन इथं जमिनावर ओतू? नाहीतर कस, एक रूप

माहीशी पेटी तयार ठेवशील ?" बोग्दवान विचारले.

"स्वामी, सोनीत एक छप मोठी पेटी रिकामी पडलेली आहे. त्यात तुम्ही मोहोरा ठेवू शकता." अवतार म्हणाला.

"ठीक आहे, अशा भल्या पहाटेच पेटी बुघवून अघ." असे म्हणून चोरदेव अदुधय झाला

अवतारला हे सारे स्वप्नच वाटत होते. खालसूर्याच्या किरणांचा स्पर्श होईपर्यंत तो अत्यंत अनुसुकतेने धरमर फिरत राहिला. नंतर जेव्हा त्याने पेटी बुघवली, तेव्हा त्यात अपार धन भरलेले होते. इतकी मोठी धनराशि पाहून तो जवळ जवळ वेडाच झाला. त्याच्या मनात आले की या धनाने तर तो स्वतः आणि पृथ्व्या अनेक पिढ्या

वैभवात राहू शकतील !

त्याने आई-वडोले वन वायको मुलानाही अवतार वचनक इतका छूट का दिसताय हे कळना ! त्याने घनावाचत कोणाला काहीच सांगितले नाही. ते तो एकटाच फक्त पाहू शकत होता. त्याने विचार केला की, एक महिन्यानंतर घन सर्वांना दिसलेच, मग तेव्हाच याबाबत बोलणे ठीक होईल.

अवतार इतरोच एकटाच खालीत आभून ते घन पाहून येई. पेटीत इतके सारे घन पाहून त्याला अपार हर्ष होतो. अमंच दान आठवडे निघून गेले. नंतर एक दिवस पहातो, तो पेटीत एकही माहोरा नाही !

आपले हृदय बंद पडत असल्यासारखे अवतारला वाटते. घन तर काणी पाहिलेही नव्हते ! मग असे नाहोसे कसे झाले ? ज्ञानयोग्याने काही माया-श्रिया केला असावी' त्याने तर आपल्याला 'घन दोन आठवड्यांनी दिसणार नाही' असे सांगितलेही नव्हते. तो पुन्हा आला तर त्याच्याकडून घाबे कारण विचारायला हवे.

ज्ञानयोग्याबाबत जीकशी केल्यावर अवतारला समजले की, तो एका आठवड्या पूर्वीच गाव सोडून गेला होता. कोणाकडून तरी तो मथुरेला गेल्याचे कळून अवतार तावडतोब तिकडे जायला निघाला

मथुरेची सामा ओनांडून अवतार नगरात पवेश करणार इतक्यात समोर बलराम येथून त्याला सांगू लागला की, "अरे, काय योगायोग पहा ! मी अता तुलाच भेटायला निघालो होतो, अन् देवासारखा तूच समोर आलास !"

अवतारने विचारले, "माझ्याकडे काय काम होतं तुजं ?

"विसरलास ? आपल्या मुर्तीचं नष्ट तुझ्या मलाशी करावं असं म्हणालो. तेव्हा तू पन्नास हजार मोहोरा हुंडा म्हणून मागितल्यास ! तेव्हा माझ्याजवळ इतकी मोठी रक्कम नव्हती. आता म्हणालास तर मी एक लाखही देऊ शकतोय. तुला हे सांगून हे नष्ट पकं करण्यासाठीच निघत होतो. माझ्या मुर्तीलायक दुसरा कोणी मिळणार नाही, असं नको समजूस ! पण तुझा मुलगाही लायक आहे, म्हणून तुझ्याकडे निघालो होतो." बलराम बोलला.

मनातला संशय प्रकट न होवू देता अवतारने विचारले, "इतकी मोठी रक्कम तुला अचानक कशी मिळाली ?"

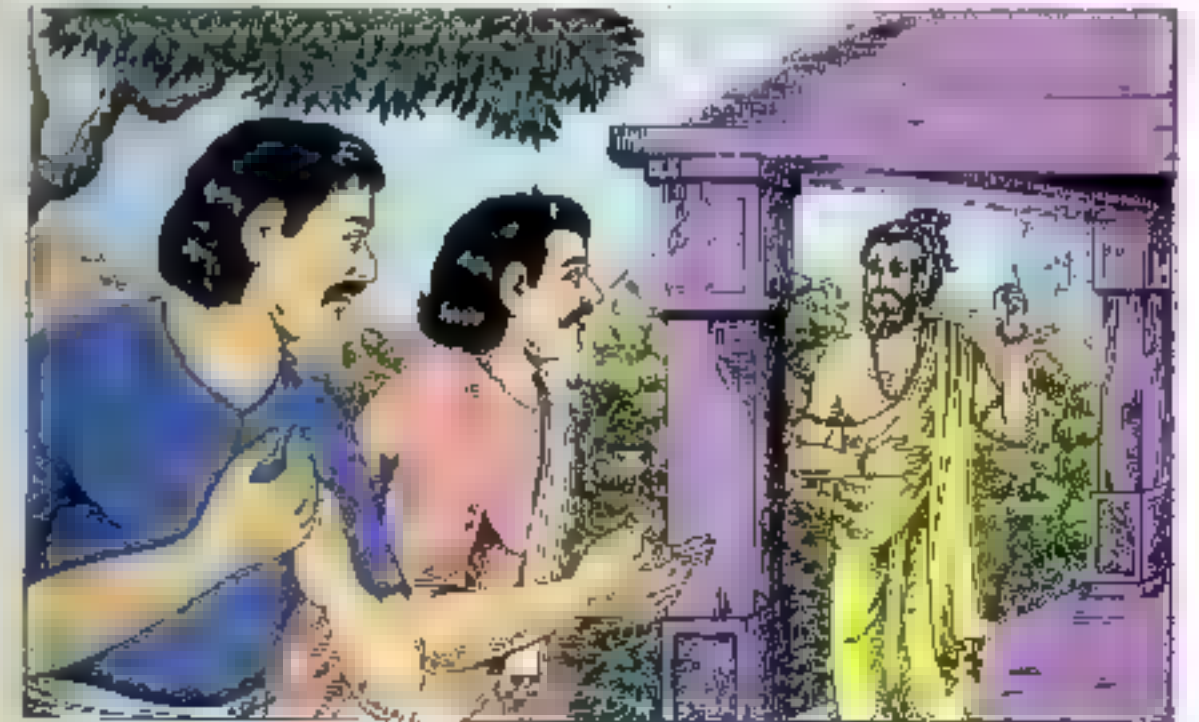
"ही तर सारी ज्ञानयोग्याची कृपा !" बलराम उत्तरला.

"बाकी सगळं आपण नंतर बोलू. मला ज्ञानयोग्याला भेटायचंय." अवतार घाईघाईने बोलला.

ज्ञानयोगी रहात असल्याजागी बलराम अवतारला वेअून गेला. ज्ञानयोगी हेही गाव सोडून अन्यत्र कुठे जायच्या तयारीत होता. अवतारची हकिकत पूर्ण ऐकून घेथून तो म्हणाला, "मी तर तुला सांगितलं होतं, की अतिलोभाला बळी पडू नकोस, पण तू ऐकलं नाहीस अन् चोरदेवाचा तुला काहीच भुपयोग झाला नाही."

अवतार बुःशी होत म्हणाला, "स्वामी, पण सरं काय घडलं, हे सांगाल ?"

"कोटी मोहोरा मिळाल्यामुळे तूही एक धनवान माणूस बनलास, अन् ही तर अत्यायान मिळवलेली संपत्ती ! सामाजिकच कोणी मोठी रक्कम मागितली, तर चोरदेव तुझ्याच रकमेची चोरी करणार ! तू जर

दहा, पंधरा हजारांची अपेक्षा केली असलीस तर तुं चोरदेवाच्या नजरत जायलासलास, कोणी माठ्या रकमेची मागणी केली असली तर तुझी रक्कम पुड्यातच राहिली असली पण आजच्या काळाने माणसांच्या इच्छा असर्वाद वाढल्या आहेत. कांटा मोहारा कोण नाही मागणार ? तसा कोणी न कोणी चोरदेवाला भेटणारच त्यामळे कोटी मोहाराच्या धा पैक्या बदलत रहाणार” ज्ञानयोगी हसत झोलेला.

ही झोलेणी श्रैकलाच बलरामसो एकदम वचकला ! “बापरे ! मी तर बीम कोटी मोहोरा मागितल्या होत्या !” अन् तो घराकडे सुमार पळत सुटला.

‘अजून अदृश्य झाल्या नसल्या, तर आजच साभरात मोहोरा मळीच अवश्य होणार.” असे म्हणत ज्ञानयोगी दुसऱ्या गावाकडे चालू लागला.

बलरामकडे काय घडले असले, हे नाणण्याची अवतारला अनुसरता घटनेला त्याच्या घरी गेला. रिकाम्या पैतीसमोर बलराम होके धरून अभा होता !

बलरामच्या पाठीवर धोपटाने अवतार

म्हणाना “काळजी नको करुम ’ आपण दोघही ‘भाग्यवान’ बनता-बनता तसेच राहून गेलो. अतिलोभ चागला नसल्याचं ज्ञानयोगी प्रथमपासूनच सांगत होता.”

“माझी तीव्र इच्छा होती की, तू मागितलेला हुंडा तुला देऊन दोघं व्हाही वनू, पण माझी इच्छा सफल झाली नाही. माझा अतिलोभच याचा कारण आहे !” असे म्हणत बलराम धाडकन जमिनीवर पडला !

त्याला पकडून नीट बसवत अवतार म्हणाला, “आपण दोघही अतिलाभाना मळी पडलो, अन् दोघांचं नुकसान झालं. पण माझ्या मुलाला जावई बनवायची तुझी इच्छा म्हणजे काही ‘अतिलोभ’ नव्हे. आता एक पैसाही हुंडा न घेता मी तुझ्या मुलीला आपली सुन बनवायला तयार आहे. तुला आहे कसलं ?”

अवतारने बांण ठेकून बलरामला तर असे वाटले की ‘चोरदेवाने दिलेली संपत्ती नाहीशी झालेली नाही. शेवटी व्याहो धानन्तर अतिलोभ सोडून देऊन असलेल्या परिस्थितीत सुलाने असे राहू लागले की, घन आपल्याकडे अजून सुरक्षितच आहे.’

महाबळी

अपत्याबळ एक बालिष्ठ माणूस राहत असे त्याचे नाव होते शरभ. ‘जगात आपल्या पेक्षा बलाक्य कोणी नाहीच’ अशी त्याची स्वतः बाबत समजूत होती. याचे एक कारण होते - तो जंगलात गेल्या की सर्वसाधारण माणसापेक्षा दहापट जास्त लाकटे डोक्यावर वाहून आणत असे. नंतर बायकोला तो गवाने म्हणे, “बघ, कलियुगातला भीमच आहे मी.”

“भीम आहात ? भीम सरंच समोर आला, तर पडून नाही जाणार ? तुम्ही बलशाली नाहीत असं नाही म्हणणार मी, पण तुम्ही काही महाबळी नव्हत !” शरभची बायको दुर्गा बावर त्याला नेहमीच चिडवत असे.

तिच्या बोलण्यावर नाराज होत, तो म्हणे, “नुसतं बोलून काय अपाय ? दाखव ना माझ्या पेक्षा जास्त बलवान कोणो असेल तर !”

एकदा दुर्गा आपल्या डोक्यावर मोठी घागर घेऊन पाणी आणायला विहिरीवर गेली. विहिरीत सोडलेली घागर वर ओकून घ्यायला तिने गुच्छात कानो, पण ती दगडी वजनदार झालेली होती की तिला ती ओढता येईना. प्रयत्न करून करून बिचारी धामाने निथळून गेली, शेवटी आगद रडाटाला बांधलेली सांगीच सोडून ती घराकडे निघाली त्याच वाटेने समोरून एक बाई कडेवर मूल घेऊन विहिरीकडे निघाली होती

दोघी समोरासमोर पोचल्या तेव्हा त्या बाईने दुर्गाला विचारले, “रिकाम्या हातान कशी निघालोस ? विहीर आटून गेली की काय ?”

“नाही, पाण्यात सोडलेली घागर ओढून काढता येत नाहीशी झाली. विहिरीत एकादं भूतबोत बसल्या की काय कुठ्यास ठाऊक !” दुर्गा झुलरली. “कितें, एवढेच ? थल माझ्या

बरोबर, हवं तव्हें पाणी काढून घेते बघ.” ती दुसरी बाई म्हणाली. दिसावला खरे तर तीही मोठी ताकदवाली दिसत नव्हती. तरीही दुर्गा तिच्यामागेमागे पुन्हा विहिरीकडे गेली.

“बघ आता तूच ! घागर तू ओतू शकशील ?” असे म्हणत दुर्गाने दोरीला हात घातला.

इतक्यात त्या बाईच्या कडेकडून आलेल्या मुलाने दोरी आपल्या हाती घेतली आणि अगदी लहज धागर धराधरा वर ओढली ! आश्चर्याने लोंड्यावर हात ठरून दुर्गा पहातच राहिली ! तिच्या लोंडून शब्दही निघना ! पण मुलाच्या आईला मात्र ते काही नवल नव्हते.

मुलगा जराही न शकता धराधरा घागरी घागून घागर पाणी ओतू लागला. दोघां बायकांनी आता स्नाने केली आणि आपापल्या घागरी अन्तलून त्या घराकडे निघाल्या. परत फिरताना दुर्गाने त्या बाईची चौकशी केली.

“हा समोरचा रस्ता येत माझ्याच घराकडे जातो” असे म्हणत तिने वाटेत फुटलेल्या एका पाझलवाटकडे निर्देश केला आणि पुढे “माझ्या नवऱ्याचं नाव आहे अपरभोम” असे सांगून होक्यावर घागर मनु कडवर मून मभाळत ती आपल्या वाटला लागली. “घरी पोचताच दुर्गाने सारा वृत्तान्त आपल्या तवऱ्याला सांगितला.

“काय ? या घागात स्वतःला अपरभोम म्हणवणारा काणो वावरत असतो ? पहाच, मो त्याची स्थिती जाला कशी कसून टाकतां ते !” शरभ गरजला, “माझ एका, सांडून या त्याचा विचार ! भुगोंच भाडायला जाऊ नका त्याच्याशी, त्याचा मुमका वर इतका बलवान आहे, तर तो स्वतः कितां बलवान असेल !” दुर्गा रडतच नवऱ्याला भडकाव करू लागली.

पण बायकांकडे लक्षही न देता तो म्हणाला,

“बघा मला त्या घराची वाट दाखव, मग मी काव करायचं ते पाहून घेईन.” चिडक्या आवाजात शरभ बोलला.

दुसऱ्या दिवशी उत्कृष्ट बाण, तलवार इ. बराबर घेऊन शरभ आपल्या बायको बराबर बाहेर पडला. पण अपरभोमला घेटण्यापूर्वी विहिरीला नोंद घ्यावी करण्यासाठी तो तिकडे वळला. बराबर त्याच वळी अपरभोमची बायकोही तिथे जाली.

शरभाने दांगला घागर बांधून ती घाली माडली ती पाण्याने भरत असताना तो स्वतःही बडबडत म्हणत होता, “हं ! इतकी लहानशी घागर वर घनगुला काणो महाबाटो घेण्याची काय गरज ?” घागर भरली आणि शरभाने ती वर सोबायला मुद्दाम केली, पण त्याने पुं बळ लावून, जांगजोवात श्वास आंजवतो त्याला ती वर ओढायला भारोच रास पडू लागला. मांठ्या कटाने त्याने ती

जराशी वर ओढलीही; पण अचानक घागर साली जाऊ लागून तो स्वतःच विहिरीत ओढला जाऊ लागला. ऐतबेळी त्या दुसऱ्या बाईच्या मुलाने धावत येऊन शरभला घट्ट घडले नसतं, तर तो नक्कीच विहिरीत कासळला असता !

नऊ त्या मुलाने शरभच्या हातातली दोरी घेऊन विनासायास ती घागर वर आंजून दिली. “आता सरी खरं काय हे ओळखलंत ना नृपचाय घरां चला आपल्या” दुर्गा नवऱ्याला म्हणाली “घात नक्कीच काही जादुबिंदू असली पाहिजे,” काहीही झालं तरी अपरभोमला मो भेटणारच” शरभ म्हणाला.

“तमची ललटरेता बदलणं मला शक्य नाहीय मी नुमच्याबरोबर माच येणार नाही हे नक्की” दुर्गा म्हणाली आणि पाणी भरत घेऊन घराकडे निघून गेली. अपरभोमची

बायको शरभला म्हणाली, "माझे म्हणणं ऐका, तुम्ही आपले घरी चालू लागू कसे ! माझ्या नवऱ्याने तुम्हाला पाहू नये अशी इच्छा आहे माझी." पण तिचे न ऐकता शरभ तिच्या मागोमाग आत राहिला.

"माझ्या नवरा शिकारीना गेला आहे, एक संबंध हनी खातो तो, तव्हा कुठेतरी लपून राहून विसत ते पहात रहा, समोर आलात तर माझ तो तुम्हाला मिळून टाकेल यात शंका नाही." अपरभीमच्या बायकाने शरभला समजावले सावधान राहायला सांगून तिने एका माक्या टोपल्याखाली शरभला लपवले.

मध्याकाळ होता होता एकाएकी झंझावातासारखा बारा येऊ लागला, अपरभीम घराच्या अंगणाने पोचून होता, तो आरड्या, "हनी शिजवला ?" त्याच्या आवाजानेच

सगळ्या वस्तु भुंकण झाल्या सारख्या गडगड आवाज करत हलल्या, शरभचे टोपलेही हलले तो आतल्या ज्ञान पथक लागला, त्याला स्पष्टच कळून चुकते की, "आपल्यापेक्षा महाबळीही इथे वस्तिवात आहे !"

"हं, शिजवला तुमचा हनी !" या अन् सांजून घ्या" अपरभीमची बायको बोलली. "घाब जरा ! कुठून तरी माणसाचा वास येतोच मला ! माणूस सांजूनही फार दिवस गेल्या, असे म्हणत अपरभीम इकडे तिकडे शोधू लागला.

तो थोडा दूर झाल्याबरोबर त्याची बायको हळूच टोपल्याजवळ येऊन म्हणाली, "माझा नवरा आपले बाण सांजून झाल्यावर सान घोरायला लागेल, मग मी जळतो मशाल निवकीत ठेवीन, तुला पळून जाण्यासाठी तांच बूण समज, पण पुन्हा कधी या घराकड फिरकायचं घादस करू नकोस."

"देवी, इथं येऊन मी फार मोठी चूक केलीय, पुन्हा कधीही नाही येणार, माझं डोक झिकाणावर आसंय आता." शरभने कबूल केले.

मध्यरात्री शरभला निवकीत जळती मशाल दिसली, तो हळूच टोपली-बाहेर आला अन् वेगाने घाबत सुटला.

थोडा दूर गेला नसेल, इतक्यात जोरदार झुझावात सुटला, त्याला ऐकू आले- "माणसाचा वास ! माणसाचा वास ! अपरभीमचा आवाज शरभने ओळखला; तो अणखी वेगाने धावू लागला.

पण शरभ जसा वेगाने धावू लागला,

नसाच अपरभीमही वेग वाढवला इथेच वेगही वाढला होता, शरभच्या पदचालती अक्की संपन आली होती, पण हवा त्याला पुढे पुढे ढकलत होती ! गरज्यातून पळत असल्याने चाला बराच वेळ कोणो माणूसही दिसला नाही.

इतक्यात शरभला समोर एक दुभय दिसत ते पाहून माच आता आपला जीव निघून चालल्यासारखी त्याला वाटले, अगत्यात एक माणूस आपण मारलेल्या प्राण्यांना हांग लागून त्यातला एकक अचलून बाच होता ! हाणे तो एका बाजूला फेकत होता.

"कोण आहेस तू ? तुझा पाठलाग करत आहे ?" त्या माणसाने शरभला विचारले.

"एक महाबळी माझा पाठलाग करत आहे" कापत कापत शरभने मागितले.

"जंगलातला गवस तर इथे हजार आहे अन् कोणी दुसरा महाबळी तुझा पाठलाग करतो आहे ? त्याला मारूनच टाकीन मी !" तो महाबळी माणूस हुंकारत बोलला.

इतक्यात अपरभीम तिथ पोचला, याच्या बरोबर तो जोरदार वारा आला, त्यामुळे

शरभ अडून झाडाच्या फाट्यामधे अडकून बसला, नंतर खाली त्याला दिसले की, दान्ही महाबळी आपसात घेतवार युद्ध करत आहेत.

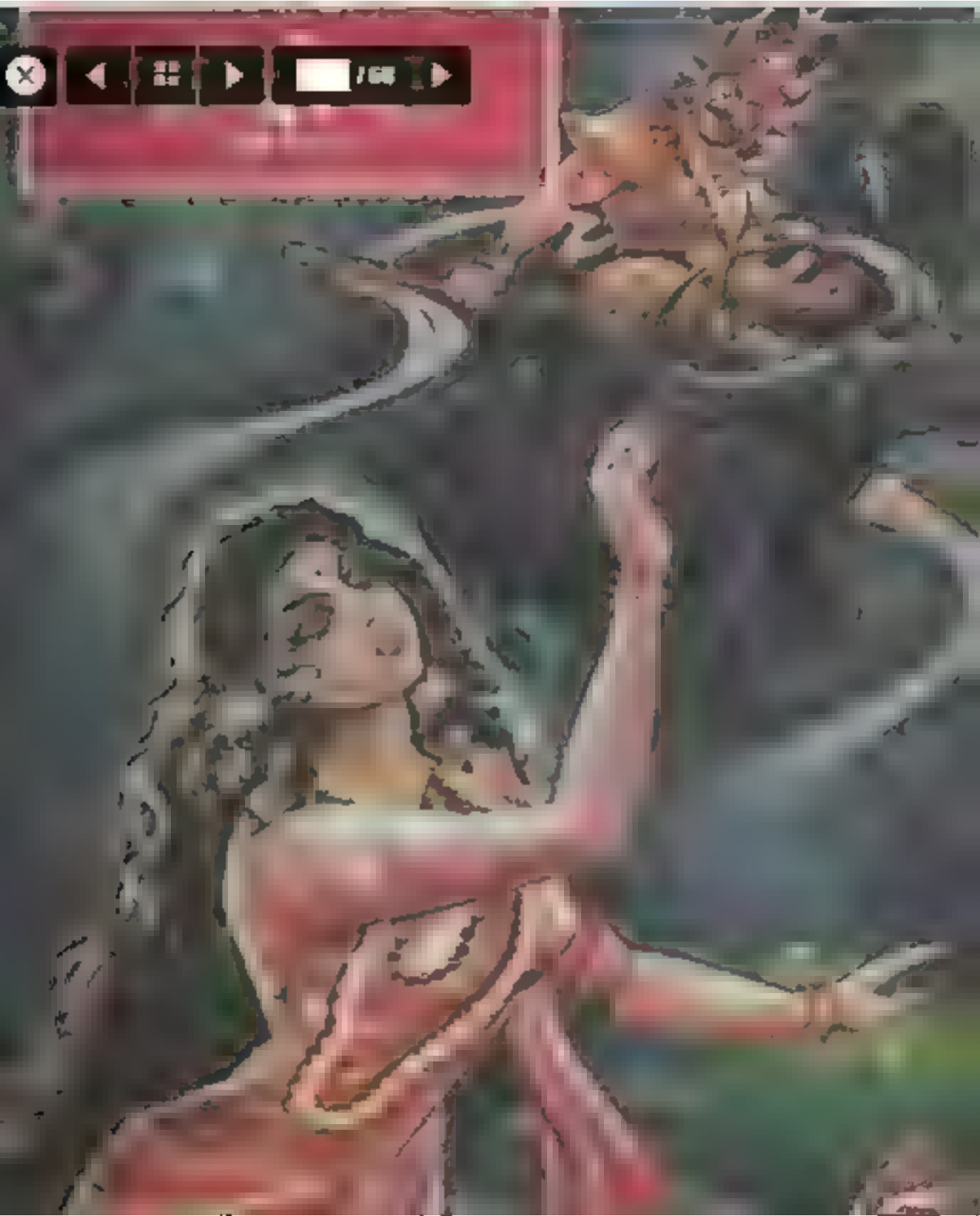
दान्ही महाबळींनी पृथस समोरामसोर येऊन एकमेकांना पाहत घेतले, आणि तंतर न भिडले, दोघे एकमेकांना त्याच्या चुकण्यांनी मारत होते त्याच्याकडे इतके जोरदार होते की पहाडाचाही चव्चाचर व्हावा.

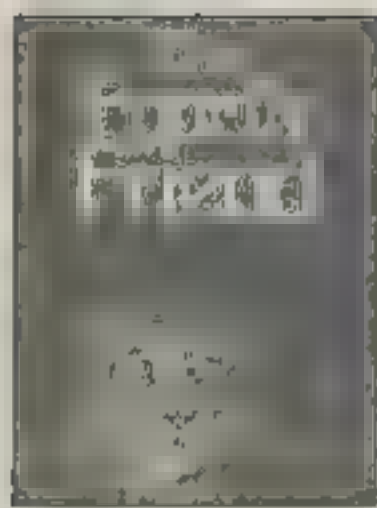
एकाळपयन्त दोघे एकमेकांना लपवून होते, अचानक दोघे आकाशात उडाले आणि खगआह गेले दोघांनी आपस न बोलून तसे कव्यासारखे वाटत हास अजूनही शरभला यांचा मध्याहात आवाज एक यत होता.

दोघात काण जिंकणार, हे निश्चयच राहायचा शरभ प्रचलन करत होता, पण तो पुन्हा जांमनीवर अंतरलेच नाहीत, शेवटी शरभच कलाबसा खाली अंतरला आणि आपले घन शी घन ची न ज गेला.

यातनंतर शरभने ना कधी आपल्या बायका जवळ आपल्या शक्तीचा डोंग मारला, ना लांबाबाही जेव्हा जेव्हा मिजा नमकन आवाज हाई, तेव्हा तेव्हा लोक म्हणत महाबळींच युद्ध आजूनही चालूच आहे.

Rs. 30.

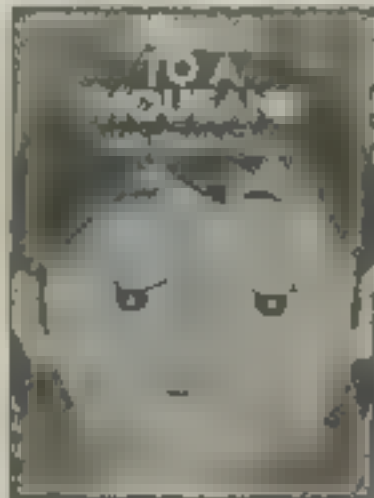
Rs. 40.

Rs. 30.

30.-

Rs. 25

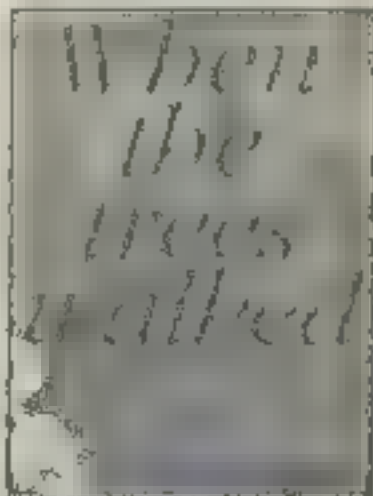

Rs. 30.-

CHANDAMAMA BOOKS ARE ALREADY A LEGEND! THEY OPEN A NEW HORIZON ON THE WORLD OF LITERATURE FOR THE YOUNG

Added to the six titles by Manoj Das is the charming seventh-

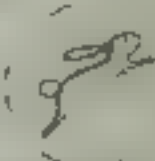
WHEN THE TREES WALKED by the nimble story-teller Ruskin Bond

Rs. 30.-

Among the titles in the process of production are

STORY OF KRISHNA
STORY OF RAMA
STORY OF BUDDHA

For details, write to

CHANDAMAMA BOOKS
(Chandamama Bookings)
Vadapalani, Madras - 600 026

दिग्गज समानाचार

रशिया - बेलारसचे पुनर्मिलन

मे - रशिया व बेलारस या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

१९९१ मध्ये सोव्हिएत युनियन विघटन झाले. त्यामुळे निर्माण झालेल्या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

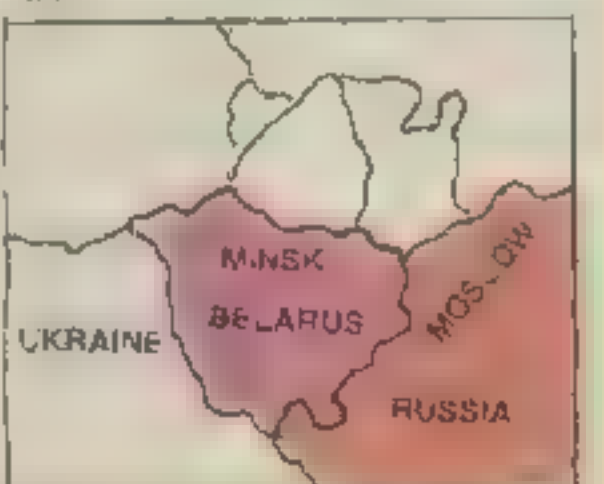
रशिया व बेलारस या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

दोन्ही देश व त्यांच्या पुनर्मिलन हा गरज आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

१९९९ च्या आरंभातील विविध क्षेत्रात आपापसात सहकार्यासाठी एक ठराव झाला. या ठरावाच्या अन्वयेने दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

दोन्ही देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

जे देश आपुली सीमावर्ती युनियनमधून फुटून निघाले, तेही या फेरेतूनच बळी होण्यासाठी पुढे येतील. या दोन देशांच्या मधल्या दुरावाला आता पुनर्मिलन झाले आहे.

साधेश्यामचा हृदयविकार

१. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 २. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ३. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ४. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ५. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ६. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ७. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ८. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 ९. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।
 १०. गंगा नदी का जल सफाई के लिए उपयुक्त है।

[illegible]

एतद्वा शेट्ट. आपण आता इथून निघून
आपापल्या कामाना लक्षा.”

एपीकारावापर

केवळ वितन्ती आहे. जमीनदार हमत बोलला.

“स्वामी, घास्य व्यक्तीचा निर्णय मी नहमीच कबूल करतो. पण या दरबारात कर्वीची योग्यता पारखू शकल असा माझ्या शिवाय दुसरा योग्य माणूस नाहीय.” राधेश्याम बोलला.

जमीनदाराचा चेहरा आता रंगाने लाब झाला. पण मोठ्या काष्टाने स्वतःला सावरत तो म्हणाला, “योग्यतेबाबत मला कदाचित कळत नसेलही, पण सन्मान मिळवायचा हक्कदार कोण, इतकं तरी मला नक्की समजतं.” अन् विवाणाला अद्देशून तो म्हणाला, “दिवाणजी, मी मार्गितस्यापभाज कर्वीचा सत्कार करा.”

राधेश्याम हा अपमान सहन करू शकला! तो म्हणाला, “आपण आपल्या अधिकाराच्या अहंकारामुळे आपला विक्क विसरलात. अशामुळे आपलं अहित होईल. पंडित म्हणून मी आपणाला सावध करत आहे. मग एका अन् हा सन्मान धांवता तसे धडल नाही, तर इथून पुढे कर्वीच्या चुका बोलून लयाची माझी जबाबदारी नाही.”

“दुसऱ्यांच्या-अहंकाराबद्दल बोलण्या-अशी स्वतःच्या अहंकाराबद्दल विचार करा पंडितजी! पंडिताला अहंकार ओभत नाही आपणाला हा माझा सावधगिरीचा इशारा आहे.” जमीनदार बोलला.

हा घोर अपमान सहन न होऊन राधेश्यामने घरी पोचल्यावर बायकोला सारी हकीकत सांगितली आणि जमीनदाराबद्दल तिच्या समोर सृष्टी भलकुरे नरळला. ती त्याला

म्हणाली, “असं आवंशात येऊन आपण कोण, आपलं स्थान काय-या गोष्टी विसरू नका. ते मालक आहेत. त्यांच्या निर्णयाच पालन केलं नाही, तर अस्तित्वच मिटून जाईल न.”

त्याच वेळी गाविन्द तेथे येऊन म्हणाला, “माझ्यामुळे जमीनदार आपणावर नाराज झाले, याच मला दुःख वाटतय. विस्वास ठेवा माझी यात काहीच चूक नाहीय, सर्व अगदी अचानक घडलं. मला आपणाबद्दल आदर वाटतो, माझ्या कवितेत काय चुका आहेत, मी माताजी अधिकारी का बनू शकत नाही, हे मला कळतं तर मी आपल्या चुका न धारण, ते जाणण्यासाठीच मी आपला आपणाकडे आलोय. जे सांगायचं, ते अगदी नि सकोच सांगा.”

रंगाने राधेश्याम म्हणाला, “आता एखादा जमीनदाराकडून प्रश्नांनी मिळाल्यावर तुला माझ्याकडे काय काम? माझी चेष्टा करण्यासाठीच तू इथे आलायस-हे भाईत आहे मला! अगदी ताबडतोब जामू लाव द्यात.”

“दुसऱ्या एका कवींशी वागायची ही कवय पद्धत आहे” आपण अत्यंत अहंकारी आहात, आपल्या या गवाची शिक्षा आपणाला नक्कीच मिळेल,” असे म्हणून गोविन्द तेथून निघून गेला.

त्याच्या बोलण्याने आता राधेश्यामचं भानच सुटलं! तो गाविन्दला धाव्या देऊ लागला. शिब्या बकता बकता त्याच्या छातीत कळ आली आणि तो घाडकनू जमिनीवर कासळला त्याच्या बायकोने

बायकोन जाऊन ताबडतोब वैद्याला बोलावून घेतले, तपासणी करून वैद्य म्हणाला, “हा हृदय विकाराचा तीव्र आटका आहे यागापुरचा वैद्य सनातन हाच यावर उपाय करू शकतो. पण तो राजा अन् जमीनदारांना सोडून इतर कोणावरही उपचार करत नाही.”

जमीनदाराला याबद्दल कळल्यावर त्याने ताबडतोब राधेश्यामला यातापुरेशी पाठवायची व्यवस्था केली! सनातनकडून उपचार करवायची व्यवस्थाही केली. अनेक प्रकारांनी तपासणी करून सनातन म्हणाला, “हा मानसिक रोग आहे. सारे कारण कळल्यावरच उपचार होवू शकलं तोपर्यंत हा बरा होण्याची काहीच शक्यता नाही.”

जे घडले, ते सर्व राधेश्यामने सनातनला

पाहीन.” गाविन्दने त्याला वितयपूर्वक नमस्कार केला. इतक्यात गाडीवाला येऊन जमीनदाराला बोलावून घेऊन गेला.

दशमीच्या दिवशी गोविन्द जमीनदाराला भेटला आणि त्याने भरल्या दरबारात आपलं काव्यपठन केले. जमीनदाराने बूब होऊन त्याला हजार अशर्प्या देण्यासाठी सन्माला आज्ञा दिली. तेव्हा हुस्तछेप करत राधेश्याम म्हणाला, “स्वामी, या दरबारात सन्मान मिळवण्यासाठी योग्यायोग्य ठरवायचा निर्णय मी घ्यायचा असतो. माझा असा निर्णय अहं की - हा काव सन्मान मिळवायला योग्य नव्हं.”

आपला निर्णय मी नहमीच स्मरत आला आहे. पण फक्त एकदाच यावेळी आपण असा निर्णय मान्य केल्यात, तर बरं होईल. ही माझी

म्हणूनच अस झालेला.”

हमन मनातन म्हणाला, “मी केवळ वैद्य आहे, पंडित नव्हे; हे सर्वच आहे. पण तुझ्या रागाचं मूळ कारण जाणव्याकडून चिक्लिम्हा वतणं, मलाही शक्य नाही, आधव्या शिष्याच्या रामनगरला पाठवून मी पूर्ण माहिती मिळवीन. तुझ्या रोमाचं कारण तिथे असेल, तर कळूनच मला.”

मनातनचा शिष्य रामनगरला गेला व त्यानं सर्वच चौकशी केली. एका प्रमुख माणसाने त्याला म्हटलं, “राधेश्यामला हृदय विकार झाला असला तर नवल नाही आपल्या मुलाचं झालणं ना एकल वंत नाही, आपल्याला हवं तेच करतो, बापाचं अन् मुलाचं भांडण झाल्यावाचून एक दिवसही मान नाही शेवटी इतकं ज्ञान की बापानं मनाला घरातून हाकलून दिलं; अन् त्यामुळेच त्याच्या मनातलं कळलं आली.”

तुमच्या एका माणसाने म्हटलं, “मला याचं मूळ कारण माहीत आहे, राधेश्यामच्या जेजुरी मरणाचं कारण या दोन गोष्टींमुळे भागीदारीतली भिन्न आहे. ‘बापाच्यावर राधाचं नेहमी भाडणं होतं असलाना राधाचं कारण तेच काळं.’”

हा गोष्टीकं वरील गोष्टीच्या अर्थ शिष्याने विचारलं.

राधेश्याम सांगला तर त्यानं म्हणलं की राधाचं कारण त्या माणसाने माहिती मिळवून आणल्या नाकातला मनातलं निवडल्या राधेश्यामची चार एकर जमिन हाता लाकलाकडून ना तो कुमन पात थन अन् दराना याच्याला मांडून अस एकरात मर्या

आजाराचं हे कारण माहितीले; तर दुसरा एकजण म्हणाला की, राधेश्यामचा गवळी दुधात परणी घालतो म्हणून तो चिडून आरडाओरडा करत असतो.

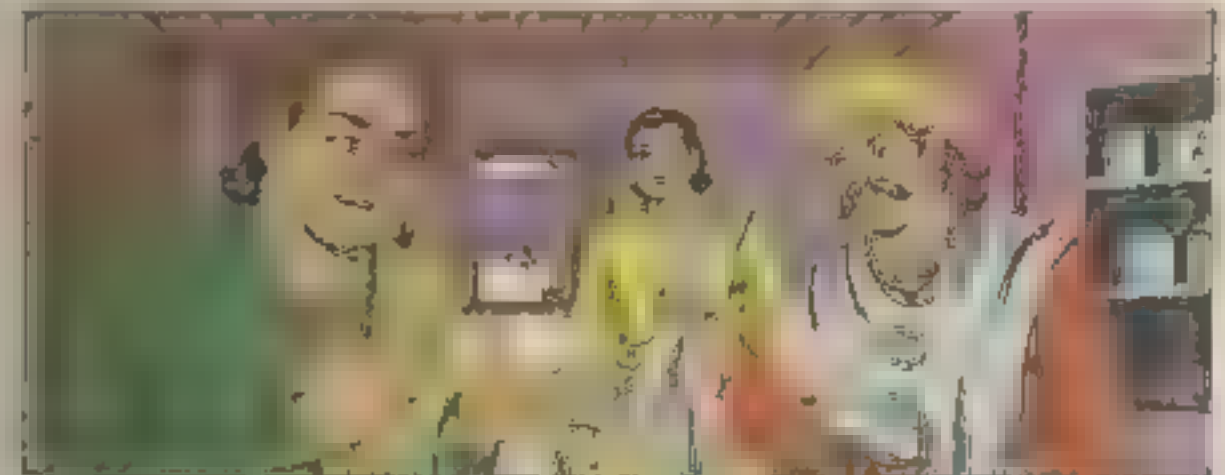
शिष्यानं जवळ-जवळ कोस लाकाकडून माहिती गांठला केला, त्यानच्या प्रत्येकाने राधेश्यामच्या हृदयविकाराचं निरनिराळं कारण माहितीले. एका हृदयवेगाची इतकी कारण? शिष्य आश्चर्यात पडला आणि परत येवन त्याने सर्व काही गुळ्या सांगितले. राधेश्यामनं त्याच्यातला माग संवाद एकला मनातन त्याला म्हणाला, “ऐकमंम नं रामनगरच्या बऱ्याच जणांना तुझ्या हृदयरोगा बद्दल अगोदरच माहिती आहे, त्यांना त्याची कारणंही माहीत आहेत, इतकी जां कारण आहेत, त्यातलं तुला हृदयरोग हाण्याचं मुख्य कारण तुचं शोधायला हवं

राधेश्याम आता मान झाली घालून म्हणाला, “मी स्वतःच अरे कारण सांगाय अशीं तुमची इच्छा आहे ना? ज्या दिवशी मा गेयानं पळवून तुमच्याकडे आलो, त्याच दिवशी तुम्ही सर्व कारण ओळखलं, जिनकी कारणं तुमच्या कारी आली, त्यातलं मूळ

कारण माझ्याही ध्यानी आलेय, ते म्हणजे माझा अहंकार मी याचा त्याग केला नाही तर माझ्या मनाला शांती मिळणार नाही ते कायमचं असलाना राहील, हा हृदयरोग हरायला आधी मन शान्त व्हायला हवं वगैरे आहे ना? पण हा अहंकार कसा पळवून लावावा हं कळत नाहीय मला. आपण सांगा त्यामाठी मना काय करायला

मनातन हमन म्हणाला, “तुझ्यान अहंकार भरला आहे, हे केवळ केवळ ते बर झाल, सम्य समजत हवं खूप झालं, यामळ इतकं तुला अहंकार कमी होत जाईल,” याहे दिवस वैराणे राधेश्यामवर भुषण

यानंतर राधेश्यामला आपल्या मुलाचं झालण बराबर वाटू लागलं, आसपासच लोक त्याला आस वाटू लागले, जमोनदार आता त्याला संवराण संपन्न माणूस भासू लागला. सर्वांच्या चुका त्याला क्षम्य वटू लागल्या. सर्वांच्या कवितांत काही चुक वाटताना तर तो रक्त तो सुधारायला

॥ १४ ॥ जे, नंतर तो म्हणाला
“मनातनदार अणि शांति
अहंकारामळेच मी आजारी. जे, त्यांनीच
माझ्या मनावर आघात केला”

‘जमोनदार तर त्याच्या चारपाया
आजाराचं त्याच्याला इतकं विली गोष्टिचं
तुझ्याकडे येऊन आपल्या चुका आणून
म्याचं प्रयत्न केला, एकजण बघाळू आहे,
तर दुसरा विली ज्ञान त्याच्यानं खोर कारण
हा तुझाच अहंकार आहे, प्रथम तुला आपला
हा राधेश्यामचा हवा सोडून हा त्याचा
कायमचा विकार पाह तुम वीचं ज्ञान
याच्या व ओळखपावर विडून राधेश्याम
म्हणाला ‘मी मनातन आहे अहंकार
आणि आत्माभिमान हातचा इतकं वागला
केवळ मला म्हणाला तं कळत नाही

आंशिकता सिद्धांती

सत्यपुरुषा नामाख्या दीवता नवेल्ल वेमल लक शंभूला भक्तार भोक्त मागत असं आपल्या समार एक सत्य पुरुषाने जेवून ता मीनंदमल येणाऱ्यापांगला म्हण, “साहेब आद्यज्याना भक्ता हो”

एकदा मुगलधोरुन्नेचा एका बुध्दकामे देवदत्ताने जाग्रूत देवदर्शन केलें अने परत येताला. गेल्या हा भिक्का मी दिसल्या जन्मान्धळा भाटे' असं म्हणून या भौक मागून होता. इतर भिक्का यापेक्षा थोड्याच रुडक्यावर जास्त पैसं हातें. पण या रुग्णाने पाहिले की, भिक्कारां जेथून मागून काही नाकानें देव मागून एका इच्छानें ठेवत आहे.

तदर्थान् भिवर्मा स्वरा प्राधत्ता तस्य नावं 'ओष्ठजित्' इत्युच्चार्य भिवर्मा भवइत्या, 'भिवर्मा' इति नावा^{१११}

[illegible]

"हो, विमलदास सर!" तबल्लु भुमरत्ता

[illegible]

मीमिड्र चमूदण

સમ્રાટ અશોક

[illegible]

संध्याकालीन वेळ होतो, महाराज बिन्दुमार
याचा ज्येष्ठ पुत्र मुशम आपल्या भावांना
बराबर घेऊन वर्तुविहारासाठी निघाला.
राजघरात पाहणाऱ्यांच्या संख्येने बरीच वा-
ढल्या. कित्याकरीत अंगरक्षक तं पाहिले
ते शोचण्यापूर्वीच सेवकांनी त्यांच्यासाठी
खाद्यपदार्थ, पेय, फळे इ. ची व्यवस्था करून
ठेवलेली होती, राजकुमारांनी अचूकनुसार प्रवेश
केल्याबराबर टिकटिकाणी अंगरक्षक नेमून

आत कोणी येणार नाही अशी व्यवस्था केली, आपल्या मतारजनात कोणी विघ्न आणू नये अशी त्यांची इच्छा होती. विशेषतः 'जनतेने आपल्याला विलासपुत्री आणि मयान बिन्दुभारचा अयोग्य पुत्र' म्हणू नये अशी सुशेयची अपेक्षा होती, त्या सर्वांनी हरत हेच स्विकार घेवार्थ खाअन्न फळांचा रस प्यायला आणि ती अपुवनाच्या मध्यावर अंथरलेल्या जाजमावर जाऊन बसले. षोडशाच वेळात

काही वेळ उर्वरी राखी समान वापन
दुसऱ्यावेळी इतक साजरा

सुशम नृत्य पहण्यात मग झाला त्याला
अमल्या मनारंजनाची आवड अमल्याच
त्याच्या हाकभावावरून स्पष्ट दिसत होते.
थोड्या वेळाने काही आवाज त्याला ऐकू
आला, बळून पाहिल्यावर एक अंगरक्षक
बंगाने घावत आपणाकडच येन अमल्याचे
त्याला दिसले. जवळ आल्यावर हान जावत
तो म्हणाला, "प्रभ, आपला एक दलनायक
आपल्या सैनिकांसह येथे प्रवेश करू इच्छित
आहे. आज आपल्या आज्ञेचाय कोणीही
आत येऊ शकणार नाही, असे सांगूनही आत
घण्यासाठी तो राजमुद्रा दाखवत आहे."

दलनायकाचे इथे काय काम?"
मानभक्ती घालवून मुण्णन विचारले, "तो
कारण मागू इच्छित नाहीय. कदाचित
आपणांलाच सांगेल," अंगरक्षक म्हणाला,
"होके आहे; तय्यरुनोळ पाठवू नाला,"

काही वेळ उर्वरी राखी समान वापन
दुसऱ्यावेळी इतक साजरा
वज्रात दलनायकाला बंगेवर घेऊन आला,
दलनायकाने मुण्णनाला तय्यरुनोळ केला, सुशमन
हजान्याने अंगरक्षकाला लेखून जायला
मागितले. मंतर दलनायकाकडे मागजोन
पहाने विचारले, "आमच्या मनारंजनात
मडथळा का आणलाय? इतकी छिम्मत झाली
तका."

अडथळा आणणारे आमडा काण प्रभू?
आमचा मग अडथळा नाहीय," दलनायक
नम्राने उत्तरला.

मुण्णन आणखी ओरडून विचारले, "मग

त्ये कशांना आणाय ल?"

"मला शब्दाकाली इथे माझ्या प्रमाणावर
अभिनन्दन-समारंभ साजरा होणार आहे
आवश्यक व्यक्ती करायची मला सेनापतीची
आज्ञा आहे. त्या आज्ञेचे पालन करण्यासाठी
माझ्याबरोबर आलेले काही सैनिक अपचना
बाहेर आणे आहेत आपली अनुमती असेल,
तर आत बोलवतो त्यांना." दलनायकाने
भुत्तगदाखल मागहनी दिली, "माझ्या
प्रमाणावर स्वागत-समारंभ? कुणाचे
अभिनन्दन करायचे आहे?" मुण्णनने
विचारले

"यवराज अशोक यांचे," दलनायकाने
मागहनी

"कशाबद्दल अशोकचे अभिनन्दन?"
मुण्णनने विचारले

"प्रभु, युवराज अशोक यानी तक्षशिला मध्ये जंड मोडून काढले. एकाच दिवसात त्यांनी हे महान कार्य करून दाखवले. विजयी होऊन ते येत असल्याने त्यांच्या स्वागतासाठी ही सारी तयारी घाबू आहे." दलनायकाने माहिती पुरवली. ती ऐकताच सुशेमचा चेहरा पांढरा पडला. अंगावर बीजक कोसळल्यासारखे सर्व बंधूंना वाटले. कोणाच्या तोंडून शब्दच फुटना! सर्वजण अवाक झाले! एक मर्तकी म्हणाली, "वा! काय कुतूहल खर!"

सुशेम जोराने ओरडला, "बन्द कर बकवास!" सुशेम अशोकचा द्वेष करतो, हे सर्तकींना अगोदरच माहीत होते. त्यामुळे त्यांनी सुशेमच्या ओरडण्याची मुठ्ठीच पर्वी केली नाही. सुशेमच्या या क्रमजोराबद्दल त्या मनोमन हसत राहिल्या.

तन्ना झालेला सुशेम यादव्या वेळाने मौन प्रग करत म्हणाला, "माझ्यापासून आत्तापर्यंत ही बातमी नसवून का ठेवण्यात आली? जाणूनबुजून अस केल मेल काय?"

"ही शुभवार्ता कळताच तो कापणालाही माहितीची जावी, अशी महाराजांची इच्छा होती. पण आपण कुठे आहात हे माहित नव्हते. त्यामुळेच आपणापर्यंत ही वार्ता पोचवली जाऊ शकली नाही." दलनायक बोलला.

कांधाचे कापत सुशेम ओरडला, "गप्प बस!"

"आपण कारण विचारत असून मी माहितीला क्षमा अमावी प्रभु!" दलनायक म्हणाला.

"आम्हाला सगळं माहित आहे. तुम्हाला तोंड बन्द ठेव." असे म्हणत सुशेम वकून विस्तवावर पाय पडलेल्या भाकडासारखा अशाण होऊन तिथल्या तिथे फिरत जाणला. नन्तर मुठी बन्द करून तो आकाशकडे पाहू लागला. इतक्या सततपण अशोक आपले लक्ष साधेल, असा विचारही मनात येणे त्याला अशक्य होते. त्याची या माहितीत पराभूत व्हावा अशी त्याची इच्छा होती. पण आता तर या विजयामुळे जनसमामान्यांचा अस्तर काढल अन् तो 'वीर-नायक' म्हणवला जाईल. सूप विचार करून तो मान झाला घालून दलनायकाजवळ गेला. काय करावं हे दलनायकाना समजना.

अचानक आपली अगळे काढून सुशेमने ती दलनायकाच्या वाटात घेतली. नंतर हसून त्याची पाठ पोपटली. या अचानक कठीमुळे

दलनायक स्तब्ध झाला. हळूच हसून त्याने सुशेमला नमस्कार केला.

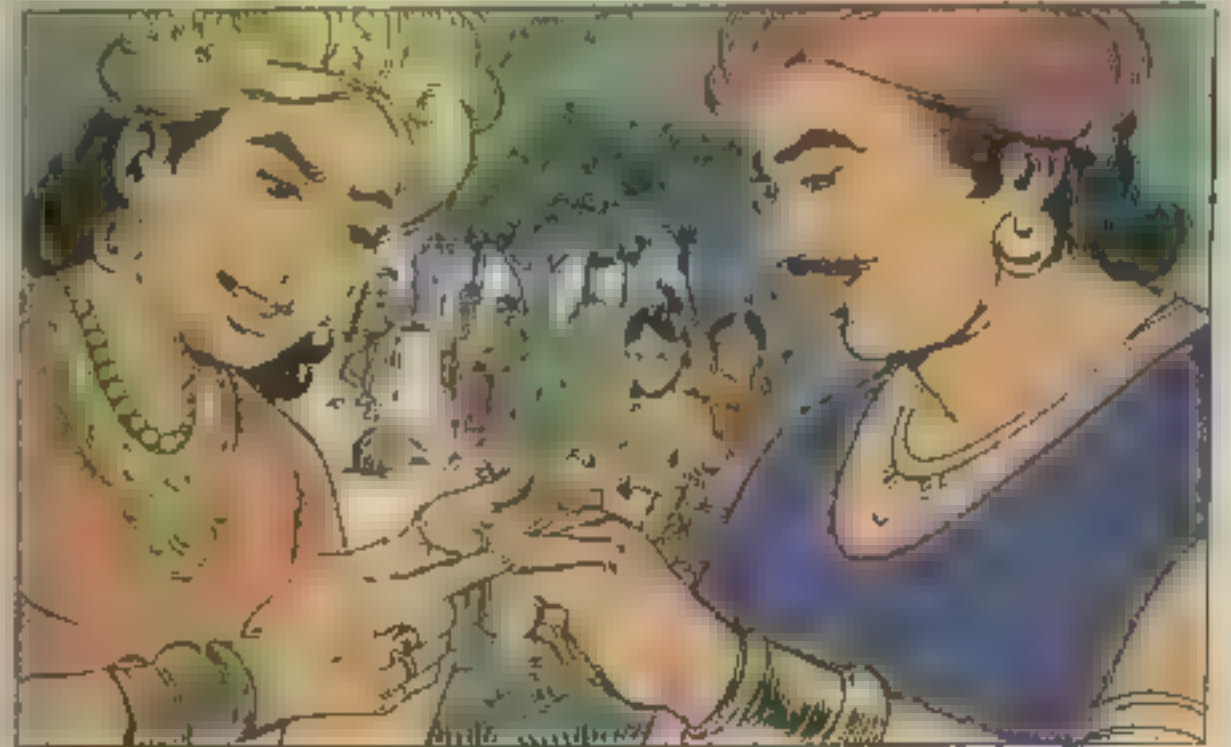
"तू शुभसमाचार आपल्यामुळे तुला बसिस दिलं मी! अद्या याहूनही मोठं बसिस देईन पहा!" सुशेम बोलला, "कृतज्ञ आहे मी महाप्रभु." हात जोडत दलनायक म्हणाला, "तुला ते मोठं बसिस हवं असल तर तू एक काम करायला हवं." भावगर्भित आवाजात सुशेम बोलला

"आज्ञा व्हावी." दलनायक म्हणाला "काय आहे ते नंतर सांगेन. पथस मांग, की मी काण आहे?" सुशेमने विचारले

"अस का बोलता? आपण तर युवराज आहात." दलनायक म्हणाला

"आज मी युवराज आहे, तर भविष्यात काण बनन?" सुशेमने विचारले

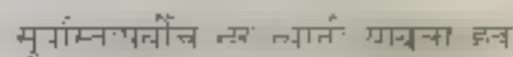
"आपण महाराज बनाल प्रभु!" दलनायक उत्तरला

"शाबास! बरोबर बोललास वध! भावी महाराजाला साथ दिलीम, तर तुझं भविष्यही भुजळून जाईल." सुशेम म्हणाला

"आज्ञा या प्रभु, अवश्य पालन करीन." दलनायकाने आश्वासन दिले. "अशोकच्या स्वागताची सारी व्यवस्था तुझ्यावर सोपवली आहे न. तेंव्हा ही व्यवस्था भुज्ज प्रकारे व्हावी अन् अद्भुत कानन प्रकट व्हावी. हा समारंभ इतक्या भुज्ज कोटीचा व्हावा, कि त्या वासी पुत्राला आणखी कमल्या सन्मानाची अस्तरण पडू नये. समारंभाची व्यवस्था काहीही भुण न ठेवता व्हावी समजवं ना माझ म्हणण?" सुशेमने विचारले.

हे बोलणे ऐकल्याबरोबर दलनायकाच्या भुत्रया आकृचित झाल्या. मोठ्या प्रेमाने त्याचे हात पकडून सुशेम म्हणाला, "भागवार्द-मारवा घाबरतास काय? दलनायक आहेस ना? सेनापती बनायचं अमेव, तर माझ

सूर्यास्त होवून सर्वत्र अंधार पसरून लागला. तेथील पोंठमोड्या सांघांना पेटल्या मशाली वासण्याने आल्या. इतक्यात दुसरे घोड्याच्या टापांचा आवाज ऐकू वेळ लागला. घोषणा ऐकू आल्या. "चौराटिवोर युवराज अशोक्या विजय असा" युवराज अशोक्या विजय असा!^{१०} घोषणामुळे वातावरण द्रमदमले.

रीड्या पैलाने कुठूनसा प्रकट होऊन
अशाक म्हणाला, "मी कुशल आहे. प्रथम
सांगतो तसे करा. दगडामळे त्वस्मी मानल्या
रीनिकाना काळजीपूर्वक बुडवा, खांधा-
वरून ज्या बंदसाशांनी पत्थर कुकळने त्यांना
पाठल्यास करून प्रकटा' आमचा निनाश
ईश्वरान्याच्या व्यक्तीचा अंदेश स्पष्ट झाला आहे,
या कारस्थानासाठी काण आहे. ते शाश्वतच
आहे आपल्याला "

दीर्घापीत नौकर्ये

सुरज हा व्यवसाय व दृष्टीत मानला जात असे. एकदा मुलांच्या नव्यामानी त्याला पैशाची गरज भासली. त्याच्या बँकेत ५०० दिवसालाच वाच्यकराकडे कर्ज मारिलेले. त्या स्थितीत तो दाय्याला स्वीकार दिला.

त्या घटनेनंतर त्या 'दिवसांत' दिवसांत तो काही काळ काम मिळाले. त्याला मिळालेले पैसे त्याच्या बँकेत वाच्यकराकडे कर्ज मारिलेले. त्या स्थितीत तो दाय्याला स्वीकार दिला.

"एका भाऊवरूनानंतर मचना मिळाले" असे सांगत त्याला घाबरा केले गेले. त्याची ५५० हॉटेल्स त्याला नौकर्या दिली. त्याच्या माती, त्या बोझापेकी एक होता खूप मिथिलाज मल्लिकार्जुन मुभागा.

तो आता काही काळानंतर आता मिथिलाज मल्लिकार्जुन मुभागा म्हणतात. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले.

मल्लिकार्जुन मिथिलाज मल्लिकार्जुन मुभागा म्हणतात. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले.

त्यावरून मल्लिकार्जुन मिथिलाज मल्लिकार्जुन मुभागा म्हणतात. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले. त्याला त्याच्या दिवसात ५५० हॉटेल्स मिळाले.

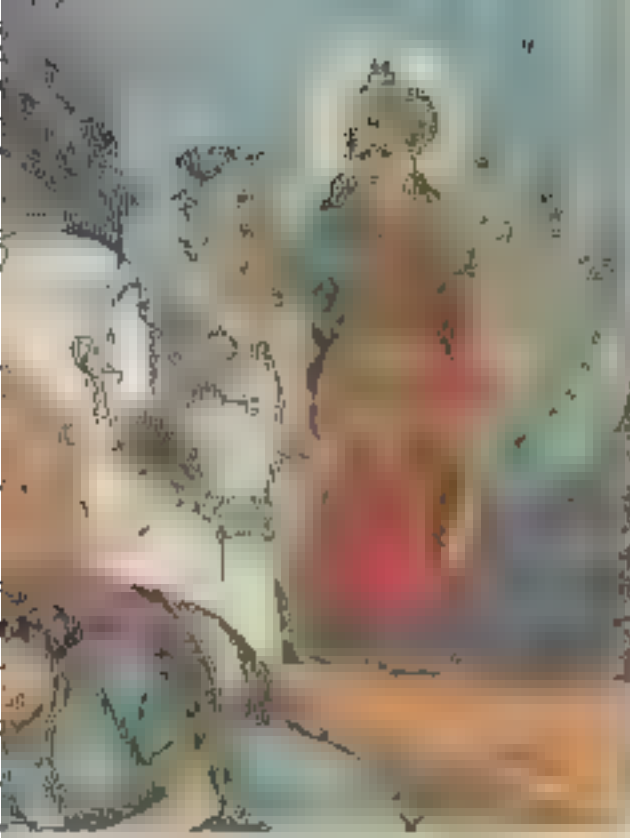
- चमत्कृत दीर्घा

सुनारयना

अंधारी रात्र, आणि भयानक वातावरण! राहून राहून पाऊस रिपरिपत होता, मधून मधून चमकणाऱ्या विजेच्या प्रकाशात अकाळाविकाळ, भेसुर चंभरे तजरेंस पडत होते. शरीर धरकापायला लावणाऱ्या कोल्हेकडच्या आवाजाची त्यात भरच पडत होती, पण दूत निश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. झाडावरून प्रत अंतरातून आपल्या झाडावर आडवे टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मीन धारण करून स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेतानली वेताळ मोलू लागला, "राजा, मी तला समजावता समजावता सकाळी 'बाबा' इतके कष्ट करायची अशी काय गरज पडलीय. तुला ? सा भयानक स्मशानात मिथिलाज अन् विशमर्ष आहेत, हे विमरलास काय ? कोणत्याही सणी हय तुझ्या प्राणावर येऊ शकतं, तू काही सामान्य माणूस व्हर्सेस ! जणभर वृत्त केलं अन् सोडून दिलं, असं तुझ्या

वेताळ कथा

बाबल शक्य नाही मं ! तुम्हा हा हर्षण्णा आणि कष्टांशी दोन हात करावची प्रवृत्ती पाहून मला थोडा पेंतच घेई, त काणी आपणान्त आर्मी तर मज्हीम ? बहुधा हे अरं असाव, म्हणूनच गर विवशा होऊन यान्त्रिकपणे या कामाला गुपला आहेस ! माणूस जाणूनबुजून किंवा अजाणता पाप करतो कधी कधी देवता आणि तपानिष्ठेची बुद्ध्यवहाद करतो, अहंकाराने चार्घट वागतो अन् त्यामुळे आपसास्त होतो तू या श्रेष्ठतेला आहेस की नाहीस, हे मला नाही माहीत ! पण अविध्यात जाशकळ महत्त्व म्हणून सुलभता नावाच्या एका रात्रकन्याची गोष्ट सांगतो तुला, "आणि वेताळ कहाणी सांगू लागला.

जिनयपूरीच्या राजाच्या विवाहाला सोळा वर्षे झाली, तरी त्याला अपत्यप्राप्ती झाली

नाही, हे दांपत्य गेजे नाही, असे पुण्यक्षेप किंवा ज्याचा पूजा केला नाही, असे कुठलेच दैवत अस्त नाही."

एकदा पावसाळ्यात महाराजो जोरदार बाज कडकली आणि मसळछात्र पावस पड लागला, सर्वांना एक छयकर आवाज ऐकू आला ' नगरबाहिरचा डोंगराच माडून पहल्यामागसे सर्वांना वाटले

त्या आवाजाने वचकून राणी विछान्यानुन अठून कुभी रातली, बांध्या वेळाने पांजूस थांबला आणि वानावरून एकदम शांत आले, राणी पुन्हा विछान्यावर पडली आणि शांत झाली, तिला एक स्वप्न पडले, त्या स्वप्नात तिला सर्वांगसुन्दर दुर्गादेवीच दर्शन झाले, देवी तिला म्हणाली, "सुप काळापासून दगडमानी अन् झाडांनी झाकलेले माझ मंदिर या पायसाभुळ पकट आलेय, परिक्रम करायला त्या मंदिराचा जाणोडार करव तहं संचाल होईल," आणि देवी अनर्थाज पा...

मकाळीच राणीने राजाला आपले स्वप्न सांगितले, त्याच दिवशी राजागणणे व परिकरातले कारीजण सोडपा मुश्किलीने वा डोंगर चढून गेले, तेथे खरोखरच पडोक असल्याने मंदिर पाहून सर्वजण आश्चर्यात अडाले ' राजाजवळून माहाच महिन्यात आवाड भद्रिगावा जाणोडार होऊन डोंगराक जाण्याचा रस्ताही तयार झाला.

ज्या दिवशी दुर्गादेवीच्या पूजेची सुरुवात झाली, त्याच दिवशी लक्ष्मी आले, की राजा गर्भवती आहे, राजदम्पतीच्या आनन्दाला पारवार करून नाही. एका विशिष्ट प्रकारच

चान्दीवे डोळे अर्पण करून स्वतः देवीला पाक्षाक्ष चढवायला नवस राणा बोलली परन्त आता गर्भवती असल्याने तिला डोंगर चढायला मनाई करण्यात आली अन् तिला ती प्रयत्न साहून चावा लागला.

तसे महिन्यांनंतर राणीने एका सुन्दर कन्यागल्ला जन्म दिला, अत्यन्त आकर्षक अशा मांठ्या मांठ्या डोळ्यामुळे ती जास्तच मनाहारी वाटत होती, तिला बघायला आपले दोन चाळे अपुरेच आलेत असे प्रत्यक्षाला वाट

डोळे पाहून तिचे "सूनयना" असे नामकरण करण्याला सहा महिन्यांनी दिना

जन्माच्या दुसऱ्याच दिवशी वैद्याने जाहीर केले की, दिमागला इतके सुन्दर डोळे असले तरी, कन्या मज्ज जन्मान्ध आहे ' राजदम्पतीवर या वानेने जणू बाजब कोसळली '

सूनयना आघळी असली तरी अतिशय बुद्धिमान होती, अतिशय मधुर कण्ठ ही तिला लाभलेली दणगी होती, तरीही तिच्या अंधत्वामुळे राजादाम्पती नेहजीब चिन्नाउस्त भसत

काळ जात राहिला आणि सूनयना आता अंधार झाली, कितीही सुन्दर व बुद्धिमान असली, तरी जाणूनबुजून आघळ्या मुलीशी विवाह करायला काणता राजपुत्र पुढ येत- ' या विचाराने राजदम्पती अनिष्टातून त्रासून लागली

"माझ्या विवाहसाठी तुम्ही चिन्तित जाऊ नका, सगळा भार दुर्गादेवीवर टाका, "असे म्हणून सूनयना त्यांना घेई देई.

ता स्वतः दररात्र मध्यावाळी आपल्या प्रिय सखीला घेऊन डोंगर चढून दुर्गामातेच्या

सोन्वरात जात असे पुजान्याकडून प्रसा.

रात्र ती रोज मन्दिरासागण्या खडकावर नसून खड हवेचा आस्वाद घई

एक दिवशी नेहमांधमणी प्रसाद घेतल्यावर ती मन्दिरासागे आली, तिच्या सखीने तिला खडकावर असताना म्हणले, ' सखी, आपल्या मधुर आवाजाने दोन-तान गाणई म्हण ना !"

सूनयनाने देवीच्या स्तुतीपर गाणे म्हणायला मुक्तीत केली आणि तिची सखा सुपचाप तेथून निघून गेली, मन्दिरात शिल्पकार कर्णाच्या नरणाशी लवकरच तिचा विवाह होणार होता त्याला सूनयना ती सखी शिवाला आवडणाऱ्या नन्दिवर्धन आणि चमेलीच्या फुलांच्या मुगध्याने आसमन्त हरवकून गेल्या होता त्या मुगधी वाट हवेच्या आहारीमुळे सूनयना स्वतः ला विमळत गेल राहिली

बन्द्रगिरीचा मुकराज सुधाकर देवघाटन करला करता बोंगराच्या मागील बाजूने बंदून वर आला. तो एक भुलम चित्रकार असून पित्याच्या परवानगीने त्याने अनेक राज्यांमून पर्यटन केले व कित्येक सुंदर प्रवेश व व्यक्तींची चित्रे रेखाटली. तिथे असून गात असलेल्या सुनयनाचे सौन्दर्य पाहून तो हलप्रभ झाला ! अपलक तो तिचे सौन्दर्य निरखत राहिला. अशी अवस्त सुन्दरी आजवर त्याने पाहिलीच नव्हती. त्याने तिथल्या तिथेच मानभर असणाऱ्या सुनयनाचे चित्र रेखाटने, ते घरे होता होता तिची मस्तीही परत येऊन म्हणू लागली, 'अंधार पसरू लागलाय, चला युवराणी.'

आपल्याला कोणी पाहू भवे म्हणून सुधाकर नेवळ्यात एका छडकामागे लपला होता

माणारी युवती या राज्याची राजकन्या असल्याचे स्थाने जाणले आणि निश्चय केला की, विवाह करीन सर हिच्योशोच !

यानंतर सुधाकर आपल्या राज्यात परत गेला. त्या रात्री त्याचा पिता कान्तिवर्मा याने त्याच्या प्रवासामागील विशिष्ट वर्णने त्याच्याकडून ऐकल्यावर म्हटले, "राजकुमार, एक शुभ समाचार आहे. आपल्या सहाटाची प्रकृती एक कन्या कांचना सुस्थाशी विवाह करू इच्छित आहे. तुझ मत् ऐकण्यासाठी त्यानी आपला वत पाठवला होता. आपण त्याचे माहलाक आहोत. त्याच्याशी संबंध जुळणं आपलं सौभाग्य छेल. भाग्यच जणू भायला दारवाजा लटखटावत आह."

सहाटाने एका वर्षापूर्वीच ऐकले की, सुधाकर एक भुलम चित्रकार आहे. त्याने मुद्राम त्याना बोलवून आपल्या कुटुंबात राहवून घेतले होते आणि परिवारातल्या लोकांचो चित्रेही काढवून घेतली होती. त्यावेळी युवराणी कांचनाशी त्याचा परिचय झालेला होना

कांचना काहोशी अधिक लठू हाती आणि तिचा एक पायही बघोर होना तिची आठवण येऊन सुधाकर पित्याला म्हणाला, "त्या जाड्या, लंगड्या, भुलीशी विवाह ? बशक्य आहे ते ! ती स्वभावानं नहरीही आहे."

मुलाच्या सुमगने वाराज झालेला राजा म्हणाला, "तू काय स्वतःना मदन ममप्रनोय ? लूही तर कुबडा आणि सिरळा आहम ?"

आपल्या रुपाबद्दलचा पित्याचा रोमणा ऐकून सुधाकर दु खविन्हळ झाला. तो म्हणाला, "विभवपूरची क्षमा करा बाबा ! राजकन्या आवडली आहे मला." त्याने

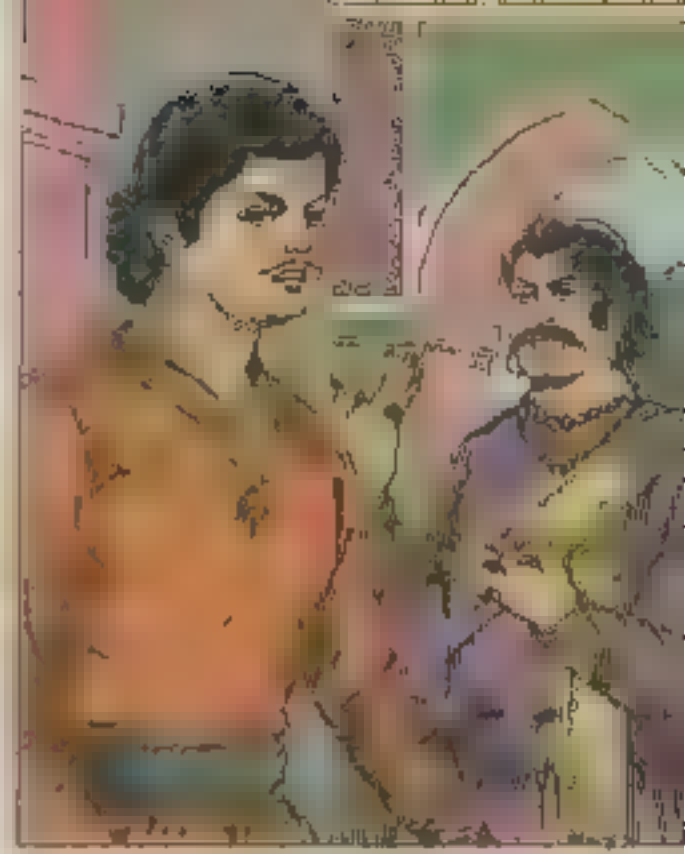
द लवकरच विवाहाना सौन्दर्य पाहून कान्तिवर्माही अवाक झाला. थोडा वेळ गण राहिल्यावर तो म्हणाला, "माझ्या बोलण्याचं वाईट करून घेऊ नकास. सहाटाचा प्रस्ताव भयान्य कला, तर कदाचित भविष्यात त्याचा परिणाम वाईट हाईल. आपण माहलीक आहोत. आपण राज्यहा हातून जायचा भयन्य आह"

कान्तिवर्मा आपल्या पुढाचा हट्टी स्वभाव चांगला माहोत होता. सुनयना व तिच्या पित्याबद्दल माहिती मिळवण्यासाठी त्यान आपल गुप्तचर त्रिनयपुरला पाठवले. एका आठवड्याने परत येऊन त्यानी बानमी विली की, सुनयना जन्मांष्ट आहे !

हा अहवाल मिळताच राजाने आपल्या पुत्राच्या शालनात जाऊन त्याला विचारलं, "पुत्रा, तू मुनयनाशी काहोही बोलला नाहोत फक्त चित्र काडलस, कर ना ?" सुधाकरने होकराथी मान हलवल्यावर राजा पुढे म्हणाला, "राजकन्या अताव मुन्कर आह पात वाद नाहो पण ती बिचारी जन्मापासूनच आंधळी आहे. हे माहोत नाहो तुना." सहानुभूती दाखवत कान्तिवर्माने याहिती दिनी.

अणभर सुधाकर आश्चर्यातच पडला. पित्याच्या मागण्यावर त्याचा विश्वास बसेना. तो चित्रानल्या सुनयनाच्या छोट्याकडे पहातच राहिला ! नंतर तो म्हणाला, "मग तर फारच छान ! माझा विवाह सुनयनाशीच हाईल."

कान्तिवर्मा म्हणाला, "ठीक आहे. नवकरच तुझा विवाह सुनयनाशी हाईल." अन् पुत्राला आश्चर्याद देखून तो आपल्या भवनाकडे निघून गेला.

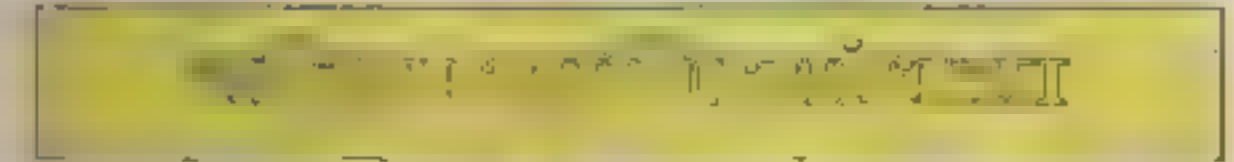
विक्रमराजाला इतकी मोठ मांगून घेताळ म्हणाला, "राजा, सहाटाच्या कन्येशी आपल्या पुत्राचा विवाह न बडला तर अवर्थ हाईल, अशी कान्तिवर्माला भीती होती सुनयना आंधळी आहे हे कळल्यानंतर त्याने पुत्राला ममाई करायला हवी होती, पण त्याने तर भुलट त्याला आश्चर्याद दिला, विचित्र नाही वाटत हे ? मला तर आपली एक प्रभन पडलाय. सुनयना आंधळी आहे, असं कळल्यावर सुधाकरने 'मग तर फारच छान !' असे का म्हटले ? त्याच हे जीवन अमंजळ वाटतय. ज्या तरुणीशी आपण विवाह करू इच्छित आहोत, ती विकलांग आहे, याबद्दल त्याला तर चिन्ता वाटायला हवी. पण भुलट त्याला आनंद वाटतोय, ठीक आहे, थोड्या वेळामाठी आपण हे सर्व विसरूया. सुनयनाचं

जन्माधी असण, मम्राटाच्या एकलत्या एका मुलीशी विवाह करायची सुमंधी सुधाकरन हातची घातवण हे सर्व त्याच्या दुभाऱ्याचं द्योतक वाटतय. असं वाटतय की दोघंही शापग्रस्त आहेत. माझ्या या अकाच अत्तर माहीत असूनही ते देण्याचं टाळवंस, तर तुझ्या मस्त काची छकलं होअून जातोल."

अडचणीचे अत्तर देत विक्रमराजा म्हणाला, "सुधाकरचा सुनयनाशी विवाह करायचा प्रस्ताव कार्तिकेवर्माचे प्रथम ठाकरला, त्याला आपली असमानी रक्षकली, नंतर पुन्हा आशिवोद ही तिला. धान आश्वर्य वाण्यासारखे सिंदान मला तरी काही वाटत नाही. स्पष्ट आहे की कार्तिकेवर्माच्या पुत्राले मम्राटाच्या मुलीशी विवाह करायला नकार दिला अन् त्याम हे कार्तिकेवर्माला भीती पडलीय की भविष्यात आपल्याला राजधानी मुकाबलातल, मम्राटाच्या क्रांथाला बळी पड्याचं मासेल. पण माझलाक राजाची पय एका अथ सर्वतीशी लयाला तयार झालाय असे पाहून मम्राटाच्या सुधाकरच्या त्यागबद्धीचं कौतुक वाटल, असा कार्तिकेवर्माला विश्वास वाटत होता. आपल्या मुलीशी तो लयाला तयार नसल्या बद्दल त्याला

तक्रार रहाणार नाही. मम्राटासारख्याच्या मुलीशीच विवाहाला नकार दिला ही ग्राह त्याचा मासेपणा व मनाची परियकता दर्शवत आहे. आता राहिला सुधाकरचा विषय' त्याला ते हा त्यान हे तर छानच छान असं म्हणायला ये एक सबळ कारण आहे. तो स्वतः अत्तम चित्रकार असला तरी रूपवान नाहीय कुथडा आणि तिरछा आहे. सुनयना ओंधळी नसली, तर कदाचित तिने मनापामून त्याला स्वाकारले नसते, त्याचा विवाह होअू शकला नसता, आता प्रश्न असा की सुधाकर अन् सुनयना काय भावग्रस्त आहेत? माझ्या दृष्टीन हा प्रश्न सूर्यास्तक नव्हे जगान कितांनरी प्राणम मुलाने जगतान तशी कितांतरी दुःखान भरनन जेवन घालवतात. त्यामुळे काही माणसाना धन्य, भाग्यवान आणि देवाकडून आशिवोद प्राप्त झालेले असं म्हणण, अन् ज्याला हे मिळत नाही-त्याला भाग्यहीन आणि शापग्रस्त म्हणण हे अनुचित आहे. आपल्या बुद्ध्यागतेचं लक्षण आहे

अत्तर देअून माझ्यावर राजाने मोन भंग झाल्याच्या निमित्ताने वताळ प्रेतामह अद्भुत झाला

भूषण भूस्वामी महादेवच्या घरी चारी करताना पकडला गेला आणि त्याला दोन वर्षे कैदची शिक्षा झाली. आजच तो मुक्त झाला. कोतवालाने त्याला बोलावून म्हटले, "चारी करणं हा अपराध असल्याच तुला आजपर्यंत कळवचं असलं. कळलं की नाही?" भूषण विनयाने भूतरला, "चारी करणं, कुणाला पसवणं हा अपराध असल्याच कुणाला माहीत नसेल माहब?"

"ते माहीन असूनही तू चारी का कैलास?" कोतवालाने विचारले. "थोरा- मोठ्याचं म्हणण आहे की आपला आनदानी धन्दा मोडू नये. माझ्या आज्या पयज्या पासून चालत आलेला धन्दा आहे हा. चाचो करण चुक आहे, असं मी म्हणालो, तर मी जाणून नवून आपल्या पूर्वजांचा अपमान करताय असा तरे होतं ना ना" अश्याच तर्का करण दिव

कोतवालाने थोवर हमीत म्हटले, "मा भावा बाहेर गेल्यावर काय करायचा इरादा आहे, सांग!" "मी जस तेझी करतो तस तमसाप्रमाणे आपले कान माफ करीत" भूषणने सांगितले, "माझी चेष्टा करायचं खाडम करतायस? इतकी हिम्मत तुझी?" रागात लाल होत कोतवालाने विचारले

हान जोडत भूषण म्हणाला, "साहेब आपली चेष्टा करायचं खाडम मी कसं करू करीन? आपण कुठे, अन् मी कुठे!" "तुझ्या कोलण्यात नव्हीच काही रहस्य लपवलेलं आहे नाटे स्पष्ट जालं बर?" कोतवाल म्हणाला भूषण सांगू लागला, "साहेब, धी भूस्वामी महादेवच्या घरी चारी करायचं ठरवलं. त्याच्या दोन आठवडे आपी काही कामाच्या बहाण्याने त्याच्या घरी गेला. त्याची लोखंडी टंक घरात कुठे आहे, हे मी पाहून ठेवलां. नंतर मिनीला कुठं शक पाडावला हवं, हे

ठरवलं भिर्तीबाहेर खूण करून ठेवली. पण रात्री माझ्या हातून चुक झाली अंधारात ती खूण मला नीटशी दिसली नाही. जे भोक टूंकजवळ बनवायचे होते, ते मी बरोबर टूंकेच्या मागे केलं. त्यामुळे टूंकवर कुदळीचा थोडसा आवाज आला, दुसऱ्याच क्षणी महादेव आणि त्याच्या दोन लोकानी मला लिथल्या लिथेच पकडले."

बोलणं ऐकल्यावर कोतवाल म्हणाला "तू म्हणाला हातास की बाहेर गेल्यावर मी मोहमी प्रमाणे कान साफ करीन, याचा अर्थ काय? तू आपल्या या सर्व्यांमदून तर ओलला लळतास?"

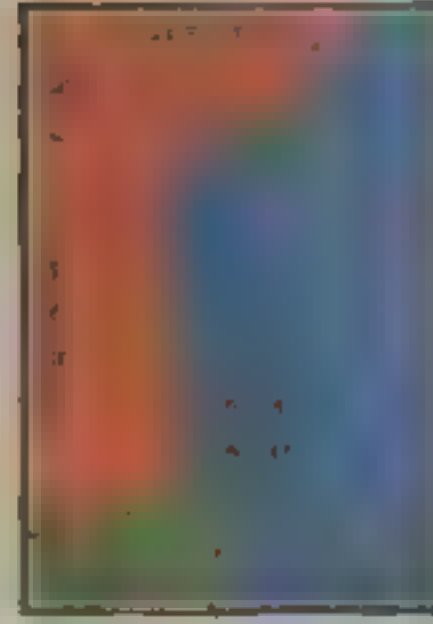
'साहेब, तेच तर सांगत होतो ना महादेवचं मला पकडून चांगलं पिटलं अन् तो म्हणाला, "तुम्ही इतकी हिम्मत? तू काय समजावास की, तुझ्या कुदळीची खणखण ऐकून येण्याइतकी मी बहिर्भा आहे?" हा आवाज ऐकून तर कुंभकारांनी जागा होईच, त्याचं बोलणं ऐकून मला वाटलं की, मीच तर बहिर्भा नाही ना झालो? तुरुंगात कोठल्यावर मी एका काडीला कापूस लावला अन् रोज कान साफ करत राहिलो. या दोन वर्षांत माझे

कान अगदी ठीक झाले. एकादी सुंगी झुलली, तरी आवाज ऐकू येतो मला' त्यामुळेच बाहेर गेल्यावरही नेहमीप्रमाणे कान साफ करीन मी."

त्याच्या बोलण्याने फार नाराज होऊन कोतवाल विचारू लागला, "तुझ्या बोलण्याचा अर्थ असा की, तू नेहमीप्रमाणे चोरीच करायचं ठरवलं आहेस, होय ना?"

भूषण गण्य भुभाच राहिला, तेंव्हा छंदी त्याच्या खांद्यावर टेकवून कोतवाल बोलला, "अरे मूर्खा! तू त्का गालांकडे सक्ष दिलं नाहीस असं वाटतंय, तू भिर्तीवरची खूण ओंठातू शकला नाहीस याचं कारण आण्टे तुझ्या रातधळपणामळे तुम्ही नजर कमजोर होत चाललाय."

ताकडलाच कोतवालाचे पाय धरत भूषण म्हणाला, "मानक, मी फक्त चाळीस वर्षांचा आहे, त्यावळी बाहेरपणामुळे मला शिक्षा भोगावी लागली, आता आंधळेपणामळे पुन्हा एकदा तुरुंगात पायची इच्छा नाही माझी. भुव्यामी महादेवकडेच मला एकादी नोकरी मिळवून द्या, कमलंही वाईट काम करणार नाही मी."

मध्य प्रदेशात तुरुंगाच्या सारण्याच्या रक्षणासाठी १९७६ मध्ये दाखी स्थापना करण्यात आली

पुस्तिकाट सगाव

पुस्तिकाट ही एक लोकानी मरवाणीत घासतात स्थापनल्या दसराहती पैकी एक होय. मराठवांच्या बराच मोठा भाग जाल्ले पुस्तिकाट म्हणतात. ताना भानु हे भारतातील शासका कुमाळ्याचं सोठे राज्य हाय माळावर प्रान्तरचलेप्रमाणे बनवले हे ग्रंथलेख दाख होय. येथे चक्रीवादळे मोठ्या प्रमाणावर होत असतात. केवळ समुद्र-किनाऱ्याच नव्हे, तर बराच वात-धर्मस्तबा प्रथम ही वादळे बुध्द्वस्त करतात पुस्तिकाट.

सदस्यी ज्ञानासीस संकु-बाकराभा कताच्या झोपड्या

सशोधकाच्या भुलरेला आन्ध्रच्या नेहूर विज्ञान
श्रीगणिकांग ह द्याप जात आन्ध्र अंतर्गिह सशोधन
काल ह्या ह द्याप जात आन्ध्र अंतर्गिह सशोधन
सशोधन - रोहिणी हे ९ ओक्ट १९६९ रोजी यंधन
सोदण्यात आले. जास्त मोठ्या यानसाठी यथे एक
मशीन शोधन-वेदी बनवली जात आहे

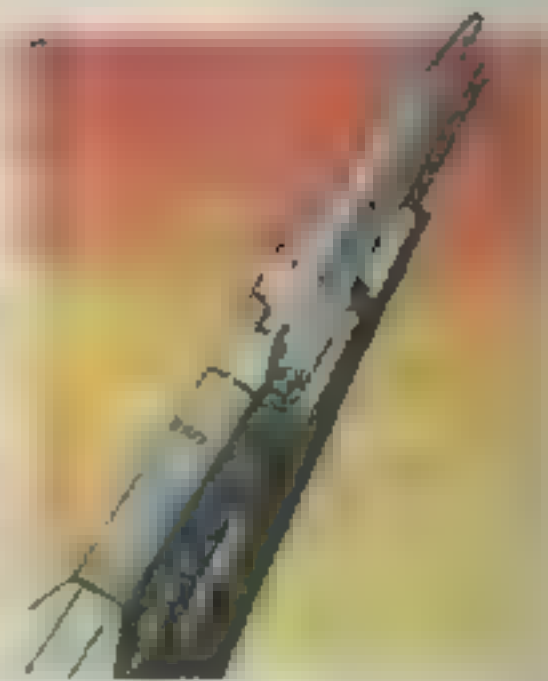
श्रीगणिकोटा नेट अंतर्गिह अहो बनवले गेल्यामुळे
पेथील जंगलातल्या येताही कळि या ह्या यान
गहवाभावी ह्यातलपदी करावी लागली हे लोक
मळ्यात शिवागोवर गुतराण करातात अहोही उला
पताही विरलप येतवणामाही शारगोटीच्या ह्या याना
वापर करतात

आन्ध्र हा अशक यन्मादन करणा या मळ्या
प्रकाशपैरि एक होय आन्ध्र करून नेहूरमधेच - ९
शोधन फादले जात धोने नेहूर ह्या याना अहो यान
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

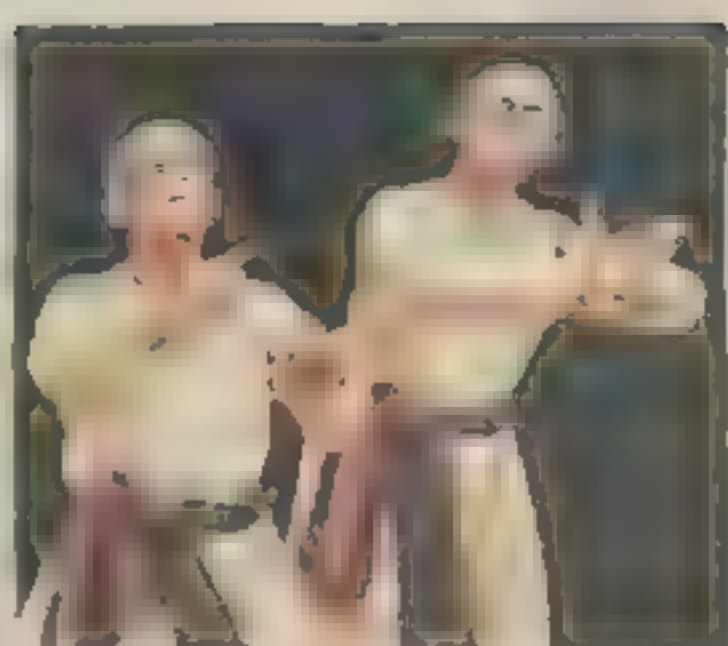
शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

श्रीगणिकारामप रक्ति प्रक्षपण

शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

प्रसिद्ध कृषिपट-मुल वेण्या (१९५५ मध्ये)
कृषिपट्या दोन मुलांमधे

शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

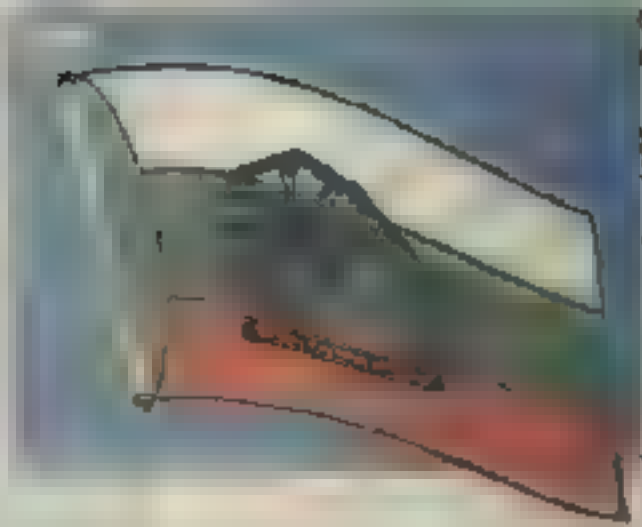
गजानन गथा गदी

शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

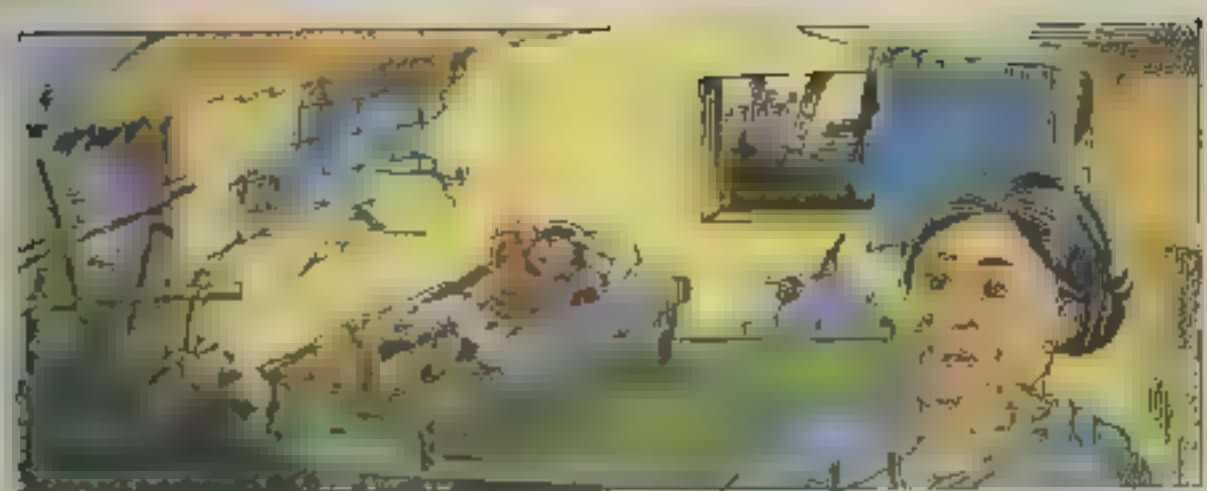
शोधन शोधन ते काळत - १९६९ याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना
ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना ह्या याना

हरिमयोंलमराव यांनी देशभक्त तरुणांना औद्योगिक तन्त्रशिक्षण देण्यासाठी व स्वदेशी भावनेसून वाढवण्यासाठी येथे आन्ध्र आत्मीय कलाशालेची स्थापना केली. तिथीची संक्याचा रचना करणारे पिंगली बेंकप्पा हे येथीलच नागरिक होते. त्यांनी बनवलेला झेंडा पुढे स्वतंत्र भारताच्या राष्ट्रध्वजाचा आधार बनला. ज्येष्ठ काँग्रेस नेता श्री पट्टाभ्ी सीतारामय्या हे ही मच्छलीपट्टणमचे नागरिक होते.

कपड्यांवर केव्हा जाणाऱ्या प्रतिष्ठित कलमकारी चित्रकलेचे केव्हाही मच्छलीपट्टण येथेच असून या सल्लेचा परंपरा सातत्यात धरत की इतकी अती असल्याचे सांगण्यात येते, यात आन्ध्रसिंधू पौराणिक कालाच्या अभावाने काळ्यात अतिशय कमी प्रकाश असून पांढऱ्या रंगाने यात 'कलमकारी' असे पडले. आज साकरी साक्ष्याच्या आधारे ही चित्रे सापली जाणवत.

पिंगली बेंकप्पा रचित तिरंगी कावस झेंडा

मनोहरचा नवस

मनोहर हा तरुण शिवपुरमधे रहात असे. नाव बुद्धन झालेल्या अपघातात त्याचे आईवडंल त्याच्या लग्नपत्रांचे मरून गेले. त्याच्या आज्ञाने पालनपोषण करून त्याला वाढवले. मनोहरला शिक्षणात मुलीच गाडा नसल्यामुळे त्याचे फारसे शिक्षणही झाले नव्हते. मरूनलेची कामे त्याला मुलीच आचडत नसत, आज्ञी वाढेल ते अवयव आणि कोपऱ्यातल्या माटवर लोळत पडायचे हाच त्याचा बुद्धीग झाला होता. आज्ञेला वाटे की, नानू बोडा मोठा आल्यावर एकाद्या भुतिकाकडे नोकरी करेल. आता तो अठरा वर्षांचा झाला, तरी आळशीपण त्याची पाठ मोडेना.

वय वाढू लागले तसतशी आज्ञीची दृष्टी कर्मा होत्रू लागली. पहिल्यासारखा तो चरखा घालवू अवेना. प्राप्ती कसा जाणी. काता काय सायचे? कसे सायचे? आज्ञीची ही वाईट.

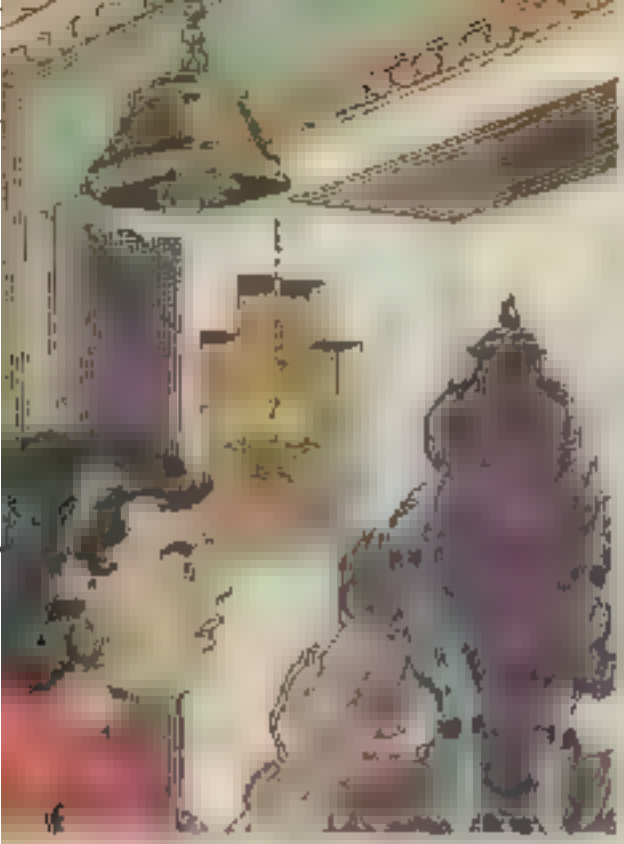
परिस्थिती पाहून गावकरी मनोहरला खूप रागावले.

काय न करता पैसे मिळवायचे कीणकोणत मार्ग आहेत, याचा मनोहर विचार करू लागला. शेवटी त्याला वाटले की, तसा 'चोरी' हाच एकमेव मार्ग आहे. मग त्याने चोरी करायची एक योजना भासली, परंतु त्याला भीती वाटली की, आपण मायडली तर 'आपली चामडीच लोळवली जाईल.' काय कराचे याबद्दल खूप विचार केला त्याने. शेवटी त्याला आपली मावईची शांभवी हिची आठवण झाली.

एका रात्री लपतछपत तो देवळात गेला आसपास कोणी नाही, अशी साधी कसून तो देवीच्या सुतीजवळ गेला. तिच्या नाकातली नथ काढताना त्याचे हात कापू लागले, त्याने देवीला भक्तीपूर्वक नमस्कार करून म्हटले, "दुसरा काहीच मार्ग न आल्यास आज्ञीसाठी

© Amrita Bhargava Bharatiya Vidya Bhavan 1997

मी चोरी करत आहे दया कर माझ्यावर देवी मला कोणी पकडू नये' ही नथ विकून जे पैस मिळतील, त्याचा अर्धा भाग मी तुझ्या हुंडीत राकीन."

प्रार्थना केल्यावर मनोहरला धीर आला, नथ काढून त्याने आपल्या विश्वात टाकली आणि तो देवळाबाहेर पडला.

नथ घेरीला गेल्याची बातमी दुसऱ्या दिवशी गावभर पसरली चोराला पकडण्यासाठी ते सर्वत्र चौकश्या करू लागले.

छाडस करून मनोहरने चोरी तर केली पण तेव्हापासून तो फार अधोऽन्त राहू लागला, गावची कोणी व्यक्ती त्याच्याकडे पाहू लागली किंवा कोणी दुसऱ्या त्याला ओरडून हाक मारली तरी त्याचे हृदय छटछटू नावे.

एक आठवडा अमाच गला. आपल्यावर कोणाचाच संशय नाहीच असे त्याच्या लक्षात आले. गावकरीही आता गप्प झाले होते. कमत्या चौकश्याही चालू नव्हत्या. आता तर आपल्याबाबत कोणाच्या मनात किन्तु नसल्याची त्याची खात्रीच झाली. नथ कर्षा विकारी वावडून तो आता विचार करू लागला.

तिसऱ्या दिवशी तो गावच्या शंभूच्या दुकानास गेला, इकडच्या- तिकडच्या गप्पा मारून तो दुकानदाराला म्हणाला, "शंभू, मी आपला भुर्गाच विचारतोय. हे गैरसमज नको करून दे. पण न कर्षा चोरीचा माल खरेदी केला आहेस?"

जे ऐकल्याबरोबर समोरची हातांदी जोगत तसोवर मारत शंभू म्हणाला, "असलं नाच काम शेजारसायबा रमिया करत असतो मी चोरीच मोनच काय, पण व्यस्तान मिळणाऱ्या साकडी स्वस्ताी खरेदी करतो, नालाख कुठचा?" खूप चिडला होता शंभू.

त्याच्या आजण्यावर इतकं मनासर म्हणाला, "मी आपली भुर्गाच जेवण केली. देवीची नथ ज्यात चोरलीय, ती घेऊन ती तुझ्याकडे स्वस्तात विकू लागला, तर खरेदी नाही करणार तू?"

असले कान पकडून, "अरे, सर्गेदणं नर दुरच, पण मी जगादर त्याला पकडून वा हातोडीन असं पिटून काढीन, की ज्याचं नाच ने' नंतर त्याला पोनिमाच्या हवाली करीन. शंभू काय कोणी असा-तसा माणूस आहे होय? पुन्हा कधी माझ्याकडे येऊन असलं काही बोललास, तर तुझीही जावनी खबर

घेईन मी! समजून?" हातोडी एकर कोपस्यात भिरकावत तो म्हणाला.

त्याचे अवसान पाहून मनोहर घाबरला अन् 'तत पप' करत म्हणाला, "अरे हा चण आहे कमं जगादरच म्हणालो ना मी? तुझा प्रामाणिकपणा कोणाला ठाऊक नाही का?" आणि मनोहर तेथून वृद्ध हट्टहट्ट निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी देवाची नथ विकण्यासाठी मनोहर रमियाकडे निघाला. वाटेत त्याला वीर नावाचा एक पोलीस भेटला, त्याने मनोहरला थांबायला मांगितले. मनोहरला वाटलं की आता नकीच आपला चोरी पकडली गर्तीय पण विश्वातून छिष्ट काढत चोरन त्याला काटेपेटी विचारली.

मनोहरच्या जिवात जांव आला, तो म्हणाला, "मी धूमपान करत नसल्यामुळे काश्परी ब्रवळ जातगत नाही." चोरली ते ऐकून आपल्या वाटेने निघून गेला.

मनोहर रमियाच्या गावात पोचला. तो कुठे रहातो हे कुणाला तरी विचाराचं असा विचार मनोहरच्या मनात आला. इतक्यात पोलीस भिपाई दान माणमाना हातकड्या घालून घेऊन सात असलेले त्याला दिसले.

रस्त्यात जाणाऱ्या एकाकडे मनोहरने त्या दायाविरयी विचारले, तेन्हा तो म्हणाला, "तो डाट मिथ्यावाला रमिया असून दुसऱ्याचं नाव मात्र मेळू माहोत नाही. चोरीचा माल खरेदील्याबद्दल रमियाला अन् विकण्याबद्दल त्या दुसऱ्या माणसाला पोनिमांनी जेद कलय."

हे ऐकताच मनोहरचे घाबे दणाणले.

विश्वातली नथ त्याला फार अड भासू लागली 'चोरी करण' किती भयानक असते हे आता तो समजून चुकला!

नाबडलाब तो आपल्या गावी परत आला, देवीच्या मूर्ती समोर जोळण घेत तो म्हणाला, "चोरी करून मी मोंठच पाप केलंय माने' क्षमा कर मला!" अन् नथ त्याने पुन्हा देवीच्या नाकात अडकवली.

आता मनोहरचे मन शान्त झाले, रात्री शिरामात झोपला असताना अचानक त्याच्या मनात आले - आपण तर देवीला वचन दिले होत की आपली चोरी पकडली गेली नाही तर नथ विकून देणाऱ्या किमतीची अर्धी रक्कम आपण हुंडीत टाकू! देवीची कृपा होती म्हणूनच आपण पकडले गेलो नाही आपल्याला पश्चात्ताप होऊन आपण नथ परत

केली जरी पण नवस बोलल्याप्रमाणे नथीच्या किमतीच्या अर्धी रक्कम हुडीत टाकायला हवीच ना!

रूप विचार करून दुसऱ्या दिवशी मनाहरने स्वतःच ठरवून की, "नथ विकू शकली न ही आपलीच असमर्थता आहे; त्याच्याशी देवीचा काहीच संबंध नाही. नथ जरी मी देवीला परत केली जसली, तरी बोलल्या नवसाप्रमाणे अर्धी रक्कम हुडीत टाकणे हे आपले कर्तव्य आहे."

नवस फेडायचा, तर आपल्याला मेहनत करायला हवी. आता त्याने, निश्चय केला की, आपण मेहनत करून पैसे कमवू आणि नवस फेडूच. तो गावच्या एका मुख्य शेतकऱ्याला भेटून म्हणाला, "काका, मला एकाही नोकरी द्या ना, माझ्याकडून आपल्या काही कामांनी मदत लागेल दणार!"

मनाहरच्या आलशीपणाबद्दल माहित असणाऱ्या त्या शेतकऱ्याने मनाहरच्या आलस्यावर प्रथम विश्वासच बसला! पण त्याने जेव्हा त्याचे पाय धरले, अजित्री केली, तेव्हा त्याला पांझर फुटला. रस्त्या ओढून शेताला पाणी घायाचे काम त्याने मनोहरला

दिले. आपल्या नातवाच्या स्वभावाने फुरक पडलेला पाहून त्याच्या आजीला फार आनंद झाला. शेतकरीही त्याची काम करायची पद्धत, कष्ट करायची सवारी पाहून खूश झाला.

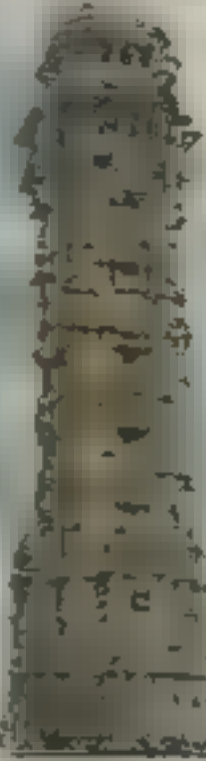
आंळीने तीन महिने काम केल्यावर शेतकऱ्याने जे पैसे दिले, त्यातले निम्मं मनाहरने देवीच्या मंदिरातल्या हुडीत टाकले, आणि आपला नवस फेडला.

आणखी एक माझ्यामनार भेनवरी मनोहरला म्हणाला, "आता मला कळले की तू चांगला मेहनती तरुण आहेस, तू आळस घटकून टाकला आहेस. आता तुला रस्त्याचे पाणी ओढायची गरज नाही, मी तुला माझा काम नोकर बनवत आहे. या माझ्यापासून तुझी पगारही दुप्पट करत आहे."

मनाहर फारच खूश झाला. आळस गेला, चार बनावची गरज भुलतो नाही, शेतकरी त्याच्या स्वभावाची खूप तारीफ करू लागला होता. त्याला वाटले की आपल्यावर ही देवीची कृपाच आहे. मनाहल्या मनात त्याने देवीला कृतज्ञता दर्शवली आणि भक्तिपूर्वक तिला नमस्कार केला.

शेतकरी क्षय

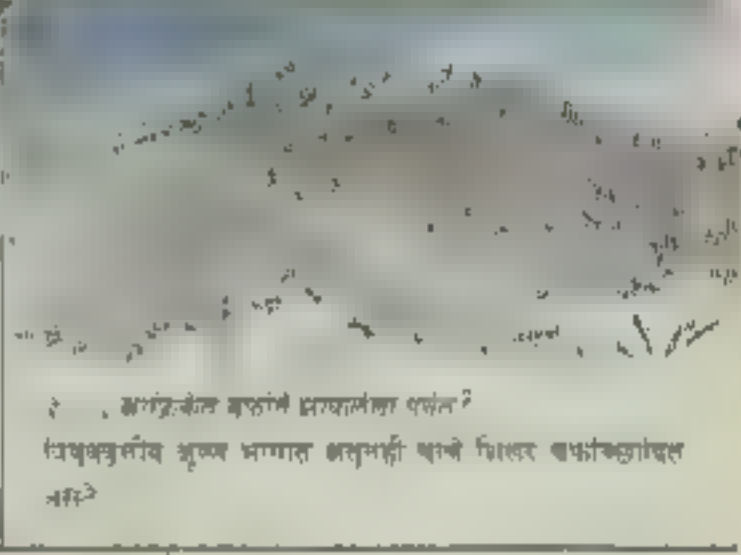
१. ... सहाय्येच्या अधिक भिनि
लिवांनी भरत व भेजे
वा जेव्हाचपे 'होल ओक चुल्ल'
(शुभ्र मद्यप) नावाचा फार प्रसृत
ब्रह्म जगभर भोग आहे

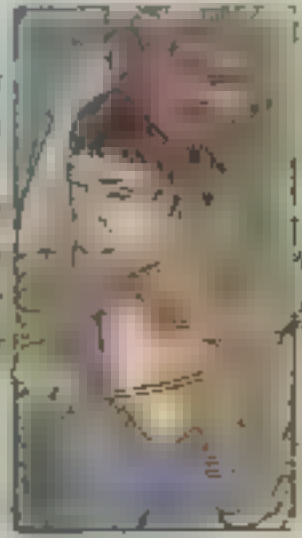
२३

जगात हे काटे
आडळले!

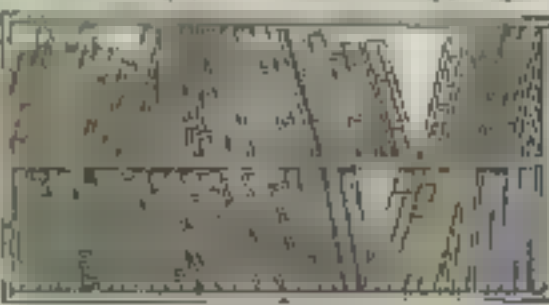
१. ... सहाय्येच्या अधिक भिनि
लिवांनी भरत व भेजे
वा जेव्हाचपे 'होल ओक चुल्ल'
(शुभ्र मद्यप) नावाचा फार प्रसृत
ब्रह्म जगभर भोग आहे

१. ... सहाय्येच्या अधिक भिनि
लिवांनी भरत व भेजे
वा जेव्हाचपे 'होल ओक चुल्ल'
(शुभ्र मद्यप) नावाचा फार प्रसृत
ब्रह्म जगभर भोग आहे

१. ... सहाय्येच्या अधिक भिनि
लिवांनी भरत व भेजे
वा जेव्हाचपे 'होल ओक चुल्ल'
(शुभ्र मद्यप) नावाचा फार प्रसृत
ब्रह्म जगभर भोग आहे

चित्रकण्डे

अरण्य
वीर

47.1: J

३१५. २५

2. 1980-1981

74 75 76

बाल भर्त्ति भक्षणं साधनम्

ਦਰਬਾਰ ਖਾਣੇ ਵਰਗੇ ਸਨ

विद्यार्थी एवं चार ५।५५

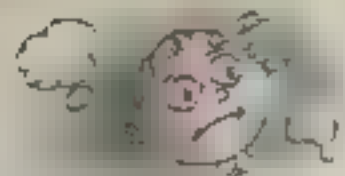
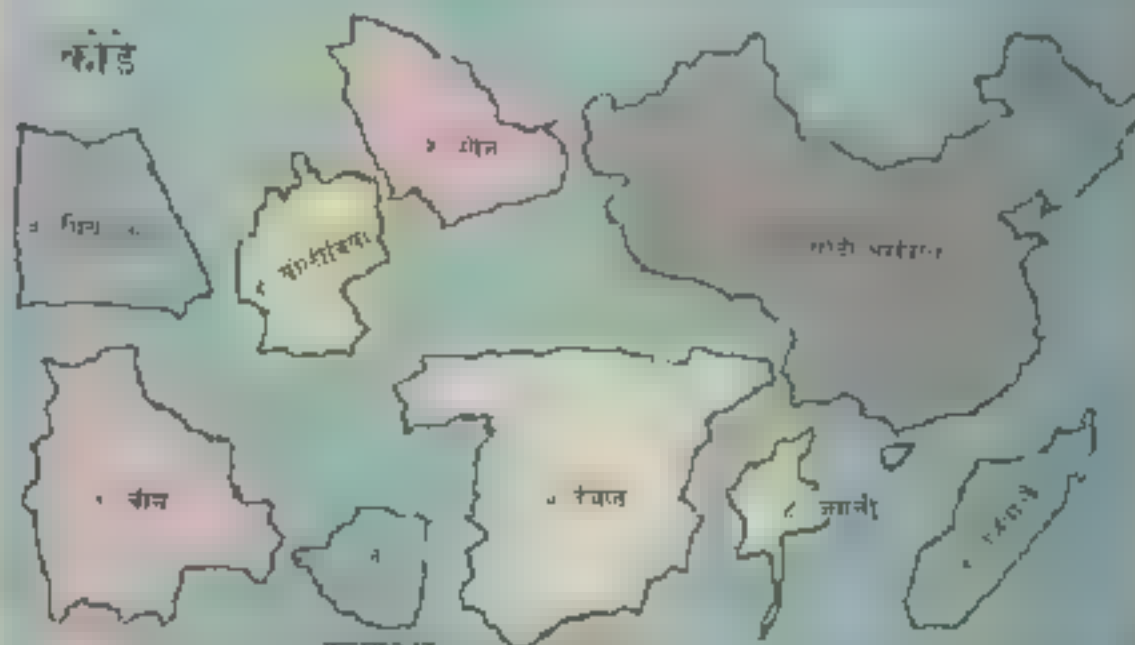
पञ्चमः अक्षरः

सब शासन हीरा नर'

चित्र

ॐ

॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

गमनीचे प्रडन

१। सात्विकवर्तुषा दानं माय्यादि
एकल संमतः स वैसां आह, एषा
दानात्परे एक एवमस्य वैशांस नद
गच्छतीति हानिमायां ज्ञापनं

चान्द्र विद्यमानान् मूलान्, "०-
 योषुष्टं दृग्मया पुनरेकं संकल्प्यात्
 पुनश्च मूलं करोति," खगोल
 मन्त्रकस्य दृश्येन एव साधनमात्रेण हस्त
 योगस्य शरीरमात्रेण प्राणिस्थान
 यावता विदितमात्रमात्रं सत्यं कथ्यते
 केन विदितमात्रमात्रे मन्त्रं तत्र
 मन्त्रमात्रस्य कथं न ज्ञातं अत्र तत्र
 धरती? तस्मै मन्त्रं प्रकरोति?

कृष्णं पश्यतः

अनवरतं च. साहित्य

17 41 113 11

47

जनसंख्याजी महत्त्व

१ १ ५ ३ ३ १ ३ ५

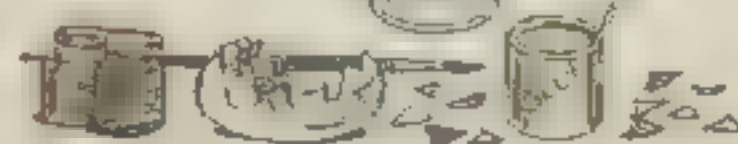
1975

— 4 —

1871

³ <http://www.fishbase.org>

71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

[illegible]

॥ ४ ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

ਮਾਂਠ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

४. अभिसारनामक ग्रंथ आचार्या एवमुक्तः तस्मात् । तत्र
संज्ञायां आचार्य इति शब्दात् । अत्र नाम
युक्तं तस्मात् सचिवांचे कथितम् ।

६. राजा पौल पामर कृत बन्द अक्षर धारा मालिका की
प्रारम्भ शास्त्राणां ज्ञानेन प्रकाश १९६६ प्रकाशित
मालिका ६ अक्षर ५ भाग २ भाग

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥

राज्यस्य क्षेत्राः ५५५ मी. २:

ਸਿਲਾਹਿ ਪ੍ਰਸਾਨਿ ਸੰਤਿ ੧੨੪ ੨ ੭ ੧ ੭

फुलदाणी

अंधराभी वाट
पहात बसलेले
साजर

भुक्कनं तडफडगारी
रुद्रानशी
चिमणी

सांनेरी क्षण - १२ ची अुलने

जगात कुठे?

१. व. अमेरिकेच्या पॅसिफिकील बालपगारा जेरात
२. जॉर्जिया सिटी
३. पेक व झोव्हिएयाच्या सरहद्दीवर टिंटिकाका सरोवर आह.
४. ऑस्ट्रेलियाच्या मिशले बंधरावरून साधून हा पुल पार करता येवी
५. राजस्थानचे देवनाग

गाणीचे काव

मिथिला कावटे कावनात सापडत न दिसले तरी या अस्मिता किंवा व निरपेक्ष कला गल्फार

चंमतीचे प्रश्न

१. हत्तीवर माहुनडा बसलेला असताना
२. तराजूचा काटा बिघडला अथवा लेंव्हा
३. जाकडे हंजरीत काढून पाल झाले फिरबार म्हणजे
४. सापाला पापण्या नसताने तो दोळे बन्द करून जेकणार नाणे
५. दोन हत्ती जलतीत लेंव्हा
६. घड्याळ
७. बायली
८. हे खरे नाही सौनेच्याना एकच हात झुरल आहे तेंव्हा म्हासातून तलवार काढत तो आपला इमरा हात कमू अकणार नाही

© Ananta Bharati Bhawan or Vidya Bhawan, 1997

पांश्यांनी मिथुराजाला पराजित करून परत पाठवले, नंतर ते काम्बकवनात रहात असताना मार्कंदेय संघे आले. वनवासाला आपल्याला कमी शम झाला, काय काय मंकाटे गुदरली इत्यादी वर्णन धर्मराजाने त्याला सांगितले. त्यावरमेवच दुःखी आवासात हेही सांगितले की, बिचाऱ्या द्वीपदीनाही फार कष्ट सहन करावे लागत आहेत. नंतर धर्मराजाने मार्कंडेयाना विचारले, "महात्मन्, एकाद्या पतिव्रता खांने यापूर्वी कधी अशा संकटांना तोंड दिले होते काय?"

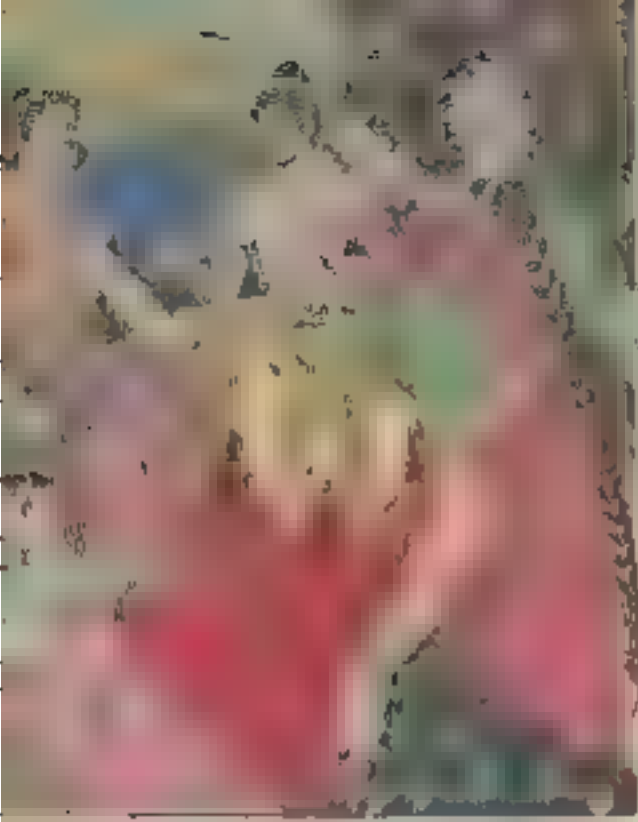
अुतरादासाल मार्कंडेयाना त्या सर्वांना सावित्रीची गोष्ट सांगितली. ती अशी - मद्रदेशाचा शासक होता अश्वपती, तो मोठा धर्मात्मा असून अपत्यहीन होता, कठोर नियमाचे पालन करून तो सावित्रादेवीची अुपासना करत असे, होम-हवन करत असे, शेकटी एकदा कुंडातून देवी सावित्री प्रकट

होऊन त्याला विचारला, "राजा, तुला काय हवंय?" दोन्ही हात जोडत त्याने निवेदन केले, "हे देवी, भला वंश रक्षणासाठी पुत्र हवा."

"तू असा वर मागणार, हे मला ठाऊक असल्याने मी अगादरच ब्रह्मदेवाना याबद्दल विचारले होते. त्यांनी तुला एका कन्येचं वरदान द्यायला मला अनुमति दिभीय, तेंव्हा इतकाच वर मान्य करून संतोष मान," इतकं आलून देवी अतर्धान पावली

तपस्या संपवून अश्वपती राजधानीत परत आला. आणि तेव्हाप्रमाणे राज्यकारभार पाहू लागला. त्याची पत्नी मातली गर्भवती होऊन तिने एका सुन्दरशा कन्येला जन्म दिला. तिचे नाव ठेवण्यात आले - सावित्री

सावित्री सूप लाडाकाडात वाढली. दिवसेंदिवस तिचे सौन्दर्य जास्तजास्त निखरू लागले, पहाणारांना ती कोणी देवीच वाटे.

बुद्ध स चित्री-देवींचेच मानवरूप धारण केल्यासारखे आढे, एक दिवस पिता अश्वपती तिला म्हणाला, "पुत्रा, आता तू अुपवन जाली आहेस. कोणी रागवसार अजून मना भावणी झाल्याला का येत नाहीत, हे कळत ना? पण मला नेहमी आता माझी अशी दृष्टी आहे. तू स्वतःच एकदा वराची निवेदन त्याच्याशी तूझा विवाह करून देऊन मी कर्तव्यमुक्त." १

मावित्री वरसंशोधनात मग असताना महामुनी नारद एकदा अश्वपतीकडे येऊन श्रिलोकांतल्या धार्मीक लोकांला म्हणजे, त्याचेवेली वरसंशोधन यात्रा संपवत मावित्री परत आली, पित्याला व नारदाला पुणाम करून ती त्यांच्या सममुख अशी राहिली. नारदाने अश्वपतीला विचारले, "राजा, तुम्ही ही

कन्या आता कुठून परत आलाय? माणत्या तरुण कन्येचा विवाह तू अजून का करून दिला नाहीस?"

नारद म्हणाला, "मला माणसं जण नी त्यात सफल झाली की नाही, त्याचा तिला विचारायचे आहे." असे म्हणून अश्वपतीने सांगवलीला विचारले, "काळ, तुम्हा कायमाही रत्नां होतीस, ते सफल झाली की नाही?"

सर्वथा पित्याला मागू लागली, "राजा वृमसेन यांनी दीर्घकालपर्यंत सात्वतधर्म राज्य सभाळत. वृद्धावस्थेत त्यांना एक पुत्र झाला, आणि दुर्भाग्यवश ते स्वतः अंग आले या मोर्हीचा लाभ घेऊन पुर्वी त्याच्या हातून पराजित झालेल्या राजांनी राज्य त्याच्याकडून हिरावून घेतले. सध्या वृद्ध राजा आपली पत्नी व पुत्रासह अश्वपतीला राहून तपस्या करत असतात. बाल्यकालापासूनच त्याचे पुत्र आश्रमात मुनिकमारासारखे वागले, त्याच्या मांड्यात वृद्धांना राहून त्यांना तपस्या करायची आहे. सत्यवान, या सत्यवाननाच मी पाल मरणून पसनी केल्या, मात!"

हे ऐकताच दीर्घ निश्चय मोडत नारद म्हणाले, "हे तर फार अमंगल घडतं राजा! मावित्रीने अज्ञानामुळेच त्या तरुणाची निवड केलीय."

वाढतून अश्वपतीने विचारले, "मुनिक, आपणाला माहीत नाही, अस या पृथ्वीतलावर काही नाहीच! तो सत्यवान कशा प्रकारचा तरुण आहे? रूप, गुण आणि

शौचानं कसा आहे तो?"

नारद म्हणाला, "राजा वृमसेन प्रमाणेच त्याचा हा पुत्रही मोठा सत्यवर्ती आहे. तो अश्वपती चित्र फार मुरेख काढतो, म्हणून त्याला 'चित्रार्थी' असंही म्हणतात. अश्वपती कुमारसारखा तो अतिशय सुंदर आहे, सर्वगुणमंपन्न आहे. पण तो अल्पायुषी आहे. आजपासून अगसर एक वर्षात त्याच आयुष्य संपणार आहे. मृत्युनाकाचा पाहणा बनणार आहे तो!"

सत्यवान या सांगण्याने चिंनंत झालला अश्वपती सावित्रीला भुडेशून म्हणाला, "काळ, या अल्पायुषी तरुणाला माझी व आपली कुणाची तरी निवड कर."

मी काया, वाचा, मगने एवढी कुणाची तरी आपला पती म्हणून निवडला आहे आता तो अल्पायुषी असो, या दीर्घायुषी; सजून असो या इतर लोकांना या सत्यवानाच्या मगने माझा पती असल. दुसऱ्या कोणाचा निवडण्याची प्रश्नच येत नाही! सत्यवान सांगून अन्य कोणाशी मी कदापि विवाह करणार नाही. आपण त्याच्याआच माझा विवाह करून द्यावा." सावित्री दुष्टपणे बोलली.

नारदानही अश्वपतीला म्हणजे, "राजा, तुम्हा कन्येचा निश्चय वृद्ध आहे, अटळ आहे. निचं मग बदलणं तुम्हा शक्य होणार नाही खरे पण, आज या पृथ्वीतलावर सत्यवानच्या वरोबरीचा दुसरा कोणी राजकुमार नाहीच. मावित्रीचा विवाह त्याच्याआच करून दे. तिच सुकृत चांगलं असल, तर कदाचिन् सत्यवानला दीर्घायुष्य लाभेलही. शुभमस्तु!" आश्विर्वादे देऊन नारद स्वर्गाकडे निघून गेले

नारदाने सांगितल्याप्रमाणे अश्वपतीने आपली कन्या मावित्री हिचा विवाह सत्यवानशी करायचे ठरवले आणि तो सविवाह शुभमसेनच्या आचमात गेला

१. ते असो वृमसेन वृद्धाच्या आडावाला बसलेला होता, त्याच्याजवळ जायने अश्वपती म्हणाला, "आपला पुत्र सत्यवान याच्याशी माझी कन्या सांगवती हिचा विवाह करून देण्यासाठी मी इथ आलो आहे, आपण तिचा स्तुथा म्हणून स्वाकार करावा

"राजा, आम्ही आपले राज्य घालवून या अश्वपतीने जीवन ध्यनीत करत आहोत, आपली कन्या सुकमार आहे. इथले काय मी महन करू. वृमसेनने सत्यवानला केला,

सुख दुःख मानवाअश्वीन नसतात हे सत्य माझी कन्या जाणून सर्व दिवात करूनच

आम्ही इथे आलो आहोत, आपला पुत्र आणि माझी कन्या याची जोडी सर्वप्रकारे अनुकूलच ठरेल, तेंव्हा आपण या विवाहाला कृपा करून आपली संमती द्या," अश्वपती विनयपूर्वक बोलला.

दुसऱ्याने या आश्वासनाने संतुष्ट झाला त्याने आपणमातल्या सर्व मुनींना निमन्त्रित केले आणि एका शुभमुहूर्तावर सर्वांच्या उपस्थितीत सत्यवान-सावित्री यांचा विवाह पार पडला, अश्वपती आपल्या परिवारासह राजधानीकडे निघून गेला.

पिता निघून गेल्याबरोबर सावित्रीने आपली रेशमी वस्त्रे आणि आभूषणे गुंतवून ठेवली व पर्ताप्रमाणेच तीही बल्कले नेसू लागली आणि मासूमासऱ्यांच्या सेवेत मग्न झाली. साध्या जीवन्याची तिची आवडही वाढू लागली.

परंतु हे सर्व करत असताना ती मुकाट्याने पलायन आपल्याच दिवसाही मांडत राहिली. पण त्या जीव्याचे अचानक दिवस रमोवमी हाच वाचऱ्याचा विला पूर्ण जाणवू हाती. तारवान्या मासप्रमाणे जेव्हा त्याच्या आयुष्याचे चारच दिवस शिल्लक त्या तिने विरावी अपामाचे व्रत सुरू केले.

"मुली, तू तर तशीही नाजूक आहेस, अन् आता आपली हे इत कशाला? तूला हे इत साहून टावलाही मी सामू शकत नाहीय," दुसऱ्याने सावित्रीला म्हणाला.

"बूद निश्चय असला म्हणजे पुरे! तो असला की, कितीही कठीण कार्य निर्वहनपणे पूर्ण होऊ शकतं. बुदनिश्चयाने सुरू केलेलं हे व्रत मी मोडू शकणार नाही मामंजी!" सावित्री नसपणे बोलली.

विला आपल्या भुरग्याची मूळीच चिन्ता नव्हती, आपल्या पतीला तबकच काळ हिरावून घेणार असल्याची चिन्ता मात्र तिचे मन पोसत होती, तीन्ही रात्री पार पडल्या, तारवान्या म्हणण्यानुसार आता शेवटचा दिवस होला.

त्या दिवशी सकाळीच सावित्रीने अग्नि प्रज्वलित केला. होम करून मासूमासऱ्यांच्या पावलांना स्पर्श करून नमस्कार केला; त्याच्याकडून 'असह सौभाग्यवती भव' असा आशिर्वाद घेतला आणि येणाऱ्या संकटाचा विचार करत मौन बसून राहिली.

"मुली, तुझ व्रत तर पूर्ण झालं, आता अपाम सोडल्याशिवाय मग्न बसून का राहिली आहेस?" मासूमासऱ्यांनी तिला विचारले.

"या रताची मांगना सूर्यास्तानंतरच

करायची असते," सावित्रीने त्यांना माहित दिली.

नेहमीप्रमाणे फळे-फुले व समिधा आणायला जाण्यासाठी सत्यवानने आपली कुऱ्हाड खांद्यावर घेतली अन् तो अरण्यात जायला निघणार इतक्यात सावित्री त्याला म्हणाली, "भाई आज तुमच्याबरोबर येते, आज तुम्हाला माहून रहावसं वाटत नाहीय मला."

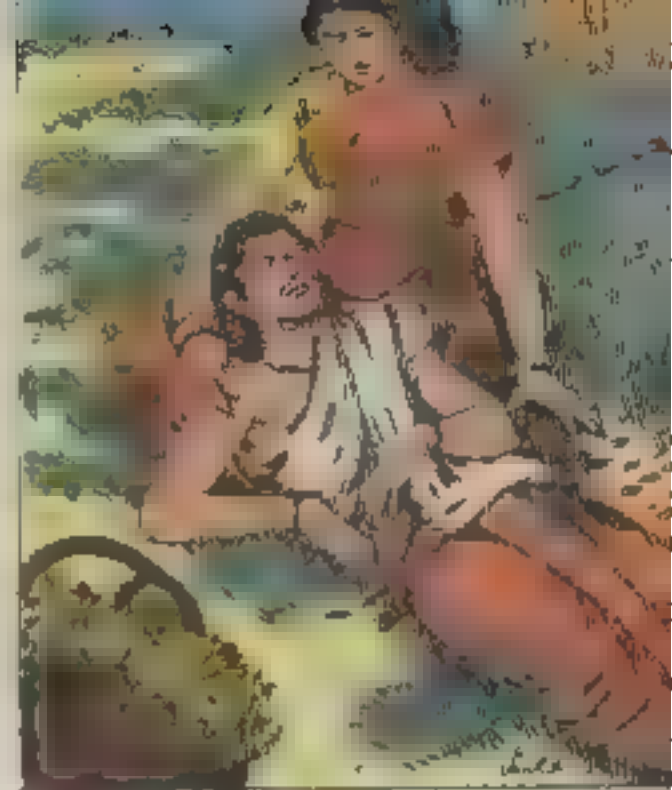
"वेडी! जगल कस असत हे माहीत नाहीय तुला, तिथे वाटभर खडे, दगड, काटे-कुटे असतात, याशिवाय गेलं तोंड दिवस तू अपाम कला आहेस, चालण्याफिरण्याची शक्तीही नससं तुझ्या पायात," सत्यवान म्हणाला, "पण अपामामुळे मला थोडाही अशक्तपणा जाणवत नाहीय, आजच तूमच्याबरोबर जगलाने जमस मला का वाटतंय हेही कळत नाहीय, पण माझी विनंती अमान्य करू नका ना!" सावित्री जरा अर्जावने म्हणाली.

"अरे तर, चन, पण माझ्या आईबाबांनी परवानगी दिली तरच चन हं!"

सावित्रीने आपली इच्छा सासऱ्यासमोर व्यक्त करत म्हटले, "मला इथे येऊन एक वर्ष झालय, एकदा भोवतालचं अरण्य बघायची इच्छा राहूनच गेलीय, आज मला त्याच्याबरोबर जायची परवानगी द्या ना!"

आजपर्यंत सावित्रीने त्यांच्याकडे काहीच मागितले नव्हते, त्यामुळे दुसऱ्याने तिला तिची ही मागणी नाकारता येणे शक्य झाले नाही.

सावित्री मनातून चिन्तित असली तरी सासू सासऱ्यांनी परवानगी दिल्याचा वरकडणी घमन टाकत ती सत्यवान बरोबर जगलाने

गेली, अरण्यातले सौंदर्य व शोभा दाखवत सत्यवान बरोबर चालत असला, तरी सावित्रीला मनातून माझी वाटत होती की, आता आपला पती मृत्यूला सामोरा जाण्यासाठीच स्वतः पुढे चालत आहे.

फळाफुलांनी सत्यवानने टोपली भरली आणि आता तो लाकडे तोडू लागला, थोड्याच वेळात थकवा जाणवू लागून तो घामाने भिजून गेला, कुऱ्हाड खाली टाकून तो सराविलीला म्हणाला, "माझं मस्तक फुटून जाणारसं वाटत आहे, शरीर धरंथरायला लागलं आहे, मला अजूनही रहावत नाहीय, थोडा वेळ सोपतो मी."

सावित्रीने खाली बसून सत्यवानचे मस्तक आपल्या मांडीवर घेतले, आणि त्याला जरा वेळ झोपू दिले थोड्या वेळातच त्याच्याजवळ

तिला एक आकार दिसला, ती व्यक्ती कळी असून डोळे लाल होते. तिने निळी वस्त्रे परिधान केलेली होती; हातात पांख असून ११ मयानक होते. ती व्यक्ती पहाताच गावच १ सत्यवानचे मस्तक उचलत त्याला खाली जमिनीवर नीट ठेवले. स्वतः, अर्धा राहून तिने न्या व्यक्तीला विनयाने वाकून नमस्कार केला आणि विचारले, "कोण माहात आपण?" कथासाती आला आहात."

"दवी मी यम आहे. तु पतिव्रता असल्या मुळेच मला प्रत्यक्ष पाहू शकलास. सत्यवानच आपुण्य संपत्त्यासुद्धे अन तो यमाच्या असल्याने इताना न पाहिल्या मी स्वतः च त्याला घेऊन जायला आलो आहे." अस म्हणत यमराजाने आपला पांख फेकला आणि त्याच्या माहाताने सत्यवानच्या शरीरातून अंगठमात्र पाण बाहेर काढला, ती घेऊन यम दक्षिणेकडे जाऊ

लागला.

पतीचे शरीर एका ठिकाणी सुरक्षित ठेवून सावित्रीही यमापाठोपाठ बाबू लागली. त्याने तिला परत जायला सांगितले, पण सावित्रीने स्पष्ट शब्दात सांगितले की, "माझे पती जिथे जिथे जातील, तिथे तिथे मीही त्यांच्या बरोबर जाईन, तो माझा धर्मच आहे."

सतृप्त होउन यम सावित्रीला म्हणाला, वर देतो मी तुला. पतीचे पाण वगळून दुसरे काहीही माग माझ्याकडे."

"माझ माघर घृष्ट अन ओघळे आहेत त्यांना सत्की अन दुर्ग प्रदान करा." यमाने न मान्य केस. तरीही सावित्री त्याच्या पागमागे जातच राहिली. तिला याबबब्या माठी यमान आणितो एक वर देऊ केला. सावित्रीने या वराद्वारे मासच्याला पुन्हा राज्य प्राप्त सांगितली. हा वरही यमान कबूल केला. तरीही सावित्रीने यमाना पाठ सोडली

नाही. यमाने आता निमरा कर देऊ केला. सावित्रीने याबळी असा वर मागितला की, "पिता अश्वपती वाला शंभर पुत्र प्राप्त व्हावंत." यमान हाकार दिला. पण यानन्तही सावित्री परत फिरायचे नाव घेत नाही बसे दिमल्यावर आणितो एक वर देऊन तरी तो थांबल, या काशन यमान चौंदा वरहा देऊ केला सावित्रीने चतुरपणे याबळी असा वर मागितला की, "माझ्या आणि पतीच्या यभाची वट्टी होऊन आपल्याला शंभर पुत्र व्हावेन." अनबधानाने यमाने नेही मान्य केले. आणि तिने भाना तरी परत जाव, बसे सुचवले. "तर मग यामाठी माझ्या पतीचे पाण परत करा." सावित्री पटकन म्हणाली. दुसरा मार्गच न भुरग्याचे पाहून, वर परत घेणे अशक्य असल्यामुळे यमाना सावित्रीची मागणी पूरी करावी लागला आता सावित्री परत येऊन सत्यवानाच मस्तक पुन्हा मांडीवर घेऊन बसून राहिली. याद्व्याच वळत त्याने दान्ते अधून तिला विचारले, "मी मुर वेल शोयलो, होय ना? स्वप्नात मला एक वाळा माणूस खूप दूर

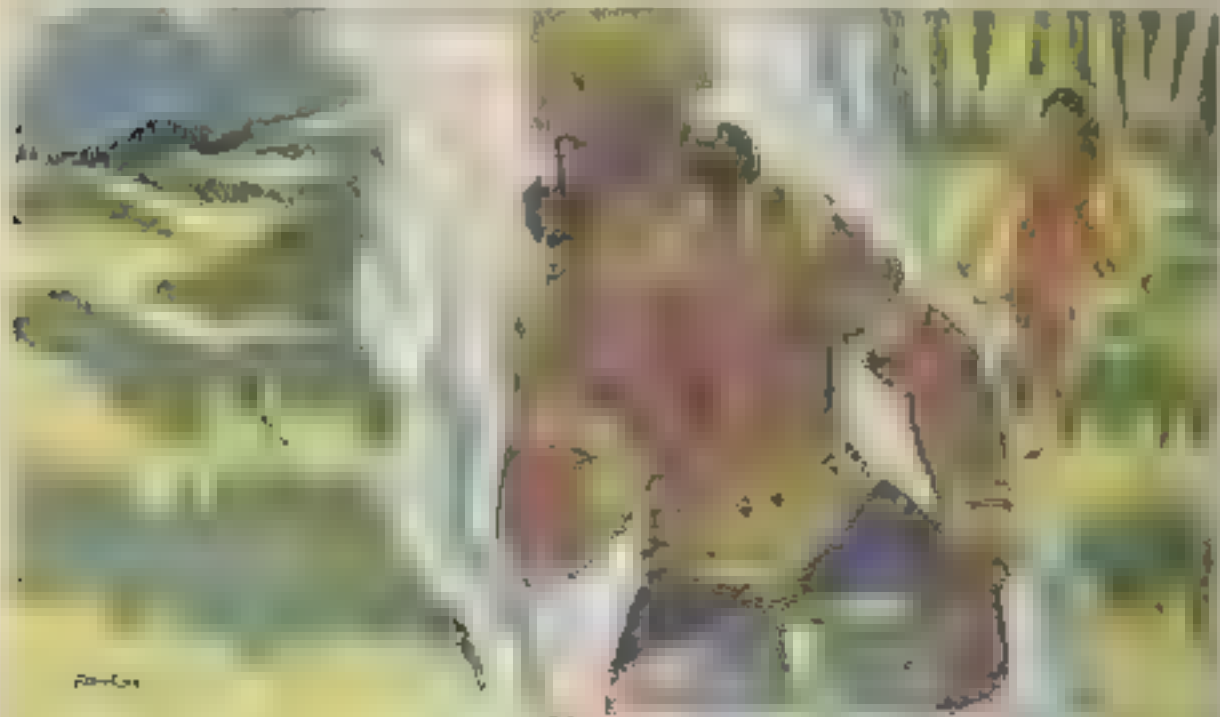
आता नंतर मागेन, सध्याकाळ उठून अधार पसरू लागला आहे अटून चालू शकत असाल. तर अगादर आघण आश्रमान जाऊ." सावित्री म्हणाली.

तन आघार देऊन सत्यवानाला भुभे केल आणि हळूहळू चालत वादण्याच्या प्रकाशात दावे आश्रमान पावले

दुमत्संनला अकस्मात दृष्टी प्राप्त आली, अधार पसरल्यामुळे त्याला भाना पुत्र व सून यांची काळजी वाटू लागली होती. ती पतीमह त्याला हाका मात जंगलाकडे चालू लागला. इतक्यात ते दोघे येऊन पाचलच तांपयल चिन्तने भवअण त्यांच्या कुटीत असले होते. घटलेली सारी हांककत सावित्रीने सर्वांना सांगितला.

यमाने वर आर्थ ठरले नाहान. धमत्संनला पाट राज्यप्राप्ती इतली. अश्वपतीला शंभर पुत्र झाले आणि सत्यवान सावित्रीलाही पुत्रप्राप्ती झाली.

मार्कण्डेयाने पांडवांना हो माहू मागून म्हटले, "द्वीपदीच्या पातित्त्यामुळे तुमचे कहली असच दूर होतील ' आश्रवासन देऊन मा

“चाण्डीया” च्या यात्रेच्या

निराळे नव वर्ष

[illegible]

पुष्पाब्ज विप्लव

[illegible]

संन्यासे पाम्द्रासे तिस्तिट

दुष्कालीनिकांचे अभावदा रक्षणार्थ राखी शुभचिन्ता पुढे सर्वपरी प्रयत्न करावी. गरीब वृद्धा-
न्यायाच्या सन्ध्या निरक्षरी वृद्धांच्या सन्ध्या कार्य दुष्कालीनिकांच्या हातूंत विभाग पत्र प्रसारित करून
वाक विविक्त कालांनी एकामागून एक निरक्षरी वृद्धांच्या हातूंत विभाग पत्र प्रसारित करून
निष्कालीनिकांच्या हातूंत प्रसारित आहे. अशाप्रकारे वृद्धांच्या हातूंत विभाग पत्र प्रसारित
लिखाण्यावर अध्यापक माहाराज यांची सही आहे.

जिगरी दोस्त

छुडीलात आग्रहाच्या नितासा नव महामत मी न ब्रतलाल्यात पै जावायाचा ५५ वर्ष
दोषी वन ब्रतच विहिता फिस्त रशीतने एकदा मर्तिन अलालक व आताही ५५-वर्षा साव्या
मिथ्याना-छुडीलातना ही न्यातमी न कल्याणसंगर तावकतच को फैजावादाचा निघला पाव
लिथ पावता धोन्ताव मर्तिन मरुत गेल्या मिथ्याने धुन शरीर पाहन लई लायता ५५ वर्षा
झाणे नाहा व तो वंधुद्ध पडला पाड्याच वंगत त्याचाहो मृत्यु आदवला २० एप्रिलला इन्हां
मिथ्याच्या अन्धक्रिया मिनिगळ्या स्थानी झाली इन्हां शहरवासायना अस वातावर को विगा
दोस्तांची ही घटना हिन्दु-मुस्लिम ऐक्याचे ज्वलन्त अदाहरण होय.

चांदोबा

पुस्तक

903

अवधल्ल्या देशाची

सौन्दर्यमथल

पृथ्वीवरचा स्वर्ग - नीलगिरी

६. भारतातील पाश्चिम घाटात नीलगिरी पर्वत विस्तारतला आहे. या पर्वताच्या आसपासचा हिरवेपणा फारच सुखावह वाटतो. इथे जवळजवळ तीस प्रकारची अगदी कुले विकसन असलेला 'नीलगिरी टावर' म्हणवल्या जाणाऱ्या जंगली वृक्षांचे हे निवासस्थान होय. या जंगली वृक्षां मध्ये त्या आता एखाद्याच अमलीत, चारा वर्षांपासून एकदाच विकसित होणाऱ्या निळ्या रंगाच्या 'कुंजी' फुलांनीं जेव्हा हा पर्वतप्रान्त आच्छादित होतो, तेव्हाची मोठा स्पर्शनातीत असत, सावर आणि चिल्ली

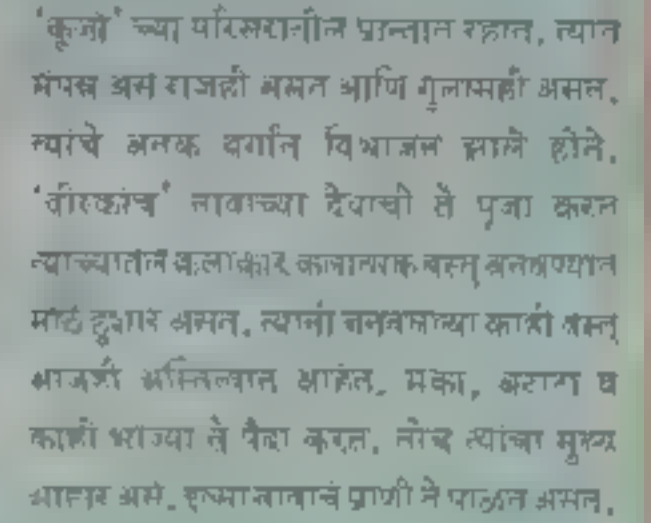

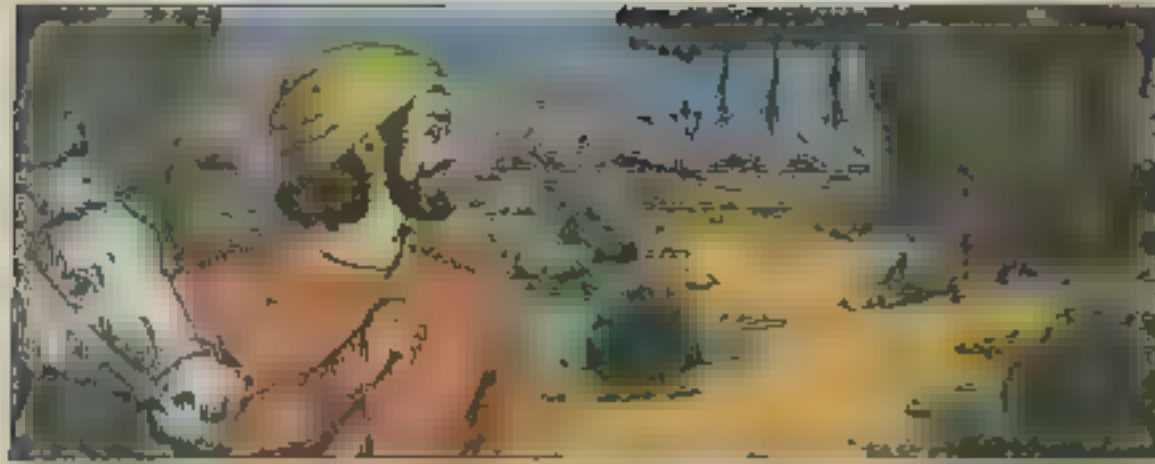
या जंगलात रहातात 'जाक्सम' जातीचे
तऱ्हेतऱ्हेचे वृक्षही येथे आहेत, त्यांच्या
फांद्या नेहमी शेवाळ्याने झाकलेल्या
असतात. भावर विविध रंगची, तऱ्हेतऱ्हेची
फुले फुलतात, नीलगिरी पर्वताची शोभा
दर्शकांना आनंद व आश्चर्यात बुडवते.
त्यामुळेच असे म्हणले जाते की, 'नीलगिरी
हय जमिनीवर अंतरलेला स्वर्गच आहे

गार्गाप नगरांतून राधा कृष्णी व त्यांच्या संवृतींच्या सर्वतामुखी विकासात सहाय्य देणाऱ्यांमधे इथले कृषि मूनि व राजे यांचे माठ स्थान आहे. त्यांनी या क्षेत्रांमधे सुपन प्रयत्न केले. पुन्हाक भारताच्या वासावर विजयीपणे येऊन गेले. त्यांच्या मांड्यातून येऊन गेले. श्रीराम, जनक आदि राजाही ठावूक असतात.

श्रीराम उन्मत्त इति । मन्त्रोक्तं तस्मात् । अथा श्रीभगवान् वदति । एवमुवाच ।
यः पश्येत् किं च श्रुयाजित् । तं ब्रूयात् । तत्र विष्णोः ।
सैवस्त्वान या भद्राक्षः अर्थ आत्मे - भगवान् मुखाद्या पूज

१३. इन्का परम्परे रद्धान अमर, शक्ति करून ते राजधानी

[illegible]

भाऊच्य-दुर्भाग्य

एक राजा होता, तो होता नास्तिक, भगवन्त्याच्या अस्तित्वावर त्याचा जराही विश्वास नव्हता. त्याच्या शास्त्रीयाच फक्त त्याच्या अपार विश्वास होता. इतर शास्त्रीच अस्तित्वाही तो मानत नसे, त्याच्या व्यक्तिषा काहीही समजूती असल्या तरी राज्यकारभार तो दक्षताने संभाळत असल्याने त्याची प्रजा सुखी असे, आरामात बांधले जीवन स्थीत करत असे. वर्षातून एकदा राजा वेगळी करून राज्यभर फैरफटका मारी, या काळात तो प्रजेचा स्वतः महत्वा अभिप्राय माणून घेई अन् त्याद्वारेचरच प्रजेच्या सुखदुःखांचीही नोंद करी

सवयीनुसार राजा एकदा वेषातरात एका शताजवळून जात असताना त्याला तहान लागली, घोड्यावरून खुलवून ठेवल्या विहिरीतून पाणी काढून त्याने आपली तहान भागवली. नंतर तो आजूबाजूला पाहू

लागला, तेव्हा त्याला बग्याली एक गरीब माणूस बसलेला दिसला, तो बग्याच चिन्तित वाटत होता, त्याच्या चेष्ट्यावर चिन्ता भाव स्पष्ट दिसत होता.

जवळ जावून राजाने विचारले, "काय झाले बाबा ? असा का बसला आराम दुखे ? कसली काळजी घडलीय तुला ?" बोलता बोलता राजाही त्याच्याजवळ बसला

गरीब दुःखी आवाजाने म्हणाला, "काय मागू ! काढवतय तेव्हापासून मी दुःख दुःख भोगत बालोय. सुख काय बसतं हेही मला माहीत नाही."

"आपली पोट भरण्यासाठी तुला एकादी नोकरी नाही मिळाली का ?" राजाने विचारले. "कुठे एकादी नोकरीच करायचा काय गरज ? ताहाची ती तीन झाडे दिसत आहेत ना ? त्यांच्या मधली सगळी बघीन माझीच आहे. पण काय अपाय ? देवाची ?

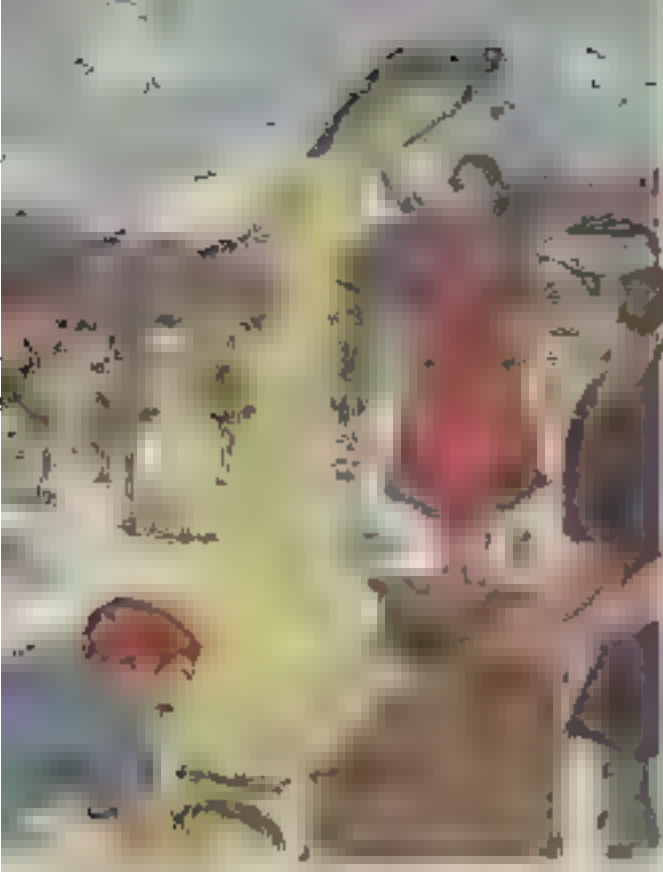
मरई नाही ? माझ्यावर " अम म्हाणत दुवाचें स्मरण करून त्याने दोन्ही हात जोडले. राजा हे पाहून माराज झाला, पण त्याला भूई समजून तो म्हणाला, "मेहनत केलोस, तर दोन तीन जमोनही सुख मिळवायला पुरेशी आहे

राजाच्या वक्तव्याचे वाईट वाटून गरीब म्हणाला, "आठशेपणा म्हणजे काय, ते मला माहीतच नाही, गेली तीन वर्ष माझ्या वर काय गुदरले, ते माझ्याच सोडून ऐका, माझ्या वर्षी धान्याचें पोक चांगलं आज वाटतं की देवाची कृपा आहे आपल्यावर ! मार धान्य पोल्यात मरून मी घरी पाठवतं तुम्हाला वाटत असलं की माझं घर बायलं मोठं असलं, ते तर मुक्या गवतानं शाकारलंलं, मातोश्या भिताच एक लहानसं घर आहे. चांगलं पोक आल्याच्या आनन्दात मी बायकोला म्हणालो, कि वढे जनन आपल्याकडे, अन् तमाच मी सावकाराकडे गेलो, परत येवून पात्रिने तर माझं घर जळत होतं ! आर्गाच्या भुचभुच ज्वाळांमध्ये सगळं जळून घालजय. अमं घडत होतं की, मी केव्हाच बायकोन कुल पेटवली अन् त्याच्या वर भांड ठेवून कसत्या तरी कामासाठी बाहेर आली. इतक्यात आपसात भाडण करत माझ्या वान भुलापैकी एक जळतं साकूड हातात घेवून, दुसऱ्याला 'जमून टाकीन,' वर्षी घमकी वेजू लागला. ते पाहून माझं बायको ओरडली, "अरे, तुमचां मळतं तर कराफला नाही मेनी न ? नावायक कूडचं आर्गाशी सेजताय ?" अम् पुढे येवून घपका घालून लाकूड काढून घेणार, इतक्यात

घाबरून त्यानं ते फेकलं ! छलाफ्या गवतानं लग्नच पेट घेतला, माझी बायको अन् मुल आरजू आली. लोकांनी घेवून पाण्यान ती भाय विझवण्यापूर्वी सगळंच जळून गेलं तेवळ्यात मी सावकाराकडून परत आलो प्राणार्थी लेवून आम्ही यथाशक्ती प्रयत्न केला अन् फक्त पाच पोती धान्य तेवळं काचवू शकलो, धोडा बहुत पैसा अडका होता, तोही जळून गेला आला हे माझं दुर्भाग्यच तच्चे तर काय ?"

त्याचे बोलणे ऐकूनपूर्वी ऐकून राजा म्हणाला, "या अपघाताचं वृळ कारण आहे तुझी बायको. खंडकर मुलांना घरात सोडून आपण बाहेर जायं अन्वतं धोक्याची आहे मुलांना शिस्तोत ठेवणं, हे मला गिन्याचं काम आहे. ठीक आहे, पुढे काय झालं, सांग !"

पांभूस घेत राहिला अन त्यामुळे माझ्याबरोबर
इतरही कन्याच शेतकऱ्यांचे रूप नुकसान
माने."

"ह म्हणजे महिल्यांसाठी अश्रुदाने तुझ
नुकसान केले, आणि दुसऱ्यावेळी कणदेवाने !
मी तर म्हणतो की, हे सगळे तुझे शुभ !
साधारणतः छान्य भरडायच्या वेळी खपदा असा
याडा म्हण पांभूस घेताच. या अगादीही तु
सार बाळा होतास, पण काळजी घेतली
नाहीस. अशाच काम लवकर करून घ्यायला
हवे होत, पण तू अर्धगर केलास, चार मजूर
जास्त लावून आपले काम करून घ्यायला हवे
होतस ना ?" राजाने त्यालाच दाख दिना.

याच हे बोलणे ऐकून गरीबाने हात जोडून
नाहोस. "महाराज, आपणच
कथ पालटून फिरणारे आम्हाचे महाराज तर
नव्हते ?"

चकित होऊन राजाने विचारले, "तुला
असा संभय का आला ?" माझी इच्छित
एकत वास्तविक कोणाही महानभती दाखवेल,
माझ्या दुर्भाग्यबद्दल त्याच्या शोकात अथु शुभ
रहातील, पण तुम्ही शक्ती वेळी माझ्या
दुर्भाग्यावर नव्हे, तर माझ्याच चुकांवर आर
दिल्यात, त्यावरच काय झेलते !"

त्याची प्रशंसा करत राजा म्हणाला,
तुझ्यात थोडेबहुत तर्क बरायच आला आहे.
त्याचा आनंद वाटताय मला, मी कोण आहे,
ते नंतर कळेल. पण आता तिसऱ्या वेळी
काय झेल ते माग ?"

निर्लिधारण तो गराब मागूस याडा वेळ
राजाकडे पहात राहिला, आणि नंतर
म्हणाला, "तिसऱ्या वेळी माझ्या दुर्भाग्याने

मला पार गिळूनच गकले स्वामी, पहिल्या
वर्षी घे पुन्हा बांधायला, अन् दुसऱ्या वर्षी
गृहस्थांचा नानवाचना मला सावकीराकडून कर्ज
घ्यावे लागले तिसऱ्या-म्हणजे गेल्या वर्षीही
पोक चांगलेच आले. कापणीच्या वेळी यमाधर्म
मावकाराला घेऊन गेला अत मागे राहिला
त्याचा मुलगा ! तो तर साक्षात यमच ! दया,
महानभती, करुणा कोरे सदमुणांशी त्याचं
चाकड ! छान्य भरडायच्या वेळी तो सगळ
भतावर आला, अन् तिथेच वसुन राहिला
विचार लागला, मूळ रक्कम देतोस की नाही
नाहीगर त्याच्या ऐवजी हे धान्यच दे, मी
खूप घाबना करून मेटने-हत्या हत्याने कर्ज
चुवताना तुमचे ! पण ऐकले नाही त्याने,
माण्यामाठी थोडे मोडून, बाकी सगळे छान्य
घेऊन गेला तो ! अन् तरीही म्हणत राहिला
की-अजूनही सगळे कर्ज फिटलेले नाहीय
तुम्हा ! नंतरही तो गप्प राहिला नाहीच, माझ
भेत त्याने आपल्या ताड्यात घेतले. त्याच्या
पुषेने त्याचा नोकन बनून शेतात खपत असतो
मी हल्ली ! तो वेईल, त्याने कुटुंब्याच पोषण
कमती या वर्षीही कडक महानत केलेय मी
त पोच पहा ! किती त्रित्तगर दिसतंय ना
भेत ? कापणीच्या वेळी तो मावकाराचा
मुलगा वेईले अन् पिछाडामध्येच माझ्या कर्जाचं
फळ स्वतःच्या ताड्यात घेऊन भुडून जाईल !
मी अन्हायपणे पहात राहोने ! ग्रामाधिकार्या
कडे मी त्याचा तक्रार करू शकत नाही,
कारण तो ह्याचा मामरा आहे. आपल्याच
जावयाच नुकसान तो का करील ? आपले
रडगाथ ऐकवायला त्या ईश्वराशिवाय कोण
अुरजय आता ? आपणच सागा, कोणी आहे

नयार ते ऐकायला ?"

त्याच्या बोलण्यावर पुन्हा नाराजच होणे
राजा म्हणाला, "मुर्खा, तुझ्यावर अन्याय
आला, तव्हा जे करायला हवे, ते करत
नाहीयस, सर्वेश्वर, दयानिधी, करुणाकर
म्हणजे वेड्यामावसा ओर जोरात ओरडत
आहंस ! यामुळेच तुझं आयुष्य बरबाद झालं,
ग्रामाधिकार्याने ऐकले नाही, तर
मंडलाधिकार्यानेही ऐकले नसतं का ? तातो
लिमरगट असले तर या देशाचा राजा नाहीय
क ? त्याने तुझे दुःख ऐकून न्याय दिला
असता ! आपले दुःख कुणाला तरी सांगून हा
अन्याय थांबवण्यासाठी तू प्रयत्न करायला
हवे होतस, हे भगवान, हे ईश्वर ! म्हणत
आरडत राहून काय उपयोग ?"

हे ऐकल्यावर पुन्हा गरीबाने हात जोडून

राजाला नमस्कार करत म्हटले, "महाप्रभु, आपण साक्षात महाराजच आहात, मान काही शंका नाही, आता राहिली माझी आज्ञा दुर्भाग्याने मला आपल्या मुडीत घडले, माझा दुर्बलविश्वास आहे, की भाग्यवन्ताच कोणी काही विघडवू शकत नाही, आणि सभासाला कोणी सावरू शकत नाही. म्हणूनच मी कुठही गेलो नाही, ह्या भगवन्ताच्या जखबेवर जगतो आहे."

प्रत्यक्ष राजाशी आपण बोलत आहोत, हे माहीत असूनही, आपल्याच पद्धतीने बोलत रहाणाऱ्या गरीबाचा राजाला दाम्ब आला. व्यंग्यभरल्या स्वरात तो त्याला म्हणाला, "देवावर तुला इतका विश्वास आहे, तर शेतात इतकी मेहनत करायची तरी काय गरज ? घरात कांबळ पांघरून झांपून

साहलास, तरी ना तुझ्या आवयकडतांची मांस करीतच ! तुझं भाग्य झुचकून जाईल, नु वडा सनामा' बनशील; हो की नाही ?"

राजा रागावल्याचे गरीबाने ओळखले तरीही न भिता तो म्हणाला, "घटता दिवा वाऱ्यावर ठेवून, भगवतावर भरासा ठेवून देवाला 'तो विघ्न देवू नकोस' अस म्हणणाऱ्या ब्रह्मणांघ्रिकी मी नव्हे, महाराज, माझा नर असा विचार आहे की, दिवा न विझल्यासाठी त्यावर हाताचा आडमा करायना हवा, यापुढे परमेश्वराची दया ! माझ्या माथ दिवा, तर तो विझणार नाही, पुकाश पसरतच राहील, हे सून माझ्या व आपल्याही बाबत साखंच लागू असे."

राजा आपला राम लपवू शकना, कोधाने लाल होत तो म्हणाला, "अरे अभाग्या ! मी त्या सावकाराच्या मुनाला शिक्षा करून तुझा भेत तुला परत देवचन, तरीही तू तो परमेश्वराचाच दया-भिक्षा मानणार अस काटतच."

विनयपूर्वक गरीब म्हणाला, "राजन् आपले अनुमान बरोबर आहे, मी ती आपली अन भगवताची दोषाचाही कृपाच मानणार, या जगात चांगली माणसं ही 'परमेश्वराचे दूत' असतात. माझ्यासारख्या अभाग्याला आभार देण्यासाठी आपणसाराख्यांना कोत्र या जगात पाठवत असतो. त्यामुळे मी नेहमी दोषाचाही कुतज राहणार या जगात जामला माणसं ही 'परमेश्वराचे दूत' असताना, माझ्या सारख्या अभाग्याला आभार देण्यासाठी आपणसाराख्यांना त्राच या जगात पाठवत असतो त्यामुळे मी नेहमी दोषाचाही कुतज

रहात !

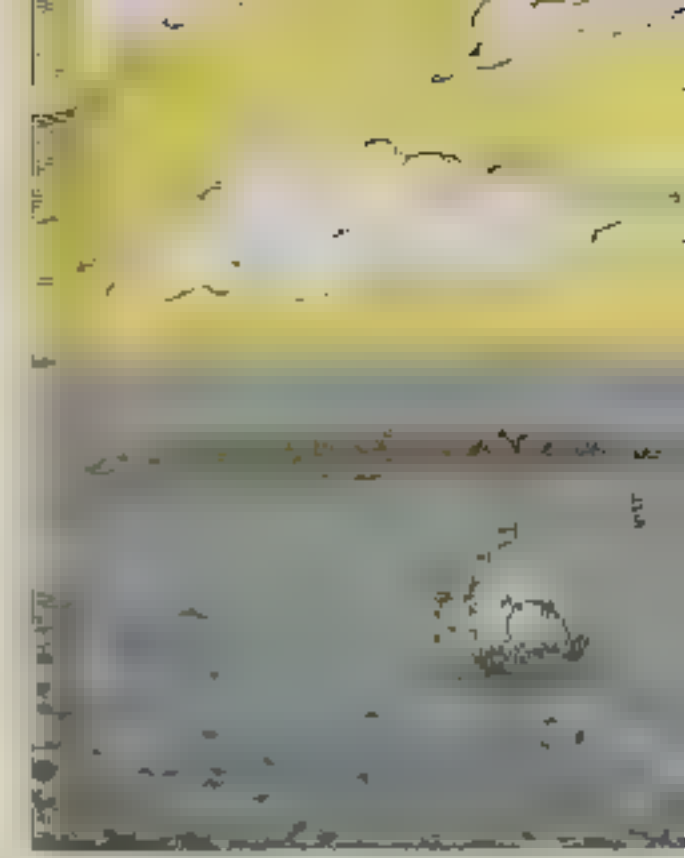
तिखल्या निथेच त्या माणसाचे तलवारीने दाब तुकडे करावे, असे राजाला वाटत नव्हतं, पण मोठ्या कष्टाने स्वतः त्या सावरत राजा म्हणाला, "ठाक आहे. आता सांग, तू शीवटी काय सांग वांच्छतोस ? हेच ना, की - भाग्यवन्ताच कोणी काही निघवू शकत नाही ? कोणी काही करू शकत असेल, तर ना फक्त परमेश्वरच ? होय ना ?

नम्रतेने गरीब म्हणाला, "होय प्रभु, माझा यावरच विश्वास आहे. राक्षस-होपात घडून जाऊन, मला कोणी निथे सांडून दिल, तरी, शक्य आहे की भाग्य मला तारत, अन् आपण मला स्वतः बरोबर बसवून राजधानीला नेनंत, तरी माझं दुर्भाग्य माझी पाठ सोडणार नाही !"

मोठ्या सुभानं टाळी वाजवत राजा त्याला म्हणाला, "अरे मूर्खा, मी खराखरच आता तुला राक्षस-होपावर पाठवणार आहे ! सहा माहने पुनर्नील झक झक पदार्थ मी तुझ्या बरोबर देईन. महा माहने राक्षस-होपावर रहा अन् त्या तथाकथित भगवन्ताची प्राधना करत रहा !" झक बोलून राजा अडून उभा राहिला.

राजाचे बोलले वैकुण्ठ गरीब माणूस तर अवाकच झाला 'त्या देशाच्या अन्नरत्ना कुतुंग लाटांनी भुमळणारा समुद्र होता. किनाऱ्याकडे येणाऱ्या-जाणाऱ्या नौकामुळे तो नेहमी गजबजलेला असे. समुद्रव्यापार करणारे कित्येक व्यापारी त्या देशात होते. तेथे मध्येच असणाऱ्या राक्षस होपाबद्दल सर्वच व्यापारी काहीबाही बोलत असत.

समुद्राच्या मध्यावर नौकतून जाणाऱ्या

प्रवाशाना, व्यापाऱ्यांना व नाविकांना ते द्वीप स्पष्ट दिसत असे. तिथली हिरवळ व अंघ्र अंघ्र वृक्ष त्यांना मुग्ध करत. व्यापाऱ्यांना त्या वेदाची माहिती नमनाना, ते निथे धांडत असत, पण यांजणांघ्रिकी कर्चिमतच कोणी परम येन असे, आर्कीचे सार त्या वेदावरच्या विचंच राक्षसाचे वाद्य बनत, परत आलेले लोक म्हणत की, तो राक्षस ताडामहामारखा आहे, सहा-सात फूट आडवा आहे, हात पसरून एकाच वेळी तो चार-पाच माणसांना हाताच्या विळख्यात पकडतो ! त्यामुळेच द्वीपाचे नाव 'राक्षस-द्वीप' पडले, येथ्या कित्येक वर्षात त्यावर कोणी पावूनही ठेवले नव्हते.

राजा आपल्याला त्या वेदावर पाठवणार असल्याचे कळल्यावर गरीबाला भीतीने कापरं भरले, थरथर कापत तो राजाला म्हणाला

"महाराज, बलिण्याचो भरान काहोच्या बाहीच बोलून गेलो मी ? क्षमा करा मला माझ्यावर दया करा, शरीराला इतकी कडक शिक्षा देणं अचिंत आहे काय, विचार करा आपणच "

त्याचे भय पाहून राजाला आनंद झाला हसतच तो म्हणाला, "का शिक्षेनून वाचायची इच्छा आहे तुझी ? वाचू शकशील तू, तुझ्या हातचं आहे ते, तू आत्तापर्यंतच बोललेलं सगळं जातं आहे, धांभर टक्के चुक आहे-असं कबूल करत असशील, तर तुझं हात आत्ता तुला भरत मिळवून देता,

तुझं सगळं कर्ज चुकवून जाईल, याशिवाय तुला संपूर्ण धन आणि सात दिवस जाईल, करतोस कबूल ?"

गरीबाने धांभ विचार केला त्याला परमेश्वर आठवला, त्याच्यावर त्याचा अजरयत्न पूर्ण विश्वास होता, जन्मापासूनच खडीलधान्यांनी माणिसव्या अडेची आठवण झाली, त्याला वाटले की या माझ्या अड्या विमरुत-ज्या भसवंताच्या भरांभावर आपण जगत आलां, त्यामा विसरून, स्वार्थी पणाने राजाच्या 'हो' ला 'हा' म्हणणे म्हणजे

कुतूहल, नीचपणा आहे

दृढपणे तो म्हणाला, "मालक, राक्षस हांपावरच मरणाचं माझ्या ललाटी लिहलं असलं, तर मला मृत्युपासून कोणीच वाचवू शकणार नाही पाहता मला तिथे ! देवाचा इच्छा असलं, तमें हाईल, असा माझ्या बायको-मुलाचा प्रश्न ! आपली दया अन त्यांचं भाग्य !" अन त्याने हात जोडून नमस्कार केला

त्याचे हे झालेले ऐकून राजाच्या मनाने त्याच्या बरन जो थोडा बहुत सशानुभूती हाता, तीही नाराजी झाली, आत्म ताहा हट्टाला पेटला, त्या गरीबा कडूनच त्याने शांताधिकाऱ्याला खबर कळवली आणि त्याच्या वट्टबामह त्याला राजधानीला त्याच्या व्यवस्था केलां कर काय, हे कोणालाच कळत नाही, त्यामुळे सर्वांना गरीब शेतकऱ्याचं भाग्य अजळले - असे वाटले.

राजधानीन पोचल्यावरगेकर राजाने गरीबाच्या कुटुंबाच्या रक्षणपाचां व्यवस्था केला आणि रहस्यपूर्वक त्याला राक्षस-होपावर पास्वापची व्यवस्थाही केली.

अपूर्ण

धाडरी राजपुत्र

धुलपूर राजा अतिशय भरण पावल्यानंतर त्याचा भाव वीरसिंह हा मिहामनावर बसला, परंतु महाराजाचा बारा वर्षांचा एक मुलगा हाता, त्याचं नाव होले सूर्यसिंह, राजा बसल्यानंतर वीरसिंहाच्या मनात दुर्बलां सुपवली, सूर्यसिंहाचा तब केला, तर आपल्याला राजपद निरंतर प्राप्त हाईल असा त्याने विचार केला

मर्याने त्याचा हा विश्वास लपला आणि राजपुत्र सूर्यसिंहाचा जीव वाचवायचं ठरवले एक दिवस राजपुत्राना घेऊन तो सरहद्दीवरील कुण्णगडाकडे निघाला, तिथली रात्रो हा मत्स्याचां मावशांचे शेत

मर्याकाजपर्यंत दांघे अजलेपर तावाच्या गावान पोचले, गावच्या एका सनवान शेतकऱ्याने या दोघाना आशय दिला, अन त्याचा चांगला पाहुणार केला, पण आपल्या बनावरच्या राजपुत्राकडे सवत्रण आश्वर्याने

गहात असल्याचे लपून मत्स्याचा तबल वाचले याचे कारण त्याच्या लक्षान घेईना, शेतकऱ्याचा मुलगा अगदी हुबहु राजपुत्रा मारवाच दिमत असल्याचे पाहून मत्सी चकित आला व लोकांच्या आश्चर्याने काणारी त्याच्या लक्षात आले जेव्हा, आकारमान, अर्चा व शत्रुची चालण्यातही दोघांच्यात अगदी

समान ! जणू काही तुळी मूनेच ! शेतकऱ्याचा मुलगा नाव हाते बसतराम मत्स्याच्या मनात आले की, या बसतरामा आपल्याबरोबर ठेवले तर काही अपयोगतां हांझू शकत, तो शेतकऱ्याला म्हणाला,

आपल्या पुत्राला तू राजपुत्राचा मित्र म्हणून आपल्याबरोबर पाठविलस, तर त्याचं भविष्य अजळलं, मी तुला अगपूर घसही देईन " शेतकऱ्याने सोड्या आनस्थाने ते मान्य केले,

मत्सी आता राजकसार व बसतराम या दोघांनाही घेऊन निघाला व चांग दिवस प्रवास

कृष्णकृष्णसहजा पोचला, तिथस्या महा
राणाने पाहुण्याच्या राहाण्याची उत्तम व्यवस्था
केली, दिवस जात राहिले, तरातशी राजपुत्र
व बलराम यांची वाट मीची जमली,

त्याच दिवसानंतर वीरसिंहाला राजपुत्र
कृष्णगडावर असल्याचे समजले व त्याने मैत्र्य
घेऊन जाऊन कृष्णगडाला वेढा घातला,

आपल्यामुळे मावशी अडचणीत पडू नये
अशी ध्वनिगिरीच्या मंत्र्याची इच्छा होती.
यासाठी तो हाती पातुरे निशाण घेऊन
वीरसिंहशी लढ करण्यासाठी गडाबाहेर
आला. 'राजपुत्र सूर्यसिंहला आपल्या हाती
सोपवणे तरच आपण कृष्णगडचे नुकसान न
करता वेढा भुडवू' अशी अट त्याने मंत्र्याला
घातली. मंत्री आता घेवात पडला.
वीरसिंहची मागणी पुरी केली, तर राजपुत्राला

वाचवण्यासाठी केलेले सर्व प्रयत्न वाया
जाणार होते, आता काय करावे असा प्रश्न
मंत्र्याला पडला, आता राजपुत्राला वाच
वाचवा एकच अपाय त्याच्याबद्दल होता; तो
म्हणजे बलरामला राजपुत्राच्या जेगा
वीरसिंहच्या हाती सुपूर्त करायचे.

बलरामला एकान्तात बोलावून मंत्री
म्हणाला, "मुला, भन्ने राजाची इच्छा आहे
की, मी राजपुत्राला त्याच्या स्वाधीन करावे.
पण असं केलं, तर वाट शक्यता आहे की, तो
सूर्यसिंहला मारून टाकील ! त्यावेळी मी
तुलाच 'राजपुत्र' म्हणून त्याच्या हवाली करू
शकलो, पण कराचिंत त्यामुळे तुझ्यावर
पणमजूर पडून काय करावं हे समजून
नाहून घ्या "

मंत्र्याचे घातकी पडले बलराम म्हणाला
"माझा, जीव गेला, तरी बेहेनर ! पण
राजकुमार जिवंत राहिला, की अमने तर
पुन्हा आपले राज्य हाती घेईल आणि
राजवंशाचं रक्षण होईल. मला पाठवा
शत्रुराजाकडे, पण एक भाव करा, की
राजपुत्राला हे कळू देऊ नका."

बलरामच्या बोलण्याने मंत्री प्रसन्न
वाला, यानंतर बलरामच्या अगावर
राजपुत्राचा वेष्ट आणि आभूषणे चढवली केले
आणि काही सैनिक बरोबर देऊन त्याला
कृष्णगडाबाहेर वीरसिंहच्या तळावर
पाठवण्यात आले.

बलराम गेल्यानंतर शत्रूकडे वेळाने सूर्यसिंह
त्याला शोधू लागला. काही शिपाई त्याला
किल्ल्याबाहेर घेऊन गेल्याचे राजपुत्राला
समजले वीरसिंह आपला प्राण ध्यायला

रपला असल्याचे त्याला माहीत होते. चाल
हेही माहीत होते की, बलरामला पहारा
प्रत्येकजण त्याला राजकुमारच समजणार
आहे. इतकं एक शिपायची तलवार खेचून
घेऊन तो सूर्यसिंहला किल्ल्याबाहेर पडला.

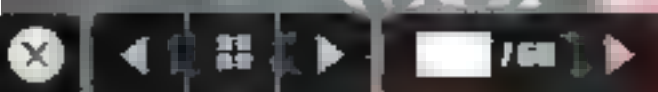
बलराम वीरसिंहच्या तळावर पांचव्या
बरोबर तेथे अपस्थित असणारे सर्वजण
त्याला राजपुत्र सूर्यसिंहच समजले आणि
आपसात 'आपले छांटे महाराज आले' असं
माठ्या भावनेने आरंभ लागले. वीरसिंहने
त्या योवाला बाहेर घालवले आणि बलरामला
तो म्हणाला, "खूप दिवसांनी हाती
लागलाम माझ्या, तू माझ्या आणि
सिंहासनाच्या मधला बडबळा आहेस.
आताच तुला मारून तो दूर करले बघ.
तुला मार्ग निवडूंक होईल." अन् त्याने
म्यालातून तलवार बाहेर घेतली

बलराम निर्धयपणे अशा होता. तो
म्हणाला, "मला मारल्यानं, तुझे भले झालार
नही. आता तूझ्या हाती असलेले सिंहासनही
धडवून बसवाल तू !" वीरसिंहने बलरामवर
झडप घातली, पण तो त्याच्या हाती आला
नही. तो मोठ्या चपळाईने इकडे तिकडे पळत

होता ! इतक्यात तंज्याच्या दाराशी आलेला
राजकुमार ओरडला, "यांबा " त्याला पाहून
वीरसिंह आश्चर्यचकीत झाला, त्याला समजना
की एकाच वळी दोन राजकुमार आपल्या तंबून
कस ? मनाच्या या मोघमतेच्या अवस्थेत
त्याच्या हातातली तलवार गळून पडली.
दुसऱ्याच क्षणी राजपुत्र सूर्यसिंहने वीरसिंहवर
झडप घातली आणि एकाच बारात त्याचे
मस्तक धडावेगळे केले. वीरसिंहच्या मृत्यूची
सबर पाचताच सैनिकांनी राजपुत्राला घेरले,
परंतु वीरसिंहने राजकुमारालाच मारण्याचा
घाट घातला असल्याचं कळल्यावर ते
त्याच्यावर फार सूर झाले. त्याने केले ते योग्यच
केले हे त्यांना पडले

यानंतर मंत्री राजपुत्र व बलराम यांना
घेऊन राजधानीत पोचला. राजकुमाराला
नवकरच राज्याभिषेक करण्यात आला
राजप्रतिनिधी बनुन मंत्र्याने अज्ञान वयाचा
राजपुत्र सज्जत हाई धर्यल राज्यकारभार
संभाळला व नंतर सर्व काही त्याच्या हाती
सोपवले. बलराम अनेक जहागिरीचा मालक
बनला आणि त्याने आजन्म आपले मित्रकर्मच
बजावले.

गानावा

30

CHANDAMAMA

It reminds the joy of childhood — with colorful illustrations — through stories, month after month

Spread over 64 pages teeming with colourful illustrations, the magazine presents an exciting selection of tales from mythology legends, historical episodes, glimpses of great lives, creative stories of today and knowledge that matters

In 11 languages and in Sanskrit too.

4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

DOLTON AGENCIES 188 N.S.K. ROAD MADRAS-600 026

विश्व समाचार

ब्रिटनचे नवे प्रधानमन्त्री

स्काटलंडमधला चीहा वचांचा एक मूलगा हाऊस 'शेफन हौस', आठवी कदक धिस्त पाऊण कठण धाडून, वर सोडून वेस्ट इंडिजमधाले बहमासला पाडून बायव त्याने झवत पण भुम पट्टा शकत नाही ही तोम वचांपुर्वीची गण आहे. हा मूलगा मोठा सोडून आता ब्रिटनचा प्रधान मन्त्री बनून १०, हाव्वांना स्टार्ट देय हात आहे

त्याच नव आइ गेता जेजर. १ मे रोजी ब्रिटन मध्ये ज्या सार्वत्रिक निवडणुका झाल्या, त्यात हाता वर आलेली प्रत्येक नेत्यांनी त्यांचा पद्यान अभूतपूर्व विजय मिळवला. तत्काळ काही दिवस वरिष्ठ पद्याला हावून राज्य शासन हाती येतले. हा भुम शक्ति कामन्सची एकूण मध्यामरमळ्या ६५९ भाई या निवडणुकीत नेबर पार्टीने २१०, सत्ताकड कामन्सविरुद्ध २१६३ व लिबरल डेमोक्रेट २२६ भागा निवडली आयुक्तीच्या विजेत्यामध्ये काही गणव्यवस्था व काही स्वतंत्र बुध्दकाय आहेत

जेजेजरचे मातापिता कोन्सर्वेटिव्ह पक्षाचे सदस्य होते जेजेजरचा जन्म १९५३ मध्ये झाला, हावून शिक्षण पूर्ण झाल्यावर तो कसबर्जिल्ल्यागळा ओक्सफर्ड विश्व विद्यालयात प्रवेश झाले. मग जेजेजर कोन्सर्वेटिव्ह पक्षाचा विचार पद्धतीत बदल घडवला आणि त्याचा टोपेकार विस्तृत केला. अध्यापक व सहाय्यी विद्यार्थ्यांच्या विचारांचा त्यांच्यावर प्रभाव पडला. तेव्हापसालासात होण्यात या विचारांचा भाव महत्वाचा आहे. जेजेजर मध्यामवर्गीय कायद्याच्या परीक्षेत ते उत्तम श्रेणीत

त्याने झाले. राज्यांनीच्या खेळात प्रवेश करण्यापली काही काळ त्यांनी वकिली केली

१९८२, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

ऑफ कामन्समधु प्रवेश केला. त्यावेळी ते सत्ता ५५ व कामन्स वयाचे सदस्य होते. १९८२, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

होती. जेजेजर यांनी आपला इतका सत्य विजय

हाईल क्षरी कम्पनहा केला. मजूर पक्ष निवडणुकीत जेजेजर यांनी पक्षाचा शोरी, परन्तु फाटला. यादीला हावून जेजेजर यांनी कामन्स अधीन त्यांना काय

विजय शोका वृद्ध साधा

तेव्हा मग या शोकाची प्रत्येक्या गटोला भुडगून ते घडाले, मग या शोकात नकायय गुळ झाला आहे. काय प्रमुख शोकात आयुक्ताला निधीय अर्थ करावला होत

मुध्यत आपल्या कायद्याचे विवरण व त्यांच्या कल्याणाकरिता योजनांचे अध्यानकीकरण करायला हवे. राष्ट्रीय अगोप्याच्या संरक्षणासाठी आवश्यक व बराबरा मर्यादा उपलब्ध करायला हवे. अशा प्रकारच्या अत्यंत आवश्यक योजनावर लक्ष वेगळित करायला हवे

४६ वर्षे त्याचे होती जेजेजर हे या क्षतकातले सर्वोत्तम वमी वयाचे प्रधानमन्त्री आहेत हे त्याच वैशिष्ट्य म्हणायला हवे. १९९२ मध्ये लॉर्ड लिबरपल आपल्या वयाच्या ४९ वयात ब्रिटनचे प्रधानमन्त्री बनले होते

विनादना पत्नी

विनाद कुन्दनपुरची तशीनच आला, त्याचा जोजाची उदोर पांथ्यानेहून लाकें स्पर्शान का हा विदवाने अने अर्द्धमान आ पसणोध त्याचे घरही मोठे आहे, त्याची घुला पत्तार जमान आहे, मन्दार मोजीने पत्नी अने एक मुलगा आणि मुलगाही आहे, दहा मास नव्वेद राहिले नव्वेदमन आहे आणि दण्डा असावा

विनाद ज्या दिवशी शावतल आला, त्याच दिवशी जाऊन पुढीपला अरला आणि म्हणाला, "तुझ्या बाबतीत चौकशी करूनक ही तुझ्या शेजारी रहायला आलाय, इथल्या रहिवासी हाण्यामाझी सला वळ्यावळी तुझा

पत्ताप समुन म्हणाला "शी तर कुणाला मझी किला न दण्याची शपथ घेतलीय गीरसमज नको करून घेऊम, सल्ला न दिला म्हणून काय झाले? आपण मित्र बनून

अने म्हणाला, "पण पत्नीमकाला, तर येथी रमान नाही, न वाटते हा नको देऊम, पण मी तुला देऊ

"अला नाही काही मझी दिवस भावधन, म्हणूनच मी शपथ घेतली की दग्या कुणाला न ही काहा मज्जा वा मझी दणार नाही तुझ्या मज्जेचा सला काहीही अययाम हाणार, अने नव्वेदमान माणस विनी अययामात्र काम करत नसतो," पुढीपने विनादला भावधन के

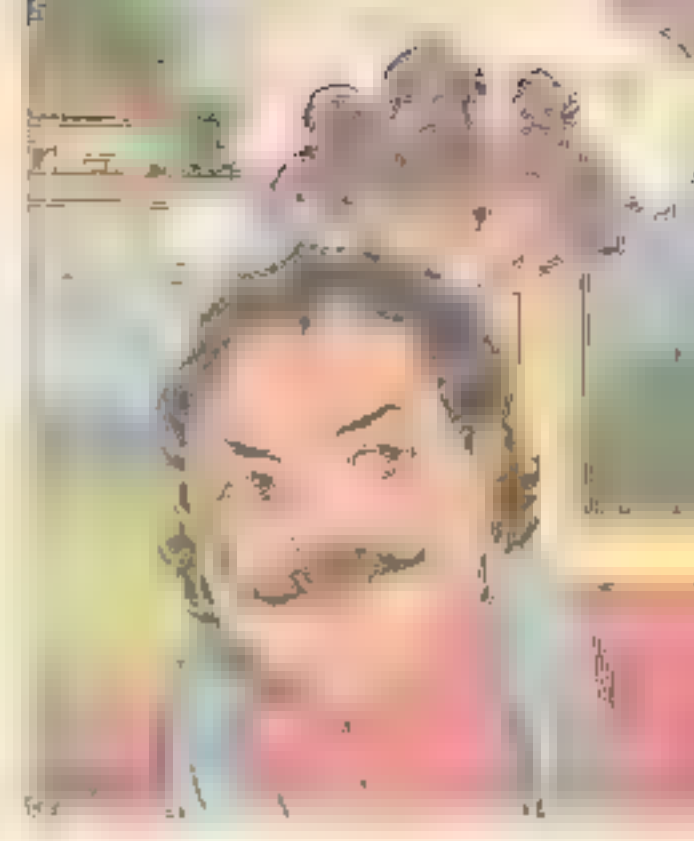
विनादचा हा मझीही पुढीपला आवडला नाही, तो विनादला म्हणाला, "पति पत्नीमध्ये कसला भेद भाव, नसोत्री किवा कसले रहस्य असू नये, तसे न आले, तर पत्नी आपल्या पत्नीला परका मानील, मुलगी नसरी रहाणे हवेच चांगला शिवाज आहे जावयला आपल्या घरत वसवून काशी कधी मुलां राहू शकणार नाही, आता राहिली

आहेत, कुणाला नरा कर्जास देवून व्याज घे अने आपले घन वाहक ना

"जां माणस कर्ज घेतात, त्यांना स्वतःच्या अनेक अडचणी असतात, त्यामुळे ते वायद्याप्रमाणे महुन पगल करू शकत नाहीत त्यांच्यावर दया दाखवून आपण तप राहिली, तर अल्प ने ती आपलीच कामगारी समजून आपल्याला पसवतात, त्यामुळे व्याजाने रक्कम दण्याचा धन्दा कुणालाच्या स्वभावात दया, वरणा अगदी नावानाही असू नये, आपला व्यवहार त्यांना कळोपणच मभाळायला हवा माझ्याच्याने ते जमणार नाही, पुढीपने विनादचा मझी धडकावन नावला,

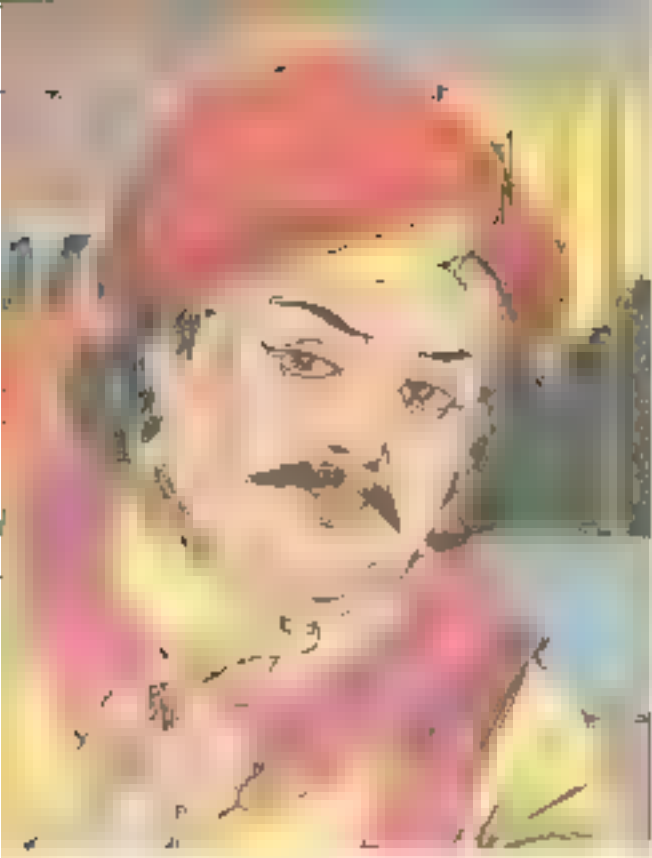
याही दिवस चुप राहिल्यावर विनादन पुढीपला आणला एक मझी दिला - "तुझ्या मुलाने बुद्ध भिक्षण घेतलय, शहरात पाऊल त्याला मित्र त्याला चांगली नोकरी मिळू शकिले आपल्या मुलीमाठी एकादा घर आवडू शोध, ती शेतीवारीच काम चांगले सभाळेल म्हातामच्यात मुलेच राज्य अने तिचे टोमणे घालून स्वतःला वाचवू शकतील सुन आपल्या मासच्याने नेहमी अय्यच मानत, पण मुली आपल्या आईबापाची सेवा करतात,"

विनादचा हा मझीही पुढीपला आवडला नाही, तो विनादला म्हणाला, "पति पत्नीमध्ये कसला भेद भाव, नसोत्री किवा कसले रहस्य असू नये, तसे न आले, तर पत्नी आपल्या पत्नीला परका मानील, मुलगी नसरी रहाणे हवेच चांगला शिवाज आहे जावयला आपल्या घरत वसवून काशी कधी मुलां राहू शकणार नाही, आता राहिली

मनेची गाव, ती पुण्या घळून आपल्याकड आलेली आहे, हा मोष्ट निमळून चालणार नाही, ती आता आपल्याघरावरच रहायला आलेली आहे, हे नव्वेद घ्यानात देवून विला 'आपलीच' सधनायला हवे, या गोष्टी नोट घ्यानात ठेकण्या तर घरात कसरी मज्जवळ माजेल असू मला नाही वाटत "

काही दिवस गेल्यावर त्या आगात जो वा रवड्याची मज्जा वाढू लागली ते जनतेला नव्वेदहले मलाच लागले अचानक ते एकाद्या गावात धाड घालून माल लुटून निघत जात, पालिमांना कसला पत्ता त्याभण्यापूर्वी ने आपले काम करून निघत जात, यामळे प्रत्येक गावातले तरुण सधरित झाले याइम सैनिक भिक्षण घेऊन, हत्यार चालागून ते गावच्या रक्षणामाठी पुढे आले, तराहा लतरु अचानक

हल्ला करीतच, कधी गावठाण्यांचा जय झेंडें
वर कधी त्याचा

तेहमीप्रमाणेच याही वेळी विनांदने
प्रदीपला मल्ला दिला - "मार घन तिजारीतच
ठेवलं तर चार ते लुटून पळून जातील
जोपर्यंत त्यांच्या या हालचाली सुरू आहेत,
गोबर आपले घन, दागिते इत्यादी मागील
दारी बांधा करून पूरून सुरक्षित ठेवावं, हे
अरे, मग दरोडखोर आपले काही नुकसान
करू शकणार नाहीत."

हा सल्लाही नाकारत प्रदीप विनांदला
म्हणाला, "सर्व काही पूरून ठेवलं, तर
तिजारी रिकामी दिसून चोराना सशय बसलं
न आपल्याकडून खरं बंदवून घेतात, तुझा हा
सल्ला मला मूर्खीच पटत नाहीय."

विनांदने यावर विचारले, "मग काय

करायला हवं आपल्याला?"

मा व... नाही, तु काय करणार, हेहां मां तुला
विचारणार नाही." प्रदीप उत्तरला.

अणखी काही दिवस गेले, जमीनदार
मोहनराय याचा आई आजारी पडला. तो
मरणार असेच सर्वांना वाटतं, पण तो
ठणठणीत बरी झाली, लवकरच तो मना
वशाची हाणार, म्हणून मोहनराय मोठ्या
प्रमाणावर भुत्सव माजस करणार होता.
त्यामाठी त्यानं आमपामच्या गाकवाल्यानाही
आमत्रण दिले, पाहुण्यांच्या स्वागतासाठी
त्याने पाहुण्या माया केव्या, पायी घणागना
गारवा रेणारं मांडव बनवले; बैसगाष्टपातून
घणाच्यासाठी आरामात रहाण्याची सांय
केली, घोडागाडीचातून येणाऱ्यासाठी
त्याहांपक्षा कागली व्यवस्था केली

विनांदने जेव्हा याबद्दल ऐकले, तेव्हा तो
प्रदीपला म्हणाला, "तू तर माठा बुद्धिमान
आहेस, जमीनदाराकडं नोकरी केलेस,
त्याच्याशी मैत्री वाढवलास तर तुझी बुद्धी
जस्तच अजळेले. एक घोडागाडी खरेदी कर
अन् त्यातून भुत्सवाला जा, म्हणजे विशय
स्वागत होईल, फक्त आज्यावर घोडागाडीचा
दळणवळणासाठी अपयोग करून पैसा

मः

प्रदीप हसून उत्तरला, "जमीनदार तर
पाहुण्याच्या लायकीप्रमाणेच त्याचं स्वागत
करणार आहे, कुणाच्या अकलंशी त्याचं काही
घणं-देणं नाहीय. घोडागाडीतून आजून मी
माझं स्थान वाढवलं, तर त्यानुसार मला
भेटवस्तुही द्याव्या लागतील, जमीनदारांची

दोस्ता वाढवणं म्हणजे तलवाराच्या धा
वातण्यासारखं हाईल, त्याच्यापुढांमन चार हात
दुर असणच अरे, मी अजिबात मनाच नाही,
तर कदाचित माझी बेटमागी हाईल, म्हणून
मी अणला पायाच आणार आहे मला काणा
बाळखणारही नाही, नुसताच भुत्सवितो
नावून परत येणार मी, आता शहिली
घोडागाडीची गांठ, मी आपला माथा जोतवो
आहे, व्यापार करण भला जमणार नाही,"
असे म्हणून विनांदला हा अनाहुन सद्गद्ग
परीगने नाकारला

"अणण पायी चालला, तर हरकत नाही
पण आपल्या बायका कणा वर चालत
यतात? तुला मातो बुद्धी नाठां झालांच,"
विनांद रागावत म्हणाला

अणभर थांबून प्रदीप म्हणाला, "तुझं
मला काही सांगत नाही पण यावाचनात मा
तमं मन मूर्खीच विचारात घेणार नाहीय
मः मः घ्यायला तर मी पणतार
हाईल" प्रदीपही चिडलाच

एक क्षण थांबून विनांद म्हणाला,
"शेजारी आणत एततंकाच काही विषयान
का हाईला, पण आपल्याला एकमेक ज्या
संगतीने, मिळतमिसळत रहायला हवं या
भुत्सवान बायका अन मुलानाही घेऊन जाव
असं वाटतंय मला, तमच्याकडची माणसं न
ज्ञाती तर माझ्याकडचाही बायला तयार
हाणार नाहीत तुम्ही याच आमच्या
बगेवर," अन तो निघून गेला

पण विनांद अन प्रदीपच तेव्हा जमान
दाराच्या गावा भुत्सवाला गेले, तिथे खूप गर्दी
आल्यामुळे काही गैंगवायाहं आल्या, ज्या

विषया आल्या हाऱ्या, त्यांना फारच आस
माला, गर्दीत धावपळ झाल्याने काहीजण
जममाही ज्ञातं काहीजण अणारी आले अन
त्यांना हसितकळत भगता कराये लागले,
त्यामाठी पाहुण्यांच्या बैसगाड्या
घोडागाडीचा वापर करावी लागली
पाहुणचाराती लागलाच्या खेबापेक्षाही अधिक
रकमेच्या भेटवरतु जमीनदाराला मिळाल्या,
तिचं रहाणे गैरमायाचं असल्याचं
आणकल्यावरवर विनांद व प्रदीपने संधून
काळता पात्र घेतला व ते मः खराच होताहोता

कुन्दनपुरात त्यावेळी गहबड पणतला
होता, आवाज न करत दरावेवा
पुमत्याचं त्यांना कळत, दरोडखोराने चुपचाप
एका घरात घुसून तिजारी भुत्सवली, त्यान

दिकमात मंगल =
चालू आह
अमाश अमल
गोपनी आह

अणभर विचार करून म
हसून म्हणाली, "ह
अनु तम्ही इतके
ममस्या वर करायचा मार्ग असा आहे
म्हणून तिने नवऱ्याला काय करावे सांगून
सचता दिवों तिच्या चालण्याचा त्यान स्वप
विचार केला अन् प्राप्त परिस्थितीत व्यागशेताय
अन्य मार्ग नसल्याची ओळखले

दरमिनी मदन मंगल्यारच्या वन या दिवशी
 'अरे वा' पश्चर दिवशीत तुम्ही लावल्या
 'शाला' अक्षर वाच्यतल ह्मणार ते नत
 अतीनी घालवन दावल्यात! अथार भरमभन
 आपणाला 'देशरत्न' पदवी देउन मी आपला
 मन्थार करणार आहे.

मन्वी आनन्दराजे घरी येताना गणेशाय
आभारं मानत म्हणाली, " "

हमाणी राजांना आपल्या पुत्रवर्गाच्या सुसहायता
भावी वर्धिम देऊ. []

राज्य की प्रधानाध्यापिका सर्वे नीकर
महाचारी बननत, त्याच्या दुर्घान तर हा
महाचारी, मसहोनाला मो दिलेली रक्कम
माझ्या छाताखाला काम करणाऱ्या मुख्य
महाचारी व फौ वसल केली त्यान ना त्याच्या
महाचारी वसल केली असेल.

दशात अर्थात् इतक्या घराणा का सेवा,
पावा सप्री विचार केलात" वाचकाने
विकारन

'तब मागे' अर्था भाव पकट करन
मन्याने कायकाकटे पहाताच तो बाळू
'अर्नातीनीं राक्षसाण बहुमूर्ती
[] म्हणजे कार, हे त्या गजाली
[] जाले आमने बालवण्याची
अभना भाटी त्याच मिश्रमनावर चमया -
एव मूर्ती अर्नातीकाक आहे त्यामुळेच
गल्याने अर्नाती पैलाद्वनीय, निन्ना नेगा नाच
राजलगा

काहोही भना; भवान देशक्या मने
लोकाकर अनिमार्गी मय्य नामनी लाव चेण
भने देण ही त्यांना अनिमामान्य गाथ वाटू
नामाल्या

सम्राट अशोक

१०. यदि $x^2 + y^2 = 1$ हो, तब $\frac{dy}{dx}$ का मान ज्ञात करें।
 ११. $\sin^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।
 १२. $\cos^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।
 १३. $\tan^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।
 १४. $\cot^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।
 १५. $\sec^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।
 १६. $\csc^{-1} x$ का अवकलन ज्ञात करें।

अनन्तर, एक पक्ष तो अधीश्वरी ज्ञाना) - अन्तर

नगरयामेवर घडलेल्या अपघाताचे सर्वस्वर
वर्णन पद्यात्मनः अष्टाष्टक याते राजा
चिन्दुमारला भागितले. याबद्दल आश्चर्य व
खंड एकट करत चिन्दुमार म्हणाला,
“अपघाताचं वर्णन तेकून मनर धक्का
कसलाय, पण अशोक तर सुरक्षित आहे तू?
तो मरनामरता वाचला न? अशाकचं व्यूह
कौशल्य अने त्याच्या विजयाच वर्णन तुमच्या
ताडून एकायसाठो मोठ्या अत्सुकतेनं मां

तुमची वाट पहात होतो. याबद्दल अशोकर्षी प्रशंसा केल्यावाचून रहावत नाही. मला त्याला भेटायला मी फार आतुर होतो, परंतु ही बाईट बालमो माझ कानी आली. या अपघातामागे कुणाचा हात आहे, कोणत्या अंधश्रद्धेने तो घडवण्यात आला, याची माहिती काढायला हवी.”

प्रधानमन्त्री यश्वर काहोच बोलला नाही
राजा पुढे बोलू लागला, "मला असं वाटतं

की लक्षशिक्षातील काही बंधूंबरोबर इथे राजधानीत इतर अशाश्वत अधिकाऱ्यांना माहजपणे बसवून ठाकल्यामुळे हे लोक नाराज असतील त्याचा दृष्ट करत असतील, अशाकरी चलास करायच्या कायद्यालात त्यांचाच हात असल्या पाहिजे, माझ्या, तुमचे काय मत?

बांधावरून खंडक ठाकल्याच्यापैकी काही वण पकडले गेले आहेत आपले नगरपालक याची चौकशी करत आहेत, ते काणत्याही क्षणी इथे येतील " मंत्री म्हणतात

याचा अर्थ असा की, आणून इतर काही लोकांवरही शक्य घेत आणत?" राजाने अनुसुकतेने त्याच्याकडे पहात विचारले,

"हाय महाराज, आपला अदालत बरोबर

नसून," प्रधानमन्त्री म्हणाला, त्याचा अन्दाज ऐकून राजा अचानक झाला अपघाताच्या मुत्राशी काणकाण असून, हे जाणावेला तो अस्मक होता. आपल्या राज्यात असे दुष्ट कोणी असू शकतील, ते राजपरिवारावरून काही काळ्यात करत असतील असा त्याने त्याजातही विचार केला नव्हता.

त्या निशाल राजमहालाने एक भयंकर शानती पसरली होती, शाटपाचे घडाने नगरपालक तथे आला अन् त्याने राजाला व मन्त्र्याला नमस्कार केला. त्याची चडदा अशम दिसत होता

राजा ने विचारले, "आपली चौकशी पूर्ण

नगरपालक हळूच अनुमला, "हाय महाराज."

"नाही प्रभु, बांधाचे काही अडामच विन करून येथे लाकडी फळ्या लावलेल्या हत्या चालत त्या अगत्या दलदल्यावरून वरचे साड मजबूत सैन्यावर येतून पडले, अशा प्रकारे लाकडी फळ्या लावण्यासाठी लूप बांध्याचे लागताने, कामीन कामी अथर बाणमे तरी या कामावर लावली असली पाहिजेत यावरून असं मिड्ड हात की, या कारस्थानामागे एक सुनिश्चित योजना आहे शत्रूने माझ्या दुर्धर्माने योजना बनवली की, लोकांना काटाच - हा यांगायोगाने घडलेल्या अपघात आहे." नगरपालकाने आपले म्हणणे राजासमोर मावले

"माझा तर विश्वासच बसत नाहीय. दलनायक आणि आपले काही नैनिक

मकाळपासून जुलानाप्रवळच तर होते त्याच्यापासून लपून इतक्या शक्या सख्यत लोकांनी हे काम कसं पार पाडत असले?" राजाने विचारले.

"आपल्या दलनायकापैकीच एकाचे त्याने मदत केली; सर्व प्रकारचे महाय्य दिले त्याच्याच नजरेखाली हे काम केले गेले." नगरपालक संयत आवाजाने बोलला

"इतकी हिंमत? आजपर्यंत धीर्य मनेच्या काणत्याही दलनायकाने इतका मोठा राजद्रोह करायचे साहस केले नाही." राजाने आश्चर्य पकटवले

"धीर्य मित्रामनावर बसणाऱ्या भावी पुत्रराजानेच एकादा दलनायकाला तालूच राखवून, पुलांभन देतून असं काही करायचे ठरवले, अन् एकादा दलनायक राजद्रोह करून घेतला, तर त्यात आश्चर्य ते कमल महाराज?" नगरपालक विनयपूर्वक बोलला

"काय म्हणत आहात तुम्ही?" राजाच्या आश्चर्यांना पाराधार नव्हता

"असा असाही महाराज! माझ्या न्याय्य भांडाल मना ज्या सैन्या गोष्टी मजकूरच्या त्या आपणाला मागणं हे माझं प्रथमकर्तव्य आहे त्यामुळे मी ते मागलो आहे, ते सारं सत्य आहे; केवळ सत्यच! दुसरे काही बोलायचे साहस नाही माझ्यात!" नगरपालक कामपणे बोलला.

थोडी वेळ तिथे अव्यक्त शान्तता पसरली, स्वतः त्या सावरत राजा म्हणाला, "तुम्हावर माझा पूर्ण विश्वास आहे हे सत्य तुम्ही माझ्या पासून लपवत नाहीत, ते निर्भीडपणे समोर

प्रकट केलेत यामाही अन् तुमच्या राजभक्तीसाठी मी मन करतो." राजा बोलला

"हे सर्व मागणाना माझ्याच काय अनन्य याचा कोणी अंदाजच करू शकणार नाही माझ हृदय दु खाने दबून जात होते, वेष्टनेने नष्टपडत होते! तरीही आपले कर्तव्य निभावण्यासाठी मनावर दगड ठेवून मी इथे आलोय, असा असाही महाराज!" नगरपालक दलदल्या आवाजाने बोलला

इतका वेळ प्रधानमन्त्री मौन राहून बांधांमधील हा संवाद ऐकत असा होता, तो नगरपालकाला म्हणाला, "आपले हृदय याहूनही कठोर बनवायची वेळ आलेली आहे आपल्या महाराजांसोठी, आपल्या राज्यासाठी, अन् राजपरिवाराच्या गौरवासाठी,

अपघाताच हे रहस्य अगदी गुप्तच ठेवायला हवं. या कारस्थानाबद्दल कोणालाही काहीही कळू देता कामा नये. पक्कडले गेलेले कारस्थानी, लांब्यात घेतलेला दलनायक किंवा घातपात कोणालाही माणूस काहीच आत्मशर नाही असं वातावरण निर्माण करावं की, जणू काही असा कुठला अपघात घडलाच नाही." नंतर तो राजाला म्हणाला, "माझा अपेक्षा आहे, की महाराजला माझ्या या बोलण्याशी सहमत आहोत."

राजा विन्दुसार वृत्तभरण्या धागे आवाजात म्हणाला, "महामन्त्र्यांनी बुद्धिमानांनी असं विवेक बाबतल आदर वाट्टाय मला!"

स्वतः शीघ्र बडबडण्याप्रमाणे नगरपालक महामन्त्र्याला म्हणाला, "ते सर्व मिळून शंभरापेक्षा अधिक असतील." या लय बोलण्याचा मतलब असा होता की

सर्वांना चुप तरी कसं ठेवता येईल

असले म्हणून काय झाले? त्याच तोंड कायमचं वन्द करता. फाशी या त्यांना! हे काम अद्या मूर्खदमपर्वीच व्हाव, मकाडी लांकांना मांमना वंदेल की, 'अशाकल्या' जे ज्या कारस्थानाप्रमाणे तलांनलाच्या बडबडण्याचं वात हाता ते सर्व पक्कडले सल अनु फाशी दिले गेले', अशी घोषणा करून मकाडी." प्रधानमन्त्र्याने मर्मर आवाजाने नगरपालकीला सांगितले

"आपला निर्णय बरोबरच आहे परंतु" नगरपालक पुढे काही बोलणार, इतक्यात प्रधानमन्त्र्याने विचारले, "आपल्या राज्याच्या रक्षणासाठी असक्य माणसाला मावायला तुम्ही मागपदे पहाल? यद्धक्षत्राल आपण हजारा शत्रुसैनिक मारले नाही? शेरक्षणासाठीच ना? हे दुष्ट तर शत्रुपक्षाचा धाकादायक आहेत, मग तुमचा हा मकाच

ना?"

"आता कुठल्याही परिस्थितीत माघार घेणार नाही मी." इतं स्वगत नगरपालक म्हणाला, "अशाक असं सुशम यांच्यात वैर आहे, हे तर सर्वांना माहीत आहे, त एकमेकांना मळांच आवडत नाहीत, पळे भवू आहेत ते पण याबाबत लांकांना जास्त स्पष्ट समजले तर देशे छिन्नाभिन्न हाण्याचा धाका आहे, आता ज्यांना आपण कैद वेलं आहे, त्यांना सोडून दिले, तर ते का अफवा आणतील वाढवूनच पसरवतील; हाच ना?" प्रधानमन्त्र्याने विचारले

नगरपालक गभारापण म्हणाला, "आपण मन्त्रच बोललात!"

आता राजानही आज्ञा दिनी, "आज मध्यरात्रीच हे काम बेभटक अंजुत टाका."

नगरपालक राजा व मन्त्र्यांचा पुणाम करून तेथे निघून गेला. राजभवनान्तून बाहेर

पडण्यापूर्वीच सुशम नगरपालकाला माटून म्हणाला, "असं ऐकलं की कैद झालेला दलनायक या कारस्थानाने माझ नावही गांवता आहे खरं आहे हे?" नगरपालक उत्तरला, "हाय, तो असंच बोलला"

"खोटं, साफ खोटं त्याला मृत्युदंडच मिळायला हवा" मशम आरवला

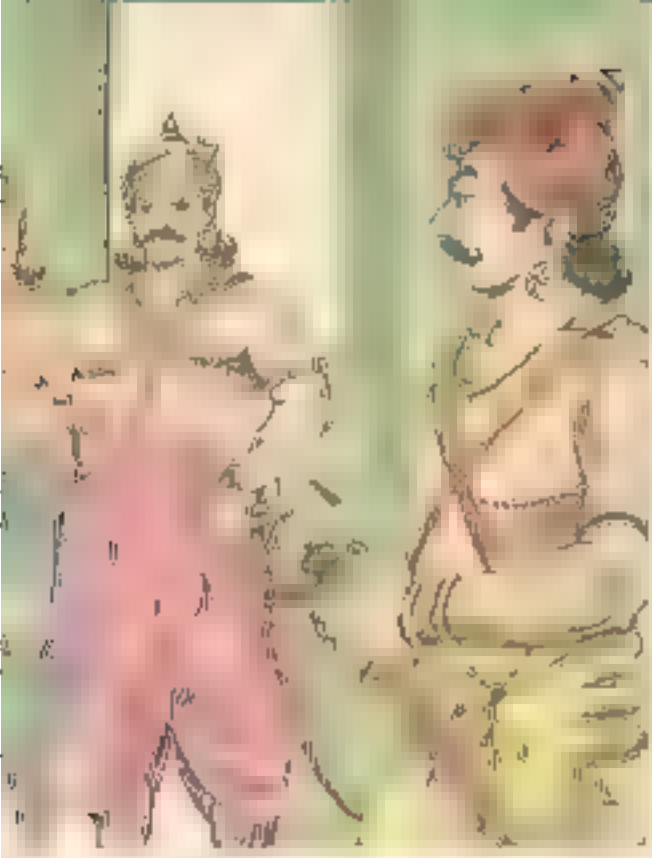
त्याच्या या बोलण्याने नगरपालकही थोडा वळ थळकून राहिला, असं कपटी भाणूस पुढे आपल्या देशाचा राजा वलणार, याचे त्याला फार दुःख वाटले.

मशमने पुन्हा विचारले, "दलनायकाचं नाव बोलण महाराजाच्या कानी गेलं?"

"दलनायकाचा प्रत्येक शब्द महाराजांना सांगण, हे राजकर्मचारी म्हणून माझ कर्तव्य आहे, माझा धर्म आहे यवराज" नगरपालक दाखला

"महाराजांनी खरं मानले ते?" सुशमने

नगरपालकाने म्हणले,

अच्छा, आता सांगा, की हे

नेवाल्यांबरोबर महाराज काय म्हणाले?"

जोर देत सुशमने विचारले,

हे मागणे कठीण आहे, पण होय, एक

गड माहीत आहे मला, महाराजांनी असा

निर्णय घेतलाय की, इतक्यायकाराहिल ज्या

दुष्टांनी या कारस्थानात भाग घेतला, त्या

सर्वांना भृत्यदण्ड देण्यात यावा."

'कार छान' महाराजांनी हा अद्वितीय

निर्णय घेतलाय. पाहिले, माझे पिता किती

विवेकी आहेत!" असे म्हणून तो आनन्दाने

गळ्या वाजवू लागला,

नगरपालकाला आता मात्र हे असही वाटू

लागले, पण स्वतःवर ताका ठेवत तो

म्हणाला, "बापण बरोबर बोललात युवराज!"

त्याच वेळी मगध-सेनापती राज-दर्शना-

साठी जाता जाता तेथे पोचला. सुशमला त्याने

पुणाम केला. नगरपालक सेनापतीला

नमस्कार करत म्हणाला, "मी आपणाला

भेटण्यासाठीच येत होतो.

'इथेच थांबा, आता येतो मी.'" असे

म्हणून सेनापती पुढे जावू लागला. "असं

एकलंय की महाराजांनी आपणाला अनु मला

बरोबरच येवून त्यांना भेटायला मार्गितल्य."

असे म्हणून नगरपालकही सेनापतीच्या

मागोमाग वेगाने जावू लागला.

त्यांना पहिलाच महाराज म्हणाले,

"बापण बरोबरच माझ्याकडे आलात, हे बर

जाल. तुमच्याशी काही जकरीच आलायच

आहे; बसा."

प्रधानमन्त्री, सेनापती व सुशम आसनावर

बसले. काही क्षणातच सुशमकडे पहिले राजा

क्षिप्तुसार म्हणाला, "मी जे ऐकल, त्यावर

विश्वास असत नाहीय पुत्रा!"

"आपण काय ऐकलंत, हे मला काहीच

माहीत नाही." सुशम निर्लज्जपणे बोलला.

"तुझ्या या बोलण्यावरही विश्वास नाही

माझा. मी काय ऐकलंय हे तुला चांगलं माहीत

आहे. मी आपल्या तोंडून काही बोलणार नाही;

पण काळच काय ते सांगेल. काय करायला

हवं, हे तोच सांगेल. बापण आता चालू

विषयांवर बोलणं करं. प्रधानमन्त्री आणि

सेनापती याच मत आहे की आपल्याच समीकर

अमणाच्या मुख्य अंकांची राजधानी अजिंक्येची

येथे एक युवराजाला राजपतिनिधी म्हणून

पाठवणें अर्चित जाईल. तू आणि अशाक यांच्याशिवाय यासाठी काणी योग्य नाहीत. आपणांही एक मध्य गाण आहे, नोट रेक. आमची इच्छा आहे की, आपर्वन्त तुम्ही दास आपसातलं शत्रुत्व विसरणार नाही. शावाभावासारखे वागणार नाही, आपर्वन्त तुम्हा एकमेकांपासून दूर रहाणंच बरं, राजपरिवाराला ते श्रेयस्कर होईल."

सुशम गण राहिला राजाले विचारलं "तू जाशील अर्जापिनीला?"

सुशम झुंजला, "नाही, मी इथच रहाणार."

'ज्येष्ठ पुत्र आहेस म्हणून प्रथम तुला निवडीचा अधिकार दिला, अशोकनच निकट जावं, तो माझा आज्ञा तर्काच पाळेल, त जाऊ शकतांस आता," राजाने म्हटल्यावर सुशम तिथून निघून गेला. स्थला राग आला होता की, राजाच्या दृष्टीने तो युवराज तसं केवळ ज्येष्ठ पुत्रच फक्त होता! वेगाने तो बाहेर निघून गेला,

'महाराज, मला कृपे करून फक्त एकदाच युवराज सुशमना भेदायची मना

दिसें जावी, या स्थितीत तेच मला वाचवू शकतील, मी कननही पाप केलेन नाहीच. त्यांना मागितलं, तेच फक्त मी केले," केडी दलनायक गथादया करू लागला, पाद पकडू लागला, दलनायकाबरोबरच जातोच्या क्षंभर कैद्यांनाही वधू म्यानी नेण्यात आन

त्याचे काकूटनीच बाळणो एकूच-ऐकत नगरपालक वामन गेला, तो त्यांना म्हणाला, त्या युवराजानीच तुम्हाला मृत्यूदंड मुनावली आहे, मम्ही आपले अवरचे धण मोजन असतात तम्हाला काटं मागायची गरज नाही "

"काय म्हणालात" युवराज सुशमने मला मृत्यूदंड दिला?" असे विचारत दलनायक विलास करू लागला

"त्याच अस म्हणणं आहे की तुंच त्यांना कायमानान आदर्यम नगरपालक म्हणाला, "देवा' हा काय अत्याय? सुशमचा सर्वनाश हाईल माझ्यावर आदर्यलता पसग त्याच्यानगही ओडईल " अन् तो रडत असतानाच बंधूस्थानी त्याच्या गळ्यावर

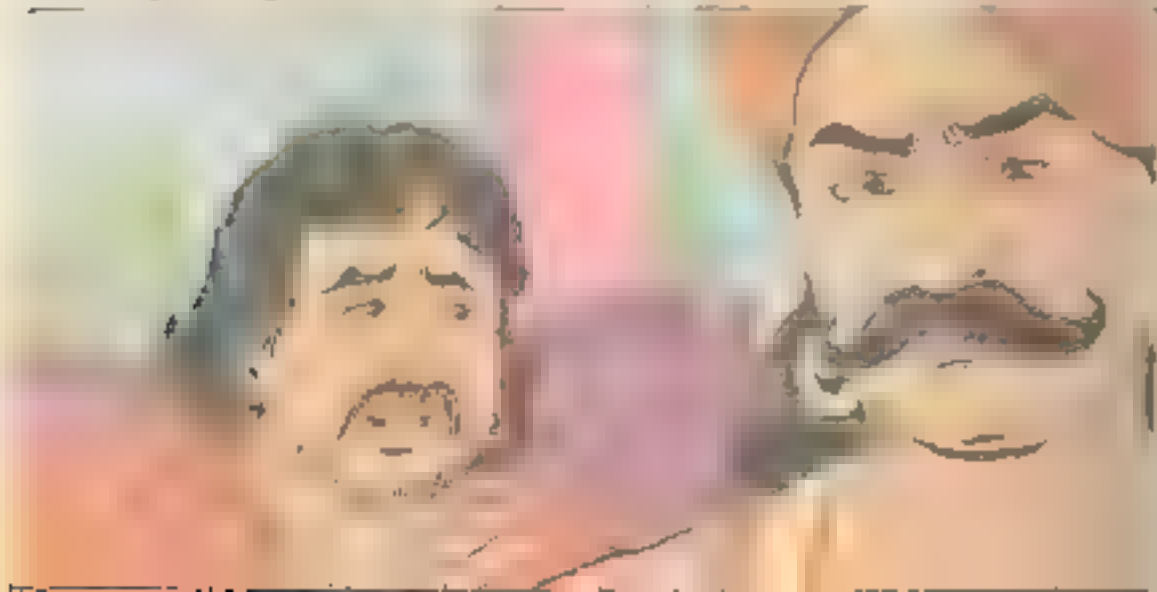
आला

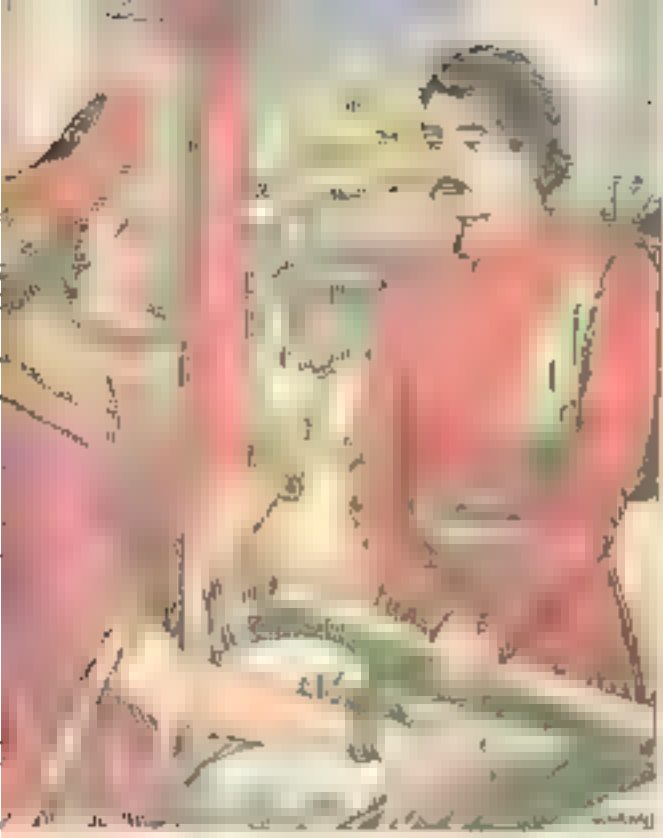
क्रम

गोठेपणा

तू ह निश्चयी विक्रमराजा पुन्हा साडाकडे गेला. फार्सीवर लटकणारे प्रेत त्याला काढून आणि ते खांशावर टाकून तो स्मशानाची वाट चालू लागला, त्याबरोबर पैनातला वेगळो बोलू लागला, "राजा, ही ऐन मध्यरात्रीची वेळ आहे अन् शिवाय ही जागा म्हणजे स्मशान आहे, इथं भुतापुत्रांचा सनत निवास असतो, त प्रत्येक वेळी आपलं श्रेय साधायच्या अंगाकाट प्रयत्न करत आहेस पण प्रत्येक प्रयत्न वाया जात आहे. तरीही या पराजयाने नाभुमद न होतो, मुलत तू तुण्ट अत्साहान पुन्हा श्रेयमिद्धीसाठी तयार होतो आहेस तेव्हा हा अथक प्रयत्न घरांघर स्तन्य आहे पण माणसाची ज्ञान अज्ञान, मृत्यु-अमृत्यु पाखण्याची शक्ती नसू हात, साध्य-असाध्यच्या धोधाने अगकल होणे, तेंव्हा त्याच प्रयत्न इट्यात परिवर्तित होण्याची शक्यता असते, श्रम व महत्शक्ती जडनेत

वेताळ कथा

परिवर्तन होण्याचा धोका संभवतो असा-
हूनमादाद्वय मी तुला गोपाळची गोष्ट सांगतो,
एक लक्षपूर्वक." अन् वेनाळ गोष्ट मांगू
लागला. -

गोपाळ फार चांगला माणूस आहे, असं
सर्वजण म्हणतं, मधुरवाडीतल्या पुण्याचा
त्याच्यावर प्रेम होते, पण गोपाळची तोंड
इच्छा होती की, आपण सवपिका आणि
'चांगला' म्हणवला जावे आणि खूप धन
कमावले, याबद्दल अधिक माहिती
मिळवण्यासाठी तो प्रथम आपल्याच गावच्या
प्रसिद्ध रामशर्मा नावाच्या पंडिताकडे गेला.

रामशर्माने आठवडाभर गोपाळच्या
ज्ञानाची परीक्षा घेतली, त्याला निरनिराळं
धडे शिकवून ते पाठ करायला लावले आणि
नंतर तो गोपाळला म्हणाला, "हे बघ मुला

पण तुझा आवाज माझ मोठा मधुर आहे,
त्रिपुरा नर्मदा रंगी नावाचा प्रसिद्ध संगीत
विद्वान आहे. त्याच्याकडे जा तू. ते तुझा
संगीत शिकवतील

गोपाळ त्रिपुरानगरांना जाऊन रागांना
भेटला. एक आठवडा संगीत शिकवल्यावर
रागांनी त्याला म्हणाला, "शिष्या, तुझा आवाज
तर सुस्वर आहे, पण मला आश्चर्य वाटतं
की तुझ्या तोंडून फक्त गोष्ट शब्दच बाहेर पडत
आहेत, सुस्वर गाणी म्हणता येत नाहीत
तुला' संगीत शिकण्याची योग्यता नसल्यात
नाही. पण तुम्ही ही सुंदर लावसहक बाट
चित्रकलेत मग्न होताना. 'चित्रकला' म्हणून
नावाचा एक मोठा चित्रकार आहे. त्याच्याकडे
जाऊन तू चित्रकलेत पारंगत व्हायचा प्रयत्न
कर

एक आठवडाभर गोपाळला चित्रकला
शिकवायचा प्रयत्न केल्यावर सुरस त्याला
म्हणाला, "मित्रा, चित्रकलेत कल्पनाशक्ती
असायची गरज असते. तो जे दृश्य पाहिलं,
ते त्याच्या बाबकाव्यामह आठवणीत ठेवायला
हवं. तरच चित्रकार चांगल्यात चांगलं चित्र
रचतू शकेल, तुम्ही कल्पना शक्ती काही सास
नाहीस, काही दिवस कल्पनाशक्ती वाढवण
अन् तिला नोट रूप देण्यासाठी भरपूर प्रयत्न
करायला हवंत. त्यासाठी पांढऱ्याची गरज
आहे. मधुरवाडीत रामशर्मा नावाचा एक
महापंडित आहे. काही दिवस तू त्याच्या संकेत
रहा

आपण मधुरवाडीच राहिल्यासो अमुन
रामशर्माने 'तु घडांत बसू शकणार नाहीस'

अस म्हटल्याचे सांगायला गोपाळला संकोच
नसाय. तो म्हणाला, 'मला मधुरवाडीत
कल्ल गोपाळने विजयपूरला 'रामराम' व
'या जन्मी आपण 'माठा' व 'म' व
शकणार नाही' असे वाटून तो खूपच निराश
वला

आपल्या गावच्या सरहद्दीवर पोचल्यावर
'मला वाचवा, मला वाचवा' असे काणी
आंशून असल्याचे त्याला ऐकू आले
आवाजाच्या रंगाने ऐक्यावर रम्यावाडच्या
एका लहड्यातून आवाज येत असल्याचे
त्याच्या लक्षात आले, त्याने वाकून पाहिल
खरहा माल असून आन एक माणूस होना.
गोपाळने आपला हात पुढे केला, पण तो त्या
माणसापासून पोचू शकला नाही.

"मी तुला मदत करतो, घाबरू नकास
आसपास माहाची एकादी फादी किंवा दारी
मिळते का, हे पहातो." गोपाळ त्याला धीर
देत म्हणाला

तुला मदत करतो, घाबरू नकास
मला" असे म्हणत, तो माणूस स्वतःच बाहेर
आला; आणि तो खरहा आपोआप मातीत
भरून गेला

"तुझ्यात काही शक्ती असाव्याच अस
दिसेनाय, मस आपल्या रसणासाठी भुगोच
जोडत का होनास?" गोपाळने त्याला
आश्चर्याने विचारले

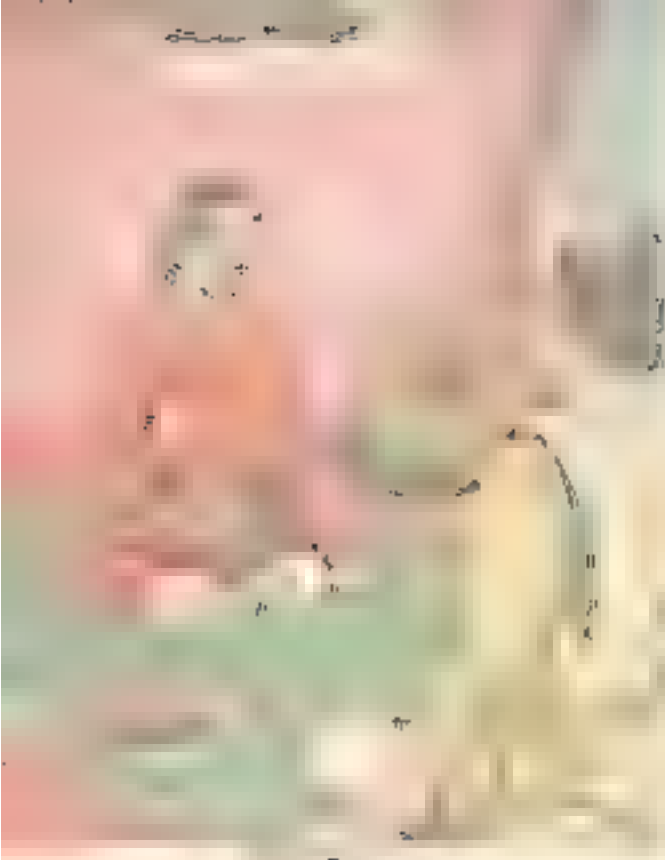
तो माणूस हसत म्हणाला, "मी एक
सन्ध्यास असून माझ्यात काही अद्भुत शक्ती
आहेत. प्रत्येक दिवशी एकाद्या चांगल्या
माणसाची एक इच्छा मी पूरी करत असतो.
त्यासाठी मूहामच एक खड्डा निर्माण करून

त्यातून आंशून रगतां मी जो काणी चांगला
आश्चर्यात अमल, ना आपसुकर घेता माझ्या
कडे, आज तूच तो 'आश्चर्यात सापडलास
बोल, काय पाहिजे तुला?"

खाल श्वास घेत गोपाळ म्हणाला, "मीला
अन् घेतवान माणूस बलायची माझी इच्छा
आहे. त्यासाठी हात करे प्रयत्न केला
नंतर सन्ध्याभाल त्याने आपली हस्तिकेत
सांगितली.

गोपाळच्या डोक्यावर हात ठेवून सन्ध्यास
म्हणाला, 'या क्षणापासून कोणाही एंडिमाना
हरवण्याची शक्ती तुला प्राप्त होईल संगीत
अन् चित्रकलेतही तुझ्याशी कोणी बरोबरी
करू शकणार नाही सा माझा आशिर्वाद आहे
तुला." गोपाळने त्याला माझाग नमस्कार
केला आणि वाटून आला राहिला. नेव्हा

सत्यामी त्याच्या म्हणाला

माझे पणत्या आभारानेच गुन
अकर्माल, ही गोष्ट तेंच लक्षण

ता नंतर गोपाळ प्रथम रामधर्मास मंदिरा
नी म्याला म्हणाला, "महाराज, आपण
म्हणाना झाला की मी राईत वस्तु भक्तपार
नाही आपणाला सादोतच असले की, स्व
पूर्वी विष्णुशर्मा कामक पंडिताने पंचतन्त्र
कथाच्या आधारे मुखे अन् नालागक
राजकमाराचा चित्रकथान बनवले दुर्लभचय
अमणारा पक्षा अभय शिकु अकणार
अशी कणतीच विद्या नाट्यास मला साद
की, कनली कमनरला मांडवाने नमून
आपणालाच आहे मी काही प्रश्न विचारतो
त्याची उत्तर द्या कर" असे म्हणून त्याने
रामशर्माला काही प्रश्न विचरले

वैदना, नव्हा रामाने तो म्हणाला, "तू
या प्रश्नांची उत्तर देऊन दाखव कर"
गोपाळने नावडतोच मगळी उत्तर पतापट
मागितली, तेव्हा चर्कित हाऊन शर्मा
म्हणाला, "तुझे पातक्य अमात्मन्य आहे"
एक जात पात्र करण, मला तर अन्यभर
शक्य होणार नाही," गोपाळ नेहून निघून
विष्णुनगरला गला आणि रागीला घटला
त्याने रागीला एक गोल गायला मागितले,
अन म्हणले, "
आहेत दाखवनी "

रामान खूपच मुंशर रामदारी गाऊन
दाखवला, पण गोपाळ नावडतोच म्हणाला,
"अंध ज्ञाना हे गाणे कर्णचित आवयले;
पण नमच्यासारख्या विद्वानात या पदनीत
गावू नये," अन् त्याने तेच गाणे मुंशराने
गावून दाखवले

मुंशर हाऊन हात आदत रागी म्हणाला,
महान आहेस मी जन्मभर सांगला कनी
तुम्हे अस गावू शकणार नाही, तुम्हा जवने
मी पूर्वी झाललेच विमळने तो अन् मला कामा

रामानेर गोपाळ विजयपूरच्या मुंशरकडे
गला अन् त्याने मुंशरची चित्र नमूाकून
दाखवली तेव्हा आपल्याच चित्रानली अदभुत
छटा पाहने चाकल झालेला मुंशर म्हणाला,
"पूवा, तुम्हात कैची अंध आहे, या नाकाल
णही तुम्हासारखा चित्र काढू अकणार
"

'मोठा माणस' झाला आदोच, या माटपणच्या

अपयोग करून त्याने घन कमवण्याची
छत्रले विजयपूरमध विमलानन्द नाकाचा एक
चनवान असून तो पंडितांचा फार आदर करत
असे, त्याच्याकडे जाऊन गोपाळने आपले
पाहिय-पदरज केले

गोपाळकडूनची मव मागितली मिळवून
विमलानन्द म्हणाला, "आर्य गोपाळ,
आपणामारच्या पत्नीच्या दर्शनाने माझा
ब्रह्म सायक झाला, मी आपणाला भेट म्हणून
एक अशी वस्तु देतो की, आजपर्यंत तशी
वस्तु कोणालाच मी दिली नाही," अन् त्याला
एक ताडपत्र देत तो पुढे बालला, "बहु
बदव्यामाना लिहायला सांगितलेल्या
विघ्नअगने म्यत ज्या अश्वराल लिहिलेल्या
महाभारताच्या ताडपत्रांपैकी हे एक पत्र आहे
केवळ पूर्वजन्मीच्या मजुतामूळच माझ्या
पूर्वजानी हे प्राप्त झालेय अन् पिढ्यान् पिढ्या
आम्ही ने जनने करव आलोय "

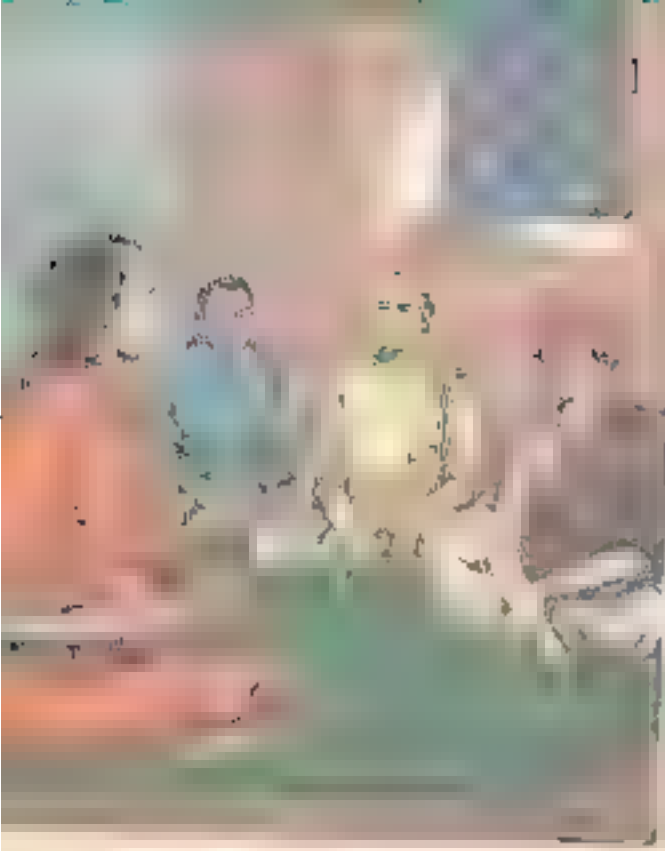
पण ते ताडपत्र मिळून गोपाळ मात्र निराश
झाला तो विमलानन्दला म्हणुन शकला की
आपल्याला या ताडपत्रापावनी घन हवय तो
तेव्हा निघाला तेव्हा विमलानन्द म्हणाला,
"आर्य, शजरच्या गावात माझे ज्येष्ठ बन्धु
भमरानन्द रंजनात संगीत हा त्यांचा प्राण
आहे, आपण त्याही विद्वत परगत आहात,
तेव्हा आपण जस आपल्या पंडितत्वाने मला
सांगितले तसेच आपल्या पंडितत्वाने मला
सांगितले संतुष्ट कराव अशी माझी विनंती
आहे,"

गोपाळने भमरानन्दला भेटून आपला
संगीतकला दाखवली अतिशय आनन्दित झाल
तो म्हणाला, "आपणामारच्या महान्न

संगीतज्ञ या पृथ्वीतलावर दुसरा कोणी भ्रमेल
अस काटत नाही मला मलादासना काहीही
दिने, तरा ते आपल्या प्रतिभापेक्षे तत्त्वच दरेल
आतापर्यंत तुणाला दिली नाही अशी भनवस्तु
मी तुम्हाला देत अ हे," अन् काशाची
छात्रीशी दनी त्याने गोपाळच्या हाती देली
पिढ्यानापिढ्या भमरानन्दचे पूर्वज ही खवा
फार महत्वाची वस्तु मानत आले होते, दवाचे
झाकण कुण्डून कामाधारी धुरली की त्यातून
नवब्रह्म त्यामरातच्यत आनंताताले संग
एक देत असे, मतान एकादा राग ऐकायची
अच्छदा आपली की, त्यातून नाच रसा ऐवू
यई

आपल्याला ती इवी नको असून धन
प्राहिते, असे गोपाळ बोलू शकला नाही
आपल्या दुधाव्याकडून स्वत ला दी

केवळ आपल्या राजानच आहे, आपण राजाला जाऊन घेऊन, अशी माझी इच्छा आहे. आपणासारखे कलाकार घुमण्यासाठी फक्त नाहीत, हे माहीत आहे मना. पण राजाकडून सत्कार हाणं हा कलाकाराचं गौरवचिन्ह आहे."

त्याच्या बालप्यावरून गोपाळला धन कमवायचा अणाय समजला. तो तावल्याच राजधानीला जाऊन एका घर्मशाळेत राहू लागला. तिथे त्याला रामशर्मा, रागी आणि मरुसही दिसले.

तेथे गोपाळला समजले की, त्या देशाच्या राजाने देशातील कलाकारांच्यात एक स्पर्धा आयोजित केली आहे. अंतिम कलाकाराचा तो मोठ्या प्रमाणावर सत्कार करणार आहे. ते तिथे या स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी आले होते पण गोपाळला पाहून ते नाअुमद झाले, ते म्हणाले, "जमान आम्ही कुणाआही स्पर्धा करू शकू; पण तुम्ही त्यात भाग घेतलात, तर त्याचं फळ काय मिळणार, हे तर आम्हाला आधीपासूनच कळलेय. आता परत फिराव, हेच बरे."

ते तिथे आपल्या प्रयत्नांनी आपापल्या कलेत निष्णात बनले; पण गोपाळ केवळ आपल्या भाग्यानेच प्रवाण बनला होता. गोपाळने याबाबत खूप विचार केला अन् एक निश्चय करून तो तिथल्या म्हणाला, "तुम्ही तिथे मला गुहं सारखे आहात. तुमच्यामुळेच मी या अग्रत स्थानी पोचलोय. मी स्पर्धा फक्त पाहतो; भाग नाही घेणार त्यात. पण हो, तुम्ही लोक पराजित आलात, तर माच जिकणारांना मी भिडन."

त्याच्या बालप्यामधून रामशर्मा, आणि मरुस फार मनुष्य झाले, गोपाळला स्पर्धेत झुंजण्याचं मनज पडलंय नाही, कारण तिथेही आपापल्या विद्येत विजेने रुजले तिघांनी बाकी सर्वांना हरवले आणि प्रत्येकाला एक-एक लाख अशफर्या अशफर्या मिळाल्या.

तसून तिघण्यापुर्वी तिघांनीही गोपाळला यादवडीत घेऊन दंडू केल. पणतु "ज्याच्या भाग्यात जे लिहिलेलं असतं, तेच त्याला मिळत, दान म्हणून तुम्हाकडून काही घ्यावेम वाटत नाही मला." असे म्हणून गोपाळने ते नाकारले.

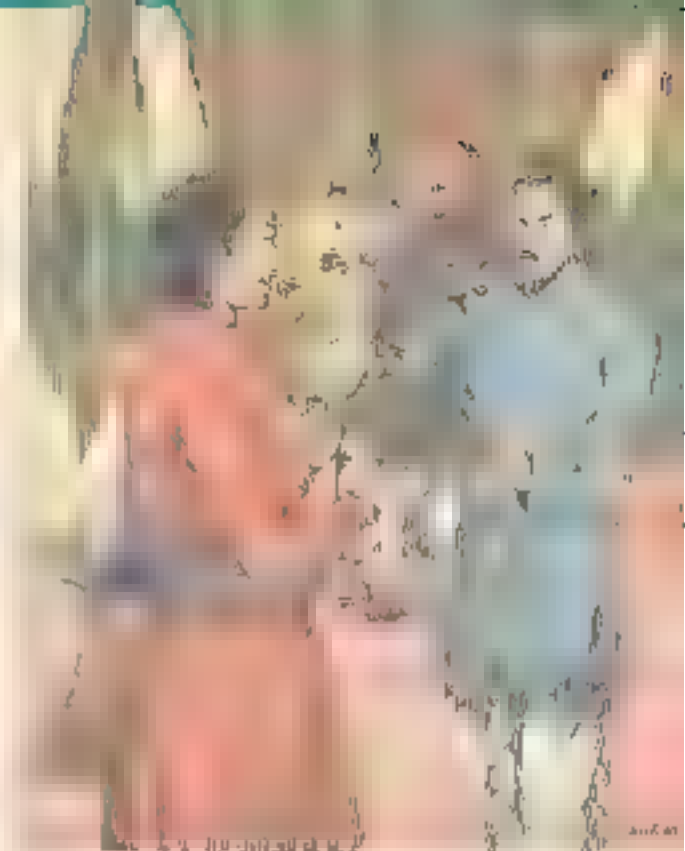
"हे धन तुम्ही दान म्हणून नेका घेऊ त्याच्या बदल्यात मदत म्हणून आम्हाला काहीतरा द्या" तिघांनी म्हणाले.

असे म्हणण्यात त्यांची अशी इच्छा होती की, गोपाळकडून आपल्याला आपापल्या विद्येत आपणांना माहीत नसलेले ज्ञान घेऊन स्वतःच्या ज्ञानात भर घालावी.

पणतु गोपाळ त्याची असे काही निगळाच समजला आणि म्हणाला, "माझ्याजवळ जे आहे, ते म्हणजे वंदव्यामाचं ताडपत्र, त्यामराजाची काशाची डवी अने अजिंक्याच चित्र! याशिवाय माझ्याजवळ दुसरं काहीच नाही."

गोपाळने त्या अपूर्व वस्तूंची नावे मागताच तिघांनी आपचर्चात गुंडाळे; आणि म्हणू लागले, "या तर अमृत्य वस्तु आहेत! अपार धन देऊनही त्या सर्रासता येण अशक्य! आम्ही तिथे या तीन लाख अशफर्या देऊन टाकतो तुम्हाला. वस्तु द्या आम्हाला!" ते याचना करू लागले.

चंद्रका

आता गोपाळ विचारात पडला हा म्हणाला, "आपण त-नाशकिनास नाही. वडलांना जमूया करा बळ. तिथेच मी आपला तिथेच भागीत लढाला, 'कोथेही बहाकडे तिघाले गोपाळ सलोमत विचार करू लागला कि, काय करावे आम्हा! झाडावाली वसन्त्याबरोबर तो म्हणाला, "संत्याझाच्या बालप्याचा मुतार्थ आता माझ्या ध्यानात येत आहे. ती काण हाता बगीर विचारू नका मला तुम्ही खरभुर कलाकार आहात, या अपूर्व वस्तु तुमच्या जवळ सुरक्षित रहाण हवे बरे" त्याने ताडपत्र, डवी अन् चित्र त्यांच्या मूपुने दे आणि तीन लाख अशफर्या घेऊन तो आपल्या गावाकडे निघून गेला.

इनकी गाष्ट सांगून येनाळ चिह्नमला म्हणाला, "राजा, गोपाळची खूप धन

त्याचा निराय घेऊन गोपाळ तेथून बाहेर आला तेव्हा धर्मरानन्द गोपाळला म्हणाला, "महाशय, माझे ज्येष्ठ बन्धु चित्रानंद गोजारच्या राजाने राजाना, आपण आपल्या स्वयकलेद्वारा त्याला मुग्ध कराल असे वाटलेय मला, केलत प्राण फुकायची क्षमता आहे त्याला."

चित्रानन्दही गोपाळच्या कलेवर फार प्रशंसा करतो, त्याने अजिंक्याच्या चित्रकामाने वाढलेले एक चित्र त्याला घेऊ दिले. उत्कथा वर्धनिल्लरही त्यातील रंग बराही फिक पडले म्हणून चित्र तर वर्णनालात अदभुत होते असं म्हणू गोपाळ चित्रानन्द कडेही धन मागू शकला नाही, तो तेथून निघाला तेव्हा चित्रानन्द त्याला म्हणाला, "महाशय, अपार धन देऊन आपला सत्कार करायची शक्ती

[illegible]

किन्नायकर बलवान शक्ति आहे. इथले गावलेच अर्धशे जेदेनाथी व्रतवालेच्या वस्तु प्रामाद आहेत. येथे गांदाक्यांचे असलेले १६ स्थानवाला पाद बागुतानला तटः

याच्याअर्थ आहे. तत्पवन पंतुगतले घांस माहाकाव्य 'आ' अक्षरापासु वाप नीहिल

विशारदपदपुष्पसं जहाज-निर्मितस्य वार्द

[illegible]

સિંહાચળપૂર્વો દરેકની । , ન ગ, રુઝ અનુલ પદ્મ પ્રાસન્ન સાર્યસ્થાન આતે ત્યાગ્ય
શિવરાવ વિષ્ણુ ચીખા ભવતાભને જોનારે વચ્છેલી એ તે PP બધા શંકરને બેનરન

Digitized by eGangotri Vaidya Bhawan Varanasi

अथवा १६ मी.

ह्याची एक बाजू शाली धवली व दुसरी वर आलीस तय्यर पडून कातर
 तसेच शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 १. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 २. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ३. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ४. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ५. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ६. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ७. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ८. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 ९. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर
 १०. शाली धवली वर आलीस तय्यर पडून कातर

स्वप्न साहित्य

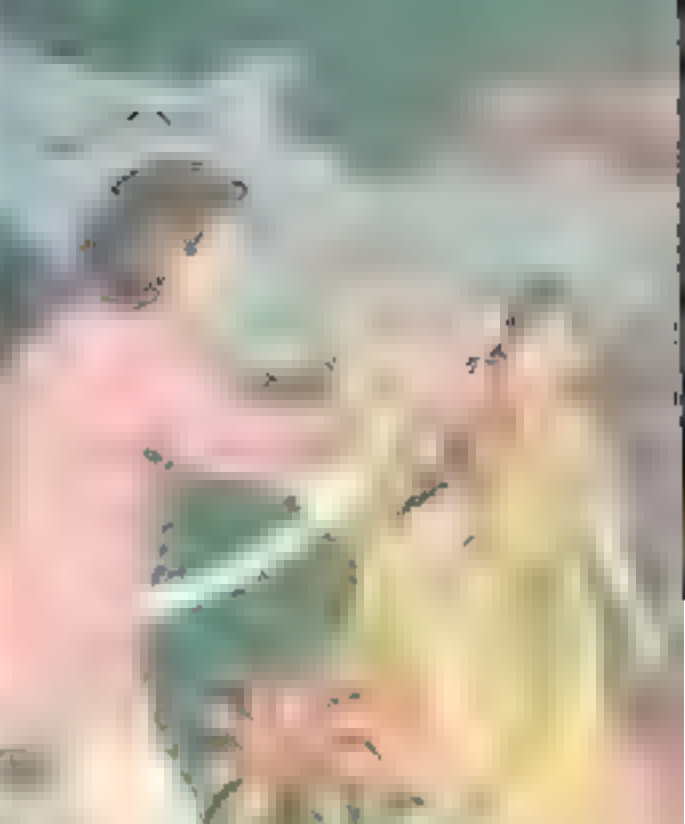
किरातचे आईबाप त्यांच्या अस्वस्थतात
 पडून गेले, आताच्याच स्वप्न साहित्य कल
 त्यांचे पालन पोषण करे, असा वाद आहे

करून मळती, आज्ञा
 पडले, ते मान दिवस
 त्यांच्या औषधपाण्यासाठी पैस नाहीत, हे
 ज्ञानाने आज्ञा, तेव्हा काय विचारता चरचा
 परिस्थिती समजली

पैशाची लोच गात्र वाटली तेव्हा घर
 विकण्यावाचून किरीटना दमरा
 त्यांच्या आज्ञासाठी हक्क घेतल्या अनेक
 म्हणाले, "आता मी वाचणार नाही नव्ही
 वास्त दिवस भुले नाहीत माझे, म्हणून घर
 विकून बसनाम, तर अनेक - ट येतील
 "पण आज्ञेचा, तुमच्यावाचून मी जग

ने जगात घेतले घन वसावण्याचे भाग
 माणह्यात, पण मेल्या भागासाठी जिवन
 २००० वर्षांचे आहे म्हणजे माणह्यासाठी तरी
 १००० वर्षांचे आहे, "किराट म्हणत

घर विकून पैस मिळाल्यावर किरीटना
 नव्ही नव्ही वाचणारा, तरीही
 मर्त्यावाचून आज्ञा आहे वाचणारा
 या पेशानुसार त्याने
 तलावाचे विद्यालय पणामारा केल
 पण आज्ञेचा लोचाने अनेक किरीटना समोर
 गात्राचे अस्वस्थता असावयासाठी, अपजीविका
 करून घेतल्याचे हे समजता त्याने एक दिवस
 वा दहाव्याचे वेळून ती विचार
 करून घेतल्या, तेव्हाचून पैस काढून ती माझे
 लावल्या कि, आता २००० वर्षांचे किरीटना
 किरीटना आहे वाचणारी घरावर मात नव्ही हा
 आपल्या अस्वस्थतात

[illegible]

उपनाम मळसि जे

“मा या देशाच्या राजकमारांची मुख्य
त्रिका आहे फार पैस आहे त्याच माळ्यावर

मला” विजोदने अधिचर्याने विचारले
धवराणा हसत म्हणाली, “वृष जुना गाष्ट
महं मंगामानच्या धवळ अन्नात ते मां ह्याने,
बार वर्णाचीच हावे मां तेंव्हा जांभल्यावर वसुन
मोहाड पसरून रक्त होत नै अधिचरा नमते

गाण धवराणाचाराच धवुन मेली,
तेव्हा मेलत तेलत मं अं पाल ना मं हसत झाली
“हो, लव पुढील काळीज तेल मं

शका कसली ” सुवरणाचे आचरणाचे
विचारले,
“वृष्ट या आमाच्या ही पालिनाची सज्जो
असलील, तर ही कमकदार वन कशा तेंव्हा
असल्याच असे

हा मागा सवाद एकला अत ती फार वृष्ट
झाला, बाह्य वसुन ती म्हणाली, “अग
धवराणा आता माझ्या शरीरात शक्ती नाही
राहली, ही बाणावेळ आता मां
चावड्याच्या हाती नईत

धवराणात आली न? तुला काटस की मात्र
नय हाटस की नाही; काळजी पत्नी हाती
मां आता लव?”

‘राणा’
स्वतःचपणे जगायचा आधार आता
किराया मळसरी नाही वृष्ट हात म्हणाली,
“आ लवामळ माझ स्वतःही माकार झाले
‘राणा’ च अमली नाई”

सोनेरी
क्षण - १४

हाटस काळीज फार अमली पालिना
चवड्याच्या हाती नईत

जगात हे काळीज आणखी

हे धवराणा आकाराचे धातू-
सोनेरी

मगले काळीज अमली उणाव नाही

आम लवली कोण लवली लवली

१. जगातील सवाद लवली
धवराणाची मेली

धवराणाची मेली लवली / १० मेली

जगात हे काळीज आणखी

मगले काळीज अमली उणाव नाही

जगात हे काळीज आणखी

जगात हे काळीज आणखी
मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

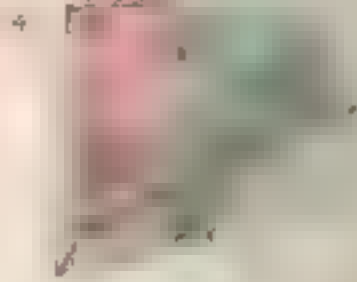
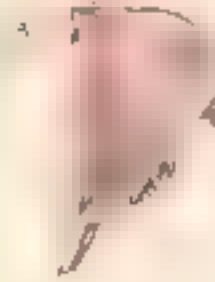
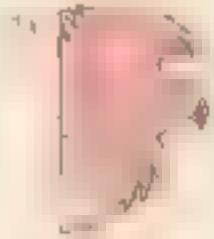
मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मगले काळीज अमली उणाव नाही

मानेरी क्षण - १३ ची ओत

जगान कुडी

१. दक्षिण धातूमध्ये आकारात प्रथम
२. राजस्थानात प्रथम चित्रावरून
३. आकारात (माध्यम किंवा मध्यम) प्रथम चित्रावरून
४. चित्रावरून चित्रावरून

चित्र - कोडे

चित्रावरून चित्रावरून

चित्र - कोडे

१. चित्रावरून चित्रावरून
२. चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

१. चित्रावरून चित्रावरून
२. चित्रावरून चित्रावरून
३. चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

चित्रावरून चित्रावरून

महाराष्ट्र

पां स्वाचे वनवामाचे जागवे वर्ष पूर्ण हात
आत हात ५

बाह्यावर्तन कर्णाकडे बायबे कवले त्याचा
कर्णाकडेन त्याचा महज कवच-कडम

मिळतायची हाती पण ही वनवामा घडाली

सांगितली तो म्हणाला, "पुढे कर्ण, बाह्यावर्तन
हात हात ५

इतर बाह्यावर्तनात तत्प्राकट घडत तत्प्राकट

दुसरे काही त्याला दे, पण आपली कवच
कडले मात्र देऊ नकाय ती हापर्यंत आहत,
नापर्यंत तिला येऊन कर्णाकडे स्वतः शकणार
नाही. ती तू विन्यास, नर तूला मृग्य निश्चित
आहे. त्यात इतरांची स्वार्थ व दे आहे
अर्जुनाचा युद्ध करायची क्षमता कवच तत्प्राकट
नव आहे, त्याच्या रक्षणामाडीच ती तत्प्राकट

को अर्जुनाहातूनच मरशील

"भरावात, आपण स्वतः येथून आदेश
न, हात व मृग्य हात, पण आपण
बाह्यावर्तनात बाह्यावर्तनात इतरांच्या हातून
शक्य होणार नाही या दानशूरपणामुळे
मला या लाकात कोणी मिळालेली आहे या
स्थानात प्रत्यक्ष दंडात भाषणार हे येथून
भाषणार असल्याने, नर मी नकार कसा देईन?
कवचकुंडले मला द्यावाच लागलीत त्यामुळे
हात कीर्ती आपणाच हातून अस पांडवांची
कीर्तीच गादीशी

बंडा कुंडला शरारच असले नाही, की
काय दंडाप्रणं? ती तर घेताचा
अनंकार झाला? तूने अने अर्जुनाचे युद्ध नर
नका हाणारच आपण कवचकुंडले आहेत,
नवर ती तुझी कवचाच नकलान कर शकणार
नाही, अने इतरांनी त्याच्यावर अने तत्प्राकट

कळत्याच परिस्थितीत ती देखू नकास." मृगाने पुन्हा समजावले

"देवा, क्षमा करा मला! ब्राह्मणाने येथून सान साधितले, तर प्राणही देणं, हे माझे कर्तव्य आहे. कवचकुंडलांशिवायच मी अर्जुनाला पराजित करू शकतो, परशुराम जन्म द्राणाचार्य यांनी दिलेली असं माझ्या जवळ आहेच." कर्ण विश्वासपूर्वक म्हणाला.

"हा तुझा हट्टच बघेल, तर एक काम कर, इन्द्राजवळ एक अमांघ शक्ती आहे. तलशाली शत्रूलाही तू या शक्तीनं मारू शकतास. तू शत्रूला मारून परत आपल्याकडे ये. इन्द्र कवचकुंडल मागेल, तेव्हा तू ती शक्ती मागून घे. ती मिळाली, की तू अर्जुनालाही मारू शकशील." सूर्य म्हणाला.

इतक्यात कर्ण बागा झाला सकाळ झालेली होती. तां इद्राच्या आजमनाची वाट पाहू लागला. दरराज तो मध्यान्ह समयी मृग्याची अपासना संपवून ब्राह्मणांना दाने देत असे. आज त्यावेळीच इन्द्राने काही अज्ञान येथून 'भिक्षादेहो' म्हटले

कणनि सवर्णानभार त्याची पुजा करून विचारले. "ब्राह्मणवर, काय देऊ मी मागला? मुंदर मिया हव्यात? सुपोंक जमांत हवी? अत्तम सशक्त गायो पाहिजेत? बाला काय हव?"

"पुषा, मला गायेंकी काहीच नको. तुम्हां म्हज कवचकुंडलं कापून दे." इन्द्राने दान मागितले

"ब्राह्मणवर, हें तर माझी प्राणरक्षक आहेत. त्याच्या शिवाय कुमरे काही मागा ना?" कर्ण विनयपूर्वक म्हणाला.

"नाही, नाही" मला कवचकुंडलंच हवीत." इन्द्र आग्रहाने म्हणाला. कर्ण हसला अन् म्हणाला, "मला ठाभूक आहे. तुम्ही तर देवन्ड आहात. तुम्हामारक्या देवांनीच तर माझ्यामारक्या सामान्य माणसांना दान द्यायचं. पण जुलट स्वतःच दान मागायला आलात? बरं दिसत नाही तुम्हाला! कवचकुंडलं दिलां, तर शत्रूकडून नक्कीच पराजित होईन मी, अपकीर्ती होईल माझी ती! त्या बदल्यात तुम्हा मला आपली अद्भुत शक्ती प्रदान करा." कणनि मागणी केली

इन्द्र म्हणाला, "आपली शक्ती अवश्य देईन मी तुला. पण तू त्याद्वारे फक्त एकाच माणसाची हत्या करू शकशील. त्याचा

एकदा प्रयोग केलास की ती त्या माणसाचा संहार करून परत माझ्याकडंच येईल. कवचकुंडलं

"माझा केवळ एकच शत्रू आहे. त्याला मारण हे माझे एकमात्र छेय आहे." कर्ण म्हणाला. "मला माहीत आहे, तुला या शक्तीनं अर्जुनाला मारायचं आहे, पण जोपर्यंत कृष्ण त्याच्या बाजूला आहे, तोपर्यंत त्याला मारणं तुला शक्य होणार नाही. एक गांठ लक्षात ठेव, तुझे प्राण संकटात असतील तुम्ही शस्त्रास निष्फळ होतील, तेव्हाच फक्त ही शक्ती अपयोगात आण. सामान्य माणसावर तिचा प्रयोग करशील तर तो तूझाच प्राण घेईल." इन्द्राने त्याला सावधगिरीचा इशारा दिला.

कवचकुंडलं कापल्यावर आपलं शरीर विकृत दिसू नये अशी इच्छा अर्जुनाने व्यक्त केली. इन्द्राने ती मान्य केली. कणनिने इन्द्रावरून शक्ती प्राप्त झाली आणि त्याने कवचकुंडले कापून दिली.

कणनि कवचकुंडले दान दिल्याचे समजल्यावर पांडवांना फार आनंद झाला. कर्ण महाबली असल्याचे ते जणून होते, जन्मजात कवचकुंडले त्याच्याजवळ असेपर्यंत तो अजिंक्यच होता. मनोमन त्यांनी इन्द्राचे आभार मानले. कौरवांना मात्र हे कळल्यावर दुःख वाटले. इन्द्राच्या या कुत्सित कार्यावर ते टीका करू लागले, कि देव असूनही असलं दुष्कर्म तो करू शकता.

पांडव द्रौतवनात असताना एक ब्राह्मण घावत येथून त्यांना म्हणू लागला, "मी आपलं यज्ञोपवीत एका फान्दीला जडकवले

होतं. इतक्यात एक सांबर येथून तिला आपलं शरीर घासू लागलं. भाजं यज्ञोपवीत त्याच्या भिगात जडकलं अन् त्यासह ते पळत गेलं. त्यावाचून मी अधिकार्य करू शकणार नाही. कृपा करून मला हे परत मिळवून द्या."

पांडव ताबडतोब सांबरामागे लागून त्याच्यावर बाणांचा वर्षाव करू लागले पण एकाही बाणाचा त्याला स्पर्श होईना. पहाता पहाता सांबर घनदाट अरण्यात नाहीसे झाले

पांडव धकले; त्यांना सहान लागली थकव्यामुळे ते एका आडाखाली असले तेव्हा नकुल म्हणाला, "आपण संकट झेलत आहात असं वाटतय की यांचा कधी अन्नच होणार नाही. काय कारण असलं कळत

धर्मराज म्हणाला, "पूज्य वरुण
श्रीतु, आपल्याला आस मरत कर व व

गेल, त्याच दिवशी त्या दुष्मना मारायला हवे
थीत, मी तस केव

आपल्या भावाची मृतशरीरे
न त्याचा मुख्य
म्हणायामाठी त्याच चाहाऊड

आपला तहान भागवून,
तार पाणी आजकालाची तो तिकड
त्याला तथे जावन पाण्याला
तो द्यावयळ नव्या,

नकुलम या आभण्याची पर्वा केली नाही,
तानस पाणी प्यायला नात्रइतकीच
मिती कोनाठली. तेकुलम जाभून
। तगी तो परत न आल्यान

धर्मराजक सहदेवला पाठवून, सहदेव
पुढील त्याला दिमला अन् त्याला अपार

धर्मराज त्याला त्या अक्षर

ही अडळले नाही. नाही लहान भावाकडचा माती पाणी पिणार, हतक्यात त्यालाही अदृश्य आवाज ऐकू आता

“सामर्थ्य असून, तर समार ये, सुपून राहून काय बोलतास?” असे म्हणून अज्ञानाने आवाजाच्या दिशेने बाण मारले धकत शिबरी त्यातही पाणी घ्यायला आता तो ही बेशुद्ध होऊन घाली पडून मरून गेला यानंतर शीमली तेथे आली अन् आवाजाची पवी न करुन पाणी पिऊन इतर भावांप्रमाणे मरून पडला

शिवनी क्षमेराज स्वतःच बसूच्या शोधार्थे तथे आला सरावराजवड्या चांगली भावांची पंत पाहून त्यातही शाक केला नेव्हा त्याला त्या अक्षरीर बाणांनी मारिलेले -

“मी एक बगळा असून या सरावराजाला

तुम्हाला दुर्लक्ष करून पाणी पिण्याच्या तुझ्या भावांना मंत्र माहून टाकलय. निदान तू तरी माझ्या प्रश्नांची उत्तर दे आणि हवे तितके पाणी पों, तू सुद्धा आपल्या बहुप्रमाणे पूर्वसारखे वागलास, तर तुझाही तोंच स्थिती होईल.”

धर्मराज म्हणाला, “माझ बंधू एकादा माझ्याभा पक्ष्याच्या हातून मरणवातने नार्हात. तू बगळा नव्हेस बाल, काण आहस तू, अन् तुला काय हवेय?

“बराबर, मी बगळा नसून एक वस आहे.” असे म्हणत यक्ष प्रकट झाला. तो धर्मराजाला म्हणाला, “तुला पाणी हवे असले, तर माझ्या प्रश्नांची उत्तर दे.”

“विचारा, माझ्याकडून जमेल तशी उत्तर देईन मी.” धर्मराज म्हणाला. यक्षाने नंतर अनेक प्रश्न विचारले आणि धर्मराजाने दिलेल्या उत्तरांनी तो संतुष्ट झाला.

यक्ष म्हणाला, “तुझ्या उत्तरांनी प्रसन्न झाला मी, तुझ्या चार भावांपैकी एकाला जिवन्त करतो बाल काणाला करू?”

“यक्षराज, नवललाच प्राणदान द्या.” धर्मराज बोलला

“मी महाबलवान आहे; अर्जुने पराक्रमी आहे. तू या दाघांना सोडून मावत्र भाईच्या चत्रासाठी प्राणदान की मारिलेस?

“कुन्ती आणि माद्री या माझ्या पित्याच्या दोन पत्नी. कुन्तापुत्रांपैकी एक मी जिवन्त आहेच. माद्रीपुत्रांचे एक जिवन्त जमावा, म्हणून मी त अर्चित मानले. आपला धर्म मानला.” धर्मराज

“फारच छान ! धर्म द्राह त करतो, जूनस धर्म पाळलास. तूने सगळे जिवन्त होणाल.” यक्ष बोलला.

ताबळतीब भाम, अर्जुन, नकुल, सहदेव सारखे अर्जुन बसले, जणू आत्ताच जायतेतून उठत आहेत आता त्यांना भूक तहानही नव्हती

“आपण काणीं सर्वसाधारण यक्ष नव्हत आता आपण काणते देव आहात?” धर्मराजाने विचारले. यक्ष उत्तरला, “मी धर्मदेवता यम - तुझा पिता! तुझी परीक्षा घ्यायला आलो होतो मी. “देवा, बाह्याणाच यज्ञोपवीत एक सांबर घेऊन गेला. त्याविना तो आग्रहार्य करू शकणार नाही त्याच्या दोनक कार्यानि करून विघ्न न पावं, असा आशिर्वाद द्या.” धर्मराजाने मागणी केवरी

“मात्र त्या प्राण्याला, तुम्हा सर्वांना इथे ज्ञाणवामाही पाठवून हात. हे घे ते यज्ञोपवीत आणि एक वर माग.” धर्मदेव म्हणाला.

“वनवासाच जारवे वर्षे समाप्त होत आहे. अज्ञातवामांत आम्हाला काणा अळसू

नये, असा वर द्या.” धर्मराजाने वर मागितला धर्म देवतने तो उभून आशिर्वाद दिला

पाचवाही बाह्याणाला त्याचे यज्ञोपवीत परत देले, आपल्या कार्यानि कमली बाधा न दाहिल्याने बाह्याणाने कुतजता व्यक्त करून त्याची ‘विजय हाईन’ असा आशिर्वाद दिला

पाचवाचा वनवासच ठीक समाप्त झाला आतापर्यन्त बराबर असणाऱ्या बाह्याणांचा निराप घन न म्हणाल, “अजून बाह्याणांनी नियमाप्रमाणे आणखी एक बाण आम्हाला अज्ञातवासाल रहायचं आहे. निराप द्या आम्हाला ” “तुम्हा अज्ञातवास तिथेच पणे पार पडेल” असा आशिर्वाद त्यांना मिळाला

श्रीम्य धर्मराजाला म्हणाला, “लयकरच तुमची कष्टदशा संपेल.”

आता पांडव द्रौपदी व श्रीम्य यांच्यासह आश्रमातून निघाले. बाहेर दूर गेल्यावर ते एका प्रशान्त व एकान्त जागी थांबले आणि अज्ञातवासाच्या कार्यक्रमाविषयी शम चर्चा करू लागले

कलाविद्या की लहर

77

१०४ ॥ १०४ ॥ १०४ ॥

महाराष्ट्र शासन
महाराष्ट्र शासन
महाराष्ट्र शासन
महाराष्ट्र शासन
महाराष्ट्र शासन

सर्वानि अन्य मित्रानि

[illegible]

बालक का रहना है

बालकाचे वडणें म्हणजे जाकाही लवाद मागणें होय ही भाषा भातांना समिती कळत, दुसऱ्या
रात्रि असा, आठव्या नपथार्चा असो वा आरामात झोपावची गरज असो मजें तीं रडतच पकट
करवत. सोबत आहे ना! गोंदी श्रवणकुलिन
लक्षांमंदरा आणि केवलाभाय
अथक सवाश्रव करत आहेत बालकांचे
विश्लेषण करत अ

472

अष्टांग पाठ्यपत्र

[illegible]

पुनः अनन्तर

[illegible]

चान्द्रावा

पुनर्वर्णा

9 c'd

आषत्त्या दशावां
मोन्दयन्धरु

कोणार्क सूर्यमन्दिर

אין אונזערע ארבעטן זענען דא פיל פאקטארן וואס זענען פארמאגטע פאר אונזערע ארבעטן.

सूर्यमार्गानुसराच्या भूतकालनिर्माणकाला-
हे मयदवाच मांदर आहे. जवळ जवळ
२०० फूट भुजांचे हे दवालय भारतातील
भूच देवालयपैकी एक हा प-
प्रकाशद्वारापासून क्रमाने चवते ज्ञानाच्या
रज्ज पायाच्या आहेत, त्याच्या दोन्ही
बाजूंना घोंदयांची शिख्य आहेत. संपूर्ण
देवालय रथाच्या आकारात बनले आहे,
आपल्या पुराणात मात्र, सूर्य हात
घोंदयांच्या रथात तमून आकाशमासात
संचार करतो.

गंगा ब्रह्मन्मन्त्र तस्मिन्मन्त्रेन यान्ते हे
मन्दिर बाधघने आह, अम् मानन् प्राप्ते की
१,२०० शिल्पकाराणी १६ वर्षे काम करुन्
हे मन्दिर पूर्ण कर्ते त्वासाष्टी बाह्योऽस करोह
रूपे ध्वजे स्थाते

काण्वार्ध मन्दिराचे शिल्प आजही दर्शकांना मन्वमुग्ध करते, त्यातील अंदिर्सी नृत्यातील हाव भाव व मुद्रा दाखवणारी अद्भुत शिल्प रसज्ञ दर्शकांना आकांक्षित करतील अशीच आहेत शिल्प अगदी सजोव वायनात

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

(भाग दुसरा)

राजाच्या निर्णयानुसार एक दिवशी चार शिपाई आणि नावाडी आवश्यक ते सामान व गरीब माणसाला घेऊन राक्षस-द्वीपाकडे निघाले.

आपण गरीबाला मनावत आहोत, याबद्दल राजाला मुळीमुळा वाईट वाटत नव्हते. अलट त्याच्या अपराधाची त्याला आपण योग्य तीच शिक्षा देत आहोत याचा आनंद वाहत होता. तो आपले स्वतःचे महत्त्व, आपली शक्ती कबूल न करता, प्रत्येक मोठे भगवंताच्या भयंकरावर सोडत होता; माणसाला देवाच्या हातचे बाहुल्य ममत्रून होता; दया करत होता की माणसाच्या ललानी जे लिहिलेले असते, तसेच घडत असते; बिघडवणारा व सावरणारा एक नाच आहे असे मानत होता, याबद्दल राजा त्याच्यावर नाराज होता गरीबाच्या

विचारांशी राजा किलकूल महमत नव्हता. अलट माणसाच्या शक्तीवर त्याचा पूर्ण विश्वास होता, सर्व शक्ती माणसाने स्वतःचे प्राप्त केल्या आहेत, आपल्या बुद्धीच्या बळावर तो जगत आहे आणि जगण्यासाठी आपल्याला आवश्यक त्या साठी प्राप्त करून घेत आहे - असे तो मानत असे, यानाडी भगवान नामक अदृश्य शक्तीची माणसाचा काम गरज? राजाचे या अदृश्य शक्तीवर मठाचे विश्वास नव्हता.

त्यामुळे निघण्यापूर्वी राजा गरीबाला निर्दयपणे म्हणाला, "बराबर महा माहण्यांनी याच दिवशी, हाच नाच अन् हंच मैत्रिक तुला परत आणण्यासाठी पाठवावं. तोंपयन्त जिवंत असलास, तर किताच्यावर घेऊन वाट पहा, ते फक्त तीन तास तुझी वाट पहातील."

होकार दशकण्यासाठी गरीबाने फक्त मान

हलवली अन् परमेश्वर

नौकेन बसला, त्यावेळची त्याची फारच दिव्दिच होती. आपले धने हात आहे की बुर, हे त्याला कळत नव्हते. राक्षसाच्या हातून मरण तर निश्चित पण त्याचा दवावर अपार वि आपला सर्व भार त्याच्यावर सोपविला निश्चित झाला.

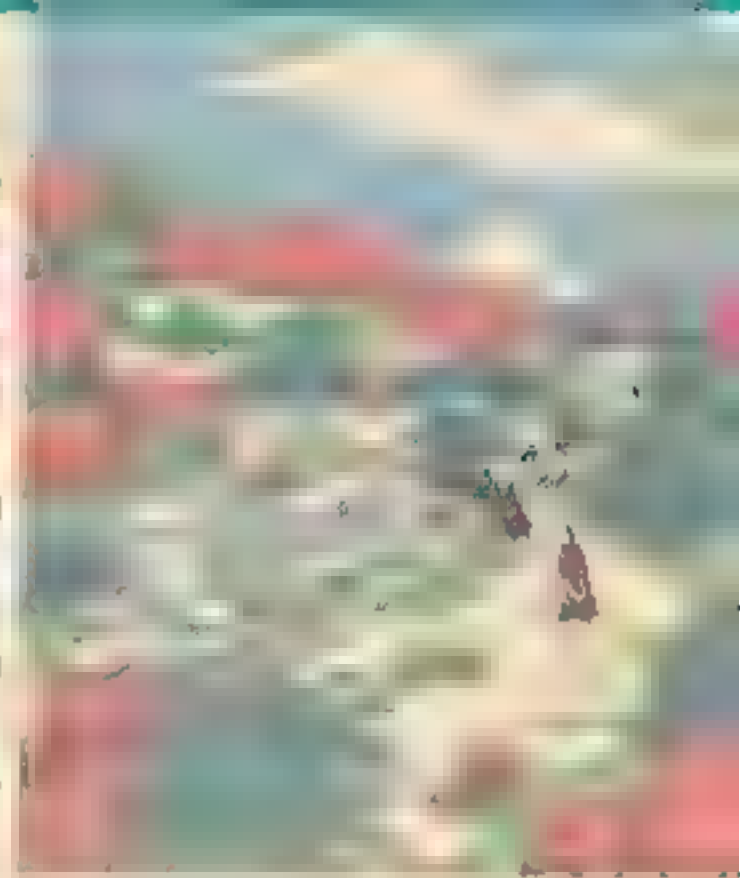
नाचिकाने नाच बंगाले चालवला अन् गराय वेळाने राक्षस द्वीपावर नाच पांघरणी मैत्रिकांनी गरीबाला पावले. मागितले, त्याने जमिनीवर पाय ठेवताच शिपायांनी सराभर त्याचे धासून जमिनीवर फक्त अन् नाचल्याच नाच परत फिरावी, पहारा-पहारा ती दुष्टाच झाली अन् ती माहिला चारी बाजला अन्तून ममद जमिनीवर ती एकदा जंत्र-मनाक !

अन्तून आलला या भयंकर

दुष्ट महत्त हाईना, मुभ्या जारांचे धाला नाराज, "कमल अडकत जावन दिलस तु

मरण नाच बर! लवकर साझी अलत कर' त्या राक्षसाची गर्जना ऐकून साजे हृदय बल्ल नाराज, "कमल अडकत जावन दिलस तु मरण वरा धाड्या लांधवी निहा"

भय आणि चिन्मळ त्याची भूव याली, 'मरायचंय आहे, तर जेवत पदार्थाकडे पाहिली राहिला आणि ब्रह्मा होऊन तिथेच पदु-

रा

स्वतःचा जिवंत पाहत तो अतिशय क्षुध कळतो अन् त्याने ऐकले हात, पण हाका

फरकना नाही याच त्याला आश्चर्य वाटत तराही शराच तिथेच हलला नाही आज

याने विचार केला जेव्हा केव्हा भय नाराज

सक भागवली रात्राही ती तिथेच राहिल

असा या निहाली सव राजा स्वतःचा क्रा मनात अन्साह

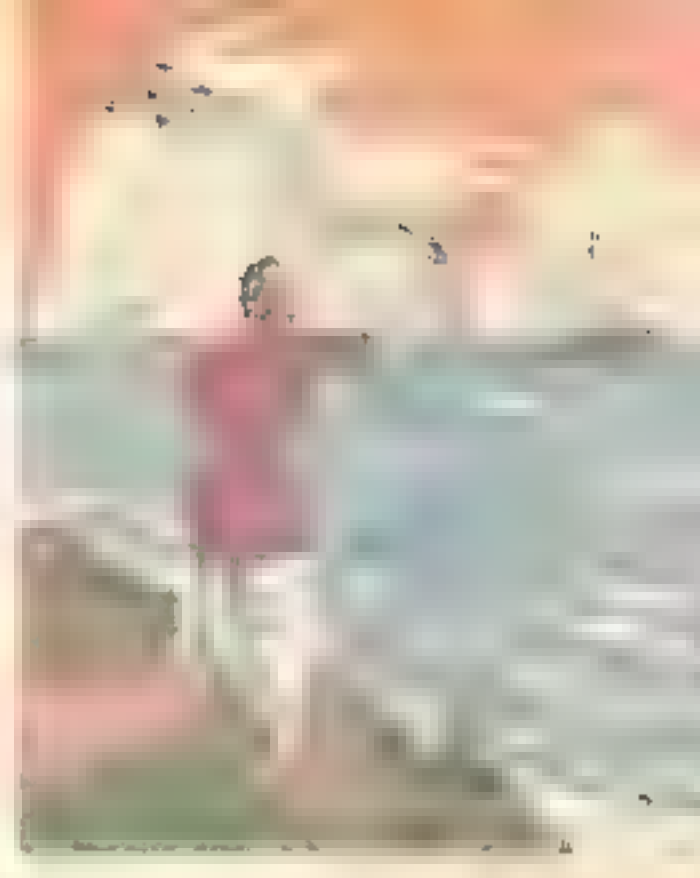
१: आता धोंगरी वाटला, तो त्वर
हीवून हळूहळू बेताच्या आतल्या भागात
पायी बायल राहिल्या, पण राक्षसाचा कुठ
पत्ता लागला नाही. अंधार दाटला दाटला तो
एका फळझाडाच्या पदभान थांबला आणि
वीत भोवत निथरून झोपला.

दोथ्या दिवशी सकाळीच अडून तो पुन्हा
बायी चालू लागला. सध्याचे समयी तो
बेताच्या मध्यावर पोचला तिथे दिसलेल्या
दृश्याने त्याचे मन भीतीने खरकोपले.

विशाल अशा सपाट जागी हावाचा एक
एक सापळा पडलेला होता, त्या
... .. तिथे निरखून
... .. ती तो राक्षसद्वीपाच्या
... .. राक्षसाचाच अस्थिरजर असला
पाहून, त्याच्या डोक्यातून आनंदाधू इक

कले.
गराबाचे ठरवले की राक्षस सहन
गेल्या पुढे आता बेटावर कसला धोका असला
नाहीय. त्याचे धैर्य वाढले. झाडाची फळे
... .. तो ह्या राक्षसाला
पाचव्या दिवशी दुपारी त्याला आणखी
एक किंचित दृश्य दिसले. एका विशाल
... .. अगोपित तिर, वैद्य, भनभोर
रत्न, माता, मान्याच दागित इ. चे हांग
पडलेले दिस.
इतकी मोठा खोत्रना पाहून गराबाला
मोठेच आश्चर्य वाटले. त्याला वाटले की,
इथे अक्षरणाच्या व्यापाऱ्याला, नावाड्याला
मारून लुटलेले हे राक्षसाचे धन असणे
... .. क्षमादान मन्थान्या मणमाती त्याला दया
आली, तिथेच बसून तो बराच वेळ विचार
रत राहिला. मग सभूततटावर जाऊन
शाश्वतपदार्थाच्या दान ये-या माकड्या कल्ल
घेऊन आला. त्या पैल्यामिठ जमले तितके
माने व रत्ने त्याने घेतली. हे काय कस
असताना काहे याचव्यामुळे त्याचे दोन्ही हात
जममरी झाले. पण त्याची पर्वा न करता त्याने
आपले काय पण कले, त्याने पण फिलायचा
विचार केला, तज्जा यादया अन्नावर पडलेल्या
एका चामड्याच्या पैलीने त्याचे लक्ष वेधले.
नाकड्यावर हातातल्या पैल्या खाली ठेवून
चामड्याची पैली त्याने जुचलेली, अडडून
पाहिरी तेंव्हा त्याला डोळे दिपवणाऱ्या एक
झगमगीन छोट्या मणी त्याने पाहिले. तो
हातात घेऊन फिरवून त्याने तीट निरखून
पाहिला. बस, त्या मण्याच्या कवळ स्पष्टनिच

... ..
... .. राहिली नव्हता' त्याने
... .. त्या वैचित्र्यामुळे हरखून
त्याने मणी इतर फिरकोळ असमांवरही
ठेवून पाहिला. त्या खुणाही नाकड्यावर
नाहीशा झाल्या.
आता गराबाच्या आनंदाला पानावर
भुरग्या नाहा, दवाजवळ आपला कुतंत्रता
व्यक्त करून त्याने मणी पन्ना पैल्यात मार
ठेवली. आता तो सर्व पैल्यामिठ सभूततटावर
पोचला.
या घटनेनंतर चार दिवसांत तो तपासून
दुसरे एक मोठे व्यापारी गहाज हळूहळू
धोंगरी बंगाने टापोकडे जाताना त्याला
दिसले. तो किनाऱ्यावर धावत, आरडत
आपला दुपट्टा रमवत त्याची दुष्टी आकर्षित
तपासून घेतले करत राहिला. पाहता पाहता
नावाड्याला जहाज धावले आणि गरीबाला
त्याच्या खालसर वर चढवून घेतले. जहाज
पुढे चालू लागले.
जहाजातल्या लोकाना त्याला घेऊन
आतूनच विचारायला सुरुवात केली,
'माहेर, काय आदरान आपण?' त्या
राक्षसद्वीपावर पाहिले ठेवायचे साहस कोणा
ज्याने नाही. आपण एकत्रच तिथे गेलोत,
भाणि तरी इतके मागून घेऊन?' हे कसं शक्य
झाले?' ते पुढावर पुढे विचारत मृते,
गरीबाने खोल श्वास घेतला, विचारल्या
प्रश्नांना काय अन् कशा अन्ने सायचा, हे
त्याने पत्रित्यापामून उठवून ठेवले होते, तो
अुतरला, "अन्त्या माणसांना, माझे काय
शिखदास आहे, मी कुर्मानम देशाचा व्यापारी

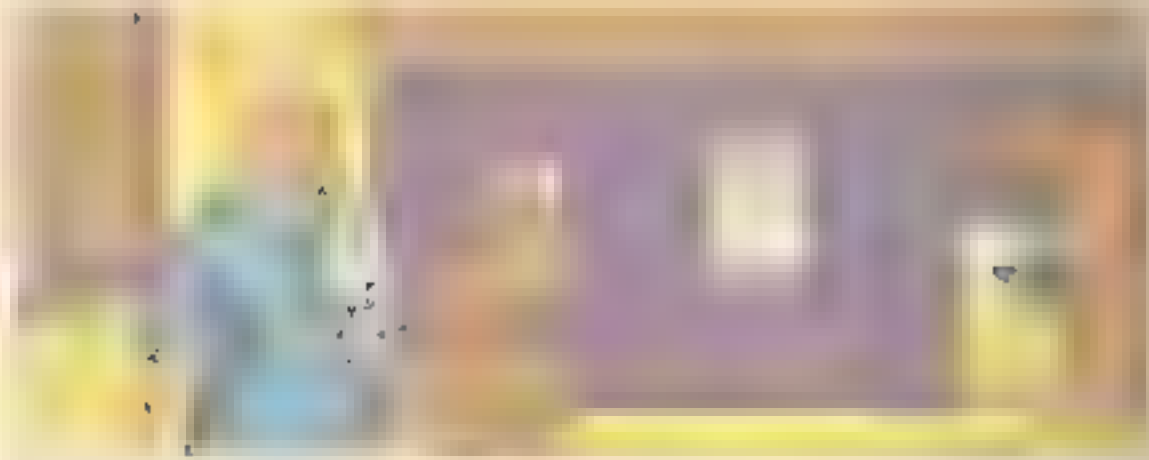
आहे, जण दिवस
... .. राखी कमवायची मगशी
माझे दोगेने घेतले अडचले राहिले,
"समुद्री व्यापार जोखमाचा असला
वधी तर लाभ मोड, पण भांगरालाही धान्यावर
लागत." गरीबी मी जिगध नाही झाली
माझी आधी अपरी नाही राहिली, एक दिवस
माझ्या एका धूनवान खालीमिचाला म्हणाली,
"कोणा काहीही म्हणा, समुद्री व्यापार
कमायची माझी फार डच्छा आहे ती
... .. राहिल, आवश्यक भावलेल नाही ये
... .. राजवळ, कर्ज घेतले, तर कुणास ठावून,
परत कले शकत की नाही - या प्रयत्न पाय
धन देऊन मदत केली. तर आठवडाभर रा
... .. दुंगेपावर गहायचा अन्ही कबूल करीत "

गरीब ताबडतोब त्याच्याबद्दलचर झेपावर

गरीब थाहा वेळ सकाच करत राहिला,
गप्प बसला. नंतर म्हणाला, "असल्या
प्रश्नाला तोंड द्याय लागेल, म्हणूनच इतके

(पुढील शक्ती समाप्त)

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥, ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

ह्या गायान सोमशस्त्र नावाचा धोबक माणस होता. आमपास त्याच्याबद्दल के विमोचना के जीव नव्हता तरीही तो का काणाला मदत करायला पुढे हात नसे. एक नंतरचा वंजून हाता तो. आपुला हातान तो कायलाही हाकाले तेरा

असा हा के मस पाणी एकदा दोनवे का हाजोमने व्रत झाला. हाक्याची जाण होन रोहत, सोरवे पाणी गळू लागल. त्यामळ त्याच हाकही दवू लागल पावे कायु लागले दोनधागा नीज विमोचनाही झाला

बवळच्या गावा एक वैद्य हात मने का हुशार सोमद वैद्य रामबाण मरत, रोगी नकी घरा सोपधानी, दुमरा कोणी वैद्य हाक्याची हाकाले तेरा

या वैद्यात एक विशेष गुण हे पनीक्ष ना स्वत करो, त्याच्या मनाक

गोस्थिनाका माहिती करत वेई अत नंतरच सोपध दई पैम ते चांगलेच वेमने करा ता मोकान हा तो श्रीपुं देई, पण त्याची पणत न त्याच्याच न पैम थई धोमकाय हा जे हाकाले तेरा नंतरच वेमकी करो,

आपस सोमशस्त्र ना हाक्याची हाकाले असे आभारी सोमशस्त्र त्याने ही वेमकाय करवला, त्याने हाक्याकडून पुरपुर वेम रो केला असे अक्याच मनाच्याम नर त्याने वैद्याला नवही मकम दिले हा

आता सोमशस्त्रना ही हाक्याची हाकाले असे आभारी सोमशस्त्र त्याने ही वेमकाय करवला, त्याने हाक्याकडून पुरपुर वेम रो केला असे अक्याच मनाच्याम नर त्याने वैद्याला नवही मकम दिले हा

सोमशस्त्रने हाक आपाच हाकाले मरत

फाटके कपडे अगार घातले गय मळवभा पचा हाकाला वाचला, पानान हांन श्रीण आभने अत नमडत नमडत वैद्याकडे गला आपल्या वसमधना अनुरुप भाषा

ना नव्यावर अपचार हासीन तु माझ्या अपचानात नडे अत नव्या हाकाल, वाचले नव्या पण आ मागितल्याप्रमाणेच नर न नव्या लागल चार मळे अशित त्याच माल-मान काय कर न्यावर मोठे शिपदलेम के पाणी मुळ त्या पाण्यात हिम विमळत न री नंतर असले म त्याने नव्हत अ-जान बोळवत मनी न वान हा, यम, न कसा चा हात हिम हे हाकाले हा अ अर वच' वैद्याने सोमशस्त्र

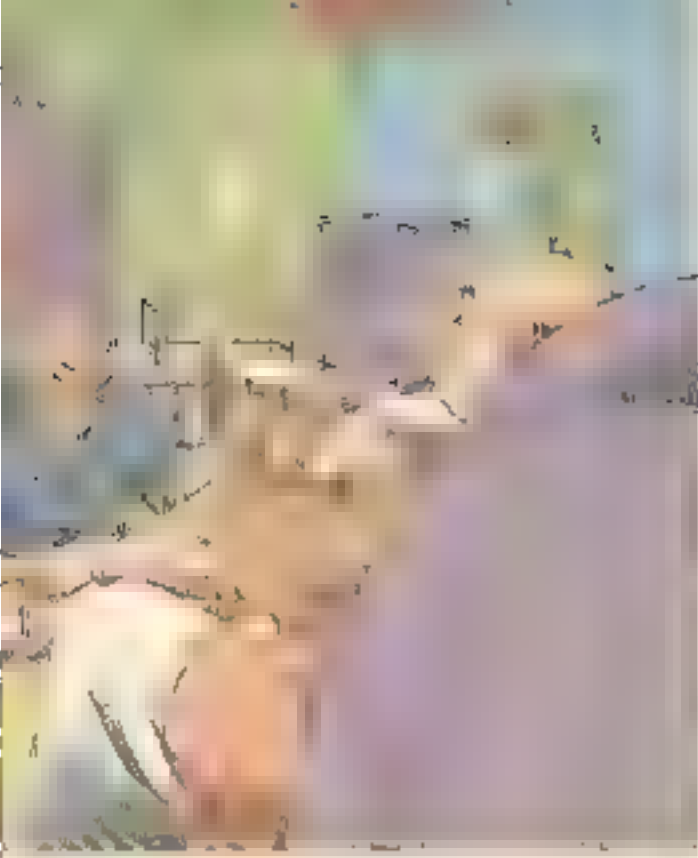
सामशस्त्रने घरी जाउन चाळीस दिवस वैद्याने मागितल्याप्रमाणे केले, पण हा अपचार फाटके गेलावू, तुज्हा वाट लागला मुळ्याच मात घातलेले पाणी हिम घालून प्यायच अत

म्यादेष्टे भोजन आपणाभाली कसे आयल्या ? हा त्याने माट्या निकराने नियम पाळत वैद्याने मागितले पश्य

न नर, सामशस्त्रनेच्या अपचाराची मुदत संपल्या वरंवर त्याने रुचकर पदार्थ अन् मिष्टान्न अरुपर खायात मर्यात केला वरंवर दिवस नंतरम खाण खाण्यामळ त्याने हे सर्व ज्ञानाच खाळ त्याची पचनशक्ती तमा हाकाले, त्याने गय लहान लागू लागला, पाट अलिपाय दुले कागले आता पत्ता पैय के पाय भरायच हा हा हा

पन्हा पुवीचा वेध धारण करत, पुरवडीत

शोन आणि ते भुने तर वैशाकडे गेला. जुना आजार जाग्रून आला तथा मुरु झाल्याने त्याने मागितले,

वैद्याने सोमशेखरची नाडीपंगळा करून म्हणले, "पंचव शकना नाहीस इतकं झाल्लंम नरो काय तू? जे झाल्लंम, ते कळलं म्हणजेच औषध देईन मी

"लाडू खाल्ले" सोमशेखर बोलला.

तुह्या या स्थितीवरून म्या कळलंय, की तू खूपसे लाडू खातेस " कुठे खातेस इतक?" वैद्याने जोर देत विचारलं.

त्रिषय बदलायच्या अदृशानं सोमशेखर पांर घात म्हणाला, "वैद्यजी पोरंदुकी सडून होत नाहीय मला' अगादर औषध द्या, न घेतल की, हे मार कम घडलं ते मागं "

"तुला ज्याने लाडू घायला घालले, तो

काण, हे जावर तू मांगत नाहीस. तोंवर औषध द्यायचा धनच नाही. अपचार करायची माझा हांच पद्धत आहे. ज्याने घायला घालून घालून तुला आजारी पाडलं, त्याला मारून देईन मी

करत होना त्याच्याकडे. कांच दिवस गेल, म्हणून काल त्याला भेटायला गेलो. त्यानी लाडू दिले अन् मी 'नको' म्हणू शकना नाही, ते लाडू देत राहिले आणि मी खात राहिला." सोमशेखरने मागितले.

"मग भानाच त्याच्याकडे जा आणि पक्षास रुपय घेऊन ये. या औषधाचो किंमत पक्षास रुपये आहे. तू परत वेडपयलं औषध नयार ठेवतो मी." वैद्य म्हणाला

"वैद्यजी हे तर चकीचं जाह न" लाडू चागल पाटभर खात अन् त्यामुळे आजारी पडलो, तर त्यांची काय चुक? आजाराच्या इलाजभाठी त्याच्याकडे पैस कसे मागू? माझ्याच्यान नाही काढा होणार ते" सोमशेखर म्हणाला

तुझ्याकडून जमणार नसेल, तर मी स्वतःच मागून कमल करीन. असे म्हणत वैद्याने सोमशेखरच्या तोंडान चूर्ण गळल अन् त्याने तो त्याला म्हणाला की, 'तुजं लाडू खाऊन बरे होईल. आता तू जाऊ शकतास '

तोंडान चूर्ण घालण्याबरोबर सोमशेखरच्या तोंडाची आस होऊ लागली, जोड थरथरू लागली अन् घेच्या घेऊ लागल्या. कान

निष्कस झाले, आपण जहिर झालो, अस त्याला वाटू लागलं. राबडताळ त्याला घरा जायचं असल्यामुळे तो थरथर घराकडे चालू लागला. चालतचामे झाल्यामुळे तो एका साद्याखानी बसला आणि तांड अधटून पाहिलं. इतक्या अवधीत वैद्य सोमशेखरच्या घरी पाचला. तिथे त्याला तो बाहेर गेला असून कव्हाही परत येण्याचो शक्यता असल्याचं कळलं. म्हणून तो सोमशेखरची वाट पहात तिथेच बसून राहिला.

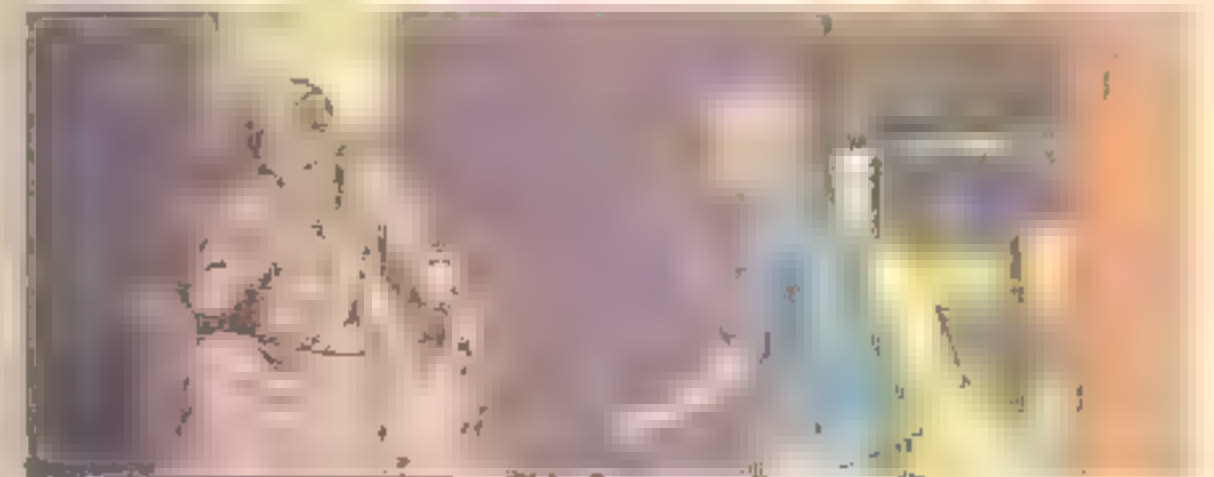
धाह्या वेळानं सोमशेखर छरपडत, घापापत, मांढ्या मुशिकलीनं घरी पाचला त्यान तिथे बसलेल्या वैद्याला अचानक पाहिलं "आपण? इथे?" अस म्हणत

वैद्याने त्याला आठवत त्याच्या लक्षात आलं, की घनतान सोमशेखरच तराव रागा वतून आपल्याकडे औषधमाठी आला होता. सोमशेखरच वागण त्याला फार खटकल धाह्याशा पैशांमाठी माणूस पायरी मांडून इतका खाली येईन अस त्याला वाटलं तव्हलं. भाचार, गर्गेच माणूस पैस देवू शकना नाही, तर त्याभंगं सवळ कारण असत, त्याच

दार्द्रिय अन् त्रिवधाना असतं. वैद्याने आता निश्चय केला की, या कंजूस धोमकाकडून भरपूर पैसे काढूनच दाखवांन, त्याला चागला धडा शिकवून राहीन. कंजूसपणा एका मयदिपर्यंत होक असत, पण कंजूसपणाच नाटक करण, हा अपराध आहे. अपराधाबद्दल अपराध्याला शिक्षा मिळायलाच हवी

वैद्य नागाजीनं म्हणाला, ' मला पाहिल्या-समूनच तुझ्या म्हांपणाचा संक्षय हाता कारण हा आजार मेझत करणाऱ्या गरीबाना हातच नाही तू डाळ्याचो तक्रार घेऊन आतास तव्हा तुला गराब समजून देशी औषधच दिल होतं, तव्ह्यामागल्या लाकावर देशी औषधाचा परिणाम हातच नाही, त्याला हचकर लह, मुसधो संपत आणि लेल हवं. तुमच्या अजीर्णाच औषधानी निराळं असतं पैशाचो चिंता करू नव्याय, दिव्य औषधं भरमेली आहेत, मोठ्या रोगांमाठी खचकर औषधांचो गरज असते "

वैद्याने सोमशेखरकडून खूप पैस घसल केले, महागडी औषध दिली अन् त्याच्यावर उलांज केला.

POHOPIUS

IMMUNIZATION

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with intervals of at least one month
6 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old.

विशेष समाचार फ्रान्समध्ये नवे संस्कार

ब्रिटनचे सरकार ब्रिडन-व्हिक्टर आपण मागील अकात वाचले. ब्रिडन-व्हिक्टर हा एक इंग्लिश साहित्यकार आहे. असे वाटत आहे. ब्रिडन-व्हिक्टराच्या गळ्यात फ्रान्समध्येही मागील संस्कार नव्हता. त्यामुळे त्यांचेही सरकार ब्रिडन-व्हिक्टराच्या संस्कारांची हस्तांतरासाठी अठरा वर्षांनी नेवर पाटीच्या हाती राखण्यास आले. फ्रान्समध्येही कॉन्सर्व्हेटिव्ह पक्षाचा अर्धवट असा परभाव होऊन नरा ब्रिडन-व्हिक्टराच्या दल सत्ताहस्त आले. मागील संस्कार नेला त्यांना ब्रिडन-व्हिक्टराच्या प्रधानमंत्र्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या एक वर्ष अर्धवट फ्रान्समध्ये या निवडणुका झाल्या. कॉन्सर्व्हेटिव्ह पक्षाचे शासन चलायचे हे देशाचे अध्यक्ष व एसेन ब्रिडन-व्हिक्टराच्या हात. अध्यक्ष व प्रधानमंत्री या दोघांची पुढा पायी होती की या निवडणुकीत आपला ब्रिडन-व्हिक्टराच्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या एक वर्ष अर्धवट त्यांना निवडणुके लढवण्याचे ठरले.

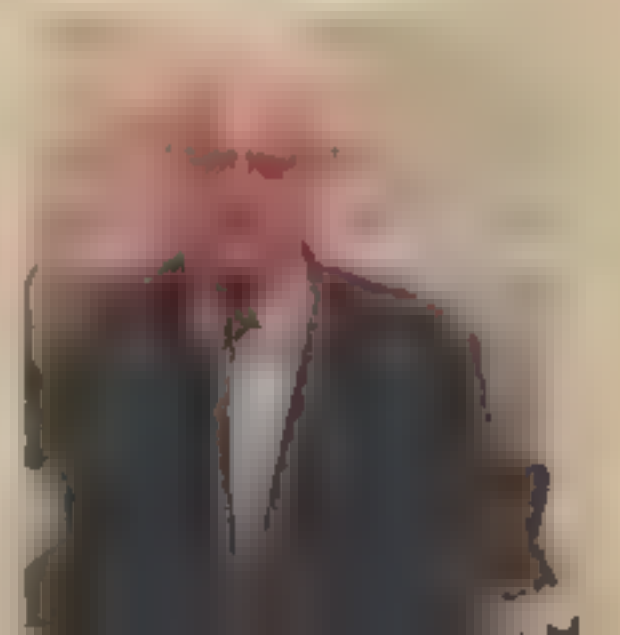
परंतु त्यांचा अन्दाज चुकीचा ठरून सर्वानुमतेने ब्रिडन-व्हिक्टराच्या संसदेचा एक संसदा आहे ५७७ कॉन्सर्व्हेटिव्ह पक्षाचा त्यांना २५१ भाग मिळाला.

मागील संसदेत कम्युनिस्टांची संख्या फक्त २२ होती. त्यांनी वाता ३८ भाग जिंकला. ही संख्या संस्कार ब्रिडन-व्हिक्टराच्या अपरी असाच्यामुळे मागील संसदेत पुढे त्यांची मदत मागील. ब्रिडन-व्हिक्टराच्या कम्युनिस्टांच्या मन्त्रिमंडळात मागील हाण्यासाठी दिलेले निमंत्रण त्यांनी स्वीकारले. चौदा सदस्यांच्या मन्त्रिमंडळात दोन कम्युनिस्टांची आहेत.

फ्रान्सच्या संविधानानुसार सरकार चालवण्याचे सर्व अधिकार ब्रिडन-व्हिक्टराच्या हात. चालू अध्यक्ष कॉन्सर्व्हेटिव्ह दलाचे असून मन्त्रिमंडळ मात्र त्यांच्या

पुढील संसदेत ब्रिडन-व्हिक्टराच्या हात. त्यांनी अशी आशा व्यक्त केली आहे की, "देशाचे कल्याण प्रमुख मानून परस्पर आदर-भावना सनात ब्रिडन-व्हिक्टराच्या अध्यक्ष चिराक यांच्याबरोबर मिळून मिळून काम करे."

५७ वर्षांचे ब्रिडन-व्हिक्टर प्रथम विश्व विशालवात ब्रिडन-व्हिक्टराच्या हात. काही काळ त्यांनी ब्रिडन-व्हिक्टराच्या ब्रिडन-व्हिक्टराच्या कासही संभाळले. त्यांनी कॉन्सर्व्हेटिव्ह पाटीच्या नीति बांधणा पत्राचा कवळ शुष्क कायद्यांच गाढाई असे म्हणून त्यांचे हाकची हात अडवली. ते म्हणाले, "फ्रान्सच्या प्रजेला खोदवा आध्यात्मनांची गरज नमुन केवळ त्यांचा मागील हवी." ते असे मानतात की फ्रान्समध्ये सर सर मद्या वेळारीची समस्या तीळ आहे. तेव्हा आपले पहिले ध्येय म्हणजे वेळारी हातवण्यासाठी निरतिराक्या नोकऱ्यांचा मार्ग आध्यात्मना तसा. ते आपल्यात काही सुधारणाही असलात आणि इच्छित आहेत. 'प्रजेला खूप काही तसे आहे, पण ते सर्व एकदम, बरोबरच आयाला हवे - अस ती म्हणत नाहीय. ब्रिडन-व्हिक्टराच्या प्रजेला खोदवा, घायाळी ती न्याय्य भाषण्या करत आहे." असे प्रधानमंत्री ब्रिडन-व्हिक्टर म्हणाले.

आजार उपयोगी पडला

चैतन्यवनमध्ये शतवती नावाचा एक अत्तम व पृथ्वीत वैद्य रहात असे. लोक त्याला भुश कोटीचा धन्यन्तरी मानत असत.

त्याच्या एकुलत्या एका भलाच नास होत. दशवती, मातापित्यांनी त्याला काय कोडकौतुकाने वाढवले, तो तल्लख बुद्धीचा त्रिपजला, तरी एक तंबळचा हुटंगी होता. मालापित्यांना वाटे की वाकल्या बघाबरोबर त्याचा हा दुर्गुण नाहीसा होत जाईल. परंतु अल्पच घडले - बघाबरोबर दुर्गुणही वाढत गेला, रोपटेच वाकत नसेल, तर वृक्ष कसा वाकणार?

तथा तर उद्युत राहून सवयीच्या आहारी गेला नव्हता; परंतु तो केवळ आपल्या मनाला वाढेल, तमाच वागत असे वैद्यकशास्त्र शिक्षणासाठी पित्याने सूप आग्रह केला, पण त्याने नकार दिला. काव्य, पुराण आदि काव्ये वाकण्यात त्याला गोडी वाटे, तो

स्वतः ही कविता लिहीत असे. दुसऱ्याची कला करणे, आपली चुक कबूल न करणे, माऱ्या मरणाचा अपमान करणे इ. वाईट सवयी त्याला जडलेल्या होत्या.

आपली ही वर्तणूक सोडून देण्याबद्दल पित्याने अनेकदा मागूनही दशवतीवर त्याचा हिम्मामुद्रा परिणाम झाला नाही. एके दिवशी शतवती त्याला म्हणाला, "त्याची बुद्धी चांगली, त्याची तब्यतही चांगली राहाते, तू म्हायला नाहीस, तर तुला अमीचच काही राग बगैरे जडायची शक्यता आहे."

दशवतीने तरीही नेहमीप्रमाणे दुर्लक्षच केले, पण पित्याने सावधगिरीची सूचना दिल्यापासून एक महिन्याच्या आतच त्याला एका विचित्र रोगाने पछाडले. एक दिवस, भल्या सकाळीच जागृतून झुल्ला, तज्जर त्याच्या अंगावर सर्वत्र लाल-पांढरे हाग अडकले होते! फारच विचित्र दिसत होता

तो. आपल्या मुलाची अवस्था पाहून शतवती फार घाबरेला व त्याने त्याला औषध दिले. या औषधाच्या प्रभावाने दशवतीच्या हातापायाकड हाग नाहीस झाला, पण पाठीवरचे अने पांदावरचे हाग भाव होत नसत राहिले. हे हाग झाकण्यासाठी तो अगत कायम सदरा घालत राहा.

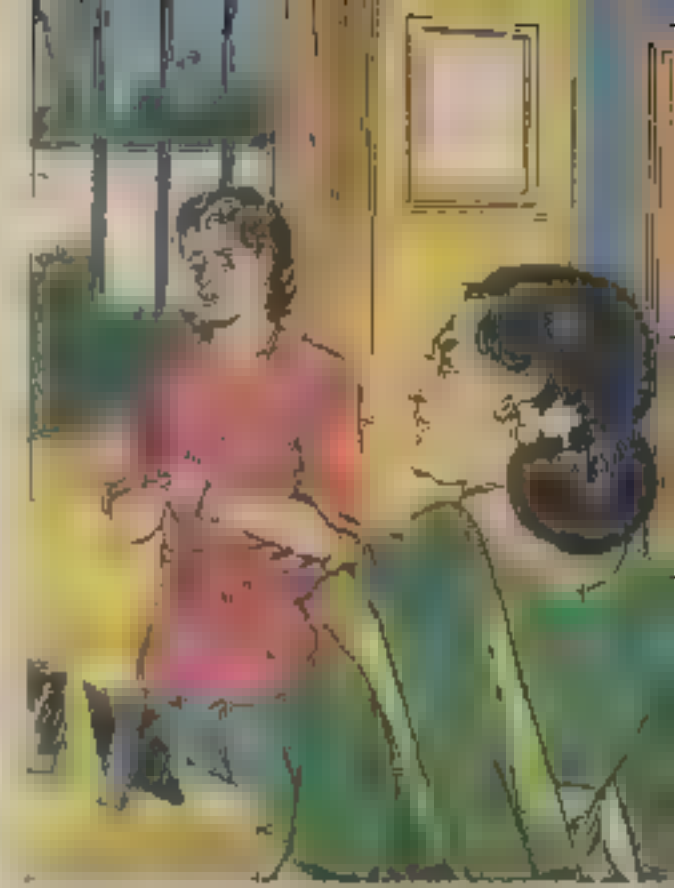
"दुसऱ्याशी आदराने वाग, त्याला मान दे; फक्त गागात तारती दाखवायच साद, आपले दोष अने आपली जीभ बाळग नावा ठेव - मगच नशा हा आजार बरा होईल." शतवतीने मुलाला समजावून सांगितले.

दशवतीचा या आशय्यावर विश्वास बसला नाही. त्याला मशय येत नसला की, पिता म्हायच आपल्या आजारावर औषधापचार करत नाहीच. शक्यच नसेल तर त्याला अमरी वाटत.

म्हायच आपल्या व्याथान काही औषध मिमजून आपल्यावर हो आपली आणलाच, त्याने मानतवळत नसे घालून दाखवत व तिला पित्याला तसे सांगितले.

"दरव्या लोकांपर्यंत औषधापचार करून भा त्याच आजार दूर करतो. कोणी आजारी पणच भगो बुद्धिमान शक्तीही बघी तसे औषध मी दिले नाही," आपल्या मुलाच्या स्वभावाबद्दल विनंती वाटून शतवतीने आपले दुःख उकटू केले.

परंतु दशवतीचा संशय दूर झाला नाही. पित्याबद्दल त्याला मशय वाटतच राहिली. काही दिवसांनी शतवतीकडे एक रोगी आला. त्यालाही दशवतीसारखाच आजार बडला होता. शतवतीने त्याला औषध देऊन म्हटले

"आपल्यापेक्षा मोठ्याबद्दल नेहमी आदर बघतगं, लहानाबद्दल दयाभाव ठेव; राग, निवृत्तीपणा आपल्या ताव्यान ठेव; म्हणजे लवकरच हा आजार बरा होईल."

आरुवडाभरास तो रोगी अगदी ठणठणीत बरा झाला.

हे समजल्यावर दशवती पित्याजवळ बाबून रागाने म्हणाला, "हा रोगी एका आठवड्यात बरा झाला. तुम्ही जाणूनबुजूनच मगा बराबर औषध दिले नाहीत, त्याला जे औषध दिलं, तेच मलाही द्या. मसंन केलं, तर 'मी तुम्हाला आवडतच नाही' अस समजून, शतवती हसून म्हणाला, "अरे, पण मी तुम्हा दोघांना एकच औषध दिलं, मी समजावले, तरी समजून बघायला तयार नाहीस तू. आता केवळ एकच उपाय

अुरलाय, वैद्यकशास्त्राचा स्वतः अभ्यास केल्यास, तर तू स्वतःच सत्य जाणू शकशील."

"मला वैद्यकशास्त्राची जराही आवड नाहीय, मला इतकच सांगा की, कोणते पुस्तक वाचल की साक्षा आजार नाहीसा होईल? तेवढेच फक्त वाचून इलाज समजून घेईन मी," दशव्रती आवेशाने बोलला.

"वैद्यकशास्त्रात मानवी-शरीराच्या तत्वाबद्दल वर्णन दिलेले असते. रोग का होतो, त्याची कारण दिलेली असतात आपण जे अन्न-मद्यार्थ घेतो, आजार दूर करण्यासाठी आपण ज्या घटकपदार्थांचा, मुल्यांचा उपयोग करतो त्याबद्दलच वर्णन या शास्त्रात असते. त्या सर्वांचे नीट अध्ययन जेव्हा समजून घेतले वैद्य औषध तयार करतो."

अमक्या रोगाचा अमक्या औषध द्या असे वैद्यकशास्त्र सांगत नाही. हा निष्पत्ती तर फक्त वैद्यच करू शकतो. शास्त्र वाचल्यावरच माणूस वैद्य बनण्याचा अधिकारी होतो." शतव्रती बोलला.

पित्याचे हे बोलणे ऐकल्यावर 'आपण वैद्य बनून दाखवू' असे दशव्रतीने ठरवले. पित्याने आपल्याला मृदाम चूकीच औषध दिले - असे त्याला शास्त्राने कळत दाखवायचे होते. शास्त्र शिकून आपण रोगावर बराबर औषध शोधून काढायचे त्याने ठरवले. त्यादिवसापासून तो अगदी मनापासून अभ्यासाला लागला. शतव्रती त्याला म्हणाला, "स्वतःच अभ्यास करायचा म्हणून, तर शिकायला मृशीर लागेल; तुझ ज्ञान सीमित राहील, विषयाच्या सीमाला तू जाऊ शकणार नाहीस, कोणतीही विद्या मरुजवळच शिकायला हवी. 'पित्यापेक्षा भूतम गुरू काणी असू शकत नाही' हे सत्य जणून घे."

वैद्यकशास्त्रात नवकर शिकण्यासाठी दशव्रतीने हे मान्य केले. तो स्वतःचा गळ्यात कुठ्ठीमान होताच, अन् त्यावर घनघनरो पित्याकडून मिळालेले शिक्षण! एका वर्षाभर वैद्यकशास्त्राची मुख्य वैशिष्ट्ये त्याने शिकून घेतली.

आता कुठे पित्याने सांगितलेल्या काही गोष्टींतले सत्य त्याच्या पंचनी पडले. संताप व शान्ति दान्दही पाणमाळा जारताना त्याच्यामार्गे आवायक आर्चन गुणा हेरून, द्वेष, असंतोष, क्रोध या सर्वांमुळे मनुष्याच्या स्वास्थ्याची हानी होते. ही सारी सत्य

जाणल्यानंतरही त्याच्या मनात 'पित्याने आपल्याला योग्य औषध न दिल्याचा' संशय अजून कायम होताच.

दशव्रतीला आपल्या रोगाचे औषध माहीन झाले, ते बनवण्यासाठी दोन मुल्यांची आवश्यकता होती. 'आपल्या संग्रहात त्या नाहीत' असे शतव्रतीकडून कळल्यावर तो त्यासाठी स्वतः जंगलाकडे निघाला.

जंगलात दशव्रती खूप फिरला अन् शेवटी त्याला त्या वनस्पती सापडल्या. मो त्या जमवत असतानाच कुठूनसा एक बाण येवून जवळच उभिरात घुसला. बाणाच्या वंगामुळे त्याचा मुजवा हात जरासा सोलवटला.

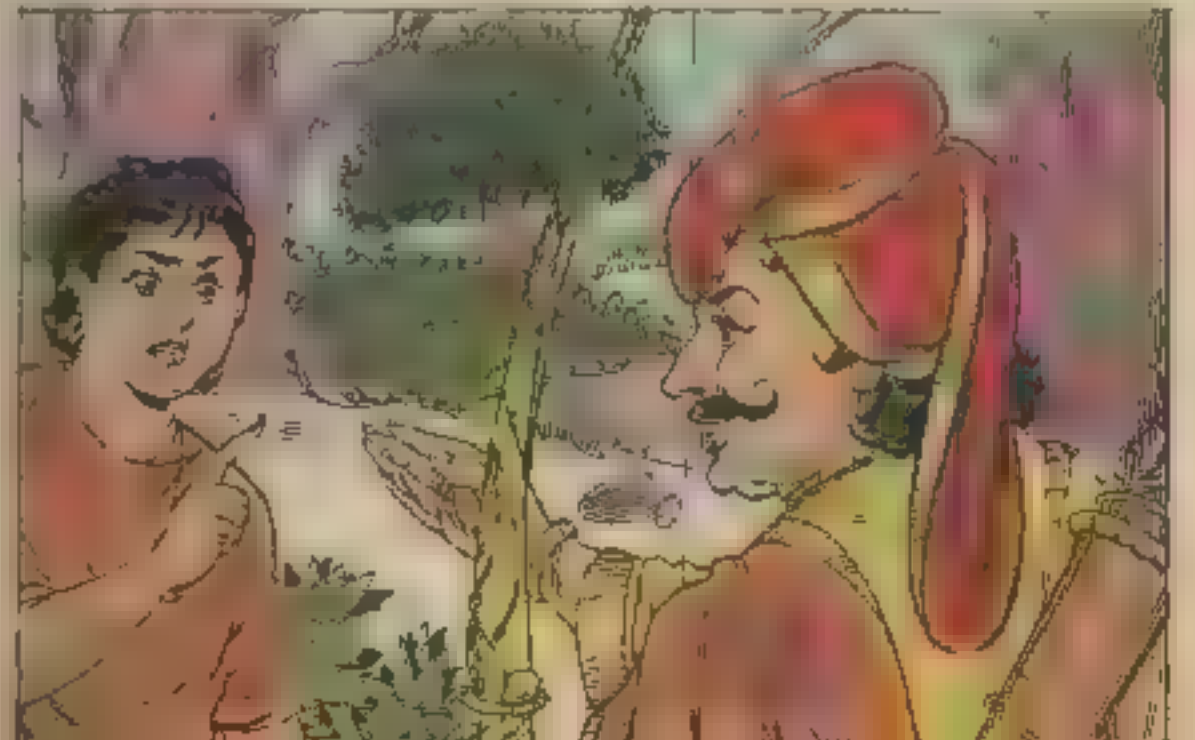
कात्राने दशव्रती ओरडला, "काणा दुगाच काम हे? फार गर्व झालाय का? माझ्यावर बाण साडायची काय गरज?" अन् अम बोलत तो मागे वळला.

त्याला असे दिसले की, आपल्या देशाचा

राजाच तसा यभा आहे' तो शिकारीमाठी तेथे आलेला होता. जनावरावर सांडलेल्या बाणाचा नेम चकला होता. त्याला पाहून राजा हसत म्हणाला, "मी मुद्दाम तुझ्यावर बाण साडला नाही. अन् तुही मुद्दाम निन्दा पर शब्द बुद्धावले नाहीस. माझ्या बाणामुळे तुला त्रास झाल्याच कबूल करतो मी! तुही कबूल कर, की नकळत तू या देशाच्या राजाला शिवी दिलीस," दशव्रती म्हणाला, "आण बोलवून आपण चूक केल्याच तू कबूल केलेस, पण बाण मला लागल्यामुळेच मी तुला शिवी दिली, मी काही चूक केलीय, अस मला वाटत नाही."

"मी राजा आहे देशाचा आपल्या देशाचा राजाला मान घायला शीक अंगावर! मग कोणाकोणाची कायकाय चूक झाली, याची मोजकत करत येईल!" राजा बोलला.

जमवत अमवत होत आता दशव्रती

म्हणाला, "सामान्य माणसाकडून चूक वडली, तर परिणाम त्याला स्वतःलाच भोगावा लागतो, पण राजाकडून चूक घडल्यास संपूर्ण राज्यावर परिणाम होतो. चूक करणारा राजा आदरपात्र नव्हेच, मी आपली चूक मानायला तयार नाही."

त्याचे बोलणे ऐकून राजाच्या रागाचा पाया चडला, त्याने टाळी वाजवली, व दहा सैनिक तेथे धावून आले, त्यांना तो म्हणाला "स्वतःची चूक कबूल करणाऱ्याचीही निंदा करणारा अपराधी आहे हा! आपल्या राजाचाही आदर न करणारा बीचाळ आहे हा, याला आम्हाचं शंभर फटक भारा."

आले, दोन सैनिकांनी दशवतीचे शोकी हात पिरगाळून धरून ठेवले अन् मारण्यासाठी आम्हावर अग्रगन्ता.

आता परिस्थितीचे गांभीर्य ओळखून कापत कापत दशवती बोलला, "महाप्रभू मी प्रसिद्ध वैद्य शिववती यांचा मुलगा आहे. आजारात अस्वस्थ आहे, काही पाळ-मुळ गोळा करण्यासाठी इथे आलो आहे. अस्वास्थ्यामुळे राग अन् चिडचिड भयदिवाहर गेले; स्वतःवर ताबा ठेवू शकलो नाही, सोडाला येईल, ते

घडविलो. सभा अमाची मना

"हे, आम्हा पाहिल्यावर बदल झाला काय तुझ्यात?"

आम्हा मारण्यासाठी सैनिकांनी दशवतीचा सदरा काढून घेतला. त्याच्या शरीरावरील डोम पहानाचे, "याने आजाराबद्दल म्हटले, ते सत्य आहे. सोडून द्या त्याला." राजाने आज्ञा दिली

ग्रीव वाचल्याच्या आनन्दान वनस्पती धडून दशवती घरी परतला. घडलेली घटना पित्याला सांगून तो म्हणाला, "तुम्ही मला समजावायचे खूप प्रयत्न केलेत; जिभेवर ताचा ठेवण्याबद्दलही तुम्ही सूचवले, पण मीच अपवादायवली तुम्ही मागितल होत की, 'हा सुद्धा एक रोगच आहे, त्यापामुन दूर रहा.' माझ्या शरीरावर हे दाम नमते, तर आज मी मेलोच असतो."

"या आजारात तुझं मतच झालं. काप, वाचालपणा, बकवास, इत्यादी अयानक रोगच आहेत, हे तुझ्या अस्ता नसात बालय, आता पस्पदे या आजाराशी तुम्हा सवच रहाणार नाही." भतवतीने मुलावर अप्पार केले, अन् दहाच दिवसात त्याला आजारातून मुक्त केले.

आनन्दीआनन्द

आमगा हा सुशीला व श्याम यांची एकुलती एक मुलगी. त्यांनी यामुळे तिला खूप लाडाने वाढवले होते. भुर्मिलाही आपल्या आईला सोडून कधीही कुठली गर्हिली नव्हती. माझी झाल्यावर तिच्या आईबद्दलही तिच्यासाठी कंठर करून स्वताची शोध घ्यायला सुरुवात केली. सुशीलाच्या आईचा घनजावई शोधायचा इच्छा होती. श्यामलाही तसेच वाटे, तशी तर खूप स्वच्छ आली, पण घनजावई वनून सामुद्रवाडीला गहायची कोणाचीच इच्छा नव्हती.

शवटी सुशीला-श्याम यांना बापला आग्रह सोडून द्यावा लागला, मनात नमले, तरी लग्नानंतर मुलीला सामरी पाठवायचा निर्णय त्यांना घ्यावा लागला. जवळच्या गावच्या रामबाबू नावाच्या मुवकाने भुर्मिलाला पाहिले व त्याला ती पसन्त घडली दोन्ही पक्षांच्या वडोळ माणमाना आपमान बोलून लग्न ठरवले. विवाह मोठ्या

कारामाटाने पार पडला व भुर्मिला सामरी नान्दायला गेली.

माहेरी फार लाड झाल्यामुळे भुर्मिलेला सामरी रहाणे जड जाऊ लागले. तिने पंधरा दिवसातच सामूला 'आपण माहेरी निघून जाणार असल्याचे' स्पष्टपणे सांगून टाकले. धाड्याय तिने नवऱ्यालाही 'आपल्याबरोबर आपल्या माहेरीच येऊन रहायला' सूचवले, पण रामबाबूने घनजावई बजायला नकार दिला.

भुर्मिला एकटीच माहेरी परतली, सुशीला-श्याम मुलीला पाहून खूश झाले, ती सामरी गेल्यापामुत ते फार चिंतेत होते. माहेरी झाल्यावर आठवडाभरात भुर्मिलेला नवऱ्याची लाठवण येऊ लागली. तिला त्याच्यावाचून रहावेना. आईने कितीही समजावले, तरी काहीही करून आपल्याला नवऱ्याकडे जायचे असल्याचा तिने हट्ट धरला. मुलीच्या वामणुकीचे सुशीलेला फार आश्चर्य वाटले.

एके दिवशी शेकाळी भुमिली सामरी जाण्यासाठी बाहेर पडली. इकडे रामबाबूला ही एकटेपण सतावत होतं. त्यालाही भुमिलेबाबूत रहावेनासे झाले, तिची आठवण मनावू लागली त्याचे आईबाप त्याला घाबरार सांगू लागले की, "तू सामुरवाडीला गेल्यास तर जग आपल्याला हसेल, आपल्या अन् परक्या भाणमानही तुझी काही किंमत मुरणार नाही आक तुझी तर बुडवतील." तरीही त्याचा हिनबोध तो कानाआश करू लागला, त्याला सावधगिरीचा इशारा देत वडील म्हणाले, "अरे, आपली प्रमिष्टा घामुळे मातीला मिळेल, गावामच्या मोठ्या शतकन्याचा मुलगा आहेस तू, आपल घरदार, आपल भूस्वस्थान विसरून, घरजावई बनून निघून जाणार ?"

"गेतो तर काय होईल? काय आकाश खाली जमिनीवर कोसळेल?" नागजीने असे बोलून रामबाबू बाहेर पडला, रामबाबू भू भुमिली दोघही वाटेत एकमेकांना भेटले, शन आश्चर्यात पडले काही क्षण दोघांच्याही नोंडून शब्द फुटला.

भुमिलेने प्रथम स्वतःला सावगले अन्

म्हणून मो भुमच्या घरी येऊन राहू शकणार नाही, अन् आमच्या घरु भूण तुम्हालाही पसंत नाही, आता काय करावं मसं वाटत तुम्हाला?"

थोडा वेळ विचार करून रामबाबू म्हणाला, "अडचणीचा अपाय क भगवंत सोपाच आहे! तुम्हा घरीही रहावी मगज नारी आपल्याला अन् माझ्याही घरातका चल, आपण आजून आपलस निगळा ममर मांडू, कधीकधी तज्या घरी अन् कधीकधी माझ्या घरी जात जाऊ अन् आपण माणसांका भेटत जाऊ आपण! कमजोरी नकार न होता आनव्यानं राहू या!"

भुमिलेने खुर्शाने डोक हलवून सारी दिली, घडलेले सर्व जाणून रामबाबूने वडीलही खुर्शाने आपल्या बायकांना म्हणून "वाहिलस? मुलानं मासच ऐकलं घरजावई बनून सामरी नाही गेला तो! काहीही अण शेंवटी मुलगा कुणाचा आहे?"

"वाहिलस? सामरी नाही गेली आम्हीला" गावयालाच बरोबर मगावर आणले निने शेंवटी सगळी कोणाची आहे" मगावरली इतर जातल्याने तवागला म्हण ला

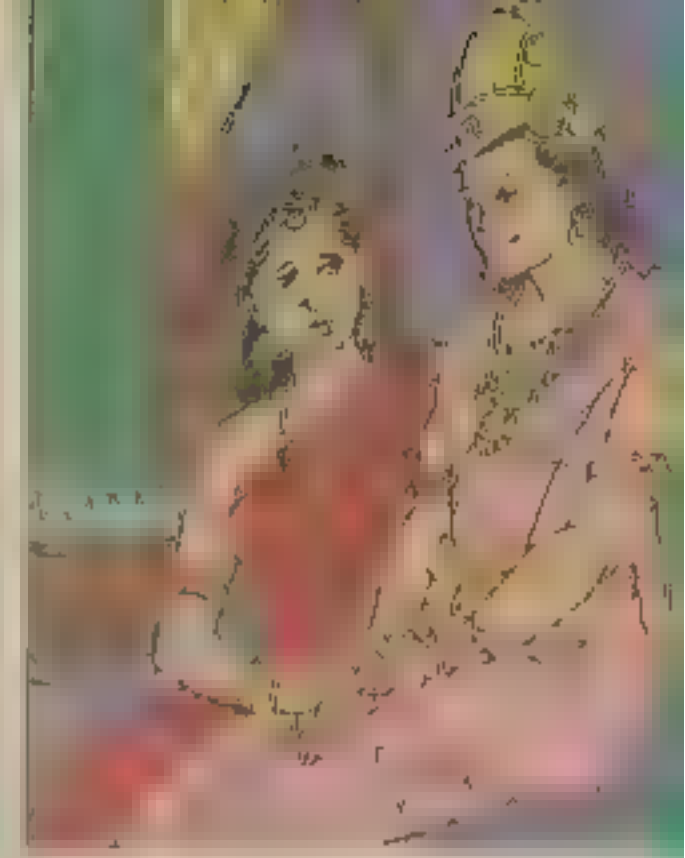
राजवशाचा अपमान ठरल, त्याच्यावर चिडलेक हाईल विद्रोही शक्ती याचा लाभ घेऊन देश विचिछन्न करायचा प्रयत्न करताल, अस तर, कधाच-काणत्याहा परिस्थितीत घडण गैर आहे, देश-कल्याण सर्वांपरी आहे.

मुशमन जायला नकार दिल्यामुळे, राजा आपल्याला भूअग्निनीला पाठवत आहे याबद्दल त्याला साईट वाटत नव्हते, 'पित्याची आज्ञा पाळण हे आपलं प्रथम कर्तव्य आहे,' अशी त्याची भावना होती

एके दिवशी सूर्योदयाच्या शुभसमयी शभर गेलिकामह अशाकने भुअग्निनीकडे प्रयाण केले.

माझ्याह होताहीन तो सुंदरशा विदिशेच्या ध्यातऱ्या एका गावान फाचला गाव लहान-लहान डोंगरांनी वेडलेले होते, तेथे त्याला बरोचशी मन्दिरे व एक बौद्धविहारह आढळला, त्या गावान शाक्य वंशात जन्मलेली गौतम बुद्धाच्या वंशातली काही सपन्न कुटुंबे रहात असत.

विदिशा दरीतल्या भाक्य नायकाने अशाकचे स्वागत केल आणि स्वतःच्या घरी पाहुणचाराची व्यवस्था केली, परन्तु अशाकने गावाबाहेरच गहायचा निर्णय घेतला, त्याच्या

आज्ञेनुसार एका सभतले टंकहीवर विश्र्वानांसाठी पडाव तयार करण्यात आला, रात्री भोजनानन्तर अशीक आरामान झोपा गेला

अथ काली तो जगा झाला व पडावाबाहेर आला, चारी बाजूंना धुके दाटलेले होते, त्या पशाल, मनाहर वातावरणान काही अंतर पायी फिरत जावे अशी इच्छा मनात येऊन त्याने अगरक्षकानाही बरोबर घायला मनाई केली व नैमार्गक मीन्द्रर्षाचा आम्नाद घेत तो हळूहळू चालत राहिला, पहाटेच जरो झालेल्या पश्याचे मधुर मगांत, कानांता आल्हाद देत होते, डोंगरदऱ्यांमधे संपूर्ण शान्तता नान्दल होती, पूर्वेला आता सूर्योदय होत होता, सूर्याच म्वर्णीकरण निळसर धुक चिरत आकाशाला अजब शोभा आणत होते

२ ॥ ३ ॥ युवती राजाक ते दुय
नंतरने पिधु लागला ती आता एक पांथून
पुढे टाकणार, इतक्यात अवाज आला,
“बाबा, तिथच बाबा!”

हा मधुर कंठस्वर काणाचा, हे
पहाण्यासाठी अशोकने वळून पाहिले, त्याला
थोड्याच अनरावर एक सुंदर तरुणी कुशी
असलेली दिसली. पांथुव्या धुक्याच्या पडद्या
मामून जणू आकाशातूनच उतरलेल्या देवी-
मागची भाग्यली अशोकला ती.

“आपणाना थांबवलं, क्षमा अमावां!
आपल्या बराबर समार एका पावलावरच एक
अगाध झर्झ आहे.” ती युवती बोलली.

इतक्यात धुके काहीसे पातळ झाले.
प्रकाश पसरला, आणि अशोकने डावाकडे
वळून पाहिले. त्याला समोरच एक अत्यंत
सोल अशी दरी दिसली! आण अगदी तिच्या
किनाऱ्यावरच अशा असलेले अशोकला
आढळले. एक पांथूनही पुढे टाकले असते,
तर मृत्यु अटळ होता!

अशोक वळून त्या तरुणीच्या जवळ गेला,
तिने मान खाली घालून म्हटले, “मधेच
अडथळा आणला मी, क्षमा अमावां
युवराज!”

“तुला क्षमा करू मी? तू नमस्ती तर
माझं प्राणपाप्मरू केव्हाच मुडून गेलं असतं.”
अशोक बोलला.

“मी नाही आपलं रक्षण केले; शाक्य
मूर्ति बुद्ध यांच्या दयेनेच केले ते.” ती तरुणी
म्हणाली.

“कोण आहेस तू? यावेळीं इथे कशी
आलीस?” अशोकने विचारले.

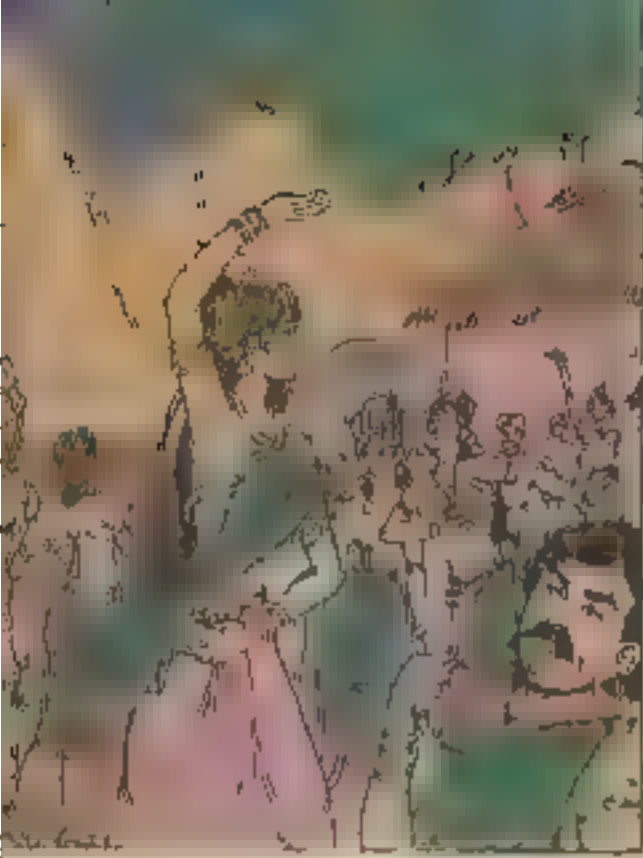
“या प्रदेशाचं नाव, तेच माझही नाव
आहे, विदिशा म्हणतात मला. इथले
शाक्यनायकच माझे पिता आहेत. इथल्या
एका मुदित रहाणाऱ्या बुद्ध जीव भिक्षुची
संवाशुश्रूषा करून परत जात आहे मी.”
तरुणीने सांगितले.

विदिशाच्या बोलण्याची पद्धत व तिचे
सौन्दर्य यांनी अशोकला आकृष्ट केले. तिचे
पश्चात वदन मोठे मनोहारी होते.

“युवराणी विदिशा, आपली कृतज्ञता
कधी व्यक्त करावी, हे समजून नाहींय
मला.” अशोक म्हणाला.

“मी युवराणी नव्हे युवराज!” विदिशा
बोलली.

“तू तर युवराणीपेक्षाही थोड आहेस. माझं
रक्षण करणारी देवीच आहेस तू.” अशोक

म्हणाला.

'युवराजे, एका विषयाकडे आपलं लक्ष वेधण हे कर्तव्य आहे माझ. मी आपले रक्षण नाही केले. शाक्यमुनि बुद्धदेवांच्या भक्ताची शुध्दता भुरकून परत येत होतं न मी? म्हणजे याचा अर्थ असा की त्या बुद्धाच्या परम तऱ्हेनेच आपले रक्षण केले.' इतकं बोलून विदिशा तेथून निघून गेली.

अशोकचे लक्ष पुन्हा निमगावर केन्द्रित झाले, 'किती विशाल विश्व हे! किती मोडवा आहे त्यात! किती करुणा! ज्या राजसभेमध्ये त्याने इतकी वर्षे घालवली, तिथे ईर्ष्या, द्वेष, मूड, आकांक्षा, प्रतिस्पर्धा इत्यादीं शिवाय होतंच काय? तो थोडा वेळ विचार करत राहिला अन् मग पायी आपल्या पडावात पोचला. त्या दिवशी तेथेच राहून, आराम

करून, दुसऱ्या दिवशी बुद्धपितीकडे निघावचं त्यातं ठरवले. अंगरक्षकांना पावसून सांगून तो म्हणाला, 'बुद्धाच निघूया आपण माझा अकान्ठमंम हाजार नाही, अशा कपळजी घ्या नापर्यन्त. या मावच्या प्रजेला आपल्यामुळे कमलाही वास न होईल अशी खबरदारी घ्या. मारा दिवस तुम्ही आपापल्या मनाप्रमाण पालवा.'

. यानंतर अशोकने क्षिप्रा नदीत स्नान करून, डोंगर व घाटमुलखात फिरत आपला वेळ व्यतीत केला.

अंगरक्षक संबंध दिवस अशोकपासून दूरच राहिले. मावच्या सरहद्दीवर त्यांना तीन नर्तकी भेटल्या. त्यांच्याबरोबर त्यांचा वादकगणही होता. त्या सुंदर नर्तकींनी नवरसाचा आस्वाद देत त्यांचे रूप मनोरंजन केले. नाचगण संपल्यावर सैनिकांनी त्या नर्तकींना आपल्याबरोबर नेवणाचे आमन्त्रण दिले. फारच खूश होत त्या म्हणाल्या, 'यापेक्षा अधिक आम्हाला काय हवं? नकी येवू आम्ही. आपण पगवानगी दिली, तर स्वयंपाकातही मदत करू आम्ही.'

सैनिकांनी होकार भरला.

त्या दिवशी सध्याकाळा शाक्य नायक अशोकला भेटायला गेला व त्याने आपणाकडे रात्रीच्या भोजनाचे आमन्त्रण दिले. क्षणभर अशोक विचारात पडला. प्रधानमन्त्री व सेनाध्यक्षांची सूचना त्याच्या मनात चमकली. त्यांनी आग्रहात 'कोणत्याही परिस्थितीत अपरिचितकाडे काही न खाण्याबद्दल बजावले जातं, पण शाक्यनायक आपाच ओळखीचा झाला असला तरी, तो किंचित-

नाच आहे. पसं प्रशोकला वागले याशिवाय च्याऊन आमन्त्रणाचा स्वीकार केल्यास, त्याची कस्या विदिशा दिल्याही पहायना मिळेल अशीही जाशा वाटून त्याने व आमन्त्रण स्वीकारले.

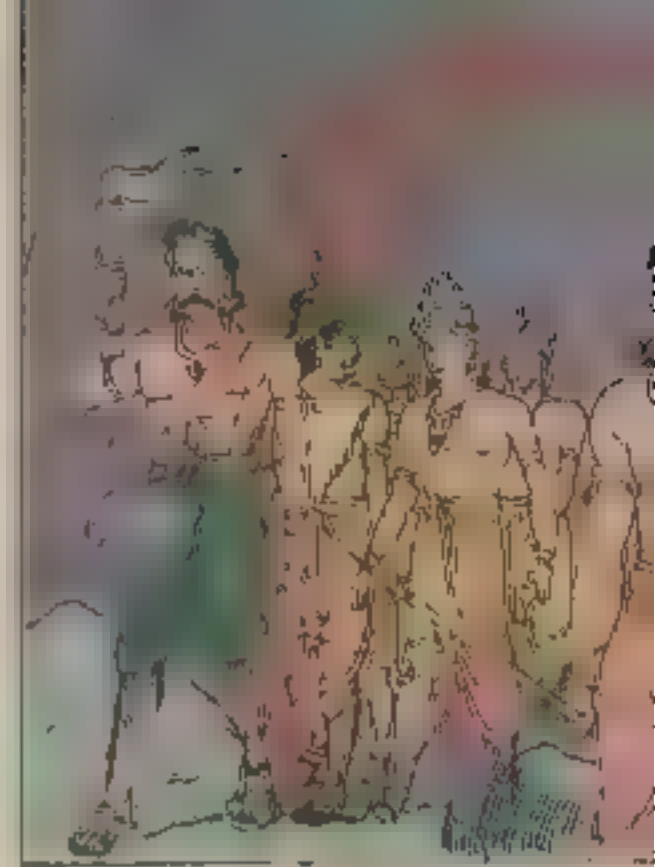
त्या रात्री अशोकला सर्वश्रद्ध आणि अति रुचकर सस भोजन देण्यात आले. सारे पदार्थ विदिशा व तिच्या आईने स्वतः बनवले होते. दिव्याच्या अजेड्यात विदिशाचं पुशान्त मुसमडले पाहून अशोकच्या मनाने अत्साह मचावला.

भोजन संपतासंपता आकाश ह्यांनी भरून आले. शाक्य नायक व त्याचे मित्र स्वतः हानी मशाली घेवून अशोकच्या पडावापर्यंत त्यामा पोचवायला गेले.

तसे पोचल्यावर थोड्याच वेळाने कुलाच्या वर्षावामागले पावसाचे घेव सरमस्त लागले. शायेवर पडून अशोक निद्रेची आराधना करू लागला. अर्ध्या रात्री अशोक राहू झोपत असताना त्याला विचाळत्याचा मोठा आवाज ऐकू आला अन् तो दचकून अठून बसला. आपल्या तंबूत त्याला दोन काळ्या आकृती दिसल्या. एकाने हानानली चमकती तलवार अगारली.

झाले! चेहूपमाणे अुमळून बिछाट्या, सातची तलवार अुचनून अशोक त्या व्यक्तीवर तुटून पडणार, इतक्यात ते दोघ तेथून पळाले.

अशोकने अंगरक्षकांना हाका मारल्या, अन् त्याची वाट न पहाता तो एकटाच त्यांचा पाठलाग करू लागला. पण आपल्या आधीच काणी व्यक्ती त्याचा पाठलाग करत असल्याचं

त्याला दिसले. एका व्यक्तीला पकडून खात्री पाहून आता अशोक दुसऱ्याला पकडणार, इतक्यात त्या व्यक्तीने त्याला पकडले. दोघां कैदी झाली सियाच होत्या.

इतक्यात अंगरक्षक घाबरे नेथे पोचले. आकाशातले वग दूर सरून आता चादणे पळत होते. त्या दोन्ही सियाकडे पाहून सैनिक चकीत झाले. दिवसभर आपल्या तात गाण्याने त्याच मनोरंजन करणाऱ्या सियाच होत्या त्या! मग माध्यरात्री ओरडून अशोकला कोणी कळवले? त्याने पुढे होवून दुसऱ्या गुन्हेगाराला पकडणाऱ्या व्यक्तीकडे लक्षपूर्वक पाहिले. ती दुसरी कोणी नसून विदिशाच होती! अशोकच्या चेहऱ्यावरचे आश्चर्य ओळखून तो म्हणाला, 'दिवसभर आपले सैनिक नर्तकीच्या नाचगण्यात मग्न होतं, या

कतकीने पहालाच मला सशय झाला. त्या केवळ नर्तकी नाही वाटल्या मला. त्याची हुशारी अन् पावलापावलावरची जागरूकता यामुळे संशयात भरच पडली. बुद्ध भिक्षूची सेवा अुरकून परत येत असताना मला दिसले की, या दोघी आपल्या काही अनुचरांबरोबर आपल्या पहावाकडे जात आहेत मी त्यांना तेव्हाच अडवले असतं, तर त्यांनी कदाचित मलाच मारले असतं. माझ भय म्हणूनच मला तेव्हा माझा भाऊ बंधू तिथे दिसला त्याला मी आपल्या पहावाच्या पहाडाखाली सावध रहायला सांगितलं अन् स्वतः लपतछपत त्याच्या मागे जात राहिले. त्या दोघींपैकी एकीने तंबूबाहेर येऊन तलवार काढली, आता विलंब योग्य नव्हे, असं वाटून मी ओराने ओरडले.

"हं म्हणजे दुसऱ्या वेळीही विदिशानेच मला वाचवले." अशोक म्हणाला

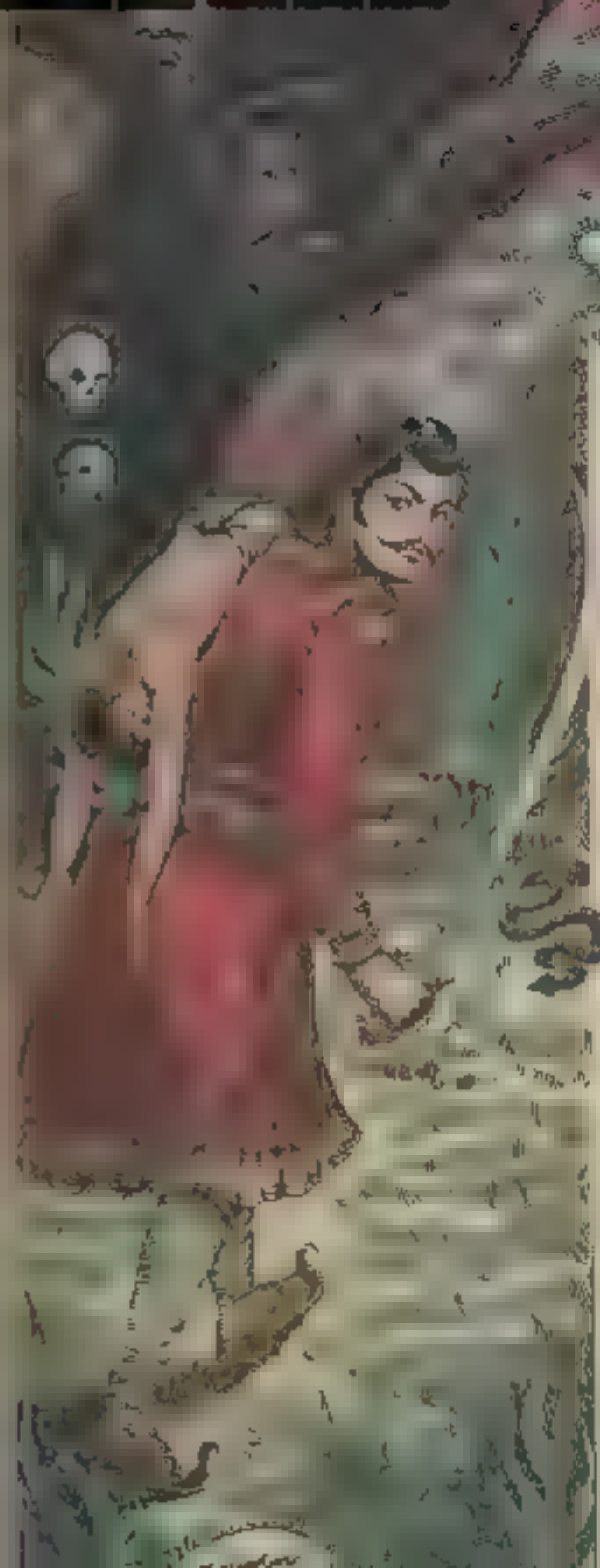
"माझी विनंती आहे की, आपण असे म्हणू नये. वाटाच्या दयेनेच आपणाला वाचवलेय." अशोकने मुकपणे आपले मस्तक हलवले. पुन्हा एकदा आपल्याला मारायला आलेल्या स्त्रियाकडे त्याने पाहिले, अन् तो

आपल्या तबूकडे चालू लागला. अंगरक्षक त्या स्त्रियांबरोबर आलेल्या पुरुषाच्या शोछाला लागले. कोणीच दिसले नाही. पण डोंगराखाली दबा घेऊन बसलेल्या यशला साहज्याने लपलेला एक माणूस दिसला. यशला पहाताच पाहून तो नदीत बुडून मरण्या माठी पळू लागताच त्याचा पाठलाग करून यशने त्याला पकडले.

पकडलेला माणूस व त्या दोन स्त्रिया यांचे हात मागे वेळून पकडून अंगरक्षक त्यांना धेडून अशोकमोर आले. एवढ्यात भावनायक व गावचे काही प्रमुखही तेथे आले. चौकशीत असे समजले की नर्तकींनी साद्यपदार्थात काही मादक पदार्थ मिमळल्यामुळे नेहमी सावध असणारे अशोकचे अनुचर, त्याने ओरडूनही जागे झाले नाहीत. सर्व काही ऐकल्यावर विदिशाचा पिता म्हणाला, "याच रहस्य भुघड झालं आहे. हा अपराध कोणी घडवला हेच आता आपल्याला शोधायचं आहे."

यश म्हणाला, "होय, हे जाणजे फार महत्वाचे आहे."

क्रमशः.

राकोलकची शस्त्र चिकित्सा

अनन्तर तिच्या असणार विश्वमराजा पुन्हा त्या साहाय्य येना; प्रेत साहाय्यकून भुलवून वाझावर टाकले अन् लहर्मीप्रमाण मीन धारण करून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. त्याकरावर प्रेतामला वेताळ बोलू लागला, "राजा, लोक या भयानक स्मशानात दिवसा घायला सुद्धा भित्तात अन् तू तर या मध्यरात्री तिभयषण श्मशानावर आहस. एक माझ आपल्या राजवाड्यात जा अन् जारामात ओप. का अर्धाच अव्यापारेण व्यापारात पडून आपल्या जिवानी खेळत आहेत? कमला स्वार्थ तुला वायाठी प्रेरणा देत असत, असे मला तरी वाटत नाही; कारण तुझा ज्यावर अधिकार नाही, जिचा तुला अपभोग घेता येत नाही अशा कोणत्या संपत्तीचा तुला अभाव आहे? कळू दे तर खरी सर्व प्रकारचीं मूस पुढे हात जोडून बुभी आहेत. कुणाला मदत करण्यासाठी तू असं बंमुमार काहं गुपसत

वेताळ कथा

आहेत? ओ तण्या मंदर्ताचो अपेक्षा करत आहे, तुझ्या द्वारा आपला स्वार्थ साधायचें कारस्थान करत आहे, तुला फसवत आहे, तो आहे तरी कोण शत्रूरी? तो कोणी एकादा पडोत किवा मेधावी माणूस असल, तर तुला सावध राहायला हवें; कारण अशिक्षित स्वार्थी माणसापेक्षा स्वार्थी पडोत आणि मेधावी माणूस जास्त धाकादायक असता.

विशाल देशांत एक तरुण होता, ज्ञानपणाचें नांव आचरण त्याच्या मांडेंत गेले, यामाने त्याला वाढवले, जन्मत व मंदबुद्धी असल्याने त्याचे शिक्षण होवू शकले नाहीं कितां शिकवले, तरी त्याच्या डाक्यांत शिस्त नसल्याने लोकां त्याला 'मन्द' म्हणून त्याचा मामा चांगला पैसवाला होता, त्याची गजमी कुरुप व विकृत असल्याने त्याने मरणापूर्वी तिचा विवाह मंदशां करून दिला.

राजाच्या दरबारांत काही काम मिळावे, अशा मंदर्ता फार हज्जा होती, निवक मजकूर वनावे म्हणून तो शिकत राहिला, त्याच्या बुद्धिहीनतकडून मित्र त्याची चेष्टा करत, परंतु सर्वांना तो आवडत असे; कारण तो अनिश्चय घोट होता, भय हा शब्दच त्याला माहीत नव्हता, मित्राने सांगितलले काणतही घाडसपुर्ण काम करावला तो केव्हाही तयार ना.

एकदा त्याच्या मित्रांनी एक पैज लावली, गावापामून धोडया अंतरावर एक बुजार्ह किल्ला होता, तिथेच गावचें स्मशानही होते, लोकांचे म्हणणे होतें की, तेथे प्रेतात्म्यांचे वास्तव्य आहे जो कोणी त्या किल्ल्यांत जाई, तो पुन्हा कधी परत येत नसे; त्यामुळे तेथे जायचे घाडस कुणाच्यातही नव्हते, पैजनुसार मंदने मध्यरात्री तेथे जावून खणदाखल तेथील एकादी वस्तु आणायची हातां, - हांच पैज होती.

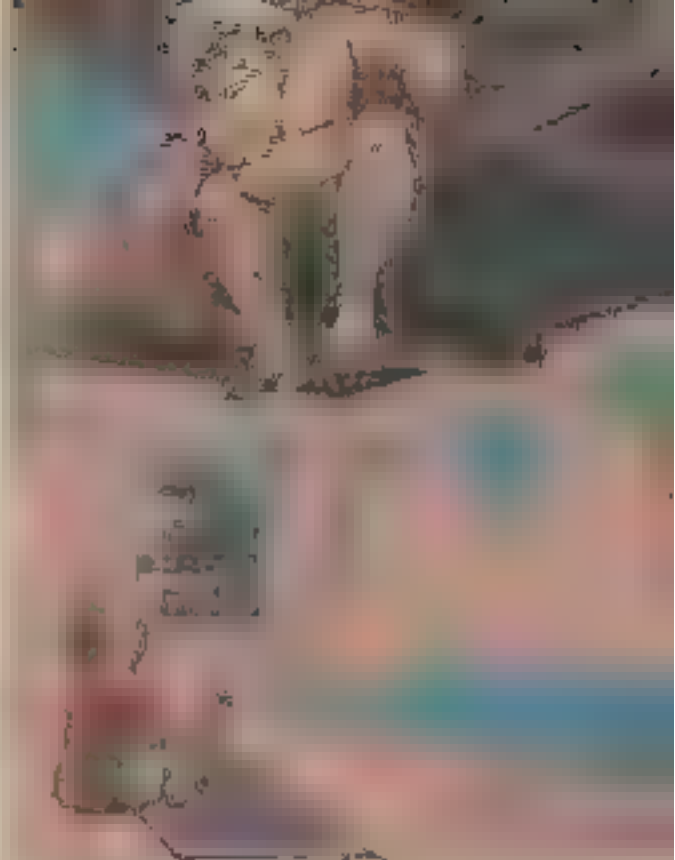
अराष्ट्र न घाबरता मन्द गर्ती किल्ल्यांत गेला, दाट अंधारान, अयानक आवाजाच्या कोलाहलान तो किल्लाभर फिरत राहिला पाचाला काही लामले अत ती वस्तु तो हातान घेवून पाहू लागला, ती कोणाचीतरी दाक्याचें कवटी होती, खण म्हणून तीच घेवून, त्याने बाहेर येवून मित्रांना दाखवलां

मित्र भयाने घरधर कापू लागले, अत त्याला तो कोणत्याही नदात फेकून येण्याबद्दल मायू लागले, पण त्याने कोणाचाही पर्वा न करता ती माळसावर लपवून ठेवली, रात्री तो गाव आपण असल्याला अचानक कसल्याशा आवाजासमोर आला, तो डोका, दा चंदरी असून मज्जता बाभाला लकडासागळे बळत होते, मंद त्या विकृत आकाराकडे पळतच राहिला.

"तुझ्या घेई अन् साहसाच फार कौतुक वाटलें मला घरांत आपल्या स्थान दिवस तू मला, जेव्हा स्मरण करशी तेव्हा तेव्हा दिवेन मी तुला, आपमान राप्पा मारत आजू आणक, तुला भांतां वाटलीं, तू जिवून आणलंस तिथेच फेकून दे मला, मग पुन्हा कधीही दिमणर नाही मी." ता आकारावाना म्हणाला.

"मीनी, अन् मला कधीच नाही काणत्याही परिस्थितीत नाही," मंदने दमत दिवकरल, "तुला आपण आणवत नाही केलें दिवोम?"

"माझ नांव रस्कोन्क आहे, आपल्या

शालां कित्येक विद्या शिकल्या मी, पण माझा आवडीचा विषय होना राज-चिंकित्सा," त्या आकाराच्याच्या आपल्या परिचय दिला

मन्द पुढे काही बोलणार इतक्यांत बाहेर फावडी आरवला सकाळ होत असल्याचा तो सकल जाणून राकोलक अद्भुत झाला,

दुसऱ्या दिवशी मध्यरात्री स्मरण केव्यावगावे राकोलक प्रकट झाला, माघडी दुयर्दिवाच्या आसाड पडलेल्या मन्दिरांत आभूत खूप बळ राप्पा मारत बसत तेव्हापासून खूपदा अर्ध्या रात्री मन्द राकोलकला भेटे आणि सकाळ होण्यापूर्वी पाल वई

काही पदस गेले तवरा चढी रावा हा रात्र, हा न. ह लक्षात आल्यावर त्याच्या पलीला नुप रहावेना, एके दिवशी

कारण विचारल्यावर मन्दने तिला खरी गोष्ट मागून टाकली.

“हे काशी पिशाच्याशी कोणाची मैत्री होऊ शकते काय? केव्हातरी ससत्या सकटान मापडाम, अशी मीती वाटनेय मला, काहीतरी करून आपली सुटका करून घ्या राकोलकपासून” बायको काकुळतीत म्हणाली.

“मला कमला बास द्यायचा विचार भ्रमना तर त्यान यापूर्वीच तम केले असत गोष्ट आता इतकी पुढे गेलीय की सुटका करून घ्यायचा प्रयत्न करणही छोक्याचं ठरू शकेल माझा प्रयत्न आंळखून ती माझा सर्वनाश करील,” मन्द म्हणाला.

मन्द किती असमंजस अन् मूर्ख आहे, हे थोड्याच दिवसात राकोलकच्या घ्यानात

आले.

एके दिवशी दाढे बुडिबळे सेळत असताना मन्द सुरुवातीलाच हरला. राकोलक नाराज होऊन अदृश्य झाला. आपल्या बुद्धिहीनतेबद्दल स्वतःचीच निन्दा करत मन्द घरी परतला अन् झोपून गेला. झोपेतच अत्यंत वेदना होऊ लागून तो जागा झाला. समोर राकोलक अंधा असून त्याच्या ज्ञानाने तोंडून नन्वार असल्याचं त्याला दिसले, अर्धवट प्रकाशात त्या तलवारीचे स्क्वाच थवही मन्दला दिसले, ते पाहून जयाने मन्द वंशद झाला.

थोड्या वेळाने मन्दने होळे भुषवले तेव्हा राकोलक तेंपच हातत अंधा असलेला त्याला दिसला, तो मन्दला म्हणाला, “घाबरू नकोस, तुला कमलाही धोका नाहीय, तुला अकल नकली, पण मला नी अमायची गरज वाटली. मला माझ्याबरोबरीचा बुद्धिमान दोस्त हवा; म्हणून मी तुला मेधावी बनवलय आतापासून तुझी-माझी मैत्री जास्त गाढ होईल, तुझ्याबरोबर वेळ घालवायला मला मजा वाटेल.”

फारच थोड्या वेळाने मन्दने सर्व विद्या शिकून घेतल्या त्याच्या असामान्य बुद्धीचे सर्वांना आश्चर्य वाटू लागले. राजाच्या दरबारात त्याला मूळ स्थान मिळाले, आपल्या नवऱ्यात झालेल्या बदलाचे कारण ते पिशाच्याच असल्याचे मन्दच्या बायकोने बरोबर ओळखले.

एका रात्री मन्द काहीसा चिन्ताग्रस्त दिसल्याने राकोलकने त्याला कसण विचारले.

“मी लहान असतानाच माझं लग्न झालं, माझी बायको कुरूप आहे. तरीही मला

मावळते ती. तिचे शरीरसौष्टव मूप चांगलं आणि आकर्षक आहे, त्याला अनुरूप अस तिचे रूप असतं. तर काय छान झालं असतं” मन्दने आपल्या चिन्ते कारण सांगितले.

“मो तुझ्या बायकोला सुन्दर बनवू शकतो, पण काही दिवस तला याबाब लागेल. तुझ्या बायकाच्या वयाची, शरीराचा रंग गोर असणारी, मुच असणारी, सुंदर वहायची बाई पहायला हवी,” राकोलक म्हणाला.

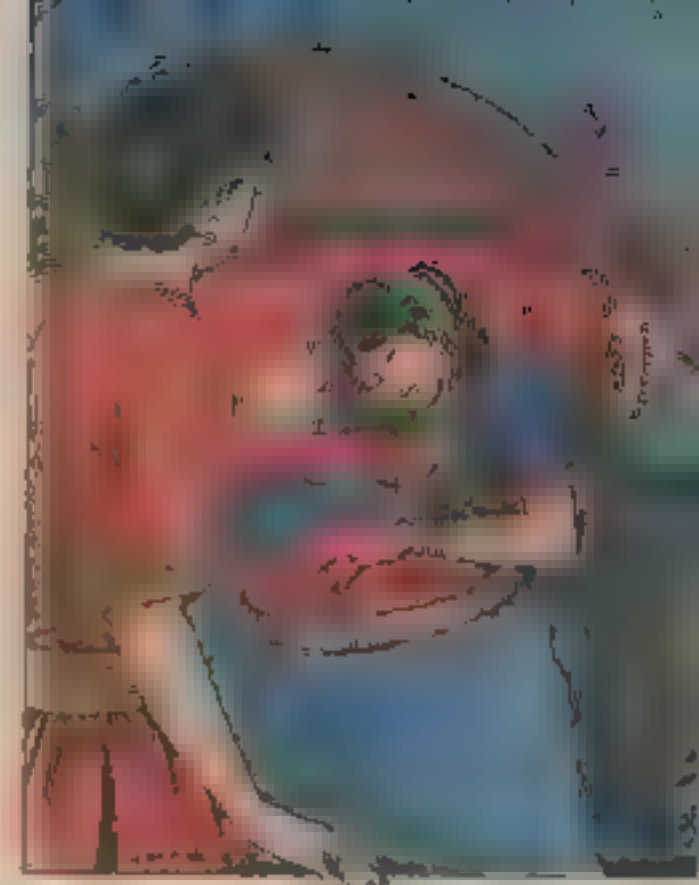
राकोलक काय म्हणतोय हे मन्दच्या लक्षात आले नाही, पण त्याने नमतेच होक म्हणवले.

एका महिन्यानंतर राकोलकने मन्दला आपणून घुठवले व म्हटले, “जरा एकदा आपल्या बायकोकडे पाहून ये.”

मन्द अवलंब्याच खोलीत जाऊन बायकाकडे पाहू आगला, त्याचा आपल्या होळ्यावर विश्वासच बसला, त्याची बायको एकाद्या अप्सराहूनही सुंदर दिसत होती.

दुसऱ्या दिवशी आपला चेहरा आरशात पहाताच मन्दची बायको घाबरून ओराम ओरडली. मन्दने तिला सांगितले की राकोलकमूळेच तिला नवीन रूप प्राप्त झालेय. त्याच्यामूळे आपण सुंदर झालो, याचा वास्तविक तिला आनंद वाटायला हवा होना; परन्तु तिला त्या दोघांच्या मैत्रीमुळे भीती वाटू लागली. तिला वाटत होते की, एका पिशाच्याची आज असलेली मैत्री, एकाद्या दिवशी नवऱ्याला एकाद्या सकटात टाकत एकाद्या अनर्थकारक मार्गातून नडेल.

नुकतीच मन्दला एक गोष्ट कळली की,

आपल्या बायकोच्या काशावरचे डोक परदेशातल्या एका स्त्रीचे आहे, तिचा खून करून कोणाली तिचे डोकं घडावेगळे केले होते, तिचा नवरा जुनी माणसाला शोधत मन्दच्या गावामे देण्याचाही शक्यता होता त्या रात्री मन्दने राकोलकला खरी गोष्ट सांगायचा आग्रह धरला.

“देवाप्रमाणे कोणाला तर देण्याची शक्ती माझ्यात नाहीय मला माहीत आहेत त्या फक्त काही गम विद्या अथ शास्त्र- चिकित्सा तुला मी बुद्धिमान कसं केले, माहीत आहे? तुझी बुद्धी काढून घेऊन दुसऱ्या एका बुद्धिमानाची बुद्धी ठेवली, त्याचप्रमाणे तुझ्या बायकाचे डोक कापून त्या जागी दुसऱ्या एका सुंदर स्त्रीचे डोक लावून टाकले,” राकोलकने खरी गोष्ट सांगून टाकली.

वर्णा ज्ञान मरुत कापु लयल

त्याच्या भिन्नपणाला खो खो हसत राकोलक म्हणाला, "भिजू नकोस, मी तुझी मैत्री सोडू शकणार नाही. तुझ्या रमणामाठी पुन्हा मी आपल्या शस्त्र-चिकित्सेचा उपयोग करान, ज्या दिवशी तो तुझ्याविरुद्ध तक्रार करील, त्याच दिवशी त्याच मस्तक तुझ्या मस्तकाच्या जागेवर येवून तुझे त्याच्या जागी व्हाईल, मी दांढ्या मस्तकाची अदलाबदल करीन. तुला कैद करायला येणारे सैनिक त्यालाच घेवून जातील; कारण तो तुझ्या रूपात असत न' राजा त्यालाच शिक्षा करील, तुला काहांच त्रास होणार नाही, कारण तू त्याच्या रूपात असशील, कशी भाव या राकोलकची यत्नी?" मद यावर गप्पच राहिली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच मन्दन राकोलकची कवटी एका गिःशर्वात घातली, नगरबाहेर दूर एक खड्डा करून कवटी त्यात गाडून टाकली, त्याच रात्री आपल्या बायकाला बराबरी घेवून तो दूर पळतात निघून गेला.

इतकी मोष्ट सांगून वताळे विक्रमराजाला म्हणाला, "राजा, मन्दच्या या वागणुकीचा अर्थ काय? राकोलकन दांढ्या त्याला मदत केली, त्यामुळे मंदचे धनच झाले, तिसऱ्या वेळीही त्याने राकोलकची मदत मानला असता, न' दूर पळतात निघून जायची त्याला गरजच काय होती? त्याची बायका तर प्रथमपासूनच त्याला राकोलकची मैत्री भांडून राहिली मागत होती, पण तेव्हा त्याने तिचे ऐकले नाही, मग शक्यते तिच्या सांगण्यावाचूनच मन्दन राकोलकपासून मृतका का करून घेतला."

पिशाच्याशी आता आपले काहीही देण

ह्या जेव्हा ते राकोलकना

असे त्याला वाटले का? ज्या राकोलकन त्याला मदत केली, ज्याने त्याला अशिक्षितापासून सुशिक्षित बनवले, त्याच्याशीच अशी कुतूहलतेची वागणूक योग्य आहे काय? नीचे पणाच्या वागणुकीचे तो जिवन्त मुदाहरण नव्हे का? माझ्या शकाचे अन्तर माहीत असूनही तू सागायच टाळलेस, गप्प राहिलेस, तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होतील."

विक्रमराजा अन्तर दडपू लागला, "मन्द कुतूहल होता असे म्हणता येणार नाही. त्याच्या वागणुकीमागे एक सबळ कारण आहे. वास्तवतः त्याला राकोलकची काहीच गरज नव्हती. राकोलकलाच मदती गरज होती त्याच्या मैत्रीत स्वार्थ होता, मैत्रीचा हात त्याने निम्बार्थ बुद्धीने पुरे केला नव्हता. एका बुद्धिमान माणसाप्री मैत्री करावाशी वाटल्यामुळे त्याने मंदन न सांगताच त्याला बुद्धी दिली. आपल्या बुद्धीच्या जागी दुसऱ्या कृणाची बुद्धी असल्याचे मन्दला माहीत नव्हते, त्याला वाटले होते की राकोलकने आपल्याला बुद्धिमानांचा वर दिला आहे. त्यामुळे आपल्या बायकांना सुन्दर बनवण्याचा

वरही त्याने मागितला, पण राकोलकने जेव्हा खर ओकले, तेव्हा कुठे खरी मोष्ट त्याला समजली. रूपवती आईच्या नवऱ्यापासून जेव्हा राकोलकने त्याची सुटका करायच ठरवले अने त्यामाठी शस्त्र चिकित्सेचा प्रयोग करू म्हटले, तेव्हा त्याची चेवना जागी झाली. त्याने स्वतःला सावरले आणि कवटी खड्ड्यात गाडून आपली सुटका केली. रूपातही बदल झाला असता तर भविष्यात आपल्यावर काय आपत्ती येईल त्याची तो कल्पना करू शकत होता, देहाचा मुख्य भाग म्हणजे शरीर! वेहऱ्यावरूनच माणूस ओळखला जाता, 'आपण मन्द बनूनच रहावं, दुसऱ्या कोणत्या नावाने ओळखला जाऊ नये' अशी त्याची इच्छा होती. दुसऱ्या काणाचे रूप धारण केल्यास पुढे आपले जीवन कसे होईल याची कल्पना नसल्याने 'मन्द बनूनच रहायची' त्याची इच्छा होती. म्हणूनच कवटी गाडून टाकून त्याने आपले अस्तित्व वाचवले, याले मला तरी कुतूहलता दिसत नाही."

बराबर अन्तर देवूनही राजाचे भीत भग झाल्यामुळे वताळे प्रेतासह गायब झाला आणि झाडावर जावून बसला.

"याचाच अर्थ असा की, तूच त्या रूपवतीचा खून केलास," रागावून मन्द श्रेष्ठाला

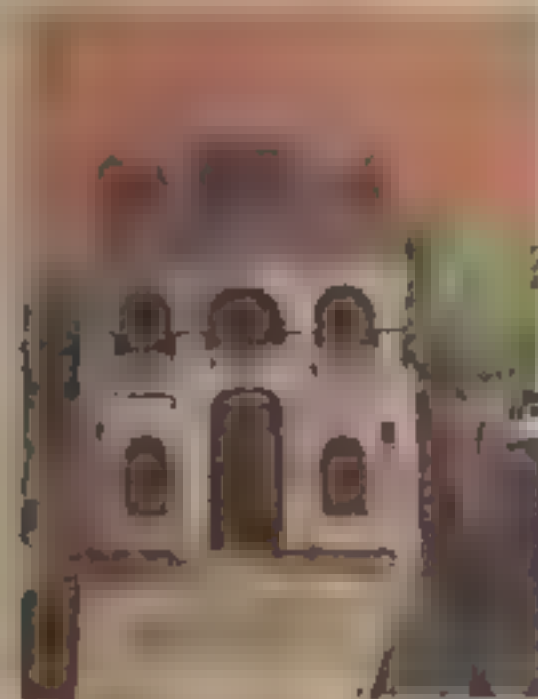
राकोलकचे डोळ्यांनी काढले लाल झाले तोही ओरडून बोलला, "पूर्वजन्मी पाप केल्यामुळेच मी पिशाच बनलो, तरीही आता पुन्हा पाप कस करीन मी? मला कारण माहीत नाही, पण कोणीतरी त्या स्त्रीचे मस्तक घडावेगळ केलेलच होत, मी फक्त त्याचा उपयोग केला."

हात ते झाले! आता त्या सुंदरीचा नवरा खुनी मीपासला शोधत कोणत्याही सणी इथ पांढऱ्या शक्यता आहे, भांडी बायको त्याला दिसली, तर तो राजाकडे 'भीच खनी' असल्याची तक्रार करील. मग माझे काय होईल " असे म्हणून मन्द आपले डोक धरून

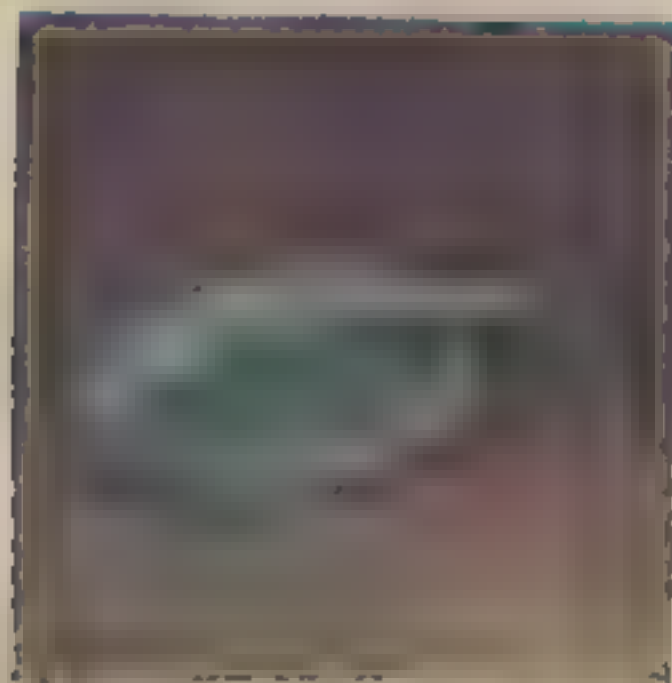
[illegible]

सम्राट्कल + शीरा नाथर ✦ चित्रकला गोपकुमार

ये तीर्थे हि सा समुद्रतटावरील आन्धचा सर्वान्तरकथा जिल्हा, प्राक्त जिल्ह्याच्या अरसवल्लीं वाच्या टिकाणी आध्यात्मधील एकुलते एक सूर्यमन्दिर आहे हे मान्यर १७७८ मध्ये येलसिंगरी पहाडी पंतान्धले होते मन्दिराची रचना अशी आहे की, गंधातून त्रिदिवशी सुवाचे विरग अरोन्ध देवमूर्तीच्या रणाना स्पर्श करताना

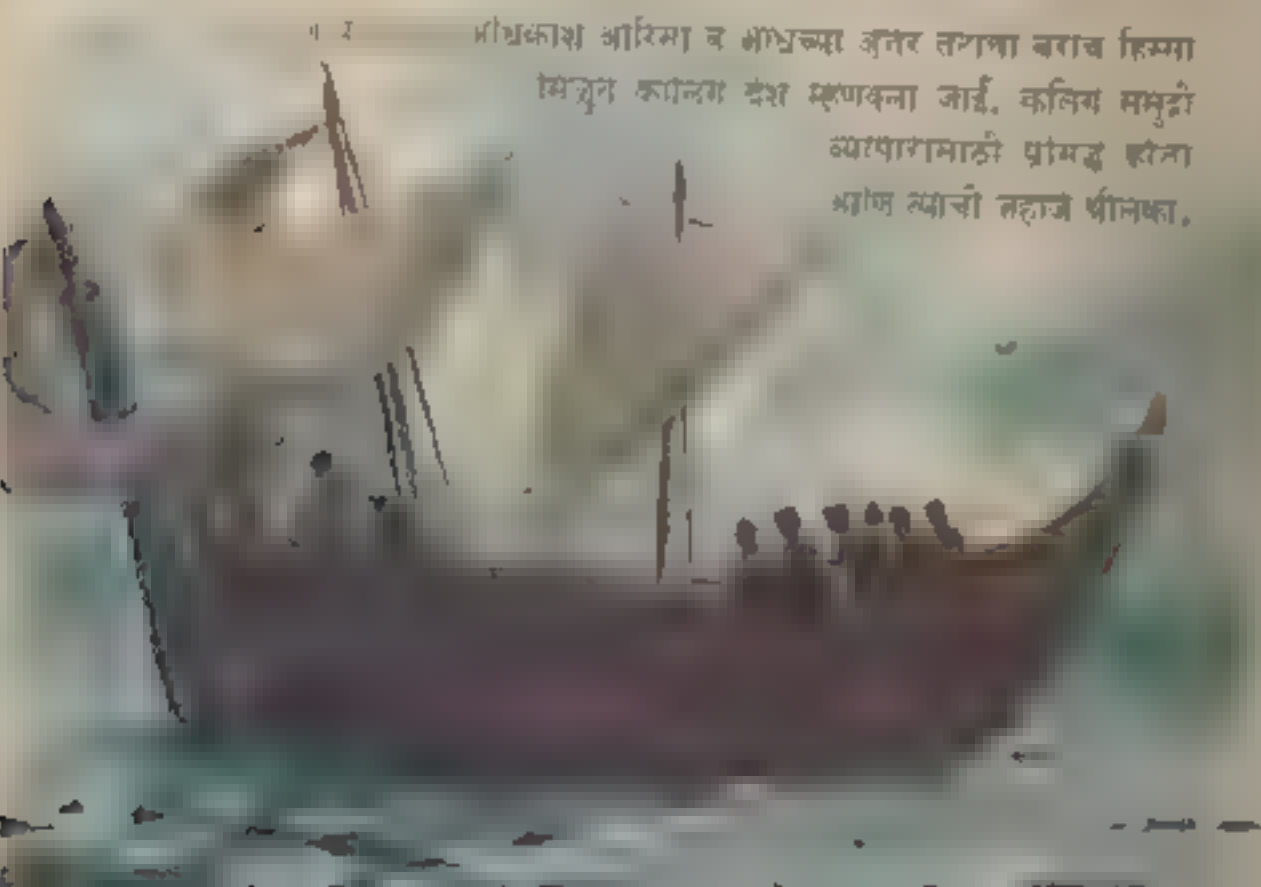
सुखं न दास्यन्ति मर्निन्दरः

यु.न. (का.स.स.)

मध्यम कक्षा में प्रवेश करने वाले छात्रों को प्रथम वर्ष के अन्तिम परीक्षा में प्रथम श्रेणी में प्रवेश करने के लिए प्रोत्साहित किया जा रहा है।

॥ २ ॥ श्रीधकाश आरिमा व भाधुल्लत जंतर तगणा बराच हिम्या
मिथुन कान्तिर देश म्णवना जाई, कतिर समुद्रो
व्यापारामाठी प्रामद्व होता
भाण त्याचो तहाज पीलका,

आपल्या यापुढची पटाव म्हणून
 श्रीकाकुलम, या नम्राचा अर्थ आहे
 दिव्य कामव, या तटवर्ती अन्नराचे हे नाव
 यथांत विष्णुअन्नदानाच्या मंदिरामुळे
 पडते, विष्णूची कुर्म म्हणजे कामव रूपाने
 पूजा करण्यात येणारे हे आपल्या देशातील
 एकमेव देवस्थान होय, कुर्म हा श्रीविष्णूचा
 दमरा अवतार होय

अस मानने शाले की मूल व्यक्तीच्या
अर्थी या मंदिराचा तलाव स्वतः
पृथ्वीमधे विस्तारित केव्या, तर त्याचो
कासवे बनतात, र्थाकरकलमच्या भुलर
टोकावर, परन्तु तटाच्या पलाकडे माचकुड
मशाच पात्र आन्ध्र व आग्निमा या
प्राणाख्यामधे काही अंतरपर्यन्त मोभाचव

[illegible]

भारताच्या पुर्वीन इतिहासान कर्लिंगचे महत्त्व अशामाझी आले की, सम्राट अशोकने फार मोठे युद्ध करून हा भाग जिंकला अन् यामुळे त्यान प्रद्धाचा अस्मारा बनली. त्यान बाब्याचे अणुगुणकडून बौद्ध धर्माची वांछा घेतली आणि आपले अर्वांगीन आयुष्य देश विदेशान धर्मप्रसार करण्यासाठी खेचत

वीथ्याभ्यन्तरे वसत्यां क्षात्रकामधेयस्तु वस्त्रं च गण
राजांश्च शायमानां च आरिमा द्वे मांटे बभूवौ राज्य
क्षते त्वांच समुद्रो बांधव्यं गजवृत्तं हतं आरिमाचो
समुद्रो शक्तीं क्षात्रांश्च शायमानां च क्षात्रं नष्टं क्षात्रं
आरिमाचो जन्तुः अ पत्न्या पूर्वजांश्च पत्न्याभ्यन्तरे
समस्तं क्षात्रं क्षात्रं क्षात्रं क्षात्रं क्षात्रं क्षात्रं क्षात्रं
(क्षात्राचो वदते) हा अन्तर्गत मात्रा करतं त्या रात्री
रात्रि समुद्राची पुजा करताना आणि क्षात्राची यथापूर्व
स्थापना पूर्वज करत, त्यापुढी पुजनंतर क्षात्राचा लक्षण
गणना लक्षात घेऊन दिवस ठरवत ते लक्षात घेऊन क्षात्राचा
पुनर्स्थापना करत मात्राचा

३। अन्तर्गत अनेक पाठन लाणारे पा. १२३५
 प्रत्यक्षपाठ सिद्ध अने यांनी काळापासून आचार्यसंनत
 अमुदी मार्ग शोधन काळजासांगी १० रुवा धाराच्या यांनीची
 यांनी काळी जीव ५ मार्ग १० १२ लाजानी यांनी

हमकासपासलाआइडलतामह्युक्तप्रमाणितहोतीहै।हमकाउत्पादकालबहुतअधिकहोतीहै।
हमकाहोतअसल

समस्याएं हैं जो कि सामान्यतः एक ही प्रकार के समाधानों से उत्पन्न होती हैं। इन समाधानों को एक ही
 १. एक ही प्रकार के समाधानों से उत्पन्न होते हैं। इन समाधानों को एक ही प्रकार के समाधानों से उत्पन्न होते हैं।
 २. एक ही प्रकार के समाधानों से उत्पन्न होते हैं। इन समाधानों को एक ही प्रकार के समाधानों से उत्पन्न होते हैं।

सुंदर शंगोल्लस काढतात, सकाळीच लोक समुद्रकिनारी इया होतात, पुर्वे १८०० पासून २००० पर्यंत

१. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$ का अवकलन करने पर $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$ प्राप्त होता है।
अतः $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^2} = -\frac{2}{x^3}$ ।

श्रीराम कृष्ण विद्यापीठ, टोप्या घातनात, त्यामुळे १९५१ र बंगाली काव्यापेक्षा ते निराळे आढळू शकते.

राष्ट्रियानुन तान शक्य स्वयंभवां कृत्ये

$$(\text{I} - \frac{1}{2} \frac{1}{\rho} \frac{d\rho}{dz}) \frac{d\theta}{dz} = \frac{1}{2} \frac{1}{\rho} \frac{d\rho}{dz} \frac{d\theta}{dz} + \frac{1}{2} \frac{1}{\rho} \frac{d\rho}{dz} \frac{d\theta}{dz}$$

तिसरा भाग

[illegible]

राक्षसद्वीपावर पाय उडेल्यानन्तर अशा प्रकारे आता साडेचार महिने तिघून गेले, या

[illegible]

गराव भावा जगज्जग धनधान व्यापारी
बनून स्वदेशी परतला, सर्वात आधी त्याने
राजधानीत एक भव्य भवन खर्ची केले त्याने
आवश्यक त्या दुरुस्त्या व सुधारणा केल्या
आकर्षक रंग दिला, दासदासीची नेमणूक
केली, इतके सारे पूर्ण होनाहोना अुरलले
पंधरा दिवसही पूर्ण झाले.

मुदतोच्या शेवटच्या दिवशी गरीबाने मोठ्या व्यापाऱ्याचा खेपे घारण कला व तो राजासाठी ब्रह्ममूल्याचे वस्तू घेऊन सजवलेल्या

ब्रह्मगीत असून त्याला प्रेमायला निघाला

जातो जातो वाटेत तो कल्पवृक्षाकडे
विचरत राहिला तो. त्याच्या हातात
पांचला, तेव्हा त्याला राजा मारीच हात
सहित फारच आजारी असल्याचे समजत
त्याच्या पाठीवर गळू झाले होते व चांगल्यात
चालले वैद्यकी ने बरे करणारा मफल झाले
नव्हते. या गळूबामळू राजाना असहर्तीय
वेदना होत असून त्याच्या डोक्यातून अविशत
अश्रुधारा गळत असल्याचे समजले.

ही माहिती कळत राखाला फार वाईट
पडले. मृत व स्वतःला त्याने गेल्या पंधरा
दिवसात राजाची माहिती न काढल्याबद्दल दोष
दिला. तातडीनेच घरी परत येऊन आपला
अर्पण मणी घेऊन तो राजाकडे गेला.

शीमल वृक्षाच्याच्या वंशान गरीब आला
चांगली पोषाभूषण असून अलंकारित गाणे-दंडाने
पणान त्याला कमतीही असावा आली नाही.

तेव्हा राजा अवलोकून झाला असल्याचे
त्याला वाटले, त्याचा चेहरा कान्तिहीन
होवून तो विस्त्राब्धवर एका बाजूला ताड
सिखून आपलेला हात, सहा माहितीपूर्वी
जे राजा मोठ्या आत्मविक्रमाने त्याच्याशी
बालला होता, त्यालाच आण या स्थितीत
पाहून गरीबाचे मन दुःखाने भरून गेले व
"रातून कथू झळू लागून स्वतःवर ताका
काय त्याला अशक्य झाले, मनातल्या मनात
तो परमेश्वराला म्हणाला, "हे देवा, तुला
लोला कधी विविध आहे! केव्हा काय घडते,
"रातून कलाच हाअक!"

काही क्षण या स्थितीत राखाला राखाला
स्वतःला सावरले, तो हळूच राजाच्या जवळ
गेला, झकलेल नसल्याने गळू स्पष्ट दिसत होते,
"आपला अश्रुधारा मणी त्याने गळूबावर ठेवला
वाम, दुसऱ्याच मणी गळू अश्रुधारा झाले।

त्वचा पुन्हा कान्तिमय दिवू लागली
सहसादम्यंतही वेदना अनश्वर. आपल्या
राखाला अकस्मात मधू वाटू लागले. पांचामन
राखाले डोळ अचडून पाहिले.

नियंच असल्याचा राखाल हे दुःख पाहिले,
तेव्हा तिच्या डोक्यातून आनन्दाश्रु वाहू
लागले, अनायासच तिने हात जोडत
गरीबाला प्रणाम केला.

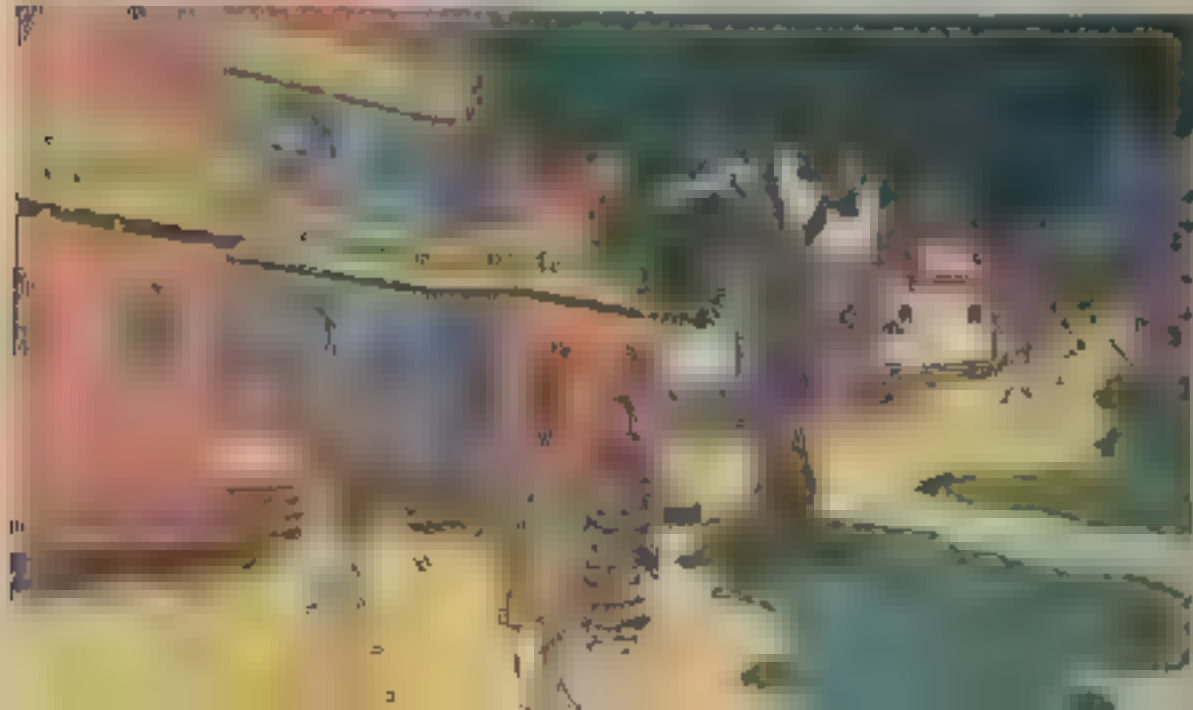
अणभराने राजा विस्त्राब्ध व
बसला, आपला अण पुनर्जन्मच झाल्यासारखे
त्याला वाटत होते, अतन्तुभरल्या स्वरात
त्याने विचारले, "काणी मला हा पुनर्जन्म
दिला? तो मला अथवा कोण आहे?"

महाराणीने गरीबाकडे डगारा केला. राज
आश्चर्य पकट करत असतानाच गरीबाने
त्याला प्रणाम केला, तातडीनेच शायेवरून
अनरुन राजाने त्याचे हात आपल्या हातात
घेत म्हटले, "महानुभाव, आपले सर्वस्व मी

आपणाला अर्पण करू तर मी आपला कणाव
गरीब साह्यारागरी तर आपण अपन
दुःखन्तरीच आहात, आपला परिचय देऊन
मला धन्य करा ना!"

राखाला म्हणाला, "महा
गपला एकमेवारी जनाच परिचय आहे
मल्याने परिचय करायची काय गरज? मला
माहितीपूर्वीच परमेश्वराने गळू मंकाशी
गपला परिचय घडवला होता."

आताच ऐकताच राजाने गरीबाला
आश्चर्यले व गळूबाद स्वरात म्हटले, "तर तूच
तो गरीब गणस, ज्याचा मी गळूबादपाक
नव्हता." राजाच्या पुन्हा शायेवर असताना
गरीब म्हणाला, "गळूबा या नव्या स्थितीत
आपणच करण आहात महाराज! आपण
मला इतका मान देऊ नये, त्या दिवशी
पकारले, तसेच एकमेवारी मला म
स्वतः बाबत मागणून सर्व काही सांगत

गाण्छ
का.

1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The First Part of the Document" and "The Second Part of the Document".

श्रीगत्याच। रासशायर यशुन त्यांच्याजवळी श्रीमं नाहिना.

[illegible]

‘उण सा धवान वसनाभ्याता तयोः शोभे नाहीं, धरात वसनाभ्या
जांभे तौदे अता नीद हांग, वांगेवा भाव कुं तयवनाभ्या
गुणवतुने उभोराणे विचारणे

राजधानीधारात धरंधरे कोपत श्री पद्मराजना कक्षमकेला राजविद्वत्
वीर आहे ते इन्स्पेक्टरने कम आह्वयले"

मंदायनात्वा तान् अदत्तान् कथां भोदयाम्^१

गंगमर्ताचे प्रश्न

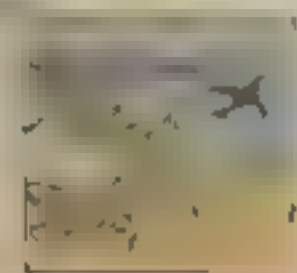
२. लुप्तप्राय अकालसां बर्तमान बर नृसिंह

अन्या नसन्, तर्हि तिला काय प्रमाणं

३. वेङ्कटेश्वरं कृष्णं कथापात्रं नमो भवेत् ।

● 参考

•

५. निम्नलिखित विषयों में से एक चुनकर १०० शब्दों में लिखिए।

५. धर्मों की भ्रष्टाचार क्यों का प्रारंभ?

१. माइक्रोजनरु एक अस ध्वयालं धारि, की मे हितगान्धन फल

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

कुरुक्षेत्र, १५/११/२०१९

अड्याच्या कवचापामुन पेपग्येष्ट बनवा.

संज्ञा। 'संज्ञा' शब्द का अर्थ है 'ज्ञान'। यह शब्द 'ज्ञा' धातु से बना है। 'ज्ञा' धातु का अर्थ है 'जानना'। 'सं' प्रत्यय का अर्थ है 'संज्ञा'। 'संज्ञा' शब्द का अर्थ है 'ज्ञान'।

आता समन्यासाही पेशवर

तथा

सामंतांत अश्व ठवीन, मला कोणी 'तू पाप मी काय करत होतस?' असं विचारलं तर मी सागेन की मी धर्मराजाच्या निकटवर्ती मित्रांपैकी असून त्याच्याबरोबरच रहात असे." नंतर भीम ला अद्भुत त्याने विचारलं, 'माझा तू बाप मित्राबरोबर काय काम करायला निघायला आहे तर?'

लक्षणाच ठीकच पुढेण जात मी माझ नाव वेल्लव असलं, विराट राजाला अर्धा पक्षात्र जायला घालीन, की आजतागायत तमसवी चावल्ली नसतील त्यानं, लक्षणाच्या मोठ-मोठ्या मोठ्या मशज वाहन आर्षांन मी आपल्या कामांद्वारा राजाचें लक्ष मी स्वतःकडे आकर्षून घेईन, म्हणजे साहसपूर्ण कामात ती माझा उपयोग करून घेईल, चांगल्या बलवान आणि तामाकित मत्ताना मी मह्द कुड्डान

ह्मकांम आणि राजाच्या यशाना हातभार लावीन. अगोदर तू कुठे काय करत होतास, असं त्याने विचारलं, तर सागेन की, 'मी धर्मराजाकडे गुलाम होती, माझी गुप्तता कायम रहावी म्हणून आवश्यक ती सर्व मावधगिरी बाळगान मी, माझ्या बाजून निश्चिन्त रहावं आपण."

अर्जुनाच्या महत्त्वाचा अपाय पूर्वीच ठरलला होता. अर्जुनाने त्याला नपुंसकत्वाचा शाप दिलेला होता अन् इन्द्राने अु शाप देवून म्हटले होते की, 'हा शाप अज्ञातकासात अपयोगी पडेल."

"माझं नाव असेल बृहन्नडा, हाताच्या मनयटापासून कांपरापयंत बांगण्या घालांन, मी पुरुष की स्त्री, हे कोणी ओळखूही शकणार नाही, त्या वेळात मी विराटाच्या अन्न पुरवणील स्त्रियांचं मनोरंजन करीन, मला 'अगोदर काय करत होता?' असं विचारलं तर सागेन की मी द्रौपदीची डामी होत अर्जुन बोलला,

"माझं नाव असेल दामगन्धी, विराटाच्या घोड्यांचा प्रशिक्षक वनेन मी, अश्वींच्या आजारावर अपाय करीन, ते काम मुनम माहीत आहे मला, 'पूर्वी धर्मराजाकडे अश्व-अधिकारी' होतो, असं सागेन मी," नकुलने म्हटले

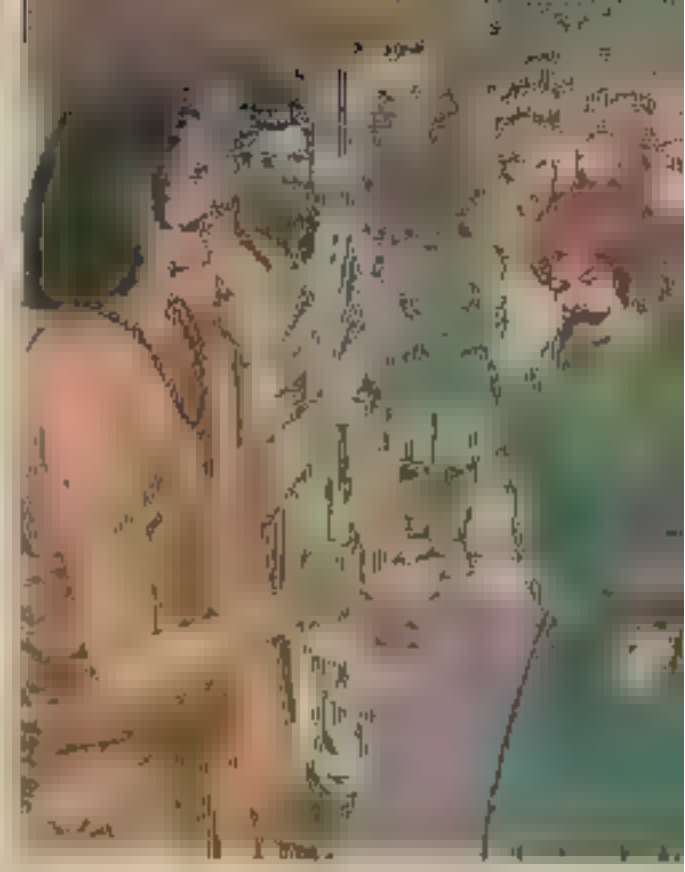
'नन्वीपाल नाव धारण करून मी विराटाच्या सूर्यांचा राखणदार वनेन, पूर्वीही मी तुमच्या आज्ञेप्रमाणे हे काम करत असे, म्हणून मला ते नव नव्हे, माझीबैलांबद्दल मला माहीत नाही, असं काही नार्हाच," सहदेव म्हणाला,

द्रौपदी काय करील, याबद्दल धर्मराज सनामन दुःख होतं. 'तिने आजपर्यंत इतरांकडून सेवा घेतली होती, सेवा केली नव्हती' ती एक सुक्मार स्त्री असून पत्नीच्या आधाराने आयुष्य घालवत रहाणारी पतिव्रता होनी

एण धर्मराजची शंका दूर करत द्रौपदी आपण होअून म्हणाली, "माझ्यामाठी आपण चिन्तायस्त का? सेव्ही वृत्ती, हा एक वादरणीय वृत्ती आहे, तिच्याशी इतर दामोपमाने वर्तणुक केली जात नाही, मी तोच वृत्ती स्वीकारून अन्त पुरातत्या स्त्रियाची केशरचना करत जाईन विराटपत्नी सृष्टेणा हिच्याजवळ मह्यपूर्वक राहू शकन मी,"

आपले बन्धु व द्रौपदी यांच्या निर्णयामुळे धर्मराज सलुह झाला, त्याने धौम्य, सून व अन्य नोकरांना दुपदाकडे रहायला सांगितले इन्टसेन व अन्य मन्व्यांना रिकामे रथ घेअून द्वारकला जायला सुचवले, सर्वांना मावधगिरीची मृचना दिनां की, 'पांडवाबद्दल कांणी काही विचारले तर - आम्हाला काही माहीत नाही - असे सांगा,"

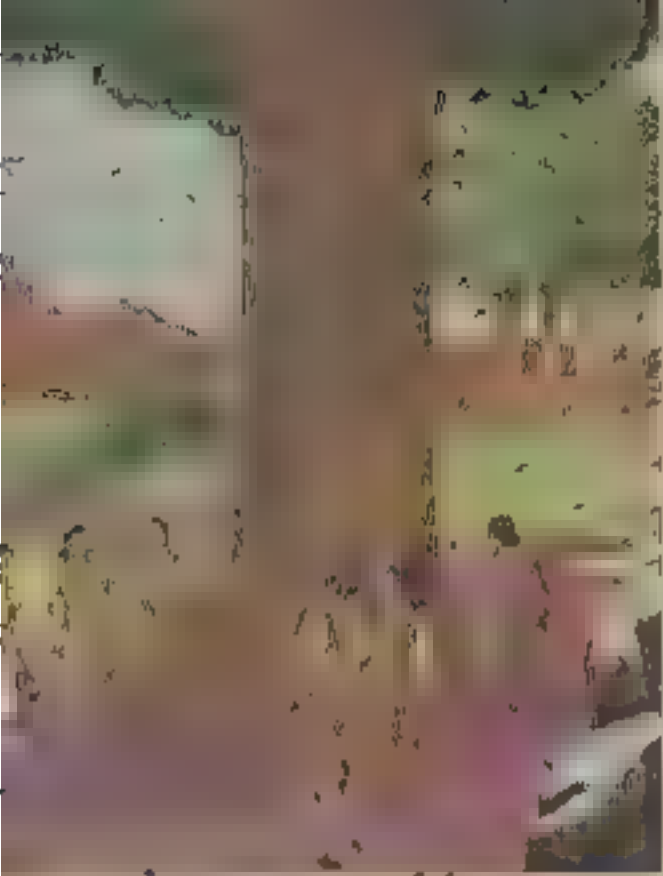
धौम्यने पांडवांना राजांकडे सेवेला रहाणाच्या लोकांचे कायकाय धर्म असतात, (त्यांची वर्तणुक कशी असावी इ.) नीट समजवून सांगितले, जेव्हा सर्वजण आपापल्या ठिकाणी निघाले, तेव्हा पांडवही आपापल्या हत्यारासह द्वैतवन सोडून जायला निघाले, वने, पर्वत, नद्या इ. पार करत त्यांनी मत्स्य देशात प्रवेश केला, मत्स्य देश दशार्ण दंशांच्या अुत्तरेला, पांचालच्या

दक्षिणेला व भृगुसेनच्या देशाच्या मध्यावर होता

द्रौपदी म्हणाली, "उय अन् रस्ते व्हीर वरच आहलं, असं वाटनेय की विराटनगर उधून वरच दूर आण सकाळपर्यंत आपण उयव नय

क जायला सांगाने जाअून जंगल पार करायचे हे धर्मराजने ठरवले, त्याने अर्जुनाला, द्रौपदीला अुचनून घेअून चालायला सांगितले अशा प्रकारे ते विरान्तराज्याच्या सरहद्दावर पोचले आता धर्मराजान त्यानबद्दल विचार कला, ती घेअून लागणुवर जंगल सुविन वळ अर्जुनाचे गांडीव जगदविख्यात होने पांडवान आळखायला ते एक आयुधच पुरसं होते, त्यामुळे धर्मराजने अर्जुनाला आपली हय व सुरक्षित ठेवता येतील, असं एकादे गुप्त स्थान

धीश्यावला मार्गितले

अर्जुनाने चारी दिशाला मजूर फिरवली, नेकहा त्याच्या एक प्रभान व त्याच्या मध्यावर अन्तम फैलावलेला असा एक शरीरवृक्ष दिसला. माध्वारणतया अशा मागी कोणी येत नाही, कोणी आला तरी खालून वृक्षाच्या अधभाग कोणातला दिसत नाही, तेव्हा त्या वृक्षाच्या दाट फांद्यांमध्ये आपली शस्त्रे लपवून ठेवूनच अर्जुनाने ठरवले.

पांडवांनी आपल्या धनुष्याच्या दाया अंतराच्या व तीं जमिनीवर ठेवली, आपली स्वहोही धनुष्याखरोखरच ठेवली, धर्मराजाच्या आज्ञेन नव्हून शरीरवृक्षावर चढला अन् त्याने झाडाच्या दाट पानांमध्ये शस्त्रे नीट लपवली, पाऊस पडला तरी त्यावर थंडसरही पाणी पडणार नाही असे पाहिले, तंनर त्यावर एक

प्रत झाकून ठेवले.

शत्रु व चतुर्वनाला काही गरज्याला त्याला पाहिले, पांडवांनी त्यांना मार्गितले की, "अठथे वर्ष वयाची आमची आई मृत्यु पावली, आमच्या वृक्षाच्या आचाराच्या अनुसार आम्ही तिचे पेट झाडावर ठेवलेय."

नंतर विराट नगरात जालाना एका जागी थालून धर्मराजने दुर्मेचे स्मरण करून प्रार्थना केली, "माते, आम्ही तुला शरण आला आहोत; आमचे रक्षण कर, आमची काळजी घे."

दुर्गदिवी आपल्या दिव्य रूपात प्रकट होऊन म्हणाली, "निकट भविष्यात तुम्ही युद्ध जिंकाल, तुमचे कल्याण हाईल." आशिर्वाद देऊन देवी अन्तर्धान पावली, नंतर धर्मराजने नरीम स्नान केले. हात जोडून धर्मदेवाची प्रार्थना केली, "अपण यक्ष बनून मला कर वेण्याचा जो वायदा केला होता, त्यानुसार आता वर मागत आहे."

तत्क्षण फार विचित्र घटना घडली, धर्मराज भगवी बत्ते घातलेला दिसू लागला. त्याच्या हाती कमंडलूही होता, तो रति दिसू लागला, इतर पांडवांनाही आपल्यामाठी धाम्य अशी वस्तू मिळाली सर्वाना योग्य अशी सामग्री खुचलली, भविष्यात ज्या ज्या वृत्तीने रहायचे ठरले होते, त्या त्या वृत्तीला योग्य पोशाख धारण केले.

धर्मराजने फासे आपल्या अुपरण्यात बाधून घेतले, आणि तो विराटच्या दरबारान गेला, तो जरी यनिवृष्टात असला, तरी त्याच्या मुखावरचे तेज पाहून विराटराजा हतप्रभ झाला. राजाना काटले की, याच्या-

जरावर याचा पंगितगही असला, तर हा एकदा नेत्रवर्ती राजा काठमा असला."

विराटच्या खबळी जेअून धर्मराज म्हणाला, "राजा, माझं सर्वस्व काहीसं झालय, काहीकाळ आपल्या दरबारान रहायची माझी इच्छा आहे, मी वैयाधृपद गोवाचा असून नाव कक आहे, पूर्वी मी धर्मराज कडे होरो आणि त्याच्या आभापैकी एक आहे, मी ज्ञान त्याच्याहानून हरलो, तरी ते कधी माझ्याकडून धन धन नमन माझी इच्छा आहे की, आपणही माझ्याशी तसाच व्यवहार ठेवावा."

विराट म्हणाला, "माझ्या परिवागपैकी काणी कधी तज काही याकडे केल, तर मी नाबडनाब त्याला शिक्षा करीन, त्याकडून काणी धन-धान्याची वाचना केली, तर मला माग, मी त्यांना ने देईन, सर्वजण माझ्याशी अस वायतात, तसच त्यानी तुझ्याशीही

तसाच

वाता नव्हतावर नाक्या वायतात मी राजाकडे आला त्याच्या एक हाताने झारा तर दुसऱ्यात तलवार होती, विराटराजाला प्रणाम करून तो म्हणाला, 'महाराज माझ नाव आहे जल्लव, माझी नेसणूक केली, तर मी विविध प्रकारे बनून आपणाला भतुप्र वताम'

तु स्वधपाकी अभर्शाल, असा विश्वास नाही वाटत मला," विराट म्हणाला

"धर्मराजांना माहीत आहे की, मी ध विस्तृत कसा पट आहे, आगीरेक बळानेही मी कृणाहून कमी तव्हे, मनसंजनामाठी हली, मिह यांसारख्या जनावराशी लढायला लावाय, तर तसे वाकून परा मी वि बलवान आहे" असे म्हणाला

"ठीक आहे, त माझ्या पाकशास्त्रेन प्रमुख चळव म्हणून काम कर" असे म्हणून

विराटने त्याला पाकभावकडे पाठवले

द्रीपदी जुनी वस्त्रे नेमून, 'देवी, कोण आह्वात आणण' काय करता?' द्रीपदी अन्तरली, 'मी सैरन्धी आहे, कोणी माझ पोषण करायला त्यावर प्रसन्न तर मी सेवा करीन त्याची.'

राजभवनच्या वराल आगान फिरत असलेल्या राणी मुदंण्याने द्रीपदीला पाहिले आणि तिला आपल्याजवळ बांलावून विचारले, 'काण आहेतस तू?' काय काम करतस?

'देवी, मी आहे सैरन्धी कअरनकाराचा कला मला घेत, कसान फुल माळण्यात फवीण आहे मी विविध फुलमाळा गुंफण्यात माझ्या

वराचराचा कलास तपाच तमन कुणवकर मन्त्रभासी, घाडेवपली द्रीपदी वानेही माझा भरपूर गौरव कला आहे चमाली. द्रीपदी मला 'माळिण' म्हणत अस.' द्रीपदीने नमुतेन आपली ओळख करून दिली

'तू इतकी मुन्दर आहेस की, गुरुष मात्र त्रिषामुद्धा तुझ्याकडे आकर्षित झालेले, मला तर अर्शाही भोली वाटतेय की, महागजांनीही एकदा तुला पाहिली, तर माझा चेहरा पहाण नकी वाटेल त्याला तुला अत पुरात ठेवले, तर ते तुझाच दाम बनत महर्षीत अशी भोली पटलीय मला,' राणी मुदंण्या म्हणाली

'महाराणो, विराट राजा किवा अन्य कोणीही, माझ काही विषयवृ शकपार नाहीत, महावनशाली असे पाच गन्धर्वकुमार माझे पति अमृत त्याचे हरक्षण माझ्यावर लक्ष असत, कास, फक्त कुणाचे पाय धुण्याच किवा कप्याचे अह आप्याच काम मला मागू नका इतके मोडने अन्य कुठलाही काम मी अगदी मनापानून करीन, मला माझाच मी सवडून कोणी माझ्याची दुर्व्यवहार करू पाहील, मला छडील, तर कोणत्याही बातम्याशिवाय माझ पती त्याला रातारात माहून टाकतील,' द्रीपदी बोलली

निचे हे आश्वासन ऐकून राणी मुदंण्याने तिला नाकरांना ठवून घेतले. त्यानन्तर नपुमक देशात अर्जून राजा विराटकडे आला त्याने गडद नाल रगाची वस्त्रे नेमलां हातो, भर दरबारात येऊन तो विराटराजाला म्हणाला, 'राजा, माझ नाव बृहन्नडा, नृत्य करत मी असामान्य आहे केस विवर्णयत

कुशन अहं अन् फुल सजवण्यातही दक्ष आहे

विराटचा त्याच्या बालण्यावर विश्वास बनला नाही, 'तुझे लांब हान अन् भुजा पाहून अस वाटत, की तू धनुषारो अससोन्न,'

'साहा महाराज, धनुष्य कस असत, हे ही माहीन नाहीय मला संगीताचं ज्ञान आहे मला, वांणा-मृदुम याजवृ शकते, नाट्य

विराटने आपली कन्या अन्नरा हिला यांवायल अन् म्हणले, 'मनी, हिच नाव बृहन्नडा आहे हिच्याकडून नृत्य शाक अ अर्जून अन्तरचरावर अंत पुरात मला

याच्या चेळाने विराट आपले अश्व पळायला मला असता, नवल त्या अश्वकड निघून पहात असलेला त्याला विराट आपल्या सनकांना म्हणाला, 'या अश्वाना पादयाचं बांगलं ज्ञान दिसतय, न समन पाह्या,' अन् तो तेथून निघून गेला,

नवल सधत येऊन विराटराजाला भेटला, तो म्हणाला, 'महाराज, अपुजोविकमाळी आयल्या देशात आलोय, मला आपल्या

अश्वाना अधिपती बनवा, अडेल अधवाना वठर्षावर आणण, त्याच्या आजारावर अपचार करण म्हणजे माझ्या हातचा मळ खूप पूर्वो मी धर्मराजाच्या घोड्यांवर देखरेख ठेवत असे माझ नाव दामगंधी,'

त्याच्या बोलण्यावर संतुष्ट होऊन विराटने त्याला आपले घोडे व रथ याचा अधिपती बनवले,

आणखी घोड्या वेळाने सत्तदं व राजसभजवळ आला; घेत गवळ्याच्या वेषात गळ्यात माळा, हातात दोऱ्या अन् तो व बामरी येऊन त्याने दरबारात प्रवेश केला राजासमार भुषा राहून तो म्हणाला, 'महाराज, मी आपल्या गायींना चार व आजारापासून दूर ठेवांन त्या अधिक वृध देखीस यामाठी प्रयत्नशील नाहीन, मी अर्गिहनेमी नामक वैश्य आहे, धर्मराजाच्या एक कोटी गायी माझ्याच ताब्यात होत्या मला 'तन्त्रीपाल' नावाने पुकारले जात,'

त्याच्यावर विश्वास ठेवून राजाने त्याला गायींच्या रखवानदाराचे पद दिले,

पाचही पाडव अशी प्रकारे विराटराजाकडे राहू लागले व त्यांचा अजातकास सुरू झाला,

'चान्दोबा' च्या बातम्या

भारतीय बालककला

जर्मनीतील काही व्यक्तींनी आय.स. १९५० च्या १० वर्षांत सम्यक् स्थापित केलेली ही कला संस्था भारतीय बालकांच्या सांस्कृतिकतेच्या उन्नततेची शक्तींचे हें मोक्षमरूप आहे.

या संस्थेचे अध्यक्ष आहेत; आणि आश्रयदाते आहेत

ही, सामते ललम नामक, कामगारमन्त्री, जर्मनीत रहोणारे काही भारतीय मिळत या संस्थेचे १६० सभासद आहेत. हे भव्दय लोक वास्तुविषय, विवाह-विषय आणि निवासनाम या संस्थेला एकमात्र मान देतात आणि या एकमात्र मुखाचे शिक्षण, पंगू मुलांसाठी चाकाच्या सुचर्चा, कृत्रिम अवयव, शाळासाठी इमारती अभियाने, रुग्णालये, ग्रंथालये, मन्त्रीच्या कार्यासाठी अशाचे श्रमयोगे इत्यादींसाठी भारताने पाठवल्या जातात. आपल्या एकमात्रा नीट भुपयोग कला ज्ञान आहे की नाही, हे पश्चात्त्यासाठी संस्थेचे सभासद भारताने अधूनमधून घेतीलही देतात.

भारतीय चित्राना मागणी

लंडनची गॅलरीजु लिलावे संस्था डिसेंबरने आयोजित केलेला निस्साध पुस्तक एकाच चित्रांना कलापेसींना भारतीय चित्रांचे वसे आकर्षण वाढने, हे सिद्ध करत आहे. 'साडी नसलेली स्त्री' हे रविवर्माचे चित्र २०,३०,००० रुपयांनी विक्रीस गेले. त्याची कॅटलॉग किंमत याच्या अर्ध्यापेक्षा कमीच होती. एन्.एस. बॅन्ड याच्या चित्राने ११,६०,००० रु मिळवले. असे दिसत की के.के. हेल्डर, शर्मा यापुढे आणि अन्जोची ह्या संतान यांना चित्रांना मागणी वाढत आहे.

प्रसिद्ध व्यक्ती सोबरे हा चित्र १०,००० रु मिळवले. 'मेढ्या वर्षी ६०० भारतीय चित्रे लिलावासाठी वाजारात आलेली आहेत.

भुमार-पुवावर पोचणारी महिला

जानियन, तिची मार्गदर्शक मैत्री आंगारोडनिकोव्ह या रशियन महिलांना करावर येऊन ३ मार्च रोजी रशियाच्या अमरगोवावरून पापीच अन्तर घुवाकडे रवानाआली. त्यांना नेह्ये पोचायला ६० दिवसांपेक्षा थोडा अधिक काळ लागला. केवळ पापी जाळून तेथे पांढणे, इतकाच तिचा अुदेश नव्हता, तर मार्गावर तिने आजारी मुलांच्या श्मशानांठी केंद्र स्थापन करण्यासाठी पैसाही गोळा केले.

चांदोबा
पुर्वणी
१०५

आपल्या देशाची
सौन्दर्यस्थळे

भागवत मेळा

सोमवारवाड्यात तेंकाड नाट्यांसाठी अगदी १३ वा आगळी संतर्पण नाट्यांसाठी गाव आहे. येथे शब्दनी मर्मित व्यक्तींच्या दिवशी 'भागवत मेळा' नावाने नृत्य-नाट्ये प्रदर्शित होतात. या भुत्सवात प्रेक्षक भगवी मनापासून भावनेत नृत्यात, या भुत्सवाचा अनुभव कामक वाटतो. ही नृत्य-नाट्ये गल्ली-गल्लीत दाखवल्या जाणाऱ्या नाटकासारखीच असतात. पण या मेळ्याचे (अर्थ) मुख्य आकर्षण ही नाट्येच असतात.

भागवत मेळ्यावरून विभक्त रूपाने माहिती कामन घ्यायची असते, तर आपल्याला परच मतकापूर्वीची इतिहासाची पाने भुसटावी.

राजवाड्यात २ भारताची नव्या नायक राजे कर्नाला जपथेव पुणार होत. २ नायक राजे नायकीक ३ चंद्रमोनी या नाट्यात दिसत असत. नायक राजांनी भागवत मन्त्रीच्या प्रोत्साहन देण्यासाठी पाचशे बाहुज्यांना मेलटुर गाव दाख दिले.

मेलटुरमधील तरंगराज स्वामी मेलटुरमधील नाट्यांवर नाटक इतिहासातही नोंदीचे. जवळच्या तैला वान मेलटुरमच्या भुत्सव मुनी नववत पुढीस ठेवली जाताना आपले नाटक देवयसोवत आपण प्रदर्शित करत आहेत असे केल्ले मारांना वाटत असत. नदीच्या (स्टेज) मागे दादक बसलेले असतात.

नाट्याच्या जवळच्या आपल्या पुराणातून निवडलेले असतात, जप ५० वर्षांत मेलटुरमधील पुढेकलाकारच यात भाग घेत असत. मोठ्यात ३३८५ रचनांसाठी एक विनक्षण अद्भुत नाटक प्रदर्शन असत.

ब्रह्मादत्त

पांचाल राजा ब्रह्मदेव हा अनिष्टय दगाडू नना
काणत्याही परिस्थितीत तो धर्मपावन सोडत नसे
धर्म सोडून तो काणत्याही निर्णय घेत नसे सर्व प्राण्यांचा
भाषा समजण्याची कला त्याला प्राप्त झालेली होती.

“क्या काशी-रथकले पहाना पहाना नौ अचानक हमला,
राणांगरी निकसे नया फिखली पण तिला तिय
काशीच दिमाके नाली, तेथेही तिन दिवारीले
का कमलीच हाथचाल दिसत नालीय। मग तुम्ही असे
हमलात का मणुम?”

१. ती सत्यता की। (सं) काशी विशेष कारण
नाशिय."

पर या मुझमें निचे समाधान ज्ञाने नहीं। तब
विचारले, "हवा कभी प्रकाश आहे कुठरी कमनी
हातलाव नाहीय तरीही आपण का हसताना'
शिलाकारण कोणी कधी हसले काय?"

अद्भुतस्य सत्यनिष्ठ होता आपल्या हृदयपात्रे धारण
मांगत ली बोलता, 'आदोयात वान युग्या भुगीचव
आ लहानशा विषयावस्थेन भावताचत मला प्रायश्चा
आणि अवगत असल्याने त्यांचा अगदी लहानशा शब्दात
एक अन समजू शकली. त्यांचे हे शोधन एवढे सातत्य
मला तसे आज,

मरीही राजाको विश्वास बसेना राजा सम्करी
 वल्लभ भएहो अमे तिला वारुने. "मो हुनकी भाउजी
 नाहाय, की आपल मयल्लव बांलण खर मानोन

राजाने आता समझलने लगी, अपण ते झालले
ते सत्यच बोललो, आता राजावर विश्वास बसुन
राणाने विचारले, “अस जाहे काय? पण ही अद्भुत
दांकी अपणावा कशी प्राप्त झाली.”

जातीयद्वन्द्वता गीजाला कारण माहितीचे अडथळे हो

अदभुत ज्ञानी राजा मंगराज पांचव्या ते चौथ्या
पन्ना पूर्ण ध्यान लावून त्यान भगवन्ताचे स्मरण
कले. तुमचा दिवसो तो राजभक्ताकडे जाऊ लागला,
तेव्हा एका मुद्द जाह्नगान त्याच्याकडे पाहून एक भलांक
झडला, त्या भलांकात बह्मयत्तच्या पूर्व जन्मीचा
वृत्तान्त स्पष्ट केला होता.

बहुदल कथा काळी एक मुनिस्वरूप होना
 दुष्कालाच्या वेळी भूक मारून न आल्याने, त्याने गुरूचा
 पांढाव घाली माझ्या त्याचे मात झाले. या पायामुळे
 त्याला अनेक अन्य घ्यावे नव्हत म्हणू नाम मारून कर्तव्य
 लागला मंतर त्याला पुन्हा मृत्तिकाकाराच्या अन्य
 मित्राला, त्यातली तेवढी राजाचे वैभव पाहून तो
 वर्जित झाला त्यामुळे झाला या जन्मी तो राजा
 सन्मान्य सर्व प्राणमात्रात स्वतः ला पहाण्याची शक्ती
 त्याला आपल्या तपोशक्तीमुळे पूर्व जन्मी मित्रासेवीच
 होती, यामुळेच आता त्याला सर्व प्राणींची भावा
 प्राणण्याचे शक्ती मित्रासेवी आहे

पुर्वतन्मीच्या स्मृतीमुळे राजा अन्वामक ३५३
आला धांदया वेळाने तो शुद्धाकर आला व स्यान्त्य
त्याने आपले आयुष्य भक्ति-पूजेत नेसले.

अपनी कथा आपल्याला सांगते की, पुत्र
जन्माल आपल्याला मित्रालाया आपलीया अन्नापरा
आपनी या जन्माला आपनी या सामर्थ्य अवलंबन
नाही

आईसवर्ग

समस्या का समाधान नगरपालिकाको सुदृढीकरण र विकासको लागि महत्त्वपूर्ण हो।

अनुसन्धानकर्ता न केवल जागृता साध केवी जाते, अनुसन्धानकर्ता आहमस्य
साधनादिवत् न केवल जाते न पुनः ज्ञानं प्राप्तं न
विदुः । जागृता

इन्द्रधनुस्य

सहायक भाषा

सुई ब्रॅन ताचाच्या पध्दती वर्षाच्या एका
विश्रांतीस आघट्याच्या जीवनात क्रांती
घडवली, त्यावेच 'ब्रॅन' भाषा ओंधून काढली,
या भाषेद्वारे आंग्रळ लिहिण्याचा प्रयत्न शिक्षकात
कीर्तदावर भुभरलकरा त्यांच्यासारख्या रेषांना
वाढाच्या दौकाना स्पर्श करून आंग्रळ
महजपणे वाचू शकताने, सहा की दाल्या
संभोर्नने टाईपरायटरसारख्या दिसणाऱ्या
सुलरायटरने या लिपीची योजना केलेली
असते.

महाकव्यूष

एका गावात रविचन्द्र नावाचा एक भाग्यवान माणूस रहात असे. मरताना त्याने आपली एस्टेट हरी व गिरी या आपल्या दोन मुलांना सारखी सारखी वाटून दिली.

काहीही न करता नुसते बसून बसले तरीही काही फरक पडला नमता, इतकी अमाप संपत्ती होनी हरी मज्जेत राहू लागला, वैभवपूर्वक आयुष्य घालवू लागला, मनात येईल ते करत असे तो. त्याचा स्वतःचा मोठा महाज हाता, दास-दासी हाते, दररोज त्याच्या घरी कमला ना कमला जलसा होई. सर्वजण ताड भरून त्याची स्तुती करत, त्याला 'मोठा माणूस' मानत, हरी जमन नितकी लोकांना मदतही करी, किंबहुना कुणाला मदत करण्यासाठी तो कारणे शोधून सारे गावकरी त्याच्या दानधर्माबद्दल आपसात जालत असत.

परन्तु गिरी मात्र एका लहानशा कौलार

घरात राही त्याची वायवा कपना हिचे विचार नवऱ्याशी मिळतेजुळतेच असत. त्यामुळे त्याचे दिवस मुमाने व्यतीत होत त्याचे घर नेहमी स्वच्छ, नोट-नेटके असे. घरात फार किमती सामानही नसे ते बागव कपडेच बापरत, पण ते भटक, चमकदार नसत, गिरीही इतरांना मदत करत असे पण ती करण्यापूर्वी त्याला कारण माहीत असावे लागे, ज्यांना मदत करायची, त्यांना तो प्रश्न विचारी अन् समाधानकारक उत्तरे मिळाली, तरच आवश्यक ती मदत करी. सारे गाव त्याला 'महाकव्यूष' म्हणे.

तेथून घोड्या अंतरावर जाणमी एका गावात अचलपती नामक एक माणूस होता तो त्याचे कुटुम्ब अगदी सामान्य असत होते. त्याच्या मुलाचे नाव प्रदीप व मुलीचे नाव अया होते. ज्या जुपवर झाली, अचलपती तिच्या विवाहासाठी पैसा जोडत होता

. एक दिवशी त्याचा शेजारी धनवान प्रवामाला निघण्यापूर्वी त्याच्या हाती एक अंगठी दत्त म्हणाला, "बाकीं माचो मृत्युवान वस्तु मी एका गुप्त ठिकाणी ठेवण्या आहेत, पण ही बागवच संहन गेली, ही अंगठी केवळ मृत्युवानच नव्हे, तर मला ना सास वाटत गिदयान पिदया आम्हाचे पुर्यय ही आपल्या पुत्राच्या हवाली करत आले आहेत, तेव्हा ही यशाची खूण आहे." आणि ती सुरक्षित ठवायला सांगून घनवान निघून गला.

अचलपतीने आपल्या मुलीसाठी बनवलेल्या हांगीन देवतेच्या पुताच ती अंगठीही मरहिन ठवली. पण ही गाह तो बायकाजवळ बोलला नाही.

दुसऱ्याच दिवशी लोक बरासह जयला पहायला आले. त्यांना मुलगी आवडली अन् देण्याघेण्याच्या गोष्टीही ठरल्या, माम मुमाना पहायची इच्छा व्यक्त केल्यामुळे जयाची आई तिच्या खोलीत घेऊन गेली. जयाचे हांगीन पाहून वगवाई फारच खूष झाली. विचारत अंगठीवर ती विदा झाली. तो म्हणाली, "ही अंगठी फार आवडली मला! आपलं सान आला पक्ष झालेच आहे नव्हा या शुभ समयाच्या आनवणांदोखल ही अंगठी तेवढी मला द्या, ती तुम्ही दिलीत, की तप झालेच बस समजा."

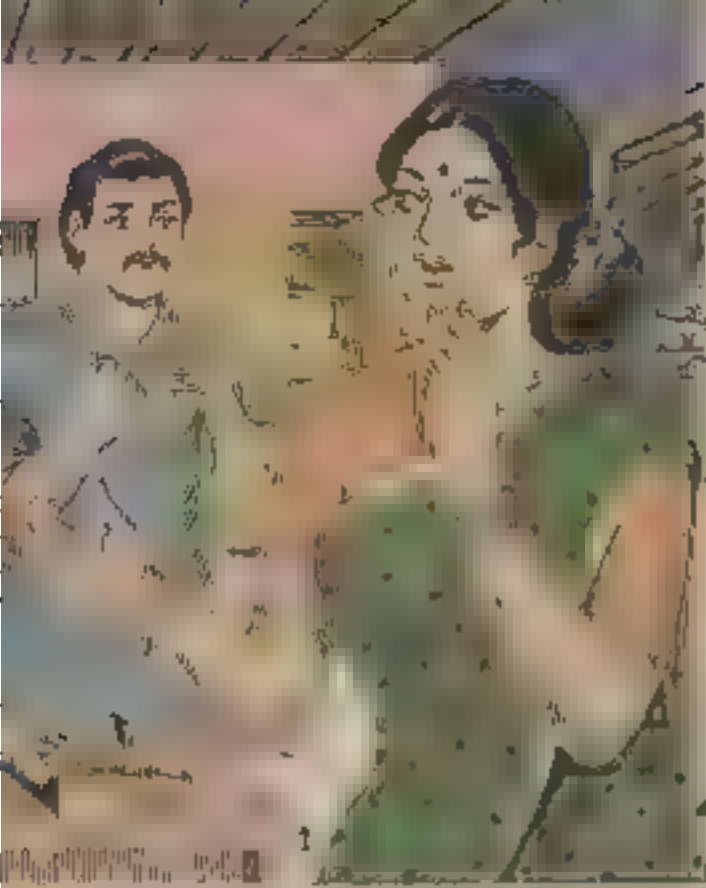
अंगठी पाहून जयाच्या आईला फारच आश्चर्य वाटले. नवऱ्याने तिला कधी अंगठीबाबत काही सांगितले नव्हते ती केव्हा घनवली, हेही तिच्या ठाबूक नव्हते म्हणजे विहिणीला ती देण्याआधी नवऱ्याशी वाबद्दल आसणे तिला कुचित वाटले. पण माम

म्हणाली, "माझ्या राजगातींना मी अंगठी घालिली. असं कळलं तर रागावतील ते ही कुद्दक गाह आपण आपल्या नवऱ्याजवळ आलायलाच नवी."

तिचे ज्योन्नत ऐकण्यावर जयाच्या आईलाही वाटले की वस्तु तरावर नगण्य आहे. तिनं हांगत्या विहिणीच्या जोटान अंगठी मरकवली. परोहित आला व विवाहमहनीचा दिवस ये वेळही निश्चित झाली. नंतर बराकडची भाणसे निघून गेली. जयाच्या आईनेही ठरले की अंगठीबाबत नवऱ्याने विचारले, तरच सांगाय.

घनपती भाणसे जयाच्या विवाह पक्षा आल्याच्याच आनन्दात होती. एका आठवडयानंतर शेजारचा धनवान प्रवामाला घरेलू आला. अन् अचलपतीजवळ त्याने

आपली अगदी मागितली, सांगितल्याच्या पेट्रीन त्याने पाहिले ते हा त्याला... घाबरून जाऊन त्याने बायकोला विचारले तेव्हा तिने खरी गोष्ट सांगितली.

आपली पगरी अुसरवल्याभारवे, डोकेंच आपल्यासारखे वाटने अचनपनीस आपणा... काय करावे! जे घडले, ते सारे त्याने घनवानला सांगितले व आता पुढे काय करावे याबद्दल त्याचाच सल्ला मागितला.

थोडा वेळ विचार करून घनवान म्हणाला, "तुझ्या प्रामाणिकपणाबद्दल थोडाही संशय नाहीय मला. पण पिढ्यात पिढ्यांची वारसा हकाची वस्तु साडून घावी असाही अर्थ नाही त्याचा! आता ती अगदी

मला परत मिळेल, असा काही अपाय शोधून काढू मा तुम्हाला... असाही अर्थ नाही त्याचा!

भावनाची कदर आहे मला, तशी अंगठी आपली कडे आहे, अस काही माहीन आहे... धनवान हसन म्हणाला, "अगदीची किमती माहीन आहे? दोन हजारची आहे ती? तशी बनवणे तुझ्या हातची गोष्ट नव्हे."

मुलीच्या लग्नासाठी माठवलले पाच हजार... पण आपली राज राव्याच्या प्रश्न होता! आपल्या नाथाला बट्टा लागू नये यासाठी तसली अगदी बनवणे भागच हे तो धनवानला पन्हा-

"अगदी तसलीच अगदी पहायला मिळाली, तर काम होऊ शकेल."

जरा थांबून धनवान म्हणाला, "माझ्या आजोबांच्या हातात-एकाच प्रकारच्या चार अंगठीच असत, त्यांनी आपल्या दोन मुलांना त्यांच्या दोन-दोन देऊन टाकल्या माझ्या वननाताला दोन मुलगी त्यांनी एक मला दिली अन् दुसरी माझ्या भावाला. आज व्यापारासाठी सलयहोषान निघून गेला, त्याचा पत्ता काढण अशक्य आहे. आता यज्ञ माझ्या काकांचा, त्यांचा मृत्यु होऊनही सुरु काळ राठनाय. त्यांचे मुलगे हरी अन् गिरी दास एकाच भावाने रहातात, तेजा जे वणन

हवंय, ते त्यांच्याकडून मिळू शकेल, हरी दानभूर अन् गिरी कंजूष आहे, अस ऐकलय मी." त्याने अचनपनीला दोन भावांची माहिती दिली.

आपला मुलगा पदीप याला सर्व काही स्पष्ट सांगून अचनपनी म्हणाला, "हे बघ, आता काहीही करून त्या अगदीच्या जोडीची अगदी मिळव, आपल्या कुटुंबाच्या मानाचा बन् प्रतिपत्ता प्रश्न आहे हा.

पित्याच्या आज्ञेने पदीप तावडलाच हरी-गिरींच्या गावी गेला. प्रथम तो हरीला भेटून म्हणाला, "मला आपली मदत हवीय, माहीन हकीकत ऐकून घ्या." हरीकडे त्यावेळी कमलसा जलमा चालू होता, हो व्यस्त असल्यामुळे म्हणाला, "तुझी गाष्ट एकव्याइतक वेळ नाहीय मला, तुला काय हवंय तेवढेच सांग, आपल्याकडून शक्य ती मदत करीन मी."

"मला तुमच्या अगदीची नकल तयार पदीप म्हणाला.

आपण फार गुलसेले आजोबा असं सांगून हरी म्हणाला, "ती अगदी आता माझ्या देवघरात आहे, तिची नकल करून घेणं आपला शक्य नाही मला, जवळच्याच गल्लीत माझा माऊ गिरी रहाताय, पण तो मह कंजूष आहे अंगठीची नकल करवायला एक पैसाही खर्च नाही करणार तो, मी तुला दहा रुपय देतो, ती नकल बनवायला अन् हतर अवश्यक खर्चाला ही रक्कम पुरेशी होईल." पदीप काही बोलणार होता, पण पद काही घेवायला त्यात न होता, त्याच्या हातात दहा रुपये पार पाहता काढून हरी निघून गेला, तिथे अुपस्थित असलेल्या... पदीप... विराव...

ते दहा रुपये घेताला प्रदीपला साज वागली. पण तो काही करू शकला नाही. मुकाट्याने पैस मिशात घालून तो बाहेर पडला. आता पुढे काय करावे याबद्दल तो विचारात पडला. 'कजूस' म्हणून प्रसिद्ध असणाऱ्या गिरीकडे जावेसे वाटत नव्हतं त्याला, पण आता नाइलाजच होता. अगदीचा नेमुना मिळवणे अव्यक्त आवश्यक होते.

घरी आलेल्या प्रदीपचे गिरीने तोंड स्वागत केले. त्याच्याशी गांड बोलून त्याने मरकतही दिले. प्रदीपची अडचण त्याने समजून घेतली. काही प्रश्नही विचारले.

नंतर तो प्रदीपला म्हणाला, "तुझं काम मोठं नाजूक आहे. फार सावधगिरीने वागावे लागेल. ही माझ्या हातातली अगदी परंपरेने

कालत आलेली आमच्या कुटुंबाची नस आहे. माझ्या दुर्मीने अमूल्य आहे ती. तेव्हा मी ती तुला देऊ शकत नाही. अगदी अगदी अगदी बनवण्याची हाताटी वज्रपुरीच्या रत्नगुप्तलस साध्य आहे. आता तो माठा करोटपती बनलाय. इतकी लहान महान काम करायला तो आता तयार नाही होणार. तरीही त्याला समजावून, खूप करून हे काम करायला लावण्यासाठी मी तुझ्याबरोबर वज्रपुरीला येतो. तिथे नकलीच कडाळा, बांगली अरी अगदीच बनवूया आपण."

"पण महाराज, माझ्याजवळ आता इतके पैसे नाहीत. मला आपल्या गावी जाऊन पैस आणायला हवेत," प्रदीप म्हणाला.

गिरी त्याचे अन्तर ऐकून अरी घाबून म्हणाला, "अरे पण, मूर्तीच्या नसामाठी जमवलेल्या धनानेच हे पैसे तुझ वरत देणार न? मी अगदीमुळे आता लपूच मोडायची वेळ आली. तर मरकतावर बोला फिरले. अर फार पाशयभाजी आता त्यांना कर्ज घ्यावे लागेल. ते मी देतो न. कबल आहे तुला?"

गिरीच्या धनपणाचे प्रदीपला आश्चर्य वाटले. लोकांनी आणि पुत्र्यज भावानेही त्याच्यावर 'कजूस' पणाचा झिझी का मारला. त्याला कळेना. नेमर दोघे मिळून वज्रपुरीला गेले. प्रवासाल पन्नास रुपये खर्च झाले. वज्रपुरीत आलाकळ चालवणाऱ्या एका म्हाताऱ्या आज्ञाकडे त्यांनी मुकाम ठेवला. मारा खर्च गिरीतच केला. दोनच दिवसात आपल्या अंगठीसारखी अगदी रत्नगुप्तलस बनवून घेण्यात गिरी सफल झाला. अन् त्याबरोबरच रत्नगुप्तशी घासाधीस करून

एकही पन्नास रुपये किमतीत त्याने कमी करवली.

वज्रपुरीचा हा व्यवहार पुरा करून गिरी व प्रदीप व्याहारांच्या गावी पोचले. तिथे गिरी अचलपतीच्या व्याहाराला म्हणाला "व्याहीव्या, विहंगव्याई नकार देत असुनही अचलपतीच्या बायकोने बायले करून त्याच्या हातात अगदी घातली. पण ती अगदी आपली नाही. हे त्याला माहीत नव्हतं. त्यावर दुसऱ्या कुणाच नावही आहे. अझर फार लहान असल्याने तो स्वच्छ दिसत नाहीत. विहंगांच्या चुकीबद्दल अचलपतींना फार वाईट वाटतं. त्यांना नमतीच दुसरी बनवून विहंग व्याहीच नावही घातल्या पहा घाबर. गैरममज करून न घेता तो देभून हो घ्या ना."

अचलपतीचा व्याही गिरीच्या बोलण्यावर लूश झाला. त्याने अगदी घेभून बायकोकडून जुनी अगदी परत आणून त्याला देत म्हटले, "अचलपती समजती मोठ्या मत्ताची माणसं काचितच आवडताना. त्यांना मारा, की आम्ही सर्वजण त्यांच्या या वर्तणुकीवर फार लूश आहोत."

गिरी अन् प्रदीप आता अचलपतीच्या गावी गेले. जे घडले, ते सर्व प्रदीपने विव्हाला सांगितले. अन् त्याच्या हातावर अगदी ठेवली.

गिरीचे खोटी हात प्रमाते हातात घेत अचलपती म्हणाला, "आपण हे काम माठ्या कुमलनेत हाताळलत. कुणाचही मन न दुखवता, आमची अबू राखून आपली व्यवहारकुशलता दाखवताना, याम्य वळी कर्ज देभून आम्हाला मदत केलीत. आपलं कर्ज मी मळ्याच फेडीन, अन् तरीही जन्मभर

आपला ऋणांच राहीन आपली कृतज्ञता कशी व्यक्त करू हेच समजत नाहीय मला. आलताला त्याच्या डोक्यात पाणी आले.

आपले हात हातवारपणी मोडवून घेत गिरी म्हणाला, "प्रत्येकाचं कर्तव्यच असतं. की दुसऱ्याला खूप मदत करावी. देवदयानं माझ्याजवळ भरपूर आहे. माझ्या कर्जाबाबत चिन्ता करू नका. जमेल तेव्हा फडा ते; अन् न जमलं तरी काही हरकत नाही. स्वतः ला कर्जदार समजून दुःखी होऊ नका."

आता प्रदीप आश्चर्याने म्हणाला, "मलाच म्हणणं नर असं आहे की, आपण महावज्रप आहात. आपल्या भावाइतकीच संपत्ती आपणाजवळही आहे. ते माझ्या थारामाटाने रहातात; अन् आपण? आपण तर साधेपणाने रहतात. गरजवन्ताला आपण मदत करता.

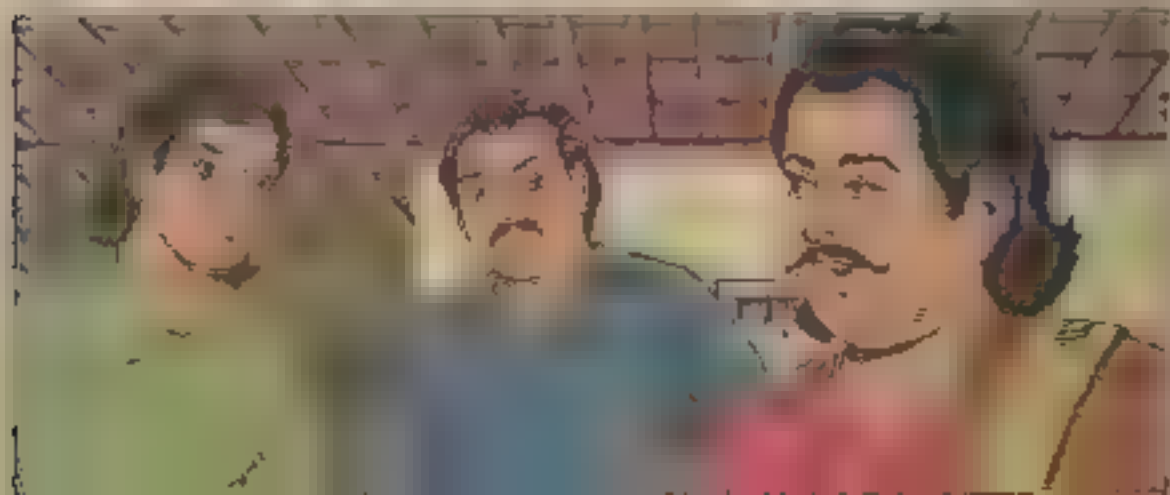
त्याच्यासाठी आपण कामही घ्यायला, त्याच्यासाठी लागेल तो खर्चही करवा, तराही आपल्या दानीपणाचं कौतुक केलं जात नाही; कोणी मान नाही देत आपल्याला! मला तर याचं कारण समजत नाहीय."

गिरी हसत म्हणाला, "वरा! मदन मागण्याच्या प्रत्येकाला, कोही चौकल न करून, खर कारण न जाणवता मदन करी, तर मदन करणाराला 'वर्ण' म्हणून त्याची प्रशंसा केली जाते. पण असल्या साणसामळ धिकाऱ्यांचा संख्या वाढते; याशिवाय त्यातून काही प्रयोजन नाघत जात नाही, दुसऱ्याची गरज जाणवते अन् नंतरच मदत करावी - यात खरा आनंद आहे, असा आनंद आपलं नाव अन् प्रसिद्धी मिळण्याच्या मार्गे धावत नाही, तिकडे लक्षच देत नाही, दान दिलं, तरी ते 'सत्पात्रां दान' असतं! असं दानसं घेता तीव्र गाष्ट कर्ज देण्याबाबतही, आता रुढिलं माझं जीवन माझ्या पित्यातून मला जी संपत्ती दिलीय, ती आपल्या मलाच्या हानी देणं माझं कर्तव्य आहे! मो स्वतः कष्ट करून, त्यातून इतरांना मदत करतो, कामवतलं घेऊन अपूर पडलं, तर पित्याच्या धनानून नेवडं घेऊन मदत करता!

इतरांनी घेतलंलं कर्ज परत केलं, तर ठीकच पण न केलं, तर काटकसर करून नेवडं घेऊन वचकून मूढ घनात भर घालतो, आजपर्यंत दिलेल्या पैश्यातून बरचसं घेऊन मला परत मिळाललं नाहीय, त्यामुळे मला ती रक्कम भरावी लागली, झटोय, साधेपणानं रहाण्याचं हेच कारण आहे, घायुळंच लाक मला कर्ज म्हणतात."

अचलपतीने विरोध पाठवून गिरीला यावी रोचवण्यासाठी बोल गाडी मागवली, बेलगाडीतून जायला नकार देत, "स्वतः त्या प्रवासाचा खर्च मी तुमच्यावर टाकणार नाही, काही दिवस मला अजून काटकसर करायची असल्यानं पर्याय नाही जाई." असे म्हणून गिरीने त्याचा निरोप घेतला.

गिरी स्वतः मुळांच कर्ज घेऊन, जुलट त्याच्याकडून मदत मिळवणारेच कर्ज आहत असे प्रदीपच्या लक्षात आले, त्याने आता तळतुनमापून स्वतः चा खर्च घालवण्याची मकळ लावून घेतली, वर्ष पूर्ण होत-होत गिरीचे कर्ज कडण्यात त्यातही पित्याला हानिभर लावला, एक चांगला गुण सगळी जाणवण्यात प्रदीपला गिरीमुळे मदतच झाली.

अ-धर्मशाळा

एथ रंगापुरचे सर्व प्रमुख एकत्र आसे व त्यांनी छत्रने की, प्रवाशाच्या सोयीसाठी, गावापासून दूर असणाऱ्या मुख्य सडकच्या कडला एक धर्मशाळा बांधायची, स्वयंपाक वापरण्याला एका इमारतीचा निराका इरादा अन् दिशोब संघाळण्यासाठी एक कारकून ठवावा, इतर किरकाळ कामासाठी एक निराळा नाकही असावा, मंदिराच्या सुर्वीक जामनांतून येणाऱ्या अल्पभ्रान्त धर्मशाळा चालवण्यात यावी, अशा प्रकारे धर्मशाळा चालवण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्थाही त्यांनी केली

काही काळपर्यंत धर्मशाळेचे काम व्यवस्थित चालले, गावापासून दूर असणाऱ्या त्या धर्मशाळेत प्रवासी व यात्रकरू येऊन रहात रावचा कर्णी तेथे जातही नसे, मामान्यत प्रवासी येवण करून रात्री तिथेच मुक्काम करत व सकाळी अठून निघून जात, जे लहान मोठ

प्रवासात प्रवासी येत, ते धर्मशाळेच्या नीका नाकराना काही शिरी-मिरी दंत असत,

आता या निघांना हळहळ असे पैस धेण्याची भवयच मागली, ते आता सर्वांकडूनच पैस वसूल करू लागले न देणारांना धर्मशाळेत प्रवेश न करू दंत नमत, प्रवाशाने आत पाभून ठेवताने नाकर, आपली बऱ्याी बघत करी पैसे दावी आख्यावरच तो त्यांना झोपायची जागा दाखवी, धर्मशाळा आता झोपल घेतली होती, पण गावच्या लोकांना हे रहस्य कळू नयं, याबाबत निघदा जागरूक असत,

अशी गडबड चालू असतानाच, एकदा आयांपुरला जाता जाता एक धवक अधार झाल्यामुळे रंगापुरच्या धर्मशाळेत आधयाला आला पण त्याच्याजवळ पैस नसल्यामुळे त्याला धर्मशाळेत येऊ दिले गेले नाही,

तो बिबारा अंधाआच एका झाडाखाली झोपला आणि दुसऱ्या दिवशी आयांपुरला

जावना तय त्याने आपला कंडू अनुभव आपल्या मित्रांना सांगितला.

हा अनुभव ऐकणारांच्यात रामावतारही एक होता. धर्मशास्त्राच्या नाकरांना चांगला धडा शिकवायचा निश्चय त्याने केला. एका नोकराला बरोबर घेऊन रात्रीच्या वेळी तो रमाधरला पोचला. जेवणाची वेळ होती ती तो आपल्या नोकराला म्हणाला, "अरे, रात्रात जाऊन सांग, की रंगापुरच्या राजाचा सद्गुण धर्मशास्त्रात अंतरला आहे." नाकराला पाठवून तो स्वतः धर्मशास्त्रात पोचला. तय पाचव्याबरोबर तिथला नाकर मग याने पैस मागितले, तो म्हणाला, "पैसे द्या, म्हणजे तमच्या स्वाभाचीही व्यवस्था करतो."

रामावताराने दाखविले असल्याचे नाटक करून म्हटले, "हो, मी एकदाच आलोय."

रा. त्याने आपला कंडू अनुभव

रा. त्याने आपला कंडू अनुभव

रामावतारला तो म्हणाला, "पैसे द्या, म्हणजे तुम्हालाही वेदावला वाटत मी."

"मला काहीही चालतं. काणत्याही पदार्थाचं पथ्य करीन नाहीय मला." असं म्हणून तो पटकन एका वाढिलेल्या पानभिमोर बसला.

"३ पहा, तुमचं पान नाहीय ते!" म्हणतारी ओरडली. पण आपल्याला काही एक येत नसल्याचे नाटक रामावताराने चालूच ठेवले.

"जसं देत आर्जाबाई, जेव्हा आठ विचारा ना, आणखी एक पान कांय त्या कोपल्यात म्हणजे झाल." तिथे जेव्हायला आलेला एक पवामी म्हणाला. तिथे हजर असणारे इतर पवामीही मुक्तकंडाने म्हणाले, "जेवणावरून कुणाला झुठवणं, हे महापाप आहे." नाइलाजाने धातारीला त्याला जेवण वाढावेच लागले.

रामावतार पोटभर जेवला अन् कारकुनाला

नाकराला म्हणताना "माझ्यामागे खयरुण घाल

जावने आरडून तो म्हणाला, "पैस द्यावे लागतंय."

रामावतार तसेही बहिचाच विचार करत म्हणाला, "चांगला मग कोपमाचा विचाराना घाल

कारकून बाहेर येऊन नाकराला म्हणाला "अरे मगू, त्या बहिचाचा बाहेर काढ बरं त्याला चाटतय की घसंभाळत त्याच्या बापाचाच आहे."

नाकर व कारकून तसे पाचने, त्यांना दिमत की रामावतार दुसऱ्याच कुणाच्या अंधरुणावर ओपलला आहे. अन् घोरत राहून गात ओपल्याचे नाटक करत आहे.

मगूने त्याला हलवून हलवून अठकले रामावताराने होळी भुघडून 'काय झालं?' असे विचारले. कारकुनाने आरडून सांगितलं "चल, चालू लाग इधत!"

"हा विडाना चांगला मगू आठ याच्यावरून झंपतो मी." रामावतार म्हणाला कारकून नाकराला आरडून म्हणाला, "अ पहातास काय? याना बाहेर ओढ." नाकर

त्यांना बाहेरच्या जगताला आणत

इतक्यात गावची चार प्रमुख माणसे तय येऊन पोचली ते म्हणाले, "राजेसाहेबांचे सद्गुण इथे आल्याची खबर आहे, कुठे आहेत

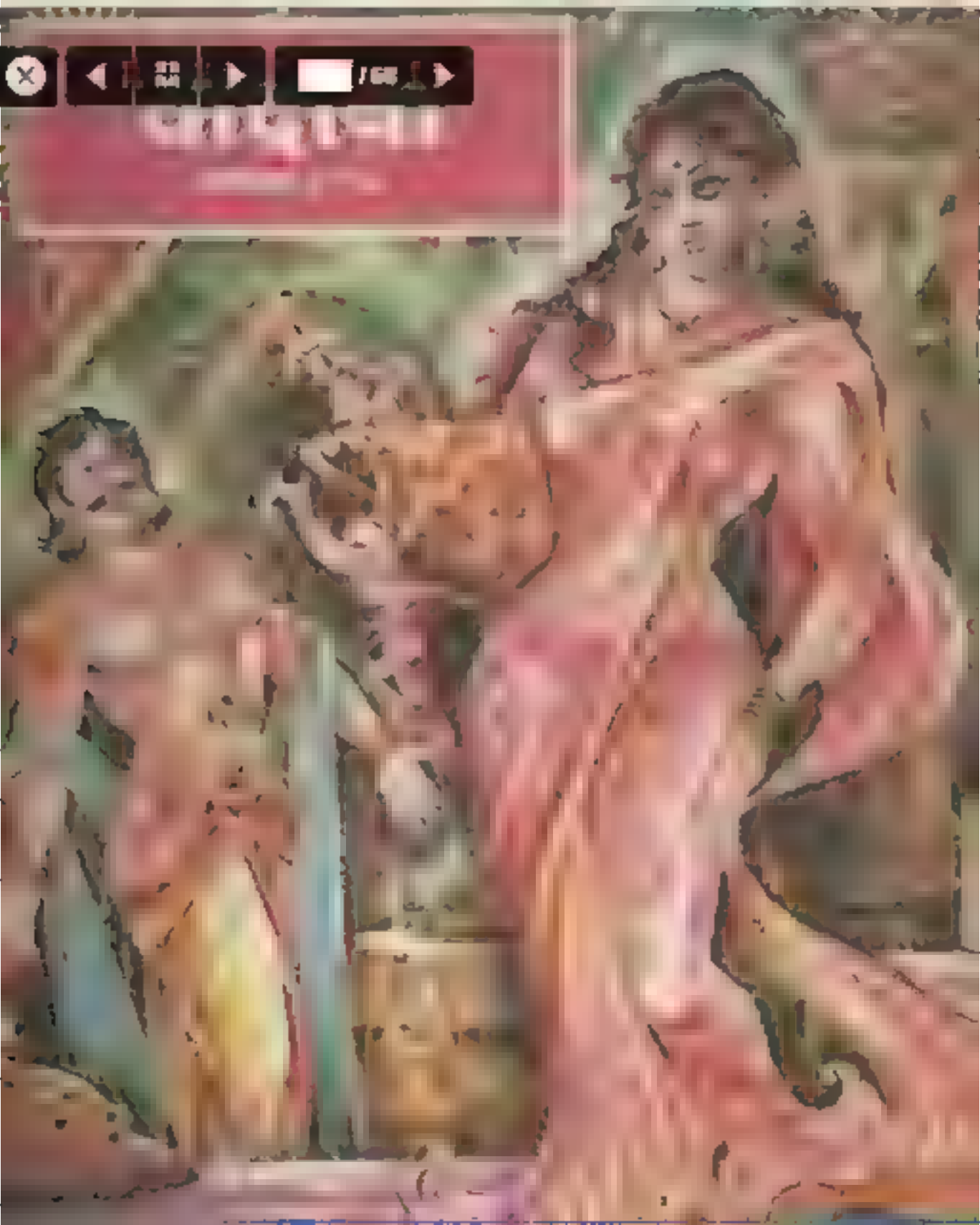
रामावतार त्यांना म्हणाला, "राजाच्या सद्गुणाचा विषय द्या सांगून, मी पैस न दिव्यामं तो माणसं अशा अर्थी रात्री सत्ता बाहेर काढून आहेत." अन् थटसेले मारे त्याने त्या गावप्रमुखांना मागितले.

मारी हाविकल ऐकून ती माणसे हा आचयेचविलाच झाला. बाकीच्या प्रमुखांना विचारले, तेव्हा त्यांनीही कोणाकोणाला किती पैस द्यावे लागले, हे स्पष्ट मागितले.

पंचायत बोलावण्यात आली, मिथ्यांती स्वाशंकित वरच धन लुटल्याचं सिद्ध झाले

गावप्रमुखांनी, तिथीनाही नष्ट भरायला लावून त्यांना नोकरावरून काढून द्या. त्याच्या जाली नवीन माणसे भर्ती केली नसल्याचेच अर्थसमजून एक एक गावप्रमुख येऊन धर्मशास्त्राच्या व्यवहारावर लक्ष ठेविले. धर्मशास्त्रा त्याच्या दंडाचाच मंचावर कपान बाज राहिली

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with intervals of at least one month
6 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old

Tampa, FL twice - in an interval of at least one month - and

महान् कृतज्ञात्वं ब्रह्मन्ही आपत्तौ अकुञ्चित दौष्टा
दुष्टान्भवत्, निरन्तर परिषम दांते कृत स्मृत्त जन्तु
पदान्ता धौचमारी मायते जिह्वात्वं। अथा व्यर्त्तीति।
अर्थात्कंच पर्वीज द्रव्यस्य अवाप्त्या तत्कल हास्य हास्ये। (२)
नये रोमो ज्ञानेन्या निवहन्तीति सदांन कश्चिद मत्
मिच्छन्त आपत्त्या वीमाथे अकाम्ये हास्यपत्ति स्मृत्त निवहन्
पदान्ता महान्त्वान्तो स्मृत्त धौ के आह नागराजान्, दांते
मत्त एका कृतज्ञातां

कांचि कृष्णात्तस्मात् त्रुप
भट्टवर्गो मांमुन त्वांनो
प्रभ्रक्त नंतत्त एक एक
पायरो वहत ते वो मुक्त
गदावर पांथम

॥ परिशिष्ट ॥

महाराष्ट्र राज्य शासन, न्याय विभाग

1994 2 4 14

अवकाशं धन्यं सामकं

विश्वप्रकाश संस्कृत मासिक

१९३५ गीतों सान्ध खान

●इससे आपकी दृष्टि तेज होगी.

$$\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}} = \frac{1}{\gamma}$$

माना सुवर्णमै प्राध्वनिक

प्राकृत कालसे वेने गले सांख्यिक शास्त्रेन अभ्यासा
सांख्यिकी पद्धतीने साध्याने त्यांना अनेक संकटांना तोंड
दावे व साध्याने त्यांना अनेक अडथळ्यांक सामोरे
पर्व कालसे असाय मण मिळकतीने ते अलंकार साध्याने

गुट्टे से तिरुवनन्तपुरमच्या विभव विद्यालयत दाक्षिण
 नाक १९४९ मय ईंग्रजी माहिचात से प्रथम श्रेणीत
 श्रुतीर्ण आसे. काही दिवस त्यानी एका ल्यूटॅन्सियल
 कॉलेजात अध्यापक म्हणते कस केसे व नंतर ते दिल्लीसा
 थने. सेंट्रल जीजेरानी व विभागात त्यांना ताबानी मिळाली.
 नंतर ती वाकरा माडून त्यांसा कस पतंगवर त्यांते
 गळ कतमान पवात काम केत. कस दिवस पर्यंत मद्रासत

निधनान्तरा इन्दु वसुंधरद्वन्द्वप्रकाशितहोणायास्य टाईम्स
ओफ इंडिया या वतमानपत्रांच्या अग्रसंपादकाचे काम
संभाळले. चौदिल्ला या नावाने ते लेख लिहीत असत. १०
एप्रिल १९६४ साली ते संघीजींना भेटले. त्या दिवशी
गांधी जींचे जीवनचरित्र लिहण्यात त्यांनी जे
उत्तर दिले ते खालीलप्रमाणे होते. त्या दिवशी
लिहून दिली, ती नारायणन यांच्या जवळ ती एवढी
अजूनही सुरक्षित ठवलेली आहेत.

१९४५ मध्ये ते इंग्लंडाचा गांधी आणि संदेश स्फुटत जाऊन
गळाल्यामिळमसद्ये जगती ज्ञाने प्रोफेसर ह्युगो ब्लास्की
यांचे त्यांच्यावर आस प्रेम बसले १९४८ मध्ये भारतात
परत आले व अवाहृततात नेहरूंना त्यांना परराष्ट्र-विभागात
नोतता दिली. अहमदाबाद (मिथलान्दर) राजधानी रंगून
देशात भारतीय वृत्तावाहता कोळ कलमाहारी यांना तिथे

पाठ्यपुस्तकें आर्तें ध्यातव्य
 त्यांची जयान्, मिष्टाननाम्
 व विदित येथील
 कृत्यानांमार्गे काम केलें
 ध्यातव्य ध्यातव्य, लक्ष्मण
 लक्ष्मण दा ध्यातव्य ध्यातव्य
 व आर्त व आर्त

१९.७४ सश्रे सुकाली

५५
 तैत्तिरीय विधानि श्रुत्यागमं
 अणुपुनरात्मं विदत्तं
 मध्ये पीमत्तं इति तांशानी
 राजदूतं स्थाप्य तस्याना
 अभिषेकं पाठयन्ते

प्रा इतिभत्य इतिभत्य

राजीव गांधींनी त्यांना राजत नीच्या क्षेपण प्रकृषा वनप्रकृषांनी प्रोत्सहन दिले. केरळ राज्याच्या संसदेवर क्रांतिचळी अमंदवर म्णून निवडून आले बाणि प्रान्ता व विदेश भाषाची प्रकाशद्वारा त्याच्यावर संशयप्रधान आला जाटपानमधूनच ते पुन्हा संसदेवर निवडून आले. यानंतर भारताचे अपराष्ट्रपती म्णून त्यांची निवड झाली.

खाब जरी दीर्घाच्या मुख्य पदावर बसलेले नांव आपला बाल्यकाल विसरले नाहीत. 'जनन माध्यम' जो आदर्शभाव दाखवला त्याच नवित्यपुन्य स्थापन करीत आहे. त्याच्या अभिप्राया व आचरणा यांच्याचा प्रभावशाली प्रयत्न करीत आहे. याचाच प्रमाण

अपेक्षित-अनपेक्षित

सुनोच अस मन हातं की, चन्द्रमंथरा मन्त्र
चन्द्रमंथ हा महाहर्षी राजा आहे, यनात येईल
ते तो करत असतो कृपाचा महाहर्षी विचारत
गाली, शारात मन्त्री असाण भावश्यक असे,
महाराज कथळ त्यात लक्ष मन्त्र्यांना त्याच्या

राजाने कधी, कमलाही मज्जा मारिलेले
नाही कमलाही विषयाबाबत मज्जासमनत
करायची मग जव त्याला भासली गेली

गेली. पण चन्द्रमंथला समजले की,
आपली अधिकार पुजा मन्त्री मन्त्रात लाहय
पण यामुळेही मन्त्र्यांशी वा अन्य कोणाशी
ती बोलली नाही प्रजेच्या असमतेचे कारण
स्वतःच शासनाचा त्याचा विचार होत, वैय
मन्त्र्याने या वेळी राजा मन्त्र्याने विचारले
नव्हता

पण अन्त गेलीनून जसे असनात
त्याला एका घडणून नवरा बायकाच बालणे

एक आहे, घराण्या मिहकासांग भुषा राहून
तो लक्षपूर्वक सभाषण ऐकू लागला

"मले तोंड माहेत पहातय म
नहमी चिन्तायस्त विमला; कारण मांगला
मला?" बायको आपल्या नवऱ्याला विचारत
होती,

"काय मागू? विचार तर भूप करतो मी,
पण मागले भुषयोग होत नाहीय," नवरा
निराश आवाजात अंतरला

राजाला वाटले की - जनरच्या
असमतेचे कारण कळले आपल्याला 'जतना
ज्याचा विचार करत आहे, ते घडत नाहीय,'

चन्द्रमन्त्र अन् पुरात परत येवून राजा
गवचन विचार करत राहिला, भूप विचार
जतन त्याने ठरवले की - दुसऱ्या दिवशी
ज्या त्याचा 'त्याचा काय हवे आहे' हे
विचारून घ्यायचेच, अन् त्याची इच्छा पूर्ण
करून त्याला मंन्त्र करायचे,

दुसऱ्या दिवशी स्नान भूरकून चन्द्रमन्त्र
बाहेर आला, तेव्हा एक नोकर त्याच्यामाठी
दुधाचा लारा घेवून भुषा होता, त्याला
पहानाच नोकरीने नोटा त्याच्या हाती दिला,
पण दुध नासलेले असल्याचे त्याने बहुधा
पहिलेने नसावे, लोटा राजाहाती देनादेता
त्याच्या ते लक्षात आन, आता तो विचारा
मयाने कापू लागला.

त्याच्याकडे रोखून पहात राजाने विचारले,
"आता मनात तू काय विचार करत आहेस,
ते सर सर माग,"

"मला तर अम वाटतय, की ते गरम दुध
आता आपण माझ्याच तोंडावर आतणार!"

नोकराच्या विचाराप्रमाणेच राजाने ते
गरम दुध त्याच्या तोंडावर ओतले, नोकर
विधरा रडत तेथून निघून गेला, त्याच दिवशी
दरबारात एका मामुली चोराला आणण्यात
आले, त्याचा मुक्ताही शानित झाला, त्याला
कमलीही मिधा न करता खूश करायचे
चन्द्रमन्त्राच्या मनात होते, त्याने चोराला
विचारले, "बोल, आता मी काय करीन अस
तुझ्या मनात आहे?"

"महाराज, मला मीतो पडलोय की
आपण मला चाबकाने फटक मारवान!" चा
घाबरत बोलला, राजाने त्याची ती इच्छा
समजून फटके मारवले

त्या रात्री आपला पती चन्द्रमन्त्र आला
विद्य देत राणी म्हणाली, "माहरी जावून
आईवाडनांना भेटून याच, अस फार वाटतय!
परवानगी द्याल न?"

पाच खात हसत हसत चन्द्रमन्त्र
विचारले, "माझ्याकडून काय भुतर येईल

असा येवता आहे न?

"आता-आता तर तुझ नानवाईक येवून
तुला भेटून गेले, आता नको जावूम, अस
म्हणालस वाटतय मला" राणी मनाने
बोलली,

"ही, बरोबर, तसच म्हणली मी,"
चन्द्रमन्त्र म्हणाला, हाथ असासा मोडून राणी
आपल्या शयनागारात निघून गेली,

आजच्या दिवसात ज्या ज्या घटना
घडल्या, त्याचा आता एकात्मतात राजा विचार
करू लागला, ज्याच्या ज्याच्या मनात जे जे
होते, तेच तर केले होते राजाने! त्याला
आनन्द मिळावा, म्हणून तर तसे केले होते
त्याने! पण आता असे वाटू लागले की,
"यामुळे कोणाच संतुष्ट झाले नाही" त्याला
आता असे वाटू लागले की, प्रजेच्या

असंतुष्टतेचे दुसरेच काही कारण असावे, त्या रात्रीही वेधांतर करून राजा पुन्हा नगरात गेला.

एका भवनाबाहेर कुठ्यात बसून पति-पत्नी आपमाते बोलत असलेले त्याला दिसले. झगडामागे संपून राजा त्यांचे बोलणे ऐकू लागला.

“अलिफडे काही दिवस तुम्ही आनंदी दिसत नाही, पहिल्याप्रमाणे चेष्टासकरी नाही चालत ! अगदी गप्प-गप्प अन् चिन्तित दिसता; जस काही आपल काही हरकत आहे काय कारण घडलय?” बायकाचे विचारले

पति म्हणाला, “हड हड काही दिवस आयुष्य अगदी घाण्याच्या बैलासारखे चाललय. काही अनपेक्षित घडलं, काही अर्धातित घडलं, तसंच आनंद होईल ना!”

चन्द्रसेनला वागले की, कल्पना नसताना अकस्मात काही झालं, तर जनतेची चिन्ता दूर हाईल त्याने ठरवले की बुद्ध्यापसून ज्याची त्याची इच्छा जाणून घेऊन बरोबर त्याच्या भुलट कृति करावी. म्हणजे अनपेक्षित घडून त्यांना आनंद होईल!

दुसऱ्या दिवशी दरबारात निघण्यापूर्वी सेवकाने दिलेले कपडे राजाने अंगावर चढवले. अन् सगळं नोकरांच्या ध्यानात झाले की, लांघाजबळ राजाचा कुडता थोडासा फाटका आहे घाबरत नोकर म्हणाला, “क्षमा करा महाराज! दुसरा कुडता आणतो मी”

“बास, आता काय करीन मी?” चन्द्रसेनने त्याला विचारले. “मला शिक्का घाल, अन् हा कुडता घालून दरबारात नाही जाणार आपण!” सेवक बोलला.

“मी तुला शिक्षा तर नाहाच करणार; पण हाच फाटका कुडता घालून दरबारात जाणार आहे मी!” असे म्हणत चन्द्रसेन निघून गेला, दरबाराचा कार्यक्रम यथावत् चालू होता. पण वृद्ध मंत्री मात्र त्यावेळी पेंगल होता. राजाला ते दिसले तेव्हा जखळच्या सभासदाला त्याने इशारा घेऊन मन्थ्याला जागे करावला सुचवले अन् सगळे घडनाच मंत्री जागा झाला.

मंत्री अकस्मक गडबडून नीट बसला अन् म्हणाला, “क्षमा असावी महाराज!”

“महामंत्री, आता मी काय म्हणून सांगायला बरं!” चन्द्रसेनने विचारले. राजाकडून असल्या प्रश्नाची मन्थ्याला अपेक्षा नव्हती तो चाकरत हळूहळू म्हणाला, “तुम्हा कदाचित अस म्हणाल की, तुमच्यासारखा

झाड्याकडून मन्थ्या पाहून सगळा भयपत्ता खून चाच नाच वागतेय!”

पण त्याच्या विरुद्ध बोलायच्या अदृष्टाने राजा एकदम म्हणाला, “तसं मुळांच नाही. तुमच्या सारख्या यांभ्य मन्थ्याचा भुलट मना अभिमानच वाटनाय!”

सर्वजण एकाएकी हसू लागले. राजाने जाणून-बुजूनच हा आपला अपमान केला आहे असे वाटून मन्त्री मनातल्या मनात नाराज झाला; वेदनेने तडफडत राहिला.

त्याच दिवशी मन्थ्याकान्नी राजा चन्द्रसेन आपल्या भुद्यानात फिरत असताना अचानक एक काटरी वहाळी काच्याने बुडून राजाच्या पायांना लागली. म्हणत्या माळ्याने धावत येऊन ती दूर टाकली अन् तो म्हणाला, “क्षमा करा महाराज, पुन्हा कधी अशी चुक घडणार नाही, मीप मावघ राहोम मी.”

“बोस, जे घडलं, त्यावर माझ्याकडून काय कृति घडेल?” राजाने माळ्याला विचारले.

एक-दान क्षण यावून माळी म्हणाला, “आपण म्हणाल की, गृत्ताबाच्या या बागेत काटे असणं महाजिकच आहे. म्हातारा जाई न मी, म्हणून सगळा कमजोर मानून नोकरांवरून काढून टाकाल कदाचित! पण महाराज, माझी अशी चिन्ता आहे की आपण अमं करू नये.”

“नाही, नाही, मी तर नेच करणार आहे तुला कामावरून काढून टाकून एकाद्या नरुण माळ्याला नोकरांवर ठेवणार आहे मी!” असे म्हणत रडून असलेल्या माळ्याकडे न बघताच राजा आपल्या महालाकडे निघून गेला.

राणी पत्नी राणी माहेरी नाचका पुरस्काय माडून म्हणाली, “काल स्व'नात मी आ'ल्या आईला आजारी असलेली पाहिली. तिला एकदा भेटून यायची परवानगी द्या ना!”

“माझ्याकडून कातल्या जुमराची अपेक्षा आहे तुम्ही?” चन्द्रसेनने विचारले.

राणी हसत म्हणाली, “पुन्हा पुन्हा विचारते आहे, म्हणून तुम्ही सगळा जेवण पगवानगी घाल.”

“नाही, तुम्हा विचार चुकीचा आहे. मी तुला माहेरी जायची परवानगी नाकारत आहे.” राजा बोलला.

सगली मान घालून राणी आपल्या दालनात निघून गेली, तिचा चिन्ताग्रस्त चेहरा पाहून राजा विचारात पडला. त्याला वाटले की, “अनपेक्षित घडल्यानंतरही कोणी

संतुष्ट झालेल दिमल नाही, मग आता काय केल्यात जनता सुखी, संतुष्ट होईल? खूप विचार करूनही त्याला वा प्रश्नाचे उत्तर सुचत नाही. रात्रभर या विचारातच तो जागा राहिला.

मध्यरात्र झुलटली, तरीही राजा न झोपला. एकडे-तिकडे फिरत राहिलेला पाहून राणीने विचारले, "झोप नाही येत तुम्हाला? इतक व्याकुळ व्हायला कमली गंभीर गोष्ट घडलीय?"

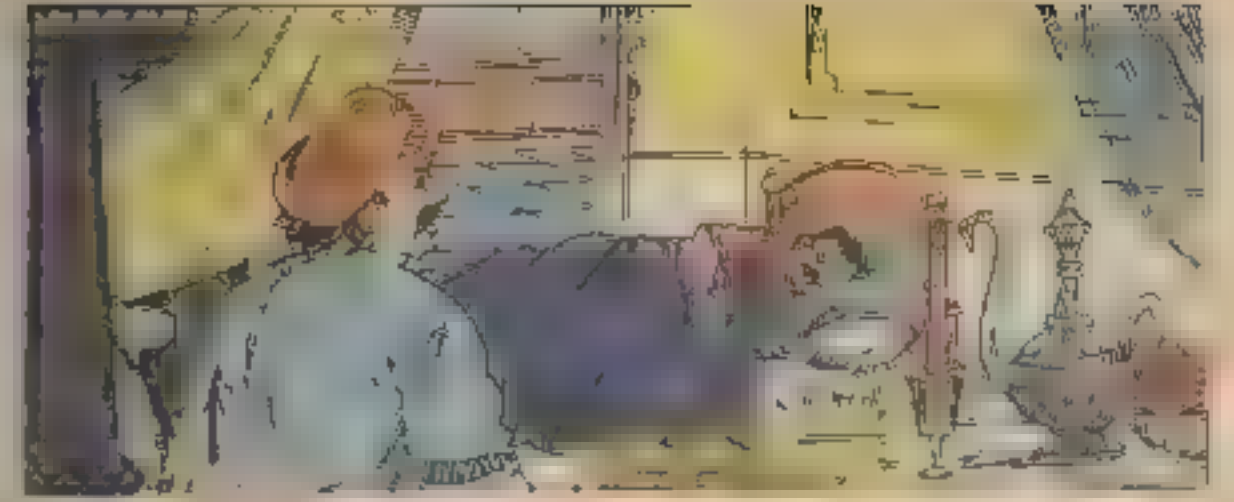
आयुष्यात प्रथमच राजाने आपल्या राणीला आपले विचार सुलामेवार मागून गकले. तो म्हणाला, "ज्याची इच्छा पूर्ण झाली, ते लोक आणि जे अल्पेक्षित रीत्या मरून झाले ते लोक - दोन्हीपैकी कोणीही संतुष्ट तर नाहीच झाले. काय केले म्हणजे आपली प्रजा चिन्तामुक्त होईल, याचाच विचार पडलाय मला."

राणी हसू लागली अन् म्हणाली, "घडणार अन् अघटित या दोन्हीबद्दल आपण जो विचार करतो, त्याचा आपल्या गरजाशी संबंधच नसेल, कदाचित त्यामुळे आपल्याला आनंद मिळणारच नसेल

पुढील दिवस राजाचा दिवसच राहिल. असतो अन्न, वस्त्र अन् निवारा या माणसाच्या मूलभूत गरजा आहेत, या गरजा जो राजा पुर्या करतो, तांचे प्रजेचा खरा प्रतिनिधी असतो. पण याचा अर्थ असा नव्हे, की प्रजेला सुखी करण्यासाठी राजाने लोकाला आरामात असवून ठेवून घायला प्यायला घालावे, त्याने परिश्रमही करायला हवेत अन् त्या परिश्रमांमुळे मिळणारा आनंद हाच खरा आनंद मानला जातो. ज्या दिवशी तुम्हां हे काम कराल, त्या दिवसापासून आपली प्रजा चिन्तामुक्त होईल."

शासनपद्धतीत आपण काय-काय चुका केल्या, हे आता चल्दसेनच्या श्यामाने आले. दुसऱ्या दिवशी सकाळीच त्याने मन्त्री आणि प्रमुख अधिकार्यांबरोबर चर्चा केली. प्रजेच्या कल्याणामाठी काही योजना बनवल्या.

त्या दिवसापासून राजाला आपल्या गुप्तहातकडून प्रजा दुःखी असल्याबद्दल, किंवा त्याच्या गरजा पूर्तल्या न गेल्याबद्दल एकदाही कमली तक्रार ऐकू आली नाही.

राजा तो राजाच!

ग्यान करता-करता प्रवाल देशचा राजा पाय धसाळून पडला अन् त्याचा पाय नचकला. पाय जराही हलवता येईना, दरबारी वैद्यांनी कमल्या-कमल्या पानाचा रस काढून त्याचा नपविला अन् वर पट्टे बांधली. त्यांना राजाने कमीतकमी पंधरा दिवस नरी आगम करायला सांगितले; जोगेवरून जराही न हलायचा वजरदारी घ्यायला राजाला कजाबल.

मन्त्र्याला बोलावून महाराजानी पूर्ण राज्यकारभार नातपुरता त्याच्यावर सांपवला आणि मृष्य निर्णय घेण्याचा अधिकारही दिला.

मन्त्र्याने एक आठवडाभर राजाचा प्रतिनिधी म्हणून कारभार चाल सभाळला. खद्द महाराज व मंत्री यांच्या शासन पद्धतीत कमलाही फरक कोणाला जाणवला नाही. पण मन्त्री स्वभावाने च काहीमा अहंकारी होता. 'आता स्वतःची राजाशी तुलना करून, आपण त्याच्यापेक्षा कोणत्याही जास्त कमी नाही;

महाराज शासनाने जितके दक्ष आहेत तितकेच आपणही आहोत' अशी कल्पना त्याने करून घेतली. त्याचा अहंकारही वाढत राहिला.

"मी किती दक्षनेत्र कारभार सभाळला आहे आजपर्यंत मीच महाराजांना मदत देत आलो ना' त्या आधारावर तर ते कारभार मुरळीत सभाळू शकले आजवर. तसे तर ते कवळ अत्मचमूनीच, राजाशिवायही, कमला अतार चढावेत येता कारभार सभाळला जाऊ शकतो, हे मी मिद्ध केलेय" असा विचार करून तो आता हुकुमशक्तीसारखा वागू लागला.

एक दिवस मेहनत मजुरी करणाऱ्या गरीबांच्या कमीतकमी माठ नरी झांपड्या गळून खाक झाल्या आणि दोनशेच्या वर माणस निराश्रित झाली. मन्त्र्याने 'सर्व झोपड्या नव्याने बांधल्या जातील' अशी घोषणा दिली. आठवडाभर पुरल इतका लावूळ बंधर लोकांना फुकट दिला.

इतके सारं कल्याणनगरही ते मजूर खुश दिसेनात! मन्थ्याने त्यांना विचारले, "आता तुम्हाला आणखी काय काय हवं, ते सांगा."

"एकदा महाराजांना भेटायची परवानगी द्या आम्हाला. या विपदेत त्यांनी आम्हाला धीर दिला, तर धन्यता वाटेल. आमच्या सवटात ते नेहमी आमच्या बरोबर असत. प्रत्येक परिस्थितीत त्यांनी मदत केल्याच आम्हाला त्यांना भेटायची तीच इच्छा आहे आम्ही!" मजूर म्हणाले.

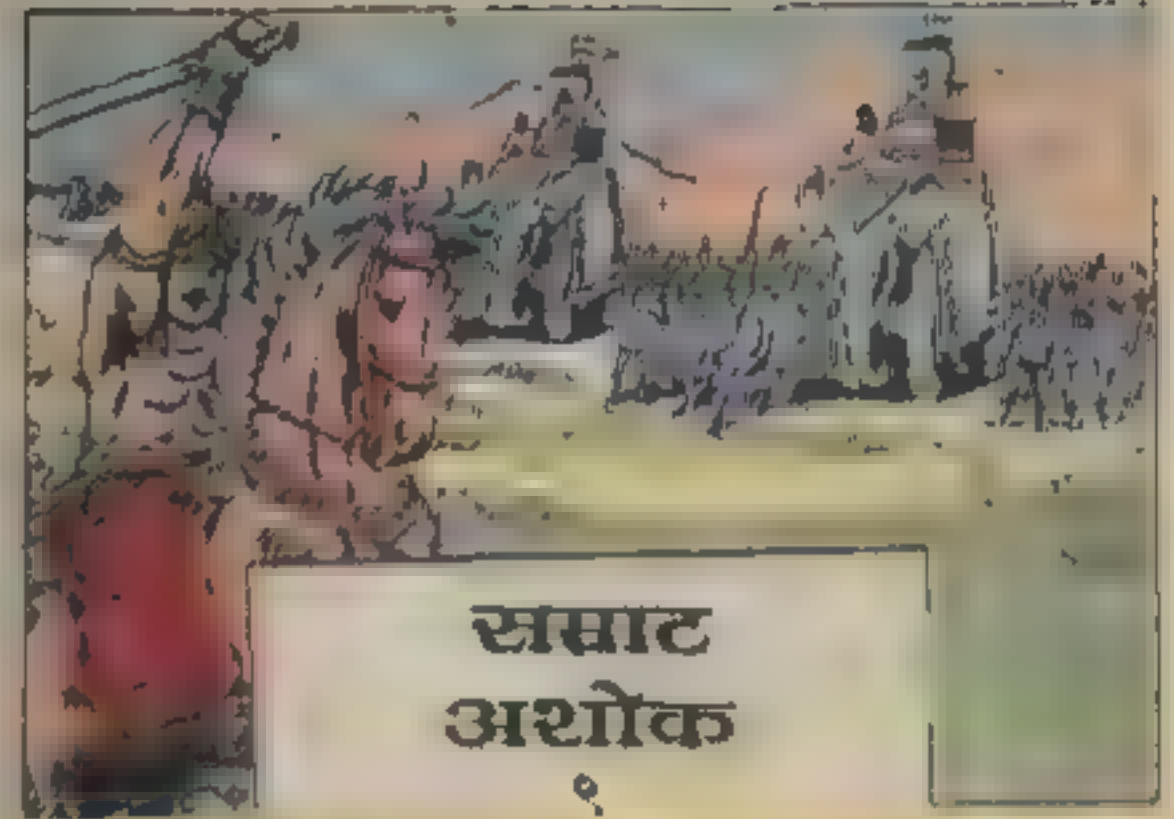
मजुरांचे बोलणे ऐकून मन्त्री आश्चर्यात पडला. काय करावे हे समजेना त्याला त्याचवेळी ब्रह्म महाराज बगोत बसून तेथे आले त्यांना पहिलाच सर्वांचे चेहरे आनंदाने अजळले. सर्वांकडे एकवार नजर टाकून ते म्हणाले, "तुम्हा सर्वांच्या झोपड्या जळून गेल्याच आताच ऐकलं मी!"

सर्वजण राजाची बगोत वळून आये राहिले. आपल्या अडचणी सांगून त्यांनी राजाच्या तळ्यांनीचीही आपुनकीने चौकशी केली.

महाराजांनी सर्वांना स्मरण देऊन, 'त्यांच्या झोपड्या पुन्हा कुण्या केल्या जातील' असे आश्वासन दिले.

मन्थ्याच्या आज्ञांनुसारच हे सर्व वचने घरी परतून तो सोलंवर विचार करू लागला. बराच वेळ विचार केल्यावर एक गोष्ट मन्थ्याच्या समान आली. जनतेची अशी इच्छा आहे की - त्यांच्या राजाची तब्येत जुलूम असावी, अन्यायाच्या शासनासाली आपणही सुखी-सन्तुष्ट असवे. त्याच्या दृष्टीने मन्त्री काय, किंवा मनापती आसि अन्य अधिकारी काय - सर्वजण राजाची आज्ञा पाळणारं केवळ सवकच आहेत. त्यांच्या मनात इतकीच भीती असते की - आपण काही चुक केली, तर राजाकडून आपल्याला शिक्षा होईल, पण त्याबरोबरच त्याचा मांड विश्वासही आहे की, संकटकाळी तांचे आपल्याला आधार देईल अन् कदाही दूर करील. ही मागील सर्वांना एकत्र बांधून अन् राज्यात शांतता नांदते.

ही वास्तविकता कळल्यावर मन्थ्याचा अहंकार दूर झाला. महाराजांचे महत्त्व अन् मोठेपणा त्याने ओळखला. तेव्हापासून तो दुपट जुत्साह व तत्परतने जगदी मनापामून राजाच्या सेवेत रत झाला आणि महाराजाचा प्रमुख सल्लागार बनला.

ही राजाच्या असाट अथोक असलेली राज्यात असाट अथोक याचला नियमांना त्या दिवशी १३ शतकातील विदेशी या स्थानां यात मुकाम देता. पण? असम मी शरीर आपली जन्म करत जीवनाला अथोक बोल काईत पडणार. इतक्यात शक्यतायकाची कन्या विदेशी हिने त्याला पाहिले त्याच रात्री असाट अथोक हाच्या बराचवेळी घुमल्यात असणाऱ्या दोन तरणाट्यांक या रात्री १३ शतकातील राज्यात.

अपराधी तरुणांसमोरच त्यांच्या बरोबर आलेल्या पुरुषांना यश हरत-हेने छळू लागला, त्यांना मात्र पोट करत राहिला. नंतर तो त्या स्त्रियांना म्हणाला, "तुम्ही दोघी युवराजांना मारायला आल्या होनात, याबद्दल तुम्हाला मृत्युदण्ड मिळेल, मरण तुम्ही टाळू शकणार नाही. तेव्हा मरणापूर्वी तरी, खरी गोष्ट सांगा. नरकात तरी तुम्हाला कमी दालना आणाव्या लागतील."

त्या तर्तकी घाबरून एकमेकींकडे पाहू लागल्या. त्यांच्यातील एक म्हणाली, "दया कर आम्हाच्यावर, नरकाला आम्ही भीत नाही. कारण आम्ही तो कधी पाहिलेला नाही. पण आम्हालाकडून होणारा हा छळ आम्हाला सोसवत नाहीय; मृत्यूचं भय वाटतं आम्हाला. आमचा जीव घेतलाना, तर आपल्याला काहीच अपुनय होणार नाही पण आम्हाला जिवंत ठेवलेत, तर मात्र

[illegible]

”आम्हाला प्राणदात मित्रो, अम वचन
चा अगादर” नतकीने खिनवत

“पहा महाराज, सुवराजांशी हन्या
करायला, आम्हाला इथे पाठवणारा माणूस
अन्य कोणी नसून, बिन्दुमार महाराजांचे ज्येष्ठ
पुत्र व भार्या राजा प्रत्यक्ष म्हाभक्त आहेत
नतंकीने मागून टाकलं.

“अगदी अभर टके सर शहं वृत्रराज”
अमे म्हणून नर्तकरीने आपल्याला
राजभवनाला केव्हा व कसे बाल्याकले गेलं हं

अशोकला ठाबूक होते, 'तो स्वतः त्या गादीचा चारस समजतो, भुव्वा कुळातला समजतो व आपल्याला फक्त दामी-पुत्र!' अशोकने त्याला जरी दोन-तीनदा सावध केले तरीही त्याचा स्वभाव बदलला नव्हता, याबद्दल अशोक थोडा वेळ विचारात पडला, त्या स्त्रियांकडून सर्व काही सविस्तर जाणून घेतल्यावर अशोकने टाळ्या बाजवताच तीन दुडूकाय सैनिक घेऊन त्याच्यासमोर भूभे ठाकले, "यांना इथून घेऊन जाऊन, त्यांना जिव जायचंय निथं सोड," अशोकने फर्माविले

नर्तकीनी तसतसे विचारले, "प्रभु, कुठ पाठवताय आम्हाला?"

"तुम्ही मला जिथं पाठवणार हाता तिथं!" अशोक तुटकपणे बोलला.

"नाही - नाही! आम्हाला मारू नका"

म्हणून त्या नर्तकीकडे बघत राहिले

"रडू नका अभायी तरुणांनो! शाक्यमुनि गौतमची प्रार्थना करा. ज्याप्रकारे त्यांच्या अपार करुणेने युवराजाचं रक्षण केले, त्याचप्रकारे ने तुमचही करतील." मधुर आवाज सर्वांना एक आला, आणि सगळण त्या दिशेला पाहू लागले. विदीशा हमत आन घेत होती

"अर्गीच त्यांच्या मनान आशा पालवू नका नाई!" यश बोलला.

"मी आशा पालवत नाहीय, तुव त्यांना पाण-भिशा मिळत अशी लालूच दाखवली होतीस. आपलं वचन विमग्न्याम का?" विदीशाने भावाला विचारले

"चांगली विवेकी, बुद्धिमान आहस. अर्थहीन, शष्क बालणं का करत आहंस? पाण-दान देईन असं मी वळका म्हरत होत? सरं तर, असं दान द्यायचा मला हक्क कुठ आहे?" यशने कडवटपण विचारले.

"सरं सांगा, नाहीतर मारून टाकीन - असं म्हणून तुव तर त्यांना सावध केल होतस. यत्ना अर्थ असत्य नं, की सरं कोमलं तर त्यांना जीवदान मिळेल? यश आपला का वनत मागं घेतोस?" विदीशाने शमीरतेने विचारले.

"अदभुत!" म्हणत अशोकने टाळ्या बाजवून यशला म्हटले, "इतकी कुशास बुद्धीची बहीण मिळालीय तुला! किती भाग्यवान आहंस मित्रा!"

यश अवाकच आला! अशोक आपल्या बहिणीचे समर्थन करत असल्याचे पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. विदीशही आनन्दात क्षणभर विडमूढ झाली. तिचं बालणं ऐकून

सरं त्या बाबतून वृत्तता तगळी स्वतःला संभाळत यशने अशोकला विचारले, "युवराज, या धोक्याज नर्तकींना माहून दिलं जाव, अस सरासरच वाटतय तुम्हाला"

"विदीशाच्या इच्छेप्रमाणेच होईन. आपल्याला त्याच ऐकाव लागेल. पण त्यासहो त्यांना किमत मोजावी लागेल!" असे म्हणत अशोकने विदीशाकडे पाहिले.

"माझ्या आटोक्याबाहेर नसत, तर नक्की मोडीन मी युवराज' सांगा, काय किमत आहे?" विदीशने विचारले

"तों किमत तुम्हांच मोजू शकाल; फार मूक्यवान आहे. मला सांगण कठीण जातय." थोडे थांबून अशोक म्हणाला, "हां गाष्ट मी तुमच्या भावाजवळ बोलन"

युवराजाचे आपल्या बहिणीवर प्रेम असल्याचे, आणि आपल्या मनातली गोष्ट निच्यामयोर सांगायला त्यांना भकीच वाटत आहे, हे यशने ताबडतोब ओळखले. मनोमन त्याला फार हर्ष झाला. हसतच त्याने बहिणीकडे पाहिले. ती मात खाली धालून तयून तिघून गेली.

अशोकने नोकरांना नर्तकी व कैदी माणसाला नेथून दूर न्यायची आज्ञा दिली.

✽ ✽ ✽

युवराज अशोक आपल्या कन्येशी विवाह करू इच्छित असल्याचे यशकडून कळल्यावर शाक्यनायक व त्याची पत्नी याचा प्रथम विश्वासच बसेना. दोघे आनन्दाश्चर्यात बुडाले. थोडा वेळ त्याच्या सोडून शब्दही अमटेनासा झाला.

यश म्हणाला, "युवराज अशोक अच

कुळातले आहेत. सर्व राजपुत्रांप्रमाणेच तेही महत्वाकांक्षी असून अधिकारावर त्यांचं प्रेम आहे. परन्तु सर्वांचं म्हणणं आहे, की ते भुव्वा स्वभाव आणि कामन हृदयाचे आहेत. माझही तेच मल बनलय. संपन्न अशा अयल्ली राज्यावे ते लवकरच राज-प्रतिनिधी बनणार आहेत त्यांच्याशी विवाह झाला, तर आपली विदीशा नक्कीच राणी बनणार!"

इतक्यात तेथे आलेली विदीशा म्हणाली "बहिणीच्या बाबतीत तुझ इतकंच मत आहे? माझ्याबाबत तुला इतकंच समजलं? एवढंच ओळखलंस मला? राणी बनून मला फार आनन्द वाटेल अस वाटलं तुला?"

काही भुतर न सुचल्याने यश गप्पच राहिला, पण नन्तर हसत तो म्हणाला, "होय नाई, आपल्या बहिणीला राणी बनताना

पाहून काणव्या भावाला आनन्द नाही वागणार? यात चक कमली? युवराजांच्या अति व लो मान्यता देणारा कमली अडथळा वाटलाय. साग तर तर? मला तूझ मज कळत नाही.

विदोशाची आई बोलली, 'यश, युवराज खरोखरच आपल्या मुलींशी विवाह करू इच्छितात, यावर प्रथम माझा विश्वासच बसत नव्हता, माझी खात्री आहे, की आपली विदोशा कोणी सामान्य मलाग नव्हे' घडलेल्या घटना पाहून मला वाटतय की या घटनांमाग फाही तरी दैवी योग असला पाहिजे "

आतापर्यंत गप्प असणारा विदोशाचा पिता बोलू लागला, "मला अज वाटतय की विदोशाच जीवन युवराजांच्या जीवनाशी नाडलेलच आहे नाहीतर केवळ एक दिवस

पेक्षा एक + पानच युवराजांना रान वेळा वाचवले कसे असत "

त्यांची बोलणी ऐकून विदोशाच्या डोक्यातून अष्टू वाहू लागले चुपचाप घराकडून गेली. तस जात जात जात जात 'तुला ना व तुलाला' 'नव्हिल तुला' ही कमली परीक्षा माझी? माझ्या या व्याकुळ अन् बोलायमान अकस्यतून बाहेर पडायचा मार्ग दाखवा मला! माझी तर अशी इच्छा आहे की, आपण दर्शवलेल्या मार्गात जाऊन निर्वाण प्राप्त करावं. अह पद किंवा ऐहिक मत्ताच मला मूर्तीच आकर्षण नाहीय, मी प्रुधा मन स्थितीत माणसले आहे मला अशा अवस्थेला का सामार जावं लागत आहे?" तिने अशा प्रकारे प्रार्थना केली

नंतर यश जवळ जाऊन विदोशा म्हणाली, "बर काय, वाईट काय याचा निणय घेऊ शकत नाहीय मी सर म्हणजे या विषयान आपल्या मानार्थित्याच्या सल्ल्यावरही विश्वास बसत नाहीय, कारण ते माझ्या ऐहिक मत्ताचाच विचार करत आहेत, कायनेहा आईबाप आपल्या कन्येचा योग्य माणमाशी विवाह व्हावा अशीच इच्छा करणार इच्छा पूर्ण झाली की त्यांना फार आनन्द होतो अन् ते समतान की परमेश्वरकृपेने आपले कर्तव्य पूर्ण झालय. थाबाबत मला सहा देऊ शकतील बसे एकच च्यक्ती आहेत आणि ते म्हणजे गुरुदेव अण्गुम."

यश म्हणाला, "ठोक आहे व मज विचार." तिच्या मानार्थित्यानीही या विचारांना समनी दिली अण्गुम दुसऱ्याच दिवशी विदोशा येणार असल्याचा बानमा

समजली, यशकडेन विदोशा य इच्छा अशाकला समजली, त्यात ही सर हाईपर्यन्त प्रविष्टा करावचे ठरवले.

मकाळाच विदोशा आपले भाना पिता व यश पाच्यासह अण्गुमाचा मुकाम असणाऱ्या विहागकडे गेली, ते तिपंजण बाहेर थाबले आणि विदोशा एकटाच विहाराच्या आत गेली.

थोड्या वेळान विदोशा बाहेर आली तिचा चहरा गंभार होता. चेहऱ्यावर वागलाच भाव नकला, गुरु अण्गुमांनी काय अपदेश दिना हे चेहऱ्यावरून कोणाच मागू शकत नसते. माळया मुक्कटेने सर्वज्ञ तिच्याकडे पाहू लागले आडाखाली अस्या असणाऱ्या अशाकला पाहून ती यशला म्हणाली, "जे जवळ येऊ इच्छित आहेत, ते दूर का भुंभे आहेत?"

यशचा चेहरा आनन्दान भुजळला, थाबत जाऊन ती अशाकला आपल्या मातापित्याजवळ घेऊन गेली

"युवराज, गुरुदेवांनी आपला प्रस्ताव मान्य करावला अनुमती दिली आहे, परन्तु माझी एक विनन्ती आहे, बुद्धदेवांना दाखवलेल्या धर्ममार्गावर चालत रहाण्यासाठी मला आपला सहाय्य व स्वीकृती हवी." विदोशा शांत स्वरान बोलली.

"विदोशाची विनन्ती मी मनापासून स्वीकारत आहे." अशाक आनन्दान म्हणाली.

"कुतज्ञ आहे मी. गुरुदेवांची खात्री आहे की आपणाशी माझा विवाह नथागताना मान्य आहे, आपल्या गुरुवर माझा दृढ विश्वास

आहे त्याच्या सल्ल्याच पालन करायला मी संधक्ष आहे " असे म्हणत विदोशात माना-पितय, अशाक व यश यांना वाकत प्रणाम केली

विवाहाची परवानगी मागण्यासाठी भावयनायकाने एका दूताकडची पत्र लिहीले परन्तु ते बिन्दुसारपर्यन्त पोचलेच नाही, सुशमच्या एका मित्राने दूताला खूप पैस देऊन पत्र हस्तगत केले व आळून टाकले, तत्तर 'बिन्दुसारची या विवाहाला पूर्ण अनुमति आहे' असे कळवणारे एक पत्र तयार करून ते अशाककडे पाठवले, अर्थात् बिन्दुसार या बाबत पूर्णत अनभिज्ञ होता

'अवलींचा राजपुतिनिष्ठो म्हणून पद ग्रहण केल्यानन्तर अशोकने विदोशाशी विवाह केला,

एक दिवस सुशेम पित्याला म्हणाला, "अशोकने शाक्यनायकाच्या कन्येशी विवाह केला असल्याची बातमी मला गुप्तहेराकडून समजलीय."

"काय? पित्याला न कळवता पुत्राचा विवाह झालासुद्धा? अन् तोही एका राजकुमाराचा एका साधारण खांशी? हंउ, एका सामान्य स्त्रीच्या पोटी जन्मलेल्या पुत्राची बुद्धी आणि निराळी कशी असणार म्हणा!" असा विचार करून राजा बिन्दुसार राहिला, त्याच्या मतान विरक्ती पसरली पित्याच्या सा वागण्याचा सुशेमला आनन्दच वाटला.

काळ जाल राहिला, तर्काशलाभशे पुन्हा बंडाळी झाली, बिन्दुसार सुशेमला म्हणाला, "अशोकला अजिंक्यतेलाहून जोलावून तर्काशलाकडे पाठवणं करीण आहो आता न किंवा तुझ्या बन्धूपैकी कोणी तिथे जाऊन बंड मांडून काढावं."

सुशेमला आपल्या सामर्थ्यावर विश्वास नसताना, जायला नकार दिला, तर 'आपल पितळ भुषण पडेल', म्हणून तो म्हणाला, "तल, तर्काशलाला जाऊन बंड मांडणं, ते

मी आपलं कर्तव्य आणि जबाबदारी मानतो, लशोकनं मागच्या वेळाच सर्व शत्रूंचा नाश करण असता, तर आज पुन्हा ही वेळ आलीच नसती, इतक्या लवकर पुन्हा बंडाळी माजून आणल्याला टाकर हायची वेळ आली नसती."

अशोकबद्दल पित्याचे मन कनुषित करायची सध्या सुशेम कधीही सोडत नसे, अशोकचा भागचा पराक्रम विसरून त्याचा हा दोषच दाखवायचा प्रयत्न सुशेमने केला त्याचप्रमाणे विदीशा व अशोक यांच्या मित्राबद्दल कळवणारे अशोकचे पत्र मित्रांनी नाहासे केले असल्याचे माहीत करून घेऊन नंतर 'अशोकने पित्याच्या परवानगीवाचूनच विवाह केला असल्याची' मोठी बातमी बिन्दुसारला त्याने सांगितली.

मला नाटय की, यात पुन्हा ग्रीकांचाच नात असावा मी आजारी असल्याच त्यांना माहीत आहे त्यांच्या ताक्यात असनेला भारताचा भू-भाग मीर्पानी पराक्रम व युक्ती यांच्या मदतीने काबीज केला असल्याच ते विसरू शकलेले दिसत नाहीत!" बिन्दुसार म्हणाला.

कवयः

कविराज त्याघेश्वर

तुला जेव्हा विक्रमराजा पन्हा झाराकडे गेला, तेव्हा ते कलेवर खाली झुतरवून त्याला आपल्या जांघावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे तो स्मशानाची वाट तुडवू लागला, तेंव्हा प्रतापला वेताळ बालू लागला, "राजा माझी खात्री आहे की, तुम्यासारखा आग्रही अन् कहाळू माणूस या दुनिवत पहायलाही मिळणार नाही इतकं पराभव ह्याव्यातनंतर कोणीही आपली हार कबूल करून आपला अहंभाव बदलून टाकीत, पण तू तर अगदी "ना पन्हा आपस, स्वतःला त्रास करून घेऊन इतरांनाही त्रास देत आहेस? पण तुझ्यासारखा सत्यव्रती हट्टी आणि दृढनिश्चयी माणूसही कधीकधी कमला विचार न करता भावेनच्या जाहारी जाऊन आत्मसन्माग्न घालवून बसतो, ज्यांनी-पूर्वी त्यांचा असादर कलला अभंगा, ज्याच्या दुष्टात त्यांना कसलीही किंमत नसते, अशा लोकांच्या हाती

वेताळ कथा

स्वतः त्या मांपवत कमनात, अमल आत्मसमर्पण महायोद्धा आणि भूर श्रीरामाठोव नव्हे, तर कवीमार्तीसद्धा योग्य नसने तुला सावध करण्यासाठी, जास करण्यासाठी मी कलानाथ नावाच्या कवींची गोष्ट सांगली; ती ऐक,' आणि वेताळ त्या कवींची गोष्ट सांगू लागला

खूप जुनी गोष्ट, सिंधुपुरीच्या राजदरबारात व्याघ्रेश्वर नावाचा कवी होता त्याने सर्व शास्त्रांचा अभ्यास केलेला होता; अदरा पुराणात पांडित्य प्राप्त केले होते, वेद-अपनिषदांचे सार ग्रहण केले होते, त्यामुळे त्याची कविता अर्थपूर्ण, भावपूर्ण आणि रसयुक्त असे, राजाने कविचे गुणवैशिष्ट्य लक्षात घेऊन त्याला अनेक अधिकार दिले होते. कधीकधी राजा त्याला आपला

प्रतिनिधी म्हणून नावाबारेही पाठवत असे व्याघ्रेश्वर लोकांना स्वतः भेटून लोकांच्या तक्रारी, मागण्या वगैरे समजून घेत असे. प्रवासाला परत आल्यावर राजाला ही सारी वर्णने सांगून लोकांच्या मागण्या पुर्या करत असे.

राजाचे व्याघ्रेश्वर फार प्रेम असे व तो त्याचे सर्व बोलणे, सूचना मानत असे. त्यामुळे जरीच माणसं त्याला भेटून त्याच्याकडे आपली कामे करून घ्यायचा प्रयत्न करत, त्यामुळे सामान्य माणसाला व्याघ्रेश्वरची भेट घेणे दुरापास्त होई. एक वेळ राजदर्शन सोप, पण व्याघ्रेश्वरचे दर्शन कठीण वाटे.

त्याच देशाच्या रामपुर नावात कलानाथ नावाचा एक तरुण होता. त्याला माहित्याची आवड होती, लहानपणापासूनच तो महान कवींच्या काव्याचा अभ्यास करत असे. ते वाचत असताना त्याला स्फूर्ती येई आणि नाकडतोन काव्य रचून तो ते लोकांना म्हणून दाखवी, एके दिवशी एक कवि त्या गावी आला. कलानाथचे भुत्स्फूर्त काव्य ऐकून त्याला कवीने आश्चर्य देऊन म्हटले, "बेटा, तू अप्रजत कवी आहेस, चाकिली साधना कर. एक दिवस विश्वविख्यात कवी बनशील "

तेव्हापासून कलानाथची काव्यश्रद्धा वाढतच गेली. सुरुवातीला तो भुत्स्फूर्त कविता म्हणून दाखवी, पण वेळ बर्बाद होत होता त्याने तीन मोठी काव्यांही रचली. ज्या पंडितांनी ती वाचली, त्या सर्वांनी त्याची खूप प्रशंसा केली. काहीनी तर असंही म्हटले की, "तू सुरस्वती-पुत्रच वाटतोयस.

एकदा व्याघ्रेश्वरला काही बेटांयला जात नाहीस? त्यांना आपले काव्य ऐकवून जेतला तुझा योग्य परिचय होईल. तुला मान मिळेल."

आपली काव्य घेऊन कलानाथ व्याघ्रेश्वरला भेटायला सिंधुपुरीला गेला. त्याच्या घरी पोचला, नेव्हा राखणदार त्याला म्हणाला, "तुझा काम काय ते सांग, मी जाऊन सांगतो. पुढे तुझे भाग्य!"

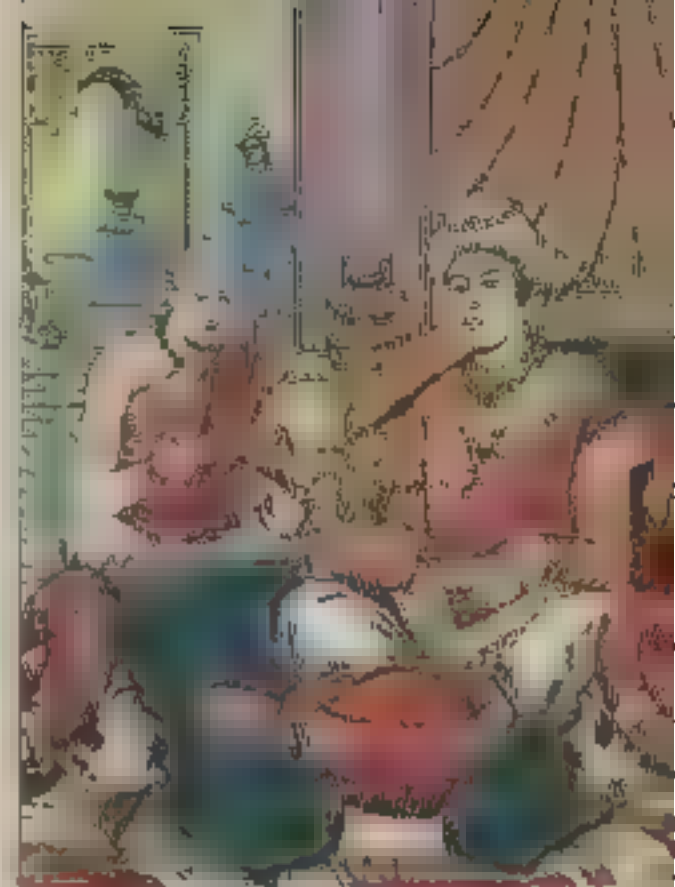
कलानाथने काही निवडक कविता निराळ्या ताडपत्रावर लिहून त्या पहारेकऱ्याच्या हाती देत म्हटले, "या काव्यावर कविवर्याची अभिप्राय हवा मला "

तो ताडपत्र हाती घेत पहारेकरी म्हणाला, "बास, इतकच? तुला आणखी काही नकोय त्यांच्याकडून? कविवरांचे मत मोठे आहे, स्वभावही फार चांगला आहे त्यांचा; बुद्धा आहेत, त्या ह्यां ती मदत करतात ते.

आणखी कमलीच मदत नको असल्याचे कलानाथने सांगितल्यावर पहारेकरी जात गेला व त्याने कलानाथला व्याघ्रेश्वरला सांगितले. त्यावेळी खूपशी माणसं तिथे तसलेली असल्याने तो ताडपत्र आपल्या शिष्याच्या हातां करत व्याघ्रेश्वर म्हणाला, "हे वाच अन् आपला अभिप्राय लिहून दे मी सही करीन त्यावर."

शिष्याने ती काव्य लक्षपूर्वक वाचली आणि म्हटले, "गुरुवर, ही काव्यं तर असामान्य वास्तव्यत! या कवीला एकदा आत बोनावू?"

नको बेटा, आता इथं जरीच माणसं आहेत. त्या कवीने तर केवळ अभिप्रायच

सांगितला आहे, त्याला जे हवे ते देऊन पाठवून दे परत," शिष्याने अभिप्राय लिहिला अन् गुरूने सही केली, पहारेकऱ्याने ताडपत्र परत दिल्यावर कलानाथ निराश झाला व्याघ्रेश्वरने आपल्याला भेटायला न बोलावल्याचे त्याला वाईट वाटले

काही काळानंतर राजाजवळून व्याघ्रेश्वर दशाश्रमाला निघाला, अन् एके दिवशी रामपुरला पोचला तो हर्नावर बसून आला होता; बरोबर इतकी अनेक लोक हाते गावकऱ्यांनी वैभवपूर्वक त्याचे स्वागत केले

व्याघ्रेश्वर तिथे दांत दिवस राहिला, पहिल्याच दिवशी एकेकाळ जाऊन आपल्या तक्रारी त्याला सांगितल्या गावपाठील त्याला म्हणाला, "महाशय, जेतलेच्या अडेचणी आपण समक्ष पाहिल्यातच, त्या

महाराजांना सांगून आपणच ते मिळवून शकू.

"होय, महाराज माझं सांगणं माननात माझ्याकडून जमेल शिवाय तक्की करीत मां तुमच्यासाठी मुद्या तुमचं गाव पहायची हुस्का आहे माझी, त्यासाठी जरूर तक्की व्यवस्था करून देवा." व्याघ्रेश्वरने पायलांना सुचवले.

तुमच्या दिवशी व्याघ्रेश्वर गाव पहायला निघाला, त्याला पहाण्यासाठी गावकऱ्यांनी खूप गर्दी केली त्यांना ताब्यात ठेवण कठीण झाले. बुधवारपर्यंत व्याघ्रेश्वर गावात फिरत राहिला तरीही काही गावकऱ्यांना त्याचं दर्शन झालेच नाही, परंतु येथून भोजनानन्तर व्याघ्रेश्वर पाटलाला म्हणाला, "गावात काही

काणी असतील तर मांगा त्यांना मदत करीन मा."

"महोदय, आमच्याकडे दान-तीन कवि आहेत. शंभरेक लाकांचा साहित्याशी परिचयही आहे. ते सर्वच आपणाला भेटायला अत्सुक आहेत. त्यांच्यासाठी विशेष सत्रचो व्यवस्था करू? मोठ्या अन्नाहानं पाटलानं विचारलं

"अशा चर्चेत जास्त लोक माय घेऊ शकणार नाहीत. तुम्ही म्हणालात की अत्र लोक मला भेटायला अत्सुक आहेत? तेंव्हा, वर म्हणजे एक सभाच बोलवा ना' ही स्थित एक भाषण घेईन, ज्यांना-ज्यांना आपल्या अडचणी सांगावच्या असतील त्यांना ताडपत्रावर पत्ता घालून त्या तिहून छाव्या, मी त्यावर विचार करून जरूर ती प्रसंगानुसार करीन." व्याघ्रेश्वर म्हणाला

यामाठी मभंवी घावणा देण्यात आली लोकानी गर्दी केली, व्याघ्रेश्वरने मोठ रोखक भाषण दिले. टाक्या वाजवून सर्वांनी हर्ष उकट केला.

मभा मफच्यावर दोन कवी आणि तीन चार साहित्यामी व्याघ्रेश्वरला भेटले, त्यांच्या सुपयोगासाठी लवकरच गावात एक गणालय स्थापायच आश्वामन व्याघ्रेश्वरने दिन

जाना पडलाच्या संशयान आतां को जमलेल्या लोकात कलानाथ कुठे दिसत नाहीय, त्याला अमही कळलं की कलानाथनं व्याघ्रेश्वरला भेटायचा अजून प्रयत्नही केलेला नाही, त्याचं कलानाथ आणि त्याच्या काव्यावर भारी प्रेम होतं, या दोघांची एकदा

गाठ घालून दिली, तर फार छान हाईल अम त्याला वाटलं, 'ताबडलाब यथून व्याघ्रेश्वरला भेटावं' असा निरोप त्यानं कलानाथला पाठवला.

एण 'आपण फार कामात आहात' अम सांगून कलानाथ भेटाला गेलाच नाही. काळ जात राहिला, अन्तिकडे व्याघ्रेश्वरला एकमेच अस्वस्थ, अतृप्त वाटायला लागल हात इहलोकचं वैभव, संसारबंधनं पाबडल त्याला विरक्ती वाटू लागली. शेवटी त्यानं आपलं दाबारातनं पदरी सोडून दिलं, सपली आपल्या भुलाच्यात वाटून टाकून जवळच्या अरण्यात त्यानं एक आश्रम बांधला व तो तिथं राहू लागला, त्यानं बानप्रस्थाश्रम स्वीकारला, त्याची पत्नीही त्याच्याबरोबर राहू लागली.

कलानाथला ही वार्ता कळली, आपली काव्य घेवून तो व्याघ्रेश्वरला भेटायला गेला

त्याच्या आश्रमात पोचला पोचला त्याला अनेक अडचणींना तोंड द्याव लागल-शेवटी व्याघ्रेश्वरला भेटण्यात तो सफल झालाच

आश्रमात फक्त व्याघ्रेश्वर अन् त्याची पत्नीच होते, त्याच्या सवभागी तथे असल्या एक परिचारक आणि परिचारिका त्यावेळी जवळच्याच तळ्याकडे गेलंलं होतं.

कलानाथ पोचल्यावेळी व्याघ्रेश्वर पत्नीला भागवत पुराण वाचून दाखवत होता, ती डोळे मिटून तन्मयननं ते ऐकत होती. वाचून झाल्यावर ती म्हणाली, "तुमच्या मुखानं पुराण ऐकून माझा जन्म सार्थक झालाय.

"माझ्याच तोंडून मज्हे, तर कुणाच्याही नाडून ऐक. हे पुराणच अदभुत आहे, ज्या दिवशी मी अशी महान काव्य-रचना करू शकेल, त्या दिवशीच मी सत्या अर्थानं कवी बनन." व्याघ्रेश्वर बोलला.

"तुमचं म्हणणं असत्य आहे" असे मी

म्हणो धातूगार नाही, माझी तिनकी योग्यता नाही पण मी मानू आणा त्राण ईच्छिता की, आपण कोणत्याही महाकवींच्या गोष्टींना असा काव्य रचून घेऊन आहात ' कलानाथ ' पदम मध्याचीन-या,

आता व्याघ्रेश्वरनं कलानाथकडे लक्ष गेलं, त्यानं कलानाथकडून त्याची माहिती जाणून घेऊन त्याला स्वर्गचल एकाद्या काव्यानेला काही पदं म्हणायला सांगितलं

कलानाथ म्हणत असताना व्याघ्रेश्वरनं लक्षपूर्वक ऐकून घेतलं तो म्हणाला, "मुला, नु खरोखरच सरस्वतीपुत्र आहेस, पण तज्या काव्यात काही व्याकरणदाष आहेत, तू मध्या ॥ मोठेसं कठीण नाहीय, पण ते सुधारले नाहीत, तर मात्र तुझं काव्य फिक वागेल,

"महाराज, आपण हे काव्य पूर्वीच

वाचलल आहे, तेव्हा आपण व्याकरण दाष दाखवून दिले नाहीत?" कलानाथ बोलला,

हे कसं घडल ते व्याघ्रेश्वरला कळल्यावर तो म्हणाला, "वत्सा, त्या दिवशी काव्य माझ्या शिष्यान वाचन होत, मी वाचू शकलो नव्हतो त्यावेळी तू फक्त अभिप्रायच मागितला हातास, प्रत्यक्ष भेटायची इच्छा त्याच दिवशीं दर्शवली अगतांम, तर बरं ज्ञानं असतं, मी आपलं मत स्वतःच सांगितलं असतं, त्याच दिवशीं तुझं व्याकरण-दाष कळल चकले असत,"

कलानाथ हसून बोलला, "मला आशा होती की पदं वाचल्यावर अन् माझ्याबद्दल माहिती मिळाल्यावर आपण भट्टीची परवानगी नकीच खान स्वतः होभुन, मात्र माझ्या पदाची आपण स्तुती केलात, त्यामुळे मला मानन्द वाटलाच; पण माझे व्याकरण-दाष दाखवलेत म्हणुन जास्त बरं वाटलं, परित्या वेळच्या आपल्या अभिप्रायापला पावलाचा अभिप्राय जागत महत्वाचा, आता काही दिवस आपण मला आपल्या मेवेची मंशा खावी इतकीच इच्छा आहे माझी,"

इतकी गोष्ट मागून घेताळ म्हणाला, "राजा, अनेक कविर्पांडिताकडून स्तुतिपात्र उरलेल्या कलानाथचं वरगणं विचित्र अन् असेंबद्ध नाही वाटत? त्यानं आत्म-समर्पण केलं, आपला अभिमान घालवला अस नाही वाटत?" व्याघ्रेश्वर त्याच्या यात्री आत्म तेव्हा राव-पाटजानं त्याला येऊन कविरात्र व्याघ्रेश्वरला भेटायला सांगितलं होतं; पण त्यान भेटेला नकार दिला, पण नंतर त्याच व्याघ्रेश्वरला भेटायला तो सकाट झेल्लत

अगतांच्या वाटेनं गेला, त्यानं असं का केलं? हे त्याच्या बुद्धि हीनतेचं द्योतक नव्हे? इतकंच नव्हे; त्यानं व्याघ्रेश्वरची सेवा करायची इच्छाही प्रकट केली, या सर्व गोष्टी विचारात घेतार, असं दिसत की कलानाथचा बडो छष्ट झालो होतो, तो एक चतुर्बल युवक आहे, माझ्या या शंकाची यत्न मत्त असूनही गण राहिलास, तर तुझ्या भस्तकाचं तुकडे हावील "

भुतगादासन विक्रम म्हणाला, "कलानाथ सिंहपुरीला गेला असता, त्याची आशा हाती की, आपल काव्य वाचल्यावर व्याघ्रेश्वर स्वतःच भेटायला खोतवाल, पण त्यानं फक्त अभिप्रायच लिहून पाठवला, त्यामुळे व्याघ्रेश्वरची काव्याची आवडच कमी झाली असावी, अन् आता ते फक्त आपल्या व्यक्तिगत प्रसिद्धीचा उपयोग करून एतरांना भदत करताना अस त्याला वाटलं, कवितचं क्षेत्र सोडून कलानाथचं व्याघ्रेश्वर-कडे व्यक्तिगत कलनं कागही नव्हतं, त्याची फक्त काव्य चर्चेची अपेक्षा होती; त्याच्या अंटीशी त्याला काहीच कर्तव्य नव्हतं, ज्यासणी व्याघ्रेश्वरनं दरबार सोडून देऊन

शान्तपस्थ आश्रम स्वीकारला अन् ते जंगलात रहायला गेल्याचं समजलं, ते ७ आन त्याच्या भेटामुळे आपल भल झईल अस कलानाथला वाटलं, म्हणतच अडचणीत नांड देत तो आश्रमात पोचला बोलला बोलला व्याघ्रेश्वरनं त्याला सांगितलं की त्याच्या कवितांवर जो अभिप्राय लिहिलेला होता, तो स्वतःचा नमुन शिष्याचा हाता, आता स्वतः त्याचं काव्य ऐकून आपला अभिप्राय व्यक्त केला की, काव्यात व्याकरण-क्षेप असून ते सुधारणं अत्यान्त आवश्यक आहे, यावरून कलानाथन आळखून की व्याघ्रेश्वर अजब को ॥ असं कवि आहेत, आता त्याला मग काही दिमला! त्यामुळेच कलानाथन त्याची सेवा करायची मधो मागितली, या कारणाक्या आधारे स्पष्टच दिसतं की, कलानाथन आपला मान, अभिमान घालवलेलाही नाही अन् त्याचं हाकरी फिरवले नाहीय, तुझा मंशय निराधार आहे "

आता राजाचं मीन भंग करण्यात सफर झालला वेताळ प्रतामह गावब होऊन पुन्हा झाडावर जाऊन बसला,

पाजल खाद्दुडा दावा (फसलोंची दावा) असे म्हणतात

शरद्विद्या नृत्य ही आनंददायी विविध नृत्यशैली आहे. त्याचा विकास संदर्भित्या पुणे अंतराष्ट्रीय मंडळाने अजून
संस्कृती मंत्रालयाच्या माद्री नैसर्ग ह्या नांवाच्या कामात सांगण्यात आला आहे. या नृत्यात अनेक शैली
दाखिल आल्या आहेत. त्यात कायदाही कुल धारण करे. अशा प्रकारे माद्री नृत्यातून या शैली संस्कृतीच्या नृत्यातून
आणवत करतात. त्यांचा नृत्य पाहूनच त्यांचे वजन आहे. त्यांनी नृत्यातूनही बरेच काही शिकविले आहे. अशा
काव्य गीतगाथांवरून मंडळाने अनेकदा शालाया आताही पुणेच्या मंडळानेही अशा तऱ्हेने मंडळाने अनेक शालायांचा
नृत्यातून अनेकदा शालायांचा नृत्यातून अनेकदा शालायांचा नृत्यातून अनेकदा शालायांचा नृत्यातून अनेकदा शालायांचा नृत्यातून

पान १, १३. से दूर छोड़ते रहना चाहिए। क्योंकि बिना किसी सुरक्षा के "गिनिजिब" बनाना,

॥ ५ ॥ गणेश भक्ति का प्रसार करने के लिये श्रीगुरुदेव की आज्ञा पर हम लोग इस पुस्तक को लिख रहे हैं।

© Anil Kumar, Sharada Vidy Bhavan, 1997

तीमर गावात परबत नावाचा एक लहानसा शेनकरी होता. तो आपल्या लहानशा शेताची मभागत करून अुदारनिर्वाह चालवी. सर्पदंशाचा मन्त्र शिकवणीच्या न्याची नव्याच वर्षापासूनचा इच्छा होती. पण तो शिकवणाऱ्याच कोणी सापडत नव्हता.

एकदा तो ब्राह्मणा एका नानवाडकाला भेटायला शेजारच्या गावी गेला. परबत त्याला म्हणाला, "सर्प-मन्त्र शिकायचा माझी फार दिवसांची इच्छा आहे. तुमच्या गावात कोणी जाणकार आहे का?"

“मात्र्या गात्रान् कार्यं, पणं आमपामि
काणत्याही गात्रान् मर्ष-मन्त्र जाणणारा
काणोहो नसावा, सामान्यतः कैरागो आण
मन्त्राज्ञानाच हीं विद्या येने, तो दिव्य शक्ती
त्याच्या जवळच असते, तू अशा एकाद्याची
मदत मिळवू शकतास तर तुला मर्ष-दंडाचा
मन्त्र शिकायला मिळेल.” तो नानेवाईक

भूगोल

त्या दिवसापासून परबस साधू संन्या
शांच्या शोधाला लागला. मन्त्र शिकविला
आला तो कारख आतुर झाला होता

या वर्षी परब्रतने आंगव्या शेतात
ज्वाराचे पीक घेऊने होते, पीक छान आन
होते, कणसांनी भरलेले शेत फारच छान
दिसत होते, पक्ष्याणामून ज्वारी वाचवण्या-
साठी स्थान शेतान मचाण कुभे केले होते
गर्भ-दिवस राखणीसाठी तो शेतावर रहात
होता

एके दिवशी मध्याकाळी बैराग्यांचा एक जथा शीतलजवळून जात असलेला त्याला दिसला, आपल्या इच्छा पूर्तीची वेळ जवळ आली असावी, असंच त्याला वाटले, मचाणविरून अतिरून धावतच तो बैराग्यांना भेटायला गेला. त्याने त्यानच्या एका काळ्या, लांब दाढीवान्या घष्टपूष्ट बैराग्याला

पणाम करून त्याच्याजवळ आपली इच्छा पर्दर्शित केली मन्त्र शिकण्यासाठी त्याला विनंती केली

परबतकडे संक्षेपपूर्वक पाहून बैरागी म्हणाला, "सर्पमन्त्र सूर्योदय किंवा सूर्यास्ताच्या वेळी शिकला तरच त्याचं फल मिळत, आता अन्धार होऊ लागला आहे, ही वेळ योग्य नव्हे, या रात्री आम्हाला शेतात राहू दिलंस, तर भुद्या सकाळी मन्त्र शिकवीन तुला "

परबतनं मोठ्या आनन्दाने परदासगी दिवी त्यानं सगळ्या बैराग्यांना निध राहायची विनंती केली, ते सर्वजण भक्तिगीने रात अन् कणसे तोडून खात राहिले मारे शेन त्यांनी विस्वरून टाकले आणि पोट भरल्यावर आरामात झोपून गेले

आपल्या पिकाची लोमाडीं हाताना पाहून मुद्धा परबतला दुःख वाटतं नाही, सकाळी सर्प-मन्त्र शिकायला मिळणार असल्याचा त्याला आनन्द झाला होता, त्या आनन्दान तो रातभर जगाच राहिला,

सकाळ झाल्याबरोबर बैरागी जागे होऊन निघायच्या तयारीला लागले,

परबत भरभरा त्या घटपुष्ट बैराग्या जवळ जाऊन त्याच्या पायांवर आडवा पडून आग्रहू लागला, "स्वामी, सर्प मन्त्र? सर्प-मन्त्र?"

बैरागी त्याला राताकून म्हणाला, "जोगा आया, ज्वार काया, भुडो जाव," त्यान परबतच्या अग्रावर जाताने लाथ मारली आणि तो चालू लागला, परबतला वाटले की हाच सर्प-मन्त्र, त्याच्या आनन्दाला पारावार राहिला नाही, त्याची इच्छा पुरी झाल्यामुळे जगच हातात आल्यासारखे त्याला वाटले बैराग्याचे जेळण जपत तो परी गेला, आपण बैराग्याकडून सर्पमन्त्र शिकल्याचं त्याने वायवरेला मागितले, तिने ती बातमी गावभर पसरवली,

या घटनेनंतर एका महिन्याने एका गावकऱ्याला साप डमला, त्याचे नातवाईक घाबरून गेले होते, काय कराव, हे कळत नव्हते त्याला! अचानक एकाला परबतची आठवण झाली, तो तय्यारतोब म्हणाला, "अरे घाबरता काय? आपल्या परबतला सर्प-मन्त्र घेता, ही विद्या त्याला एका महान माधुन दिलीय साधुनी दिलेला कर कधी व्यर्थ होत नाही, माझी छात्री आहे की परबतच्या मन्त्रानं हा वाचेल, बला याला नेअश त्याच्याकडे "

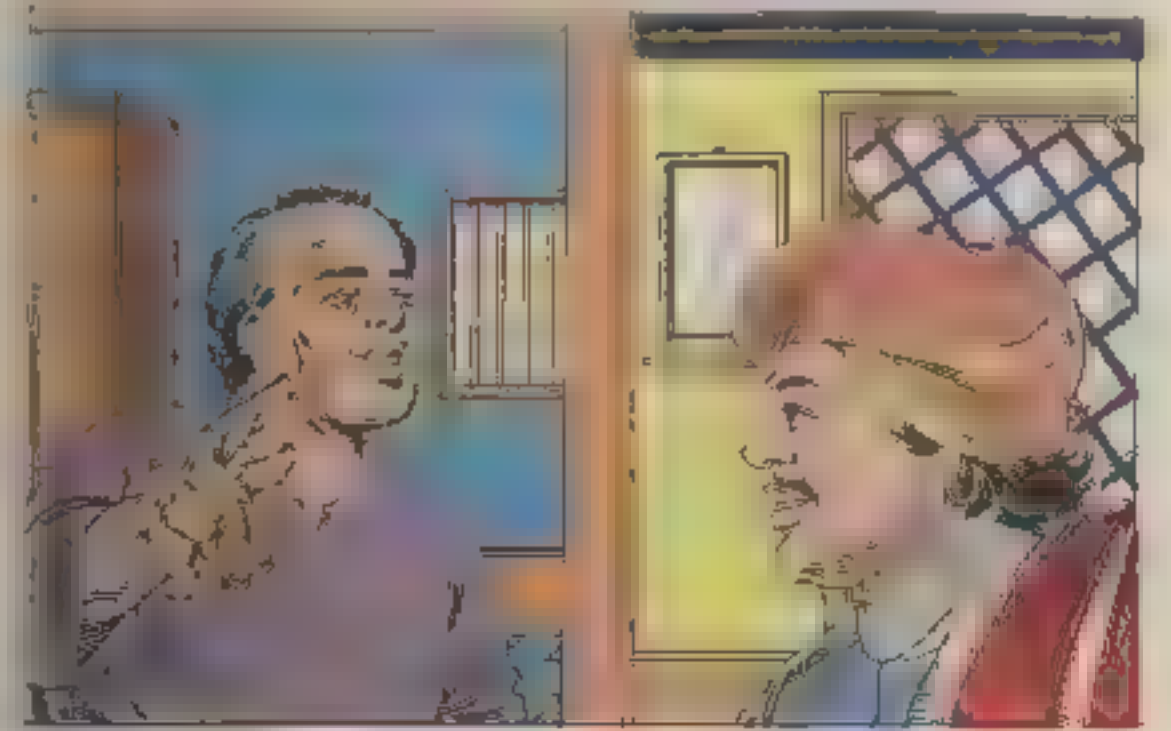
ते त्याला परबतकडे घेऊन गेले, परबतने सनातल्या मनात मन्त्र स्फटला आणि त्याच्या खांद्यावर लाथ मारली, त्याबरोबर सर्पदश झालेला गावकरी अडून बसला! आता लोकांचा पूर्ण विश्वास बसला की बैराग्याचा मन्त्र खरंच प्रभावशाली आहे परबतने प्रथमच मन्त्राचा अुपयोग केला होता, त्याला भोली पडलां होती की मन्त्राचा प्रभाव पडत की नाही! आता ती भोली दूर झाली, त्याचाही मन्त्राच्या प्रभावावर विश्वास बसला,

तक्कापासून आसपास काणालाही साप वाचला की, लोक त्याला परबतकडे आणत अन् मन्त्र जपल्याबरोबर माणूस भुडून बस त्यामुळे परबतची ख्याती त्या पंचक्रांशीत पसरली, लोक त्याला काही धनही देऊ लागले, यामळे परबतची आर्थिक स्थितीही सुधारली, सरे तर मन्त्र शिकून पैसा कमवायचा त्याचा विचार नव्हता, केवळ ता

शिकायची तीव्र इच्छा मात्र होती पण लोक जेव्हा त्याच्या अुपकाराच्या बदल्यात धन देऊ लागले, तेव्हा ते त्याने महर्ष स्वीकारले,

त्याने आपल्या शेताजवळच चार-पाच एकर जमीन खरीदली आपडीच्या जमीनी त्याने एक छानसे घरही बांधले मनाचे तस श्रामन्त्र कुटुंबातील तरुणाशी करून दिलं पण अशा सफलतेनंतरही त्याला गर्व मात्र झाला नाही, अजूनही आपली जमीन स्वतः कसून तो निष्काळजी जीवन जगत होता

परबतचा एक भातो नावाच मित्र होता, बरेच दिवस ती धन कमवण्यासाठी इकडे तिकडे भटकत राहिला होता, एक दिवशी मित्राला भेटायला तो परबतकडे आला, त्याची प्रगती पाहून मोलाला फार आनन्द वाटला, दोन-तीन आठवडे दोघे मित्र आपल्या बालपणच्या आठवणीत बुडून राहिले, परत निघण्यापूर्वी भातीने परबतला

विचिंतन, "तु परीक्षकस कलून घन
कमावतोस हा मांडा प्रशंसनीय विषय आहे
पण अजून तू, त्या बैराग्याने तुला कायना
मन्त्र दिला, ते नाही मागितलम्?"

मोठ्याने हसत परबाने म्हटले, “जोगी
 आया, ज्वार खाया, अुठोजाव! बास, हाच
 तों बैराग्यान शिकवलेला भंव ”

यावर माता खा खा हमून आनना हा
मन्त्र? अरे, फसवलं तुला बैराग्यानं, तुझ्या
ज्वारीच्या धिकाच्या सवनाश केला त्यानं,
अन् तू नुसताच पहात राहिलास? म्हणूनच
त्यानं अंगठखलं की झू येडखाप आहंम
माझी खत्री आह की, बैराग्याना काशी
मन्त्र विन्त्र येत नव्हता, मन्त्र धिकण्या
माठी तू त्याचं पाय धरलस, तेव्हा राग
आला असावा त्याला, त्यानं म्हणतं सुद्धा
की, तर्का कणस खाव्हा; अन् आता अन्
त्यानं शिर्की द गै, 'अडाजाव' वा हाव
अर्थ आहे "

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 यादवदुल्ल परवानका खात्रा जात। मित्र खराब
 सांगत आहे अशी आज्ञा त्याची खात्री घ्यावी,
 आपण भुवनात असलेला भन्त्र, जेरा मांमित्र

महं धान न्याला वाईज वडाल, मत्र नर
पुणत मोटा आह.

या घटनेनन्तर एका आठवड्याने सर्पदंश झालला एक माणस त्याच्याकडे आणला गेला, परबत आता विचारात पडला. मत्वाचा प्रयोग करता की नाही, याबद्दल त्याचा निर्णय होईना. तरीही मन्त्र अपुन त्याने त्या माणसाच्या खाटावर लाय मारली, पण त्या माणसाची बराही हालचाल झाली नाही. मित्राचे म्हणजे सर असल्याबद्दल आता परबतची मात्री परली. मत्वावरचा त्याचा विश्वास भुलला.

नाचइलांच त्याने जमवल्या लोकांना म्हटले, "माझ्या हातून एक पाप वइलं, त्यामुळे माझा मन्त्र विफल झालाच, शक्ती तगडीशी झालीय, या माणसाला नाचइलांच शहरात त्या अन जमवल्या वेष्टाला दाखवा "

नोकाना आना 'परबतचो मन्यभक्ती
तद्दीशी साय्याचे' समजले. ग्रामाणिक
परबतने धानन्तर कर्घाही मन्त्राची भुषयोग
कैला नाही. आनापयन्त मिळवलेल्या
घनावर संतुष्ट राहून आपले पुढील आयुष्य
ही संतुष्टी जाणवते.

સોનેલી
કાળ ૧૬

१. पाया नमस्तुत्या स्तम्भः

मन्त्राणां भुज-वसनायाः न स्तन-
मन्त्राणां काष्ठ-भौतवेद्या
तादृश-वस्तुना दक्षिणायां
नियमान्तरा विप्रस्यते ननु
एवम् ईशानं च कुरुते इत्यत्र
शब्द-व्यञ्जन-मिति चेन्न
मन्त्राणां

जगात हे कांढे आदळेल?

६. पञ्चगव्यं कस्यैव भुञ्ज्यात्तस्यैव कस्यैव श्रेयः ?

ममूत्रसपत्तोपाम्बुन गांघस पर्वतात् ४०१६ मीटर
अचानक असणाऱ्या या गन्धर्वासार प्रवाह
करताना कधी दाबाऱ्या हाथामुळे काही प्रवाधाना
आर्किंगजेन देण्याची गरज पडते, गन्धर्वा वेली
प्रवाहाच्या सोदांसाठी आसगाडीत १० ली
अपनभक्त असतात

६. मूलधर्मो धर्मनामं धर्मिणो मिथ्याचे निर्धारित
नमः१

दमिनोत्राणी तोंतले मोहर खोल असण्याचे ह
नक पुर्वत मिळाने जनवरीले असून ते अनि
मिठाच्या सापोतच आहे. हे विमलनगर
सापोतदुर्गांनी कूप मंडूतले मोठे काळ
कनने असून त्याम एक वर्ष, रेणुस्थान
सापोत काळव्याही आहे

१. मी एक नुटक्या पायांचा पक्षी आहे. मी हवेत सुद्धा शकत नाही, पण पाण्यात सफाईने पोहू शकतो.
२. माणसांशी माझे अनेक प्रकारे साम्य आहे.
३. भुमीवर अस्तित्वात आलेल्या प्राण्यांमध्ये मी आकाराने सर्वात मोठा आहे.
४. मी एक न नुट शकणारा पक्षी असून माझ्या प्राण्यात्म्या लोकांना

- बहुधा माझ्या नावाने ओळखले जाते.
५. पाण्यात मी सर्वात मोठा पक्षी आहे.
 ६. माझ्या पाठीवर कुत्रे असून, मला 'बालबेटालोन ब्रह्म' असेही म्हणतात.
 ७. मला 'आस्ट्रेलियातला जंगमी कुचा' असे म्हणतात.

१. माझ्याशी सुद्धा शकत नाही आणि सुद्धाही मारू शकतो नाही. असे का?
२. ऑस्ट्रेलियातील कांदिव्याची 'ब्रमरंग' असे केवळ शक्यता, की, ते परत पिकून त्याच्या हाती येते. टेनिसच्या माझ्या चेंडूनेही असे करता येते. कसे?

३. या चित्रात एका पाऊल जाते. कोणते?

४. माझ्या मित्राने कागद रेखात हाती घेतली व मला म्हणाला की, 'मी आपल्या डोक्या काढाने लिहू शकतो.' 'कसून बाबत' असे आम्हांत दिव्यावर त्याने करूनही दाखवले. कसे?
५. एक हत्ती तुमच्या हाताखालीवर घडण, तर तुम्ही काय करता?

६. यासह एक वर्षाचे आल्यावर कात बनते?
७. सर्वेक ज्या एकाच वेळी हे कात करत असतो. कोणते?

गोरमला असे कळते की कोलेजच्या रासगीगहातील एका भोजनान्या विराग्या जेवळ मोठी रक्कम आहे. ताबडतोब आपल्या घरासमोरील सायकल-बुकानातून एक सायकल भाड्याने घेऊन तो गुरू वेवाने वसतीगृहात पोचला. सायकल साठी ठेवून जिना बघून तो झोलीजवळ पोचला. सर्वजाचे कुत्रे लोटावला त्याला विशेष काह पडले नाहीत. रक्कम घेऊन जिन्यातून तो झाली झाला आणि सायकलवरून धोड्याच वेळात तो मुख्य सडकेवर पोचला. आपल्या सफालतेमुळे मजेने शीळ घालत तो भुत्मादाने थातला होता. अचानक आपल्या हातून मोठीच बूक घडल्याचे त्याच्या लक्षात

आले. ताबडतोब तो परत वसतीगृहाकडे वळला, पण त्याला भुत्मीक झाला होता. फुटबॉल खेळून परत आलेल्या मुलाच्या मोठीपणाने धाड्यात आले होते. ते धाड्यावरून तो वेळून पाहिला. पण आज तो बरोही वाढू शकत नव्हता; कारण मोलीस तेथे आयली वाट पहात असणार हे त्याने ओळखले होते. तो पकडला काईत असो कोणतो बूक त्याने घासे ठेवली होती? सांगू शकाल?

काडेपेटीचा ठिपकेवाला छोटा कुत्रा

सहित्य :

दोन ठिकाण्या काडेपेटी, आइस्कीमच्या तीन लाकडी पट्ट्या, काडेपेटीचा गुळगुळ्यासाठी पांढरा कापड एक चाकू, काळे फेल्टपेन आणि ठिक.

कृति :

१. काडे पेटीचा काढावे मटवा, आइस्कीम पट्ट्या काढ्या रंगा.
२. आइस्कीमची एक पट्टी एका काडेपेटीच्या वरच्या व दुसरीच्या बाजूच्या बाजूने सोबा.
३. दुसरी आइस्कीम पट्टी मोडून दोन तुकडे करा. म कसे सोबा की एक शेपट म्हणून बाहेर राहिल

अन दुसरा पाच म्हणून पुढे येईल, तिसरी पट्टीही मोडून दोन तुकडे करा व ते जोडण्या बाजूसारखी विरातील वसे चिकटवा.

४. सोळे, हारटे सोड प धागीरावरील ठिपके फेल्टपेनने चितारा.

इंग्रजी पात्र आकड्याच्या मदतीने चित्र काढूया

५ हा अंक तारांज पद्याच्या
रूपान आपण कसा अंकित करू शकतो.

5

5

5

इथे पहा.

आणि अंक 6

6

6

6

एका रडणाऱ्या मुलाच्या रूपान

सोनेरी क्षण - १५ वी अक्षरे

जगात कुठे?

१. मॉन्टेनाला, २. अमेरिका ३. जर्मनी, आसाम
३. तुर्कस्तानचे इमाबुल

चित्रकोडे

१. आक्टोपस २. भाकें ३. स्टार मास्को ४. डॉल्फिन ५. समुद्री कावळ ६. वी माभा

चित्रकोडे

जिह्वाकडून काढता येणारे फोडल्यावर मुकडे शब्द पडतात. पण ते शब्द बाहेरच्या आवाज पडलेले म्हणजे काढता येणारे फोडल्यावर आवाज पडतो. चोरी झाल्यावेळी राखणदार तिथे हजर होता. त्यामुळे तोच घोर आर्से डे लिड होता.

गंमतीदार प्रश्न

१. 'अ' कपात साखरेचा एक कपूच 'आ' कपात दोन आणि 'इ' मध्ये तीन कपूच टाका. नंतर 'ई' कप 'आ' कपात ठेवा. आता प्रत्येक कपात कपूच विषम संख्येनेच आहेत.

२. तुमची आई. ३. कोळसा. ४. पिंजऱ्यात एक काकड सोडले की त्याला 'चिकट्या' म्हणता येणार नाही.
५. कारण ते चालू शकत नाहीत. ६. बंद पडलेले घड्याळ.

© Anirudh Bhurati, Bharatiya Vidya Bhevan, 1997

महाभारत

पांडव आपला भ्रातृवाम द्रौपदीसह रहस्यपूर्वक चालवत होते. दृष्टांत धर्मराज नेहमी त्रिके आणि मिळणारे घन आपल्या भावांना वाटून देई. भोम आपण बनवलेले रुचकर पदार्थ भावांना लायला देई. अंतःपुरात मिळणारे जुने कपडे अर्जुन द्रौपदीला व आपल्या भावांना देई. अश्व-परिचर्यवर कृश होऊन राजा की त्रिकेसे नकुलला देई, तो तो आपल्या भावांमध्ये वाटून देई. सहदेव भावांना धुध-दही इ. पुरवतो. द्रौपदीही आपले रहस्य लपवून मोठ्या सावधगिरीने वामत भसे. जरासे गैरसावध राहिले, तर दुर्योधनाला आपला पत्ता लागेल, या गोष्टीचे भय त्याला सदैव असे.

असे चार महिने निघून गेले. नंतर मत्स्य देशात बृहोत्सव साजरा झाला. या उत्सवात आग घेण्यासाठी बनेक देशांतून कित्येक लोक तेथे आले. किराटराजा मलयदुहाचा चांगला

जाणकार होता. त्यामुळे त्याने महलांच्या राहण्याची व अन्य गरजांची अतिम व्यवस्था केली. आणि त्यांच्या कुस्त्यांची खूप सजा सुटली.

आलेल्या मलयोध्यामध्ये जीमूत नावाचा मोठा बलशाली मल्ल होता. सर्व महलांना त्याने स्वतःशी पुढ करायला ललकारले. पण त्याच्याशी भिडायला कोणीही तयार होईना - सर्वचजण त्याला भीत होते. त्यामुळे किराटराजाने आपला बलव भीम याला त्याच्याशी लढायची आज्ञा दिली. भीमही त्याच्याशी झुंजामना तयार झाला.

भीम आणि जीमूत दोन मस्त हत्तीसारखे मलयदुह कल लागले. त्यांची अति भयंकर झूज पाहून प्रेक्षक फार खूश झाले. भीमाने जीमूतला अचलले आणि त्याला तो खूप वेगाने गरगरा फिरवू लागला. ते पाहून बाकी सान्या महलांना मोठेच आश्चर्य वाटले. भीमाने

भोमरुला अशा प्रकारे थोडा वेळ फिरवून शेवटी कोराने जमिनीवर आपटले. तो तिथेच तिथेच मरून पडला! विराटराजाने भोमरुला अगणित अक्षिमे दिली.

गर्जन अंतःपुरातल्या स्त्रियांना गाण्याला, नाचायला सावून विराटराजाला बघ ठेवी. नकुल नाठाळ घोड्यांना तळ्यावर आणून राजाकडून कृपे पुरस्कार मिळवो, त्याचप्रमाणे मदमस्त वळला सहदेव पाळोव घाणी बनवून अग्ने, पतस्वरूप त्यांना अनेक घेतो मिळाल्या. आपल्या पतीची ही कामे आणि त्याने कष्ट पातून द्रौपदीला फार वाईट वाटे.

असे करतो करता पाडवांचा अजोत वासाचा काळ मीपत आला. अशातच एके दिवशी सिंहबल नावाच्या कीचकाने द्रौपदीला पाहिले. हा कीचक विराटराजाचा मेहुणा व

राज्याचा सेनापती होता. त्याने महाराणी सुदेष्माकडे द्रौपदीला पाहिले तेव्हा तो तिला पहातच राहिला! तिच्या सौन्दर्याने तो जणू आंधळा बनला. त्याचा स्वतःवर ताबा राहीना. आपली बहोण सुदेष्मा हिला तो म्हणाला, "मी हिला पूर्वी कधी पाहिलो नाही? हिच्या सौन्दर्याने मला मोहित केलय. कोण आहे ही? हो माझ्याकडे आली, तर पूजा बांधीन मी तिची; मूर्खी ठेवीन तिला!" इतके बोलून तो तेथून निघून गेला, परन्तु द्रौपदीला भेटावचे प्रयत्न त्याने चालू ठेवले. एके दिवशी एकान्तात तो तिला भेटला अन् त्याने आपली इच्छा व्यक्त केली.

द्रौपदी त्याला म्हणाली, "माझ्याशी असं बोलणं बरं नव्हें! मी कोणाची तरी पत्नी आहे. तुझी ही इच्छा तुलाच हानिकारक ठरेल."

"मासा असा अक्कर करू नकोस, तुलाच नंतर पश्चाताप होईल. हे राज्य अन् राजाचा मीच एकट्या आधार आहे. साधन-संपत्ती, भोग-भास्य, रूप-यौवन यात माझ्यापेक्षा अधिक कोणोही नाही इथे. मना आपलासा कर, दाम बनव आणि आनन्द लूट. भुगोच कुशाला कुणाच्या सेवेत राहून आपल्या जीवनावर अन्याय करते आहेस?" कीचक बोलला.

द्रौपदी चिडून म्हणाली, "माझ्या मोहातून स्वतःला सोडवले नाहीस, तर नकी समजून रहा की, तुझ्या डोक्यावर मुन्बूच घिरट्या घालतो आहे. माझे पंच गवर्ग पत्तो माझ नेहर्माच रक्षण करत असतात. त्यांचे माझ्यावर लक्ष केंद्रित झालेलं असतं. त्यांना

जेव्हा ही गोष्ट कळेल, तेव्हा तुला कोणोरी वाचवू शकणार नाही. त्यांच्या हातून तुझे मरण अवलंब आहे."

द्रौपदीच्या या चेतावणीला कीचक जराही ध्यायला नाही. तो निराश झाला नाही. त्याचा मोठ दिवसेन् दिवस वाढतच चालला. सुदेष्णाकडे जाऊन तो म्हणाला, "कोणत्याही परिस्थितीत, कोणत्याही किमतीवर सैरन्धी माझी ज्हायलाच हवी. नाहीतर मी जिवंत राहणार नाही. मी तिला अनेक प्रकारे समजावले, गयावया केली, प्रार्थना केली; पण तिचे मन माझ्याकडे झुकतच नाहीय. भावाला सावधगिरीचा इशारा देत सुदेष्णा म्हणाली, "सैरन्धी माझ्या आश्रयात आहे; मी तिच्या रक्षणाचा वायदा केला आहे. अथोदरच 'आपले पाच गंधर्व पती असल्याच'

तिन मला सांगितले आहे. तू माझा मसुदा भाऊ आहेस, म्हणूनच हे रहस्य मी तुला सांगितेय. सैरन्धीवर आपले मन लूटून आपला जीव संकटात लोटू नकोस."

"हजार गंतव्य आले, तरी माझं काहीही वाकडं करू शकणार नाहीत. पतिव्रता स्त्रियाही माझ्या सौंदर्यावर खूश होतात. माझं वैभव पाहून सैरन्धी माझ्यावर प्रेम करू लागेल, जसा दिवस दूर नाहीय. माझ्या संगतीत रहाण्यासाठी तडफडू लागेल ती, काहीही करून तिला माझी जनव आणि वाचव मला." कीचक गयावया करू लागला.

"अरे पाय्या! एक तर तू सुकीच पाहून अचलत आहेस, अन् त्यात मलाही अडकवू पहातोस? मला साधन बनवू पहातोस? तुम पाप तुझ्यापुरतं सीमित न रहाता, ते साऱ्या कुळाचा नाश करील. आता तू घरी जा. सुरा आणि अंतम अन्न तयार ठेव. ते आणायला मी सैरन्धीला तुझ्याकडे पाठवीन, मग तिला कस बक्ष करायचं, ते तुझं तू पहा." सुदेष्णा म्हणाली.

कीचक ताबडतोब आपल्या भवनाकडे गेला आणि हक्कर पक्काचे व नेम त्याने तयार ठेवले.

त्यानंतर सुदेष्णा द्रौपदीला म्हणाली, "सैरन्धी, मला फार तहान लागलीय. कीचकाकडे जाऊन पिण्यासाठी सुरा घेऊन ये."

"देवी, मी नाही त्याच्या घरी जाऊ शकणार! मोहाच्या आवेशाने तो आंघोळा झालेला आपणाला ठाऊक आहे. मी तिथे गेले, तर तो नक्कीच माझा अपमान करील.

आयण्याकडे आणखी कितीतरी दासी आहेत. त्यांच्यापैकी कोणाला पाठवा ना!" द्रौपदी म्हणाली.

"सुरा आणण्यासाठी प्रत्यक्ष मीच तुला पाठवलं असताना तुला स्पर्श करायचं धाडस करीत तो?" असे म्हणत सुदेष्णाने एक सुवर्णपात्र तिच्या हाती दिले.

राणीची आज्ञा पालन करण्यावाचून अन्य मार्ग नाही, असे पाहून द्रौपदी पात्र घेऊन कीचकाच्या घरी गेली. तिला पहाताच कीचकाला आनंदाच्या अुकळ्या फुटल्या. तो म्हणाला, "सुंदरी, तुझं स्वागत आहे. तू प्राण आहेस माझा. तू माझ्याकडे आलोस, हे माझं अहोभाग्य! माझी इच्छा पूर्ण कर. अंतम वस्त्र नेस, हिरे-जवाहीर लेवून घे. माझ्याबरोबर मदिरा पी. आनंद मूट अन् तुझी रहा."

"राणीने मला सुरा आणायला पाठवलं आहे. त्यांना फार तहान लागली आहे. ताबडतोब सुरा घेऊन मला खाना करा." द्रौपदी बोलली.

"सुरा दुसऱ्या कुणाच्या हाती पाठवतो." असे म्हणत कीचकाने तिचा हात धरला. द्रौपदी धाबडली. कीचकाना धक्का देऊन तिचे खाली पाडले अन् घावत जाऊन विदुराच्या दरबारात प्रवेश केला. कीचकाने तिच्या मागोमाग येऊन तिचे केस धरून तस्य मसलो. विराटराजा हे सर्व मुखस्तंभासारखा पहात होता.

प्रत्यक्ष धर्मराज व भीमासमोर हा अन्याय व अपराध घडला. भीम त्याच क्षणी कीचकाला मारून टाकू इच्छित होता. क्रोधाने तो दातओठ झाडू लायला, त्याचे सर्व शरीर

घामाघूम झाले. डोळे खादिरांगारासारखे लाल झाले; स्वतःवर ताळा राहोनाला झाला. समोरच दिसणारे एक झाड अपटण्याच्या दृष्टीने तो पुढे सरसावला.

भीमाच्या पायाच्या अंगठ्याला स्वतःच्या अंगठ्याने दाबत धर्मराज म्हणाला, "अरे काय करतोयस तू? सरपणामाठी हे झाड पाडायला पहातोस? पुढे दूरवर आणखी झाड आहेत की? पाहिजे तर ती पाड ना!"

द्रौपदीने आता आपल्या पतीची असहायता ताडली आणि डोळ्यांवाटे आग ओकत ती विराटजाकडे पहात म्हणाली, "हा नोच माझा अपमान करतो आहे आणि महाबली असणारे माझे गंधर्व पती वचत व काळाने बद्ध असल्यामुळे माझं रक्षण करायच्या परिस्थितीत नाहीत. अशा